
6
17-a
6
12
D
2

Q. ENNII POETAE

VETVSTISSIMI QVAE SVPERSVNT FRAGMENTA

AB

HIERONYMO COLVMNA

CONQVISITA DISPOSITA ET EXPLICATA

AD

IOANNEM FILIVM.

PEREGRINVS SVM A IVVENTVTE MEA.

SVPERIORVM PERMISSV.

NEAPOLI,
Ex Typographia Horatij Saluiani.
CIƆ. IƆ. XC.

ELENCHVS FRAGMENTORVM Q. ENNII.

IN PRIMO TOMO CONTINENTVR

RELIQVIAE

Annalium.

IN SECVNDO

Phageticorum,
Epigrammatum,
Scipionis,
Epicharmi,
Asoti,
Satyrarum,
Protreptici,
Praeceptorum.

IN TERTIO

TRAGOEDIARVM,

Medeae,
Iphigeniae,
Achillis,
Aiacis,
Telamonis,
Hectoris lustrorum,
Alexandri,
Andromaches,
Hecubae,
Eumenidum,
Dulorestis,
Erechthei,
Cresphontis,
Athamantis,
Andromedae,
Telephi,
Thyestis,
Phoenicis,
Menalippes,
Alcmaeonis,
Cressarum,
Alcestidis,
Nemeae,
Ilionae, siue Polydori.

COMOEDIARVM,

Amphithrasonis, *Ambraciae,*
Pancratiastae,
Item incertarum Tragoediarum, & Comoediarum.

IN QVARTO

Euemeri, siue Sacrae historiae, in quo etiam minutiora quaedam habentur fragmenta, quae incertum prorsus fuit, quónam referenda essent.

HIERONYMVS COLVMNA

IOANNI FILIO. S.

VM dolori, Ioannes fili, quo grauissimè ex immaturo Matris tuae obitu affligebar, neque modus inueniretur, neq. mihi in tanta calamitate se res offerret vlla, quae aliqua saltem ex parte eum imminueret; id tãdem consilij capere visum est, vt grauioribus studijs intermissis, animum ad mansuetiores Musas, quibus magnopere ab ineũte aetate fuerã delectatus, reuocarem. Quam instituti mei rationem non mediocriter auxit tua paternae propensionis aemulatio. Videbam enim te incredibili quodam desiderio flagrantem, veteres Latinae linguae Scriptores perquirẽdi, atq. adeò pernoscendi. Itaq. cùm primùm potui tanquam in portum aliquem contuli me in Bibliothecam, atque, vt vno tempore, & huiusmodi studiorum oblectatione animum molestia, aegritudineq́ leuarem, et tibi tua sponte currenti calcaria adde-

rem, euoluere coepi quicquid olim veterum Poëtarum fragmentorum ex antiquis Grammaticis collegeram; primumq́; fato nescio quo Ennij patris occurrerũt: quae simulatq. tibi in manus tradidi, eaq́; summis, vt aiunt, labijs delibasti, captus germana illa eloquentia, & natiuo Romani sermonis candore, vehementer ingemuisti, quòd tam pauca ex tam magni Poëtae monumẽtis reliqua superessent. Ac illud potißimùm me in magnam tui exspectationem adduxit, quòd qualis quantusq́; ille fuerit, ex paucis reliquijs, tãquam Leonem ex vnguibus, iudicasti. Quare existimãs gratißimum me tibi facturum, conatus sum quoad eius fieri potuit, ea fragmenta, quae à proprio veluti corpore seiuncta, & minutißimas in partes discerpta in veterum monumentis inuenerã, in ordinem digerere, & poëseos veluti formã cõficere, vt aliquam ipsius Ennij imaginẽ, vel saltẽ imaginis vmbram tibi ante oculos constituerem. Et quamuis prospicerem quantum difficultatis, atque laboris huiusmodi res esset habitura, cùm praesertim multa ab Antiquis incerta, nulla nec Auctoris, nec operis facta mentione referantur, vt paßim nobis, aut coniectura, aut diuinatione agendum fuerit: tamen tua caussa omnia mihi facillima, ac propemodũ explicata visa sunt.

Quan-

Quantum deniq. operae dederim, ut deprauata emēdarem, carmina in numeros redigerem, verbum carmini, carmen loco, locum libro, librum operi restituerem, cōmemoratione nihil opus est. Quodsi minus assequutus sum, illud tamen communi omnium consensu nobis concedi oportet, labore nostro esse factū, ut tam nobili Auctore, quāuis mutilo Latina Bibliotheca non modò augeretur, sed etiam illustraretur. Vt autem undique haec Ennij scripta speciem illam venerandae vetustatis redolerent, studui diligenter ex ueteribus inscriptionibus veterem scribēdi rationem temporum longinquitate exoletam restituere. Addidi praeterea commentarios, quibus explicaui ea, quae suspicatus sum, tibi id aetatis esse obscuriora. Atq. in hac quidem parte veniam mihi dari ab ijs peto, si qui erunt, qui nouitatis studio allecti, eos aliquando sumpserint in manus, sicubi longiores fuimus, si interdum etiam ad minutiora quaedam, & humiliora descendimus. Illius enim rei potissimùm à me ratio habita est, ut tibi, tuisq; studijs consulerem: daremq; operam ut à te omnia quàm minimo labore intelligerentur. Auctores etiam saepe cùm Graecos, tum Latinos cum Auctore nostro contuli, ut non semper verba interpretari, sed quandoq. sentētias expē-dere,

dere, & de re ipſa aliquid ſtatuere videremur. Graeca, quae proferri accidit enarrãdo, feci Latina ferè ſemper, ſed alibi ſententiam tantùm expreßi, alibi verba, alibi pari tractu orationis, alibi paucis multa contraxi, quibus modis exerceri te velim in conuertendo. Nam quicquid hoc eſt, quod in praeſentia, Fili, ad te mitto, praecipuè ea cauſſa mitto, vt habeas in quo te exerceas, ac paternis inhaerens veſtigijs, longè aliquid maius aliquando praeſtes. Etenim ſi mutae maiorum noſtrorum imagines ſolent nos ad illorum imitationem excitare, erit tibi profectò loquẽs imago Patris tui, quam in hoc libro cernes, aliquis veluti ſtimulus, quo incitatus, per ſpatioſißimos gloriae campos currens, ad exoptatam metam peruenire maturiùs poßis. Ennium autem ipſum impenſiùs coles, ſi memoria repetes, hunc illum eſſe, qui Muſas primùm in Italiam deduxit, quo Africanus neq. viuus, neq. mortuus carere potuit, qui deniq. ſi non fuiſſet, Virgilium quidem tantum non haberemus. Accipe igitur à Patre munus, & lege libenter: & ſi quando otium nacti erimus, quo ſcis quàm parum abundamus, maiora à nobis exſpectato. Vale mi Fili, & indoli tuae faueat Deus, vt mihi, tuiſq́; omnibus pro familiae dignitate reſpondeas.

AVG.

·A V G· D O N·

A D

HIERONYMVM COLVMNAM.

COLVMNA nobilis, quae honore regali
Praesignis, alta candidum caput tollens,
Honos theatri stas, decusq. Romani,
Quid haec vetusta imago, quam Senis fulcis?
Quem nam virum, aut heroa, quem refert Diuum?
Sed partibus multis mutila situ obducta est:
At sic tamen vel maximi est, honoremq.
Habet verendae, & gratiam vetustatis.
Iam quis ruinosa eruisse de terra
Quiuit? nam oportuit locis, reor, mille
Caliginosis, abditisq. & infernis
Sudare, nec, nisi Hercules, pote id quisquam.
Is postea autem membra fracta, disrupta,
Quàm iunxit aptè! non queo satis certè
Mirari, amorq. crescit vsq. spectandi.
Sic sanè: vtrunq. clarum, vtrunq. mirandum, &
Visendum opus vel Italis, vel externis,
Vt alterum decenter alteri est aptum.
Statuae Columna gratiam recentem addit,
Antiquum honorem huic illa. iam nihil, ne vnquam
Cadant, verendum, sic ligata prudenter,
Fixaq. imago: sic Columna firmata.
O Sol, & imbres, spiritusq. ventorum,
Geluq. parcant, & furor precor longè
Sit barbarorum, vt vsque saluum, & illaesum,
Tantùm theatri, & Vrbis hoc decus duret.

Scipiadae magno, pater Enni, plurima debes,
Qui secum vt iaceas, intulit in tumulum:
Plura tamen magno debes tute ipse Columnae,
Qui, secum vt viuas, extulit è tumulo.

EIVSDEM.

Praemia quae magno soluentur digna Columnae,
Qui potuit laceri iungere membra Senis:
Armisonumq. animum longinquae reddere vitae,
Quo renouet luctus Africa terra suos?
Scipiadae manes cingent huic tempora quercu,
Cùm ciuis ciuem seruet ab interitu.
Postera diuinos aetas adolebit honores,
Cùm superet medicos hic Epidaure tuos.

EIVSDEM.

Praescia mens Enni prohibet, ne funera faciat
Quis sibi, neu lessum funeris ergo habeat:
Scilicet aspiciens, olim te Magne futurum,
Per quem mox vitae restituendus erat.
Ipse sibi Vates, at tu illi Phoebus Apollo es,
Talia qui optanti reddita vota facis.

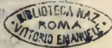
EIVSDEM.

Quae nunquam vatum mediocria dona recepit,
Fert caelo armisonum celsa Columna Senem.

FRANC. MASSARII SCYLACAEI LL. D.

Qui tulit à domita nomen Carthagine, iussit,
Vt quae Romanum conderet vrna ducem,

Ne indonata forent tanti praeconia Vatis,
Illa eadem Calabri clauderet ossa Senis.
Sed tu magna legens discerpti membra Poëtae,
Illustransq. tua docte Columna face,
Extinctas longè maiori laude Camoenas
In lucem à nigra nocte redire iubes.

EIVSDEM.

CRedere si fas est, animas excedere Auernis
Sedibus, atq. alias induere exuuias:
Ennius hic cuncti dicent, Hieronymus hic est,
Sicut Maeonides Ennius ante fuit.
Nam qua sic diuulsa coirent carmina lege,
Ni qui Hieronymus est, Ennius ille foret?

IACOBI PIZOLI SICVLI SAVOCENSIS.

Θαῤῥήσας πάλαι χρόνε ῥωμαίων μεγαθύμων
Ἀθάνατ᾽ ἔργα φαγεῖν, καὶ κλέος ἀφανίσαι,
Ἀργαλέον πειράσω νήπιε, νηδὺν ἐπλήσω
Οὐχ ὡς κάρτα πέθεις, βρώσιος, ἀλλὰ κόπων.
Ἦλθε γὰρ ἐξαπίνης Ἱερώνυμος ἀστερόπαιος,
Ὅς σε ταράξειν ὅλως σῷ γένει ἐκδικέων.
Χ᾽ ἅττ᾽ ἔφαγες τλῆμον παρακόψας, πάντα μάλ᾽ ὦκα
Ἤμεσας ὧδε βίῃ, ἄλγεα πλεῖστα φέρων.
Λοιπὸν δὴ χρόν᾽ ἐμοὶ πεισθεὶς, καλῶς διακρίνων,
Ἔσθιε τῶν βροτέων, ἀθανάτων δ᾽ ἀπέχου.

VETERVM DOCTOR. VIROR. DE ENNIO AVCTORITATES, ET TESTIMONIA.

Terentius in prologo Andriae.

Qui cùm hunc accuſant, Naeuium, Plautum, Ennium
Accuſant, quos hic noſter auctores habet.

Lucilius Epiſtola.

Item quae vis non magna pars, poëma eſt, illa Poeſis opus totum, totaq. illa ſumma eſt vna Ilias, vt Annales Ennij.

Cicero Acad. quaeſtionem. libro. I.

Quid enim cauſſae eſt, cur poëtas Latinos Graecis litteris eruditi legant, Philoſophos non legant? An quia delectat Ennius, Pacuuius, Attius, multi alij qui non verba, ſed vim Graecorum expreſſerunt Poëtarum?

Idem libro I. de Finibus.

Quis enim tam inimicus poenè nomini Romano, qui Ennij Medeā, aut Antiopā Pacuuij ſpernat, aut reijciat? Qui ſe ijſdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas litteras oderit?

Idem libro II. De Natura Deorum.

Hoc qui exiſtimant fieri potuiſſe, non intelligo cur idem putet, ſi innumerabiles vnius, & viginti formae litterarum vel aureae, vel quales libet, aliquò conijciantur, poſſe ex his in terram excuſſis Annales Ennij, vt deinceps legi poſſint, effici: quod neſciò an ne in vno quidem verſu poſſit tantum valere fortuna.

Idem libro I. De Oratore.

Sed poſt animaduerti hoc eſſe in hoc vitij, quod ea verba, quae maximè cuiuſq. rei propria quaeq; eſſent ornatiſſima atq. optima occupaſſet aut Ennius, ſi ad eius verſus me exercerem, aut Gracchus, ſi eius orationem mihi fortè propoſuiſſem, itá ſi ijſdem verbis vterer, nihil prodeſſe, ſi alijs, etiam obeſſe, cùm minus idoneis vti conſueſcerem.

Idem libro III.

Atque id primùm in Poëtis cerni licet, quibus eſt proxima cognatio cum Oratoribus, quàm ſint inter ſeſe Ennius, Pacuuins Attiuſque diſsimiles: quàm apud Graecos Aeſchylus, Sophocles, Euripides: quam-

quámque omnibus par paenè laus in dissimili scribendi genere tribuatur.

Idem in Oratore.

Sed in omni re difficillimũ est formã (qui χαρακτήρ Graecè dicitur) exponere optimi: quòd alijs aliud videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam; quòd non discedit à communi more verborum. Pacuuio inquit alius, omnes apud hunc ornati elaboratique sunt versus: multò apud alterũ negligentius. Fac alium Attio: variã enim sunt iudicia, vt in Graecis, nec facilis explicatio, quae forma maximè excellat.

Idem De opt. gen. Orat.

Nec Andromacham igitur, aut Antiopam, aut Epigonos Latinos recipiunt, sed tamen Enniũ, & Pacuuium, & Attium potius, quàm Euripidem, & Sophoclem legant.

Auctor ad Herennium libro IV.

Etenim cùm possimus ab Ennio sumptum, aut à Graeco ponere exẽplum videtur esse arrogantiae illa relinquere, & ad sua deuenire.

Idem paullò post.

Ità vt si de Tragedijs Ennij velis sententias eligere, aut de Pacuuianis periodos: sed quia planè rudis id facere nemo poterit, cùm feceris, te litteratissimum putes, ineptus sis; propterea quòd id facilè faciat quiuis mediocriter litteratus.

Horatius Poëtica.

—— ego cur acquirere pauca
Si possum inuideor? cùm lingua Catonis & Enni
Sermonem patrium ditauerit: & noua rerum
Nomina protulerit?

Idem ibidem.

—— & Enni
In scenam missos magno cum pondere versus,
Aut operae celeris nimium, curaq. carentis
Aut ignoratae praemit artis crimine turpi

Ouidius lib. I. Amor. Eleg. XV.

Ennius arte carens, animosiq. Attius oris
Casurum nullo tempore nomen habet.

Idem lib. II. Trist.

Vtque suo Martem cecinit grauis Ennius ore
Ennius ingenio maximus, arte rudis.

Idem ibidem,

Sumpserit Annales, nihil est hirsutius illis,
Facta sit vnde parens Ilia nempè leget.

Propertius libro III. Eleg. II.

Hic cecinit Curios fratres, & Horatia pila,
Regiaq. Aemilia victa trophaea rate:
Victricesq. moras Fabij, pugnamq. sinistram
Cannensem, & versos ad pia vota Deos:
Annibalemq. lares Romana Sede fugantes,
Anseris & tutum voce fuisse Iouem.

Idem libro IV. Eleg. I.

Ennius hirsuta cingat sua tempora quercu.

Aelianus apud Suidam.

Ἔννιον ἐπαινεῖν ἄξιον.

Quinctilianus libro X. cap. I.

Ennium sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia & antiqua robora, iam non tantam habent speciem, quantã religionẽ.

Macrobius libro I. Satur. cap. IV.

Ennius enim, nisi cui videtur inter nostrae aetatis politiores munditia respuendus.

Idem libro VI. cap. III.

Nemo ex hoc viles putet veteres poëtas, quòd versus eorum scabri nobis videntur. Ille enim stilus Enniani saeculi auribus solus placebat: & diu laborauit aetas sequuta, vt magis huic molliori stilo acquiesceretur.

Idem libro eodem cap. IX.

Nam quia saeculum nostrum ab Ennio, & omni bibliotheca vetere desciuit, multa ignoramus, quae non laterent, si veterum lectio nobis esset familiaris.

Agellius libro IV. cap. VII.

Valerius Probus Grammaticus inter suam aetatem praestanti scientia fuit. Is Annibâlem, Asdrubâlem, & Hamilcârem ità pronunciabat, vt penultimam circumflecteret; vt est in Epistola eius scripta ad Marcellum, in qua Plautum, & Ennium, multosq. alios veteres eo modo pronunciasse affirmat.

Seneca apud eundem libro XII. cap. II.

Quidam sunt tam magni sensus Q. Ennij, vt licet scripti sint inter hirco-

hircosos, possunt tamen inter vnguentatos placere.

Idem libro VIII. Epist.

Non id ago nunc hac diligẽtia, vt ostendam quantum tempus apud Grammaticum perdiderim; sed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium, & Attium verborum situs occupauerit: cùm apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint.

Idem libro III. De ira.

Non aequis quendam oculis vidisti, qui de ingenio tuo malè loquutus est. Recipis hâc legem? Ergo te Ennius, quo non delectaris, odisset: & Hortensius simultates tibi indiceret: & Cicero, si derideres carmina eius, inimicus esset?

Acron Horatij interpres.

Attius & Ennius legem metri in fabulis minimè seruauerunt. Nam quosdam versus longiores habent.

Anticlaudianus.

Illic pannaso plebescit carmine noster
Ennius ——

Nonius in Poësis, & Poëma.

Poësis est perpetuum argumentum, & rhythmus, vt Ilias Homeri, & Annales Ennij.

Isidorus libro IX. Etymol. cap. I.

Romana lingua est, quae, post Reges exactos, à Populo Romano caepta est: quam Naeuius, Plautus, Ennius, Virgilius, poëtae; & ex oratoribus Gracchus, Cato, & Cicero, vel caeteri Oratores, & Poëtae effuderunt.

Idem libro I. cap. XXXVIII.

Hexametros autem Latinos primùm fecisse Ennius tradit, eosque longos vocat.

Idem paullò post agens de metro Elegiaco.

Hoc autem vix omnino constat, à quo sit inuentum, nisi quia apud nos Ennius eo prior vsus est.

Codrus Vrceus.

Non versus Enni difficilis placet.

Iulius Caesar Scaliger de Ennio.

Pande sinus, age, nec linguae te subtrahe nostrae,
Pande Helicon: purae soluite sacra Deae.
Tantus amor vestri, tantae probo gloria laudis:

Vix alius vestras vt mereatur opes.
Magne senex, cui torua graui sonat horrida cantu
Buccina, bellaci cùm crepat hasta manu:
Dic Romae, dic Phoebigenis, te huic condere vitam,
His donare sacrae semina magna tubae.

HISTORIA AB ANNALI IN QVO DIFFERAT.

Cicero libro II. De Oratore.

AGE verò, inquit Antonius, qualis Oratoris, & quanti hominis in dicendo putas esse historiam scribere? Si, vt Graeci scripserunt, summi, inquit Catulus; si, vt nostri, nihil opus est Oratore: satis est non esse mendacem. Atqui ne nostros contemnas, inquit Antonius, Graeci quoq. ipsi sic initio scriptitarunt, vt noster Cato, vt Pictor, vt Piso. Erat enim historia nihil aliud, nisi Annaliũ confectio: cuius rei memoriaeq. publicae retinendae caussa, ab initio rerum Romanarũ vsque ad P. Mutiũ Pont. Max res omnes singulorum annorum mandabat litteris Pont. Max. efferebatq. in albũ, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi, hique etiam nunc Annales maximi nominantur. Hanc similitudinẽ scribendi multi sequuti sunt, qui sine vllis ornamentis, monimenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumq. rerum reliquerunt. Itaq. qualis apud Graecos Pherecydes, Hellanicus, Acusilaus fuit, alijq. permulti, talis noster Cato, & Pictor, & Piso, qui neque tenent quibus rebus ornetur oratio (modò enim huc ista sunt importata) & dum intelligatur quid dicant, vnam dicendi laudem putant esse breuitatem.

Agellius libro v. cap. XVIII.

Historiam ab Annalibus quidã differre eo putant, quòd cùm vtrũq. sit rerum gestarum narratio, earum tamen propriè rerum sit historia, quibus rebus gerendis interfuerit is, qui narret. Eamq. esse opinionem quorundam, Verrius Flaccus refert in libro de significatione verborum quarto. Ac se quidam dubitare super ea re dicit. Posse autem videri putat, non nihil esse rationis in ea opinione, quòd historia graecè significat rerum cognitionem praesentium. Sed nos audire soliti sumus, Annales omnino id esse, quod historiae sint; histo-

historias, non omnino id esse, quod Annales sint. Sicuti quod est homo, id necessario animal esse, quod est animal, non id necesse est hominem esse. Ità historias quidem esse aiunt rerum gestarum, vel expositionem, vel demonstrationem, vel quo alio nomine id dicendum est. Annales verò esse, cùm res gestae plurium annorum, obseruato cuiusq. anni ordine, deinceps componuntur. Cùm verò non per annos. Sed per dies singulos res gestae scribuntur, ea historia Graeco vocabulo ἐφημερὶς dicitur. Cuius Latinum interpretamentum scriptum est in libro Sempronij Asellionis primo. Ex quo libro plura verba adscripsimus, vt simul ibidem, quid ipse inter res, gestas, & Annales esse dixerit, ostendemus. Verum inter eos inquit, qui Annales relinquere voluissent, & eos qui res gestas à Romanis perscribere conati essent, omnium rerum hoc interfuit. Annales libri tantummodo, quod factum quoque anno gestum sit, id demonstrabāt. Id eorum est, quasi qui diarium scribunt, quam Graeci ἐφημερίδα vocant, nobis non modò satis esse video, quod factum esset id pronunciare, sed etiam quo consilio, quaq. ratione gesta essent, demonstrare. Paullò post idem Asellio in eodem libro. Nam neq. alacriores ad Remp. defendendam, neq. segniores ad rem perperam faciūdam Annales libri commouere quicquam possunt. Scribere autem bellum quo initum Consule, & quo modo cōfectum sit, & quis triumphans introierit, exque eo libro, quae in bello gesta sint, iterare, id fabulas non predicare ait. Interea quid Senatus decreuerit, aut quae lex, rogatioúe lata sit, neque quibus consilijs ea gesta sunt iterare, id fabulas pueris est narrare, non historias scribere.

Seruius supra I. Aeneidos.

Inter Annales, & historiam hoc interest. Historia est eorum temporum, quae vel vidimus, vel videre potuimus, dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, idest videre. Annales verò sunt eorum annorum, & temporum, quae aetas nostra non nouit, vnde Liuius ex annalibus, & historia constat. Haec tamen cōfundūtur licenter, vt hoc loco pro historia inquit annales.

Praecipui Annalium Rom. Scriptores.

Liuius Andronicus primus versibus Romanorum res gestas complexus est, libris XVIII. deinde Ennius, Attius, Hostilius, Furius Antias, Cornelius Seuerus. Soluta verò oratione Fabius Pictor, L. Calpurnius Piso, Fannius, Aelius Tubero, Libo, Cn. Gellius, Cn. Velleius, M. Cato, Atticus, Licinius Macer, Claudius Quadrigarius, Caelius, Cassius Hemina, Fenestella, Posthumius Albinus, Tanusius.

Q. ENNII

Q. ENNII VITA

HIERONYMO COLVMNA

A V C T O R E.

De opt gen. Orat.

ENNII, quem M. Cicero summi Epici Poëtae, & M. Varro Musarum discipuli praeconio honestarunt, vitam scripturus, operaepretium existimaui, primùm ea persequi, quae ad illius patriam, genus, mores, omnemq. vitae progressum pertinent; deinde dicendi genera, figuras, caeteraq. poëtica pigmenta, quibus mirificè suas lucubrationes exornauit: ac denique nonnulla attingere, ex quibus quantùm ille in omni scientiarum genere praestiterit, perspectum omnibus, ac cognitum esse possit. Huius igitur patria, vt ab ea ordiamur, quae antiquior parens est, Rudiae fuerunt, quas Ptolemaeus Ῥόδιαν *appellauit, Hermolaus Byzantius in ijs, quae ex Stephano collegit,* Ῥόδάς, *Strabo* Ῥωδαίους; *quā Graecorum vrbem, ac Ennij patriam fuisse, tradidit. Hoc idem à Mela Pomponio comprobatur, & à Silio, qui de Ennio loquens; ait,*

Lib. 6. — Lib. 2. — Lib. 13.

— Rudiae genuêre vetustae:
Nunc Rudiae solo memorabile nomen alumno.

Pro Arch. *Inde Cicero eum Rudium appellauit, & Rudinum Ausonius,*

In Monosyl. Vnde Rudinus ait, diuuôm domus altisonum cael.

Quin & ipsemet Ennius postquàm fuit Romana ciuitate donatus de se ipso cecinit,

Nos sumu' Romanei, qui fuuimus antè Rudinei.

Fuerunt autem Rudiae Lupijs finitimae, à quibus, vt ab indigenis accepimus, minus duobus M. passum aberant. Quod etiam videtur

Lib. 6. *innuere Strabo, cùm vtranq. vrbem inter Messapiae isthmi mediterraneas commemoret. Duabus his Ciuitatibus vnus olim populus fuisse fertur; quemadmodum de Neapoli, & Palaepoli proditū est. Cuius quidem rei testis verus, ac praesens esse potest subterranea*

quae-

quaedam specus, quae inter Rudiarum vestigia, & Lupias visitur: qua in bellorum periculis, vt in sua Iapygia scribit Galateus, altera vrbs alteri mutua praestabat auxilia. Quo vero tempore, & à quibus Rudiae dirutae, ac solo penitus aequatae fuerint, non satis constat: sed fama est, eos, qui ex illarum excidio seruari potuerunt, ad Lupienses confugisse, à quibus non modo perhumaniter recepti sunt, verum etiam quarta ciuitatis parte donati: quam de suo nomine, quod hactenus retinet, Rudianã appellarunt. Contrà verò Tarẽtini Ennium sibi ciuẽ vendicant tũ Eusebij auctoritate, tum etiã re quasi per manus tradita. Non longè enim à Tarento xij. millia passuum lateritias moles, aggeres, rudera, busta fictilibus vasculis, ac ossibus plena ostendunt, vbi quondam Rudias fuisse affirmãt, quae hodie quasi antiquum nomen seruantes, Ruscae appellantur. Nec quidem Eusebium latuit, quamuis Tarentinum Ennium fuisse dixerit, eum Rudijs esse ortum: Nam cùm eodem volumine testatum reliquerit, quosdam asserere illius ossa ex Ianiculo Rudias esse trãslata, videtur innuere eum cum gentilibus suis in patria sepeliri voluisse. Nec absque ratione Tarentinum fuisse prodidit: nam illius ciuitatis fama ob bellicam virtutem, amplissimasq. fortunas adeo increbuerat, vt sua nominis celebritate propinquarum vrbium nomina obscuraret. Qua etiam ratione Achilles cùm re vera Phthius fuerit, tanquàm celebriori loco ortus Larissaeus dictus est. Ora autem in qua Rudiae, siue hae Tarentinae, siue illae Lupijs proximae fuerint, ab initio à Peucetio Oenotri fratre Peucetia appellata fuit: deinde verò communi denominatione Iapygia, Salentina, Messapia: vnde Ennius à Suida poeta Messapius dictus est: cuius parentes qui fuerit, prorsus ignoratur. Seruius tamen in explicatione illius Maronis loci, In chron.

At Messapus equũm domitor Neptunia proles, Lib 7.

refert Ennium iactare solitum, se ex Messapo Neptuni filio esse oriundum. Quod etiam Silij auctoritate comprobatur, Lib. 12.

Ennius antiqua Messapi ab origine Regis.

Hic Messapus, qui, vt Poëtae commenti sunt, inuulnerabilis habitus est, ex Euboea in Italiam demigrans, regionem in qua consederat, de suo nomine Messapiam appellauit. Haec, vt Nicander ait in

Libro II. τῶν ἑτερωνυμένων, à Tarento porrigitur vsque ad extremam Italiae oram, vbi Brundusium positum est: quae mox vt à Licinio, et Isidoro traditum est, mutato nomine Calabria nuncupata fuit: vnde ab Ouidio dictum est, Ennium in Calabris montibus esse ortum. Natus est anno ab Vrbe condita decimoquarto supra quingentesimū, Q. Valerio, & C. Mamilio Coss. vt in libro I. de Poëtis à M. Varrone traditum est, & à Cicerone in Bruto his verbis cōprobatur, Atque hic Liuius, qui primus fabulā C. Clodio Caeci filio, & M. Tuditano Coss. docuit, anno ipso antequàm natus est Ennius, pòst Romam conditam autem cccccx, vt hic ait, quem nos sequimur. Est enim inter Scriptores de numero annorū controuersia. Attius autem à Q. Max. quinctùm Consule captū Tarento scripsit Liuium annis xxx, postquàm eum fabulam docuisse, & Atticus scribit, & nos in antiquis commentariis inuenimus: docuisse autem fabulam annis pòst xi, C. Cornelio, Q. Minucio Coss. ludis Iuuentatis, quos Salinator Senensi praelio vouerat. In quo tantus error Attij fuit, vt his Coss. xl. annos natus Ennius fuerit: cui cùm aequalis fuerit Liuius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit, quàm ii, qui multas docuerunt ante hos Coss. & Plautus, & Naeuius. *Quod paucioribus rursus repetit in I. Tusculana,* Annis ferè cccccx pòst Romam conditam Liuius fabulam dedit, C. Clodio Caeci F. M. Tuditano Coss. anno antè natum Ennium, qui fuit maior natu quàm Plautus, & Naeuius. *Venit Ennius Romàm primùm, vt ab Eusebio proditum est, M. Porcio Catone Quaestore: quod Aemylius Probus in ipsius Catonis vita his verbis confirmauit.* Praetor Cato prouinciam obtinuit Sardiniam, ex qua Quaestor superiore tempore ex Africa decedens, Q. Ennium poëtam adduxerat, quod non minoris aestimamus, quàm quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum. *In qua prouincia, vt ab Auctore de viris illustrib. accepimus, fuit Cato Graecis literis ab Ennio eruditus: quas, vt ipsemet testatur apud M. Tullium in libro, quem illius nomine Catonem inscripsit, iam senex didicit, easq. sic auidè arripuit, quasi diuturnam sitim explere cupiens.*

Lib 15. c. 1.

Lib. 3 de Arte aman.

In Chron.

Cap. 35.

Quare

Quare nescio quonam pacto idem Cato in Oratione quadam, vt in I. Tusculana refert Cicero; M. Nobiliori vt probrum obijecerit, quòd Cos. secum in Aetoliam Ennium duxisset: cùm prior Cato secum, vt diximus, eum è Sardinia Romam adduxisset. Domum ibi in Auentino monte habuit, vt scribit Eusebius, & innuit M. Varro, cùm illum dicit Tutilinae loca incoluisse: nam huic numini in Auentino ara dicata erat ad populi Romani tutelam. Cùm igitur Romae diuersaretur ob suauissimos mores, animiq. moderationem multos sibi in Vrbe clarissimos viros non simulata, ac fucata, sed sancta, ac syncera amicitia deuinxit. Ita enim se ex animo amicum fuisse, vereq. beneuolum profitetur, In . heron Li. 5 de li Lat.

Ego eo ingenio natus sum, amicitiam
Atque inimicitiam in fronte promptam gero.

Praecipuos verò amicos habuit vicinum suum Galbam, cum quo & deambulare, & frequenter esse consueuerat: & M. Fuluium Nobiliorem: à cuius filio iam patrio instituto studio literarum dedito, vt in Bruto ait Cicero, fuit ciuitate donatus, cùm Triumuir Coloniam deduxisset. Sed in Oratione pro Archia videtur tanquàm de Romana repub. benemeritum in ciuium numerum adsciri meruisse. Sic enim inquit, In caelum huius proauus Cato tollitur, magnus honos populi Romani rebus adiungitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij, non sine communi omnium nostrûm laude decorantur. Ergo illum, qui haec fecerat Rudium hominem maiores nostri in ciuitatem receperunt. *Et verò M. Fuluius id tandem ex Ennij familiaritate praeconij consequutus est, vt tantum Poëtam suarum laudum buccinatorem habuerit. Nam victoriam, quam ille contra Aetolos, & Ambraciotas adeptus erat, insigni laude Ennius celebrauit. In quo bello ipsum etiam stipendia fecisse, Cicero in Bruto auctor est, & in Oratione, quam paullò antè memorauimus: vbi inquit,* Iam verò ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellauit Fuluius, non dubitauit Martis manubias Musis consecrare. *Militauit etiam cū Torquato in Sardinia, vbi primus sese inter hostes exhibuit, perinde atq; Orpheus, qui deposito pectine contra Cyzicū strenuè dimicauit. Hinc Silius de Ennio loquēs,* Auct. de uir. illus. cap. 52

Is prima in pugna, vates vt Thracius olim
Infectam bello quateret cùm Cizicus Argon,
Spicula deposito Rhodopeia pectine torsit:
Spectandum sese non parua strage virorum
Fecerat, & dextrae gliscebat caedibus ardor.

In quo bello centũ militibus praefuisse, ex versibus sequentibus, qui paullo superius ab eodem Silio referuntur, apparet,

Miscebat primas acies, Latiaeq. superbum
Vitis adornabat dextra decus —

Centuriones enim eo vitis insigni auctoritatem praeseferebant in nefarios milites animaduertendi. Quod à Plutarcho in Galba, & à Macro Iurecõsulto lib. II de Re militari, alijsq. quamplurimis proditum est. Nauauit praeterea cum Scipione maiore egregiam in bello operam, vt Claudianus testatur, qui de summo illo Duce loquens, ait, Non sine Pierijs exercuit artibus arma,

In laud. Stilic.

Semper erat vatum maxima cura Duci.
Gaudet enim virtus testes sibi iungere Musas:
Carmen amat quisquis carmine digna gerit.

Et post, Haerebat doctus lateri castrisq. solebat
Omnibus in medias Ennius ire tubas.

Lib. 2. de Orat.

Summa quoque sibi cum Scipione Nasica familiaritas intercessit, vt ex hoc M. Tullij loco satis intelligi potest, Nasica cùm ad poëtam Ennium venisset, eiq. ab ostio quaerenti Ennium, ancilla dixisset, domi non esse; Nasica sensit illam domini iussu dixisse; & illum intus esse. Paucis post diebus cùm ad Nasicam venisset Ennius, & eum à ianua quaereret, exclamat Nasica, se domi non esse: tum Ennius, Quid? Ego non cognosco vocem, inquit, tuam? Hîc Nasica, Homo es imprudens: ego cùm te quaererem ancillae tuae credidi, te domi non esse; tu mihi non credis ipsi? *Fuit quoque Caecilio Statio carus, quo cum diu coniunctissimè versatus est. Quanta denique frugalitate, ac parsimonia reliquum vitae tempus traduxerit, opesq. contempserit, hoc vel vno Eusebij testimonio colligi potest: qui eum vnius tantùm ancillae ministerio vsum fuisse, tradit. Cùm verò ad senectam peruenisset, eam aequissimo ferebat animo; hisq. versibus fortis, &*

In Chron.

victo-

victoris equi senectuti suam comparauit,

Sicut fortis equus spatio qui saepè supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.

Ad cuius senectutem cùm etiam ingens paupertatis malum accessisset, ea animi fortitudine vtriusque incommoda substinebat, vt ijs paenè oblectari videretur. Obijt inter secundum, ac tertium bellum Punicum, Olympiade CLIII, annos natus LXX, Caepione, & Philippo iterum Coss. vt in Catone tradit Cicero, vt autem in Bruto, Q. Marcio, Gn. Seruilio. Nec propterea sibi ipsi inconstans est: cùm eosdem Liuius, Tabulaeq. Capitolinae Q. Marcium Philippum, Gn. Seruilium Caepionem nominent. Lib. 43. *Perijt maximo articulorum cruciatu, quo saepè ob immoderatum vini potum vehementer afflictabatur. Vnde Flaccus,* Lib. 1. Epist.

Ennius ipse pater nunquàm nisi potus ad arma
Prosiluit dicenda ——

Quod etiam vitium Callisthenes Aeschylo obijecit, quem Tragoedias scribere dicebat, postquàm vino meraciore incaluisset. Idemq. de Alcaeo, & Aristophane proditum est. Cratinus eodem laborans vitio, negabat quempiam bonum poëtam euadere posse, nisi immodicis meri potationibus indulgeret. Quare Niceratus in quodam Epigrammate scripsit, Vinum poëtis equi magni loco esse, nec aquae potu fructuosum quid perfici posse. Serenus de Ennij podagra ait,

Ennius ipse pater dum pocula siccat iniqua
Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.

Et Ennius de seipso, Nunquàm poetor, nisi podager. *Sepultus est via Appia, intra primùm ab Vrbe lapidem in Scipionis sepulcro;* Prisc lib. 8. Euseb. in Chron. *qui eius amicitiam vsqueadeò perofficiosè coluit, vt secum vnà condi, eiq. statuam in monumento erigi iusserit; ne conglutinata diu cũ illo cõcordia, quem foris socium, domi suorum gestorum, ac laudum praeconem habuerat, morte dirępta videretur? Cicero pro Archia,* Carus fuit Africano superiori noster Ennius: itaq. in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus. *De qua etiam re Liuius,* Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuae sunt, quarum duae P. & L. Scipionũ dicũtur esse: tertia poëtae Q. Ennij. *Valerius Max.* Superior Lib. 38.

Africa-

Africanus Ennij poëtae effigiem in monumẽtis Corneliae gentis collocari voluit: quòd ingenio eius opera sua illustrata iudicaret: non quidem ignarus, quamdiu Romanum imperium floreret, & Africa Italiae pedibus esset subiecta, totiusq. terrarum orbis summum culmen arx Capitolina possideret, eorum extingui memoriam non posse: si tamen litterarum quoque lumen illis accessisse, magni æstimans. Vir Homerico, quàm rudi, & impolito praeconio dignior.

Lib 7 c. 34. *Plinius*, Prior Africanus Q. Ennij statuam sepulcro suo imponi iussit, clarumq. illud nomen, imò verò spolium ex tertia orbis parte raptum in cinere supremo cum Poëtae titulo legi. *Sed non omnino exploratum est, superioris Africani cineres eo tumulo contegi, cum ab alijs quibusdam proditũ sit, eum Linterni consenuisse, ibiq. vita functum, atque cum vulgata illa inscriptione sepultum, INGRATA PATRIA NE OSSA QVIDEM MEA HABES. Ennius verò hoc sibi ipsi epitaphium condidit,*

Adspicite ô Ceiueis senis Ennij imagini' formam:
Heic vostrũm panxit maxuma facta patrum.
Nemo me lacrumis decoret, nec funera fletu
Facsit: quur? volito viuo' per ora virûm.

Reliquit tenuium suarum facultatum haeredem Pacuuium poëtam Lib. 35. c. 4. *Tragicum ex sorore nepotem, vel, vt ait Plinius ex filia. Fuit vir omni virtutũ genere ornatus, & , vt de eo tradit Cicero,* — haud magna in re Sed fidei plenus. *T. Aelius Scillo opinatus est prae clarissimos eos versus, qui ex VII. Annali descripti sunt sub persona cuiusdam Seruilij Gemini familiaris, Ennium de se ipso praedicasse: in quibus Poëtae fidem, modestiam, comitatem, rerum cognitionem, & prudentem linguae cohibitionem conspicere licet. Nũquàm enim nisi in tempore, frugaliter, & liberè loquebatur: ferturq. ab eo* Cic. 2 de Orat. *dictum*, Flammam à sapiẽte facilius ore in ardente opprimi, Quàm bona dicta teneat. *Memoriae quoque proditum est, Ennium perfectè absolutam Graecae linguae, Latinae, & Oscae cognitionem habuisse. Quare se tria corda habere, dicere consueuerat: respiciens fortasse ad tricorporis Geryonis figmentum, qui à plerisque Sophistam trium linguarum peritia insignem fuisse, perhibetur.*

Osci

Osci autem Campaniae populi fuerunt, ab Osco Rege ità appellati: quorum praecipuae vrbes erant Puteoli, Baiae, Cumae, Neapolis. Hi, & Opici, quasi Ophici dicti sunt, ἀπὸ τῶν ὄφεων, *quòd plurimis ea regio serpentibus scateat: vel, vt Auctori eius libelli placet, qui Manethoni Aegyptij nomine circumfertur, quòd eorum Regis insigne erat serpens: vnde adhuc Itali tetrum quodam serpentum genus Oscorzonem vocant. Horum lingua, vt testatur Eudoxus lib. VI.* περιόδου τῆς γῆς, *diuersis linguis commista fuit: qua Romani, cùm ea gens deficeret, in ludicris vti coeperunt. Quod hoc Titinij loco ex fabula, cui Quinctus nomen erat, comprobari potest,*

Qui Opscè, & Volscè fabulantur, nam Latinè nesciũt. *Ex quo vsus inualuit, vt* ὀπικίζειν, *Barbarè loqui significet: & Opici Barbari dicerentur: & inde Oscum ludicrum: quod, vt ait Tacitus, erat leuissimae apud vulgum delectationis. Proprium autem illius idiomatis erat, extremas quarundam dictionum partes abscindere, vt* capital, facul, difficul, famul, cael, gau: *pro, capitalis, facultas, difficultas, famulus, caelum, gaudium. Qua etiam lingua Pacuuius* vngulum, *pro, anulum dixit, & Alfius lib. I. belli Carthaginiensis* Mamertem, *pro, Martem: licet eam vocem Varro dicat Sabinam esse. Paucae quaedam aliae apud Auctores Oscorum voces reliquae sunt: vt* multa *pro poena pecuniaria*; veia, siue veha, *pro plaustro, à vehendo*; Mesius, *pro Maio mense*; casnar, *pro sene*; sollum, *pro toto, & solido*; petora *pro, quatuor*; Lucetius, *pro Ioue*; pipit, *pro, quicquid. Constat item ex Suetonij libello de illustrib. Grammaticis, Liuium, & Ennium semigraecos fuisse, & vtraque lingua domi, forisq. docuisse: Nihilq. amplius quàm Graecè interpretabantur: ac si quid Latinè ipsi composuissent, praelegebant. Quamobrem praeter quod Graecis vocibus frequenter vsus est, vt* rumphea, machaera, termo, lychni, pausa, malaca, sophia, *& similibus, Latinas quandoque dictiones Graeco more inflexit. Ionicè enim in genitiuo pro, Metij Fufetij,* Metieo Fufetieo, *& in datiuo pro, populo Romano,* populoi Romanoi, *antiquissimorum Graecorum imitatione dixit: qui, ι, quod nunc in datiuis* τῷ, *puncti signo subscri-*

Lib. 4.

Li. 4 de lin. Lat.

subscribitur, olim post ω scribebant, vt in vetustissimis eorum libris marmoreisq inscriptionibus videre est: in quibus pro , λαῶ, λαῶι, *& huiusmodi passim obuia sunt. Item in accusatiuo* do, *pro, domum Doriensium ritu protulit; & in praeterito pro, tuli,* tetuli *syllabico augumento proposito. Saepè etiam in dicendi modis* ἑλληνίζει. *Nam quid aliud verba illa,* bona, dictu, inclitu', saltu, succincti corda, *& similia, quàm Graecam redolent eloquutionem? Ad eorum etiam similitudinem infinitum pro nomine posuit, vt,*

Annal. 8. Ast occasus vbi, tempusue audere repressit,

hoc est audaciam. Ita Graeci τὸ θαῤῥεῖν *pro,* τὴν θαῤῥίαν *dicunt. Interdum purè Atticissat, vt,*

Annal. 1. Curanteis magna cum cura — &

Lib. incer. Adgrettus fari, *pro, aggressus,* σ, *in* τ, *eorum more mutato. Nec tantùm in minutis his rebus Graecos studiosè est imitatus, sed conatum omnẽ adhibuit, vt inexaustis illorum diuitijs Latinae linguae egestatem locupletaret. Multa in primis, vt summam sibi ad poëticam facultatem gloriam compararet, ex vberrimo Homeri fonte in suos Annales deriuauit: cuius insistens vestigijs, primus heroici carminis maiestatem in Latium intulit. Sic enim de illo ait Lucretius —*

Lib. 1. qui primus amoeno

Detulit ex Helicone perenni fronde coronam.

Lib 12 *Confirmat idipsum Silius,*

Hic canet illustri primus bella Itala versu

Attoletq. duces caelo —

Sed quoniam Homerus ex omni Graecorum dialecto characteres delibauit, suisq. poëmatis interseruit, Ennius, ne transuersum, vt aiunt, ab eo vnguem discederet, multas exteras dictiones Romanis immiscuit. Idq. ab vtroque factum puto, vt peregrinis huiusmodi verbis eandem scriptis dignitatem, ac venustatem tribuerent, quã nouae res è remotis regionibus aduectae, aptè, concinneq. collocatae praeseferre consueuerunt. Ennius igitur Gallica lingua ambactus *dixit; Sabina,* cata, *&* cascus, *Etrusca,* falae, *&* subulo; *Praenestina,* tongo: *quae regio quamuis Romanis proxima esset, verbis tamen plurimùm differebat. Vnde Plautus in Truculento,*

Vt Praenestinis conia est ciconia.

Maro denique tantorum Poëtarum exemplo non abhorruit diuina sua

sua carmina alienigenis aliquot vocibus conspergere. Sabina enim lingua cupentus *dixit; Persica,*gaza;*Macedonica,* phalanx; *Gallica,*vri,gesa; *Punica,* magalia. *Primus Ennius antiquam Romanorum consuetudinem, quae nullam geminabat litteram, aboleuit. Eos enim non dubium est,* solum,*pro, sollum;* torum, *pro, torrum, hoc est torridum,* polet,*pro, pollet; & similia olim enunciasse. Hic igitur vtpote Graecus, vt ait Festus, Graeco more vsus est; qui aequè scribentes, ac legentes mutas, liquidas, & semiuocales duplicabant. Confirmat Victorinus in libello de Orthographia Antiquos Romanos litteras non geminasse; sed supra litteram, quam geminari oportebat, sicilicum tanquàm geminandi signum imponere, consueuisse. Praeterea Ennius, licet, vt ait Cicero vetera contempserit, plerunque tamen antiquis admodùm vocibus vsus est, quas demum penitus explosit posteritas,* vt speres,*pro, spes;* mis,*pro, mei;* sam,*pro, ipsam;* sum,*pro, eum;* sos,*pro, suos;* horitor,*pro, hortator;* debilo,*pro, debilis;* veter,*pro, vetus;* crebrisurus,*pro, vallum;* endo,*pro, in;* ques,*pro, quis;* lapi,*pro lapide;* anuis,*pro, anus,* viãs,*pro, viae;* cette,*pro, date, & alijs huiusmodi. Quare Papinius rudẽ Ennij Musam appellauit; & pleriq; Ennianam elocutionẽ tan quàm incomptã, & horridã respuerunt. Contrà verò Adrianus Caesar adeò vetustũ huiusmodi dicendi genus amauit, vt, quẽadmodũ à Spartiano proditum est, Ennium Virgilio, & Caecilium Ciceroni, & Sallustio praetulerit. Et quamuis non eam inficias durum interdum, vt illa ferebat aetas, Ennium aliquantulum esse: nihilominus veluti in orientali litore praeciosi lapides, pura Latina verba ex vero antiquo Latio emicant in eo, quae feliciora illa saecula redolent, cùm nulla adhuc peregrinitas Vrbem inuaserat. At si aliqua minus fortasse ijs placebunt, quibus vetustatis sapor palatum exsurdauerit, erunt saltem antiquitatis canitie veneranda. Itaque Virgilius castissimus, ac religiosissimus Latinitatis auctor non modò ab eo saepè & saepius verba, & periodos, sed integros etiam versus mutuari, non est dedignatus. Apud quem cùm in tanta existimatione Ennium fuisse conijci possit, minimè verum esse arbitror, quod à Grammatico illo, qui ex varijs Scriptoribus Virgilij vitam coacervauit, proditũ est: eum scilicet Ennianae lectioni vacãtem, amico, quid age*

In Solitaur.

In Orat.

Lib. 2.

A   res

rèt interroganti, respondisse, se aurum ex Ennij sordibus colligere.
Pro Mut. *Fuit praeterea nō solùm Ciceronis testimonio Auctor valde bonus,*
Lib. 2 Trist. *sed adeò acri ingenio praeditus, vt eum quoque ingeniosum Poëtam appellauerit. Vnde Ouidius,* Ennius ingenio maximus —
Li. 1. Amor. *Qua in re quantùm veritatem collimauit, tantum in eo, quod sequitur,* arte rudis, *& alio loco,* arte carens, *ab illa desciuit. Nec mirum quidem si Ouidius poëseos artem, in qua ipse non multum excelluit, in Ennio non deprehendit, cùm tantummodo naturali quadam dicendi facilitate, ac fertilitate valuerit. Quantam verò Homerica aemulatione Poëta noster in poëtica facultate praestantiam fuerit consequutus, ex his, quae dicemus perspicuum fore existimo. Sin autem non eadem trutina omnem artem, venustatem, varietatem, quas ex ingēti Homerica messe Plutarchus, siue alius quisquis fuerit in libello de illius vita coniecit, cum his, quae ex his fragmentis colligemus, pensari possunt; veniam mihi iure concedi exposco. Facilè enim potuit vir ille summo ingenio, grauiq. iudicio ex integris XLVIII. Homeri voluminibus, tā varia, multipliciq. eruditione refertis, vt inde multorū Philosophorū dogmata effluxerint, colligere, atque asseuerare Homerū non solùm Astrologiā, Philosophiā, Medicinā, rerumq; omniū scientias, ac artes calluisse: verùm etiam omnē in eo dicendi copiā, vbertatē, leporem, & dignitatē magnopere efflorescere. Mihi verò, qui adeò ei impar sum viribus, arduū sanè, ac perdifficile erit, ex tā laceris, concisisq. segmentis, quae cum Homerica Iliade, & Vlyssea tanquā Formicae cū Elephantis sunt comparanda, hoc ipsum vel mediocriter consequi posse. Ac primùm, vt à dicendi generibus, quae Graeci* χαρακτῆρας *vocant, initium sumam, ea tria esse ab ijs, qui Rhetorices artem profitentur, traditum est. Quorum primum graue dicitur, quòd selectarum dictionum, & excellentiū sententiarū habeat apparatū. Alterū huic ex aduerso respondet, tenue, humi serpens, & rerū materia, & dictionibus nihil à cōmuni vsu remotis. Postremū ex his compositū, nec nimia lasciuit vbertate, nec immodica gracilitate lāguescit: quorū passim apud Homerū, Virgiliū, & alios occurrent exēpla: Faciam igitur periculum, num aliqua singulorū generū vestigia in tam paucis reliquiis dignosci possint. Primi itaque generis exemplum habetur in IX Annali,*

Qui

Qui tum viuebant homines, atque aeuũ agitabant,
Flos delibatus popoli, Suadaeq. medulla.

Et in VIII, Tollitur è medio sapientia, vei geritur res.
Spernitur orator bonus horridu' miles amatur;
Haud docteis dicteis certanteis, sed maledicteis,
Miscent inter sese inimicitias agitanteis.
Non ex ioure manuconsertum, sed magi' ferro
Rem repetunt, regnumq. petunt: vadunt solida vei.

Et in III, Proletariu' poplicitus scutisq. feroq.
Ornatur ferro, mocros, vrbemq. forumq.
Excubijs curat —

Humilis, atque exilis generis specimem ex V Annali peti potest,
Orator sine pace redit, Regiq. refert rem.

Et ex III, Tarquinij corpus bona femina lauit, & vnxit.

Medij verò, quod altius se aliquantum erigit, tale est in I,
— scripsere alij rem
Versibu', quos olim Faunei, Vatesq. canebant:
Quòm neque Musarum scopulos quisquã superãrat
Nec dicti studiosus erat —

Nec ab his alıud orationis genus, quod nos floridum, Graeci ἀνθηρὸν vocant, praetermisit. Quod enim vnquam pratum & florum varietate, & pulcritudine conspersum cum ornatissimis hi versibus conferri potest? in quibus nomina adeò sunt verbis coagmentata, vt copia cum grauitate, & venustas cum proprietate certare videantur, Annal. 5

Incedunt, arbusta peralta securibu' caedunt:
Percellunt magnas quercus excinditur ilex:
Fraxinu' frangitur, atque abies consternitur alta.
Pinus proceras peruertunt: omne sonabat
Arbustum fremitu siluaï frundusai.

Nec tantùm optimis, sonantibusq. verbis Ennius suis scriptis attulit dignitatem; verùm etiam eleganti litterarum delectu: quas, vt rei materia postulabat summo artificio inculcauit. Sunt enim litterae, vt Halicarnassaeus in libello περὶ τῆς συνθέσεως tradit, saepè ad imitandum aptissimae; quorum ipsa rerum natura

magistra est: quae nos tum ad effingendas animantium voces, tum ad aliarum rerum sonos imitandos idoneos efficit. Quibus enim literis aptius decidentis arboris fragor exprimi potuit, quàm fra, fra
Annal.6. *syllabis inter sibilantes, & asperas literas repetitis?* Fraxinus frangitur — *Quapropter aestimandum est non casu, sed ratione aliquando* καππακισμῷ, *vsum esse,*
Annal.1. Curanteis magna cum cura concupienteis.
Aliquando σιγματισμῷ,
Trag.incer. Salmacida spolia sine sudore, & sanguine.
In Alex. *Intereà* λαβδακισμῷ — animus atque aures auent Auide —
Trag.incer. *Quandoque* πιτακισμῷ, Pes pede premitur. —
Lib incer. *Et,* Brundusium polcro praecinctum praepete portu.
Aliquoties δελτακισμῷ,
In Phoen. Quam tibei ex ore orationem duriter dicteis dedit.
In Thyeste. *Item,* Et me Apollo delectat, ductat Delphicus.
Nonnunquàm ἰωτακισμῷ,
Trag incer. Eos deduci quàm reliqui, euehi, quàm deseri malui.
Trag.incer. *Interdum* ταυτακισμῷ, Vt tibei Titanis Triuia —
Subinde verò aut, n, *literam inculcauit,*
Trag incer. Illic est nugator nihili, non nauci homo,
Lib.2.Satyr. *aut,* o, Restitant, occursant, obstant, obstrigillāt, obganniūt,
Trag incer. *aut,* q, Quanquàm quisquam cuique, quod cōuenit, negat,
In phoen. *siue,* f, Suauiter suspitionem ferre falsam, futilium est,
Ibid. *siue,* u, Sed virum vera virtute viuere animatum adiecit.
Texuit etiam saepè versus concinna numerorum structura, & rebus, de quibus loquitur maximè congruētibus: sedatis scilicet, ut Regiam grauitatem ostenderet,
Annal.1. Ollei respondet Rex Albaï longaï,
velocibus, vt celerrimum Solis cursum, & nauis velocitatem explicaret,
Lib.incer. Intereà fugit albu' iubar Hyperioni' cursum,
Lib incer. *&,* Labitur uncta carina per aequora cana celocis.
Sed versus ille, & pedum celeritate, & literarum asperitate nulli est
Lib.incer. *secūdus,* Africa terribili tremit horrida terra tumultu.
Contrà verò quàm temperato pedum incessu, quàm lenibus, ac fluentibus

tibus litteris fluuium placidè labentem describit?

Quod per amoenam Vrbem leni fluit agmine flumen. Annal. 5.

Praeterea peritorum Musicorum exemplo, qui ne audientes fastidio afficiant, tonos mutant, heroicos versus non semper à spondeo, vel dactylo inchoauit, sed ab alijs pedibus, quos tanquàm nothos hexameter recipit, vt Cluebat, Auium, Dies, Veluti, Capitibus. *Aliquando versibus syllabam in fine addidit, vt logiori numero aliquid maius ostenderet: sicut in illo hominis proceritatem designauit,*

— magna ossa lacertiq. Apparent homini — *Interdum in trihemimeri breuem syllabam produxit,* Lib incer.

Ad genua se prosternunt statim lacrumanteis, Lib incer.

Et, Imbricitor Aquiloq. suo cum flamine contrà. Annal. 17.

Quandoque in penthemimeri,

Si quid me fuerit humanitus vt teneatis. Annal 2.

Et Mensas constituit, Idemque Ancilia primus. Annal. 1.

Aliquando hepthemimeri,

Interea fugit albu' iubar Hyperioni' cursum: Lib incer.

Et, Inijcit, irritatu' tenet, occasu' iuuat res. Annal. 5.

Nunc verò videndum est, quibus Schematibus, quibusue Tropis, tum ad variandam, tum ad exornandam orationem vsus sit. Apposuit quandoque per πρόσθεσιν *in dictionis initio litterã, vel syllabã, vt*

Gnateis parce tuis — *pro*, nateis: & Lib. incer.

Quòm saxum scisciderit, *pro*, sciderit. In Menalip.

Contrà verò aliquoties è dictionibus litteram, vel syllabam tribus locis sustulit, aut à prima dictionis sede per ἀφαίρεσιν,

Ferro, non auro vitam cernamus vtrique, Annal. 5.

pro, decernamus: *aut per* συγκοπὴν *è media*

O Tite, si quid ego adiuro, curamue leuasso, Lib incer.

pro, adiuuero: *& vt, alibi*, aspra, genit, repostus, porgite, euenat, & liberũm quaesendũ, *pro*, aspera, genuit, repositus, porrigite, eueniat, & liberorum quaesendorum: *aut ab vltima per* ἀποκοπὴν, — endo suam do, *pro*, domum. *Aliquando contrario schemate, quod* παραγωγὴ *Graecè dicitur, ad dictionis finem aut litteram addidit,* Lib incer.

face

Annal. I. — face verò Quòd te cùm precibus pater orat —
pro, fac; *aut syllabam*,

In Telepho Et ciuitatem uideo Argiuôm incendier.
Item quandoque alio schemate, quod syncopae è diametro aduersatur, & à Grammaticis ἐπένθεσις *dicitur, inter primam, & vltimam dictionis syllabam, aut litteram interposuit, vt,*

Lib. incer. Buteo, sanqualis, immusculus, aqquila, vultur,
pro, aquila: *aut syllabam*,

Annal. 2. Omnis cura, vireis, vter esset Endoperator, —
Ibid. *pro*, Imperator. *&*, Nerienem Mauortis — *pro* Martis. *Diuisit saepè per* διαίρεσιν *vnam in duas syllabas*,

Ibid. Lunaï portum est operae congnoscere Ceiueis.
Et alibi, terraï frugiferaï; siluaï frunvusaï; Rex Albaï longaï; Suauis sonus Egeriaï. *Verùm non semper haec figura dictionis est, sed sermonis aliquando cum rei distributione*,

Annal. 7. Alter nare cupit, alter pugnare paratu' est.
Lib. Incer. *Et*, Hos pestis necuit, pars occidit illa duellis.
Mutauit quandoque per ἀντίθεσιν, *siue per* ἀντίστοιχον *litteram pro littera, vt*, ollei, *pro*, illei, Menerua, *pro*, *Minerua. Interdum per* ἔκτασιν, *siue* διαστολὴν *syllabam natura breuem produxit*,

Ann. Incer. — virósq. valenteis Contudit crudelis hiemps —
Contrà verò per συστολὴν *longam corripuit. Saepè etiam duabus vocalibus concurrentibus per* συναλοιφὴν *priorem quasi deleuit, vt in Hecuba, vbi crebra huiusmodi vocalium concursione vastam, ac hiantem reddidit orationem*,

Adsum, atq. aduenio Acherũte, vix via alta, atq. ardua.
Et, Vnde animae excitãtur, obscura vmbra aperto ostio.
Elisit aliquando per ἔκθλιψιν m, *litteram cum sua vocali ante vocalem*,

Annal. 5. Quod per amoenam vrbem leni fluit agmine flumen.
Annal 16. *Et*, Nauorum imperium est seruare insuperantum.
Ibid. *Item*, Aestatem autumnus sequitur —
Quandoque verò non elisit,

Annal. 5. Dum quidem vnus homo Romae totei superescit.
Annal 10. *Item*, Insignita ferè tum millia militum octo.
Lib. Incer. *Et*, Quõm illud, quo iam semel est imbuta veneno.

Alicubi

Alicubi per ζεῦγμα diuersas clausulas vno verbo conclusit,

Mensas constituit, Idemq. ancilia primus
Libaq. Fictores, Argeos, & Tutulatos.

Alicubi per ὑποζεῦξιν, quae superiori contraria est, singulis clausulis singula verba coagmentauit, vt in Erechtheo,

Arma rigent, horrescunt tela —

Item — arbusta peralta securibu' caedunt, Annal. 6.
Percellunt magnas quercus, excinditur ilex,
Fraxinu' frangitur, atque abies consternitur alta;
Pinus proceras peruertunt —.

Subiunxit identidem per ἐπίζευξιν idem verbum absque aliqua interstitione, maioris vehementiae gratia, vt in Alemacone,

Incede, incede, adsunt, adsunt, me me expetunt. Lib. incer.

Illustrauit etiam orationem per aliquot carminum initia eiusdem vocis repetitione: quae figura ἀναφορά dicitur,

Te nunc sancta precor venus, & genetrx patri' nostrei Annal. 1.
Vt me de caelo visas cognata parumper.
Teq. Quirine pater veneror, Oramq. Quirini,
Teq. pater Tiberine tuo cum flumine sancto.

Coniunxit praetereà non raro antecedenti nomine nomen, aut verbum ex eodem figuratum per παρονομασίαν, vt in Phoenice,

Stult' est, qui cupida cupiens, cupidenter cupit.

Et in Satyris,

Nam qui lepidè postulat alterum frustrari
Quem frustratur, frustra eum dicit, frustra esse.
Nam qui sese frustrari, quem frustras sentit:
Qui frustratur, is frustra est, si non ille est frustra.

Item per προσονομασίαν, quae non paruam cum superiori figura habet cognationem, ait,

In volgum uolgas, artemq. expromis inertem. Lib. incer.

Et, Isq. Hellesponto pontem contendit in alto. Lib. incer.

Praetereà in Andromache, Arce, & vrbe orba sum: *in Phoenice,* — aduersus aduersarios: *& in Hectoris lustreis.* — atq; hasta hostiuit è manu. *Ornauit etiam singula interdum nomina singulis adiunctis per figuram, quae χῆσις τ̃ ὀνομάτων dicitur,*

Marsa

Marsa manus, Peligna cohors, festina uirûm vis.

Collocauit nonnunquàm multas voces ab eodem elemento incipientes per παρόμοιον: *quod & ἀπρέπεια dicitur, quasi indecens, & absurda verborum structura,*

Lib incer. O Tite tute Tati, tibi tanta tyranne tulisti,

Quandoque eodem elemento per ὁμοιοτέλευτον *dictiones, vel sententias terminauit,*

Trag incer. Eos deduci, euehi, quàm deferi malui.

Annal. 8. *Et*, Haud docteis dicteis certanteis, sed maledicteis.

Eiusdem generis est ὁμοιόπτωτον, *quod, vt apud Aquilam Alexãder Numenius ait, ità appellatum est, quia membra in eosdem casus cadunt, vt,*

Lib. incer. Moerenteis, flenteis, lacrumanteis, ac miserenteis.

Subinde locos eiusdem nominis casibus varietate distinctis exornauit: quod schema πολύπτωτον *appellatur,*

Trag incer. Pes pede premitur, armis teruntur arma.

In Hect. Lutr. *Et*, Castreisq. castra, ultrô iam ferè occupat.

Interdum per ἀσύνδετον *sententiam protulit sublatis coniunctionum vinculis. Ex solis nominibus,*

Lib. incer. Marsa manus, Peligna cohors, festina uirûm uis.

Ex solis verbis,

Lib. 2. Sat. Restitant, occursant, obstant, obstrigillãt, obganniũt.

Eadem figura celeritatem aliquando incitat, & energiam,

Age, adsta, mane, audi, itera —

Huic πολυσύνδετον, *quod coniunctionibus abundet, aduersatur,*

Lib incer. — diuûmq. hominumq. pater Rex.

Lib incer. — patrem diuûmq. hominumq.

Annal. 7. 15. 3. Ibid. *Item*, — clamq. palamq. — ferroq. lapiq. — scuteisq. feroq. — urbéq. forûq. *Intereà, vt varietate audientiũ animos oblectaret, inter praestãtiora schemata haud secus vitiosa quaedã inseruit, quàm in epularibus accubationibus prudens Modiperator, ut conuiuarum palatum excitet, dulcibus, lautisq. dapibus acorem, & omphacium miscet. Cuiusmodi est* ἀμφιβολογία: *qua non sine summa arte vsus est, cùm Apollinem Pyrrho respondentem facit,*

Annal 5. Aio te Accida Romanos vincere posse.

Vtri

Vtri enim Oraculum promittat victoriã, ex structurae vitio incertum est. Onerauit quandoque per πλεονασμὸν *superuacuis verbis orationem,*

Vento, quem perhibent Graium genus aëra, lingua. Annal. 3.

Item, blanda voce vocabat; quianam; indelocei; Tiberis flumen; Africa terra; antehac. *Interdum per* ταπείνωσιν *non explicauit eam, quam denotabat rei magnitudinem,*

Et detotondit agros laetos, atque oppida caepit. Annal. 8.

Et, Ad caelum clamor voluendu' per aethera vagit. Ibid.

Vsus est etiam παλιλλογίᾳ, Curanteis magna cum cura, Annal. 1.

Et, — quae nunc nominatur nomine Argo. In Med.

Quin & ἔκλειψιν *adhibuit in illo versu,* Annal. 5.

Nomine Purrhus, vti memorant, à stirpe supremo.

Qui enim id memorent, in legitima sensus constructione deficit. Vsurpauit quandoque per ἀκυρολογίαν *improprias dictiones, vt trasnare pro, volare,*

Transnauit cita per teneras caliginis auras. Annal. 1.

Nec κακέμφατον *intactum reliquit*, — nulla est in me metus, Trag. Incer.

priusquàm sam, &, in inferanoctis. *Praetereà tota illius carminis structura incondita est, insuauiterq. sonat,* Annal. 7. & 8.

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

Nonnunquam per ὑπερβατὸν *siue* ἀναστροφὴν *praepositionum ordinem peruertit,*

Quî cum multa volup, ac gaudia clamq. palamq. Annal. 7.

Et, Annuit sese mecum decernere ferro. Annal. 2.

Item in Phagetica, Cumas apud: *& alibi,*

Olim cernebant magneis de rebus agendis. Annal. 13.

Variauit persaepè orationem per ἐναλλαγὴν *generis nominum,*

Ni metus vlla tenet, ritè in virtute quiescant. Lib. Incer.

Et, Viuam, an moriar, nulla est in me metus. Trag. Incer.

Item, à stirpe supremo, lupu' foeta, lupu' femina, caemētae cadunt. *Aliquando per Enallagen generis pronominum, vt in altera Medea,*

Quis es tu mulier, quae me insueto nũcupasti nomine?

Per genera verborum, vt aucupo, fortio, depopulo, eloquo,

Marſa manus, Peligna cohors, feſtina uirûm vis.

Collocauit nonnunquàm multas voces ab eodem elemento incipientes per παρόμοιον: quod & ἀπρέπεια dicitur, quaſi indecens, & abſurda verborum ſtructura,

Lib incer. O Tite tute Tati, tibi tanta tyranne tuliſti,

Quandoque eodem elemento per ὁμοιοτέλευτον dictiones, vel ſententias terminauit,

Trag incer. Eos deduci, euchi, quàm deſeri malui.

Annal. 8. *Et,* Haud docteis dicteis certanteis, ſed maledicteis.

Eiuſdem generis eſt ὁμοιόπτωτον; quod, vt apud Aquilam Alexãder Numenius ait, ità appellatum eſt, quia membra in eoſdem caſus cadunt, vt,

Lib. incer. Moerenteis, flenteis, lacrumanteis, ac miſerenteis.

Subinde locos eiuſdem nominis caſibus varietate distinctis exornauit: quod ſchema πολύπτωτον appellatur,

Trag incer. Pes pede premitur, armis teruntur arma.

In Hect. Lustr. *Et,* Caſtreiſq. caſtra, ultrò iam ferè occupat.

Interdum per ἀσύνδετον ſententiam protulit ſublatis coniunctionum vinculis. Ex ſolis nominibus,

Lib. incer. Marſa manus, Peligna cohors, feſtina uirûm uis.

Ex ſolis verbis,

Lib. 2. Sat. Reſtitant, occurſant, obſtant, obſtrigillãt, obganniũt.

Eadem figura celeritatem aliquando incitat, & energiam,

Age, adſta, mane, audi, itera —

Huic πολυσύνδετον, quod coniunctionibus abundet, aduerſatur,

Lib incer. — diuûmq. hominumq. pater Rex.

Lib incer. — patrem diuûmq. hominumq.

Annal. 7. 15. 3. Itid. *Item,* — clamq. palamq. — ferroq. lapiq. — ſcuteiſq. feroq. — urbẽq. forũq. *Intereà, vt varietate audientiũ animos oblectaret, inter praeſtãtiora ſchemata haud ſecus vitioſa quaedã inſeruit, quàm in epularibus accubationibus prudens Modiperator; ut conuiuarum palatum excitet, dulcibus, lautiſq. dapibus acorem, & omphacium miſcet. Cuiuſmodi eſt ἀμφιβολογία: qua non ſine ſumma arte vſus eſt, cùm Apollinem Pyrrho reſpondentem facit,*

Annal 5. Aio te Accida Romanos vincere poſſe.

Vtri

Vtri enim Oraculum promittat victoriã, ex structurae vitio incertum est. Onerauit quandoque per πλεονασμὸν *superuacuis verbis orationem,*

Vento, quem perhibent Graium genus aëra, lingua. Annal. 3.

Item, blanda voce vocabat; quianam; indeloci; Tiberis flumen; Africa terra; antehac. *Interdum per* ταπείνωσιν *non explicauit eam, quam denotabat rei magnitudinem,*

Et detotondit agros laetos, atque oppida caepit. Annal. 8.

Et, Ad caelum clamor voluendu' per aethera vagit. Ibid.

Vsus est etiam παλιλογίᾳ, Curanteis magna cum cura. Annal. 1.

Et, — quae nunc nominatur nomine Argo. In Med.

Quin & ἔκλειψιν adhibuit in illo versu, Annal. 5.

Nomine Purrhus, vti memorant, à stirpe supremo.

Qui enim id memorent, in legitima sensus constructione deficit. Vsurpauit quandoque per ἀκυρολογίαν *improprias dictiones, vt trasnare pro, volare,*

Transnauit cita per teneras caliginis auras. Annal. 1.

Nec κακέμφατον *intactum reliquit,* — nulla est in me metus, priusquàm sam, &, in inferanoctis. *Praetereà tota illius carminis structura incondita est, insuauiterq. sonat,* Trag. incer. Annal. 7. & 8.

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

Nonnunquam per ὑπερβατὸν *siue* ἀναστροφὴν *praepositionum ordinem peruertit,*

Qui cum multa volup, ac gaudia clamq. palamq. Annal. 7.

Et, Annuit sese mecum decernere ferro. Annal. 2.

Item in Phagetica, Cumas apud: *& alibi,*

Olim cernebant magneis de rebus agendis. Annal. 12.

Variauit persaepè orationem per ἐναλλαγὴν *generis nominum,*

Ni metus vlla tenet, ritè in virtute quiescant. Lib. incer.

Et, Viuam, an moriar, nulla est in me metus. Trag. incer.

Item, à stirpe supremo, lupu' foeta, lupu' femina, caemẽtae cadunt. *Aliquando per Enallagen generis pronominum, vt in altera Medea,*

Quis es tu mulier, quae me insueto nũcupasti nomine?

Per genera verborum, vt aucupo, sortio, depopulo, eloquo,

lucto, insequo, praelio, cuncto, cono, regredio, partio, moro. *Per tempora,*

Annal. 1. Exspectant veluteí Consol, quòm mittere signū Volt — *pro, expectabant; &,*

Ibid. Ilia dia nepos quas erumnas tetulisti?

Vbi praeteritum pro futuro positū est. Per mutationē coniugationis,

Annal. 8. Certare abnueo, metuo legionibu' labem,

pro, abnuo: *& alibi* sonit, *pro,* sonat. *Per numeros,*

Annal. 3. Vento, quem perhibent Graium genus aëra lingua.

Lib. Incer. *Et,* — pars Ludicrè iactant saxa inter se licitanteis.

Annal. 15. *Item,* Caeruleum spumat sale conferta rate pulsum,

pro. confertis ratibus. *Per partiū mutationē, scilicet infinitū pro*

Annal. 8. *nomine,* Ast occasus vbei, tempusúe audere repressit,

hoc est audaciam. *Item nomen posuit pro aduerbio,*

Lib. Incer. Quanquàm multa manus ad caeli caerula templa,

pro, multū. *Nomen pro gerundio,* belliq. peritus, *pro,* bellandi.

Annal. 1. *Verbum pro participio,* — *fari donauit diuinum pectus habere,* *pro, ad habendum. Positiuum pro superlatiuo,*

Ibid. Atque Anchises doctu', Venus quem polcra Dearum.

Lib. Incer. *Et,* Optuma caelicolum Saturnia magna Dearum.

Superlatiuum pro positiuo,

Annal. Incer. Exin per terras postquàm celerissimu' rumor.

Per praepositionis mutationem,

Annal. 15. Ob Romam noctu legiones ducere caepit,

In Telam. *pro,* Ad Romā, *&,* — quoius ob os Graij ora obuertebāt sua.

Et in compositione,

Annal. 14. Omnes occisei, obcenseiq. nocte serena.

Et haec de figuris dictionum dicta sufficiant. Nunc de conuersionibus, quas Graeci τρόπους *vocant, dicemus: & primùm de Translatione; qua saepè Ennius tam prudenter vsus est: vt ea non in alienum locum irrepsisse, sed in proprium immigrasse videatur. Haec igitur figura, quae Graecè* μεταφορὰ *dicitur, vel ab ijs, quae corporis sunt, verba sumit, & ad animum transfert, vt,*

Annal. 4. Quò vobis menteis rectae, quae stare solebant
Ante hàc dementi sese flexêre ruina?

Et,

Et, — quianam dicteis nostreis sententia flexa est? annal. 7.
Vel à brutis ad homines, vt in Asoto,
Tibicina magno clamore mugit.
Et, — clamore bouanteis. annal. 14.
Item, — animusq. in pectore latrat. Annal. 10.
Et in Alex. Habet is coronam vitulans victoria.
Vel à sensu praeditis ad sensus expertia,
Capitibu' nutanteis pinos, rectosq. cupressos. Lib. incer.
Et, Rastros dente fabres — Annal. 8.
Item de naui, — volat super impetus vndas. Annal. 14.
Contrà verò à sensu expertibus ad ea, quae sensu praedita sunt,
Flos delibatus populi, Suadaeq. medulla. Annal. 9.
Et, — à stirpe supremo. *Vel à sensu carentibus ad similia,* Annal. 5.
— fit ferreus imber, annal. 8.
— purpureis gemmauit pampinus vuis. Lib. incer.
Verrunt extemplò placidè mare marmore flauo. Annal. 14.
Aliquando vno versu duas translationes cõplexus est, — hasteis
Horret ager, campeiq. armeis sublimibus ardent. Annal. 1.
Et, Nunc hosteis vino domitei, somnoq. sepultei. annal. 8.
Item in Erechtheo,
Arma rigent, horrescunt tela —
Expressit in Hecuba per μετάληψιν immensam specus magnitudinem, cùm ait,
— vbei rigida constat, & crassa caligo inferûm.
Nam ex crassitudine gradatim consideratur opacitas, ex opacitate nigredo, ex nigredine tenebrae, è tenebris profundus speluncae hiatus. Eadem figura in VIII. Annali idem paenè ostendit,
Tum caua sub montem latè specu' intu' patebat.
Et in XI, Altè delata petreisq. ingentibu' tecta.
Posuit interdum per μετωνυμίαν Vulcanum pro igne,
Cum magno strepitu Volcanum ventu' vegebat. Lib. incer.
Martem pro bello,
Quòm veter occubuit Priamus sub Matte Pelasgo. Lib incer.
Cumulauit etiam id, quod continet, pro eo, quod continetur,
Africa terribili tremit horrida terra tumultu, *pro Afris,* Lib. incer.

In Scip. *Item*, Desine Roma tuos hosteis — *Pro Romanis*,
Lib. incer. *Et*, — vertunt crateres ahenos, *pro vino. Praetereà effectum pro efficiente, vt in Annalibus*, discordia tetra, *in Satyris*, caepe moestum, triste sinapi, *& in Thyeste*, tarda senectus. *Ad haec orationis ornamenta non paruam per ἀντονομασίαν varietatem, ac dignitatem addidit. Aut enim adiectiuum pro substantiuo posuit, vt, pro Pyrrho*, Aeacida; *pro Iunone*, Saturnia; *pro Annibale*, Poenus; *aut ex his, quae alicui propria, ac praecipua sunt, certam, ac definitam personam denotauit, vt* Omnipotens, *&*,

In Hect. lustr. Lib. incer. — diuûm pater, atque hominum Rex, *pro Ioue*: *aut ex rebus gestis, vt de Fabio Max.*

Annal. 12. Vnus homo nobeis cunctando restituit rem.

Mira etiam Epithetorum copia Enniana efflorescit oratio: quibus nunquàm impropriè, sed locis semper congruè decentibus, & accommodatis vsus est, vt res magis & perspicuitate affluerent, & venustate. Eaq. aut ab animo accepit, vt, bonus Ancus, bona femina, Orator bonus, Nauus homo, *&*

Annal. incer. Egregiè cordatus homo catus Aeliu' Sextus:

aut à corpore, vt, horridu' miles, altus Cyclops, polcer Romulus, crinitus Apollo, veter Priamus: *aut ab accidentibus, vt*, tarda senectus, cana aequora, marmor flauum, mortiferum bellum: *aut ab extrinseco, vt*, famul infumus: *aut à loco, vt*, Romana iuuentus, Marte Pelasgo, Graius homo Rex, Marsus augur, Isiacus coniector: *aut à proprietate, vt*, mare salsum, caeruleum sale, aequora salsa, Auster imbricitor, aspra ostrea: *aut à Translatione*, lapideum cor, ferreus imber. *Pariquoq. venustate per συνεκδοχὴν sua poëmata illustrauit. Siue enim ex uno plures intellexit*,

Lib. incer. — de moeris res gerit Opscus:

Annal. 8. *Item*, Et detotondit agros laetos, atque oppida caepit.

Ὀδύσσ. α. *Quo Tropo Homerus de solo Vlysse dixit*,

— ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε:

siue ex parte totum,

Annal. 8. Labitur vncta trabes remeis rostrata per altum:

Lib. incer. *et alibi*, Labitur vncta carina — *siue ex genere speciem, vt*

quadru-

quadrupes, *pro equo : & alio loco,*

Cedunt ter quatuor de caelo corpora sancta Auiũ — Annal. 1.

Qua voce non quascunque aues intelligit, sed eas tantùm, quae augurijs idoneae sunt: sicut Homerus, Ὀδυσσ. γ.

Ὄρνιθας γνῶναι, καὶ ἐναίσιμα μυθήσασθαι :

aut contrà ex specie genus, tale est illud in Medea,

Caesae cecidissent abiegnae ad terram trabes :

pro quibus omnem lignorum materiam ad nauium aedificationem aptam, intelligit : vel ex materia rem confectam,

Qui ferro minitere — *pro gladio, &,* Annal. 2.

Annuit sese mecum decernere ferro : Ibid.

&, — date ferrum quî Me anima priuem — In Hecuba.

vel ex antecedentibus consequens, Lib. Incer.

Nauibus explebant sese, terrasq. replebant. Annal. 2.

Lusit per ὀνοματοποιΐαν *in voce* taratantara. *Item per* ἀλληγορίαν *aliud expressit, & aliud significauit,* Annal. 1.

Quòm neq. Musarum scopulos quisquam superârat. Ibid.

Et, Nos ausi reserare — Annal. 3.

Item, Hac noctu filo pendebit Etruria tota. Lib. incer.

Et, Vt clauum rectum teneam, nauimq. gubernem.

Quin & Prouerbia suis carminibus, cùm id sibi res postulare videbatur, tanquàm emblemata interposuit, vt, Lib incer.

Quaerunt in scirpo (soliti quod dicere) nodum. Lib incer.

Et, — quod minimum est, neque (vt aiunt)

Mu facere audent — *Itẽ ad designandã facti celeritatẽ,*

— dictum factumq. facit frux. Annal. 9.

Nec εἰρωνείαν *praetermisit, cùm in Telamone ait,*

Hiccine Telamõ ille est, modò quẽ gloria ad caelũ extulit?

Quẽ adspectabãt, quoius ob os Graij ora obuertebãt sua?

Opposuit quandoque non absque venustate per ἀντίθετον *contrarias dictiones,* — mortalem fortuna repentè Annal. 8.

Reddidit, vt summo è regno famul infumus esset.

Et, Nauibus explebant sese, terrasq. replebant Lib. Incer.

Et, Suarum rerum incertei, quos ego mea ope ex Trag. Incer.

Incerteis certos, compotesq. consilij Dimitto —

Addidit

Addidit saepè τῇ περιφράσει orationi robur, quae, vt Alexander Sophista tradit, eo tropo maiori augetur significatione. Pro ouibus enim, lanigerum genus *dixit; pro marinis monstris*, Nerei filios; *pro auibus*, genus altiuolantum; *pro pistrino*, vbi molarum strepitus; *pro Annibale*, ferocia Poeni; *pro Ioue*, Saturno sancte create. *Item*, Deum genus, Graijum genus, liberorū genus, *pro Dijs, Graecis, liberis. Nec respuit per κατάχρησιν improprijs verbis vti, vt pro caelo*, fretum caeruleum; *&* caeli fretū;

Anual.1. *& pro campis*, aequora campei. *Interposuit nonnunquam per*

Lib.incer. *τμῆσιν integram dictionē inter dissectae orationis partes*, — cere, comminuit, brum. *Exposuit interdum per ὕστερον πρότερον, siue per ὑστερολογίαν primùm id, quod secundo loco fit, vt,*

Annal.7. Per liquidum mare eant, sudanteis, atque sedenteis.

Prius enim nautae sedent, quàm sudent. Dissoluit quoque orationis seriem per alterius sententiae interpositionem: qui tropus διάλυσις, siue παρένθεσις appellatur,

Annal.7. Nec quisquam Sophiam (Sapientia quae perhibetur)
In somneis vidit, priusquàm sam discere coepit.

Annal.5. *Et*, Nomine Purrhus (vtei memorant) à stirpe supremo.

Sed persaepè pluribus modis in augenda re admirabilem superlatione reddidit orationem. Hyperbole enim aut rem plus aequo verbis simplicibus auget, vt,

In Telam. Hiccine Telamō ille est, modò quē gloria ad caelū extulit?

Annal.8. *Et*, Ianque ferè poluis ad caelum vasta videtur.

Annal.17. *Item*, Tollitur in caelum clamor exortus vtrisq.

In Androm. *Aut per comparationem*, — sed quasei
Ferrū, aut lapis dura raréter gemitū Conatur trahere —

Annal.15. *Et*, Vndique conueniunt velut imber tela Tribuno.

Annal.8. & 14 *Aut per translationem*, — fit ferreus imber, — volabat super impetus vndas, *&*, — hasteis

Annal.1.

Annal.16. Horret ager, campeiq. armeis sublimibus ardent.

Et, — tamen ipsa volans abstulit hasta Insigne —

Annal. Incer. *Idem etiam tropus in extenuatione habet superlationem*
— virosq. valenteis Contudit crudelis hiemps —

Annal.8. *Item*, Clamor ad caelum voluendu' per aethera vagit.

Et de

Et de sole loquens, — intereà fax Occidit — Annal. 16.

Crebrò etiam per ὁμοίωσιν *rem ignotā per eius, quae magis nota est, similitudinem expressit: cuius tria apud Eundem genera comperimus. Aut enim per Imaginem, siue* εἰκόνα, *vt Graeci dicunt, personas, vel quae personis conueniunt, inter se comparauit, vt,* Annal. 9.

Cyclopis venter velut olim turserat altei
Carnibus humaneis distentus —

Aut per Collationem, siue παραβολὴν *res genere dissimiles comparauit, Ab equo,*

Et tum sicut equus, qui de praesepibus actus Annal. 2.
Vincla suis magneis animeis abrumpit, & inde
Fert sese campei per caerula, laetaq. prata,
Celso pectore, saepè iubam quassans simul altam
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Et, Sicut fortis equus spatio qui fortè supremo Lib. Incer.
Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.

A cane, — animusq. in pectore latrat, Annal. 10.
Velutei si quando vincleis venatica velox
Apta silet cani', fortè feram si nare sagaci
Sensit, voce sua nictit, vlulatq. ibei acutè:

Et, Tantundem quasi foeta canes sine dentibu' latrat. Lib Incer.

Item à rebus inanimis,

Erubuit mulier ceu lacte, & purpura mista. Annal. 12.

Aut per exemplum, quod Graecè παράδειγμα *dicitur, rem aliquā ex historia petitā explicat, vt dilucidiorē, & probabiliorē orationē faciat,* Exspectant, velutei Consol, quòm mittere signum Annal. 1.
Volt, omneis auidei spectant ad carceris oras,
Quà mox emittat picteis ex faucibu' currus.

Pertinent etiā magnopere ad orationis nitorem rerū descriptiones:

Aurorae, Vt primùm tenebreis abiecteis in albabat Dies — Annal 6.

Et, Exin candida se radijs dedit icta foras lux. Annal. 1.

Noctis, Intereà Sol albu' recessit in infera noctis. Ibid.

Et, Vertitur intereà caelum cum ingentibu' signeis. Annal 6.

Mediae noctis,

Nox quando medijs signeis praecincta volabat. Annal. 16.

Locorum

Annal. 1 *Locorũ,* Est locus Hisperiam, quam mortales perhibebant.
Lib. incer. *Et,* Brundusium polcro praecinctum praepete portu.
Annal 8. *Pugnae,* Consequitur, summo sonitu quatit vngula terram.
Iamque ferè poluis ad caelum vasta videtur.
Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber:
Densantur campeis horrentia tela virorum *&c.*

Naumachiae,

Annal. 14. Verrunt extemplò placidè mare marmore flauo;
Caeruleum spumat sale, conferta rate pulsum.
Labitur vncta carina; volat super impetus vndas,
Quòm procul adspiciunt hosteis accedere ventèis
Nauibu' veliuoleis, magno clamore bouantes.

Accedit his ὑποτύπωσις, *siue Subiectio, quae oculis res paenè subijcit,*

Lib. incer. Oscitat in campeis caput à ceruice reuulsum,
Semanimesq́. micant oculei, lucemq́. requirunt.

Sed quàm accurata est illa Meretricis descriptio?

— quasi in choro pila
Ludens datatim dat sese, & communem facit.
Alium tenet, alij nutat, alibei manus
Est occupata, alij perpellit pedem:
Alij dat anulum spectandum à labreis:
Alium inuocat, cum alio cantat, attamen
Alijs dat digito litteras —

Tribuit aliquando maioris Energiae gratia per προσωποποιΐαν *inanimis rebus sensum, vt in Scipione,*

Testeis sunt campei magnei —

Et in III. Satyrarum, — testeis sunt
Latei campei, quos gerit Africa terra politos.

Tribuit etiam in quadam Satyra humanas formas rebus omnino formis expertibus; in qua haud secus Mortem cum Vita contendentem introduxit, quàm Prodicus apud Xenophontem Virtutem, & Voluptatem. Item de Nocte tanquam formam habente, dixit, Lib. 2 Memorab.

Annal. 16. Nox quando medijs signeis praecincta volabat.

Ex eodem genere est Imaginũ effictio, siue εἰδωλοποιΐα, *vt illa Polydori in Hecuba. Est & his quasi finitima personarum descriptio,*

quae

quae προσωπογραφία dicitur, ut illa Pyrrhi Epirotarum Regis: cuius primùm nomen explicat, nomine Purrhus, *tum genus,* — à stirpe supremo, *postremò ingenium, & mores,* Annal. 5.

— stolidum genus Aeacidarum

Bellipotenteis sunt magi', quàm sapientipotenteis.

Huc etiam pertinent vestium descriptiones,

Pendent peniculamenta vnum ad quemq. pedum. Annal. 11.

Et, — tergus igitur sagu' pinguis opertat. Lib. Incer.

Enitet & inter schemata mirum in modum χαρακτηρισμὸς: quo non minus Oratores, quàm Poëtae ad viuũ tanquàm pictores eorũ, de quibus loquuntur, vitia, ac virtutes paenè exprimunt: quemadmodum totus ille de Seruilij amico locus: in quo Ennius eleganti progressu latiùs est euagatus. Explicauit quandoque per συντομίαν res quantumuis magnas, ac graues, breui, ac compendioso verborũ ambitu. Quid enim grauius, quid breuius quàm illud de Fabio Max. encomium, Annal. 7. Annal. 12.

Vnus homo nobeis cunctando restituit rem:

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo postq. magisq. virei nunc gloria claret.

Amauit interdum absq. vllo fuco orationem, petens per κυριολογίαν ab ipsa simplicitate, & veritate ornatum. Nam quid purius, quid simplicius?

Orator sine pace redit, Regiq. refert rem. Annal. 5.

Nec ἔμφασιν *aliquando neglexit,* Nos ausi reserare, — Annal. 1.

Et, — huius Nate auspicijs illa incluta Roma. Ibid.

Item, Hectorem curru quadrijugo raptarier. In Andromache.

Hectoris Natum de moero iactarier.

Interdum per interrogationem, quae Graecè ἐρώτημα dicitur, nõ mediocrem suis scriptis dignitatem auxit,

Quis potis ingenteis oras euoluere belli? Annal 6.

Et, Ecquis extiterit Romae regnare quadratae? Annal. 1.

Conuenit cum interrogatione διαλογισμὸς, cùm quis secum consilij anceps volutat, quid agat, vel agendum putet, sibiue respondeat, sic Medea,

Quò nunc me vortam? quod iter incipiam ingredi?

Domum paternamne, an ad Peliae filias?

Nec minori venustate κατὰ ἀπλῶν εὐχὴν aliquos inducit precãtes Deos,

Annal. 1. Te nũc sancta precor Venus, & genetrix patri' nostrei
Vt me de caelo visas cognata parumper.
Teque Quirine pater veneror, Horamq. Quirini,
Teque pater Tiberine tuo cumflumine sancto:
Nerienem Mauortis —

Annal. 6. *Et,* — Dij hoc audite parumper,
Vt, pro Romano populo prognariter armeis
Certando, prudens animam de corpore mitto.

In Hect. lustr. *Item,* At ego Omnipotens te exposco, vt hoc consilium
Achiueis auxilio suat —

Quàm verò efficacibus verbis ad militum animos excitandos Imperatoris illa προτροπή, siue Adhortatio expressa est?

Annal. 14. Nunc est ille dies, quòm gloria maxima sese
Ostendat nobeis, si viuimu' siue morimur.

Aliquando, quapropter aliquid factum sit, rationem reddit. Talis est illa de Fabij Max. cunctatione, & tarditate αἰτιολογία,

Annal. 12. Non enim ponebat rumores ante salutem.

Sed quàm fortis, elatique animi est illa etiam Telamonis, qua se de filij morte consolabatur,

Ego quòm genui, tum moriturũ sciui, & ei rei sustuli.
Praetereà ad Troiã quòm misi ob defendendã Graeciã,
Sciebam me in mortiferũ bellum, nõ in epulas mittere.

Similiter Merope rationẽ affert, cur se Cresphon vxorem duxerit,

Duxit vxorem sibei, liberũm quaesendũm caussa.

Lib. incer. *Nec absque venustate Annibalem κατ' ἐξοχὴν eo versu intellexit,*

Heis pernas succidit iniqua superbia Poeni.

Crebris quoq. sententiarũ luminibus magnum suis poëmatis splendorem, & dignitatem adiunxit. Quid enim illustrius dici potest?

— quei ipsius sibei

Inalt. Med. Sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit.

Trag. incer. *Et,* Benefacta malè locata, malefacta arbitror.

Quid verius?

Trag. incer. Amicus certus in re incerta cernitur.

Item,

Item, Nulla sancta societas, vel fides regnei est. Trag. incer.

Quid prudentius? — non est sat bella mouere. Annal. 16.

Quid ad animi magnitudinem accommodatius?

Fortibus est Fortuna vireis data. Annal. 7.

Quid ad Fortunae inconstantiā, varietatemq. exprimendā aptius?

— multa dies in bello conficit vnus. Annal. 8.
Et rursus multae Fortunae fortè recumbunt:
Haud quaquàm quenquā semper Fortuna sequut' est.

Et, — mortalem Fortuna repentè Ibid.
Reddidit, vt summo è regno famul infumus esset.

Et, Non semper vostra euortit, nunc Iuppiter hâc stat. Annal. 7.

Nunc verò quibus modis animi perturbationes, quas Graeci πάθη vocant, excitauerit, explicabimus. Mouit pathos à loco sacro, violataq. religione cùm in Andromache ait,

Fana flamma deflagrata,

Et, Iouis aram sanguine turpari.

A Fortunae volubilitate, sic Telamonem conquerentem inducit,

Pol mihei Fortuna magis nunc defit, quàm genus.
Nanq. regnum suppetebat mihei: vt scias quanto è loco
Quonteis opibus, quibus de rebus lapsa Fortuna occidat.

Queritur item Alcmaeon, quòd ex prospera Fortuna tandem sit

Circunuentus morbo, exsilio, atque inopia.

Nec eodem caret affectu, cùm quisquis ille fuerit, non sine stomacho in Ambracia ait,

Agros audaces depopulant seruei, dominorū dominei.

A visu, cùm Andromachen facit collapsae, incensaeq. patriae ruinam deplorantem,

Vidi ego te adstante ope Barbarica
Tecteis caelateis, laqueateis — *Et paullo post*,
Haec omnia vidi inflammari. *Item*,
Vidi, videreq. passa sum aegerrimè
Hectorem curru quadrijugo raptarier.

Nec dissimilis est illa Telephi conquestio,

Et ciuitatem video Argiuûm incendier.

Excitat insuper à vestimētorū squalore, & foeditate cōmiserationē,

Regnum reliqui ſeptus mendici ſtola.

Et, Credo,& caueo veſtitus,ſqualida ſeptus ſtola.

Item Telamon,

Strata terra lauêre lacrumis veſtê ſqualam,& ſordidâ.

Et Tragoedia incerta,

Ecquis illaec eſt,quæ lugubri ſuccincta eſt ſtola?

Mouit praetereà per omnes ferè aetatis gradus miſericordiā. A pueritia,vt de Aſtyanacte è turri praecipitato,

In Andromache. Nā vbei introducta eſt,puerūq.vt lauarēt,collocāt ī clupeo.

Annal. ſcct. *A iuuenta,* — viroſq. valēteis Contudit crudelis hiemps —.

A ſenectute,Taltybius in Hecuba,

Senex ſum,vtinam mortem oppetiam prius

Quàm euenat,quòd in pauperie mea

Senex grauiter gemam — *Et ipſamet Hecuba,*

Miſerete anuis,date ferrum qui Me anima priuem —

Commouit etiam miſerationem ab alijs pleriſque rebus. A loco,

Annal.2. At domus interior gemitu,miſeroq. tumultu.

Lib. incer. *Et,* O domus Ancei,heu quàm diſpari domino dominaris.

In Andromache. *Et illud,*O Pater,o patria,o Priami domus. *A tempore,*

annal.7. Quà Galli furtim noctu ſumma arcis adorti

Moenia,concubia,vigileſq. repentè cruentant.

Lib incer. *A temporis diuturnitate,*

— vbei mille rotam voluêre per annos.

A cauſa, — poſtquàm diſcordia tetra

Belliferatos poſteis,portaſq. refregit.

Et in Medea optabat Anus illa,ne vnquàm in nemore Pelio exciſae fuiſſent trabes ad Argum conſtruendam,qua deinde Argiui delecti viri pellem illam inauratā arietis petierunt, vnde tam magnas Medea hauſit calamitates.

Trag. incer. *A modo,*Cubitis pinſibant humum —

Annal.11. *Et,* Miſſaq. per pectus dum tranſit ſtriderat haſta.

Lib. incer. *Et,* Oſcitat in campeis caput à ceruice reuulſum,

Semanimeſq. micant oculi,lucemq. requirunt.

Sed quàm commiſerationis plena eſt illa Andromaches eiulatio?

Heu reliquias ſemiaſſi Regis,denudatis oſſibus

Per terram ſanie delibutus foedè diuexarier.

Ama-

A materia, Annal. 15.

Occumbunt multi leto, ferroq. lapique.

Ab imminenti periculo,

Hac noctu filo pendebit Etruria tota. annal. 3.

Ab instauratione pugnae,

Postquàm defessi sunt, stant, & spargere sese Ibid.

Hasteis ansateis, concurrunt vndiq. teleis.

A temporum calamitate,

Tollitur è medio sapientia vei geritur res. Annal. 8.

Spernitur Orator bonus, horridu' miles amatur. *&c.*

Ab attestatione rei visae, Lib. incer.

Vulturis in silucis miserum mandebat homonem:

Heu quàm crudelei condebat membra sepulcro.

Ab addubitatione, quae Graecè dicitur ἀπορία, — quid petam In Andromache.

Praesidij? quid exsequar? quò nunc aut exsilio, aut fuga

Freta sim? arce, & vrbe sũ orba, quò accedã, quò applicẽ?

Quae quidem oratio quantam praeseferat animi perturbationem, abruptũ declarat initiũ, crebrae interrogationes, cõcisaeq. sententiae. Huic nõ dissimilis est illa Medeae oratio, cõsilij dubitatione aestuãtis, Quò nunc me vortam? quod iter incipiam ingredi?

Domum paternam ne? an ad Paeliae filias?

Sed haec ob uiolatam à Iasone fidem, indignationem potius, quàm commiserationem concitant. Eiusdem generis sunt frequentes illae in Hectoris lustreis interrogationes,

Quid hoc clamoris? quid tumulti est? nomen

Qui vsurpat meum? quid in castreis strepiti est?

Item à pudore, Annal. 11.

Sic mulier erubuit, ceu lacte, & purpura mista.

A parabola, Lib. incer.

Sicut fortis equus, spatio qui fortè supremo

Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.

Ab imagine, Lib. incer.

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

A maiori, cùm imbelles nescio quis militum animos exprobrans, feminae generositatem extollit,

Vos

Lib. incer. Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem

Illaq. virgo virei —

A minori, cùm in Iphigeniae immolatione Agamemnonem inducit miseram Regis conditionem perpendentem, quòd in aduersis plebem lugere deceat, Regem verò minimè,

Plebes in hoc Regei antistat loco: licet

Lacrumare plebei, Regei honestè non licet.

A consimili affectu, qui à Graecis ὁμοιοπάθεια dicitur,

Annal. 17. Insignita ferè tum milia militum octo

Duxit delectos bellum tolerare potenteis.

A sermonis conuersione,

Annal. 1. Ilia dia nepos, quas erumnas tetulisti?

Nec gratia dignitateq. caret, cùm ad inanima, sēsusq. expertia, sermonē conuertit. Sic Scipio Romam alloquens, campos testes laudat,

In Scip. Desine Roma tuos hosteis —

Testeis sunt campei magnei —

Sic Andromache inferorum loca salutat,

Acherusia templa alta Orcei saluete infera.

Annal. 9. *A taciturnitate,* Sed quid ego haec memoro?

In Ambrac. *Et,* Quis est, qui nostreis foribus tam proteruiter?

A doloris magnitudine, vt in Hecuba, quae animo iam consternata,

— date, *inquit*, ferrum qui Me anima priuem —

A nimia lacrymarum effusione,

In Telam. Strata terra lauĕre lacrumis vestē squalā, & sordidā?

In Cresph. *Et,* Neque miserae lauĕre lacrumae salsum sanguinem.

Ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου, vel, vt ita dicam, ab impossibili,

Trag. Icer. Atque prius pariet locusta bouem.

Magnam etiā Superlatio vim habet ad animi motus perciendos, vt,

In Telam. Hiccine Telamō ille est, modò quē gloria ad caelū extulit?

Quo in loco Hyperbole cum Ironia coniūcta cumulatius auget pathos. Praetereà in Hectoris Lustreis ab horribili militū straze commiseratio excitatur,

Franguntur hastae, terra sudat sanguine.

Valde etiam per Exclamationem commouetur miseratio, & praesertim cùm in peius insignis rei alicuius mutatio memoratur,

O do-

O domus Ancei, heu quàm diſpari domino dominaris. Lib. incer.

Et eo verſu, quem ſibi totum Maro vſurpauit, Lib. 2. Aen.

Hei mihi qualis erat, quantùm mutatus ab illo. Lib. incert.

Nec illam Andromaches conqueſtionem, quae tota ſanè pathetica eſt, praetermittam,

O Pater, o patria, o Priami domus
Septum altiſono cardine templum,

& quae ſequũtur. Sed paenè exciderat, quàm praecipuè ad miſericordiam perſonae habitus alliciat,

Cogebant hoſteis lacrumanteis, vt miſererent. Annal. 5.

Et, Aegro corde, comis, paſſis latè palmis — Annal. 10.

Et, Ad genua ſe proſternunt ſtatim lacrumanteis. Lib. incer.

Item tota ferè illa Caelij Tribuni in pugna defatigatio habitu depingitur, & praeſertim cùm ait, Totum ſudor habet corpus — Annal. 15.

Quàm etiã Tragicè Hecuba doloris acerbitate cõfecta habitu proditur? Vide, hinc meae, inquam, lacrumae guttatim cadunt.

Et alibi, Medea amore, ac odio ſimul incenſa,

— aegro animo amore ſaeuo ſaucia.

Et cuiuſdam trepidatio,

Tum timido manat ex omni corpore ſudor.

Item à parabola, — ſed quaſei Annal. 16.
Ferrum, aut lapis rarenter gemitum In Andromache.
Conatur trahere —

Sed nimis luctuoſa eſt tota illa Thyeſtis querimonia,

— ipſe ſummeis ſaxeis fixus aſpereis
Euiſceratus, latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, & ſanguine atro — *Et illa Alexandri,*
O lux Troiae germane Hector,
Quid ità cum tuo lacerato corpore miſer?
Aut qui te ſic reſpectantibus tractauêre nobeis?

Haec, quae diximus, ſufficiant ad oſtenaendam noſtri Poëtae artem, quam ex perennibus poëſeos, rhetoricesq. fontibus affluenter hauſiſſe videtur. Hiſtoriam deniq. qua fide conſcripſerit, & qua ratione non vt Poëta à medio, ſed tanquàm Hiſtoricus rem ab initio inchoauerit, in primo Annali explicauimus. Nunc verò de ſumma multipli-

multipliciq. tanti viri doctrina dicendum est, & primùm quid de Dijs illis, qui poëtis fabulandi ansas suppeditauerunt, eorumq. prouidentia, de Fortuna, de vaticinio, de animorum immortalitate, eorumque sede, & tandem de perturbationibus senserit, explicabimus. Initiò Deos esse, & quantùm naturae ductu intelligere potuit, rerum humanarum curam habere, asseuerauit. Nec me versus illi mouent, in quibus, quamuis Deos esse censeat, impiè tamen opinari videtur, eos minimè humanis rebus prospicere,

Ego Deûm genus esse semper dixi, & dicam caelitum,
Sed eos non curare opinor, quid agat genus humanũ.
Nã si curent, benè boneis sit, malè maleis, quod nũc abest.

Nam si integram Telamonis Tragoediam, vnde haec sumpta sunt, in manibus haberemus, faciliùs perpendere potuissemus, haec verba non ab Ennio tanquàm perniciosam illã, ac prauam opinionẽ approbante, prolata fuisse: sed Telamonẽ suo arbitratu esse loquutũ, vt eum animi motus, perturbationesq. impellebãt. Non enim putandũ est Aeschylũ, Sophoclem, Euripidẽ, quorũ uolumina absurdis huiusmodi, teterrimisq. sententijs referta sunt, cùm hanc, vel illã personã in fabulis introducunt, omnia, quae ab illis dicuntur, asserere. Nam, vt congruũ seruent decorẽ, varia personarũ genera varijs induunt affectibus, & saepissimè adeò dissentiẽtes, cõtrauertentesq. faciunt, vt nulla certa eorum sententia inde elici possit. Apud quos, si, vt in Platonis dialogis, & Ciceronis de Senectute certa esset persona, sicut illa Socratis, & Catonis, quas hi consultò eorum sententias explicantes constituerunt, omnis haesitatio sublata esset. Itaque si Ennius seriò prouidentiam tolleret, frustrà in grauissimo Annalium opere Romanum illum ità praecantem induxisset,

Annal. 1. Te nũc sancta precor Venus, & genetrix patri'nostrei
Vt me de caelo visas cognata parumper.

Annal. 6. *Et alium alibi sese pro Repub. deuouentem,*

— Dij hoc audite parumper
Vt prò Romano populo prognariter armeis
Certando, prudens animam de corpore mitto.

Quam etiam opinionem in caueae consessu approbauit. Ita enim in Cresphonte ait,

Eho

Eho tu, Dij, qbus est potestas motus superûm atq. inferûm,
Pacem inter se conciliant, conferunt concordiam.

Item in Telepho,

Deûm de consilio hoc itiner credo conatum modò.

Et in Medea,

Iuppiter, tuque adeò summe Sol,
Qui res omneis inspicis,
Quique tuo lumine
Mare, terrã, ac caelum
Contines, inspice hoc facinus
Priusquàm fiat, prohibe scelus.

Rursum in Annalibus quàm perspicuis verbis nihil sine Deorũ voluntate fieri asseruit, cum Pyrrhum Romanorum legatis respondentem facit, — doq. volentibu' com magneis Deis. Annal. 5.

Et alium alio loco, Annal. 8.

Non semper vostra euortit, nunc Iuppiter hâc stat.

Praetereà in XI,

Malo cruce fatum vt des Iuppiter —

Nec quia Euhemerum, qui impius habitus fuit, non modò praeter caeteros, vt ait Cicero, Ennius est sequutus, sed etiã interpretatus, ob id credendum est eadem impietatis nota fuisse inustum: immò potius iud candũ, Euhemerum, & Ennium caeteris, qui ex gentibus ea tempestate viuebant, ad veram vnius Dei cognitionẽ magis & propius accessisse. Nam dum Iouem reliquosq. Deos, quos credula antiquitas venerata est, ex generatoribus ortos, & vt homines morti obnoxios tradunt: quid aliud declarant nisi illos nõ esse Deos, sed alium quempiam ingenitũ, & immortalem quem Ennius apertè significauit, cùm dixit, Lib. 1. de Nat. Deor.

— patrem diuûmq. hominumq. Lib. incer.

&, — diuûmq. hominumq. pater Rex, Lib. incer.

cunctaregere, atque moderari? Item alibi,

Tum cum corde suo diuûm pater, atque hominũ Rex Annal. 6.
Effatur — *Quo loco frustrà describeret Deorum concionem coactã fuisse, nisi aliquid in ea de rebus humanis statueretur: vt saepè ab Homero, & Virgilio factum est. Sed locus ille in Epi-*

chiarmo praeclarè indicat Deum, quem ipse à iuuando videtur Iouem appellasse, non modo rerum omnium auctorem esse, sed illarum etiam curam habere,

Quei mortaleis, vrbeis, atque belluas omneis iuuat.
Quòd heic omneis, & sub hoc —

Quem eundem in Hectoris lustreis Omnipotentem appellauit,

At ego Omnipotens te exposco, vt hoc consilium
Achiueis auxilio fuat —

At verò in Thyeste Euripidem sequutus, aliud sensisse de Dijs videri posset ab eo, quod anteà dixerat. Caelum enim sic Deum facit,

— Aspice hoc
Sublime candens, quem vocant omnes Iouem.

In Hecuba *At alio loco quasi seipsum corrigens, Caelum Deorū sedem esse dicit,*

O magna templa caelitum.

Lib. incer. *Et alibi,* — diuûm domus altisonum cael: *Et in I. Annali,*

Romulus in caelum cum Deis genitalibus aeuum.
Degit — *Quos nullo detrimento affici existimauit, cùm dixit,* Integros aeui Deos. *Deinde cùm ad sua vsque tempora vera Dei notio non omnino perspecta esset, sed quasi tenebris obuoluta iaceret: nil mirū si plurimùm Fortunae tribuit. Sic enim Pyrrhus Romanorum Legatos alloquitur,*

Annal. 5. Vosne velit an me regnare Hera, quidue ferat sors.

Et mox, Quorum virtutei belli Fortuna pepercit.

Item VIII. Annali, — mortalem Fortuna repentè
Reddidit, vt summo è regno famul infimus esset.

Et eodem loco, — multa dies in bello conficit vnus.
Et rursus multae Fortunae fortè recumbunt.
Haud quaquam quenquā semper Fortuna sequuta'st.

Rursus in XIV. — quae me Fortuna ferox sic contudit —

Nec praetermittam locum illum ex Thyeste,

Heu mea Fortuna, vt omnia in me conglomeras mala.

Nec temporis opportunitatem, quae Occasio dicitur, tanquam Fortunae pedissequam, uel comitē, parua existimauit in rebus omnibus, & praecipuè bellicis habere momenta. Sic enim in VIII. Annali,

Ast Occasus vbei, tempusue audere repressit.

In II. Heic datus est Occasus, Horatius inclutu' saltu.
In V. — Occasus iuuat res.
Et in XVI. Quo res sapsa loco sese ostentatq. iubetq.
Tum vaticinationem à Dijs esse, eo loco sensit,

Atque Anchises doctu', Venus quem polcra Dearum
Fari donauit, diuinum pectus habere. *Dehinc animas post mortē superstites esse, clarissimè per insitā, vel potius innatam gloriae cupiditatē demōstrauit. Inde amicos prohibet, ne se mortuū lacrimis decorent,* — quur? volito viuo' per ora virûm.

Et alio loco ad immortalitatis memoriam respiciens, ait,

Reges per regnum statuas, sepulchraque ponunt: Annal. 16.
Aedificant nomen, summa nituntur opum vei.

Nec anima tantùm, quam his verbis in Epicharmo igneā esse ostendit, — at mentis ignis est, *& corpore, quod terrae redditur, vt ibidem,* Terra corpus est, *hominem constare voluit: sed vmbra etiam, quae post mortem ad inferorum loca delabitur, vt de illa Homeri, in I. Annali,* — visus Homerus adesse poëta,

Et de Polydori, in Hecuba,

Adsum, atq. aduenio Acherunte vix uia alta, atq. ardua:
Per speluncas saxeis structas aspereis pendentibus.

Sed suam hanc de animarum immortalitate sententiā Pythagorica transanimatione foedauit, vt in Annalium initio explicauimus. Postea animae sedem hinc videtur in sanguine constituisse,

Aiax misso sanguine tepido tullij Efflanteis volant — In Aiace.

& in corde praecipuè eam animae partē, quae ratione praedita est,

Egregiè cordatus homo Catus Aeliu' Sextus. Lib. incer.

In quo deinceps tanquam vitae fonte omnes animi affectus, perturbationesq. posuit: amorem videlicet, vt in altera Medea,

Vtinam ne vnquàm me cordis cupido
Corde pedem extulisses — *Et alibi,*
Omnes corde patrem praebent, animoq. benigno Lib. incer.
Circunfunduntur — *Moerorem, & tristitiam,*
Aegro corde, comis, passis latè palmeis — Annal. 10.
Et, Vix aegro tum corde meo me somnu' reliquit. Lib. inceri
Iram, — animusq. in pectore latrat. *Cupiditatem,* Annal. 10.

Lib. incer. Nec sese dedit in conspectũ corde cupitus. *Itẽ timorẽ,*

Lib. incer. At Romanus homo, tamen & si res benè gesta'st
Corde suo trepidat.

Diuersis quoque locis diuersas affectuum caussas explicauit. Non enim sine ratione in Alcmaeone dixit,

Tum pauor sapiẽtiã mihi omnẽ ex animo expectorat.

Nam eorum spiritus, qui timore perculsi sunt, adeò confunduntur, & ob sanguinem ad cor, tanquàm ad arcem se recipientem, refrigerantur, vt pallore, mentisq. perturbatione paenè exanimati videantur. Vnde etiam ait (Trag. incer.)

Quod nemo est tã firmo ingenio, aut tanta cõfidẽtia,
Quin refugiat timido sanguen, atq. exalbescat metu.

Et quòd timentes sudore madeant, eo loco ostendit.

Annal. 16. Tum timido manat ex omni corpore sudor.

Ex quibus apparet timorẽ ex caloris diminutione oriri: contrà verò vbi de equo generoso loquitur, indicat calorem magni spiritus esse fomitem, ait enim,

Annal. 2. Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Cùm verò spiritus vehementi calore accenduntur, ira oritur: quae si nimis efferbuerit hominem in insaniam adiget. Vnde praeclarè dixit, (Trag. incer.) Ira insaniae initium. *Sed quàm mirificè vnico senariolo omnem amoris vim expressit?*

In Med. Medea animo aegra, amore saeuo saucia.

Et alio, honestae mulieris pudorem,

Annal. 11. Sic mulier erubuit, ceu lacte, & purpura mista.

Item aliò, vehementem commiserationis affectum,

Annal. 5. Cogebant hosteis lacrumanteis, vt misererent.

Sed cùm Telamonem facit non modò dolorem de filij morte summa constantia, ac aequabilitate perferẽtem, verùm omni prorsus aegritudine exutum; Stoicorum inhaeret dogmati: qui cunctis animi perturbationibus radicitus euulsis, virtutem in summa tranquillitate constituant. Nam quid his verbis, quibus suum Telamon lenibat dolorem sedatiùs, aut tranquillius dici potuit?

Ego quõm genui, tum moriturum sciui, & ei rei sustuli.
Praeterea ad Troiã quõm misi ob defendendã Graeciã,

Sciebam

Sciebam me in mortiferũ bellũ, non in epulas mittere.
In qua de perturbationum vacuitate opinione non perpetuò cõstans fuit: sed Peripateticos intereà sequutus est: qui cùm nullo modo fieri posse existimarent, vt homines omni penitus animi aegritudine vacarent, mediũ quoddam excogitantes, virtutẽ in mediocritate constituerunt. Hinc Pyrrhum facit non adeò victoriae cupidum, & hostibus infensum, vt dolo, aut occulta aliqua occasione, sed virtute, ac palàm vincere queat. Ità enim ait,

Nec mî aurum posco, nec mî pretio dederitis, Annal. 5.
Nec cauponanteis bellũ, sed belligeranteis. *& totus locus.*
Nũc de virtutibus ijs, quibus excolitur animus, fortitudine, inquã, prudentia, temperantia, & iustitia, ne eam philosophiae partẽ, quae ad mores attinet, Ennius intactam reliquisse videatur, verba faciamus. Quid enim aliud, quàm veram animi fortitudinem in medium affert, cùm Ducem illum facit gloriae cupiditate uitam contemnentem, haec proloqui?

Nunc est ille dies, quòm gloria maxima sese Annal. 14.
Ostendat nobeis, si viuimu' siue morimur.

Et in praeclarissima illa Seruilij amici imagine quàm pulchris lineis prudentem virum adumbrat?

Multorum veterum leges, diuũmq. homînumq.
Prudentem — *Vbi, quem Graeci* αὐτάρκη *nominãt, ità duobus his verbis,* — suoq. contentus, *ob oculos posuit, vt nihil clarius, nihil apertius. Iustum denique quibus coloribus eadem tabula ornatius depingere potuit?*

Ingenium quoi nulla malum sententia suadet,
Vt faceret facinus — *Externa praetereà quaedam bona, quibus Peripatetici post animi dotes secundas tribuunt, sua quoque in poësi enumerasse videtur: in Anco videlicet bonam existimationem, cùm* bonum *appellauit: in Ilia, & Pyrro nobilitatem, cùm de illa ait,* Ilia dia nepos — *& de hoc,* — à stirpe supremo. *Numerantur & inter haec diuitiae; quae ab Ennio eo versu minimè neglectae videntur.* Annal. 3. Annal. 1. & 5.

Circum sos quae sunt magnae genteis opulentae. Annal. 8.
Sed vox illa Pyrrhi Aeacidarũ genere digna virtutẽ diuitijs, in quibus aliqui summũ bonũ statuere nõ ueriti sunt, lõgè praestare ostẽdit,

Nec mî aurum posco, nec mî pretium dederitis.
Nec cauponanteis bellum, sed belligeranteis;
Ferro, non auro vitam cernamus vtrique:
Vos ne velit, an me regnare Hera, quidue ferat sors,
Virtute experiamur — *Tribuit etiam bona sua corpori,*

Annal. 1. & 2. *nimirũ pulchritudinẽ,* — at Romulus polcer, *celeritatẽ,* — Horatius inclutu' saltu, *& similia. An non etiam ad eandem philosophiae partem, quae in vita, & moribus posita est, spectat, quis verè liber dici posit, explicare? Quid enim eo ex Phoenice loco praeclarius?* — aduersus aduersarios

Ea libertas est, quei pectus purum, firmumq. gestitat.

Huc etiam referri potest illud,

Lib. incer. Qui vicit non est victor, nisi victu' fatetur.

Quantũ verò utile sit modũ cupiditatibus adhibere, sic explicauit,

In Phoen. Stult' est, qui cupida cupiens, cupienter cupit.

Filiorum mortẽ aequo animo perferendã, eo Telamonis loco, quem suprà retulimus, dilucidè demonstrauit: & in Cresphonte, mortuos, cum humanis miserijs exuantur, non modò nõ esse flendos, sed eos potius, qui in tenebricosam hanc lucem prodeunt, praeclarè admonuit,

Nam nos decebat coetus celebranteis, domum
Lugere, vbei esset aliquis in lucem editus,
Humanae vitae varia reputanteis mala.
At qui labores morte finisset graueis,
Hunc omneis amicos laude, & laetitia exsequi.

Inde in Thyeste, Mortem malorum requiem esse, dixit. Quantùm praetereà malefactorum conscientiae noctes, diesq. animum stimulis agitent, atq. pungant, testis est acerbissimus ille Alcmaeonis cruciatus, qui ob maternam necem Furijs exagitatus exclamat,

Fer mî auxilium, pestem abige à me,
Flammiferam hanc vim, quae me excruciat.
Caeruleo incinctae angui incedunt:
Circunstant cum ardentibus taedis.

Amicorum vitia quo pacto ferenda sint, ita expressit,

In Phoen. Vt quod factum est futile amici, nos feramus fortiter.

Et quomodo veri à falsis dignoscantur,

Trag. Icer. Amicus certus in re incerta cernitur.

Fidem

Fidem extollit, cùm de seipso ait, — ille vir haud magnã in re Lib. incert.
Sed fidei plenus — *Quantùm denique à turpibus, obscęnisq. rebus abhorruerit, illud indicat,*
Flagitij principium est nudare inter ceiueis corpora. Trag. incer.
Nec reliquas de moribus philosophiae partes Oeconomicam scilicet, & Politicam penitus omisit. Nam quod ad Oeconomicam attinet, eo Cresphontis versu,
Duxit vxorem sibei liberûm quaescendûm caussa,
ostendit magnopere ad rei familiaris curam, atque administrationẽ pertinere, vxores ducendas esse procreationis caussa. Illa verò conquestio ad deprauatam Politiae formam spectat,
Tollitur è medio sapientia, vei geritur res, *& totus locus.* Annal. 5.
Et ad Reipub. administrationem,
Vt clauum rectum teneam, nauimq. gubernem. Lib. incert.
Et, Quẽ metuunt, oderunt: quẽ quisq. odit, perijsse expetit. Trag. incer.
Sed mirificè versus illi cum naturae lege conueniunt, Trag. incer.
Homo, quei errantei comiter monstrat viam,
Quasei de suo lumine lumen accendat, facit
Nihilominus vt ipsei luceat, quòm illei accenderit.
Ex quo loco, ac etiam ex Agellij testimonio cognoscere licet Enniũ iuris ciuilis scientia non mediocriter imbutum fuisse: quod similiter versus illi in Hecuba declarant, li. 20. cap.
Nunquam scripsistis, quis parentem, aut hospitem
Necasset; quo quis cruciatu perbitet.
Pauca haec ad vitam, moresq. spectantia ex situ, carieq. confectis fragmentis vix erui potuerunt. Nunc, si qua de rebus naturalibus vestigia reliqua sunt, perscrutandum est. Mundum in primis contra Leucippi, & Democriti opinionem, qui innumerabiles esse censuerunt, vnum esse asseruit,
Mundus caeli vastus constitit silentio. In Scip.
Caeli uerò motum orbicularem esse, & ad motum primi motoris omnes ferri orbes, eo versu declarauit,
Vertitur interea caelum cum ingentibu' signeis. Annal. 6.
Caelum praetereà ex ignea materia constare voluit cùm ait,
Caelum prospexit stelleis ardentibus aptum. Annal. 1.
Ex qua Solem etiam esse compactum in Medea demonstrauit,

Sol,

Sol, qui candentem in caelo sublimat facem.

Cuius formam rotundam esse eo loco tradidit,

Lib. incer. Inde patefacit radijs rota candida caelum.

Insuper ex illius recessu oriri noctem,

Annal. 1. Intereà Sol albu' recessit in infera noctis.

Annal. 16. *Et in Oceanum condi,* — intereà fax

Occidit, Oceanumq. rubra tractim obruit aethra.

Noctem denique terrae vmbram esse, his verbis significauit,

Annal. 18. Montibus obstiteis obstantibus vnde oritur nox.

Cuius omnes partes diuersis locis recensuit. Primam, quae noctis initiũ est, & prima fax à facibus accendendis appellatur, ita explicauit,

Annal. 3. Prodinunt famulei, tum candida lumina lucent.

Secundam, quae à cubando concubia dicitur,

Annal. 7. Quà Gallei furtim noctu summa arcis ardortei

Moenia, concubia, vigileisq; repentè cruentant.

Dein tertiã, quam intempestã Grammatici vocant, quasi idoneo careat tẽpore ad aliquid perficiendũ, cùm tũc omnia cõsopita quiescãt,

Annal. 1. Quòm superum lumen nox intempesta teneret.

Tum quartam, quae est mediae noctis inclinatio,

Annal. 16. Nox quando medijs signeis praecincta volabat.

Demũ quinctã, à Gallis cantu lucẽ praenũciãtibus, Gallicimiũ appellatam, Qui silentio noctis fauent faucibus

Trag. Icer. Russeis cantu; plausuq. premunt alas.

Inde sextam, quae quoniam tunc omnia conticescunt, conticinium dicta est,

In Scip. Mundus caelei uastus constitit silentio.

Ad extremum verò diluculum, quasi paruam diei lucem,

Annal. 6. Vt primùm tenebreis abiecteis albescebat Dies —

Elementa quatuor esse sic in Epicharmo ostendit,

Aqua, terra, anima, Sol,

Vbi pro Sole ignis positus esse videtur: nam eodem libro dixit,

Isthic de Sole sumptus est ignis.

Quo loco elemẽta quoq. ostendit quandã cũ corporibus superioribus habere cognationẽ. Terrã uero globosã, & sphaericã esse demonstrauit, — pilã uix Sol mediã: cõplere choum terroribu' caelei.

Annum in quatuor diuisis tempora,

Aesta-

Aestatem autumnus sequitur, post acrem hiemem ver. Annal. 16.

Nec rerum, quae in aëris regione fiunt, caussas ignorauit. Ventum enim hoc modo fluentem aërem esse innuit,

Sic densceis aquila pinneis obnixa volabat Annal. 3.
Vento, quem perhibent Graium genus aëra, lingua.

De ventorum natura, locis, & concertationibus non mediocrem videtur cognitionem esse consequutus,

Concurrunt velutei ventei, quòm spiritus Austrei Annal. 17.
Imbricitor, Aquiloq. suo cum flamine contrà
Endo marei magno fluctus extollere certant.

De Iride plura dicebat, sed locus est planè mutilus,

Arquus vbei adspicitur, mortalibu' quae perhibetur, Annal. 15.

Sicut ille etiam de pluuijs in Achille,

Nubes per ego Deûm subices humidas
Vnde oritur imber, sonitus aërio spiritu.

Somnia non ignorauit plerunq. ex insitis animo cogitationibus oriri: ut in enarratione illius loci — Visus Homerus adesse poëta, Annal. 1. *explicauimus. Mortem animae priuationē esse in Hecuba exposuit,*

— date ferrū quî Me anima priuē — *Et in VII. Annali,*

Certando prudens animam de corpore mitto.

Quin etiam quadrupedum mores cognouisse, non modò ex pulcherrimis illis equorum, & canū comparationibus conijci potest, uerum etiam ex illa famelici Parasiti descriptione in Satyris, Lib. 6.

Alacer, celsus, lupino impetu exspectans.

Auium quoq. naturam sagaciter explorasse, versus illi, quos paullò antè de Gallorū cantu retulimus, & alij alio loco de immani Vulturis edacitate, satis indicant. De piscibus autem nihil est, quod dicamus, cùm ex Phageticorum reliquijs perspicuum sit, non vulgarem de illis notitiam habuisse. Astrologiam verò eum non latuisse locus ille patefacit, vbi Deorum concionem describens, ait, Considunt tectcis bipatentibus — *pro quibus duo hemisphaeria intellexisse non dubium est. Et in Iphigenia,* Annal. 6.

AGAM. Quid nocti, videtur? SEN. in altisono
Caelei clupeo temo superat
Stellas, cogens sublime etiam Atq. etiā noctis itiner.

Augurandi disciplinae peritum fuisse non modò ex Romuli in condenda

denda Vrbe augurij descriptione colligi potest, sed hinc etiam,

Annal. 1. Quòm tonuit laeuum benè tempestate serena:

Lib. incer. *&,* Buteo, Sanqualis, Immusculus, Aqquila, Vultur.

Quo versu omnes ferè augurales aues complexus est. Nec videtur Necromantiae delirationem praetermisisse, cùm Polydori umbrā ex

In Hecuba *Acheronte aduenientem facit,*

Vnde animae excitantur, obscura vmbra, aperto ostio
Altei Acheruntis, falso sanguine imagines mortuorū.

Quo loco Homeri Necyam tangit, qui animas sanguinē bibere facit. An non videtur ex medicinae adytis verba illa deprompsisse?

Annal. incer. — virosq. valenteis Contudit crudelis hiemps —

Quibus frigus ostendit, vt maximè ossibus, neruisq. noxiū corpora reddere imbeciliora. An non herbarū vim, & naturā optimè tenuis-

Lib. 4. Saty *se censendum est, cùm dixerit,* caepe moestum, *&,* triste sinapi? *Quòd autem vinum somnum conciliet, eo loco perspicuum est,*

Annal. 8. Nunc hosteis vino domitei, somnoq. sepultei.

Et quòd mentem animumq. exhilaret,

annal. 12. Omneis mortaleis victores cordibu' uiueis
Letanteis vino curatos —

Lib. incer. *Ad quem etiam locum pertinet* — forum putealq́. Libonis
Mandabo sicceis, adimam cantare seuereis.

Agriculturae etiam cognitionē attigisse perspicuum est. Sic enim in Praeceptis quātùm lolium, & auena frugibus inimica sint, explicauit, Vbei uidit auenam, lolium crescere
Inter triticum, selegit, secernit, aufert sedulò.

Et alio loco rustici instrumenti mentionem fecit,

Annal. 8. Rastros dente fabres capsit caussa poliendi Agrei —

Musices quoq. non ineruditū fuisse, ex modorū, melos, acutae, grauisq. vocis cōmemoratione apparet. Quarū rerū huiusmodi extant exempla, Ignotus iuuenum coetus alterna uice

In Atham. Inibat alacris Bacchico insultans modo.

Annal. 13. Matronae melos complent spectare fauenteis.

annal. 8. Inde loci lituus sonitus effundit acutos.

Lib. incer. Iam cata signa ferè sonitum dare uoce parabant.

Annal. 8. Consequitur, summo sonitu quatit ungula terram.

Lib. incer. Et praeeunte uiro raucus sonus aere cucurrit.

Cognitae illi quoque, ac perspectae fuerũt exterae Antiquorum historiae. De Carthaginiensium enim origine ait, — Poenos Didone oriundos. *Et de eorum sacrificijs,* Annal. 8.

Ille suos Deiueis mos sacrificare puellos. *De Xerxis copijs,* Annal. 1.
Pontibus instratis coniunxit litora Xerses: Lib. incer.
Isq. Hellespõto põtẽ cõtẽdit in alto. *De Priami interitu,*
Quòm ueter occubuit Priamus sub Marte Pelasgo. Lib. incer.

De varijs sepeliendi ritibus,

Neque terram inijcere, neque cruenta In Cresph.
Conuestire mihi corpora licuit.
Neque miserae lauêre lacrumae salsum sanguinem. *Et,*
Nã vbei introducta est, puerũq. vt lauarẽt collocãt ĩ clupeo. In Andromache.
Et, Tarquinij corpus bona femina lauit, & vnxit. Annal. 3.

Nec eum, vt militiae peritum diuersa armorum genera, bellicaq. instrumenta latuerunt; vt Rhumphaea, *cuius in XIV. Annali commeminit. Praetereà alibi,*

Illuricei restant siceis, sibineisq. fodenteis. Lib. incer.
Et, Incedit veles vulgò sicilicibu' lateis. Lib. incer.
Et, Hasteis ansateis concurrunt vndique teleis. Annal. 3.
Et, — succincti corda machaeris. *Et alio loco,* runata recedit. Lib. incer.
Item, Quae valide venit contorta falarica missu. Lib. incer.
Et, Aut permacerat paries percussa trifaci. Trag. incer.

Patet etiam partim ex locis, quos suprà cõmemorauimus, partim ex his, quos dicemus in rei nauticae cognitione nõ parùm esse versatũ,

Labitur vncta trabes remeis rostrata per altum. Annal. 8.
Ingenti vadit cursu, quà redditu' termo'st:
Impetus haud longè medijs regionibu' restat.
Et, Tonsillas rapiunt, configunt litus, aduncas. Lib. incer.
Et, Mulserat hûc nauem compulsam fluctibu' pontus. Annal. 7.

At proprium Gubernatoris munus sic paucis explicauit,

Vt clauum rectum teneam, nauimq. gubernem. Lib. incer.

Et alibi Hortatoris, siue Portisculi; — tonsas ante tenenteis Annal. 8.
Parcrent, obseruarent, Portisculu' signum,
Quòm dare coepisset —
Et, Poste recumbite, vostraq; pectora pellite tonseis. Annal. 7.
Ponè petunt, exin referunt ad pectora tonsas.

Possu-

Possumus insuper ex tribus sequentibus locis rectè coniicere, & terrestrium, & maritimarum regionum scientiam habuisse,

In Med. — Quà pontus Helles.

Annal. I. Lunai portum est operae cognoscere Ceiueis.

Annal. incer. *Et,* Brundusium polcro praecinctum praepete portu.

Reliquit multa sanè, ac diuersa tam praeclara ingenij sui monumenta, vt in vnoquoque genere longè alios superasse videatur. Enituit praecipuè in XL. Annaliũ libris heroico carmine conscriptis: in quibus permagnas, ac immortales populi Rom. res gestas mirificè celebrauit: tantaq. in omniũ existimatione fuerunt, vt per Vrbis compita à Q. Vargunteio, qui illos continuata carminum serie conscriptos in libros digesserat, maximo ciuium plausu publicè recitarentur. Nec Romae tantùm, uerumetiam Puteolis, vt ab Agellio relatum est, à quodam Anagnoste, qui Ennianista appellari volebat, homine non indocto, voce admodùm scita, & canora ad populum in theatro legebantur. Ex *omnibus verò, qui circunferebãtur Annalium libris, quidam C. Octauij Lampadionis, tanquam alterius Aristarchi manu emendatus, ob magnam, ac venerandam vetustatem summo precio habitus fuit. Hos eosdem Annaliũ libros propter difficilium aliquot sententiarum, priscarumq. vocum obscuritatem Fl. Caprum dilucidè enucleasse proditum est. Dedit Tragoedias quamplurimas sublimi, ac grandi orationis genere: quas partim vertit è Graecis, partim proprio ingenio scripsit. Nec ab eo altera scena destituta fuit: nam Comoedias etiam edidit: quas vtrum conuerterit, an nouas confecerit, mihi nondum compertum est: sed in vtroque fabularum genere versus numerorum licentia claudicarunt. Quo vitio non modò Ennius, sed, vt notat Flaccus, caeteri eiusdem aetatis Romani poëtae laborarunt. Fecit Latinam Epicharmi philosophiam, & Euhemeri sacram historiam. Scripsit Scipionẽ, Phagetica, Epigrãmata, Satyras, Asotũ, & alia fortasse cõplura. Maiora profectò de tam magno uiro dici potuissent, si aliqua saltẽ ex suis poëmatis integra extarẽt volumina, quae magna studiosorũ iactura perierũt.*

Suet. de clar. Gram.

Lib. 18. cap. 5.

In Poet.

Q. ENNII VITAE FINIS.

* Asteriscus carmini praepositus indicat nos illud carmen nullius Auctoris monitu, sed coniectura tantùm eo loco collocasse.

Q. ENNII QVAE SVPERSVNT EX I ANNALI.

MVSAE, quae magnum pedibus pulsatis Olympum. Var. lib 6. de lin Lat. Ser. 11. Aen.

*

Lunái portum est operae cognoscere ceiueis. Pers. Sat 6.

*

— uisu's Homerus adesse poëta. Cice. lib 4. Acad.

*

*Transnauit cita per teneras caliginis auras. Seru in 4. Georg.

*

† Commemini. †* Tum memini fieri me pauum — Charis. li. 1.

*

— scripsêre alij rem Cic in Bru. & orat
*Versibu', quos olim Faunei, Vatesq. canebant: Varr lib 6. de lin Lat.
Quòm neque Musarū scopulos quisquā superârat Quinct. li. 9. c. 4.
— nec dicti studiosus quisquam erat ante hunc.
Nos ausi reserare — Cice. lib 1. de Diuin.

*

Vers. ἀκέφαλος. * Nam latos popolos res, atque poëmata nostra Prob in art. instit.
Cluebat —

*

* Atq; Anchises doctu', Venus quem polcra Dearum Idē in Vir. Eclog. 6.
Fari donauit, diuinum pectus habere.

*

* — Assaraco natus Capys optimus: isque Serui. in 3. Geor.
Vers. ἀκέφαλος. Pium ex se Anchisem generat —

*

Est locus, Hesperiam quam mortaleis perhibebāt. Macrob. li. 6 cap 1.

*

* Ilia dia nepos, quas erumnas tetulisti. Cha. l. 1. Fest. Rect. fra.

*

*— huius Nate auspicijs illa incluta Roma. Non. Nepos Isid. lib. 15. cap. 1.

*

* Quos homineis quōdam Laurentis terra recepit, Prisc. lib. 7.
* Quam primùm Cascei popolei genuêre Latinei. Var. lib. 6. De lin. Lat.

*

— lupu' foeta —

E Dul-

*

Chat. lib. 1. Dulciferae ficei lactantes vbere toto.

*

†Endo tuetur, vbei lupu' foemina conspicit amnēis. † Inde.
Non. Parum per. †Hinc campom celerei passu premens parumper, † In campo.
Conijcit in syluam sese —

*

Fest. Ratus. *Occiduntur vbei potitur ratu' Romulu' praeda.

*

Don. de Bat tar. Isid. lib. 1. cap. 34. *Ollei respondet Rex Albäi longäi.

*

Non. facesse re. †Haec ecfatus vbei, latrones dicta facessunt. † Haec ef fat' ibiq.

*

Cic. lib. 1. de Diuin. Curanteis magna cum cura, concupienteis Ἀρχαϊσμὸς καὶ
Regnei, dant operam simul auspicio, augurioq́. κατταχισμός.
Hinc Remus auspicio se deuouet, atq. secundam
Solus auem seruat: at Romulu' polcer in alto
Quaerit Auentino, seruans genus altiuolantum.
Certabant, Vrbem Romāmne, Remāmne vocarēt.
Omnis cura vireis, vter esset † Endoperator. † in duperator.
Exspectant, veluti Consol, quòm mittere signum
Volt, omneis auidei spectant ad carceris oras,
Quàm mox emittat picteis ex faucibu' currus.
Sic exspectabat popolos, atque ore timebat
Rebus, vtrei magnei victoria sit data regnei.
Interea Sol albu' recessit in infera noctis:
Exin candida se radijs dedit icta foras lux:
Et simul ex alto longè polcerrima praepes
Laeta volauit auis: simul aureus exoritur Sol.
Cedunt ter quatuor de caelo corpora sancta
Agellius li. 6. cap. 6. Auium, praepetibus sese, polcreisq́. loceis dant. Vers. ἀκέφαλος.
Conspicit inde sibei data Romolus esse priora,
Auspicio regni stabilita scamna, solumque. Σιγματισμός.

*

Macrob. lib. 6. cap. 1. *Nec pol homo quisquam faciet impunè animatus
Hoc, nisi tu: nam mei calido das sanguine poenas.

*

Non. Toruiter. *Ast heic, quem nunc tu tam toruiter increpuisti.

*Quòm

*

* Quòm tonuit laeuum benè tempestate serena. Cic. lib. 2. de Diuin.

*

† Ipsius ad armentas easdē

† — ad armentas ipsius easdem. Non. Armenta.

*

* Ille suos Deiueis mos sacrificare puellos. Idem Puellos, & Fest. Puelli.

*

† genuit. * Saturnus, quem Caelu' † genit — Non. Caelus & Char. li. 1

*

* — de qua latè Saturnia terra. Var. lib 4. de lin. Lat.

*

† adolescere, alescere, & alescere.

* Audire est operae pretium, procedere rectè, Porph. & Acron. in li. 1.

Qui rem Romanam, Latiumq. † augescere voltis. Ser. Sat. 2.

*

Virgine' nam sibi quisq. domi Roman' habet sas. Var. Testamento. Fest. Sas.

*

Accipe, daq. fidem, foedusq. feri benè firmum. Macrob lib. 6. cap. 1.

*

† Aeternum. † Alternum serito te diem concorditer ambo. Char. lib. 2.

*

— hasteis. Ser. 2. Aen.

Horret ager, campeiq. armeis sublimibus ardent.

*

— desunt riuos, camposq. † remant — Fest. Remant.

*

Constitit inde locei † propter sos dia Dearum. Idem Sos.

*

* Vnus erit, quem tu tolles ad caerula caeli Var. li. 6. de lin. Lat.

Templa, —

*

— quem super ingens Senec. li. 19 Epist.

Porta tonat caeli —

*

* Romolus in caelo cum Dijs genitalibus aeuum Cic. 1. Tusc. & Ser. 6. Aen.

Degit, —

*

— ō Romole, Romole, dic ō

Qualem te patriae custodem Dij genuerunt? Lact. lib. 1. de fal. religi. cap. 15.

† endo. Tu produxisti nos † intra luminis oras.

O pater, ô genitor, ô sanguen Dijs oriundum. Prisc. lib 6.

Fest. Quadrata. Ecquis extiterit Romae regnare quadratae?

Non. Fortunatim. * Mi reliquae fidei, regno, vobisq. Quirites,
Se fortunatim, feliciter, ac benè vortat.

Var. l. 6. de lin. Lat. * Ollei respondet suauis sonus Egeriai.

Idem itidē * Mensas constituit, idemque ancilia primus,
Idem itid. Fest. Tutulati. Libaque fictores, Argeos, & Tutulatos.

Non. Parumper. Te nūc sācta precor Ven⁹, & genetrix patri⁹ nostrei,
Vt me de caelo visas cognata parumper.
Idem Hora. Teque Quirine pater veneror, Horamq. Quirini,
Macrob. lib. 6. cap. 1. Agellius li. 13. cap. 22. Teq. pater Tiberine, tuo cum flumine sancto
Nerienem Mauortis ——

—— face verò

Fest. Orare. Quod te cum precibus pater orat ——

Macrob. lib. 6. cap. 1. Qui caelum versat stelleis fulgentibus aptum.
Idem itid. Quòm superum lumen nox intempesta teneret.

Fest. Sum. † At te non vt sum, summam seruare decet rem. † At tu.

Idem Stolidus. Nam † vidi pugnare sues, † stolidi soliti sunt. † Vide † solidi.

Reliqua desiderantur

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

l. 6. de lin. Lat. MVSAE] Refertur is versus à M. Varrone, qui vt illi saepè mos est, praetermisit authorem. Eundem mutilumquidem, ac deprauatum, non indicata operis inscriptione, ita Seruius l. 11. Aen. affert ex Ennio.

Ad Musas quae pedibus pulsatis Olympum.

Ab altero quidem integer versus, ab altero verò auctoris nomen habetur.

betur. Cur autem initio eum collocauerimus, id potissimum nos impulit; siue, quòd Ennius vnus omnium ad Homericam maiestatē, magniloquentiamq. aspirans, totum se ad illius imitationē contulerit, vt alter inde Homerus existimaretur; siue quòd Pythagoricorum opinionem sequutus, sibi persuaserat Homeri animam in somnis sibi visam, in suum corpus, vt paullò post dicemus, commigrasse. Quia recum Homerus in vtriusq. sui operis ingressu Musam inuocauerit, decuit etiam Romanum Mæonidem à Musarum innocatione esse auspicatum. Confirmat id M. Varro initio librorum de Re rustica, cum inquit. *Et quoniam vt aiunt, Dei facientes adiuuant, prius inuocabo eos; nec vt Homerus, & Ennius Musas, sed XII. Deos consenteis.* Qua verò ratione Homerus vtriusq. poematis exordium à Musae inuocatione incohauerit, Plutarchus in libello de illius vita explicauit, vt scilicet quae dicenda erāt, augustiora, maiorisq. ponderis atq. existimationis haberentur: siue, vt Eustathio placet, vt audientes nominis veneratione facilius allicerentur. At Poeta noster non vnam tantum Musam, vt Homerus, sed omnes cōsultò inuocauit. Oportebat enim, dum gloriosas Romani populi res gestas caneret, incredibilesq. victorias, ac imperij fines longè, lateq. per vniuersum ferè terrarum orbē propagatos, omnes inuocare, sibiq. propitias reddere. Musarum quidem numerus incertus est: nam Ephorus, & Eumelus Corinthius tres tantum fuisse asseruerunt, fortasse quia tria sunt musicae melodiae genera, Enarmonicum scilicet, Diatonum, & Chromaticum; aut quia triformis est modulandi natura, assa nimirum voce, spiritu, quo tubarum, tibiarumq. sonitus excitatur, & fidiū intensione, atq. pulsu. Aratus autem in V. τῶν ἀστρικῶν quatuor posuit, cum quo Mnaseas consentit. Myrtilus, & Epicharmus septem, octo Crates, nouem Pierius Macedo, Hesiodus, & alij quàm plurimi, fortasse à numeri praestantia; quandoquidem à primo impari quadratus efficitur, & impariter impar, dum in tres terniones discinditur, quorum singuli rursus in tres vniones secantur. Quamuis nonnulli id ad priscorum opinionem referant, qui asseruerunt, nouem caelestes orbes sua circumuolutione musicos sonos diuersos, atq. distinctos efficere, alios quidem graues ex tardiori, alios verò acutos ex celeriori orbium impulsu, atque motu. Harum Calliope tanquàm natu maxima, vt Iamblicus tradit ad Dexippum, eminentiorem obtinet locū. Cuius rei non ignarus Horatius, ita eam euocauit è caelo. Lib. 3 Car. Od 4.

Iliad.

Descende Caelo, & dic age, tibia
Regina longum Calliope melos.

Ad quod etiam respiciens Caesius Bassus, in lib. 11. Lyricorum ait.

Calliope Princeps sapienti psallerat ore.

In quo

In quo versu & eam principes partes obtinere docuit, & ad nominis enodationem allusit. Dum enim eam ore sapienti psallere dixit, καλῇ ὀπὶ, hoc est, suaui voce preditam esse demonstrauit. Habitus autem fuit Pierus Musarum pater, à quo ipsae Pierides appellatae sunt, quòd primus omnium poëma condiderit, nouemq. filias optimis artibus diuersisq. imbuerit disciplinis: quibus Musarum nomina imposuit, vt in libro III. de Choris testatur Aristocles. Alij non Pieri, sed Iouis filias fecerunt, in qua opinione Naeuium fuisse ex versu illo apparet.

Nouem Iouis concordes filiae sorores.

Eas insuper, quae allegoricè scientiae interpretantur, simul Olympū montem eminentissimum, incolere commenti sunt, hoc est humani corporis partē editiorem — PEDIBVS MAGNVM PVLSATIS OLYMPVM.] Pulsare pedibus est choreas ducere, quarum Musas praesides fuisse auctor est Srabo libro X. Nec ab re quidē effinxerunt Musas manus inter sese mutuo prensantes, choreas ducere, cum virtutes vnà iunctae cohaereant, aliaq. dependeat ab alia.

Lib 6. fast. Ouidius. *Pars uiridem celeri ter pede pulsat humum*

Li. 1. de Arte. Idem. *Ludius aequatam ter pede pulsat humum*

Lib. 1. Car. Od 37. Horatius *— nunc pede libero*

Pulsanda tellus —

Lib. 1. Apollonius Rhodius. — κραιπνοῖσι πέδον ῥήσσουσι πόδεσσιν

In Iph. in Aul. Chorus apud Euripidem ait, Pierides in Deorum conuiuio aureis sandaleis impresso vestigio terram pulsantes, ad Pelei nuptias venisse.

Πιερίδες ἐν δαιτὶ θεῶν
χρυσεοσάνδαλον ἴχνος
ἐν γᾷ κρούουσαι
Πηλέως εἰς γάμον ἦλθον.

Arrianus eadem elocutione ait. κρούειν τοῖς ποσὶ τὴν γῆν. Praetereà pulsare pedibus, incedere est, Virgilius, qui hoc loco Ennium potius in verbis, quàm in significatione est imitatus.

Lib. 10.

— almaq. curru

Noctiuago Phoebe medium pulsabat Olympum.

Lib. 6. Met. Ouidius. *Iam labor exiguus Phoebo restabat, equique*

Pulsabant pedibus spatium decliuis Olympi.

Olympus autem aliquando caelum intelligitur quasi ὁλόλαμπος, vel ὅλος λαμπρὸς, vt exponit Plutarchus in libello de Vita Homeri, & Theō nobilis Arati interpres, quod Horatius significans, caelum *lucidas sedes* appellauit.

Lib. 3. Car. Od. 3.

Ὀδυσ. ζ. De quo Homerus.

Οὔλυμπόνδ', ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ

Ἔμμε-

Ἔμμεναι, οὔτ᾽ ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτέ ποτ᾽ ὄμβρῳ
Δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ᾽ αἴθρη
Πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ᾽ ἐπιδέδρομεν αἴγλη.

Quandoque Macedoniae mons est, vt placet Varroni, siue Thessaliae, vt vult Herodotus, siue inter vtranq. situs, vt alij asserunt, assurgens, vt Geometrica ratione mensus est Zenagoras, supra X. stadia: quiq. eam aëris regionem vertice superat, quam nubes attingunt. Vnde Lucanus. *— nubes excedit Olympus.* Li 6. de lin. Lat. lib 7. Lib. 2.

Eandem rem sic vberiùs extulit Claudianus. In Panegyr. Manlij.

— sed vt altus Olympi
Vertex, qui spatio uentos hyemesq. reliquit,
Perpetuum nulla temeratus nube serenum
Celsior exsurgit pluuijs, auditq. ruentes,
Sub pedibus nimbos, & rauca tonitrua calcat.

Meritò igitur Olympus mons, cùm nullis sit perturbationibus obnoxius, hoc sibi cum caelo commune nomen comparauit. Est insuper alius in Mysia Olympus mons, in cuius radicibus fertur Annibal Byrsam ciuitatem condidisse, dum apud Bythiniae regem moram traheret, ita ab Olympo rege, vt Dionysius Milesius tradit, appellatus: siue vt alij malunt ab Olympo tibicine, Marsyae discipulo. Alius est in Gallograecia clarus victoria Manlij Volsonis, alijq. etiam alijs in locis. Musas verò Olympiadas esse appellatas, placet Eusthatio: tanquam *ὁλύμπια δώματ᾽ ἐχούσας*, vel tanquam Iouis Olympici filias, Varroni autem, potius ab Olympo Macedoniae mònte, quàm à caelo, quandoquidem à terrestribus locis Libethrides, Pimpleides, Pimpliades, Thespiades, Heliconiades cognominatae sunt. Vnde Hesiodus illas facit in Heliconis vertice circa Iouis aram tripudiantes. In Iliad β. lib. 6. de lin. Lat. In Theogō.

Καί τε περὶ κρήνην ἰοειδέα πόσσ᾽ ἁπαλοῖσιν
Ὀρχεῦνται, καὶ βωμὸν ἐρισθενέος Κρονίωνος.

Et paullò post,

Ἀκροτάτῳ Ἑλικῶνι χορούς ἐνεποιήσαντο

MAGNVM] Eodem epitheto antè Ennium vsus est Homerus. Iliad. α.

Κρατὸς ἀπ᾽ ἀθανάτοιο, μέγαν δ᾽ ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

& rursus. *— τῷ δ᾽ ὑπὸ ποσσὶ μέγας πελεμίζετ᾽ Ὄλυμπος.* Iliad. ϑ

LVNAI PORTVM] Hunc versum Cornuti monitu, in primi Annalis initio collocauimus, qui exponens hos Persij versus ad Sabinum, *— mihi nunc Ligus ora* Satyr. 6.

Intepet, hibernatq. meum mare, quà latus ingens
Dant scopuli, & multa litus se ualle receptat.
Lunái portum est operae cognoscere ciues.
Cor iubet hoc Enni, postquam destertuit esse

Maeonides, Quinctus pauone ex Pythagoreo. inquit, Persium hũc uersum ad suũ carmen de Ennij carminibus trãstulisse: & sic dixisse Enniũ in Annalium suorũ principio, ubi se dicit uidisse Homerũ. Fieri tamen potuit, vt cùm è Sardinia redijsset (quẽadmodum in vita diximus) in hoc portu quieti se tradens, in somnis sibi visus videri sit, in Parnasso esse, ibiq. Homeri animam per aliorũ corpora ad se venisse. De Luna autem primo Etruriae oppido, portu nobili, vt ait Plinus, haec à Srabone tradita sunt: Τούτων δὴ μὲν Λούνα πόλις ἐςὶ, καὶ λιμήν. καλοῦσι δ' οἱ Ἕλληνες Σελήνης λιμένα, καὶ πόλιν. ἡ μὲν οὖν πόλις οὐ μεγάλη: ὁ δὲ λιμὴν μέγιςός τε καὶ κάλλιςος, ἐν αὐτῷ περιέχων πλείους λιμένας, ἐγχιβαθεῖς πάντας, οἷον ἂν γένοιτο τό ὁρμητήριον θαλαττοκρατησάντων ἀνθρώπων τοσαύτης μὲν θαλάττης, τοσοῦτον δὲ χρόνον. περικλείεται δ' ὁ λιμὴν ὄρεσιν ὑψηλοῖς, ἀφ' ὧν τὰ πελάγη κατοπτεύεται, καὶ Σαρδὼν, καὶ τῆς ἠιόνος ἑκατέρωθεν πολὺ μέρος. Sententiam huius loci ita Latinè expressimus. Luna igitur ciuitas, & portus est. Vocant autem Graeci Σελήνης, hoc est Lunae & portum, & vrbem. Ciuitas quidem, non sanè magna est, maximus verò, & pulcherrimus portus, plures alios intra se portus complectens, omnes hastae longitudine profundos, adeoq. vt omnibus, qui maris imperio potiti sunt, multos per annos esset perfugiũ. Clauditur autem vndiq. portus excelsis montibus, ex quibus longè subiectum pelagus lustratur oculis, nam & Sardinia, & magna vtriusq. litoris pars inde prospicitur: de qua Silius libro VIII.

Lib. 5 cap. 5 / lib. 5.

Tunc quos à niue is exegit Luna metallis,
Insignis portu, quò non spatiosior alter,
Innumeras cepisse rates, & claudere pontum.

— EST OPERAE COGNOSCERE] Deest *pretium*, Sicut aliquando apud auctores deest *operae* Cornel. Tacit lib. I. *Germanico pretium fecit, conuertere agmen*, & lib. II. *Res, eo anno prolatas, haud referrem, nisi pretium foret*. Integrè Horatius,

Lib 2 Epist.

Sed tamen est operae pretium cognoscere —

Satyr. 6.

Et Iuuenalis

Est operae pretium penitus cognoscere —

Plura de hac voce adnotauit Budaeus in Pand. Valla tamen interpretatur, *fructuosum, & ad rem pertinens*: videturq. vox ab operarijs translata. Indeq. Liuius suam historiam exorsus est. — VISVS HOMERVS] Refert his verbis Cicero hoc ἀκροτελεύτιον. *Eadem ratio est somniorum. Num censes, Ennium eum in hortis cum Seruio Galba uicino suo ambulauisset, dixisse, Visus sum mihi cum Galba ambulare? At cùm somniauit, ita narrauit, uisus Homerus adesse poeta*: & eodem libro. *Ea sunt (inquit) eiusmodi, quae à te diligentissimè tractata sunt, dormientium, & uinolentorum, & furiosorum uisa imbecilliora esse, dicebas, quàm uigilantium,*

Li 4. Acad.

tium, ſiccorum, ſanorum. Quomodo? Quia cùm experrectus eſſet Ennius non diceret, ſe vidiſſe Homerum, ſed viſum. Viſa enim dicuntur non quae ſunt, ſed quae eſſe videntur. Non enim Homeri corpus Ennio per quietem apparuit, quod multis antè ſaeculis contabuerat: ſed quoddam Homeri ſpectrum, ſeu ſpecies, quam Ennij phantaſiae aſſidua de illo cogitationis impulſio repraeſentauerat; quem prae manibus noctes, & dies habebat, cuiuſq. maieſtatem, ſublimitatemq. cùm ſummopere admiraretur, eum ſibi vnicè imitandum propoſuerat. Nam, vt de eodem in ſomnio Scipionis loquitur Cicero, fit ferè, vt cogitationes, ſermoneſq, noſtri pariāt aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſaepiſsimè vigilans ſolebat cogitare, & loqui. Nec quidem dubium eſt, vigilantibus nobis, cogitationum, quibus magnopere dediti ſumus, quaedam impreſſa remanere veſtigia, vnde earum nobis in ſomnis ſpecies, & ſimulacra referuntur. Quamobrem Philippidem illum, equorum amorem nomine ipſo praeſeferentem facetè, vt aſſolet, confinxit Ariſtophanes *ἐν νεφέλαις*, equos ſomniantem. Vnde Terentianus Charinus. In Andri. Act. 5, Sc. 6.

—— num ille ſomniat

Ea, quae uigilans uoluit?

Idem etiam luculentiſsimè explicauit Lucretius; Lib 4.

Et quoi quiſque ferè ſtudio deuinctus adhaeret,
Aut quibus in rebus multùm ſumus antè morati;
Aut in qua ratione fuit contenta magis mens;
In ſomnis eadem plerumq. videmur obire:
Cauſſidici cauſſas agere, & componere leges:
Endoperatores pugnare, & praelia obire:
Nauita contractum cum ventis degere bellum.

Quem imitatus Petronius,

Quicquid luce fuit, tenebris agit, oppida bello
Qui quatit, & flammis miſerandas ſaeuit in vrbes.

Item, *Qui cauſſas orare ſolent, legeſq., forumq.*

Et paullò poſt,

Aut premit euerſam periturus nauita puppim.

Claudian⁹, *Venator defeſſa toro cùm membra reponit,* In 6 Conſul. Honor.
Mens tamen ad ſiluas, & ſua luſtra redit,

Coniectores apud Attium in Bruto Tarquinij ſomnium interpretantes, aiunt,

Rex, quae in vita vſurpant homines, cogitant, curant, vident,
Quaeq. agunt vigilantes, agitantq. ea, ſi cui in ſomno accidunt;
Minus mirū eſt. ſed in re tanta haud temerè improuiſo offerūt.

Eiſdē paenè verbis, refert Ariſteas in libro de LXXII. interpretibus,

ex his vnū ad Ptolaemeū Philadelphū respondisse. Etenim ô Rex, in quibus quisq. plurimùm versatur vigilās, etiā per quietē earundē rerū cura hominē recursat. Ennij verò somniū his versib' expressit Lucretius.

Et si praetereà tamen esse Acherusia templa,
Ennius aeternis exponit versibus edens;
Quò neque permanent animae, neque corpora nostra.
Sed quaedam simulacra modis pallentia miris.
Vnde sibi exortam semperflorentis Homeri
Commemorat speciem, lacrumas effundere salsas
Coepisse, & rerum naturam expandere dictis.

Putant aliqui, eum versum, *Quò neque permanent animae, & cet.* cum sequenti, ex Ennio Lucretium protulisse. Sed ego totum hunc locum arbitror esse Ennianum, qui fortasse ità cecinit,

—— Acherusia templa
Quò neque permanent animae, neque corpora nostra:
Sed quaedam simulacra modis pallentia miris.
Inde mihi species semper florentis Homeri
Exoriens, visa est lacrumas effundere salsas
Caepisse, & rerum naturam expandere dictis.

Ex quo loco apparet, Ennium sequutum esse eorum opinionem, qui voluerunt, pòst mortem non animas ad inferos descendere, sed simulacra quaedam. Vnde Virgiliana Dido, cùm sibi mortem consciscere vellet, non suam ipsius animam, non corpus apud inferos, ait, descensurum, sed imaginem,

Vlt. 4. Aen. *Et nunc magna mei sub terras ibit imago.*

Lib. 3. Propertius ad eiusdem somnij imitationem,

Visus eram molli recubans Heliconis in vmbra,
Bellerophontaei quà fluit humor equi:
Reges, Alba, tuos, & regum facta tuorum
Tantum operis neruis biscere posse meis:
Paruaq. tam magnis admoram fontibus ora,
Vnde pater sitiens Ennius ante bibit.

Eò allusit in sui operis exordio Persius.

Nec fonte labra prolui Caballino,
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, vt repentè sic poëta prodirem.

Quae verba eius magister, & interpres explicans, ait, *Tangit enim Ennium, qui dicit, se vidisse in Parnasso, somniando, Homerum sibi dicentem, quòd eius anima in suo esset corpore.* In qua re videtur Ennius commētitiam illam opinionem de animarum traductione sequutus, quam Pythagorici μετεμψύχωσιν vocabāt: quae quāuis à veritate abhorreat, testi-

testibus tamen grauissimis non caruit; & in primis Platone, qui in Phaedro, Phaedone, Timaeo, extremo de Republica, & XII. de Iusto multa cōspersit, quae ex caenosis huius *μετεμψυχώσεως* lacunis hausit: vnde limpidos suae philosophiae fontes conturbauit. Eademq. nota inustus fuit etiam Empedocles, qui se aliquando puerum, puellam, fruticem, auem, tum etiam piscem fuisse, asseuerauit.

Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε κόρη τε
Θάμνος τ' οἰωνός τε, καὶ εἰν ἁλὶ ἔλλοπος ἰχθύς

Qui versus hoc modo Latinè conuersi, leguntur apud Calcidium, à non satis docto, vt videtur, interprete, siue ille ipse fuerit, siue alius,

Nanque ego iam dudum vixi puer, & solida arbos,
Et tali sexu, inde animal, tum lactea Virgo.

Ad hanc etiam opinionem respexit Maro, Lib. 6.

Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.

De qua quidem animorum immigratione in varia corpora Ennium cecinisse, testatur Lucretius, Lib. 1.

An pecudes alias diuinitus insinuet se,
Ennius vt noster cecinit ——

Qua quidem opinione imbutus, Homeri animam in se aduolasse, scripserat. Quapropter fortasse Critici eum alterum Homerum appellarunt: sic enim Horatius, Li. 2. Epist.

Ennius & sapiens, & fortis, & alter Homerus,
Vt Critici dicunt, leuiter curare videtur
Quò promissa cadant, & somnia Pythagorea.

Proditum est, Pythagoram primum in Italiā ex Aegyptijs id dogmatis aduexisse, qui postquàm eorum edoctus sapientiam inde reuersus est, in subterranea specu se abdidit, matrem monens, vt de ipsius obitu famam ferret, qui, cùm diù pòst in hominum conspectu ex improuiso prodijsset, multa de animarum palingenesia, ac de inferis mōstruosa, ac praeter omnem fidem commentus est. Quod plerisq. eum cauillandi, deridendiq. ansam praebuit; Cratino praecipuè, ἐν Πυθαγοριζούσῃ, & ἐν Ταραντίνοις, ac etiam Xenophani, qui eum in quadam elegia carpit, quòd cùm aliquando quendam conspiceret canē verberantem, eius misertus, percussorem admonuit, ne ampliùs caederet, quandoquidem eiulatu cognouerit, amici animam in canem cōmigrasse. Caeterùm antè Pythagoram fertur fuisse Orpheus huius opinionis assertor, de quibus Olympiodorus, *παλαιὸς λόγος Ὀρφικός τε καὶ Πυθαγόρειος, ὁ πάλιν ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνάγων, καὶ τοῦτο κύκλῳ πολλάκις.* Nec id quidem videtur alienum ab Homeri sententia, qui inducit Hectorem, Antilochum, & Achillem cum equis colloquentes. Neq; aliud ostendere voluit per canem, qui

 prius

prius quàm caeteri domestici Vlyssem cognouit, quàm humanae rationis commercium, agnationemq́. cum brutorum animis. Hoc autem Ennij ἀκροτελεύτιον hunc sibi locum deposcere videtur. Nam Porphyrio in explicatione praecedentium Horatij carminum, ait, *Ennius in principio Annalium suorum somniasse, scripsit, admonitus, quòd secundum Pythagorae dogma anima Homeri in suum corpus venisset.* Qua in re à Cornuto nihil discrepat, vt supra retulimus. Caeterùm dimidiatū hunc versum hoc modo explere poterimus,

In somnis mihi visus Homerus adesse poëta.

Quae verba ex Virgilio reposuimus, qui ea ex his Ennianis excerpsit,

Lib. 2 Aen. *In somnis ecce ante oculos moestissimus Hector*
Visus adesse mihi ——

Non enim dubium est hoc Ennij somnium Maronem ad Hectoris somnium transtulisse: praesertim cùm versum illum, quem subijcit,

Sci. 2 Aen. *Heu mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo,*

Ennij integrum esse constet. Iisdem penè verbis Attius in Bruto narrat somnium Tarquinij Superbi, cuius supra meminimus,

Visus est in somneis pastor ad me adpellere.

TRANSNAVIT CITA PER TENERAS CALIGINIS AVRAS.] Refert ex hoc Annali hunc versum Seruius, in extremo Georgicorum, explicans illud, *Nare per aestatem & caet.* vbi obseruat, *Nare*, positum esse, pro, volare, quamuis huius vocis proprietas natantibus, quàm volantibus aptior sit. Arbitror, hoc loco Poëtam narrare quonam pacto Homeri anima, siue vmbra ex inferis in superam regionē, per interiectam caliginem euolauerit: & ad Zoroastris, & aliorū, de anima, opinionē allusisse, qui eam alatam esse voluerunt. Deest in mutilis his nostris decurtatisq. Seruij commentarijs hic Ennij locus, quem mihi cum sex alijs misit Fuluius Vrsinus, vir in omni doctrinarum genere excultissimus, & de omni antiquitate optimè meritus, ex integro, ac peruetusto Seruij exemplari super quatuor libros Georgicorum literis Longobardicis exarato. TVM MEMINI FIE-

Lib. 1. RI ME PAVVM.] Apud Sosipatrum sine metri ratione habetur, *Memini me fieri pauum.* Quo in loco obseruat peritus Grammaticus, priscos, pauū, pro, pauone dixisse. Vnde in vtroque genere Ausonius,

Pauaq. de pauo constitit ante oculos.

Apud Donatum in Andriae commentario, idem locus habetur, *Memini me fieri tum pauidum*: & rursus in Phormione, *Memini me fieri paruum.* Nos verò Charisij lectionem vt synceriorem sequuti, *Tum*, dictionem, ex Donato, in principio addidimus, & aliam trāsposuimus; vt decurtati carminis verba numeris non carerent. Sunt tamen qui pro, *fieri*, *firi*, malint antiquo more legendum esse. Ex quo autem

Ennij

Ennij libro hoc hemistichiũ desumptũ sit, quamuis non liqueat, in propria tamẽ ipsius sede illud nos collocasse existimamus. Nam haec Homeri verba esse videntur, qui Ennio narret, se pauonem quondam fuisse. Quod confirmare possumus Q. Septimij Tertulliani testimonio, qui in libro de Anima refutans huiusmodi Pythagorae, & Empedoclis portenta, planissimè hunc locum explicauit his verbis, *Pauũ se meminit Homerus, Ennio somniante, sed poëtis nec vigilantibus credam. Et si pulcherrimus pauus, & quo velit colore cultissimus; sed tacent pinnae, sed displicet vox. & poëtae nil aliud quàm cantare malunt.* Huc etiã spectat illud Persij, quod antè memorauimus.

Cor iubet hoc Enni, postquàm destertuit esse Sa: 6.
Moeonides, Quinctus pauone ex Pythagoreo.

Crediderunt siquidem Pythagorici Homerum in pauonem transmigrasse, quoniam sua poëmata mira, ac incredibili poëticorum pigmẽtorum varietate consperserit, exornaueritq. Caeterùm de hac animarum migratione de corporibus ad alia hominum, siue brutorum corpora, haec ferè ab auctoribus tradita sunt. Sophoclis Scholiastes, Heraclides Ponticus, & alij plerią. testantur, Pythagorã asseuerasse, antè Troiani belli tempora se Aethalidem, vel vt alijs placet, Ephalidem fuisse, in Troiano verò bello Euphorbum, demùm Hermotinum, siue Hermippum Samium, deinde Pyrrhum Delium piscatorem, postremò Pythagoram. Alij verò tradiderunt Aethalidem Troianis temporibus fuisse Euphorbum Panthoi filium, deinde Pyrrhum Cretensem, deinde Eleum quendam, cuius nomen prorsus ignotum est; & postremò Pythagoram. At Pythagoras ipse in libro quem inscripsit, Περὶ τοῦ μεταλλοιοῦσθαι τὰς ψυχάς, καὶ παλινοδύνειν εἰς ἕτερα σώματα, asserit se fuisse primùm Aethalidem, deinde Euphorbum Troianum, postea Mercurij & Samiae cuiusdam meretricis filium, tãdem Pythagoram. Li. 4. Theb.
Lactantius verò Firmianus Papinij interpres (vt ipsius met testimonio asserere possumus, quamuis multi nescio quem Luctatium somnient:) aliam transmigrationis seriem refert; Troiani scilicet belli tempore primùm fuisse Euphorbum, tum Pythagorã, posteà pauonem deinde Homerum, cuius tandem anima in Ennium euolauit. Li. 3. Theb. Qui verò huius sequuntur opinionem, *Quinctus*, in Persij carmine non ad numerum referunt, sed ad Ennij praenomen. Quinctum enim illũ appellatum fuisse, perspicuum est. Qui autem ad numerum referũt, alium transmutationis ordinem recensent, vt nimirũ à pauone quinctus Ennius numeretur. Primùm enim pauonẽ fuisse dicunt, deinde Euphorbũ, posteà Pythagorã, demũ Homerũ (si tamen credendũ est Pythagoram Homero aetate antecessisse) postremò Ennium. Quocirca magna atque praeclara de seipso pollicitus est. Verùm cum haec

aniles prorsus nugae sint ac delirantium somnia, nihil est, quòd in eis confutandis immoremur. — SCRIPSERE ALII] Facit sibi Poëta attentos auditores, cùm se cultiori, sublimioriq. stilo scripturum dicit, quàm caeteri, qui eum praecesserunt. *Scripsêre* autem dixit, non cecinêre, quod illustrium poëtarum propriũ est, Naeuio id praecipuè exprobrans, qui primum bellum Punicum rudi, & impolito Saturnio carmine scripserat. An verò rectius scripsêre, quàm scripserunt dictum sit, in Oratore adnotat Cicero, *Nec verò reprehenderim. — Scripsêre alij rem, & scripserunt esse verius sentio: sed consuetudini auribus indulgenti, libenter obsequor.* — REM] Poëma, in qua significatione Horatius, vt Porphyrio interpretatur,

Li. 1. Epist.

Tentauit quoq. rem si dignè vertere posset.

VERSIBV' QVOS OLIM] Saturnios versus intelligit. Fuit autem vetustissimum carminis genus Saturnium, de quo Festus; *Versus quoq. antiquissimi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus videtur, Saturnij appellantur, quibus, & à Naeuio bellum Punicum scriptum est.* Politianus in Nutricia,

In Saturno.

Et modò reprehensi deflorans carmina Naeui,
Carmina, quae quondam Fauni vatesq. canebant.

Fuit autem dictus Saturnius versus, quoniam Saturni temporibus Fauni, ac vates eo metro in edendis oraculis vti consueuerunt: veluti Apollo multis saeculis heroico carmine vsus est. Quod approbat M. Varro, cùm ait, *Fauni Dei Latinorum, ità vt Faunus, & Fauna sint in versibus; quos vocant Saturnios. In siluestribus locis traditum est solitos fari, à quo fando, Faunos dictos.* Alij autem opinantur, eos versus ita nominatos fuisse, à Saturnia vetustissima Italiae vrbe, siue à Saturnijs, quo nomine Itali appellati sunt; à quibus perhibetur id genus carminis fuisse inuentum: quod minimè cõsentit Attilius Fortunatianus, qui ante Italos eo metri genere Graecorũ antiquissimos asserit in Comoedijs, & Tragoedijs vsos fuisse: de quo versu loquẽs Terẽtian⁹, ait,

Li. 6. de lin. Lat.

Quem credidit vetustas,
Tanquàm Italis repertum,
Saturnium vocandum;
Sed est origo Graeca:
Illique metron istud
Certo modo dederunt:
Nostrique mox Poetae
Rudem sonum sequuti.
Vt quaeque res ferebat,
Sic disparis figurae,
Versus vagos locabant.

Nec

Nec quidem dubium est, antiquos illos, praeter quàm quòd durissimos eos versus fecerunt, minimè constanti lege, metrorum rationem habuisse: nam alios breuiores, alios longiores ediderunt: quamuis Asconius tradat, senarium hypercatalecticum, Saturnium dici. Quo versuum genere, vt idem ait Fortunatianus, nostri Duces in tabulis antiquis, quas triumphaturi in Capitolio figebant, victoriae titulum inscribebant, cuius hoc refert exemplum ex L. Aemilij Regilli tabula, qui nauali praelio Regis Antiochi praefectos superauerat. 2. In Vers.

Duello magno dirimendo, regibus subigendis.

Huius etiam tabulae verba extant apud Liuium lib. XL. sed valdè deprauata. Item ex alia Acilij Glabrionis.

Fudit, fugat, prosternit maxumas legiones.

Extat & alius Saturnius, apud alium Grammaticum ex iisdem Capitolinis tabulis.

Summas opes qui regum regias refregit.

Scripsimus autem, *Versibu'*, non *Versus*, vt perperàm apud Varronem in VI. de ling. Lat. habetur. & licet ità apud Ciceronem in Bruto legatur, id tamen factum est ob sermonis consequentiam: ait enim, *Quid? nostri veteres versus vbi sunt? Quos olim Fauni & caet.* Sed tamen apud eundem lib. I. de Diuin. & in Oratore rectè quidem Versibu' veterum more legitur, qui, in dictionibus in us, desinentibus, consona sequente, elidebant S. quod Ennio alijsque illius saeculi scriptoribus perfrequens fuit. Posteriores verò parcè admodum vsi sunt. Qua de re Cicero in Oratore. *Quin etiam, quod iam subrusticum videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorũ eaedem erant postremae duae literae, quae sunt in optumus, postremam literam detrahebant, nisi vocalis insequebatur. Ita non erat ea offensio in versibus, quam nunc fugiunt poëtae noui. Ita enim loquebamur, qui est omnibu' princeps, non omnibus princeps. Et — vita illa dignu' locoq. non dignus.* — FAVNI VATESQ.] Seruius VII. Aeneidos. *Quidam Deus, inquit, est Fatuellus, huius vxor est Fatua; ijdem sunt Faunus, & Fauna: dicti autem sunt à fando, idest vaticinando, vnde etiam fatuos dicimus inconsideratè loquentes.* Idem paullò post Faunum dictum vult ἀπὸ τῆς φωνῆς, quòd voce, non signis futura praediceret. Lactantius. *Ante Pompilium Faunus in Latio, qui & Saturno auo nefaria sacra constituit, & Picum patrem inter Deos honorauit, & Sororem suam Faunam eandemq. coniugem sacrauit, quam C. Bassus Fatuam nominatam tradit, quòd mulieribus fata canere consueuerit, vt Faunus viris:* qui, vt tradit Aristides in lib. III. de rebus Italicis, editus est ex nefario Valerij Tusculani cum filia incestu. CANEBANT] Canere vaticinantes dicebantur, Virgilius. L. 1. Diuin. inst. Lib. 2. Aen.

Sola

Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

Lib. 6. Et rursus, *Ipsa canas oro* ——.

QVOM NEQVE MVSARVM SCOPVLOS] A rei difficultate. Montes enim aditu difficiles, quos Musae incolunt, scopulos, quasi loca, vt Graeci dicunt, δύσβατα, appellauit, ob labores, qui in addiscendis disciplinis sunt exantlandi, ex eorum opinione, qui Musas, scientias, & rerum optimarum cognitionem esse, arbitrati sunt. Scopulus enim, non modò rupes mari imminens, sed quiuis editus locus, vt Hesychio placet, nuncupatur. Cuius verba sunt, Σκόπελός ἐστιν ὑψηλὸς τόπος, ἢ πέτρα, ἢ ἀκρώρεια, ἀφ᾽ ἧς ἐστι σκοπεῖν τὰ κύκλῳ. Dictus est autem σκόπελος ἀπὸ τοῦ σκοπέω: nec malè Latini deducunt à speculando. —QVISQVAM SVPERARAT] Haec verba in optimis Ciceronis exemplaribus habentur: in passim verò vulgatis desunt. Est autem superare verbum πολύσημον, & hoc loco pro, superascendere, positum est. In qua etiam significatione Virg.

In Bruto.

Lib. 6.

Hoc superate iugum ——

3. Geor. Idem —— *superant montes, & flumina tranant.*

Quibus verbis ipse sibi blanditur Ennius, innuens eos scopulos arduos quidem, atque anteà inaccessos se strenuè superasse. Nec, vt ait Cicero, mentitur in gloriando. NEC DICTI STVDIOSVS QVISQVAM ERAT] Nec aliquis hactenus eloquẽtiae operã dederat. Cicero, *dicendi studiosum*, & *eloquentiae studiosum*, saepè dixit. ANTE HVNC] Refert hunc locum Cicero in Bruto: & rursus in Oratore ait, *Ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere, Versibu' quos olim Fauni, vatesq. canebant, mihi de antiquis eodem modo non licebit, praesertim cùm dicturus non sim. Antè hunc, vt ille, nec quae sequuntur. Nos ausi reserare.* Verba autem illa, *antè hunc*, placet aliquibus de Ennio ipso dici, mihi verò de Naeuio dicta videntur; qui licet minus politè scripserit, nemo tamen antè eum elegantioris dictionis extiterat studiosus, cùm rudiora, & impolitiora essent antiquorum omnia. NOS AVSI RESERARE] Addo ex coniectura, eleganti sanè translatione.

Nos ausi reserare fores ——

Li. 2. Geor. Eadem ferè Maro,

—— *sanctos ausus recludere fontes.*

De poëticis Musarum foribus Plato in Phaedro ait, poëtam sine furore frustrà, ἐπὶ Μουσῶν ποιητικὰς θύρας accedere. Quod mutuatus Lucianus in Encomio Demosthenis ait, non leui furore opus esse ijs, qui ἐπὶ ποιητικὰς θύρας adueniunt. Vnde refert Zenodotus vulgatum Graecorum adagium, ἀνεῳγμέναι Μουσῶν θύραι. Ennius igitur cùm antiquum illud carminis genus, vt planè inconditũ, & agreste respueret, exa-

hexametrum heroicum introduxit; quod ipse, vt in II. de Legibus ait Lib 1 c, 13.
Cicero, & Isidorus affirmat, longum appellauit; non quidem à multitudine pedum, quandò longiora metrorũ genera extent: sed à poëseos prolixitate, nam quae eo metro scribuntur, ób heroicam materiam longiori sunt orationis serie pertractãda. Vnde ait Demetrius, magnificam esse omnem longitudinem, quemadmodum & in heroicis metris hexametrum, quod vocatur heroicum propter magnitudinem, & cõuenit heroibus. Cuius verba sunt, μεγαλοπρεπὲς γὰρ πᾶν μῆκος, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἡρωικῶν μέτρων τὸ ἑξάμετρον ἡρωικόν, ὃ καλεῖται ὑπὸ μεγέθους, καὶ πρέπον ἥρωσιν. Quamobrem ipsum etiam, promissum appellauit Flaccus, cùm de epico loquitur, In Poet.

— promissi carminis auctor.

Vnde contraria ratione, hendecasyllabos, minutos versus, veteres appellarunt. Sentius Augurinus,

Canto carmina versibus minutis,
His, olim quibus & meus Catullus,
Et Caluus, veteresq. & caet.

Ennius verò his verbis eam sibi comparasse gloriã innuit, quòd apud Latinos primus heroici carminis maiestatem introduxerit. Quod etiam confirmat Lucretius, Lib. 1.

Ennius vt noster cecinit, qui primus amoeno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam.
Per genteis Italas omnium quae clara clueret.

Idem apud Silium oraculi vaticinio comprobatur, Lib 12.

Hic canet illustri, primus bella Itala, versu,
Attolletq. duces caelo —

Mamertinus autem, siue quis alius fuerit, qui Genethliacum Maximiano scripserit, eum, Romani carminis primum auctorem appellauit. Indeq. existimo ab Horatio, & Propertio patrem Ennium esse Li 1. Epist.
dictum, non quòd aetate omnes Latinos poëtas praecesserit, cùm Lib. 3.
Naeuium, & Liuium eo antiquiores fuisse, constet: sed quòd eius tãquàm communis parentis haeredes extiterunt in heroico carmine pangendo. Ennij igitur opera horridus ille defluxit numerus Saturnius. Vnde illi minimè vitio verti debet, si huiusmodi verborum iactatione se extollit cùm multi nobiles poëtae in suo scribendi genere primum sibi locum attribuerint. Lucretius, quòd abstrusas rerum Lib. 1. & 4.
causas Latinis versibus primus illustrasset, ità cecinit,

Auia Pieridum peragro loca, nullius antè
Trita solo; iuuat integros accedere fonteis,
Atque haurire, iuuatq. nouos decerpere flores,
Insignemq. meo capiti petere inde coronam,

Vnde prius nulli velarint tempora Musae.
Primùm quod magnis doceo de rebus, & caet.

Lib. 3. Geor. Hinc Maro,

Sed me Parnassi, deserta per ardua dulcis
Raptat amor. iuuat ire iugis: quà nulla priorum
Castaliam molli diuertitur orbita cliuo:

Eadem ferè translatione in principio librorum Oppiani de Venatione, Diana cum hortatur, vt asperam ingrediatur viam, quam nemo hactenus mortalium suis calcasset carminibus.

Ἔγρεο, καὶ τρηχεῖαν ἐπιστείβωμεν ἀταρπὸν
Τὴν μερόπων οὔπω τις ἑῆς ἐπάτησεν ἀοιδαῖς.

Lib. 1. Illud idem Nemesianus designauit,

—— ducitq. per auia, quae sola nunquam
Trita rotis, iuuat aurato procedere curru.

Et mox, *— intacto premimus vestigia musco.*

Li. 1. Epist. In eandem surgit iactantiam Horatius,

Libera per vacuum posui vestigia princeps:
Non aliena meo pressi pede ——

Et statim *——Parios ego primus Iambos*
Ostendi Latio ——

Li. 1. Odar. Idem, *—— carmina non prius*
Audita Musarum Sacerdos
Virginibus, puerisq. canto.

Lib. 3. Properti', *Primus ego ingredior puro de fonte Sacerdos*
Itala per Graios Orgia ferre choros.

Et paullò post, *—— opus hoc de monte sororum*
Detulit intacta pagina nostra via.

Li. 1 Astron. Manilius, *Aggredior primusq. nouis Helicona mouere*
Cantibus, & viridi nutanteis vertice siluas,
Hospita sacra ferens, nulli memorata priorum.

Lib. 8. Top. Lib. 2 Epist. & in Poet. Contrà Choerilus, quem Aristoteles, & Flaccus, vt malum poëtam carpunt, nihil vt hi superiores, de se ipso honorificè promittit, sed modestè in sui operis initio exposcit veniam, quòd scilicet de rebus tritis, ac peruulgatis caneret. Nam poëtis, quos superior aetas tulerat, feliciter obuenit, vt digniores, cultioresq. materias praeoccuparent, cùm intonsum adhuc pratum haberent, cuius quidem versus hi sunt,

Ἆ μάκαρ ὅστις ἔην κεῖνον χρόνον ἴδρις ἀοιδῶν,
Μουσάων θεράπων, ὅτ' ἀκήρατος ἦν ἔτι λειμών:
Νῦν δ' ὅτε πάντα δέδασται: ἔχουσι δὲ πείρατα τέχναι·
Ὕστατοι ὥς τε δρόμου καταλειπόμεθ', οὐδέ τοι ἔστι,
Πάντῃ παπταίνοντα νεοζυγὲς ἅρμα πελάσσαι.

NAM

NAM LATOS POPOLOS, RES, ATQ. POEMATA NOSTRA CLVEBAT] A gloria, & dignitate poëtices. Idem in Ambracia eodem verbo vsus est,

Pergenteis cluebat omnium miserrumus.

Lucretius de Ennio loquens, videtur ex duobus his versibus hũc contexisse, Lib. 1.

Per gentein Italas, omnium quae clara clueret.

Obseruandum est, cùm populum dicimus, vnius ciuitatis multitudinem, cùm verò populos, vrbes intelligi. Virgilius eadem significatione, Lib. 1. Aen.

Litteraq. & latos populos ——

ATQ. ANCHISES DOCTV'] Hi versus huc non obtorto collo rapti, sed sua sponte tanquàm in propriam sedem venisse videntur. Nam absolutis inuocatione, somnio, laudumq. suarum praeconio, ad narrationem Poëta progreditur. Qui Romanas res scripturus, ab vltima repetijt origine; nihil in hoc, quem sibi imitandum proposuerat, Homerum imitatus. Ille enim in vtroq. poëmate à medijs ferè incipiens, properat ad finem: Ennius verò in Annalium dispositione ordineq. rem omnem ab initio prosequens, maluit fidelis historici, quàm mendacis poëtae praecepta tenere: vt in hac praeclarissimi operis parte sine vllo fuco syncerus veritatis color enitesceret. Verebatur enim in mendacij suspicionem incidere, si historiae ordinem praeuertisset. Cùm vera historiae lex sit, ab initio rem, de qua agitur, distinctè, ac dilucidè pertractare, & ad finem vsque rectà progredi, prout singulae quaeque res gestae sunt. Videmus enim Dionysium Halicarnasseum, & Liuium, qui summã sibi ipsis in Romana historia conscribenda gloriam compararunt, vt caeteros omittã, qui iniuria temporum perierunt, à remotissimis Vrbis incunabulis suas historias inchoasse, indeq. perpetuo veluti filo rem omnem ordine ad finem perduxisse. Idemq. ab Ennio obseruatum fuit, qui altè repetito principio, neglecta poëtices lege, à Troiano excidio, Aeneaeq. erroribus, à quo ipsa Romani imperij primordia ducta sunt, suos Annales exorsus, eos continuata serie ad ea vsq; complexus est, quae suis temporibus summa cũ populi Romani gloria gesta fuerant. Nec ob id veritus est, hanc suam poësim, tanquam κυκλικὴν à Criticis explosum iri. Ea enim carmina, cyclica vocari, asserit Isidorus, quae cuiusque materiae simplici forma facta sunt. Nec malè inquit Acron, Cyclicum poëtam esse, qui ordinem variare nescit. Lib 4. c 17. In Poetic.

Sed tamen id quidem ijs vitio verti debet, qui fabulosa cõmenti sunt, quorum finis est aures potius demulcere, auditoresq. in admirationem traducere, quàm vera in medium proferre. In quo vitio lapsus est Stasimus, siue quisquis fuerit Cypriae Iliadis auctor, ac etiam Antimachus in Thebaide. Hoc igitur loco censeo, Poëtam nostrum

Aeneae post Troiae excidium, cum Dijs Penatibus fugam paranti Anchisen ventura praedicentem induxisse; quem augurandi scientia praeditum fuisse, testatus est Neuius in III. belli Punici,

Postquàm auim adspexit
Templo Anchises, sacra in
Mensa Penatium, ordine
Ponuntur: immolabat
Auream victimam polcram.

Lib. 3 Aen. Augurantem quoq. Anchisen facit Maro,

Iam iam nulla mora est, sequor, & quò ducitis adsum:
Vestrum hoc augurium ——

Lib. 3 Aen. Et alibi, —— *bellum ò terra hospita portas,*
Bello armantur equi, bellum haec armenta minantur.

Id autem muneris à Venere fertur esse assequutus, cùm propè Simoentis fluenta cum ea concubuit. POLCRA DEARVM] Videtur ad Paridis de Venere iudicium alludere. In, *polcra*, autem antiquam retinui scribendi rationem, Scauri auctoritate, qui per, o, & sine aspiratione, polcram, scribendum vult: tùm quòd à polio polcrum, vt à fulcio fulcrum deducarur, tùm etiam quòd Latini sermonis natura mediam dictionem non aspirandam doceat. Varro etiam apud Charisium negat aspirari debere, ne duabus cõsonantibus media intercedat aspiratio. FARI DONAVIT, DIVINVM PECTVS HABERE] Vt scilicet diuino correptus numine futura praenosceret. Fari enim interdum vaticinari est. Idem in Alexãdra, *Neque me Apollo fatis fandis, dementem inuitam ciet.*

Lib. 1.

ASSARACO NATVS CAPYS] Est hic locus ex Seruio Longobardico Fuluij Vrsini descriptus, qui exponens verba illa Maronis in III. Georgicorum, *Assaraci proles*, ait, *Per Assaracum, Troianos dicit, nam Assaracus auus Anchisae fuit. Ennius, Assaraco natus Capys & caet.* Virgilius alibi eadem ferè circumlocutione Troianos intelligens, dixit, *domus Assaraci*, & Horatius, *Assaraci tellus*. Sed vt altiùs originẽ repetamus, ex Dardano, & Balea Teucri filia Erichthonius natus est, qui ex Callirrhoë Scamãdri filia, vt ait Halicarnasseus, vel ex Astyoche Simeontis filia, si Apollodorum sequimur, Troëm genuit, à quo genti nomen impositum est. Ex Troë deinde & Acalide Eumenidis filia, vt idem Halicarnasseus inquit, natus est Assaracus. Vt autem tradit Apollodorus Tros ex Callirrhoë Scamãdri filia Cleopatram suscepit, & mares tres, Ilum, Assaracum, & Ganymedẽ. Assaracus verò ex Clytodora Laomedontis filia, vel, vt alij volunt, ex Hieromneme Simoëtis filia Capym procreat, ex quo & Naiade Nympha, siue Themide Ili filia Anchises ortus est, cum quo Venus congressa

Lib. 1. Aen.
In Epodo ode. 13.
Lib. 1.

gressa Aeneam peperit. EST LOCVS] Anchises, postquàm profatus est, Aeneam post varios casus, postq. varios erroris anfractus Italia potiturum, vbi fatis annuentibus aeternas sedes esset collocaturus, eius regionem describit. Ex quo tanquàm archetypo totum ferè hunc locum Maro delineauit in I. & III. Aeneidos,

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt.

HESPERIAM] Notum est, Italiam, Hesperiam dictam fuisse, ab Hespero Atlantis fratre, vel ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, quòd occasui subiecta sit. Hos poëtas imitatus Statius, Li. 7. Theb.

Est locus, Inachiam dixerunt Taenara gentes.

ILIA DIA NEPOS] Haec verba, suspicor, Anchisae esse, adhuc Romani imperij incunabula vaticinantis, quibus abrupto narrationis cursu, commiserationis locum amplificat per conuersionem ad Iliam, quam nepotem appellauit; quoniam, vt ex Ennij opinione refert Seruius, Ilia Aeneae filia fuit. Nec mihi scrupulum inijcit verbū, Lib. 6. Aen. *tetulisti*, quod refertur ad praeteritum tempus. Nam diuino numine afflatis, quae futura sunt, iam euenisse videntur: vt mirum non sit, si quae non dum facta sunt, interdum ut praeterita pronuncient.

QVAS ERVMNAS] Tradunt aliqui Iliam iuxta antiquā Vestalium legem, ob violatam pudicitiam, ad necem vsque virgis caesam fuisse: alij in carcerem detrusam. Poëta verò noster, vt admonet Porphyrio, voluit eam in amnem Tiberim iussu Amulij fuisse proiectam. Lib. 1. Ca. Od. 2. Quod quidem minimè verum esse posset, si, vt ex eodem Ennio refert Seruius, Aeneae filia fuisset. Quapropter si Porphyrionis opinionem Lib. 6. Aen. sequamur, Anchises eam, neptem appellauit, nō vt Aeneae filiam, sed tanquàm ex suo genere oriundam. Hoc carmen à Sosipatro, & Nonio integrum refertur: à Festo verò prior tātùm pars, à nemine tamē Lib. 1. In Nepos. indicata operis inscriptione. Quod cùm heroicum sit (quamuis apud Noniū deprauatis syllabarū modulis legatur) & ad Annalium pertineat seriem, hîc locauimus. In quo obseruant Grammatici, à priscis, *nepos*, pro, neptis, in feminino genere vsurpari. ERVMNAS] Sine diphthongo scripsimus, Sosipatri auctoritate, qui inquit, *Erumnam, Ennius ait, per, e, solum scribi posse, quòd mentem eruat, & per, a, quòd moerorem nutriat.* Lib. 1. Fuit autem hic alter Ennius, insignis Grāmaticus, qui duos de litteris, & syllabis libros edidit, itemq. de metris; cuius meminit Suetonius de illustribus Grammaticis. Verùm si ab, αἴρειν, haec dictio originem ducit, vt tradit Pompeius, non dubium est, per, ae, In Aerumna. scribi oportere; quod communi vsu receptum fuit. TETVLISTI] Pro, tulisti, antiquo more, Graecorum, vt diximus, imitatione. Est huic Enniano dicto simile illud Caecilij in ὑποβολιμαίῳ.

Aerumnam pariter tetulisti meam,

Catullus

Catullus non respuit eiusdem praeteriti formationem.

In Galliam. —— *rursus reditum ad vada tetulit.*

Et —— *ad Idae tetuli nemora pedem.*

— HVIVS NATE AVSPICIIS] Romulum δεικτικῶς intelligit, vt ex Virgilio cognoscere licet, qui de eodem loquens vbi Anchisem facit filio nepotum seriem ostendentem, & quae euentura erant, multis antè saeculis praedicentem, transcribit integrum hûc versum ex Ennio, qui, vt videtur, Anchisem ad huc facit in vaticinando perstantem. — ILLA] Ε'μφατικῶς — INCLVTA ROMA] Extollit à maxima nominis celebritate, vt potè quae olim totius terrarum orbis caput futura erat, summoq. imperio potitura. Veteres inclutam pro inclytam scribebant, apud quos y, & u, commercia mutua exercebant, quamuis Velio, antiquo sanè Grammatico videatur eadem esse apud nos, u, littera, quae apud Graecos, υ, nam quod illi, κύμινον, κυπάρισσον, κυβερνήτην, nos cuminum, cupressum, & gubernatorem, dicimus. Lucretius, —— *inclute Memmi.*

Lib. 6.

Lib. 1.

Quae vox à Graeca κλυτός, formatur, vt — κλυτὸς Α'χιλλεύς. QVOS HOMINEIS QVONDAM LAVRENTEIS TERRA RECEPIT] Hunc versum Prisciani indicio cognouimus esse ex Annalibus, sed ex quoto libro, prorsus ignoramus. Historiae autem ordo admonet huc esse referendû. Siquidem hoc loco Poëta recensere videtur, Aenea duce, Troianos laboribus defatigatos Laurentum tandem peruenisse, vbi positis castris, eum locû, Troiam appellarût. Qua de re haec à Dionysio tradita sunt: Τελευτῶντες δὲ ἀφικνοῦνται τῆς Ι'ταλίας εἰς Λαυρεντὸν, ἔνθα τῆς πλάνης παυσάμενοι, χάρακα ἔθεντο, καὶ τὸ χωρίον ἐν ᾧ κατεστρατοπεδεύσαντο ἐξ ἐκείνου Τροία καλεῖται. Laurentum verò dictum fuit à lauro, vt ex Virgilio liquet, quae in illius arce diu summa cum religione custodita fuit. Herodianus autem in Commodo tradit, totam eam regionem, quoniam permultis è lauro siluis opacatur, Laurentum agrum appellari. QVAM PRIMVM CASCEI] Laus à colonum antiquitate. Coniunximus hunc versum cum superiori, quoniam ex sermonis consequentia, & sensu, simul appositè quadrare videntur. Vetus codex habet. *Quam priscei Cascei.* & hanc veram esse lectionem ex illo Ciceronis loco in I. Tuscul. arbitramur, vbi ait, *Itaq. vnum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius.* De ijsdem D. Hieronymus in Epistola quadam ad Niceam, *Nam rudes illi Italiae homines, quos Cascos Ennius appellat.* Festus, *Cascum,* antiquum interpretatur: idemq. Varro, qui vocis originê Sabinâ esse, dicit, quae vsque radices in Oscam linguam egit. Sed quos Ennius Cascos appellat, Liuius priscos Latinos dicit. Virgil. V.

Lib. 7.

Lib. 7.

Lib. 4. de lin. Lat.

Lib.

—— *& priscos docuit celebrare Latinos.*

Hali-

Halicarnasseus, Λατῖνοι οἱ καλούμενοι πρίσκοι, qui à Plutarcho in Romulo, προγενέστεροι Λατῖνοι appellantur. Festus Priscas Latinas colonias vocat; cuius mutilator Paullus ait, Priscos Latinos, eos propriè appellari, qui fuerunt priusquàm Roma conderetur. Latini verò dicti sunt à Telepho Herculis filio cognomento Latino: vel à Latino Albanorum Rege, qui de suo nomine, non modò Aborigines, Latinos appellauit, sed alias complures exteras nationes, quae ad eam Italiae regionem incolendam confluxerant; quae Appenninis montibus, Tyrrheno mari, Tiberi, Lyriq. fluminibus circumcluditur. — GENVERE] Hanc dictionem apud Varronem deprauatam existimo: pro qua, *tenuêre*, vel *coluêre*, fortasse reponi debet. Sunt qui hunc versum legant, sed prorsus malè, — Li.1.Antiq. In Priscae.

Quam primùm Cascei populei caruêre Sabinei.

— LVPV' FOETA] Obseruat Festus vbi id ex Ennio frustillum refert, lupum etiã in foeminino genere vsurpari. Vnde Varro in eo libro, vt refert Quinctilianus, quo Romanae Vrbis initia enarrat, Lib. 1.c.10. *lupum foeminam* dicit, Ennium, Pictoremq. Fabium sequutus. Cùm autem locum, vnde desumptum sit, non indicet Festus, ordinis coniectura ductus hîc locandum cẽsui. Rem verò de infantibus ab altrice bellua enutritis, tanquàm historiam ex antiquis Latinis scripserũt Q. Fabius Pictor, L. Cincius, Porcius Cato, Piso, Q. Luctatius Catulus, alijq. quã plurimi. E Graecis, Diocles, qui primus Graecè Vrbis originem litteris mandauit: Promathion Peparethius, Hieronymus Cardianus, Timaeus Siculus, Silenus, Posidonius, Eratosthenes, Polybius, Dionysius, qui de Romanae vrbis conditoribus loquens, ait, Lib.1. quòd dum in coeno vagientes volutarentur, lupa fortè superuenit, distentaq. recenti à partu vbera eis praebuit, lingua simul lutum abstergens, quo se inquinauerant: cuius verba sunt, Τὰ μὲν δὴ κνυζόμενα κατὰ τοῦ τέλματος ἐκυλινδοῦντο, λύκαινα δέ τις ἐπιφανεῖσα, νεοτόκους σπαργῶσα τοὺς μαστοὺς ὑπὸ γάλακτος, ἐδίδου τὰς θηλὰς τοῖς στόμασιν αὐτῶν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸν πηλὸν οὗ κατάπλεω ἦσαν, ἀπελίχμα. De eadem lupa Liuius, adeò, inquit, mitem summissas infantibus praebuisse mammas, vt lingua lambentem pueros Magister regij pecoris inuenerit. Sed Virgilius rem omnem paucis mirificè expressit in Aspidopoeia: cuius carmina eò libentiùs scribemus, quòd Seruij indicio liquet, ea ex Ennio illum sumpsisse. Ita enim de Vulcano ait, qui in Aeneae clypeo, Lib. 1. Lib. 8.

Fecerat & viridi foetam Mauortis in antro
Procubuisse Lupam, geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos, illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.

Oui-

Lib. 1. Fast. Ouidius, *Constitit, & cauda teneris blanditur alumnis,*

Et fingit lingua corpora bina sua.

Sed haec quamuis ab Historicis tradita sint, ficta tamen commentitiaq. sunt. Verum autem fuisse, multorum opinione receptum est, proiectos in Tiberis ripam pueros, à regij pecoris ministro fuisse inuentos, qui suae coniugi tradidit alendos, quam ideò Lupam appellarunt, quòd prostratae pudicitiae inter pastores haberetur. Placuit siquidem antiquis illius saeculi hominibus veritatem fabulae inuolucro praetexere, vt pueris illis, vtpotè tantae Vrbis, tantiq. imperij auctoribus, aliquid supra humanum captum tribueretur: nempè vt à voraci bellua crederentur fuisse alti, indeq. rei magnitudine, ac nouitate in maiorem ipsorum admirationem homines traducerentur. DVLCIFERAE FICEI] Neque hic versus vnde sit, meminit Sosipater. Nos autem cum his connectendum duximus, cùm de Ruminali ficu Poëtam loqui, apertissimè pateat; de Lib. 1. qua Liuius, ubi de seruis agit, quibus Amulius iusserat, ut pueros in profluentem proijcerent; *sorte quadam*, inquit, *diuinitus super ripas Tiberis effusis lenibus stagnis, nec adiri vsquam ad iusti cursum poterat amnis, & posse quamuis languida mergi aqua infantes, spem ferētibus dabat. Ita velut defuncti Regis imperio, in proxima alluuie, vbi nunc ficus* Lib 4 de lin. Lat. *Ruminalis (Romularē vocatam ferunt) pueros exponunt.* De eadem M. Varro ait, *Germalū à Germanis Romulo, & Remo, quòd ad ficum Ruminalem & ij inuenti, quò aqua hyberna Tiberis eos detulerat in alueolo expositos.* Item libro I. de scenicis Originibus, eiusdem quoque Ruminalis fici mentionem fecit. Et in fabula Menippea, quae Sesquiulysses dicitur, ad hanc arborem respiciens, ait, *Vbi quòd lupā alūni fellarunt olim.* Sic legendum est, vt admonet Turnebus in Nonio, Li. 29 Aduers. c. 20. verbo, *Alumnos*, vbi malè hactenus pro, *fellarunt*, fefellerunt, irrepsit. Fellare enim veteres, pro mammas sugere, posuerunt, quod posteà malitia inualescente, & luxu, in turpem sensum detorserunt. Sed illa Varronis Plutarchus in Romulo vberiùs enunciauit, Ἐνθέμενος οὖν εἰς σκάφην τὰ βρέφη, κατέβη μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, ὡς ῥίψων, ἰδὼν δὲ κατιόντα πολλῷ ῥεύματι καὶ τραχυνόμενον, ἔδεισε προσελθεῖν, ἐγγὺς δὲ τῆς ὄχθης καταθεὶς ἀπηλλάττετο. τοῦ δὲ ποταμοῦ κατακλύζοντος, ἡ πλημμύρα τὴν σκάφην ὑπολαβοῦσα καὶ μετεωρίσασα πρᾴως, κατήνεγκεν εἰς χωρίον ἐπιεικῶς μαλθακὸν, ὃ νῦν Κερμανὸν καλοῦσι, πάλαι δὲ Γερμανὸν ὡς ἔοικεν, ὅτι καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Γερμανοὺς ὀνομάζουσιν. ἦν δὲ πλησίον ἐρινεὸς, ὃν Ῥωμινάλιον ἐκάλουν, ἢ διὰ τὸν Ῥωμύλον, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ἢ διὰ τὸ τὰ μηρυκώμενα τῶν θρεμμάτων, ἐκεῖ διὰ τὴν σκιὰν ἐνδιάζειν, ἢ μάλιστα διὰ τὸν τῶν βρεφῶν θηλασμὸν, ὅτι τήν τε θηλὴν ῥοῦμαν ὠνόμαζον οἱ παλαιοὶ, καὶ θεόν τινα τῆς ἐκτροφῆς τῶν νηπίων ἐπιμελεῖσθαι δοκοῦσαν, ὀνομάζουσι Ῥουμιλίαν, καὶ θύουσιν αὐτῇ νηφάλια, καὶ γάλα, τοῖς ἱεροῖς ἐπισπένδουσιν. Quorū

verbo-

verborum huiusmodi sensus est : Impositis igitur in alueum pueris, ad flumen descendit eos proiecturus;sed cùm illud vehementi vndarum impetu defluens conspiceret, accedere est veritus : sed propè ripam deponens,abijt. Crescente autem fluuio, leuans alueum leniter inundatio,deuehensq́.,in loco satis molli destituit,quē nunc Germanum appellant;olim verò,vt existimo,Germanum:quoniam Germanos,fratres vocare consueuerunt. Nec procul aberat Caprificus, quam Ruminalem dicebant,siue à Romulo, vt pleriq. sunt arbitrati, siue,quia ibi ruminantia pecora captabant vmbram: vel, quod maximè probatur,propter lactationē infantium : quādoquidem mamma à veteribus,Ruma appellata est:Rumiliamq́. deam vocāt,quam puerorum educationi præesse,putant : eiq. Nephalia sacra faciunt lacte libantes.Haec ferè eadem ab eodem repetuntur in Problematum libro,atque in eo,qui de Romanorū fortuna est inscriptus. Pompeius ficum illam,Ruminalem appellatam esse,ait,quòd sub ea lupa mammam dederit Remo,& Romulo.Mamma aūt, Rumis dr̄:vnde rústici hoedos subrumos eos vocant,qui adhuc sub mammis habētur. Seruius ait,hāc ficū fuisse vbi nūc est Lupercal in Circo, quà olim Tiberis labebatur, antequàm à Vertuno factis sacrificijs auerteretur: illamq́.dictā vult Ruminalē,à Romulo,quasi Romularem,vel secundū alios à lacte infantibus dato.Nā gutturis pars,Ruma dicitur.De eadē Ouidius, *Arbor erat,remanent vestigia,quaeq́. vocatur*

Romula nunc ficus,Ruminaficus erat.

In Ruminalis. Lib.8. Aen. Lib. 2. Fast.

Hanc arborem maxima Romani colebant veneratione; haud secus ac Samij viticē, quae multis saeculis ab eis in Iunonis tēplo custodita fuit: quoniam sub ea Iunonem editam fuisse perhibebant.Plinius, *Colitur ficus arbor in foro ipso,ac Comitio Romæ nata,sacra fulguribus ibi cōditis,magisq́. ob memoriam eius, quae nutrix fuit Romuli,ac Remi conditoris, Ruminalis appellata; quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus praebens Rumen.* Addidimus huic loco vocem *Ruminalis* quae in Plinij exemplaribus videtur deesse. Fuisse autē hāc ipsam ficum in foro, etiam Sexti Rufi,& P.Victoris auctoritatibus comprobatur. Cornelius Tacitus ait, Neronis tempore hanc arborem, quae super octingentos,ac quadraginta antè annos Remi, Romuliq́. infantiam texerat,mortuis ramalibus,& arescēte trunco deminutam, prodigij loco habitam,donec in nouos foetus reuiuisceret.D.quoque Augustinus ait,Rumam,mammam, veteres dixisse; indeq́.Deam Rumiam apud Romanos esse dictam, quae paruulis immulgeat mammam. De qua Dea meminit Varro in Catone, siue de liberis educandis, & in 11. de Re rustica, & Plutarchus in Problematis. Deest autē verbis illis, *Dulciferae ficus* sub vmbra, vel sub tegmine, vel aliquid quippiā. — LA-

l.15.c.18. Lib 14. l.4.de Ciui.

CTANTEIS] Scribendum *Lactenteis*, hoc est lac sugentes: quo verbo bis Cicero de Romulo infante loquens, vsus est. In secundo enim de Diuinatione inquit, *Romulus lactẽs fulmine ictus*. Item in Catilinã. *Tactus est etiam ille, qui hanc Vrbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio, paruum, atque lactentẽ, vberibus lupinis inhiantem fuisse, meministis.* — VBERE TOTO] Enallage numeri, pro vberibus distentis. ENDO TVETVR] Endo, pro, in, à Graeca praepositione ἔνδον: quae dictio in antiquo Glossario exponitur ἐν, εἰς, vbi malè vnica dictione legitur, ἐνίς. Hunc locum totum ex Ennio transtulisse videtur Dionysius, apud quem lupam, legitur, nihil hominum incursu exasperatam, sed tanquam cicurem sensim retulisse pedem, & quasi pastorum strepitum contemnentem, in siluam sese abdidisse, arborum densitate opacã, ac fontibus irriguam, quam Pani sacram fuisse, ferebant, cùm ibi eius ara posita esset. Eius verba haec sunt, Ἡ δὲ λύκαινα οὐ μάλα ἀγριαίνουσα τῶν ἀνθρώπων τῇ προσόδῳ ἀλλ' ὥσπερ ἂν χειροήθης, ἀποστᾶσα τῶν βρεφῶν ἠρέμα καὶ κατὰ πολλὴν ἀλογίαν τοῦ ποιμενικοῦ ὁμίλου ἀπῄει. καὶ ἦν γάρ τις οὐ πολὺ ἀπέχων ἱερὸς χῶρος ὕλῃ βαθείᾳ συνηρεφὴς, καὶ πέτρα κοίλη πηγὰς ἀνιεῖσα, ἐλέγετο δὲ Γανὸς εἶναι τὸ νάπος, καὶ βωμὸς ἦν αὐτόθι τοῦ θεοῦ. Caeterùm Dionysij verba in hoc vno ab Ennianis diuersa sunt, quòd hic celeri, ille lento gradu lupam sese in siluam recepisse, dicit. Posset etiam hic locus ob verba illa, VBEI LVPV' FOEMINA CONSPICIT AMNEIS]

Lib. 1. referri ad ea, quae dixit Liuius, lupam sitientem ex montibus, qui circa erant, ad puerilem vagitum cursum flexisse. Sed fortasse pro *amneis*, ambos, legendum; pueros nimirũ intelligendo. LVPV' FOEMINA] Vt supra, Lupu' foeta. CELERI PASSV PREMENS PARVMPER] Locus corruptus; qui fortasse legendus est,

Hinc campom celeri passu permensa parumper.

Nam alibi Poëta noster,

Sed sola terrarum postquàm permensa parumper.

Nec malè factum existimo, ab huius carminis exemplo illud duobus iam pedibus claudicans, ad concinnam metri constitutionem reuocasse. OCCIDVNTVR VBEI POTITVR RATV' ROMOLV' PRAEDA] Censeo, hoc loco Poëtam expressisse,

Lib. 1. quod de pueris expositis dicit Liuius. *Cùm primùm adoleuit aetas, nec in stabulis, nec ad pecora segnes, venando peragrare saltus: hinc robore corporibus, animisq. sumpto, iam non feras tantùm subsistere, sed in latrones praeda onustos impetum facere, pastoribusq. rapta diuidere* — ROMO-

In 4. Aen. LVS] Pierius ait, apud Asprum in antiquo codice, *Romolus*, omnino scriptũ esse per, o, in penultima, vt popolus in XII. Tabulis. OLLEI RESPONDET] *Olli, illi*, vt ait Varro libro IV. de lingua Latina.

Profert

Profert posteriores huius carminis dictiones Isidorus, & integrum Donatus: verùm vterque auctoris nomen praetermisit. Et quamuis Ennianum esse suspicarer ex Seruij verbis, qui ait, olli, pro, illi, secūdū Ennium dixisse Virgilium: tamē pro certo id asseuerare veritus sum; quousque mihi tandem Ennium auctorem Attilius Fortunatianus prodidit; qui vt confirmaret, minimū heroicum XII. syllabis constare, apertè illud ex Ennio in exemplum retulit. Rursus Ennius, Lib. 1 c 34. De Barbar. Lib II. Aen.

Ollei respondet suauis sonus Egeriai.

Quod loquutionis genus arbitror tam familiare illi fuisse, & ab eo tàm saepius repetitum, quàm illud ab Homero,

Τὸν δ᾽ ἀπαμειβόμενος ——

Et, Τὸν δ᾽ ἠμείβετο ——

Vsus est aliquando ea voce Virgilius, siue ad aspergendam vetustatis auctoritatem, siue robustioris euphoniae gratia, vt in eo versu,

Olli sedato respondet corde Latinus. Lib. 11.

In quo nō solū duas dictiones ex hoc Enniano trāscripsit, verū ēt eadē ferè spondeorū tarditate, Latini regis in respondendo grauitatē expressit, qua Albani regis Ennius. — ALBAI LONGAI] Vetusto more diphthongum soluit. Virgilius eodem adiuncto,

—— *& longam multa vi muniet Albam.* Lib. 1. Aen.

Isidorus ideo longam dictam esse, ait, quia longum erat oppidum, iuxtà prolixitatem collis, in quo positū erat. Quod ex Liuio sumpsisse videtur, qui inquit, eam ab situ porrectae vrbis in dorso Albani montis, Longam Albam appellatam. Dionysius autem tradit, Albae additum esse cognomen Longae, à situs forma, ac etiam, vt ab altera eiusdem nominis discerneretur. HAEC ECFATVS VBEI LATRONES DICTA FACESSVNT] Obscuram huius loci sententiam ex Dionysio sum expiscatus. Nam cùm Faustulus, regij pecoris custos ad Amulium ductus esset, Rex illi, nisi vera fateretur, tormenta minatus, percunctatus est, num viuerent pueri, & quo nam modo euasissent. Cui cùm verè omnia Faustulus exposuisset, simulans Amulius à sua dignitate esse alienum, vt eos sineret, qui sibi sanguine coniuncti essent, cum pastoribus ingloriam vitam transigere, diligenter explorabat, vbi locorum tum degerent, eoq. maiorem fingebat de his solicitudinem sustinere, quòd Deorum prouidentia incolumes euasisse viderentur. Quae verba cùm Faustulus suspecta haberet, longeq. à Regis animo remota iudicaret, Iuuenes, respondit, in montibus, saltibusq. armenta pascere; quos si apud se habere cupit, secum mittat, quibus, vbi morentur, indicet. Quod quidem à Faustulo est excogitatum, vt Amulio illos necandi viam praecluderet. Mox Amulius satellitū fidissimos misit, Lib. 15. c. 1. Lib. 1. Lib. 1. Lib. 1.

H 2 quibus

quibus imperauit, vt quos Faustulus indicaret, ad sese quàm primùm adducant. Quae vbi loquutus esset Amulius, latrones illicò dicto parentes, iussa facessunt. Atque haec mihi huius carminis germana videtur sententia. *Latrones,* inquit, Varro, *dicti sunt à latere, quia circum latera erant Regi, atque ad latera habebant ferrum, quos postea à stipatione, stipatores appellarunt, & qui conducebantur mercede: ea enim merces dicitur Graecè λάτρον, καὶ σάτρον. Ab eo veteres poëtae milites nonunquàm appellant latrones, quòd item vti milites cum ferro, aut quòd latent ad insidias faciendas.* Haec de nominis explicatione à Varrone tradita sunt. Qua de re Festus est consulendus, & Seruius super illud ex vltimo Aeneidos,

L. 6. de Lin. Lat.

In latrones

— *fixumq. latronis*
Impauidus frangit telum —

Plautus Milite,

Nam ego hodie ad Seleucum regem misi parasitum meum,
Vt latrones, quos conduxi, hinc ad Seleucum duceret.

1 2 Ant. lect. c. 4.

Iustus Lipsius hunc versum legendum asserit,

Haec effatus ibus, latrones dicta facessunt.

Vult enim hoc loco ibus, pro, ijs ἀρχαϊκῶς intelligi. — DICTA FACESSVNT] Afranius,

Multa, atque molesta es, potin' vt dicta facessas?

1. 4. Aen. Virgilius *Imperio laeti parent, ac iussa facessunt.*

Lib. 9. Idem, — *praecepta facessunt.*

Lib. 6 c. 6. CVRANTEIS] Non refert Cicero ex quo Ennij libro transcripserit hos viginti versus: sed Agelli⁹ eum versum, qui horum est duodeuigesimus, manifestè affert ex primo Annali, quamuis aliquantulum sanè diuersum.

Praepetibus hilares se se polcreisq. loceis dant.

CVRANTEIS MAGNA CVM CVRA] Prisci poëtae summo affectabant studio huiusmodi alliterationes, syllabarumq. annominationes. Quos sectatus Maro, nec sine summo artificio, dixit,

Lib. 3. Aen. — *Chaonios cognomine campos*
Lib. 2. Aen. Et — *casus Cassandra canebat.*

Obseruandum quoque est in hoc versu, illud dicendi genus, *Curanteis cum cura*, vehemẽter redolere antiquitatem. Veteres enim huiusmodi

Lib. 3. palilogijs freq̃uẽter vsi sunt: vt Varro in Bimarco, *tonitribus tonescere.* Lucretius, *anxius angor,* Plautus in Sticho, *obsonabo obsonium,* & in Bacchidibus, *machinam machinari* Idem in Menaech. ipsa eadem palilogia, *Magna cum cura ego illum curari volo.*

Et mox. *Ita ego illum cura magna curabo tibi.*

Ex quo loco apparet, in superioribus, *cum,* praepositionẽ figura, quae

παρ-

παρέλκον dicitur, redundare: idq. Graecorum imitatione. Homerus. n. Ὀδυσ. ξ.

—— ἔβημεν

Οἴκαδε σὺν νήεσσι. ——

— AVSPICIO, AVGVRIOQ.] Plautus Asin. *Quantum ex augurio auspicij intelligo*. Ex quibus locis perspicuum est; augurium ab auspicio differre; quamuis vtrumq. ab auibus deducatur. Illud siquidem ab auium gestu, siue garritu, hoc ab earum inspectione tãtùm captabatur. Marcellus verò ait, his intellectib᾿ discerni; quòd Auspicium sit auium inspectio, & quae ex volatu auium significetur, & vocibus; Augurium autem rerum omnium coniecturas prudenter, ac diligenter amplectitur. Has autem auium obseruationes Arabes primũ, ac Phryges inuenisse, auctor est Theodoretus, in libro περὶ πίστεως — ATQVE SECVNDAM] Prosperam, felicem. SOLVS AVEM SERVAT] Obseruat, simplex pro composito. — AT ROMOLVS POLCER] Ostendit hoc adiuncto, Romulum regiam dignitatem ore praetulisse, quandoquidem Reges ferè omnes pulchritudine praediti cõspiciũtur. Vnde cùm aliquem decoro aspectu significare volumus, cum dicimus esse forma regia. Tacitus libro XVII. *Ipsa*, inquit, *aetas Galbae & irrisui, & fastidio erat assuetis iuuẽtae Neronis, & Imperatores forma, ac decore corporis, vt est mos vulgi, comparantibus*. Max. Tyrius Sermone X. de Smerdice Thracio, adolescẽte regali forma, ac liberali aspectu, à Graecis Polycrati Tyrãno dono dato, inquit, Σμέρδις Θρᾶξ ὑπὸ ἑλλήνων, κάλλους μειράκιον βασιλικοῦ, ὀφθῆναι γαῦρον, ἐκομίσθη δῶρον τυράννῳ Ἴωνι Πολυκράτει. Themistius, cui Euphrada à sermonis suauitate cognomẽtum additum est, in Oratione de clementia Theodosij Imperatoris ait φύεται δὲ καὶ ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ σπανίως γε τοῦτο καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ, ὅταν ἄμφω συμπέσῃ καὶ συνομαρτήσῃ τῷ κάλλει τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀγλαΐα, καὶ οὗτός ἐστιν ἀτεχνῶς ὁ μέγας βασιλεὺς, καὶ οὔτε χωλὸν οὔτε κολοβὸν αὐτοῦ τὸ κάλλος, ἀλλ᾿ ἄρτιον καὶ ὁλόκληρον. Quae doctissimi philosophi & oratoris verba ita Latinè reddidit Hieronym. Donzellinus. Nascitur Rex & inter homines, sed tamen rarò, & pòst longa annorum interualla, tunc scilicet, cùm animi pulchritudo cum corporis excellentia coniungitur, ac commiscetur. Atque is certè magnus est Rex, cuius est forma, & species integra, omniq. ex parte absoluta, & perfecta. Dionysius Halicarnasseus libro IIII. Antiquitatum, ἀλλὰ σοίγε καὶ ῥώμη πάρεστιν ἱκανὴ, οἵα τοῖς κράτιστα πεφυκόσι, καὶ μορφὴ τοῦ βασιλείου γένους ἀξία. Hinc Virgilius, vt in Ascanio regalis dignitatis indolem ostenderet, pluries ait, Lib. 5.

—— *formaq. ante omnes pulcher Iulus.*

Sed haec omnia ex perenni Homerico fonte fluxerunt; apud quem Priamus Agamemnonis corporis maiestatem, decoremq. conspiciens,

Iliad. γ ciens, quamuis quisnam esset, planè ignoraret, tamen Regi similem dicit.

Καλὸν δ' οὕτω ἐγὼν οὔπω ἴδον ὀφθαλμοῖσιν

Οὐδ' οὕτω γεραρόν, βασιλῆϊ γὰρ ἀνδρὶ ἔοικεν.

Lib. 3. c. 2. De eiusdem Romuli pulcritudine, Ouid.

Pulcer, & humano maior, trabeaq. decorus.

De hac re quaedam attigit disertissimus Muretus in praeclaris suis Variarum lectionum libris. QVAERIT AVENTINO] Dionysius, Liuius, & Florus ab Ennio discrepant. Volunt. n. Romulũ Palatium, Remum verò Auentinum templa caepisse ad inaugurãdum. Huic autem colli ità nomen inditum est, siue ab aduẽtu auium, quoniam vesperi ad eum montem se recipiebant, siue ab hominum aduentu, quia ibi Dianae templum erat, quod maximo Latinorum conuentu celebrabatur: vel ab aduectu, quasi aduectinus: nam qui eò aduehebantur, rates in Velabro cõscendebant, cùm hic mons Tyberi, ac paludibus seclusus esset à Palatio, & Capitolio: vel ab Auentino Albanorum rege ibi sepulto. — GENVS ALTIVOLANTVM] Auium periphrasis. Alibi.

In Epichar. —— *genus penneis condecoratum.*

Lib. 5. 6. Vnde fortasse Lucretius, & Virgilius.

Lib. 1. & 8. Aen. *Alituum genus,* —— & Seneca — *genus aligerum.*

In Hyppol. Veteres autem in huiusmodi nominũ compositione, vt, pennipotentum, caprigenum, noctiuaga, incuruiceruicum, siluicultrix, nemoriuagus, & anipedis, vt apud Aulum Serenũ, Graecorum libertatem imitantes, plurimũ se ipsos amabant. CERTABANT VRBEM ROMAM] Dissidij origo inter fratres ea fuit, quae semper ferè inter Reges esse solet, dominandi nimirum cupiditas, ac etiam Vrbi nomen imponendi, optio. Nam vt ex Dionysio, & Liuio liquet, vterque

Lib. 1. à suo eam nomine appellari volebat. ROMAMNE REMAMNE VOCARENT] In alio Ciceronis codice,

—— *Romam Remoram'ne vocarent.*

Lib. 1. quam Dionysius Ῥωμορίαν appellat, in qua tradit, Remum fuisse sepultum, vbi viuus vrbem condere constituerat. Ouidius, Remuriam vocat, Plutarchus Ῥεμώνιον, eamq. asserit suis temporibus Ῥιγνάριον appellatam. De quo loco haec à Festo prodita sunt. *Remurius ager dictus, quia possessus est à Remo, & habitatio Remi, Remuria item in Auentino dicta: namq. Auentinum, in quo habitaret, elegisse Remum dicũt. Vndè vocitatam aiunt Remuriam, locum in summo Auentino, vbi de Vrbe cõdenda fuerat auspicatus.* Romam autem à Romulo dictam, Varro pluries asserit libro IIII. ad Ciceronem, Auctor de viris illustribus, & Virgi-

Lib. 1. Aen. lius, qui de eo loquens, ait,

—— *Romanosq. suo de nomine dicet.*

Sed

Sed de nomine, ac conditore Vrbis magna apud auctores est dissensio. Nam Cephalon Gergithius non ille, qui sub Adriano floruit, nouemq. variarum historiarum libros edidit, Musarum nominibus inscriptos, sed alius antiquissimus sane auctor; in libro, quē de Aeneae in Italiam aduentu scripsit, ait, secūda aetate post bellum Troianum à Romo Aeneae filio Romam conditam fuisse; cui adstipulatur Demagoras, & Agathyllus. Heraclides autem Lembus, & Damastes Sigaeus tradunt, Aeneam cum Vlysse delatum è Molossis in Italiā, Vrbem condidisse, eāq. Romam appellasse à Roma Iliensi muliere, cuius suasu ferūt, caeteras Troianas mulieres, nauigationis, errorisq. taedio affectas, impulsas fuisse, vt classem exurerent, ibiq. manerēt. Quod & à Plutarcho de Claris Mulieribus, in Romulo, & in Problematis, & ab Halicarnasseo ex Aristotele refertur. Apollodorus Atheniensis in Euxenide, quā arbitror vnam esse ex XLVII. fabulis, quas edidit, ait, ex Aenea, & Lauinia Romum natum, vnde Romae deductū nomē. Callias autem Syracusanus, qui Agathoclis res gestas scripsit secus, quàm gestae fuerant, prodidit Troianā quandam mulierem, cuius nomen Roma erat, in Italiam classe delatā, Latino Aboriginum Regi coniugio fuisse deuinctam, ex eaq. Regem duos suscepisse liberos, Remum scilicet, & Romulum, à quibus conditae Vrbi matris nomen est impositum. Alcimus, qui Athenaeo teste Ἰταλικὴν ἱστορίαν scripsit, ait, ex Tyrrhenia, & Aenea Romulū natū fuisse, ex Romulo Albam, ex qua natus est Remus Vrbis conditor. Dionysius Chalcidensis vult, fuisse Romū Ascanij filium, vel secūdū aliorum opinionem, Emathionis, ab Diomede ex Troia in Italiam missum. Alij quidem asserunt, Romam conditam à Romo Itali filio, & Electra Latini filia, alij à Roma Itali, & Leucariae filia. Antigonus, peruetustus sane rerum Italicarum auctor tradit, Romum quendam Iouis filium vrbem in Palatio Romae condidisse. Xenagoras Vlyssis, & Circes tres fuisse filios, ait, Remum, Antiam, Ardeam; eosque, conditis tribus oppidis, à sese illis nomina indidisse. Agathocles, qui τὰ κυζικηνὰ scripsit, vult, à Roma Ascanij filia Vrbem appellatam. Idemq. ex aliorum opinione tradit, Aeneam sepultum in vrbe Berecynthia, iuxta flumen Nolon, vndè quēdam ex eius stirpe, nomine Romum in Italiam profectum, Vrbem Romam aedificasse. Fabius Pictor in fragmētis, quae mihi valdè suspecta sunt, ait, Italum, Italiae imperio suscepto, filiam suam Romam Siculis, & Aboriginibus in Latio praefecisse; quae relicta Capena, medium Palatinum tenuit, & in vertice, vbi Exquilino monti haeret, Romam oppidulum condidit, quod Valentiam sonat. Id posteà Graeca voce ab Euandro ῥώμη appellatū est. Quod, vt D. Hieronymus aduersus Iouinianū, ait, aut fortitudinis nomē est apud Graecos, aut sublimitatis

iuxta

iuxta Hebraeos. Referunt aliqui, Pelasgos post plurimas deuictas nationes, ad eam oram, in qua nunc Roma est, tandem peruenisse: ibiq. Vrbem aedificasse, quam ῥώμην, ex suo in armis robore appellarũt. Auctor libelli de diuisione Italiae, qui C. Sempronij nomine vagatur, negat, Romam à Romulo esse dictam; sed contrà ab ipsa potius Roma, cuius adeò est occulta deriuatio, Romulum nomen habuisse. Galathas tradit, post Aeneae obitum, Italiae imperium ad Latinum Telemachi, Circesq. filium peruenisse; qui ex Roma Remũ, Romulumq. filios suscepit: idq. vt vrbs in Palatio cõdita, Roma appellaretur, caussam fuisse potissimam. Tradunt quidam, Romam Aeneae filiam, Telepho, Herculis filio nuptã, Vrbi nomẽ dedisse. Alij Remum Latinorũ Tyrannum, cùm Etruscos finibus eiecisset, Romam ferunt, construxisse. Quo verò tempore, & sub quibus astrorum signis, Roma aedificata fuerit, L. Tarrutius, insignis Mathematicus, ex ijs, quae Romulo passim acciderunt, inuenit: vt ex Varrone refert Plutarchus in Rom. De qua re haec in Claudij Tusci Ephemeridis compẽdio scripta sunt. Ῥωμύλος δὲ κτίζει τὴν Ῥώμην, τῇ πρὸ δέκα μιᾶς καλανδῶν μαΐου κατὰ τὸ τρίτον τῆς ἕκτης. ἢ ὡς ἕτεροι κατὰ τὸ δεύτερον τῆς ὀγδόης. ἡ δὲ ὥρα τῆς πόλεως. ὥρα δευτέρα πρὸ τρίτης, ὡς Ταῤῥούτιος ὁ μαθηματικὸς. κατεστήριξεν. ἡλίου μὲν ταύρῳ, σελήνης δὲ παρθένῳ. κρόνου δὲ ζυγῷ, διὸς δὲ λέοντι, ἄρεως ζυγῷ. ἀφροδίτης ταύρῳ. ἑρμοῦ κριῷ. Solinus autem, ex eiusdem Tarrutij auctoritate, Romae

Cap. 2. genituram satis diuersam refert. Ait enim, eam conditam fuisse vndecimo Kal. Maias, hora post secundam, ante tertiam, Ioue in Piscibus, Saturno, Venere, Marte in Scorpione, Sole in Tauro, Luna in Libra constitutis. Eutropius verò ait, Romulum exiguam Vrbem

Lib. 1. in Palatino monte constituisse XI. Kal. Maias, Olympiadis VI. anno III. post Troiae excidium, vt qui plurimùm minimumq. tradunt, trecentesimo nonagesimo quarto. Timaeus Siculus refert, eadem ferè tempestate à Romulo Vrbem fuisse conditam, quà à Tyrijs in Africa Carthaginem, octauo scilicet, & trigesimo antè primam Olympiadem anno. L. Cincius voluit, anno quarto duodecimae Olympiadis: Fabius Pictor, anno primo octauae Olympiadis: Polybius, & Diodorus Siculus, anno secundo Olympiadis septimae: Apollodorus, Q. Luctatius Catulus, Cornelius Nepos, Eratosthenes, M. Cato, Dionysius Halicarnasseus, & Theophilus Antiochenus Olympiadis septimae anno primo; alij Olympiadis sextae anno quarto: sed maior pars consentit sextae Olympiadis anno tertio. Dies verò, quo aeterna Augustae Vrbis fundamenta iacta fuerunt, Parilia, vel Palilia dicebatur, qui in honorem Palis, pastorum Deae celebrabatur, ad arcendos lupos, morbosq. à pecore, seu pro partu pecorum: vnde quidam existimant Parilia dicta. Propertius.

Vrbi festus erat, dixêre Parilia patres.
Hic primus caepit moenibus esse dies.

Ouidius, *Apta dies legitur, qua moenia signat aratro,* Lib. I. Fast.
Sacra Pales aderat, inde mouetur opus.

OMNIS CVRA VIREIS] Virgilius, Lib. I Aen.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.

ENDOPERATOR] Ε'ντίνθετος. Iuuenalis, Saty 4.
Quales tunc epulas ipsum glutisse putamus
Induperatorem?

Malui antiquam seruans scripturã, scribere in Ennio, *Endoperator*. Nam, vt Festus inquit, veteres, pro, industrio, initio, implorato, & improcinctu, endostrium, endoitium, endoploratum, & endoprocinctum dicebant. Vnde in optimis Lucretij exemplaribus legitur, In Industriis Endoitium. Endoploratio Endoprocinctu

Endoperatores pugnare, ac praelia obire.

EXSPECTANT, VELVTI CONSOL] Postquàm dixit in superioribus, Romulum, & Remum in auguriorum captatione occupari, nunc populi exspectationem eleganti comparatione illustrat, sumpta ex Circensibus ludis: qua quidem ob oculos ferè ponit nutãtis populi solicitudinẽ, tam magnae rei exitum auidè expectãtis. Videtur autẽ in voce illa, *Exspectant*, quaedã subesse quasi latens morae increpatio. Siquidem rem nouam spectandi auiditas facit, vt etiam celeritas longa mora videatur. Quod elegantissimè expressit Lucretius hac eadem comparatione, Lib. 4. Lib. 2.

Non ne vides etiam, patefactis tempori puncto
Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
Vim cupidam, tàm de subito, quàm mens auet ipsa?

Scripsi, *Consol*, veterum more, qui, vt ait Velius, aequè confusas, o, &, u, litteras habuerunt. Nam, Consol, scribebant per, o, cùm legeretur per, u, Consul. Vnde in multis etiã nominibus variae sunt scripturae, vt, fontes, funtes, frondes, frundes. QVOM MITTERE SIGNVM] Signum mittendi munus, vt ex Liuio, extremo libro VIII. constat, Dictatoris, & Praetoris erat. Ità enim inquit, *Nec discrepat quin Dictator eo anno A. Cornelius fuerit: id ambigitur belli nè gerendi caussa creatus sit, an vt esset qui ludis Romanis, quia L. Plautius Praetor graui morbo fortè implicitus erat, signum mittendi quadrigis daret*. Idem etiam munus quandoque Coss. exercuisse, idem Liuius auctor est: qui lib. XLV. ait, C. Licinium postremò quadrigas misisse. Hinc pulcherrima illa effluxit translatio, *Missum est*, cùm significare volumus, aliquid reuocari non posse. Nam simulac carceribus missos rapit vngula currus, tanta equi pernicitate, contentioneq́. decurrunt spatia, vt nullo pacto habenis retineri possint. Cicero libro I. de Finibus, *Quod* Hor. Lib. I. Ser.

semel iam missum est, coerceri, reprimiq. non potest. Horatius ad Pisones.

——nescit vox missa reuerti.

Signum autem Reipub. temporibus, classicum fuit, vel aliquid huiusmodi, posterioribus autem mappa, quod à Nerone, vt refert Cassiodorus, primùm fuit institutum. *Mappa verò,* inquit, *quae signum dare videtur Circensibus, tali casu fluxit in morem. Cùm Nero prandium protenderet, & celeritatem, vt assolet auidus spectandi populus, flagitaret, ille mappam, qua tergendis manibus vtebatur, iussit abijci per fenestram, vt libertatem daret certaminis postulati. Hinc tractum est, vt ostensa mappa, certa videatur esse promissio Circensium futurorum.* Suetonius in eiusdē Neronis vita, *Mox & ipse aurigare, atque etiam spectari saepius voluit; positoque in hortis inter seruitia, & sordidam plebem rudimento, vniuersorum se oculis in Circo maximo praebuit: aliquo liberto mittente mappā, vnde Magistratus solent.* Hunc verò Magistratum Praetorem fuisse, etiam Martialis testatur lib. XII.

Cretatam Praetor cùm vellet mittere mappam.

Hinc pro ludis Megalensibus dixit Iuuenalis Satyra XI,

—— Megalesiaca spectacula mappae.

OMNEIS AVIDEI SPECTANT] Omnium oculi ad carceris oras sunt conuersi, Consulis signū exspectātium, quo equi intra repagula coërciti inde repentè prosiliant. Virgilius,

Lib 5. *Intenti spectant signum ——*

— AD CARCERIS ORAS] Carcer, siue carceres, locus est, vndè signo dato, incipiebat cursus. Graecis dicitur ἄφεσις, ὕσπληγξ, γραμμή, & βαλβίς. Terminum verò, & finem quò dirigitur cursus, metā Latinè dicimus: Graecè τέλος, τέρμα, & βατῆρα. De carceribus Varro libro IV, ad Ciceronem, ait, *In circo primo, vnde mittuntur equi, carceres dicuntur, dicti, quòd coërcentur equi, ne inde exeant, antè quàm Magistratus signum misit.* Hac etiam ratione ita appellatur locus, quò rei in caussis sonticis detrudūtur. Carceres autem in Circo, vt refert Liuius

Lib. 8. L. Papirio Crasso iterùm, L. Plautio Venno Coss. primū statuti sunt. Nec reprehendi iure potest Poëta noster, quòd cōtrà superstitiosam Grammaticorū solicitudinem, carcer, pro repagulis, in singulari numero dixerit; cùm eum sequutus Maro dicat,

Lib. 5. *—— ruuntq. effusi carcere currus.*

Orae autem hoc loco intelliguntur, Circi extremitates, vndè equi ad palmae cōtentionem emittuntur. — PICTEIS FAVCIBVS] Translatio ab animali ad non animal; qua Circi angustias intelligit. Inde Virgilius Orci fauces dixit, Plinius, Nili, Liuius, portus, Epiri, &

Lib 6. Li 5. cap. 9. Isthmi. SIC EXSPECTABAT POPOLOS] Rei cōparationē

Lib. applicat. Eadem ratione scriptum est, *popolos,* quā suprà *Consol.* Victorinus

ctorinus in fragmento de Orthographia, *Ita nostri*, inquit, *vt apparet ex libris antiquis foederum, & ex Legum, qui etiam ex frequenti transcriptione aliquid mutarunt, tamen retinent antiquitatem. Nam, o, non solùm pro breui, & longa, sed etiam pro, u, poni, vt, pro, populus, ibi popolos: & vbi piaculum, ibi piacolon; & pro funus, fonos.* — ATQVE ORE TIMEBAT] Vultu populus animi trepidationē, commotionēq. praeseferebat. INTEREA SOL] Occasus descriptio. — ALBV'] Albus quidem sua ipsius natura videtur sol, quamquàm intermedijs vaporibus eius aspectus interdum nobis varietur. EXIN CANDIDA SE RADIIS DEDIT ICTA FORAS LVX] Chronographia temporis matutini ab albore. Albicat enim Aurora in roseo colore, haud secus ac in igne flamma. Vnde Ennius in Medea, lucem, candentem facem appellauit. Attius in Phoenissis,

Sol, qui micantem candido curru, atq. equis
Flamam citatis feruido ardore explicas.

Rursus Ennius de lucis candore in Menalippe, ait,

Lumine sic tremulo terra, & caua lumina candent.

Et in Telamone,

Atque hoc lumen candidum claret mihi.

Vet' Poëta, *Sed iam de caelo candens Aurora obstinet suum patrem.*
Idē alius, *Ore beato lumine volitans, qui per caelum candidus equitas.*
Pacuuius Chryse,

Solisq. exortu capessit candorem, occasu nigret.

Hinc Lucretius candens solis lumen dixit, & Ouidius candidam lucē. Lib. 4.
LAETA VOLAVIT AVIS] Antequàm accuratè huius loci sentētiam perpenderem, ratus sum, hîc per auem, Auroram intelligi: eamque Poëtam nostrū sic appellasse, vel ob alatum Pegasum, à quo ipsam trahi, à Lycophrone, alijsque Poëtis traditum est: vel, quia ei pennae tribuuntur, vt apud Catullum, Lib. 1. Fast.

— *Memnonis Aethiopis*
Vnigena impellente natantibus aëra pennis.

Mox verò cùm rem diligentiùs examinassem, aliter sensi, scilicet in ipso solis ortu, dùm Romulus seruaret augurium, multas simul aues è longinquo illi apparuisse, quarū numerum cum is minimè distinguere potuisset, Poëta omnes συνεκδοχικῶς auem dixit. Qua etiā figura paullò superius,

Hinc Remus auspicio se deuouet, atque secundum
Solus auem seruat —

Quas deinde, cùm pprius accessissent, duodecim esse cognouit. Cùm verò dicit, *Et simul ex alto longè polcherrima praepes*, respicit ad antiquorum de augurijs opinionem, qui crediderunt, è caelo non sine

Deorum voluntatę aues immitti:cum quibus, quoniam altè volantes & ad ipsorum sedes proximè accedunt, Deos commercia habere, existimarunt. Laetam autem auem dixit, metonymiae tropo, ab effectu, quòd Romulum laetum reddebant, qui ab illis augustum Vrbis auspicium expectabat. Vel, quòd auiũ laetitia Romuli laetitiam praesignabat: sicut illa cygnorum, apud Maronem, futuram Troianorum alacritatem. Eas autẽ aues, vultures fuisse satis perspicuũ est: quorum aspectus cur in rebus gerendis felicissimus habeatur, rationem reddit Plutarchus in Ploblematis. AVREVS EXORITVR SOL] Euripides χρυσοφαὴς ἥλιος. Virgilius eodem epitheto,

Lib. 1. Aen.

Lib 1. & 4. Geor.

Per duodena regit mundi Sol aureus astra.

Idem, *Quod superest, vbi pulsam hyemem Sol aureus egit.*

– TERQVATVOR] Apparet ex his, veteres numerorum rationem in augurijs habuisse. Quorum duodenarius in magna existimatione fuisse videtur, cùm ex hoc, tùm ex illo Maronis loco,

Lib. 1. Aen

Aspice bissenos, laetantes agmine cygnos.

Duodecim verò vultures Romulo apparuisse, omnes rerum Rom. scriptores cõsentiunt. Quibus visis, Romulus animo erectus, Romanos bellicosos futuros, existimabat, quòd illud auium genus rapax sit, admodumq. cruoris cupidum. Idem augurium scribit Dion, Augusto oblatũ. Qui cùm prima die Comitiorum in Campum Martiũ progressus, sex vultures vidisset, ac dũ milites alloqueretur, alios duodecim, id ad Romuli augurium referens, regnum idem sibi portendi, ratus est. Quatuor autem simplici t, scripsimus, quia natura primam corripit, vt Ennius in hoc loco, & alibi.

Lib. 46.

Iamq. adeò quatuor partum ——

Hanc syllabam Poëtae cùm producere voluerunt, alteram consonam addiderũt: vt in cuppedo, relligio, relliquus, relliquiae. Sunt qui duas postremas huius dictionis syllabas in vnam contrahentes, non rectè legant, *Cedunt de caelo ter quattuor corpora sancta.*

Lib. 1.

– CORPORA SANCTA AVIVM] Lucretius,

Nec mortale genus, nec diuûm corpora sancta.

Lib eod.

Et rursus, *Hunc tu diua tuo recubantem corpore sancto,*

Lib. 2.

Idem de auibus, —— *corpora cuncta volantum.*

Lib 2 & 5

&, —— *corpora pennipotentum.*

– PRAEPETIBVS SESE, POLCREISQVE LOCEIS DANT] Praepes, à Graeca voce, προπετὴς videtur emanasse: apud quos ea dictio significat, qui pronus ruit, vel fertur. Hinc ad loca trãstulit Ennius, ad quae procliuis est allapsus, sicut etiã alibi, cùm dixit,

Brundusium polcro praecinctum praepete portu.

In praepe-tes Aues

Praepetes autem aues dicuntur, vt tradit Paullus ille, qui Festum

multis

multis partibus amputatis, loripedem reddidit, quae se antè auspicátem ferunt. Nam, praepetere dicebant, pro, anteire. Alijs verò placet, praepetes aues ab auguribus appellari, quae opportunè praeuolant, aut idoneas sedes capiunt: easq. ab oscinibus differre, tradunt, quòd illae volatu auguria praebebant, hae ore futura praedicebant: atque ita dictas ab, os, &, cano. Ad haec Seruius, eo versu, Lib. 6 Aen.

Praepetibus pennis ausus se credere caelo,

praepetibus, felicibus, interpretatur. Praepetes enim, boni augurij aues esse, dicit. CONSPICIT INDE SIBEI] Rem confirmat ab auspicio. — STABILITA SCAMNA SOLVMQVE] Metonymia pro regno, sed concinniùs,

—— *stabilitaque scamna solumque.*

Non dissimile prorsus huic illud est, quod Atreus, vt opinor, apud veterem quendam Poëtam pronunciauit,

Addo huc quod mihi portento Caelestum pater
Prodigium misit, regni stabilimen mei.

NEC POL HOMO] His versibus Poëtam existimo Remi interitum esse prosequutum: qui, vt certior fuit opinio, non quòd Vrbi nomen imponere, & imperare contéderit, necatus fuit; sed quòd in fratris contemptum transiluisset muros, quos ille cõstituerat, sanctosq. deuouerat. Vnde Pomponius Iureconsultus libro II. ex Varijs lectionibus, ait, *Ciues Romanos aliâ, quàm per portas egredi nõ licere: cum illud hostile, & abominandum sit. nam & Romuli frater Remus occisus traditur, ob id, quòd murum transcendere voluerit.* Liuius, *Vulgatior fama est, ludibrio fratris Remum nouos transiluisse muros: inde ab irato Romulo cũ verbis quoque increpitans adiecisset, Sic deinde, quicunque alius transiliet moenia mea, interfectum.* Verba haec itaq. à Romulo Remum percutiente proferuntur, increpando, interminandoque ne quis deinceps eadem poena deterritus, idem audeat facinus. Illud verò, *Nec pol homo*, vehementi cum iracundia, & stomacho prolatum videtur, vt illud Terentij in Andria, Lib. I.

Tu pol homo non es sobrius ——

— QVISQVAM FACIET IMPVNE] Citra noxam. Virgilius —— *non illi quisquam se impunè tulisset.* Lib. 4.

HOC NISI TV] A fortiori, quasi dicat Romulus, si tu frater non impunè fecisti, nemo vtique impunè faciet. — NAM MI CALIDO DAS SANGVINE POENAS] Virgilius ex Ennio, Lib. 9.

Tu tamen intereà calido mihi sanguine poenas
Persolues amborum, inquit ——

AST HIC QVEM NVNC] In Nonio habetur hic locus, *Ennius Lupiast. Quem nunc tu tam toruiter increpuisti.* Iosephus Scaliger

censet, legendũ esse, *Ennius libro I. Ast hic, quem nunc tu tàm toruiter increpuisti*. Cuius emẽdationi eò magis assentimur, quòd apud neminẽ hactenus Ennium in Lupiasta citatum offendimus. Nec Nonij emẽdatoris probamus opinionẽ, qui pro, *Lupiasta*, Pancratiaste putat ibi esse reponendum. Nam eam fabulam non hexametro carmine scriptã fuisse, ex reliquijs, quae ex tanto naufragio seruari poterunt, conspicuum est: & huiusmodi fragmentum clarè liquet hexametri pedibus cõstare. Cui si, *Ast hic*, spondeus, in prima sede addatur integer remanebit hexameter. Caeterùm verbi huius, *increpo*, significatio nõ multis planè hactenus examinata, ansam praebuit, vt aliquantulũ à Scaligeri lectione deflecterem. Itaq. in Nonio legendum existimo, *Ennius libro I.* & mox pro, *Ast hic*, *Hasta*, vt sit versus,

Hasta, quem nunc tu tam toruiter increpuisti.

Lib I. Eleg. 1. In quo idem sit, hasta increpare, quod Tibullo, increpare stimulo,

Et stimulo tardos increpuisse boues.

Lib. I. Nam Romulus rutro, vt ait Dionysius, in Remi caput inflicto, eum exanimauit. Est autem hoc loco increpare, idẽ quod minitando percutere: quod ira accensi hominis proprium est, qui dum in aliquem furenter irruit, vnà manus, contumelijs, conuicijsq. additis, inijcit. Sed id κατὰ μείωσιν dictum est, sicut illud Maronis, *Pulsatusue parens*, pro, occiso. Videntur autem haec à Laurẽtia amborũ altrice expressa, quae vt mater vtrunq. diligebat, Romulum incusans, quòd obiurgãdo fratri necem intulisset. — TORVITER] Antiquo more, pro toruè, vt apud Plautum ampliter, Terentium duriter, Lucretium longiter, Catullũ puriter, Tuberonẽ inimiciter: pro, amplè, durè, longè, purè, inimicè. Statilius Maximus in libro de singularibus apud Ciceronem positis, adnotauit ab eo, rarenter pro, rarè dictũ esse. QVOM TONVIT LAEVVM] Romulus, mortuo fratri solutis iustis, populique consensu firmata imperij sede, noluit ad regiae dignitatis fastigium euehi, nisi id prius Dij omine, augurioque comprobassent. Vbi igitur illuxit dies, qua de regno quid Dijs placitum esset, obseruaret, stans sub dio, & in loco puro, mundoq. victimis ritè mactatis, Iouem precatus est, caeterosq. superos, quos coloniae paesides constituerat, vt, si Vrbis nouae ipsorum consensu imperio potitus esset, de caelo signum aliquod felix ederent. Quibus peractis, fulgur à sinistra ad dexteram emicuit. Et hãc nimirũm veram huius carminis sententiam, certamq. sedem arbitramur. Hinc prodijt illud Maronis,

Lib 2 Aen.

— *subitoq. fragore*
Intonuit laeuum —

Lib 9. Et, *Audijt, & caeli Genitor de parte serena.*
Intonuit laeuum —

Ouid.

Ouid. *Ille pecabatur, tonitru dedit omine laeuo* Lib.4. Fast.
Iuppiter, & laeuo fulmina missa polo.

Ad eandem quoque sinistrae partis superstitionem pertinet locus ille Ciceronis in Mario,

Partibus intonuit caeli Pater ipse sinistris.
Sic Aquilae clarum firmauit Iuppiter omen.

Statius, *Signa feras, laeuusq. tones* —— Li.3. Theb.

Sinistra verò auguria, & auspicia ideo feliciora existimarũt, quia quae nobis sinistra sunt, à Dijs dextera demittuntur. De qua re Dionysius libro II, Plutarchus in Problematis, Plinius, Pompeius, & Seruius. Varro libro V. Epistolicarum quaest. ait, *A Deorum sede cùm in meridiem spectes ad sinistram sunt partes mundi exorientes: ad dextram occidẽtes: vnde factum arbitror, vt sinistra meliora auspicia, quàm dextra esse existimentur.* Chalcidius autẽ vult, Dexteram mundi partem esse orientem. Nam cùm mundus animal sit, id quidem intelligens, dexteras partes eas habebit, in quibus est initium motus, & ex qua parte, perinde vt caetera animalia, mouetur primitus. Alijs verò placet sinistras partes ex Augurum disciplina esse septemtrionales: ideoq. inde significatur fulmina esse altiora, & Iouis domicilio proximiora. In q̃bus obseruationibus adeò Etruscos peritos fuisse proditũ est, vt ἀπὸ τοῦ αἰθέρα σκοπεῖν, quia scilicet de caelo seruantes aetheri operam darent, denominationem acceperint. Horum disciplina Attalus philosophus optimè imbutus, multa monebat consideranda, vt in fulminibus inspiceretur, scilicet vbi factum esset, quandò, cui, in qua re, quale, quantum. Quo quidem ritu à maioribus accepto, Romani in Magistratibus creandis perpetuò vsi sunt, qui tandẽ à Caesare, cùm omnia iam in eius potestatem essent delata, neglectus fuit. Hinc Lucanus, *Nec caelo seruare licet, tonat augure surdo.* Lib. 5.

— BENE TEMPESTATE SERENA.] Hoc quidẽ est, quod rem mirabilẽ, ac ꝓdigiosam facit, sereno scilicet, ac sudo caelo tonare, quod naturaliter fieri posse, negat Lucretius lib. VI. Ex hoc Ennij loco ductum est illud M. Varronis in Eumenidibus,

Dum sermone caenulam variamus,
Intereà tonuit benè tempestate serena.

Sed hîc, *benè serena*, pro, valde serena intelligimus, vt paullò post,

Accipe daq. fidem foedusq. feri benè firmum,

pro, valde firmum: Et in VII. Ann.

Hocce loquutu' vocat, qui cùm benè saepe libenter.

Vnde Porphyrio explicans illud Flacci, Li.3 Carm.

—— *scelerum si benè poenitet* ——

ait, *benè, pro valde positum, vt apud Ennium frequenter.*

Lucretius

Lib. 5. Lucretius, *Donicum contrà pleno benè lumine fulsit*,
Nec solū, *benè* pro, valde Poëta noster vsus est, sed &, *bonum*, pro, magno frequenter vsurpauit: vt ex eodem Porphyrione cognoscere licet, super illud eiusdem Flacci,

Lib. 1. Ser. Sat. 1. *At bona pars hominum* ——

Vbi ait, *bona nunc pro magna dictum est, vt saepè Ennius, & alij veteres.* — AD ARMENTAS] De Caco, ni fallor, loquitur: qui Herculis boues abegerat. Et rectè quidem armentas dixerat, cùm boues magis armentorum, quàm iumentorum nomine appellari, Pomponius tradat in libro VI. ad Sabinum. Videtur autem hoc loco Poëta digredi ad Herculis in Latio gesta narranda, cùm loqueretur de sacris, quae Romulus Vrbe cōdita, fecit Herculi, quemadmodū, in eius memoriam ab Euandro quondam instituta fuerunt. Idq. eò magis coniectura ad suspicandum ducimur, quòd Liuius agens de sacris à Romulo, Graeco ritu, Herculi institutis, mox Caci historiam prosequitur. Obseruat Nonius, à veteribus armēta, feminino genere vsurpari. Festus, *Inuenies tamen*, inquit, *femininè armentas apud Ennium positum.* ILLE SVOS DEIVEIS MOS SACRIFICARE PVELLOS] Hic versus sine loci indice à Nonio adducitur: sed idoneo hoc loco, & congruenti positus est. Hactenus enim videtur Poëta de Herculis sacris loqui, qui Geryone interempto, cùm ex Hispania victor in Italiam, quae tūc Saturnia appellabatur, peruenisset, nefarium aboleuit ritum humana hostia Saturnū placādi. Nam erecta ara in Saturnio colle, in ea puris ignibus hostias adoleri instituit: & vt, pro veris hominibus, quos ligatis manibus, è ponte Miluio in Tiberim deturbabant, effictas ex scirpo imagines proijcerent. Quod in V. Fastorum explicauit Ouidius. Traditum quidem est, immania huiusmodi in Latio sacra, ex Dodonaei Apollinis responso Pelasgis reddito, initium habuisse. Qui cùm longos pòst errores in Italiā tandèm appulissent, visoque propè Cotylam Aboriginum vrbem lacu, in quo mobilis insula aquis ferebatur, rei nouitatē admirarētur, Oraculi memores, longae peregrinationis finē se nactos esse rati sunt. Nam illius vaticinio admoniti fuerant, vt in Siculorū Saturnia terra, Aboriginum Cotylam quaererent, vbi insula vehitur: cum quibus simul permisti, Phoebo decimas mitterent, & Ioui capita, & virum Saturno. Sed cùm Pelasgi Aborigines vidissent magno exercitu obuiam prodeuntes, inermes, supplicesq. rogauerunt, vt eos in amicitiam reciperent, solique partem concederent. Quod cùm ab illis per humaniter impetrassent, Oraculi monitis parentes, humana victima Saturno sacrificare caeperunt. Eoque more antè Herculis aduentum tota ea regio vtebatur. Oraculi verba hoc modo apud Dionysium, Macrobium

Lib 1.

In Armenta

In Armentū

bium,& Stephanum habentur, Lib. 1 Antiq

Στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατουρνίαν αἶαν,
Ἠδ' Ἀβοριγενέων Κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται, Li. 1 Satur. c 7.
Οἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε Φοίβῳ, De Vrbibus
Καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Postremum hunc Oraculi versum adducit Lactantius in lib.I.Diuin. institut:vbi Varronis auctoritate comprobat,hunc ritum ex Oraculi responso originem duxisse.In Macrobij exemplaribus,pro, Κρονίδῃ,legitur,Ἀΐδῃ, quam lectionem sequitur Arnobius; qui exprobans falsam Gentium religionem,ait,*Antè aduentum in Italiam Herculis, cùm ex Apollinis monitu Patri Diti,ac Saturno humanis capitibus supplicaretur: & hunc similiter morem,non fraude callidula,& nominum ambiguitate mutastis?* Ambigua enim vltimae dictionis significatio, Oraculũ reddidit ambiguum. Nam, φῶς, lumen, & virum significat. Cur verò vtrumque haec dictio significet, rationem explicat Plutarchus in libello, qui, Λάθε βιώσας inscribitur: quòd scilicet homini naturalis cognoscendi cupido insita sit; eiusque animae substantiam, lumen esse, aliqui ex antiquis philosophis fuerint arbitrati. De hoc verò sacrificandi ritu Ennium intellexisse, non est verendum. In Festi exemplaribus idem, ni fallor, versus sic legitur, sine metri structura, Lib. 2. In puellis

Poeni soliti suos sacrificare puellos.

Quem ità restituimus,

Vt Poeni soliti sos sacrificare puellos.

Qui versus quamuis verbis aliquantum ab illo, quem suprà ex Nonio retulimus discrepet, sententia tamen nihil differt. Dionysius in I.libro, in quo plurimùm in recensendis Vrbis primordijs occupatur,dũ retulit,priscos illos Italiae homines Saturno humanas hostias immolare vsos fuisse, addit,haud secus,quàm Carthaginienses, dum eorum vrbs stetit.Quare fieri potest,vt hoc etiam modo id ab Ennio explicatum sit; antiquos scilicet illos Latij incolas Saturnum humanis victimis placare consueuisse,

Vt Poeni soliti sos sacrificare puellos.

Vel,vt dicat, quòd priscis illis Latinis idem fuit,qui anteà,

Poenis,sos Deiueis mos sacrificare puellos.

Atque ita ab eo, quem refert Nonius, prima tantùm dictione differt. Varro apud D. Augustinũ in doctissimis illis de Ciuitate Dei libris,explicans rationem cur Saturno à quibusdam pueri soliti essent immolari,sicut à Poenis;& natu maiores à quibusdam,sicut à Gallis: *Quia*,inquit,*omnium seminum optimum est genus humanum*. Minutius autem felix in Octauio aliam affert rationem:quòd scilicet filios suos Lib. 2.

Saturnus deuorauit. Vnde meritò ei in nonnullis Africae partibus à parentibus infantes immolabantur, blanditijs, & osculo cōprimēte vagitū, ne flebilis hostia immolaretur. Idem ferè his verbis expressit Tertullianus in Apologetico, *Cùm proprijs filijs Saturnus non pepercit, extraneis vtiq. non parcendo perseuerabat; quos quidem ipsi parentes sui offerebant, & libentes exponebant, & infantibus blandiebantur, ne lacrimantes immolarentur*. Immò, vt refert Plutarchus in libello de Superstitione, immitis, ac dura adstabat mater sine gemitu: quae si fortè illacrimasset, aut ingemuisset, honore censebatur indigna: nec propterea à filij immolatione desistebant. Quin etiam ante statuam tibijs canentium sono, & timpana pulsantium strepitu, omnia resonabant, ne puerorū, dum mactabātur, eiulatus exaudiri posset. Et, quod maximè durum est, qui liberis carebant, à pauperibus paruulos, velut agnos, aut gallinas ad hunc vsum sibi comparabant. De impio huiusmodi sacrorum, seu potius sacrilegiorum genere meminit Plato in Atlantio, ac iterum in Minoë. Tertullianus aduersus Gnosticos, ait, *Sed enim Scytharum Dianam, aut Gallorum Mercurium, aut Afrorum Saturnum, hominum victima placari apud saeculum licuit*. Hunc verò morem à Carthaginis conditoribus institutum, ad eius vsque excidium

Lib. 4. seruatum fuisse tradit Q. Curtius. Quem cùm aliquando Iphicrates

Lib. 20. ab eis substulisset, victi demum ab Agathocle, vt refert Diodorus, & Poscenius Festus in libris Historiarum per Satyram, Deum ob patria sacra obsoleta sibi iratum, existimauēre. Ac vt numinis iracundiam sedarent, ducentos ingenuos pueros ad aras, pecudum more, crudelissimè trucidarunt. At Aeschilus in libro περὶ παροιμιῶν, & Daemon aiunt, apud Sardonem, Carthaginiensium Coloniam non pueros, sed senes supra septuagesimum annum Saturno immolari solitos. Sed Clitarchus ait, patrium Carthaginiensibus institutum fuisse, in magnis votis puerum in porrectas aenei Saturni simulacri manus imponere: sub quo clibanum succedebant, vt puer ignis vapore contra-

Lib. 20. ctus, ridentis speciē praeberet. Memorat Diodorus, Carthagini aeneū Saturni Colossum fuisse: qui manus supinas in terra inclinatas exporrigebat: ità, vt puer, qui in illis sacrificandi gratia imponeretur, illicò inuolutus, in quandam ignem plenam voraginem incideret. Eius verba haec sunt, ἦν δὲ πάρ αὐτοῖς ἀνδριὰς Κρόνου χαλκοῦς, ἐκτεταχὼς τὰς χεῖρας ὑπτίας ἐκτεταμένας ἐπὶ τῆς γῆς. ὥστε τὸν σωντιθέντα τῶν παίδων ἀποκυλύεσθαι, καὶ πίπτειν εἴς τι χάσμα πλῆρες πυρός. Qui mos nostris quoque superioribus tēporibus non dum omnino abolitus erat. Nam in quadam Americae insula, Carolina appellata multae aeneae imagines forma eadem sunt inuentae; in quarum manibus, subditis ignibus efferuescētibus, pueri imponebantur: qui ardore conflagrantes animam

mam efflabant. Barbarum hunc, ac penitus inhumanũ Carthaginiensium morem Imilce Annibalis coniux, cuius filius eo ritu litandus erat, apud Silium deflet his vocibus, Lib. 4.

Quae porrò haec pietas, delubra aspergere tabo?
Heu primae scelerum caussae mortalibus aegris;
Naturam nescire Deûm, iusta ite precari
Ture pio, caedumq. feros auertite ritus.

Non dissimili sententia detestatur idem Empedocles, à quo haec ferè desumpta videntur.

Μορφὴν δ' ἀλλάξαντα πατὴρ φίλον υἱὸν ἀείρας
Σφάζει ἐπευχόμενος, μέγα νήπιος. οἱ δ' ἀπορεῦνται
Λισσόμενον θύοντες, ὁ δ' ἀνήκουστος ὁμοκλέων,
Σφάξας, ἐν μεγάροισι κακὴν ἀλεγύνατο δαῖτα.
Ὡς δ' αὔτως πατὴρ υἱὸς ἑλὼν καὶ μητέρα παῖδες
Θυμὸν ἀπορραίσαντα, φίλας κατὰ σάρκας ἔδουσι.

Plutarchus libro eodem de Superstitione, quẽ suprà memorauimus, ait, quòd Carthaginiensibus longè melius fuisset, Critiam, aut Diagoram, atheos, & impietatis auctores accersere, atque eorum placitis, ac institutis, nullos esse Deos, aut Daemonas asserere, q̃ talibus sacrificijs vti. Haec Geloni, quamuis Tyranno, adeò impia, ac horrida visa sunt, vt, cùm Carthaginienses apud Tmeram debellasset, in pacis foederibus inscribere coëgerit, quòd ab immolandis Saturno filijs desisterent. Hoc deinde nefariũ scelus Tiberius, Africae Proconsul sustulit: qui, vt testatur Tertullianus, eius immolationis sacerdotes in arboribus, quae Saturni templum patulis diffusae ramis opacabant, crucibus suffixit. Increbuit etiam ferina illa barbaries apud Rhodios, qui pridie. Non: Iul. eius Dei aram humano sanguine aspergebant, vt ex libro II. Porphyrij περὶ ἀποχῆς τῶν ἐμψύχων, repetunt Eusebius in lib. IV περὶ εὐαγγελικῆς παρασκευῆς, & Theodoretus in libro VII. θεραπευτικῆς τῶν ἑλληνικῶν παθημάτων. Phoenices in maximis calamitatibus aliquot ex ijs, quos plurimùm diligerent, Saturno deuouentes, iugulabant; vt à Philone Byblio proditum est in libris, quos à Sanchuniathone Phoenicum lingua conscriptos, in Graecam transtulit. A quo more, Phoenices dicti sunt παρὰ τὸ φονεύειν. Ad quod etiam respiciens Aristoteles in libris περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, ait, eos populos, Phoenices appellari, quòd primi maria nauigantes, quocunq. appellerent, omnes necarent: nam secundùm Perraeborum linguam φοινίξαι, trucidare, significat. Apud Curetas, vt Ister refert in eo libro, quo Cretensium sacrificia collegit, idem etiam mos inualuit. Ex quibus omnibus effluxit, vt, cùm quis necandus esset, Saturni hostia appellaretur. Plaut. Amphytr. lib. Aduers. Gent.

Faxo, vt bubulis coriis onustus sis, Saturni hostia.

Diuersis tandem locis, diuersis numinibus eadē mactabatur hostia, Baccho scilicet, vt Euolpis Charistius ait, in Chio, & Tenedo; Marti Lacedaemone, vt refert Apollodorus; Iunoni Hieropoli, vt in libro *περὶ ἀρχαϊσμοῦ, καὶ εὐσεβείας* testatur Manethus; Mineruae Laodiceae, vt Pallas tradit in libro, quo Mythrae mysteria complexus est; Diomedi Salamine: vndè immanissimum eum ritum Diphylus Cypriorum Rex substulit; qui humanam hostiam in bouis immolationem permutauit. Sed illud apud Tribalos est omni atrocitate atrocius: à quibus, vt in extremo secundo Topicorum refert Aristoteles, laudi, gloriaeque ducitur parentē immolare. SATVRNVS, QVEM CAELV' GENIT] Saturnum Caeli filium fuisse, testatur Hesiodus in Theogonia, & Orpheus in Hymnis, quos Tatian' in Oratione *πρὸς Ἕλληνας*, ad Onomacritum auctorē retulit. Caelum verò neutro genere Deorum sedem, Caelus Deum significat: quemadmodum Orcum inferorum locum, & Plutonem Orcus. GENIT] *Ἀρχαϊκῶς*, pro, genuit.

Lib 3. Lucretius —— *totum video per inane geni res.*

Ibid. Et, *Totum posse extrà corpus durare, genique.*

— DE QVA LATE SATVRNIA TERRA] In fragmento Originum, quod M. Catonis nomine manibus teritur, haec sunt, *A quo Saturno, Saturnia olim, quod nunc Capitolium, & ab eo latè Saturnia terra.* Quae verba existimo non M. Catonis esse, sed potius Annij Viterbensis, qui ea ex Varrone transcripsit. Ita enim is in lib. IV. de lingua Latina de eodem Capitolio ait, *Hunc anteà montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo latè Saturniam terram, vt etiam Ennius appellat.* Nec quidē ineptè ex hoc loco dimidiatū hunc versum, vt Ennianū descripsimus, & hîc aptauimus: cùm non ab re videatur Poëta

Lib. 1. de Saturni sacrificio verba faciens, loci, vbi coleretur meminisse. De huiusmodi cultu, & Herculis in Italiam aduentu, eadem ipsius Ennij sententia, nonnulla videtur Halicarnasseus in sua historia consuisse. Qui similiter de Capitolio inquit, *ὡς δὲ ἐγὼ συμβαλλόμενος εὑρίσκω καὶ πρὶν Ἡρακλέα ἐλθεῖν εἰς Ἰταλίαν, ἱερὸς ἦν ὁ τόπος τοῦ Κρόνου, καλούμενος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων Σατόρνιος, καὶ ἄλλη δὲ ἀκτὴ σύμπασα, ἡ νῦν Ἰταλία καλουμένη τῷ θεῷ τούτῳ ἀνέκειτο, Σατορνία πρὸς τῶν ἐνοικούντων ὀνομαζομένη.* Hoc est, Sed quantùm ego ex scriptoribus colligens comperio, etiam antè Herculis in Italiam aduentum, sacer erat Saturno is locus, qui ab incolis Saturnius dicebatur. Quin & ora vniuersa, quam nunc Italiam dicūt, huic Deo dicata erat, Saturniaq. ab habitatoribus appellata est.

Lib. 3. Arnobius, *Ianus Ianiculi conditor, & ciuitatis Saturniae Saturnus auctor.* Virgilius de vtroq.

Lib 8. *Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.*

Itaque

Itaque ex his suspicor, Ennium scripsisse,

—— olim Saturnia nomen

Huic fuerat, de qua latè Saturnia terra.

AVDIRE EST OPERAE PRETIVM] Duos hos versus Porphyrioni, & Acroni acceptos referimus. Vterque enim in illis Horatijs verbis, Lib. 1 Sat.

Audire est operae pretium, procedere rectè.

Qui moechos vultis, vt omni parte laborent,

ostendunt, Horatium Ennianis versibus praeclarè abusum. Huiusmodi verò parodijs Graeci frequentiùs, quàm Latini iocati sunt: & praecipuè Matron, Hegemon Thasius, Hipponactes, Timon Phliasius, & Sopater. Varro in Satyra, quam Testamentum inscripsit, περὶ διαθήκης μετὰ φιλοσοφίας, postremum hunc Ennij versum nulla auctoris mentione facta, ita affert,

Qui rem Romanam, Latiumq. adsciscere voltis.

Arbitror autem, verba haec esse Romuli ad Senatum: qui constituta iam Repub. cùm praeuideret ob mulierum inopiam diu eam seruari non posse, de Patrum, quos elegerat, consilio, in finitimas regiones ad ineundam societatem legatos misit; eamq. iussit, vt connubiorũ foedere confirmarent. Qui cum re infecta redijssent, Romulus de vi inferenda cogitans, Senatum consuluit. Cumque omnes eius sententiã comprobassent, indicitur Festus Neptuno dies; cõueniũt è finibus vndiq. multi, & Sabini praecipuè, cum liberis, & coniugibus hilari animo, ab omni suspicione alieni. Celebrantur spectacula: virgines vi rapiuntur, domosq. à Romanis deferuntur. His igitur verbis, *Audire est operae pretium*, facit Romulus Romanos attentos, ab vtilitate rei, atque necessitate. Terentius in Andria ijsdem est verbis vsus,

Audireq. eorum est operae pretium audaciam.

Quod exponens Donatus, *Dicitur*, inquit, *operae pretium de mirificis, atq. laudabilibus. Nam & ea, quae magna sunt, etiam si mala, tamen miramur, quia libenter audiamus, & hoc pretium est operae, idest audiendi.* — REM ROMANAM] Romanum Imperium. Idem alibi,

Moribus antiqueis res stat Romana, vireisq.

Virgilius de Marcello, Lib. 6.

Hic rem Romanam magno turbante tumultu

Sistet Eques ——

Varias huius dictionis significationes hoc vno versu complectitur Ausonius, *Imperium, litem, Venerem cur vna notat res?*

VIRGINE' NAM SIBI] Si, *Virgines*, legeretur, creticus, pro dactylo positus esset. — SAS] Sas, & sos, pro, suas, & suos, ab Ennio saepè est repetitum. ACCIPE DAQVE FIDEM]

 Pacta,

Pacta, ac foedera tribus modis cõperimus veteres sancire cõsueuisse: Verbis, vt iureiurando, factis, vt mactatis victimis, manibus, quia his fidem obstringebant. Vnde tria apud eos erant rupti foederis crimina; periurij, arae violatae, & fractae fidei. Videtur hoc loco de eo foedere Poëta loqui, quod inter Romanos, & Sabinos ictum est. Qui, vt improbissimum virginum raptũ vlciscerentur, Romanos adorti sunt: captoq. Capitolio, Tarpeia Vestali virgine prodente, cùm acerrimũ praelium committere pararent, raptarum lacrimis, atque obtestationibus composita ira, foedus paciscuntur. Quare haec verba à Romulo foedus componente prolata, arbitror: huiusmodi pacis conditione proposita, vt scilicet aequa potestate in vrbe Tatius Sabinorũ Rex, & ipse, alternis diebus imperarent. Quam sententiam declarat versus, qui mox sequitur,

Alternum seritote diem concorditer ambo.

Lib. II Refert Dionysius, Romulũ, ac Tatium antè aras, circa mediam sacrã viam foedus icisse. Vbi permistis insimul Romanis, ac Sabinis, se inuicem consalutarunt. Plutarchus in Romulo prodidit, illud sancitum fuisse in loco, quod Comitium à coëundo, appellatum est. Ea de re sic

Lib. I. Liuius, *Inde ad foedus faciendum Duces prodeunt: nec pacem modò, sed ciuitatem vnam ex duabus faciunt: regnum consociant; imperium omne conferunt Romam. Ita geminata Vrbe, vt Sabinis tamèn aliquid daretur, Quirites à Curibus appellati sunt*. Huc alludit Virgilius cum Aeneam ab Euandro pacem petentem inducit,

Lib. 8. *Accipe, daq. fidem, sunt nobis fortia bello*
Pectora ——

Ibid. Idem, vniuersam hanc historiam finxit, in Aeneae Clypeo Vulcanum insculpsisse.

Nec procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas
Consessu caueae, magnis Circensibus actis,
Addiderat: subitoque nouum consurgere bellum
Romulidis, Tatioque seni, Curibusque seueris.
Post ijdem inter se posito certamine Reges
Armati Iouis antè aras, paterasque tenentes
Stabant: & caesa iungebant foedera porca.

Nec solùm duas ciuitates in vnam Romulus, & Tatius redegerunt, verùm, vt populorum tranquillitati magis cõsulerent, ac foedera diu inuiolata seruarẽtur, eam in tres Equitum centurias diuiserunt; quarum duae Ramnensium, & Tatiensium ab eorum nominibus fuerunt appellatae, tertia verò Lucerum, cuius origo, vt tradit Liuius,

Lib. I. incerta est. Harum autem Ennium meminisse, Varronis iudicio liquet, qui libro IV. ad Ciceronem inquit, *Ager Romanus primus diuisus*

in partes

in partes tris, à quo Tribus appellatae, Tatiensium, Ramnium, Lucerum nominatae, vt ait Ennius, Tatienses à Tatio, Rammenses à Romulo, Luceres (vt ait Iunius) à Lucumone. Sed Plutarchus vult, dictã fuisse διὰ τὸ ἄλσος, quod Latini, Lucum appellant: in quo Romulus Asylum fugientibus constituerat. Τὸ γὰρ ἄλσος, vt inquit Claudius Tuscus, κατὰ στέρησιν, λοῦκον οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι παρὰ τὸ ἀεὶ ἐγγὺς ὡς ἄξυλον τὴν ὕλην. Sed omnia haec tribuum vocabula Volumnius Etrusca esse, arbitratur. De ijs Propertius, In Romulo Lib. 4.

Hinc Taties Ramnesq. viri, Luceresq. coloni.

— FOEDVSQVE FERI] Ennius Grammaticus, cuius paullò antè mentiò facta est, ait, apud Varronem. *Et per hos etiam nũc fit foedus, quod fidus dictum.* Sed ferire foedus, Homerica est imitatio: ita enim inquit, Li. 4. de lin. Lat.

— ὅρκια πιστὰ ταμόντες. —

Et — νῦν ὅρκια πιστὰ τάμωμεν. —

Cicero pro Rabirio, *foedus ferire in Capitolio viderat.* Et pro Domo sua, *foedera feriebantur pecuniarum.* Virgilius, Lib. 10.

— *haud fit mora, Tharcon*
Iungit opes, foedusq. ferit —

ALTERNVM SERITOTE DIEM] *Seritote*, à, sero, quod ordinare, & disponere significat: hoc est, vt diximus, alternis diebus imperium administrate. Sed meliùs fortasse,

Alterna scitote die concorditer ambo,

à verbo, scisco, quod sancire, & edicere significat: à quo *sciscitote*, & inde sublata, per syncopen, syllaba, *scitote.* Simile quid est apud Auctorẽ de Viris illustribus, qui ait, Procam Regem Albanorum Amulio, atq. Numitori filijs regnum annuis vicibus habendum reliquisse; & vt alternis imperarent. — CONCORDITER] A, concordiтas, concorditer, dictum est: quemadmodum à, grauitas, & humanitas, grauiter, & humaniter. — HASTEIS HORRET AGER] Horret hastis ager haud secus, atque aristis. Ex eadem officina ille versus prodijt in Scipione,

Sparsis hasteis longeis campus splendet, & horret.

Quo venustissimè Poëta noster comprehendit, quae longiori verborum ambitu Homerus, Iliad.

Ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσι
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας, ὄσσε δ᾽ ἄμερδεν
Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἀπὸ λαμπομενάων
Θωρήκων τε νεοσμήκτων, σακέων τε φαεινῶν.

Demetrius Phalereus in libello περὶ ἑρμηνείας profert in exemplum primas prioris carminis Homeri dictiones, Ἔφριξεν δὲ μάχη, vt ostẽderet, quaedã aptiùs, & magis propriè translationibus exprimi, quàm proprijs:

prijs; obseruatq. Homerum pugnam, tanquàm animantem, horrere, dixisse. Ennianam verò translationem aemulatus Virgilius,

Lib.7. ait, —— *atraq. latè*
Horrescit strictis seges ensibus ——

Lib 12. Et, —— *strictisq. seges mucronibus horret*
Ferrea ——

Li 2. Geor. Et, *Nec galeis, densisq. virûm seges horruit hastis.*

Lycophron in Cassandra,

πέφρικαν δ' ὥστε λῃΐου γύαις
Λόγχαις ἀποστίλβοντες ——

Li.1. Theb. Haec autem translatio adeò Papinio venusta visa est, vt ijsdem Ennij verbis carmen inchoauerit: quamuis, Lucilium eam, & auctorem irrisisse, proditum sit; quòd potius dixerit, *Horret ager*, quàm, *horret & alget*. Hinc fortasse illud Horatij de eodem Lucilio,

Lib.1. Saty. *Non ridet versus Enni grauitate minores.*

At Maro, cuius acre, exquisitumque iudicium non est cum Lucilio conferendum; non modò non irrisit, sed ità integrum hunc versum, in diuinum suum poëma transtulit,

Lib.11. —— *tum latè ferreus hastis*
Horret ager: campiq. armis sublimibus ardent.

CAMPEIQVE ARMEIS SVBLIMIBVS ARDENT]
Hyperbole. Euripides in Phoenissis,

Κατὰ χαλκὸν ἅπαν πεδίον ἀστράπτει.

Lib.1. Apollonius simpliciter dixit, fulgebant arma sub sole: sed addidit, quod orationem amplificauit, ignis instar.

Στράπτε δ' ὑπ' ἠελίῳ φλογὶ εἴκελα νηὸς ἰούσης
Τεύχεα ——

Quod videtur ab Homero mutuatus, qui in β Iliados, ait,

Ἠΰτε πῦρ ἀΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην
Οὔρεος ἐν κορυφῇς, ἕκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγή.
Ὣς τῶν ἐρχομένων ἀπὸ, χαλκοῦ θεσπεσίοιο
Αἴγλη παμφανόωσα δι' αἰθέρος οὐρανὸν ἷκε.

Sed quàm splendidus, & sublimis est ille Lucretij locus,

Lib.2. *Fulgor ibi ad caelum se tollit, totaq. circum*
Aere renidescit tellus ——

Lib.11. Virgilius, *Ardentes clypeos, atq. aera micantia cerno.*

Lib.1. Inde Lucanus,

Ardentesq. acies percussis sole corusco
Conspexit telis ——

Attius Epinausimache,

Ab classe ad vrbem tendunt, nec quisquam potest

Fulgentium

Fulgentium armûm armatus ardorem obtui.

Describebat forsitan his verbis Ennius Romanorum cũ Caeninensibus certamen. Qui cùm in Romanum agrum irruissent, effuseque vastarent: eis Romulus cum exercitu, vt ait Liuius, obuius fit, leuiq. certamine docet, vanam sine viribus iram esse: exercitum fundit, fugatque, fusum persequitur. Quapropter ea, quae sequuntur. — DESVNT RIVOS CAMPOSQVE REMANT] ab his non longè abesse arbitror: vt pòst Romanorum victoriam, hostium fugã describeret. Sed hic locus foedis conspersus est maculis, qui in Festo sic habetur, *Remanant, reptent, Ennius lib. I, desunt riuos camposque remant.* Pro quo, *remanant*, reponendum est. Nam frustrà Festus pro explicatione verbi, *Remanant*, haec Ennij verba retulisset, si, *remant*, ibi legeretur: & quòd ità scriptum fuerit, etiã metri lex suadet. Campos verò remanare, idem esse, censeo, quod effusè hinc inde palantes, vt fugientium mos est, per varia loca vagari. Vel legendus est hic locus, vt emendat Fuluius Vrsinus, Lib I.

— deserunt cliuos, camposq. reuitant.

CONSTITIT INDELOCEI PROPTER SOS] Ennius alibi, *Indelocei lituus sonitus effundit acutos.* Annal. 8.

Lucilius, *Multis indelocei sermonibu' concelebrarunt.* lib 30. Saty.

Lucretius, *— inde loci mortalia saecla creauit.* Lib. 5.

Existimo his verbis Poëtam ostendere voluisse, Venerem pleno superûm concilio, Iouem, *propter sos*, hoc est, propter Romanos orasse: ac eadem ratione hic Ennium de Venere loquentem, suos, Romanos intelligere, qua Maro sub persona Iouis, Venerem alloquentis, tuos, cùm ait, *Parce metu Cytherea, manent immota tuorum* Lib. 1. Aen.

Fata tibi —

Orauit fortasse Iouem Venus, vt propagatis imperij finibus, Romulum tandem in Deorum numero referret. — DIA DEARVM] Veneris periphrasis. Homerus; δῖα θεάων. Aliqui codices habent,

Constitit indelocei circum sos Dea Dearum.

Alij, *dia diarum*; alij *Dea diarum*. VNVS ERIT QVEM TV TOLLES] Sunt, ni fallor, verba Iouis ad Venerem, pollicentis eam aliquando Romulum in caelum sublaturam. Quod imitatus Virgilius, sub ijsdem personis, Veneris nimirùm pro Aenea rogantis, & Iouis idem promittentis, ait,

— sublimemq. feres ad sidera caeli Lib. I. Aen.

Magnanimum Aeneam —

Item Iuppiter apud eundem, cum Iunone loquens, Lib. 12.

Indigetem Aeneam scis ipsa, & scire fateris

Deberi caelo, fatisque ad sidera tolli.

Lit. 15. Ouidius autem Martem inducit à Ioue petentem, vt, quod aliâs de Romulo pollicitus fuerat, seruaret,

Tempus adest Genitor, quoniam fundamine magno
Res Romana valet, & praeside pendet ab vno,
Praemia iam promissa mihi, dignoq. Nepoti
Soluere, & ablatum terris imponere caelo.
Tu mihi concilio quondam praesente Deorum,
(Nam memoro, memoriq. animo pia verba notaui)
Vnus erit, quem tu tolles ad sidera caeli,
Dixisti. rata sint verborum summa tuorum.

Lib 5. Fast. Idē rursus, *Vnus erit, quem tu tolles ad caerula caeli,*
Tu mihi dixisti. sint rata dicta Iouis.

Ad hanc apotheosin respexit Maro in VI,
Et Pater ipse suo superûm iam signet honore.

Lib. 3. car. Iuno apud Flaccum, —— *protinus & graues*
Iras, & inuisum Nepotem
Troica quem peperit Sacerdos,
Marti redonabo. illum ego lucidas
Inire sedeis, ducere nectaris
Succos, & adscribi quietis
Ordinibus patiar Deorum.

Quis autem huius carminis Auctor sit, Varro non memorat: Ennij tamen esse, & hunc sibi proprium locum deposcere, ex ijs, quae supra retulimus conijci potest. — AD CAERVLA CAELEI TEMPLA] A'ιθέρος τέμενος, Aeschyli imitatione. Rursus Ennius,
Quamquàm multa manus ad caelei caerula templa
In Herc. fur. *Tendebam* —— Vnde ait Seneca, *summi aetheris templa.* Qua voce varijs epithetis exornata frequenter à Poëtis caelum appelatum est. Ennius in Hecuba,
O magna templa caelitum,
Commista stelleis splendideis.

Vetus quidam Poëta, *Aeterna templa caelei.* Varro in Satyra, quae Bimarcus dicitur, —— *tunc repentè caelitum*
Altum tonitribus caelum tonescit.

Terentius in Eunucho,
At quem Deum, qui templa caeli summa sonitu concutit.

Lib. 1. Qui locus, vt obseruat Donatus, παρῳδία est de Ennio. Lucretius
Nec mare; nec tellus, nec caeli lucida templa.

Ibid. Idem duro sanè adiuncto, —— *caeli tonitralia templa.*

Ibid. Et rursus, —— *caeli*
Densabant procul à terris fulgentia templa.

Et,

Et, *Fumida cùm caeli scintillant omnia templa.* Lib 1.

Idem aliquandò pro caelo, simpliciter dixit, *caeli caerula*. Nam caerulus, siue caeruleus color proprius sereni caeli esse videtur. Vnde caeruleum mare dicitur, quòd caeli colorē referat, qui à Graecis κυάνεος dicitur: & hinc cyaneae vndae in veteri Inscriptione. Nec solùm de caelo Ennius, *templa*, dixit, verùm etiā de inferis: vt in Andromacha,

Acherusia templa alta Orcei, pallida
Letei obnubila, obsita tenebreis loca.

Vnde Lucretius, Lib 1.

Et si praeterea tamen esse Acherusia templa,
Ennius aeternis exponit versibus edens.

Quo etiam modo de mare dixit Ouidius in Halieutico, *ponti templa*. — QVEM SVPER INGENS PORTA TONAT CAELEI] In Seneca sic habetur hic locus, *Felicē deinde se putabat, quòd inuenerit, vnde visum sit Virgilio dicere — quem super ingens Porta tonat caeli, — Ennium, hoc, ait, Homero surripuisse, Ennio Virgilium. Esse etiā apud Ciceronem in ipsis de Repub. hoc Epigramma,*

Si fas est plagas Caelestum scandere cuiquam:
Mî soli caeli maxima porta patet.

Hoc modo legitur in vetusto exemplari manuscripto; cùm in passim vulgatis habeatur, *Esse enim apud Ciceronem*, & caet. Quòd si postremae lectioni fides haberetur, cum locum, — *quem super ingens Porta tonat caeli* — Virgilius haud esset totum ex Ennio mutuatus, cùm tamen illud appareat in bibliotheca Carbonaria, ex vetusto fragmento in membranis Anonymi cuiusdam Grammatici; qui agens de verbis neutris impersonalibus, expressè ex Ennio citat verba illa, — *quem super ingens Porta tonat caeli.* Quae de signis Romuli apotheosim praecedentibus intelligenda sunt. De quibus ait Liuius, *Dum enim ad Caprae paludem concionem haberet, subitò coborta tempestas cum magno fragore, tonitribusq. tam denso Regem operuit nimbo, vt conspectum eius concioni abstulerit: nec deinde in terris Romulus fuit.* Quod etiam in eius vita refert Plutarchus: quamuis id Varroni commentitium videatur: qui asserit post Rostra Romuli sepulcrum fuisse. Hanc sententiam confirmat Flaccus in Epodo, Lib. 1. Ode 16.

Quaeq. carent ventis, & solibus ossa Quirini
Nefas videre, dissipabit insolens.

Homeri, vt opinor, locus, vnde haec sumpsit Ennius, est in 5 Iliados, vbi Horas caeli portas custodire finxit,

Αὐτόμαται δὲ πύλαι μύκον οὐρανοῦ ἃς ἔχον ὧραι.

Hinc Ouidius de Iano, Lib 1 Fast.

Praesideo foribus caeli cum mitibus Horis.

Lib 1. Tusc. Lib. 6. Aen. ROMOLVS IN CAELO] Versus hic à Cicerone, & Seruio refertur; ab hoc quidem integer, ab illo verò mutilus. Sunt autem haec verba Iulij Proculi, qui Romanis, Regis desiderio oblanguentibus, ac propter repentinam, horribilemq. tempestatem, qua ille sublatus fuerat, terrore perculsis, inquit, Romulum sibi augustiori forma in Quirinali colle apparuisse: quem, cum horrore perfusus, venerabundus adoraret, iussisse, vt populo nunciaret, se in caelum deuehi, suisq. nunquàm defuturum. Vt propterea virtutem, remq. militarem colerent; quandoquidem Romam orbis caput futuram Fata statuissent: atque his dictis, ex illius conspectu euanuisse. Sed Romulum forma proceriorem visum ad superos abeuntem, testatur Auctor de viris

Lib. 2. Fast. illustrib. Aristobulus lib. II. Rerum Italicarum, & Ouid. vbi ait,

Pulcer, & humano maior, trabeaq. decorus
Romulus ——

Opinabantur Veteres, eos, qui in Deorum numerum ex hominibus relati essent, vel Deorum ope quidpiam praeter humanas vires effecissent, caeteris hominibus proceriores videri solitos. Vnde Tlesimachus, Pisistrati Orchomeniorum Regis filius, vt refert Theophilus lib II. Rerum Peloponnesicarum, conscius in patrem conspirationis, populo in Curiam effrenatius irruenti, commentitio figmento persuasit, Pisistratum supra mortalem speciem ad Pisaeum montem magna velocitate fuisse delatum. Tranquillus in Claudio, *Non prius destitit insequi, quàm species barbarae mulieris, humana amplior, victorem*

Lib. 8. *tendere vltra, sermone Latino prohibuisset.* Tacitus, *Oblata ei species muliebris, vltra modum humanum, & audita est vox.* Hinc Maro rerum

Lib. 2. Aen. omnium peritissimus de Creusa, dixit,

—— *& nota maior imago.*

Lib. 4. Aen. Et apud eundem Dido,

Et nunc magna mei sub terras ibit imago.

Lib. 5. Lucretius, vbi de origine Religionis agit,

Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in somnis mirando corporis auctu.

Silius libro XI,

Et Paulli stare ingentem miraberis vmbram.

Et libro XIII. de Hamilcare,

Celsus abit gressu, maiorq. recessit imago.

Idem lib. XI. loquens de Virtute, & Voluptate,

Cùm subitò assistunt dextra, laeuaq. per auras
Allapsae, haud paullùm mortali maior imago.

Lib. 8. Liuius de patre Decio, *Armatus in equum insiluit, ac se in medios immisit. Conspectus ab vtraq. acie fuit aliquantò augustior humano visu, sicut*

caelo

caelo missus piaculum omnis Deorum irae, qui pestem ab suis auersam, in hostes ferret. Idem de Euandro ait, quòd conspecto Herculis habitu, ac forma aliquantò ampliore, augustioreq. humana, auditoq. nomine, parente, ac patria, aram ei dicauit. Magnum quoque Alexandrum testatur Solinus, forma supra hominem augustiore fuisse. Hinc factũ est, vt Romani eò maiores Heroum statuas facerent, quò maiori eos honore dignos existimabãt. — CVM DIIS GENITALIBVS] Intelligit Iouem, Martem, & Venerem, à quibus Romulus originem duxerat. Propriè autem Dij Genitales, siue Indigetes dicuntur, qui prius homines fuerunt, & deinde ob praeclara facinora in Deorum caetum adsciti, quos & Nouensiles à nouitate Veteres nuncuparunt: vnde Aeneam, Iouem Indigetẽ appellarunt: eiq. sacellum cum hac inscriptione dicarunt. ΠΑΤΡΟ'Σ ΘΕΟΥ͂ ΧΘΟΝΙ'ΟΥ Ο῞Σ ΠΟΤΑΜΟΥ͂ ΝΟΜΙΚΙ'ΟΥ ῬΕΥ͂ΜΑ ΔΙΕ'ΠΕΙ. De quo Tibullus, Lib. 1. Cap. 14. Lib. 2. Eleg. 5.

Illic sanctus eris, cùm te veneranda Numici
Vnda Deum caelo miserit Indigetem.

Ouidius, — *quem turba Quirini* Lib. 14. Met.
Nuncupat Indigetem, temploq. arisq. recepit.

Sed Mapheus Vegius, nõ malus poëta, dum haec eadem Nasonis vestigia accuratiùs persequitur, non longè dispaRia impressit, totidem scilicet verbis eandem proferens sententiam, — *quem Iulia proles*
Indigetem appellat, templisq. imponit honores.

Graeci Indigetes, *ἀνθρωποδαίμονας, θεοὺς πολίτας, ἐσυνόμους δαίμονας, ἐγγενεῖς, ἐπιχωρίους, πολιούχους, &* *πολιασούχους* vocant. Sunt etiam qui putent, Genitales Deos intelligi, qui innata eorum foecunditate res omnes, quae gignuntur, pariant, atque propagent. At Turnebus in suis Aduersariorum libris, putat verbum, Genitalis, ab Ennio quodammodo esse nouatum: indeque Ciceronis locum, qui sic vulgò habetur in extremo libro de Oratore, *Vel saepe, vel sine coniunctione verba nouantur, vt ille sensus disertus indigenitalis;* putat esse legendum, *vt ille Ennius, Dij Genitales.* Sed Lambini lectio antiquae scripturae similior est, & ad veritatem propensior: sic enim habet, *Vt illud senis diserti, Dij Genitales.* Rectè nimirum pro sene diserto Ennium significans. Ausonius in Periocha libri IV. Iliad. Lib. 20. Cap. 24.

Iuppiter interea cum Dijs Genitalibus vnà
Concilium cogit superûm de rebus Achiuis.

Aliqui pro, *Genitalibus*, non benè legunt, *Genialibus*. Sunt enim Geniales Dij, vt Festus ait, *aqua, terra, ignis, aër: ea enim sunt semina rerum, quae Graecorum alij στοιχεῖα, alij σπέρματα vocant. Duodecim quoq. signa, Lunam, & Solem inter hos Deos computabant. Geniales autem dicti à gerendo, quia plurimùm posse putabantur: quos postea gerulos appellarunt.* In Genitales

Nec illud omittendum, quod Sanctra in libris de Verborum antiquitate monet, Geniales homines fuisse appellatos, qui ad inuitandũ, & largiùs cibum apparandum, promptiores essent. — AEVVM DEGIT] Aeuum dicitur quasi ἀεὶ ὄν, id est perpetuũ, & aeternum, quod Chrysippus αἰῶνα appellauit. Ennius alio loco, *Deos aeui integros*, dixit, nempè qui aeui diuturnitate non afficiantur, neq. agantur ad interitum. Quare Cicero in Somnio Scipionis ait, *In caelo certum, ac definitum locum esse, vbi beati aeuo sempiterno fruantur.* Lucretius lib. V, & VI, *Nam benè qui didicēre Deos securum agere aeuum.*

Lib. 1. Satyr. Quem versum ita inter suos inseruit Horatius,

Non ego, nanque Deos didici securum agere aeuum.

Degere autem, vel agere aeuum, de immortalibus propriè dicitur; Cicero in Hortensio, *Si nobis, cùm ex hac vita migrauerimus, in beatorum insulis immortale aeuum, vt fabulae ferunt, degere liceret, quid opus esset eloquentia?* Lucretius,

Lib. 2.

Nam prò sancta Deûm tranquilla pectora pace
Quae placidum degunt aeuum, vitamq. serenam.

Vitam verò degere, de mortalibus propriè dicitur. Sed tamen id non perpetuò obseruatur. Nam Lucretius, & de Dijs, degere vitam, & de hominibus, degere aeuum dixit,

Lib. 1.

Vt nihil impediat dignam Dijs degere vitam.

Lib. 2. Et, *O stultas hominum mentes, ò pectora caeca,*
Qualibus in tenebris vitae, quantisq. periclis
Degitur hoc aeui, quodcunq. est ——

Lib. 5. Et, *Iam validis septi degebant turribus aeuum.*

Ennius in IX, Annali,

Qui tum viuebant homines, atque aeuum agitabant.

Lib. 1. de fals. Relig. cap. 15. — O ROMOLE ROMOLE] Verba haec, vt Lactantius docet, sunt populi Romani, qui amissum regem dolens, haec loquitur, O Romule, Romule, & caet. Sequitur deinde Lactantius, *Ob hoc desiderium facilius creditum est Iulio Proclo mentienti, qui subornatus à Patribus est, vt nunciaret plebi suae, vidisse se Regem humano habitu augustiore; eumq. mandasse ad populum, vt sibi delubrum fieret, se Deum esse, & Quirinum vocari. Quo facto, & ipsi populo persuasit, Romulũ ad Deos abijsse; & Senatum suspitione caedis regiae liberauit.* Ex quo autē Annali haec

Lib. 6. carmina transcripta sint, ex Lactantio non liquet. Priscianus autem postrema ea verba,

—— *ò genitor, ò sanguen Dijs oriundum,*

ex II. affert. In nostro tamen peruetusto eiusdem Grammatici exemplari ex I. notata sunt, vnde procul dubio petita esse existimo ob historiae continuationē. TV PRODVXISTI NOS INTRA

LVMINIS ORAS] Lumem, & lucem vitam, noctem verò mortem significare, ex illo Catulli perspicuum est,

Nobis, cùm semel occidit breuis lux,
Nox est perpetua vna dormienda.

Vnde frequenter à poëtis in luminis oras exoriri, & exire, pro, nasci positum est: sicut lumen relinquere, pro, mori. Lucretius, Lib. I.

Nec sine te quisquam dias in luminis horas
Exoritur ——

Idem paullò post,

Inde enascitur, atque oras in luminis exit.

Virgilius, —— *quem Rhea sacerdos*
Furtiuum partu sub luminis edidit oras.

Vnde eiusdem Poëtae locum in II. Georgicorum opinor esse legendum, *Spontè sua quae se tollunt in luminis oras.*

Hic autem loquendi modus à Graecis, omnium eloquentissimarum eloquutionum parentibus emanauit. Pindarus,

Ἦλθε δ' ὑπὸ σπλάγχνων ὑπ' ὠ —— In Olymp.
δῖνος τ' ἐρατᾶς Γάμος Ode 6.
ἐς φάος αὐτίκα.

O PATER, O GENITOR] Hanc sententiam ità expressit Liuius, *Deinde à paucis initio facto. Deum de Deo natum, Regem, parentemque Vrbis Romanae saluere vniuersi Romulum iubent.* — O SANGVEN DIIS ORIVNDVM] Ἀρχαϊσμός, pro, sanguis, vt vermen, pro, vermis. Ennius rursus, Lib. I.

Refugiat timido sanguen, atq. exalbescat metu.

Et, *Heu me miseram, pergunt lauere sanguen sanguine.*

Lucretius, *Visceribus viscus gigni, sanguenq́. creari.* Lib. I.

Quod etiam in soluta oratione veteres vsurparunt. Cato de Habitu, *Sanguen dimittatur*, ait. ECQVIS EXTITERIT ROMAE REGNARE] Relato inter Diuos Romulo, multorum animos regni cupido incessit. Nam ex sua gente Sabini regem eligere volebant, Romanis id minimè consentientibus: inter quas altercationes abrogato Decemuirali imperio, haec verba prolata sunt: quasi quis diceret, expedire Reip. Regem creari. Sed quis nam ad tantae molis pondus subeundum erit idoneus? Similis est locus ille Lucretij, Lib. 2.

Quis regere immensi summam, quis habere profundi
Endomanu validas potis est moderanter habenas?

Ennius aût in hoc loco trochaeû, pro, spondeo posuit. REGNARE] Hellenismus, πρὸς τὸ βασιλεύειν. QVADRATAE] Romulum quadrata figura Romam condidisse, Plutarchus in eius vita ostendit his verbis, Ῥωμύλος τὴν καλουμένην Ῥώμην κουαδράτην, ὅπερ ἐστὶ τετράγωνον,

ἔκτισε

ἔκτισε. Quam idcirco quadratã Solinus ait esse dictã, quòd ad aequilibrium sit posita. Locum autem, qui Roma quadrata dicebatur, in decima vrbis regione fuisse, P. Victor auctor est. MI RELIQVAE FIDEI] Haec ab Interrege benè, feliciterq́. noui Regis creationem
Lib. 1. ominante, prolata sunt: de quo sic Liuius, *Concione aduocata, Quòd bonum, faustum, felixq́. sit, inquit, Quirites regem create.* Verba autem illa, *reliquae fidei*, videntur intelligi de ipsomet Interrege loquente, cui re-
Lib. 5. de gni fides committebatur, donec Rex crearetur. Nec longè hinc abest
Lin. Lat. solemnis illa formula, quam ex Censorijs tabulis refert Varro. *Praeconi sic imperato, vt viros vocet, Quod bonum fortunatum, felixq́. salutareq́. sit populo Romano Quiritium, Reiq́. publicae populi Rom. Quiritium; mihique, Collegae meo, fidei, Magistratui nostro.* In omnibus ferè Nonij codicibus deprauatum est huius carminis initium; in quibus, aut habetur, *Ea mihi reliquae fidei*, aut, *Ea mi reique fidei, & caet.* SE FOR-
Lib. 1. de TVNATIM] Prosperè exponit Nonius. His autem verbis, in rebus
Diu. agendis, veteres vsos fuisse ita explicat Cicero. *Neq. enim Deorum voces Pythagorei obseruauerunt, sed etiam hominum, quae vocant omina, quae maiores nostri, quia valere censebant, idcircò omnibus rebus agundis, Quod bonum, faustũ, felix, fortunatumq́. sit praefabantur.* — AC BENE VORTAT] Eadem verborum forma apud Liuium vsus est
Lib. 9. Scipio, in Africam traiecturus. *Vbi illuxit, Scipio è praetoria naue silentio per praeconem facto, Dij Deaeq. inquit. maria, terrasq́. qui colitis, vos precor, quaesoq́. vti quae in meo imperio gesta sunt, & geruntur, ea mihi populoq. ac plebi Rom. socijs nominiq́. Latino, qui populum Rom. quique meam sectam, imperium auspiciumq́. terra mari, amnibusq́. sequuntur, benè vertant.* Plautinus Parasitus in Persa,

Act. 3 sc. 1. *Quae res benè vortant mihi, & tibi, & ventri meo.*

Act. 2. sc. 2. Item in Captiuis,

Quae res benè vortat mihi meoq́. filio, vobisq́.

Eclog. 9. Virgilius, *Hos illi (quod nec benè vertat) mittimus haedos,*

Terentius Adelph.

Quae res tibi vertat malè ——

Eodem dicendi modo Europa apud Moschum, rogat Superos, vt benè sibi somnium vertant,

Ἀλλά μοι εἰς ἀγαθὸν μάκαρες κρήνειαν ὄνειρον.

OLLI RESPONDET] Pro illi, Antistoechum, siue Antithesis. — SVAVIS SONVS EGERIAI] Ab auctoritate. Ferunt enim Pompilium miro omnium consensu in Regem electum, cum Egeria Nympha, siue, vt alijs placet cum vna ex Musis, nocturnos habuisse congressus, & ab ea regnandi peritiã didicisse. Sed id quidem Numam effinxisse, proditũ est; vt Numinis reuerentia faciliùs feroces

Roma-

Romanorum animos ab innata bellandi cupiditate ad pacatam, trãquillamq. vitam reuocaret; ac etiam vt leges, quas ipse tulerat, quasi diuino monitu promulgatae, sanctissimè obseruarentur. Quamobrem ἀπὸ τῶν νόμων Numa appellatus, cùm antea Pompilius proprio nomine diceretur. Quod quidem multorum Legislatorum exemplo ab eo factum est. Nam Osiris, qui Aegyptijs primus leges dedit, & deinde Menas illorum Rex, Mercurio acceptas retulerunt; Minos verò Cretensium Legislator, Ioui; Licurgus Lacedaemoniorum, Apollini; quas tanquàm oracula, ῥήτρας appellauit: Zautrastes Arimaspo-rum, Bono numini; Zamolxis Getarum, Scytharumq. Vestae; Solon Atheniensium, Ioui. Postremus verò omnium impostor ille Mahumetus à Gabriele Archangelo leges didicisse, rudibus illis, agrestibusq. turbis callidissimè persuasit. Verba autem illa, *suauis sonus Egeriaï*, περιφραστικῶς, pro, ipsa Egeria intelliguntur: vt Homero, βίη Ἕκτορος, & βίη Πριάμοιο, pro, Hectore, & Priamo; Maroni, *violentia Turni*, pro, Turno; Lucretio, *vis Gerionaï*, &, *equi vis*, pro, Gerione, & equo; Ciceroni in Arato pro, Leone — *vis torua Leonis*; pro, Scorpione, — *vis magna Nepaï*; & pro, Aquila, — *vis maior Aëti*. His verbis innuit Poëta noster, Deas non voce, vt mortales, sed dulcissimo quodam concentu esse loquutas. Vnde Virgilius de Venere Iliad. γ Lib. 11. Lib. 1.

—— *Nec vox hominem sonat* —— Lib. 1 Aen.

Dixit autem *Egeriaï*, pro, Egeriae, vt, *Albaï longaï, frugiferaï, Medeaï*, antiquo gignendi casu, κατὰ διαίρεσιν: qua figura vti non respuit Virgilius, mirificus vetustatis amator in, *aulaï*, & *pictaï*. Egeria verò dicta est, vt ait Verrius, *quòd in lucem partus egerat*. MENSAS CONSTITVIT] Numae res gestas prosequitur, cuius omnis cura, & solicitudo fuit, vt propensum, vt diximus, ad bellandũ Romanorum ingenium ad pacem traduceret, Deorumq. cultu, ac religione leniret. Mensas igitur, vt Poëta inquit, primus apud Romanos Numa constituit, vt tanquàm arae sacrorum caerimonijs essent dicatae. Quas quidem argenteas, magniq. ponderis in diuersarum nationum delubris fuisse, comperimus; & Siciliae praesertim, vnde Syracusanus ille Dionysius, fanorum expilator auferri iussit. Virgilius,

—— *huc vndiq. Troia gaza* Lib. 1. Aen.
Incensis erepta adytis, mensaeq. Deorum,
Crateresq auro solidi ——

Sunt tamen qui, *Menses*, pro, *Mensas* legant. Nam Ouidius, Plutarchus, & alij plerique asserunt, Numam duobus additis mensibus, annum in meliorem ordinem redigisse. Liuius, *Numa*, inquit, *omnium primus ad cursum Lunae in XII. menses annum descripsit*. Sed Licinius Macer, & Fenestella tradunt, annum Romae statim ab initio XII. Lib. 2. Fast. In Numa. Lib. 1.

M mensium

mensium fuisse: à quibus Iunius Gracchus, & M. Fuluius Flaccus dissentiunt: malunt enim à Prisco Tarquinio primùm ꝯ mensium numero annum fuisse institutum. Aliqui pro, *Menses*, existimant, sublata prima littera, legendum *Enses*, quae lectio si admitteretur, totus hic versus ad Saliorum sacra respiceret: de quibus mox. IDEMQVE ANCILIA PRIMVS] Procul dubio de Saliorum institutione Poëta loquitur: quorum originē licet Palemon vetustus sanè Rerum Italicarum auctor, ad Aeneam referat; eoq. magistro, tradat, qui primùm in Italia ἐνόπλιον ὄρχησιν saltarunt, Salios fuisse appellatos: Liuius tamen Numae videtur tribuere. Ait enim XII. Salios Gradiuo Marti legisse. Octauius autē Herennius, & Antonius Gnipho voluerunt Salios non Martis, sed Herculis sacerdotes fuisse: quibus concinit illud Maronis,

Lib. 1.

Lib. 8.

Tum Salij ad cantus incensa altaria circùm
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Eclog. 7. Populum enim Herculi sacram esse, ex Eodem in Bucolicis apparet,

Populus Alcidae gratissima ——

Nigidius Figulus lib. XVIII, & alij eum sequuti, ferunt, Numam instituisse, vt Salij, versicoloribus induti tunicis, ac aeneis baltheis succincti, per Vrbem tripudijs, solemniq. saltatione vagantes, Saliaria carmina canerent: ac etiam vt accincti gladijs, apicibusq. seu pileis contecti, dextera lanceam, & laeua Thraciam peltam ferrent. quae Ancile, vt Varro existimat, ab amcisu dicebatur; quòd ea arma ab vtraq. parte, vt peltae Thracum, incisa sint. Am enim apud Veteres circùm significabat: vnde amcidere, pro, circumcidere vsurpabant. Ancilium verò forma in quibusdam Augusti, & Antonini Pij numismatis egregiè insculpta conspicitur. Ouidius,

Lib. 6. de Lin. Lat.

Lib. 3. Fast.

Idq. Ancile vocat, quod ab omni parte recisum est,
Quemq. notes oculis angulus omnis abest.

Iuba in libris τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, ait, Ancilia à figura esse denominata. Nam neque circuli formā habent, neq. peltae orbem, sed quandam lineae tortusae incisuram, cuius reflexi apices, & in sese mutuò recurrentes, ἀγκύλην, hoc est curuam, figuram reddunt. Vel à cubito, quo gestantur, dicta sunt; quem ἀγκῶνα Graeci vocant. Seruius autem vult, Ancile dici, quasi vndiq. circumcisum: aut, quasi ἀμφίχειλον, id est vndiq. labrū habens. Festus verò tradit appellari, quia ex vtroq. latere erat recisum, vt summum infimumq. eius latus medio pateret: vel vt alij malunt, quasi ἀμφίκοιλον, hoc est vndiq. cauum. Ea forma, vnū è caelo in Numae manus, siue vt Dionysius scribit, in ipsius Regiam delapsum est: ad cuius exemplar, & magnitudinē, XI alia quam simillima, Mamurius summa diligentia confecit: ne diuinum illud ab alijs

Lib. 8. Aen.

In Mamurii.

Lib. 2. Antiq.

ab alijs dignosci possit, ac proinde surripi. Virgilius — *& lapsa Ancilia caelo*. De quibus, quaedam non poenitenda recensuit Onuphrius Panuinius in Ciuitate Romana. Ad haec Numae sacra respexit Lucilius lib. IX Satyrar. Lib. 8.

Hinc Ancilia, ab hoc apices, capidasq. repertas.

LIBAQVE FICTORES] Hunc versum cum superiori sensus ἀκολουθίᾳ coniunximus, quem Ennij esse, ex Festi fragmentis, & Paulli Epitome perspicuum est. Sic enim apud hunc, in dictione, Tutulum, *Ennius, Fictores, Argeos, Tutulatos*. Apud illum, *Libaq. Fictores, Argeos* — In Varronis autem libro VI. integer versus habetur, sed non tam aperte de auctore liquet. Constat tamē ibi de Numae sacris eum loqui. Nam postquam declarauit, quae sint Liba, qui Fictores, qui Argei, qui Tutulati, addit, *eundem Pompilium Numam, ait, fecisse Flamines*: quod verbum, *ait*, ad Ennium referri necesse est: cùm alius auctoris mentionem propiùs Varro non fecerit. ARGEOS] Argei, apud Liuium, loca sunt, sacris faciundis à Numa dedicata: quae, Argeos Pontifices vocant. Festus autem ait, Argeos loca Romae appellari, quòd in his sepulti essent quidem Argiuorū illustres viri. Varro lib. IV, de ling. Lat. ait, *Reliqua Vrbis loca olim discreta, vt Argeorum sacraria in septem, & viginti parteis Vrbis sunt disposita. Argeos dictos putant, à principibus, qui cum Hercule Argiuo venerunt Romam, & in Saturnia subsederunt.* Nec solum loca Argei significant, verùm etiam vt idem ait Varro lib. VI, hominum simulacra ex scirpeis virgultis, quae quotannis à ponte Sublicio à Sacerdotibus publicè iaci solent in Tiberim. Hos Ouidius, nō à Sacerdotibus, nec à Pontificibus, vt Dionysius, proijci, tradit, sed à Vestali virgine, Lib. 1. Lib. 5. Fast. Lib. 1.

Tum quoq. priscorum Virgo simulacra virorum
Mittere roboreo scirpea ponte solet.

Idem paullò post ea simulacra non inuenustè stramineos Quirites appellauit. Conuenit cū Ouidio Festus, qui ait, Argeos scirpeas effigies vocari, quae per virgines Vestales singulis annis iaciebantur in Tiberim. ET TVTVLATOS] Numa in libris, quos de Pontificalibus scripsit, Tutulum dici, ait, pallium, quo Sacerdotes caput tegebant, ad sacrificium accessuri. Atque ad hoc illud Virgilij pertinere asserit Placiades in libello de Obscuris, In Argeos. Lib. 3. Aen.

Et capita antè aras Phrygio velamur amictu.

Idem Numa, vt omnia Romanorum instituta ad meliorem ordinem redigeret, primus ex aere, ferroq. monetam excudi curauit, cùm priùs coriacea, & testacea vterentur: In cuius rei memoriam, vt aliqui asserunt, à Numa numus est appellatus. TE NVNC] Εὐχή. Quatuor hi versus à Nonio, & Macrobio disiunctè, ac separatè relati, propter

verborum connexionem rectè simul cohaerere possunt. Qui, si hunc in modum à Poëta editi sunt, ab aliquo Romano, horum numinum opem implorante prolati videntur, in quibus crebra illa, *Te*, pronominis repetitione, mirè precantis effectus exprimitur. SANCTA PRECOR VENVS] Catullus eodem adiuncto ad Manlium, & in Volusiũ vsus est. ET GENETRIX PATRI' NOSTREI] Lucretius de eadem,
Lib. I.

Aeneadum genetrix, hominum, diuûmq. voluptas.

Venus à Romanis, vt Aeneae mater, à quo Romulus maternam duxit originem, sub Genetricis nomine magno honore culta est. Quam ob rem Romulus cùm annum ordinaret, primum mensem à Marte patre Martium, secũdum à Venere Genetrice Aprilem quasi Aphrilem ἀπὸ τῆς ἀφροδίτης nominauit, quo nomine Graeci Venerem appellant. Meritò igitur ab ijs Dijs annum Romulus auspicari voluit, à quibus ipse ortũ duxerat; & omnes Romani oriundi profitebantur. Vnde Rutilius Numantinus

Auctorem generis Venerem, Martemq fatemur
Romuleumq. patrem ——

Eidem deinde Veneri Genetrici, vt Appianus, Dion, & Suetonius referunt, Iulius Caesar, qui ob nomen à Iulo deductum, à Venere originem habere, existimari voluit, templum dicauit. Quare M. Caelius
Li. 8. Epist. in Epistola quadam ad Ciceronem eum περιφραστικῶς Venere prognatum appellauit. Scripsimus autem, *genetrix*, per, *e*, media syllaba, antiquorum numorum, lapidum, librorumq. manuscriptorum auctoritate, quamuis ab analogiae ratione discrepet, cùm genitor, & genitus, per, *i*, dici velint Grammatici, non autem genetor, genetus — PA-
Lib. 12. TRI' NOSTREI] Aeneae videlicet, ad quem Romanorum familiae omnes referuntur. Virgilius,

Hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo.

VT ME DE CAELO VISAS] Pars petitionis. Quos enim Dij
Lib. 2. Aen. intuentur, adiuuant. sic Anchises apud Virgilium,

Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris vllis,
Adspice nos ——

— COGNATA] De hac voce alibi in his nostris commentationibus. PARVMPER] Cito, velociter. TEQVE QVIRINE] A gloria, & immortalitate Romuli: quem pòst mortem mutato nomine, Quirinum Romani appellarunt; ex antiqua Gentilium consuetudine: qui ijs, quos iam Deos factos arbitrabantur eo cõsilio nomina immutabãt, ne quis homines fuisse deinceps existimaret. Vnde Laeda, post obitum Nemesis dicta fuit; Ino, Leucothea; & Melicerta eius filius, Palaemon, atque Portunus. Cur verò Romulus Quirinus appella-

appellatus sit, multae exponuntur rationes. Plutarchus refert quosdã putasse Quirinum dictum, quasi Martem, Dionysius verò ait, Sabinos summa veneratione Enyalium Deum coluisse, quem tàm ipsi, quàm ipsos sequuti Romani, Quirinum appellabant: nec hactenus compertum habebant, Mars ne is esset, an alius Marti honore, dignitateq. similis. Sophocles autem Enyalium à Marte distinguit, eiq. in re bellica primum post Martem locum tribuit. Sunt qui dicant Quirinum à Romanis ciuibus, qui Quirites à Curibus, appellati sunt, hanc sumpsisse denominationem. Alij volunt à Curi: nam prisca Sabinorum lingua Curis, & Curina hasta dicebatur: qua eos, qui strenuam in bello operam nauarunt, insignibant. Vnde Ouidius, In Romu. Lib. 2.

Siue quòd hasta curis priscis est dicta Sabinis,

& paullò post, *Siue suo Regi nomen posuêre Quirites & caet.* Lib. 2. Fast.

PATER] Patris nomen Quirino, & tanquàm vrbis fundatori, & tanquàm inter Deos adscito conuenit. Hoc enim nomen non semper procreationis est, sed interdum religionis. Nunc verò ad vtrunq. referri potest. Lucilius,

Vt nemo sit nostrûm quin aut pater optimu' Diuûm
Aut Neptunu' pater, Liber Saturnu' pater, Mars,
Ianu', Quirinu' pater, nomen dicatur ad vnum.

Ouidius de eodem, Lib. 2. Fast.

Hoc tu per terras, quod in aethere Iuppiter alto,
Nomen habes, hominum tu pater, ille Deûm.

VENEROR] Venerandi verbũ omnes in se diuini cultus continet species: saepe tamen pro, precari accipitur: vnde Festus ait, compositũ esse à venia & orando. — HORAMQVE QVIRINI] Nequeo Nonium nõ mirari, insignẽ alioqui Grammaticum, in re tam perspicua allucinatum. Qui declarans Horam, Iuuentutis Deam esse, hunc Ennij locum affert: cuius sensus ab eo, quem ipse intelligit, longè sanè diuersus est. Hìc enim Hora, Hersilia Romuli coniux intelligitur: de cuius apotheosi, Ouidius in calce libri XIV,

Hanc manibus notis Romanae conditor Vrbis
Excipit; & priscum pariter cum corpore nomen
Mutat; Horamq. vocat, quae nunc Dea iuncta Quirino est.

Hanc Romani, eorum ritu in comprecationibus, cum Neriene Martis vxore, de qua mox dicemus, inuocare consueuerunt. TEQVE PATER TIBERINE] Tiberinus ex Capeto Albanorum Rege ortus, in traiectu Albulae amnis submersus, celebre posteris Tiberi nomen dedit. Virgil. in vltimo Georgicorũ, *Vnde pater Tiberinus* — Sed integrum penè hunc versum transcripsit in VIII.

Tuq. ò Tibri tuo genitor cum flumine sancto.

Horatius Cocles apud Liuium libro II. *Tiberine pater*, inquit, *te sancte precor, haec arma, & hunc militem propitio flumine accipias.* Recte quidem Poeta noster, *pater Tiberine*, dixit: nam, vt docet Seruius in sacris Tiberinus, in carmine Tibris, communi loquendi sermone Tiberis vocatur. Sed hoc non perpetuò videtur obseruatum. [In Lib. 8. Aen.] — TVO CVM FLVMINE SANCTO] Aristides in Isthmiacis prodit, antiquos pro Dijs, omnes fluuios, & fontes habuisse: quia omnia ex illis oriri, & in ijsdem occidere crediderunt. Vnde sacra eorum capita habuerunt, summaq. religione venerati sunt. Virgilius de Aristeo, *Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis.* [Lib. 4. Geor.]

Horatius, —— *nunc ad aquae lene caput sacrae.* [Lib. 1. Car. od. 1.]

Seneca Epist. libro V. *Magnorum fluminum capita veneramur: subita, atque ex abdito amnis eruptio ar.ts habet.* NERIENEM MAVORTIS] Nerienem Martis vxorem fuisse, ex Plauti Truculento constat: vbi Stratophanes miles Phronesio ait,

Mars peregrè adueniens salutat Nerienem vxorem suam.

Simile quid alius iactat miles apud Licinium Imbricem in fabula, quae Neaera est inscripta.

Nolo ego Neaeram te vocent; sed Nerienem,
Quòm quidem Marti es in connubium data.

C. Gellius in III. Annali inducit Hersiliam in atroci illa Sabinorum cum Romanis pugna ità precantem, *Neria Martis, te obsecro, pacem dare, vt liceat nuptijs proprijs, & prosperis vti, quod de tui coniugis consilio contingit.* Huius etiã mentio est apud Martianum in Philologiae nuptijs. Porphyrio autem Horatij interpres ait, Mineruam habito in nuptijs cum Matre certamine, eoque obtenta virginitate victo, Nerinem esse appellatam. Eam verò ità nominatam fuisse in antiquorũ scriptis inuenimus, quoniam Sabina lingua Nerio, siue Nerienes, virtutem, ac fortitudinem significat. Vnde Claudia familia, à Sabinis oriunda, Neronis nomen ob fortitudinem, egregiamq. virtutem assumpsit. Idem ferè Cladij Tusci testimonio comprobatur, in Ephemeride Mensis Martij [In Lib. 2. Epist.] τῇ πρὸ δέκα καλανδῶν Ἀπριλλίων, καθαρμὸς σάλπιγγος καὶ κίνησις τῶν ὅπλων καὶ τιμαὶ Ἄρεως καὶ Νερίνης θεᾶς. οὕτω τῇ Σαβίνων γλώσσῃ προσαγορευομένης ἣν ἠξίουν εἶναι τὴν Ἀθηνᾶν ἢ καὶ Ἀφροδίτην. Νερίνη γὰρ ἀνδρία ἐστὶ, καὶ Νέρωνας τοὺς ἀνδρείους οἱ Σαβῖνοι καλοῦσιν. αὐτὴν δὲ μετὰ Ἄρεως ἡγεῖσθαι τῶν πολέμων καὶ Ὅμηρος δείκνυσι, λέγων, Ταῦτα δ' Ἄρηϊ θοῷ καὶ Ἀθηνᾷ πάντα μελήσει. οἱ γὰρ Ἀφροδίτην εἶναι νομίζοντες τὴν Νερίνην, πλανῶνται. Seruius Claudius in quodam cõmentario, Nerium ipsum Martẽ dictum vult, quasi Neirium, hoc est sine ira, & cum placiditate, vt eo nomine, mitẽ, tranquillumq. fieri Martẽ precemur. *Ne*, enim particula, apud Graecos, & Latinos plerũq. priuatiua est. [Lib. 3. c. 22.] — MAVORTIS] Ἐπίθεσις.

Virgilius,

Virgilius, — *Mauortis in antro.* Lib. 8.
Et, — *magnam Mauortis ad Vrbem.* Lib. 6.
Cicero ità eum appellatū fuisse tradit, quia magna vertat. — FACE] Lib. 2. & 3. de Nat. De.
Ἀρχαϊσμὸς, pro fac, sicut frequēter apud Comicos, dice, pro dic, quòd etiā in Virgilio obseruauit Rhemnius Palaemon. Sin autem, in principio huius acroteleutij, *Tu*, particula adderetur, & sequens hemistichium coniungeremus, integer conficeretur versus,

Tu face verò quod te cum precibus pater orat.

QVOD TE CVM PRECIBVS PATER ORAT] Orare precibus, idem est, quod apud Ciceronem, *agere precibus*. Liquet enim ex Festo, vbi hunc nostri Poëtae locum profert, orare, pro agere, Veteres dixisse: indeq. Oratores, qui nunc Legati dicuntur appellabantur, quòd Reip. mandatas partes agebant. In Tabulis autē Decemuiralibus vbi scriptū est, *Si adorant furto, quod nec manifestum erit*, obseruat vir doctissimus Antonius Augustinus, adorare, esse agere. Item in ijsdem Tabulis. *Quòm perorant ambo praesentes*, intelligendū est, cum ambo praesentes agunt. Cicero in Epistola quadam ad Caesarem, *Quamobrem*, inquit, *à te peto, vel potius omnibus precibus oro, atq. obtestor.* Li. 9. Epist. ad Att. Caesar libro VII. de Bello Gallico, *flentes omnibus precibus orabant, vt se in seruitutem receptos cibo iuuarent.* Obseruat Arusianus Messus in Exemplis eloquutionum; Oro tecum, significare, pro te oro, profertq. hunc Terentij locum ex Hecyra.

Egi atq. oraui tecum vxorem vt duceres.

Plaut. Asin. — *hanc iube orare mecum*. QVI CAELVM VERSAT STELLEIS FVL. APT.] Rursus tertio Annali,

Caelum prospexit stelleis fulgentibus aptum.

Item in X, *Hūc nox praecessit stelleis ardentibus apta.*

Lucretius huius imitatione de veste, dixit, Lib. 5.

Purpurea, atque auro, signisq. ingentibus apta.

Virgilius de Atlante, Lib. 4. & 6. Aen.

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Idem, — *nox humida donec*

Inuertit Caelum stelleis fulgentibus aptum. Lib. 2.

In omnibus his locis dictionem illam *aptum* cum aspiratione *haptum* libenter legerem à Graeca voce ἅπτω hoc est inflammatum, & incensum, tùm quòd Ennius nō infrequēter Graecis vocibus vsus est, tùm etiam Pierij Valeriani testimonio, qui hoc modo eam vocem in peruetusto Virgilij exemplari scriptam reperisse affirmat. Seruius eam ἀπὸ τοῦ ἅπτεσθαι coniunctum, & vicinum interpretatur. QVOM SVPERVM LVMEN] Elegantissimè hoc versu obsitum caligine caelum describit. Vnde Lucretius, Lib. 6.

Non

Non quierit calidum supera de reddere parte,
Cum superum lumen tantò feruore fruatur.

NOX INTEMPESTA TENEBAT] Idem alibi, — *bellum*
Aequis de manibus nox intempesta diremit.
Apud Afranium interrogat ille,
— *quis tu es, qui ventoso in loco*
Soleatus, intempesta nocte, sub dio
Aperto capite, silices quòm findit gelus?
Attius in Bruto, ità Lucretiam de Tarquinij temeritate conquerentem inducit,
Nocte intempesta nostram deuenit domum.

Li. 3. Aen. Maro, *Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat,*

Li. 3. Geor. Cicero in Pisonem, *Nocte intempesta crepidatus, veste seruili nauem conscendit.* Noctem igitur intempestam, eam noctis partem esse constat, quae ad res gerendas idoneum tempus nò habet Graecè ἀχρονυχία,

Cap. 31. ἀμολγὸς, & ὥρα ἀσάλπιγκτος dicitur. — NON VT SVM] Sum, & im, pro, eum, veteres vsurparunt. NAM VIDI PVGNARE SVES] Similitudo à suibus sumpta, qua inepta aliquorum pugna significatur. Scaliger emendat,
Namque auidè pugnare sues —
In Festo nuper edito habetur hic versus,
Nam vi depugnare sues stolidi solidi sunt.

Q. ENNII FRAGMENTA
EX II. ANNALI

Fest. Occasus. † HEIC datus est occasus, Horatiu'inclutu'saltu. † Ve

Macrob. lib. 6. c. 3. Et tunc sicut Equus, † qui de praesepibus actus † quòm
Vincla sueis magneis animeis abrumpit, & inde
Fert sese campi per caerula, laetaq. prata,
Celso pectore, saepè iubam † quassat simul altam: † quassans
Spiritus ex anima calida spumas agit albas. ἀλφακισμός

Quinctil. lib. 1. c. 9. * Mettieo Fufetieo —

Vetus Gram. * — tractatus per aequora campi.

At

* At domus interior gemitu, miseroq. tumultu. Ser. 2. Aen.

* At tuba terribili sonitu taratantara dixit. Ser. 9. Aen. Prisc lib. 8.

* Ostia moenita est, idem loca nauibo' polcreis,
† Mundo. † Munda facit, nauteisq. mari quaesentibu' vitam. Fest. Quaeso & Mundus.

* — & Tiberis flumen vomit in mare salsum. Macr. lib. 6. c. 4.

At se se sum, quae dederat in luminis oras. Festus Sum.

Ingens cura mis cum concordibus aequiparare. Prisc. lib. 13

Si quid me fuerit humanitus, vt teneatis. Fest. Me.

Ferro secedere quàm dicteis heis toleraret. Idem, Tolerare.

Annuit se se mecum decernere ferro. Prisc. lib. 10.

— qui ferro minitere
† Vt te. Atque † in te ningulu' mederi queat — Fest. Ningulus.

— haec inter se totum tuditantes. Idem Tuditantes.

Et semel effugit speres ità funditu' nostras. Idē Speres.

EXPLICATIO.

HEIC DATVS EST OCCASVS HORATIV' [INCLVTV' SALTV] Pauca haec, atq. admodum concisa fragmenta, quae ex secundo hoc Annali reliqua sunt, nos in difficultates adeò magnas compulerunt, vt verum inde aliquem elicere sensum omnino posse diffidamus. Sed tamen experiemur si quid luminis rebus, tam profundis tenebris obuolutis, adhibere possimus. Facit sanè Horatij nomen, quod in hoc versu positum est, vt suspicemur hoc volumine Poëtam prosequi Horatij Coclitis res gestas, qui solus in Sublicio ponte vehementem Etruscorum omniũ

N impetum

impetum compressit. At quoniam historiae tempus non congruit, cùm vsq. ad V. Annalem apertè liqueat Ennium Romanorum Regum res gestas monumentis tradidisse, & nobile illud Coclitis facinus pòst exactos Reges acciderit, & à Festo hic versus extera dictione ex secundo Annali referatur, de altero Horatio videtur esse intelligendũ, Qui, vt scribit Liuius, & cõprobat Aristides Milesius in Rerum Italicarum libris, solus Curiatios duorum ipsius fratrum interfectores prudenti admodum consilio prostrauit. Nam cùm vnus tribus simul contrastantibus par esse non posset, eosq. vulneribus saucios conspiceret, fugam simulauit, ratus omnes illos non posse simul multo fuso sanguine aequis passibus insequi: quare in eos, per interualla sequentes prosiliens, alium post alium interfecit. In Festo autem hic Ennij locus habetur.

Lib. I.

Hic occasus datus est, at Horatius inclitus saltu.

Vbi perturbata verborum series adeò syllabarum modulos confundit, vt vix carmen esse dignoscatur. Quapropter ijsdem dictionibus rectè dispositis, sublata tantùm particula, *at*, videtur suae integritati restitutum. In eodem versu, *occasus*, pro, *occasio*, Antiquorum more positum est: qui in huiusmodi dictionum formis in, *vs*, &, *io*, desinentibus liberè variare consueuerunt: vt apud Lucretium, *coniectus*, pro, *coniectio*, & Ciceronem, *apparatio*, & *interitio*, pro, *apparatus*, & *interitus*. INCLVTV' SALTV] Ob celerem simulatam fugam si ad hunc Horatium respicies, sin ad Coclitem, ob saltum in Tiberim: cuius historiam inter alios Theotimus in II. Rerum Italicarũ prosequutus est: eamq. sub Turni persona Virgilius adũbrauit,

Lib. 9.

Tum demum praeceps saltu sese omnibus armis
In fluuium dedit, ille suo cum gurgite flauo
Accepit venientem, & mollibus extulit vndis.

ET TVM SICVT EQVVS] Comparatio ab equi pernicitate desumpta: quam vt Homerus Paridi, ita fortasse Ennius vtrolibet Horatio accomodauit. Sic enim ille,

Iliad ζ.

Ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀποῤῥήξας θείει πεδίοιο κροαίνων
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋῤῥεῖος ποταμοῖο,
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὤμοις ἀΐσσονται. ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθὼς
Ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετάτ' ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Virgilius ex Homericis, & Ennianis filis texuit,

Qualis vbi abruptis fugit praesepia vinclis
Tandem liber equus, campoq. potitus aperto,
Aut ille in pastus, armentaq. tendit equarum;

Aut

Aut assuetus aquae perfundi flumine noto
Emicat; arrectisq. fremit ceruicibus altè
Luxurians; luduntq. iubae per colla, per armos.

Nec penitus hinc ablegaǹda est illa Claudiani, In Nupt. Honor.

Nobilis haud aliter sonipes, quem primus amoris
Sollicitauit odor, tumidus, quatiensq. decoras
Curuata ceruice iubas, Pharsalia rura
Peruolat, & notos hinnitu flagitat amnes
Naribus accensis ——

Sed ne semper inter angustos interpretis cancellos me cohibeam, libet huius equi similitudine aliquantulum per amoenos Philologiae campos euagari: & priusquàm ad reliqua progrediar, diligenter excutere qua in re in quatuor his comparationibus vnusquisque eandem sententiam nobilius, ac ornatius explicando, palmam tulerit. Quod enim Homerus, *στατὸς ἵππος* dixit, equum significans, qui in stabulo continetur, vt otiosum respuit Ennius, quandò ex sequentibus intelligebatur illum vinclis in stabulis coërcitum. Contrà Maro, *liber equus*, perbelleq. aduerbium *tandem*, addidit quo innueret diu alligatum fuisse. Claudianus ab vtroq. recedens, vt generosam equi indolem indicaret, *Nobilis Sonipes*, dixit. Verbum autem *ἀκοστήσας*, Latini praetermiserunt. *φάτνῃ* Ennius, & Maro, verterunt *praesepia*. *Δεσμὸν ἀπορρήξας θείει*, Ennius, *vincla abrupit*; Virgilius Graeco propior, *Abruptis fugit vinclis*. Sed Noster, verba illa, *fueis magneis animeis*, de suo addidit, quibus aptè equi ferociam expressit. Claudianus omisit haec omnia. Caeterùm quod Homer⁹ *θείει πεδίοιο κροαίνων*, praeclarius Ennius, atque sublimius, —— *& inde*

Fert sese campi per caerula laetaq. prata.

Pressius Maro, —— *campoq. potitus aperto.*

Totidem verbis Claudianus, sed *ὑπερβολικωτέρως*

—— *Pharsalia rura Peruolat* ——

obiter Thessalos equos ob velocitatem extollens. Caussam verò cur equus abrumpens vincula, currere gestiat, Ennius non memorat: Homerus duas affert, vt scilicet pulchrè fluenti fluuio, quo consueuerat, se lauaret, vel, vt ad pabula contenderet. Claudianus totidem, sed diuersas, & efficaciores, Veneris stimulum, & bibendi desideriū. Maro verò equum facit in pastus, ad equarum armenta, & ad flumē tendere, pascendi, explendae libidinis, & lauandi cupiditate. Quod Homerus dixit, *ἐϋρρεῖος ποταμοῖο*, Virgilius propter assuetudinem dixit, *flumine noto*. Claudianus eodem Virgiliano adiuncto, sed magis poeticè, —— *& notos hinnitu flagitat amnes.*

Illud verò, —— *ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει ἀμφὶ δὲ χαῖται*

ὤμοις ἀΐσσονται ——

longè Noster magnificentius,

Celso pectore saepè iubam quassat simul altam.

Claudianus lenius, —— *quatiensq. decoras*

Curuata ceruice iubas ——

Sed elegantius Maro, —— *arrectisq. fremit ceruicibus altè*

Luxurians, luduntq. iubae per colla, per armos.

6. Theb. Vndè illud Statij, —— *saliere iubae, atque erectus in armos*

Stat ——

Nec displicet illud Lucani, —— *spargitq. iubas, & surrigit aures.*

Lib. 3. Geor. Vox autem illa, *Luxurians*, qua & alibi Maro vsus est, quanto praestantior est illa Homerica, —— *ὃδ᾽ ἀγλαΐηφι πεποιθώς?*

Sed versus, quo Ennius comparationem concludit,

Spiritus ex anima calida, spumas agit albas,

Equi ferocitatem affabrè depingit. Breuius Claudianus, & humilius,

Naribus accensis ——

Lib. 5. Halieut. Oppianus autem ad Ennium propriùs accedens,

—— *θερμὸν δὲ διὰ στόμα κίδναται ἆσθμα.*

Lib. 9. VINCLA ABRVMPIT] Virgil.

—— *puppes abrumpunt vincula ripis.*

Lib. 4. Car. Od. 7. Horatius, *Nec lethea valet Theseus abrumpere caro*

Vincula Pyrithoo ——

FERT SE SE] Propriè de bruto dictum est, qui absq. vllo rationis ductu, quo sensus, & appetitus impellit, modò huc, modò illuc fertur. — CAMPI PER CAERVLA] Si physicam rationem attendamus, videtur Poëta caeruleum colorem campis haud impropriè tribuisse. Nam tenuis, & illuminatus aër procul aspectantibus colorē caeruleo similē referre videtur: eumq. cōtinuationis, siue potius, vt ita dicā, cōtiguitatis caussa longè lateq. cāporū tractibus impertitur: licet Plutarchus in libro *περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης* asserat montibus, campis, ac maribus multos à Sole diffundi colorū formas. Differt autē caerulus à caeruleo vt ait Corneli. Fronto, quòd illud natura sit, hoc effingat naturam: ita vt illud sit, hoc fiat. QVASSAT] A gestu ferociendi. SPIRITVS EX ANIMA CALIDA] Videntur haec verba ex philosophiae penu desumpta. Nam viuificus animantis calor ex puriori sanguinis parte tenuissimum vaporem excitat, qui per omnes corporis artus diffusus motū efficit, vitamq. suppeditat: vndè rectè eo adiuncto equi generositatem ostendit, cùm calor magni, fortisq. animi fomes sit:

Lib. 3. Geor. frigus verò contrà torporis, & ignauiae. Virgilius similiter de equo,

Collectumq. premens voluit sub naribus ignem.

Item

Item Nemesianus in Cynegetico,

Fumant humentes calida de nare vapores.

SPVMAS AGIT ALBAS] Lucret. lib. III.

Concidit, & spumas agit, ——

Fit autem spuma ex vapore spiritu agitato, quam pellucidus aër intrusus albam reddit: quemadmodum in mari, cùm ventis concitatur, apparet. Equi verò anhelitus crebitatē ob cursus agitationē Poëta eleganter explicauit frequenti, *a*, litterae repetitione: quae, quàm huiusmodi rei accommodata sit, ex eo liquet, quòd cursu anhelantes, aut laboribus defatigari eam inter respirandum aperto ore quodammodo referre, videntur. De cuius litterae, ac etiam aliarum in rebus explicandis proprietate, nos differentes inducit Bartholomaeus Maranta, in suis Lucullianis Quaestionibus. — METTIEO FVFETIEO] Ionum more, qui Ἀρχίεω, & Ἀτρείδεω, pro Ἀρχίου, & Ἀτρείδου in secundis casibus dixerunt. Sed in hac vitij geminatione, vt Quinctilianus ait, Ennius poetico iure defenditur. Antiquos autem non Suffetium vt perperàm in multis Quinctiliani, & Liuij codicibus, sed Fufetium scripsisse, Philandrus, & Sigonius diligenter annotarunt. Metij verò proditio, & supplicium, ab Alexarcho in III. rerum Italicarum, & alijs quam plurimis, memoriae proditum est. — TRACTATVS PER AEQVORA CAMPI] Id est, diù tractus. Ignotus Gramaticus, vetustus sanè, ex Bibliotheca Carbonaria, agens de frequentatiuis, ait, *tractare est saepè trahere, & habitare, saepè habere*: profertq. hoc ex Ennio hemistichium: quod nō temerè ad Metium pertinere suspicati sumus: eoq. locum Poëtam pulcherrima translatione significasse, per quem ille raptatus fuerat. (Li. 1. cap. 9)

Lucretius, —— *plani raptim petit aequora campi.* (Lib. 1.)

Virgil. *Filius ardenteis haud secius aequore campi* (Lib. 7.)

Exercebat equos ——

Cicero, *patentium camporum aequora*. Nec quidem tantummodo aequor, quod proprium maris est, ità ab aequalitate appellatum, ad terrestres campos; sed campos ipsos, qui propriè de terra dicuntur ad mare poëtae transtulerunt. Vnde Lucretius *natantes campos* dixit, à quo Virgilius eadem verba mutuatus est, non quòd vocum inopia laboraret, sed quoniam ei pulcherrima visa sunt: qua de re eandem elocutionem proprio Marte diuersis modis locupletauit, modò *liquentes campos*, modò *salis campos*; modò *arua Neptunia*, dicens. Plautus Trinumo, *Caeruleos campos*. Nec solum de aqua, & terra aequor dicitur, sed etiam de aëre, & caelo. Plutarchus in libro De ore orbis Lunae οὐράνιον πέλαγος. Attius in Atreo, apud Nonium, *Sed quid tonitru turbida toruo* (Lib. 1. de Diu.) (Lib. 5. & 6. lis.) (Lib 3 Geor. l. 10. l. 8.)

Con-

Concussa repentè aequora caeli
Sensimus sonere?

Ennius Cressis,

Poluis oritur, omne peruolgat caeli fretum.

Et alibi, *Quaeque freto caua caeruleo cortina receptat.*

Lil. 6. Lucretius, *Dant etiam sonitum patuli super aequora mundi.*

Lib. 5. Et, *Aëris in magnum fertur mare* ——

Verum haec potius aliqui per catachresin, quàm per translationem

Lib. 8. dicta esse existimant. Sed pauca haec Ennij verba de Metio itá amplificauit Maro,

Haud procul inde citae Metium in diuersa quadrigae
Distulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabátq. viri mendacis viscera Tullus
Per siluam, & sparsi rorabant sanguine vepres.

Lib 2 Aen. AT DOMVS INTERIOR] Sermo hic erat de ruina Regiae Albanorum, quem Maro in Priami Regiae direptionem, & incendium, vt ex Seruio intelligitur, accommodauit,

At domus interior gemitu, miseroq. tumultu
Miscetur, penitusq. cauae plangoribus aedes, & caet.

Fuit Alba diruta, ac solo aequata sub Tullo Hostilio, post celebre illud Metij supplicium: Quapropter hic versus cum ijs, quae superiùs

Lit. 1. dicta sunt, iure optimo connecti potest. Hanc autem vrbis demolitionem, & ruinam Liuius ita poeticè descripsit, vt, eum vel magna ex parte ex Ennio sumpsisse credam. AT TVBA TERRIBILEI] Antiquum expugnationis morem attingit: nam, vt ait Seruius, *ple-*

Lib. 2. Aen. *runq. ad tubam euertunt ciuitates; sicut Albam Tullus Hostilius iussit euerti.* Quem morem à Graecis Romani accepisse videntur: nam, vt refert Plutarchus, Lysander ad tibiae sonitum Athenarũ muros deiecit, classemq. exussit. — SONITV] Ennius sonitum tubae tri-

Li. 6. Theb. buit; Statius murmur,

Insonuit contrà Tyrrhenum murmur ——

Lib. 8. Virgilius clamorem,

Tyrrhenusq. tubae mugire per aethera clamor.

Vterq. ad tubae inuentorem respexit: quem Meleum Tyrrhenorum Imperatorem fuisse fertur: quamuis alij Dircaeum, & alij alios dicant. Sed apud Graecos Tyrrhenae tubae vsum primus Archondas intulit, cùm Heraclidis ferret suppetias. Rursus Statius pro tubae sonitu, non inconcinnè dixit,

—— *iam sacuos fragor aëreus excitat enses.*

— TARATANTARA DIXIT] Ὀνοματοποιΐα, tropus Homero frequens, qui, vt refert Plutarchus in illius vita, quaedam nomina omnino

omnino prius inaudita ità effinxit, vt nihil à rebus per ipsa significatis discreparent. A quo posteriores poëtae Graeci, quibus, vt ait Martialis, *est nihil negatum*, didicerunt inarticulatas animalium voces nouis, ficticijsq. dictionibus referre, vnde Aristophanes in *βατράχοις* de ranis vociferantibus *βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοὰξ*. & Philoxenus in Galathea inducens Cyclopem Nymphae illius amore deflagrantem, ad cytharae soni imitationem *θρεττανελὼ* vocem effinxit. Eius versus sunt,

Ἡ γὰρ κιθάρα κρουομένη, τοιοῦτο
Μέλος ποιεῖ θρεττανελὼ θρεττανελώ.

Ad quem Philoxeni locum respiciens Aristophanes in Pluto, canentem chorum induxit,

Θρεττανελὼ τὸν Κύκλωπα μιμούμενος.

De hac quidem Graecorum libertate Quinctilianus inquit; *Fingere Graecis magis concessum est, qui sonis etiam quibusdam, & affectibus nõ dubitarunt nomina aptare, non alia libertate, quàm qua illi primi homines rebus appellationes dederunt. Nostri autem in iungendo, aut deriuãdo paullùm ausi aliquid, vix in hoc satis recipiuntur.* Lib. 8. c. 3. Graecorũ deinde aemulatione Latini poëtae quaedam finxerũt, quae vsu passim emollita, tanquàm propria sunt recepta, vt, mugitus, murmur, sibilus, hinnitus, susurrus, bombus. Ennius igitur prae caeteris horũ imitationi addictus, vt tubae clangorem referret, nouam huiusmodi vocem confecit. At Maro non nouis verbis, nec à Romanis auribus abhorrentibus, sed lectissimis, tubae sonitum expressit,

At tuba terribilem sonitum procul aere canoro Lib. 9.
Increpuit ———

Quem locum exponens Seruius ait, *Hemistichium est Ennij, nam sequentia Maro mutauit: ille enim ad exprimendum tubae sonum, ait, Taratantarã: Et multa huiusmodi Virgilius cum aspera inuenerit, mutat. Benè tamen hic electis verbis imitatur sonum tubarum.* Imitatus est igitur Maro non solùm horridis, obstrepentibusq. litteris, ac syllabis sonũ illum terribilem; verumetiam pari numerorum velocitate ingentem spiritum excitauit. In vtriusq. enim Poëtae versu praeter sextum caeteri pedes dactyli sunt: quamuis Beda hunc Virgilianum omnino dactylicum esse existimet, quẽ ita legit omnibus codicibus refragantibus, *At tuba terribilem sonitum procul excitat horrida.*

Eum quidem Maronis versum adeò Pontanus extulit in Actio, vt de eo dixerit, *An nõ audientibus nobis illa, capillus ipse surrigitur, animusq. concutitur, & penè horrescit:* De tuba iterum loquens Virgilius, eadẽ dactylorum frequentia vsus est.

Inde vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes. Lib. 8. Aen.

OSTIA MOENITA EST] Absq. dubio de Anco Tulli successore

cessore loquitur: qui, in Tiberis faucibus Ostiam condidit. Dionysius lib. I. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς θαλάττης ἀγκῶνι πόλιν ὁ βασιλεὺς ἐντειχίσας, ἣν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος Ὠστίαν ὀνόμασεν, ὡς δ' ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν
Lib. 1. θύραν. Florus de eodem inquit, *Ostiam in ipso maris, fluminisq. confinio coloniam posuit; iam tunc videlicet praesagiens animo, futurum, vt totius mundi opes, & commeatus illo veluti maritimo Vrbis hospicio reci-*
In Quiritiũ. *perentur*. — MOENITA] Fossis Ostiam ab Anco vallatam fuisse, his verbis tradit Festus, *Quiritium fossae dicuntur, quibus Ancus Martius circumdedit Vrbem, quam secundum Ostium Tiberis posuit ex quo etiam Ostiam; & quia populi opera eas fecerat, appellauit Quiritium.* Moenita, autem, pro, munita, sicut moeros, pro muros, Veteres dixisse non dubium est. Plautus Bacchidibus,

Pergamum diuina moenitum manu.

— NAVIBO' POLCREIS] Festus duobus locis adducit hos versus: in quorũ altero pro, *polcreis*, *celsis* legit. — MAREI QVAESENTIB. VITAM] Eadem eloquutione naufragum quendam loquentem inducit Antipater,

—— ὅδ' ἐκ πόντοιο μετελθὼν
Ζωὴν, ἐκ πόντου καὶ μόρον εἱλκυσάμην.

Quaescere, pro, quaerere, frequenter ab Antiquis vsurpatum est. — ET TIBERIS FLVMEN VOMIT IN MARE SALSVM] Pertinent & hoc ad Ostiae descriptionem, ad quam se Tiberis exonerat, mariq. admiscet. Eadem translatione Varro in Menippeis,

Nubes aquali frigido velo leues
Caeli cauernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.

El. 2. Geor. Virgilius, *Manè salutantum totis vomit aedibus vndam.*

AT SE SE SVM] Sum, pro, eum, vt suprà diximus. INGENS CVRA MIS] Obseruant Grammatici *mis*, pro, *meis*, priscos dicere consueuisse. SI QVID ME FVERIT HVMANITVS] Hoc est, si quid mihi humani euenerit, vel humanum aliquid contigerit. *Me* enim pro, mihi, in hoc loco positum est. Lucilius,

Nunc ad te redeo, vt quae res me impendet agatur.

FERRO SECEDERE QVAM DICTEIS HEIS TOLERARET] Variant magnopere in hoc loco Festi exẽplaria. Alia enim habent, *ferro se caede*; alia; *ferro se caedit*; alia; *ferro se caedi*, alia, *ferro se caedere; quàm & caet.* vbi anapaestus est pro dactylo. Quorum verborum sensus est, malle sibi gladio mortem consciscere, quàm quempiam, quicunq. is fuerit, ità ignominiosè loquutum tolerare.

Lib. 6. Lucretius, —— *cedere si quem*
Ancipiti videas ferro ——

ANNVIT

ANNVIT SE SE MECVM] Sunt qui credant hunc versum à choraeo initium habere, vt ille apud Lucilium, Lib. 30. Sat.

Quodtuas laudes culpes, non proficis hilum.

Sed fortasse, *Annuit*, praeteritum est, & discriminis caussa, *u*, longũ habet, sicut luit, pluit, vt Varro adnotat, in praesenti verò breue. Vel Lib. 8. de legendum est, *Annuuit*, duplici, *uu*. Nam, vt aliqui existimant, annuo, lin. Lat. annuui, nõ annui in praeterito olim habuit, eodem modo, quo pluo pluui, non plui, vt Priscianus tradit: cuius auctoritate in Liuio, vbi Lib. 10. legitur, *In monte Albano lapidibus pluisse*, pluuisse, est reponendum. Lib. 1. Crediderim tamen huiusmodi praeteritum à plueo potius, sicut illud ab annueo, proficisci. Veteres enim annueo, & abnueo dixisse, idem Ennius testis est in VIII. Annali,

Certare abnueo, metuo legionibu' labem.

DECERNERE FERRO] Virgilius, Lib. 12.

Sic omnes amor vnus habet decernere ferro.

Item, —— *ipsumq. iubet decernere ferro.* Ibid.

Et, *Inter se coiisse viros, & decernere ferro,* Ibid.

Licet Seneca, & Seruius velint Virgilium hoc loco scripsisse, *& cernere ferro*. Quo verbo & Ennius in eadem significatione vsus est, Li. 5. Epist.

Ferro non auro vitam cernamus vtrique. Annal 5.

Et, *Nam ter sub armeis malim vitam cernere.* In Med.

Item Attius Epinausimache,

Primores procerum reuocarent nomina, nisi esset
Quis, qui armeis secum vellet cernere.

Graeci eodem modo simplici, & composito verbo dixerunt κρίνειν, & διακρίνειν, τὸν πόλεμον. — QVI FERRO MINITERE] Cicero Orat. 2. In Catil. *Vobis, atq. huic vrbi ferro, flammaq. minitantem.* — NINGVLVS] Nullus. Grammatici hanc vocem a nec & vllus, deductã arbitrãtur. — HAEC INTER SE TOTVM TVDITANTEIS] Meliùs, *tum tuditanteis*, vel, vt legit Scaliger, *tota vi tuditanteis*. Facile enim *a*, litera in *u*, & dictio illa, *ui*, in *m*, librariorum oscitantia transire potuerunt. Sunt autem tudites, mallei, à tundendo dicti, vnde tuditare. Sed hîc pro, totis viribus niti videtur positum: sumpta à fabris translatione, incudem validis malleorum ictibus tundentibus. — SPERES] Ἀρχαϊσμὸς pro, *spes*, Rursus Ennius XVI Annali, *Spero si speres quicquam prodesse potissunt.*

Varro in Satyra, quae ὄνος λύρας inscribitur,

Quibus suam delectet ipse amusiam
Auiditatem speribus lactet suis.

Q. ENNII FRAGMENTA EX III. ANNALI.

Ti-lus in Eleg. 6. Virg. SIC denseis Aquila pinneis obnixa volabat
Vento, quē perhibēt Graium genus aëra lingua.

Fest. Sos. * Postquā lumina ſeis oculeis bonus Ancu' reliquit.

Ser 6. Aen. Donat. in Hecy. * Tarquinij corpus bona femina lauit, & vnxit.

Macr lib 1. c 9. Hac noctu filo pendebit Etruria tota.

Fest Sos. Tarquinio dedit imperium, ſimul & ſola regni.

Agell. lib. 1. c 22. Inde ſibi memorat vnum ſupereſſe laborem.

Macr. lib 6. c. 1. Caelum proſpexit, ſtelleis ardentibus aptum.

Fest. Prodinunt. Prodinunt famulei, tum candida lumina lucent.

Agell. li. 16. c. 10. Non. Proletarius. Proletariu' poplicitus ſcuteisq. feroq.
Ornatur ferro; moeros, Vrbemq. forumq.
Excubijs curat, —

Fest. Sos. Circum ſos quae ſunt magnae genteis opulentae.

Macr. lib 6. c. 1. Poſtquam deſeſſi ſunt, ſtant, & ſpargere ſe ſe
Haſteis anſateis, concurrunt vndiq. teleis.

EXPLICATIO.

SIC DENSEIS AQVILA PINNEIS] Viuente adhuc Anco, aquila ſuſpenſis leniter alis, pileum è Tarquinij Priſci capite abſtulit: moxque altè volans, rurſus deuolauit, illiuſq. capiti repoſuit. Quare exiſtimo, his verſibus Poëtam hoc augurium deſcribere, quod, vt Dionyſius, Liuius, alijq. quamplurimi tradunt, Tanaquil, Tarquinij vxor, Etruſcorum diſciplina imbuta, fauſtum, laetumq.

Lib. 3. Lit. 1.

laetumq. agnouit: virumq. complexa rei nouitate attonitũ, hortatur, bono, fortiq. animo esse, cùm id regni fastigium portenderet. De ea Silius, — *haec quoq. castae* Lib. 15.

Augurio valuit mentis, venturaq. dixit

Regna viro, & dextros agnouit in alite Diuos.

Idque euentu postea comprobatum est. Nam defuncto Anco, in cui' familiaritatẽ Tarquini' industria, ac calliditate se insinuauerat, tutor eius liberis relictus, regnũ occupauit. VENTO, QVEM PERHIBENT GRAIVM GENVS AERA LINGVA] E'ρμηνεία. Videtur Hippocratis opinionem sequutus, qui in libro περὶ φυσῶν, ait, ἄνεμος γάρ ἐστιν ἠέρος ῥεῦμα, καὶ χεῦμα. Vnde Plutarchus in libello de Homero, ἐσ' ἄνεμος ἐστὶν ἀὴρ ῥέων. Lucretius, Lib. 6.

Ventus enim fit, vbi est agitando percitus aër.

Ad quam sententiam accessêre Vitruuius, Seneca, Arnobius & alij plerią. Sed nescio quorsum Scaliger, vir eruditissimus, acriq. iudicio, maluerit hunc versum, qui incorruptus habetur apud Probum, legẽdum esse, *Vento Graiugenum perhibet quẽm ne aethera lingua.* Li 1. cap 6. Li 5. Quaest. nat. lib. 1.

Lingua, enim non recto casu, sed sexto, per pleonasmon protulit Ennius: quod & carminis fauet integritati, & Ennianam phrasim redolere videtur. GRAIVM GENVS] E'λληνισμός, pro ipsis Graecis. Eodem modo ab Euripide dictum est, πρεσβυτῶν γένος, pro ipsis senibus, ab Homero Achaeorum filij, pro ipsis Achaeis, & Pindaro Deorum liberi, pro ipsis Dijs. POSTQVAM] Obitum Anci describit, qui, cùm annos quatuor & viginti regnum summa laude administrasset, incredibili omnium moerore decessit. LVMINA SEIS OCVLEIS BONVS ANCV' RELIQVIT] Sicuti vitae lumẽ adire, pro, nasci, ita pro, mori, lumina linquere elegãter dicitur.

Lucret, — *Lumina qui linquunt, moribundi particulatim.* Lib. 3.

Et, *Dulcia linquebant labentis lumina vitae.* Lib. 5.

Cicero II. de Consulatu suo,

Luce serenanti vitai lumina liquit.

Virgilius, *Quò magis inceptum peragat, lucemq. relinquat.* Lib. 4 Aen.

Nouius — *vbi bipedes volucres lino linquant lumina.*

Hinc Lucilius in quodam Epigrammate, Τοὺς καταλείψαντας γλυκερὸν φάος. Vnde etiam lumine cassi, spoliati, & luce carentes, mortui appellati sunt. Lucretius integrũ penè hunc versum Ennij ita inter suos inseruit, *Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis,* Lib. 3.

Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit.

Quod dictum, à dignitate personae, quasi prouerbij loco Romanos habuisse, arbitror. Nam cùm omnibus mortem communem esse, & ob id aequo animo ferendam, monere vellent, hunc optimum regẽ,

immortalitate ferè dignum, etiam suum obijsse diem memorabant:

Lib. 4 Car. od. 7. Horatius de eodem,

Nos vbi decidimus

Quò pius Aeneas, quò Tullus diues, & Ancus.

II 1. Epist. Et, *Ire tamen restat, Numa quò deuenit, & Ancus.*

Iliad. ρ. Sic etiam Homerus de Patroclo.

Ἀλλὰ φίλος θάνε καὶ σὺ, τίη ὀλοφύρεαι αὔτως

Κάτθανε καὶ Πάτροκλος ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων.

— BONVS ANCVS] Quòd benè imperium administrauerit. TARQVINII CORPVS] Donatus in Hecyra legit,

Exin Tarquinium bona femina lauit, & vnxit.

Fuit autem Tarquinius, vt Auctor de Viris Illustribus prodit, ab Anci liberis, immissis percussoribus, per dolum regno exutus & interfectus. — BONA FEMINA LAVIT, ET VNXIT] Bonã feminam, veteres appellabant, quae officij caussa, nuptijs, & funeri-

In Nupt. Iul. bus presto erat. Catullus,

Vos vnis senibus bonae.

Cognitae benè feminae

Collocate puellam.

Cadauera quoq. à feminis vngi, consueuisse, declarat Horatius ad

In Epodo. Canidiam, *Vnxêre matres Iliae addictum feris*

Alitibus, atq. canibus homicidam Hectorem.

Sed Donatus in hoc loco videtur pro bona femina, Tarquinij vxorem intelligere, quandoquidem, vt probaret, vxores dici, quòd ipsae

Iliad Ω. lotos maritos vngebant, hunc versum testem adducit, quem Ennius ad verbum ferè ex illo Homerico transtulit,

Τὸν δ' ἐπεὶ οὖν δμωαὶ λοῦσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ.

Iliad Σ. Idem, Αὐτὰρ ἐπειδὴ ζέσσεν ὕδωρ ἐνὶ ἤνοπι χαλκῷ

Καὶ τότε δὴ λοῦσάν τε καὶ ἤλειψαν λίπ' ἐλαίῳ

Odys. Ω. Et, Κάτθεμεν ἐν λεχέεσσι, καθήραντες χρόα καλὸν

Ὕδατί τε λιαρῷ καὶ ἀλείφατι —

Lib. 6. Maro de Miseno, — *Corpusq. lauant frigentis, & vngunt.*

Vngebantur etiam conuiuae: vnde iocosè Martialis,

Qui non coenat, & vngitur Fabulle,

Hic verò mihi mortuus videtur.

HAC NOCTV] A tempore insidijs opportuno, in quo magis pericula impendent. *Noctu*, pro, nocte antiquo more. Plautus Curcul.

Hac noctu in somnis visus sum viderier. —

Claudius Quadrigarius Annal. XXXI. *Senatus autem noctu conuenire, noctu multa domum dimitti.* Admonet autem nos Historiae series vt censeamus, haec Seruij Tullij verba esse: cui, extincto Prisco

Tarqui-

Tarquinio, Patres absq. populi cõsensu regnum detulerũt: sumptoq. cum Veientibus bello, alijsq. Etruscis, hortatur milites, vt pro imperij propagatione strenuè dimicent: nam illa nocte de totius Etruriae summa decidetur. Sed maiori quidem venustate Poëta noster suam sententiam explicauit, quàm Homerus, qui simplici quodam loquendi modo ait, Haec nox aut perdet, aut seruabit exercitum,

Νὺξ δ' ἥδ' ἠὲ διαῤῥαίσει στρατὸν, ἠὲ σαώσει.

— FILO PENDEBIT] Prouerbiali eloquutione Etruriae discrimen amplificat: qua vtimur, cùm rei alicui maximum imminere periculum, demonstrare volumus; vt tam facilè ruere possit, quã graue aliquid tenui suspensum filo. Suida Graecè expressit adagium ἀπὸ λεπτοῦ μίτου τὸ ζῆν ἠρτῆσθαι. Ouidius, Lib. 4. de Ponto.

Omnia sunt hominum tenui pendentia filo.
Et subito casu quae valuêre ruunt.

Ammianus, *A uitae principis salute, velut filo, pendere statum orbis terrarum.* Lib. 14. Eodem refertur illud Ciceronis pro Flacco; *Salus nostra spe exigua, extremaq. pendet.* Ductum fortasse prouerbium à gladio illo, quẽ tenui filo, seu seta equina, è lacunari appensum Dionysius in Damoclis accumbentis caput dirigi iussit, vt ostenderet eo exemplo, quàm misera & periculosa esset Tyrannorum vita. Horatius, Lib. 3. Car. Od. 1.

Districtus ensis cui super impia
Ceruice pendet, non Siculae dapes
Dulcem elaborarunt saporem,
Non, auium, cytharaeq. cantus;
Somnum reducent ——

Huc pertinet & illud Saturnini Imperatoris dictũ, à Flauio Vopisco in eius vita relatum; *Nescitis amici, quid mali sit imperare; gladij seta pendentes, ceruicibus imminent: hastae vndique, vndiq. spicula. Ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate; non bella pro iudicio, non arma pro studio.* Plutarchus in extremo Demosthenis ait, Perdiccam à Demade literis hortatum esse ad Macedoniam tentandam, & ad cõseruandos Graecos, vt à marcido, & vetere filo, Antipatrum scilicet significante, dependentes. Graeca autẽ praestantissimi Oratoris haec verba sunt. γράμματα γὰρ ἐξέπεσεν αὐτοῦ, δι' ὧν παρεκάλει Περδίκκαν ἐπιχειρεῖν Μακεδονίᾳ, καὶ σώζειν τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀπὸ σαπροῦ καὶ παλαιοῦ στήμονος (λέγων τὸν Ἀντίπατρον) ἠρτημένους: Maior extenuatio est illa Maronis in Cyri,

Quae tenui patriae spes sit suspensa capillo.

In quo loco expressit illud Graecorum, ἐκ τριχὸς κρεμᾶται. Haec ex nostris adagiorum libris; eorum auctorum locis more nostro praetermissis, qui à Transalpino illo Chiliadum scriptore afferuntur.

ETRY-

— ETRVRIA TOTA] Virgilius,

— totamq. sub armis coactam Hesperiam —

TARQVINIO DEDIT IMPERIVM] Tarquinius, cui Superbi cognomen fuit, Tulliae vxoris scelestissimae monitis, atq. increpationibus regnum inuasit: quae postquàm ante omnes in foro Tarquinium, Regem salutauit, immani consilio, Tullium patrem interfici iussit, vt, eo sublato, tutiùs regno potirentur. Quamobrem Poëta inquit, *Tarquinio dedit imperium*. Tulliam nimirum intelligens. — ET SOLA REGNI] Sola regni, pro regno, sicut apud Catullum, *Sola terrae*, & Lucretium, *Terraîq. solum*, pro terra. Sed nô ab re alienum putarem, si solum in hoc loco non pro terra intelligeretur, vt exponit Festus, sed pro solio Regio, vt in eo versu,

Lib. 1. | Annal. lib. 1.

— regni stabilita scamna, solumq.

Nam *Solla* appellantur, vt idem inquit Festus, *Sedilia, in quibus non plures singulis possint sedere*, vt sint dicta, *sola*, pro, *solla*, antiquorum more: qui, vt Isidorus asserit, consonantes geminare non consueuerunt. Item Festus, *Anus dicta est ab annorum multitudine, quoniam antiqui non geminabant consonantes*, Et, vt testatur Velius, anum, pro, annum, dixerunt. Congruit huiusmodi interpretatio cum solio, quod non à soliditate dictum est, vt quidam arbitrantur, sed, vt Asper tradit, *per antistoechon, quòd vnum solum capit, quasi sedium à sedendo*, & sella, quasi *sedia*, *dicta* est, ad Graecorum similitudinem, qui ἕδος dicunt, παρὰ τὸ ἐν αὐτοῦ ἕζεσθαι. Virgilius apertiùs,

Lib. 1. c. 26. | Lib. 11.

Et sellam regni, trabeamq. insignia nostri.

Lib. 1. c. 22. — VNVM SVPERESSE] Monet Agellius, *super esse*, diuisè esse pronunciandum, vt duae, non vna, orationis partes videantur. — LABOREM] Lauorem aliquando pronunciasse Veteres, auctor est Adamantius in libro de B. muta, & V. vocali. PRODINVNT] Prodeunt, vt ait Pompeius. — CANDIDA LVMINA LVCENT] *Lucent*, non ad lumina refertur, sed ad famulos, qui cereos accensos deferentes, lucent, hoc est, vt Varro interpretatur, adlucent: Plautus Curcul.

Lib. 5. de lin. Lat.

Tute tibi puer es lautus: luces cereum.

Et Casina, *Primum omnium huic lucebis nouae nuptae facem.*

PROLETARIV'] Qui sint proletarij ex Agellio, & Nonio cognosci potest. — POPLICITVS] Pro, publicitus, sicut poplicus, pro, publicus, vt in aenea tabella legis Agrariae. Caecilius Plotio,

Ibo domum, ad plebem pergitur, poplicitus deferendum est.

Pomponius Campanis,

Dat ordo senio, & fullonibus poplicitus cibaria.

— FEROQ. ORNATVR FERRO] Materia pro re côfecta. In omni-

In omnibus excusis Agellij legitur, reclamante, metri ratione,

— *scutisq. ferroq.*

Ornatur, ferro muros &c.

In Nonio, — *scutaq. ferriq.* *Ornatus* —

Sed absque dubio, quam scripsimus, vera est lectio. Nam Lucretius, in hoc, quemadmodum in alijs compluribus, Ennium imitatus, ferum ferrum, & fera tela, dixit. — MOEROS, VRBEMQ. FORVMQ. EXCVBIIS CVRANT] Moeros, pro, muros antiquè, vt ait Seruius. Vnde pomoerium, quasi post moeros, quo etiã modo moenire, pro, munire, moenera, pro, munera, & oeti, pro, vti Veteres dicebant. Hanc sententiam ita profert Virgilius, In lib. 10. Aen. Lib. 9.

Omnis per muros legio sortita periclum

Excubat, exercetq. vices quod cuiq. tuendum est.

Quibus verbis cõsultò Virgilius ad murorũ, seu moerorum etymologiam allusit, qui ἀπὸ τῆς μοίρας appellati sunt, quòd quisque pro parte sua eos tueretur. Ita etiam alibi ad Graecae vocis explicationẽ respiciens, dixit, — *sparsasq. per aequor Cyclades* — Σποράδες enim, hoc est, sparsae, eae insulae in mari Aegeo appellantur, quas, vt videtur, Virgilius à Cycladibus nõ distinxit. POSTQVAM DEFESSI SVNT] Pugnae labore defatigati. — SPARGERE SE SE] Idem alibi. Lib. 3. Aen.

Hastati spargunt hastas —

Translatio ab agricolis ducta. HASTEIS ANSATEIS] Ennius rursus in V. Annali.

— *ansatas mittunt e turribus hastas.*

— CONCVRRVNT VNDIQ. TELEIS] Surripuit Maro hoc acroteleution, — *Raptis concurrunt vndiq. telis* Lib. 7.

Indomiti agricolae —

Q. ENNII FRAGMENTA EX IIII. ANNALI.

ROmani scalcis summa nituntur opum vei Macr. lib. 6. c. 1.

EXPLICATIO.

AD quartum hunc vsque Annalem, cuius, praeter hũc versum, nullum reliquum est vestigium, Poëta Romanorum Regum histo-

historias scripsit. Quae verò deinceps sequuntur, Reip. temporibus gesta esse, ex ipsis reliquijs perspicuè liquet. — SVMMA NITVNTVR OPVM VEI] Idem XVI. Annali,

Reges per regnum statuasq. sepulcraq. quaerunt,
Aedificant nomen, summa nituntur opum vei.

Maro XII. *Pro se quisq. viri summa nituntur opum vi.*
Vbi obseruat Seruius esse hemistichium Ennianum. Sed quod hoc loco Maro planè transcripsit, ita in IX. modestè est imitatus,

—— Summaq. euertere opum vi.
Certabant ——

Lib. 2. de Diuin. Apud Ciceronem Oraculum Croeso redditum, quod ex Herodoto interpretatus est, ijsdem verbis terminatur,

Croesus Halym penetrans magnam peruertet opum vim.

Q. ENNII FRAGMENTA EX V. ANNALI.

Non. Stirps. Fest. Recto fronte, & Stirpis — NOmine Purrhus, vti memorant, à stirpe supremo.

—— stolidum genus Aeacidarum
Cic. lib. 2. de Diui. — Bellipotenteis sunt magi' quàm sapientipotenteis.

Idem ibid. — * Aio, te Aeacida, Romanos vincere posse.

Cic. de Senect. — * Quò vobis menteis, rectae quae stare solebant
Ante hac, dementi sese flexêre ruina?

Var. lib. 6. de lin. Lat. — * Orator sine pace redit, regique refert rem.

Idem ibid. — * —— decretum est fossare corpora teleis

Fest. Superescit. — * Dum quidem vnus homo † Romae toga superescit. † Romanus toga.

Cic. lib. 1. Off. — * Nec mî aurum posco, nec mî pretium dederitis:
Nec cauponanteis bellum, sed belligerantes;
Ferro, non auro, vitam cernamus † vtrique, † Vterque.
Vos ne velit, an me regnare Hera; quidue ferat fors

Virtute

Virtute experiamur: & hoc simul accipe dictum:
Quoium virtutei belli fortuna pepercit,
† Horundem me libertati parcere certum est: † Eorundem.
Dono ducite, doque volētibu' com magneis Deijs.

*

Cogebant hosteis lacrumanteis, vt misererent. Prisc. lib. 5.

*

Inijcit irritatu', tenēt, occasu' iuuat res. Fest. Occasus.

*

—, ansatas mittunt è turribus hastas. Non. Ansatae.

*

Quod per amoenam vrbē leni fluit agmine flumē. Macr. lib. 6. c. 4.

*

EXPLICATIO.

NOMINE PVRRHVS] Ex hoc versu, quem ex V. Annali retulit Nonius, opinati sumus, Ennium toto eo libro Pyrrhi Epirotarum Regis res gestas esse prosequutum: ideoque reliquias omnes, quas ad hanc historiam spectare cognouimus, huc cōgessimus; & hūc versum, quo & illius nominis meminit, & originis, in principio, quasi narrationis initiū, collocauimus: quamuis alios eum praecessisse, nō dubium sit, qui aliquas Pyrrhi attributiones declararent. NOMINE PVRRHVS] Vulgata quaedam Nonij exemplaria habent, *Omnes Pyrrhus*, alia, *Homines Pyrrhus*. Sed facilè Librarius litterarū affinitate decipi potuit, dū malè, *Homines*, pro, *Nomine* transcripsit. Ità enim Festi auctoritate legendum est: apud quem in dictione, Stirps, perspicuè legitur, *Nomine Pyrrhus*, & mox paruo interiecto spatio, *à stirpe supremo*; vnde clarè liquet, ità ab Ennio scriptum esse; & verba, quae in Festo desunt, esse illa, *vti memorant*. Scaligero, vtranq. lectionem respuenti, placet esse legendum, *Aemoni' Pyrrhus, vti memorant &c.* Sed in antiquo quodam exemplari legitur, *Hores Pyrrhus, vti memorant*. Vnde aliqui conijciunt esse legendum, *Hoc rex Pyrrhus, vti memorant*. Purrhus autem nō Pyrrhus scripsimus, Ciceronis auctoritate, qui de hac ipsa re in Oratore agens, ait, Enniū Purrhū semper dixisse, nūquam Pyrrhū, sicut aetas posterior aurium caussa dixit. Et ita etiā in peruetusto Pandectarū libro, Purrhum pro, Pyrrhum, scriptum offendimus. Veteres enim, vt alibi retulimus, frequenter, u, pro, y, ponebant, Suram, Suriam, Musiam, & Subarim dicentes, pro Syra, Syria, Mysia, & Sybari. Teren-

tius verò Scaurus in libello de Orthographia, vbi loquitur de affinitate B. litterae, cum P, ait, Graecos dixisse, Πυῤῥίαν, quem nos Birrhiã, & quem Pyrrhum, Antiquos Byrrhum. Confirmat hoc vetus Glossarium, in quo Byrrhum exponitur, πυῤῥὸν, ξανθὸν: qua etiam ratione à Graeco, πύξος Veteres, buxus, dixerunt. Quamobrem Petrus Victo-
Li 14. c. 3. Var lect. rius apud Ciceronem legendum existimat, Burrhum, pro, Pyrrhum
Lib 1. Quinctiliani, ac Festi auctoritate. Nec ab hac opinione discrepat
In Balena. Seruius, qui ait, *Pyrrhus, à colore dictus, qui Latinè Byrrhus dicitur, à*
Lib. 2 Aen. *colore quo tingebatur*. Tradunt enim Grammatici, Pyrrhum Achillis filium à rubentis comae colore hoc nomine primum appellatum esse, cùm anteà Neoptolemus vocaretur. — A STIRPE SVPRE-
Lib 6. MO] A generis dignitate. Virgilius,

Ipsumq. Aeaciden genus armipotentis Achillis.

Cap. 35. Auctor de viris illustr. ait, hunc Pyrrhum paterno genere ab Achille, materno ab Hercule fuisse oriundum. Plutarchus in eius vita longiori serie eam stirpem describit, quam priùs lyrico carmine Phyloxenus Cytherus complexus erat. Quod autem Ennius, *de stirpe supremo*, Virgilius, omissa translatione, *de gente suprema*, dixit: & Cinna in Pollionis Propentico, *alta ab origine*. Vsurpauit itidem Virgilius hanc
Lib. 6. vocem in vtroque genere,

Lib. 3. Aen. — *magna de stirpe nepotum.*

Et, — *imo de stirpe recisum.*

Vetus Poëta apud Festum in eodem fragmento, cuius supra meminimus, similiter *Graeco stirpe*, masculinè protulit: quod fortasse de eodem Pyrrho dictum est. — STOLIDVM GENVS AEACIDARVM] Haec verba licet apud M. Tullium in II. de Diuin. solutae orationis modo conscripta videantur, metris tamen constare perspicuum est. — BELLIPOTENTEIS] Hoc nomine incertus Poëta Martẽ appellauit, sicut Lucilius Apollinem, cortinipotẽtem, quòd scilicet cortinae praeesset. AIO TE AEACIDA] Ambigua haec Oraculi verba cùm Pyrrhus contrario sensu intellexisset, Tarentinis auxilio venit, Romanisq. intulit bellum. Auctor de Vir. Illustr. ea verba tãquàm ab Oraculo prolata refert, nulla facta
Lib. 2. de Diuin. Ennij mentione. Cicero autem loquens de Oraculorum obscuritate, ait, *Vtrum igitur eorum accidisset, verum oraculum fuisset. Cur autẽ hoc credam vnquam editum Croeso? aut Herodotum cur veraciorem ducam Ennio? Num minus ille potuit de Croeso, quàm de Pyrrho fingere Ennius? Quis enim est, qui credat Apollinis ex oraculo Pyrrho esse respõsum; Aio te Aeacida Romanos vincere posse. Primum Latinè Apollo nunquã locutus est. Deinde ista sors inaudita Graecis est. Praeterea Pyrrhi temporibus, iam Apollo versus facere desierat.* Et paulò post addit, *hanc amphibo-*

phibologiam versus intelligere potuisset, vincere te Romanos, nihilo magis in se, quàm in Romanos valere. Hoc ipsum cōmentitium fuisse, testatur etiā Minutius Felix, qui ait, *De Pyrrho Ennius Apollinis Pythij responsa confinxit, cum Apollo versus facere desijsset. Cuius tamen cautū illud, & ambiguum defecit Oraculum, cùm & politiores homines, & minus creduli esse caeperunt.* QVO'] Sunt haec Appij Claudij verba, qui abrupto orationis principio, per indignationem grauiter in Senatum inuectus est, amentem eius consilij rationem iurgijs incessens. Quā quidē rem ita Cicero in Catone clarissimè exposuit. *Ad Appij Claudij senectutem accedebat etiam, vt caecus esset; tamen cùm sententia Senatus inclinaret ad pacem, & foedus faciendum cum Pyrrho, non dubitauit dicere illa, quae versibus prosequutus est Ennius, Quò vobis menteis &c.* Rursus in Bruto; *Possumus Appium Claudium suspicari disertum, quia senatum iam iam inclinatum, à Pyrrhi pace reuocauerit.* Eius item oratio Ciceronis etiam temporibus extabat, vt ipse met eodē libro auctor est. Hanc eandem Ennij sententiam Plutarchus in Pyrrhi vita, ita ferè ad verbum expressit; Ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλούμενος ἀεὶ λόγος; Auctor verò ille, qui vniuersam Liuij historiam in compendium redegit, ait, Cyneam legatum à Pyrrho in Senatum missum, petijsse, vt componendae pacis caussa, Rex in Vrbem reciperetur: de qua re, cùm ad frequentiorem Senatum referri placuisset, Appius Claudius, qui propter inualetudinem oculorum iam diu cōsilijs publicis se abstinuerat, venit in Curiam, & sententiam suam tenuit, vt id Pyrrho negaretur: quam posteà Vlpianus in libro VI. ad Edictum seuerissimam appellauit. — VOBIS] Emphasis non sine stomacho, quasi dicat, vobis, qui tanta praediti estis sapientia, ac in rebus gerendis sollertia. — MENTEIS] Eadem poenè insimulatione Catullus in Rauidum,

Quae nam te mala mens.

Hecuba apud Virgilium, Lib. 2. Aen.

— *Quae mens tam dira miserrime coniunx*
Impulit —

Idem in IV. & XII. — *quae mentem insania mutat?*

Archilochus,

Πάτερ Λυκάμβα, ποῖον ἐφράσω τόδε;
Τίς σὰς παρήειρε φρένας.

— RECTAE QVAE STARE SOLEBANT] Preclarè stare mentes dictum est: nam rectum ad actiones translatum, vt in III. ad Herennium definit Cornificus, est id, quod cum virtute, & officio fit. Vel vt in IV. de finibus ait Cicero, Illud rectū est, quod κατόρθωμα dicitur, quod soli sapienti contingit. Rectas igitur mentes

ſtare dixit, ſumpta ab arboribus, ſeu columnis tranſlatione, quae cùm rectae ſunt, nullaq. ex parte nutant pondere, non facilè pro-
Li. 5. ad At. cumbunt. Ità Cicero *ſtare animis* dixit, & Horatius *ſtans animo*. Theo-
Lib. 2. Saty. critus verò contrario ſenſu,

Ὦ κύκλωψ κύκλωψ πᾷ τὰς φρένας ἐκπεπότασαι;

ANTEHAC] Ratio à praeterito. — DEMENTEI SESE FLEXERE RVINA] Hunc locum legit Scaliger, verſu choerilo, ſeu diphilo,

Antè hac dementei ſeſe flexêre via.

Videturq. Theodori Gazae verſionem ſequutus, qui hos Ennij verſus ità Graecè interpretatur in Catone maiore,

Ποῖ φρένες ὑμῶν αἷς ἦν ἀστεμφῶς πάρος ἴσχεν,
Αἶψα γε δὴ ταύτην ἄφρονα τράφθην μάλ᾽ ἀταρπόν.

Poſtrema nanque dictio illa, ἀταρπός, Latinè, callis, ſemita, via recta dicitur. Eamq. ſic appellatam, tradunt Grammatici, quòd ἐξ αὐτῆς οὐκ ἔστι τραπῆναι. Verùm ſi Theodori auctoritate nitamur, probabilior videtur lectio Dionyſij Lambini, apud quem habetur,

Antè hac dementeis ſeſe flexêre viaï.

Vt ſit ſenſus, quò viai mentes dementes ſeſe flexêre? Sed tamen antiqua Ciceronis lectio tot ſaeculis recepta non omnino reſpuenda eſt. ORATOR SINE PACE REDIT] Nullum magis idoneū nactus ſum locum, in quo hic verſus collocari poſſit. Nam Orator, de quo hîc Poëta loquitur, Cyneas, vt opinor, fuit è Theſſalia, Demoſthenis auditor, vir vſqueadeò facundia praeditus, vt meritò de eo Pyrrhus praedicare ſolitus ſit, plures à Cynea eloquētia, quàm à ſe armis victorias eſſe reportatas. Hūc igitur Pyrrhus ad Romanos Oratorem miſit, vt eos muneribus, blanditijs, pollicitationibusq. ad pacis conditionem adduceret, ad quam cùm iam Romanorum animos vertiſſet, illi demum, Appij caeci diſſuaſionibus abnuerunt, Legato, re infecta dimiſſo. Ad hoc videtur alluſiſſe Virgilius,

115 1. *Legati reſponſa ferunt, nihil omnibus actum*
Tantorum impenſis operum, nil dona, nec aurum
Nec magnas valuiſſe preces ——

— REDIT, REGIQ. REFERT REM] Re, ſyllaba multùm Antiquis idonea viſa eſt, ad exprimendum redeundi actū. Quare verba id ſignificantia apud Latinos ab eadem ſyllaba incipiunt, vt redeo, reuertor, regredior, remeo, remigro. Vnde Poëta noſter, vt Oratoris reditum congruentibus litteris explicaret, quatuor coniunctim dictiones poſuit, quarum ſingulae à, *re*, ſyllaba initium habent. — DECRETVM EST FOSSARE CORPORA TELEIS] Cyneas Pyrrho renuncians, quae in legatione ab ipſo geſta fuerant, inter

inter caetera, retulit, Romanos corpora periculis omnibus, telisq. obijcere, decreuisse, potius, quàm pacē conciliare. Quibus verbis videtur respexisse ad prouerbium; *Aut manenti vincendum, aut moriendum*: quod vsurpari solet, vbi firma, stabilisq. stat sententia, aut aliquid perficiendi, aut moriendi. Ferturq. translatum à Spartanorum disciplina, qui ea animi obstinatione ad praelium proficiscebantur, vt, aut subactis bello hostibus domum reuerterentur, aut dimicando occumberent. De verbo, fossare, ait Varro, *Hoc verbum Ennij, dictum à fodicando à quo fossa*. Hinc apud Poëtas frequentes illae translationes, *latus cultro, & ense iugulum fodere*. Ennius rursus, Lib. 4. de lin. Lat.

Illurici restant sicis, sibineisq. fodientes.

Lucanus, *Ne nos cum calido fodiemus viscera ferro.*

Quod verbum videtur quasi hiatum quendam vulnerum, ac profunditatem significare. Sed ego *fossari*, potius quàm *fossare*, legerem, cum metri, tum etiam sensus concinnioris gratia. Silius libro VI. huc fortasse respiciens, *Quin & magnanimum perfosso corpore telis*.

Sunt, qui legant pro, *fossare*, *stare*, vel *dare corpora telis*: nimium Varronis scriptura refragante. DVM QVIDEM VNVS HOMO ROMAE TOGA SVPERESCIT] Quousq. vnus tādē Romae erit superstes, vel superuixerit. *Escit*, Veteres pro, erit, posuisse, ex Festo liquet: vnde in legibus XII. Tabularum. *Ast ei custos nec escit*. Et ita quoq. legenda sunt apud Ciceronem II de legibus, verba illa earundem Tabularum. *Quoi auro denteis vinti escunt*. Lucretius, In Escit. Lib. 2.

Ergo rerum inter summam minimamq. quid escit?

Huius verò carminis scripturam vitiosam esse apud Festum, ex pedū claudicatione manifestum est, vbi fortasse pro, *Romae toga superescit*, reponendum est, *Romae toti superescit*, vt ad verba illa, *vnus homo*, haec, *Romae toti*, tanquam antitheta referantur. NEC MI AVRVM POSCO] Cùm Romani C. Fabricium virum bellica virtute insignem, cum magno auri pondere ad Pyrrhum pro redimendis captiuis misissent, fertur Pyrrhus in eius, aliorumq. conspectu apertè dixisse, se non mangonum more cum Romanis negotiari, sed de gloria, atque imperio dimicare, quam vocem Cicero ex Ennio referens, vt Aeacidarum genere dignam commendauit. Cumq. Pyrrhus vnius Fabricij fidei captiuos quadam lege credidisset, Fabricius, qui tum Consul erat, ne animi magnitudine superaretur, néue Pyrrhus in aliquam caderet suspicionem Romanos dolis, aut pretio velle victoriam obtinere; sumpta occasione ex Nicia Pyrrhi familiari, qui ei, & Quinto Aemilio eius collegae pollicitus fuerat, clam pacta mercede, de medio Regem sublaturum, haec inter alia Pyrrho scripsit, vt in III. Annali à Quadrigario proditum est. *Ad nos venit Nicias familia-*

miliaris tuus, qui sibi pretium à nobis peteret, si te clam interfecisset. Id nos negauimus velle, néue ob eam rem quicquam commodi exspectaret: & simul visum est, vt te certiorem faceremus, ne quid eiusmodi si accidisset, nostro consilio Ciuitates putarent factum, & quod nobis non placet, pretio, aut praemio, aut dolis pugnare. Tu nisi caueas iacebis. Huius verò epistolae exemplar diuersum sanè à Plutarcho refertur, apud quem nulla Niciae est mentio, sed Pyrrhi medici, qui se spontè Fabricio obtulit, Regem, mercede proposita, veneno necaturum: cui adstipula-
Lib. 2. tur Eutropius. Sed Valerius Antiâs neutri consentit. Scribit. n. Timocratem quendam Ambraciensem Pyrrhi amicum huiusmodi scelus attẽtasse. At quisquis is fuerit, illũ Fabricius, vt Suidas tradit ex auctore nescio quo, Pyrrho vinctũ remisit, quod factum is admirans, fertur exclamasse, οὗτός ἐστι καὶ οὐκ ἄλλος Φαβρίκιος, ὃν δυσχερέστερον ἄν τις παρα-
Lib. 1. τρέψοι τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἢ τῆς συνήθους πορείας τὸν ἥλιον; quae verba ita Latinè ab Eutropio referũtur. Ille est Fabricius, qui difficiliùs ab honestate, quàm Sol à cursu suo auerti potest. NON CAVPONANTES BELLVM] Non ob quaestum, sed ob belli gloriam pugnamus: quapropter armis, non dolis certandum est. Hinc praeclara illa Alexandri vox ad Parmenionẽ, ei persuadentem, vt noctu inopinantes hostes adoriretur, Victoriam furari, inquit, turpe est: manifestè, ac sine dolo Alexandrum vincere oportet. Sic verò Arrianus, αἰσχρὸν ἐστι κλέψαι τὴν νίκην, ἀλλὰ φανερῶς καὶ δίχα σοφίσματος χρὴ νικῆσαι Ἀλέξανδρον. Cauponatur igitur bellum, cum lucri tantum caussa fit. Huiusmodi autem elocutionem Ennio, vt videtur, suggessit Aeschylus, qui in fabula Septem ad Thebas, ait, καπηλεύειν μάχην: & quod
Lib. 6. Aeschylus de bello, Herodianus de pace dixit, καπηλεύειν εἰρήνην χρυσίῳ. Quod rectè transtulit Politianus, Auro pacem cauponari. Budaeus autem pacem vendere interpretatur. FERRO NON AVRO] His verbis Pyrrhus non solùm animi sui magnitudinem ostendit, sed etiam ab hostibus beneuolentiam captat: quandoquidem non spe quaestus, sed sola virtute, gloriaeq. stimulo impulsus, ad conferendas manus venerit. Huic non absimile est Camilli dictum, qui cùm eo tempore ad Vrbis portas cum exercitu accessisset, quo Romani Brenno Gallorũ duci, mille auri pondo, pacis cõuentione numerabant, aurum statim de lancibus auferri iussit, & vacuos inde Gallos discedere, dicens, Romani moris esse, ferro, non auro patriam tueri. Stratophanes miles apud Plautum in Truculento,

Auro, haud ferro, deterrere potes me.

Inde veteri prouerbio dicitur, Hastis argenteis pugnare; cùm victoria potius argento, quàm virtute paratur. VITAM CERNAMVS] Idem in Medea,

Nam

Nam ter sub armeis malim vitam cernere,

VOS NE VELIT, AN ME REGNARE HERA] Iunonem Graeci ἥραν dicunt. Vnde in antiquis Etruscorum librĳs Hera appellabatur, quam etiam sortem, vel fortunam intelligebant. Est enim fortuna belli domina, de qua ait Caesar; *Sed fortuna, quae plurimùm potest, cum in reliquis rebus, tùm praecipuè in bello paruis momentis magnas rerum commutationes efficit.* Hirtius de Bello Alexandrino, *Fortuna, quae plurimùm in bellis potest.* Cicero pro M. Marcello; *In armis,* inquit, *maximam partem quasi suo iure fortuna sibi vendicat, & quicquid prosperè gestum est, id penè omne ducit suum.* Et paullò infrà, Illam ipsam rerum humanarum dominam fortunam dixit. Et ad Atticum; *fors in armis plus, quàm ratio potest.* Archilochus autẽ in Deorum arbitrio victoriam ponit, Lib. 3. de Bel. Ciu. Lib. 14.

Νίκη ἀνθρώποισι θεῶν ἐν πείρᾳ κεῖται.

Haec, & alia pleraque in explicatione prouerbij, Fors domina campi, retulimus. De ea Plautus Mercatore,

Diuũ atq. hominũ quae spectatrix, atq. hera eadem es hominib.

Hanc, quam & Δέσποιναν Graeci vocant, tradit Pausanias in Arcadicis, apud eas gentes maximo honori fuisse habitam. Ptolemaeus autem fortunae partem Heram appellauit. Catullus Deos omnes, heros,

Hostia caelestes pacificasset heros.

Et paullò post,

Quòd temerè inuitis suscipiatur heris.

QVORVM VIRTVTEI] Captiuos intelligit. BELLI FORTVNA] Cicero Bruto. DONO DVCITE] Plutarchus, Auctor de Vir. ill. & alij testãtur, Fabricio gratis captiuos à Pyrrho redditos fuisse: de quorũ quidẽ numero ambigitur, nam Iustinus tradit CC. fuisse; Eutropius octingentos supra mille, Orosius M.CCCX. Cap. 35. Lib. 18. Lib. 2 lib. 4

DOQ. VOLENTIB. CVM MAGNIS DEIIS] Plautus Persa, Act. 3. Sc. 1.

Sequere hâc mea gnata; cum Dijs volentibus.

Item Milite glorioso, *Agite, ite cum dijs benè volentibus.* Cato de Re rustica, *Cum Dijs volentibus, quodq. benè eueniat mando tibi.* Virgilius, Act 4. Sc. 7. Cap. 141. Lib. 1. Aen.

—— ponuntq. ferocia Poeni

Corda volente Deo ——

Quod Graeci σὺν θεοῖς, & οὐκ ἄνευ θεῶν dixerunt. Vnde Sallustius in historia, *Vt tanta repentè mutatio non sine Deo videretur.* Cassius Hemina quaerens qui sint magni Dij, ait Samothracas Deos, eosdemque Romanorum Penates propriè dici θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστούς, θεοὺς δυνατούς. Trinis autem ijs Dijs, magnis; potentibus, valentibus, vt Tertullianus inquit in libro de Spectaculis tres arae in Circo parent. Sed, vt ex Virgilio liquet, vni Iunoni omnes hi tribuebantur tituli.

Vbi enim ille Iunonem magnam dixit, τὴν μεγάλην intellexit; vbi bonam, τὴν χρηστὴν; vbi dominam potentem, τὴν δυνατὴν. Varro ait, terram, & Caelum, vt Samothracum docent initia, esse magnos Deos. Plato in libro VII. de legib. Solem, & Lunam magnos Deos appellat. COGEBANT HOSTEIS LACRVMANTEIS, VT MISERERENT] Ingens hîc per locum communem excitatur commiseratio. Possunt enim infortunia, & lacrimae vel hostem ad miserationem commouere, vt de Troianis inquit Maro, Sinonem in amicitiam recipientibus,

Lib 4. de lin. Lat.

Lib. 2. Aen.

His lacrimis vitam damnus, & miserescimus vltrò.

Magnam autem personae miseriam ostendimus, cum ὑπερβολικῶς dicimus, eius conspectum vel hosti lacrimas ciere posse. Sophocles, quem aemulatus videtur noster Poëta, in Aiace Lorario ait,

Ὡς κἂν παρ' ἐχθροῖς ἄξιος θρηνῶν τυχεῖν.

Quem versum ità Latinum fecit Scaliger,

Miserandum & ipsis hostibus spectaculum.

Apud eundem Poëtam Vlysses Aiacis inimici insaniam deplorans, inquit,

Ἐγὼ μὲν οὐδὲν οἶδ' ἐποικτείρω δέ νιν,
Δύστηνον ἔμπης καίπερ ὄντα δυσμενῆ
Οὕθ' οὕνεκ' ἄτῃ συγκατέζευκται κακῇ.

Quae carmina quemadmodum Idem Scaliger conuerterit, subscribam, vt ex pluribus versibus cognosci possit, quomodo nostri saeculi auctores antiquorum imitatione Graeca verterunt,

Nullus quidem ante hac: mihiq. miseritudine
Commouit animum, quamquam iniquior mihi est,
Quod tali inhaerens ipse conflictet malo.

Eodem referri potest illud Pacuuij ex Duloreste, vt opinor,

Si Priamus adesset, & ipse eius commiseresceret.

Quod ità in suam Hecyram transduxit Terentius,

Ibi demum ità aegrè tulit, vt ipsam Bacchidem
Si adesset, credo ibi eius comiseresceret.

Lib. 11. Quò respiciens Virgilius,

Ipse manu mortem inueniam, miserebitur hostis.
Exuuiasq. petet ——

Lib. 6. Met. Ouidius de Niobe,

—— at nunc miseranda vel hosti
Corporibus gelidis incumbit ——

Lib. 1. Trist. Idem, *Est etiam in miseris pietas, & in hoste probatur.*

Lib. 5. Rursus, maiori hyperbole,

—— quibus posset illacrimare ferae.

Lib. 39. Hûc etiam pertinent verba illa Locrensiū Legatorum apud Liuium, qui

qui cum Coss. conquesti sunt, ea passos à Q. Plemminio legato Romanisq. militibus, quae pati ne Carthaginienses quidem velit populus Romanus. Haec maiori ex parte transcripsimus ex nostra explicatione prouerbij, *Vel hosti miserandus*. — OCCASVM IVVAT RES] Occasum pro occasione aliâs diximus Veteres vsurpasse. Hanc Ion Chius καιρὸν appellauit, & nouissimum Iouis filium fuisse tradit. Menander verò occasionem multarum rerum caussam esse dixit eo senario, Πολλῶν ὁ καιρὸς γίγνεται παραίτιος.

Ad Ennianam sententiam pertinet illud Maronis, Lib. 5.

—— *nunc tempus agit res*

A quo Statius mutuatus est,

—— *tempus agit rem.*

Et Claudianus,

Rem peragit tempus ——

— ANSATAS MITTVNT E TVRRIBVS] Haec tantũ verba adducit Nonius, cùm interpretatur ansatas, iaculamenta cũ ansis. Nos in fine *hastas*, ex coniectura addidimus. — LENI FLVIT AGMINE FLVMEN] Paronomasia. Virgilius pleniori sono, Li. 2. Aen.

—— *leni fluit agmine Tibris.*

Macrobius obseruat hîc agmen pro, actu, & ductu quodam intelligi. Lib. 6. c. 4.

In qua significatione est illud Lucretianum, Lib. 5.

—— *inde super terras fluit agmine dulci.*

Q. ENNII FRAGMENTA EX VI. ANNALI.

Quis potis ingenteis oras euoluere belli? Macr. lib. 6. c. 1.

Vertitur interea caelum cum ingentibu' signeis. Idem ibid.

Vt primum tenebreis abiecteis inalbabat
†Dies —— Versus acephalus.

* Considunt tecteis bipatentibus —— Seru. lib. 10

Tum cũ corde suo diuûm pater, atq. hominũ Rex
Effatur —— Macr. lib. 6. c. 1.

* Respondit Iuno Saturnia sancta Dearum. Donat. de Solecismo Ser. 4. Aen.

*

Donat. in Phor. Sed quid ego haec animo lamentor? —

*

Macr. lib. 6. c. 1. Balatum pecudes quatit, omneis arma requirunt.

*

Seruius. Effudit voces proprio cum pectore sancto.

*

— † Dij hoc audite parumper † Dij, Di

Non. Prognariter. Vt pro Romano popolo prognariter armeis
Certando, prudens animam de corpore mitto.

*

Macr. lib 6. c. 1. Explorant Numidae, totam quatit vngula terram.

*

Idem lib. 2. cap. 2. Incedunt: arbusta peralta securibu' caedunt,
Percellunt magnas quercus: excinditur ilex,
Fraxinu' fragitur, atq. abies consternitur alta:
Pinus proceras peruertunt; omne sonabat
Arbustum fremitu syluaï frondosaï.

*

Fest. Nauus. Nauu' reptus homo, Graio patre, Grai' homo Rex.

*

Prisc. lib. 6. † Sulphureas posuit † spiramina Naris ad vndas. † Sulpureas. † Spiracula.

*

Fest. Mussare, & Summussi. Intus in occulto mussabant —

*

Fest. Scitum Lumen . . . scitus agaso

*

EXPLICATIO.

QVIS POTIS] Hunc versum in sexto Annali principem locum obtinuisse, non temerè suspicati sumus. Nam cùm Ciceroni Accusator instaret, num aliquid dicere posset, de teste, qui Sextus Annalis vocabatur, is oratoriè iocis eludens, quasi de Annali Ennij interrogatus esset, respondit,

Quis potis ingenteis oras euoluere belli?

Veri autem simile est, Ciceronem non è medio libro, sed ex principio eum versum excepisse, cuius facilè omnes meminisse possunt. Exaggerat hoc loco Poëta orationem à rei difficultate, quemadmodum

etiam

etiam Lucretius in libri V. initio,

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere pro rerum maiestate, hisq. repertis?
Quisue valet verbis tantum quis pingere laudes?

— INGENTEIS ORAS EVOLVERE BELLI] Metaphora à vestium explicatione sumpta, quarum extremae partes orae appellantur. Turnebus verò asserit, hac voce Ennium intellexisse totum campum, regionem, & spatium. Itemq. alibi eadem verba explicans, ingentia belli spatia interpretatur. Quinctilianus legit, *Qui potis*; pro, *Quis potis*; & pro, *Oras*, *caussas*. Ità quoque scripsit Diomedes, apud quem pro *ingenteis*, *ingentis*, habetur. Virgilius hunc locum paenè retulit, Lib. 16. Aduer. c. ult. Lib 18. Aduer. c. 3. Lib. 6. c. 4. Lib. 1. Lib. 9.

Et mecum ingentes oras euoluite belli.

Vbi Seruius, oras, extrema bellorum interpretatur. VERTITVR INTEREA CAELVM] Virgilius Ennianum hoc hemistichiū ità proprio acroteleutio explenit, Lib. 2. Aen.

Vertitur interea caelum, & ruit Oceano nox.

VT PRIMVM TENEBRIS ABIECTIS INALBABAT DIES] Achilles Statius in Catullianis cōmentarijs hūc versum adducit ex Ennij VI. Annali; sed ex quo auctore eum deprompserit, ipse non meminit, nec nobis hactenus succurrit: tantùm eum offendimus in principio lib. VII. Appulei, absq. auctoris nomine, & solutae orationis modo. INALBABAT] Fortasse meliùs metri caussa, *albescebat*, Virgilius, Lib. 4. Aen.

Regina è speculis vt primùm albescere lucem Vidit,

Albescit autem manè dies, quia Sol, vt alibi diximus, suapte natura albus, tenebras discutiens, albam lucem affert mortalibus, Sic vtique Matthius in Mimiambis,

Iam iam albescit Phebus, & recentatur,
Commune lumen omnibus, & voluptas.

Euripides in Iphig. — λευκαίνει τόδε φῶς ἤδη λάμπουσ' ἠώς.

Qua etiam ratione Aeschylus in Persis dixit, λευκόπωλον ἡμέραν, & λευκὸν ἦμαρ. & Caesar *albente caelo*. CONSIDVNT TECTEIS BIPATENTIBVS] Totum hunc de Deorum concione locum ex Ennio Virgilium mutuatum, credimus: praesertim cùm Seruius id ipsum innuat: qui haec eadem verba explicans in X. Aen. inquit; *Physicè dixit bipatentibus, nam caelum patet ab ortu, & occasu. Est autem sermo Ennianus tractus ab ostijs, quae ab vtraq. parte aperiuntur. Vnde & modò bipatentibus, apertis, intelligimus*. Fingebant enim Poëtae caelum die aperiri, vt eo carmine indicauit Maro, Lib. 1. De bel. ciuil. Lib. 10.

Panditur intereà domus omnipotentis Olympi,

Lib. 1.Aen. noctu verò claudi, vt illo,

Ante diem clauso componet Vesper Olympo.

Lib. 13. Etym. Facit etiam Isidorus caeli portas Orientem, & Occasum, quòd vna parte Sol procedat, altera se recipiat. Nos de caeli porta quaedam in his nostris cõmentationibus aliâs explicauimus. DIVVM PA-

Lib. 10. TER ATQ. HOMINVM REX] Virgilius,

Conciliumq. vocat diuûm pater, atq. hominum Rex.

Vterq. ab Homero eandem sumpsit Iouis periphrasim,

—— πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Lib. 10. EFFATVR] Virgilius, —— *incipit ipse.*

Iliad. Θ. Homerus, Αὐτὸς δέ σφ' ἀγόρευε, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἄκουον.

IVNO SATVRNIA] Saturni filia ἐπιθετικῶς, vt frequenter apud Virgil. SANCTA DEARVM] Pro sanctissima, vt obseruat Aelius. Est enim Enallage speciei positiui gradus, pro superlatiuo.

Lib 4. Aen. Hinc sumptum videtur illud Virgilij,

—— *sequimur te Sancte Deorum.*

SED QVID EGO HAEC ANIMO LAMENTOR?] Adducit hunc locum Donatus exponens illud Terentij,

In Phor. *Quàm scitum est, eiusmodi parare animo cupiditates.*

Vbi obseruat, venustè animo additum esse. Verba autem haec existimo à Iunone in Deorum concilio prolata esse: quibus antiquum odium in Romanos, vt potè à Troianis oriundos excitare videtur. Catullus quidpiam simile in Argonautica,

Sed quid ego haec vanis nequicquam conqueror auris?

Lib 2. BALATVM PECVDES] Melius, *Balantum pecudes*, Lucretius,

—— *agniq. petulci*

Balantum pecudes ——

Li. 1. Geor. & lib. 7. Vnde Virgilius, *balantum greges*. Sunt qui existiment legendum esse, *Balatus pecudum:* quibus verbis tale quid fortasse praecesserat,

Frondiferaeq. boant siluae fremitu, & nemus omne
Balatus pecudum quatit; omneis arma requirunt.

Li. 3. Geor. Quo sensu Maro,

Balatu pecudum, & crebris mugitibus amnes,
Horrentesq. sonant ripae, collesq. supini.

OMNEIS ARMA REQVIRVNT] Purum putũ hoc acro-

Lib 7. teleution sibi Maro vsurpauit,

Puluerulentus eques furit, omnes arma requirunt.

EFFVDIT VOCES PROPRIO CVM PECTORE SANCTO] Vel de Tito Caecilio Teucro est sermo, cuius, ac fra-

Lib.7 c.28. tris fortitudinem praecipuè admirans Poëta, vt refert Plinius, propter eos sextum adiecit Annalem, vel potius de Decio patre, vel filio,

filio, qui vt Aristides Milesius testatur, alijq́. quamplurimi se se pro Repub. deuouerunt. Eadem elocutione Pedo Albinouanus, in Nauigatione Germanici,

—— obstructo tales effudit pectore voces.

Virg. lib. V. *—— tales effudit pectore questus.*

Catullus in Argonautica,

Clarisicas imo fudisse è pectore voces.

— PECTORE SANTO] Sanctum pectus dixit, quòd scilicet se deuouisset. Virgilius de Turno, Lib. 12.

Sancta ad vos anima, atq́. istius inscia culpae
Descendam, magnorum haud vnquam indignus auorum.

— DII HOC AVDITE] Cùm Deum rogamus, illud imprimis exoptamus, vt scilicet nos audiat. Horat. Carm. Saecul.

Supplices audi pueros Apollo,
Siderum regina bicornis audi
Luna puellas.

PARVMPER] Ex hac dictione conijcere licet, breuem hanc orationem fuisse, temporisq́. angustiae accomodatā. — PROGNARITER] Strennè fortiter. — PRVDENS ANIMAM DE CORPORE MITTO] Terentius Eunucho,

—— prudens, sciens, viuus, vidensq́. pereo.

EXPLORANT NVMIDAE] Numidae non modò ij populi dicuntur, qui eam Africae partem, quae Numidia appellatur, incolunt; verum etiam alij rei pecuariae incumbentes ἀπὸ τῶν νομῶν, vt Scythae Nomades apud Herodotum libro I. & libro VII. Sagartij Nomades. Latini *o*, in *u*, vertentes, Numidas dicunt. Plinius de Afris Nomadibus, de quibus nunc Poëta loquitur, ait, *Numidae verò Nomades à permutandis pabulis: mapalia sua, hoc est domus, plaustris circumferentes.* Videtur autem ex his verbis bellum Punicum hoc libro Poëta scripsisse, & hic versus referendus ad illud, quod de Hannone Carthaginiense memorat Polybius, qui cū videret in Romanorum copijs vehementer mortiferum morbum ingrauescere, eosq́. summa rerum necessariarum inopia laborare; contrà verò suos ad conferendas manus promptos, paratosq́. cognosceret, coactis vltrà quinquaginta elephantis, exercitum omnem ex Heraclea eduxit: iubetq́. Numidis equitibus, vt praecedant, & cum hostibus congredientes, quò ad fieri posset, corū equites ad pugnam lacessant: deinde simulata fuga, terga vertant, nec priùs fugam reprimant, quàm sese ad ipsum recipiant. Meminit etiam Pindarus Ode IX. Pyth. νομάδων ἱππάτῶν. — TOTAM QVATIT VNGVLA TERRAM] Elocutio Ennio familiaris. Idem, Annal. 8.

Lib. 5. c. 3. (beside "Nomades. Latini") — Lib. 1. (beside "Hannone Carthaginiense memorat Polybius")

Conse-

Consequitur, summo sonitu quatit vngula terram.

Ann. 17. Et, *It equus, & plausu caua concutit vngula terram.*

Lib. 8. Virgilius paucis immutatis,

Quadrupedante putrem sonitu quatit vngula campum.

Lib. 10. Et alibi, *Quadrupedumq. putrem cursu quatit vngula campum.*

Li. 6. Theb. Statius, —— *ferit grauis vngula campum.*

INCEDVNT: ARBVSTA PERALTA] Romani postquàm Numidas equites temerè insequuti, cò peruenerunt, vbi Hanno cum copijs latebat, cognitis insidijs, magna accepta clade, se in fugam cōuerterunt. Carthaginienses autem Torum montem occuparunt, qui decem ferè stadijs ab hostium castris aberat, ibiq. cùm duobus mensibus commorati essent, memoria nihil dignum gestum est. Tandem collatis signis, Hanno, & Coss. in planitiem educunt copias, & cùm acriter diu vtrinq. pugnatum esset, victoria Romani potiti sunt; qui postridiè Agrigentum, vrbem locupletissimam ab Annibale, desperatis iam rebus, relictam, in populi Romani ditionem redegerunt. His rebus secundis, prosperisq. elati Romanorum animi, omnino è Sicilia Carthaginienses expellere decreuerunt: creatisq. Romae nouis Consulibus L. Valerio Flacco, & T. Octacilio Crasso, cum magno militum delectu, in Siciliam proficiscuntur. Cumque cognouissent Poenis multas maritimas ciuitates classe perterritas, adhaesisse; statuerunt, ad Itáliae oram tuendam, & Africam vexandam, classem construere; quod Romanis hactenus inusitatum fuerat: ac eo primum tempore triremes, & quinqueremes exaedificare coeperunt.

Lib. 1. Qua de re plura Polybius. Vnde non temerè conijcimus, hic lignorum apparatum ad construendam classem fuisse descriptum. Ennij autem verba, videntur ex Homero sumpta, qui de arborum incisione loquens, ad faciendum rogum in funere Patrocli, ait,

Iliad. Ψ. Ἀλλ' ὅτε δὴ κνημοὺς προσέβαν πολυπίδακος Ἴδης,
Αὐτίκ' ἄρα δρῦς ὑψικόμους ταναήκεϊ χαλκῷ
Τάμνον ἐπειγόμενοι, ταὶ δὲ μεγάλα κτυπέουσαι,
Πῖπτον ——

Lib. 6. Sed illa Maronis de funere Miseni lōgè politiora, augustioraq. sunt,

Itur in antiquam siluam, stabula alta ferarum.
Procumbunt piceae: sonat icta securibus ilex,
Fraxineaeq. trabes: cuneis & fissile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.

Lib. 11. Et de pyra Pallantis,

Per siluas Teucri mistiq. impunè Latini
Errauêre iugis: ferro sonat icta bipenni
Fraxinus: euertunt actas ad sydera pinus,

Robora

Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum.
Nec plaustris cessant vectare gementibuss ornos.

Diuersa sanè ingenij vbertate Silius idem complexus est libro X.

—— sparsosq. propinquos
Agmine prosternunt lucos, sonat acta bipenni
Frondosis silua alta iugis. hinc ornus, & altae
Populus alba comae validis accisa lacertis
Scinditur; hinc ilex proauorum condita saeclo.
Deuoluunt quercus, & amantem littora pinum.

Statius ad Archemori funus haec transtulit longè fusiùs, Li.6. Theb.

His labor abscissam Numeen, vmbrosaq. Tempe
Precipitare solo, lucosq. ostendere Phoebo.
Sternitur extemplò veteres incaedua ferro
Silua comas, largae qua non opulentior vmbrae
Argolicos inter, saltusq. educta Lycaeos
Extulerat super astra caput ——

Et deinde, *—— cadit ardua fagus,*

Chaoniumq. nemus brumaq. illaesa cupressus.
Procumbunt piceae, flammis alimenta supremis,
Orniq. iliceaeq. trabes, metuendaq. succo
Taxus, & infandos belli potura cruores
Fraxinus, atq. situ non expugnabile robur.
Hinc audax abies, & odoro vulnere pinus
Scinditur, acclinant intonsa cacumina terrae
Alnus amica fretis, nec inhospita vitibus vlmus.
Dat gemitus tellus ——

Tribus his vltimis verbis efficaciùs perstrinxit, quod Ennius pluribus, dum inquit, *—— omne sonabat*

Arbustum fremitu syluaï frondosaï.

Homerus verò ieiuniùs,

Ταὶ δὲ μεγάλα κτυπέουσαι Πῖπτον ——

Sed in adiunctis nimius quidem, & ambitiosus fuit Statius; qui se ipsum superans, mirificè poëtico spiritu materies apparatum, quo naues fabricarentur, animauit.

Nusquàm vmbrae veteres: minor Othrys, & ardua findunt Li. 1. Achil.
Taygeta: exuti viderunt aëra montes.
Iam natat omne nemus ——

Porrò Enniani versus aspero consonantium concursu, horridum cadentium arborum fragorem summo artificio imitantur, ijs praesertim verbis,

Fraxinu' frangitur ——

quibus

quibus fragor ipse auditur. Ac in eo etiam accurata quadam copia Poëtam lusisse apparet, quòd mira orationis varietate vnicuique arbori suum verbum in eadem significatione tribuit.

Li. 3. Geor. — SECVRIBV' CAEDVNT] Virgilius,

—— caeduntq. securibus humida vina.

PERCELLVNT MAGNAS QVERCVS] Pindarus in Pyth. idem epitheton quercubus tribuit,

Εἰ γάρ τις ὄζους ὀξυτόμῳ πελέκει
Ἐξερείψαι κεν μεγάλας δρυός.

— ABIES ALTA] Rectè altam dixit, cum haec arbos in caelum maximè se extollat. Claudianus. De Raptu Proserpinae,

Altior & cunctis abies ——

Li. 16. c. 10. Quam Idem fretis aptam dixit. Plinius, Expetitam, inquit, nauigijs abietem esse, & in excelso montium, ceu maria fugerit, sitam. D. Ambrosius in Hexamero, *Abies quoq. non contenta terrenis radicibus, atq. vero vertice, etiam casus marinos tuto subitura remigio, nec solùm ventis, sed etiam fluctibus certatura processit.* PINVS PROCERAS]

Eclo. 4. Huius quoque materies ad nauigia aedificanda aptissima est. Hinc

Li. 2. Geor. Virgilius in Bucolicis *nautica pinus*, & alibi,

—— dat vtile lignum

Nauigijs pinus ——

Lib. 1. Argon. Valerius Flaccus,

—— volat immissis caua pinus habenis.

Extat per lepidum Graecum epigramma, quo pinus queritur, terra, mariq. ventis exagitari,

Τίπτε μὲ τὴν ἀνέμοισιν ἁλώσιμον ἤλεε τέκτον
Τήνδε πίτυν τεύχεις νῆα θαλασσοπόρον;
Οὐδ' οἰωνὸν ἔδεισας, ὅτι βορέης μ' ἐδίωξεν
Ἐν χθονὶ, πῶς δ' ἀνέμους φεύξομαι ἐν πελάγει.

Haec Latinis verbis Thomas Morus explicauit,

Pinus ego ventis facilè superabilis arbor;
Stulte quid vndiuagam me facis ergo ratem?
An non augurium metuis? cùm persequitur me
In terra, boream quî fugiam in pelago?

Eandem sententiam paucioribus perstrinxit Zelota,

Ἐκλάσθην ἐπὶ γῆς ἀνέμῳ πίτυς: ἐς τί με πόντῳ
Στέλλετε, ναυηγὸν κλῶνα πρὸ ναυτιλίης;

Theophrastus autem ex arboribus nauibus congruentibus in V. περὶ φυτῶν ἱστορίας, abietem, pinum, & cedrum memorat; sed vt plurimùm leuitatis caussa, triremes, & longa nauigia, ex abiete confici consueuisse: rotunda verò ex pino, quòd non putrescant; triremibus verò carinam

carinam quernam subijci, vt, cùm in terram attrahitur, resistere possit. Et paullò infra de roboris, & fraxini in nauibus vsu mentionem facit. Item alibi ilicis materiam tradit ad eũdem vsum esse idoneam, cùm spissa sit, atque robusta. Cùm igitur arbores, quarum Poëta meminit, sint nauigijs construendis aptissimae, nostram coniecturam haud quaquam futilem esse arbitror. OMNE SONABAT ARBVSTVM] Virgil. Eclo. 2.

—— resonant arbusta cicadis.

Videtur autem id ex Orphei quodam hymno Ennius expressisse,

Δένδρη δ' ὑψικάρην' ἐκ ῥιζῶν ἐς χθόνα πίπτει.
Ἠχὼ δ' οὐρανία κελαδεῖ ῥοιζήμασι γύλλων.

FREMITV] Cadentium arborum sonitum, propriè fremitum appellauit. Fremo autem à *βρέμω*, Ϲ, in f, mutato originem ducere, non dubium est. — SYLVAI FRVNDVSAI] Lucretius, *frundiferas sylu.as*, & *frundifer.as domos auium*, dixit. Veteres enim fruns, & frundes dixisse, Ausonij in Monosyllab. testimonio comprobatur: qui de Ennio ait, Lib. 1.

Aut de fronde loquens, cur dicat populea fruns?

Ità corrigendus est eius Poëtae locus. Nam in impressis *frons* legitur: quod ineptè dictum esset ab Ausonio, qui cùm in ijsdem Monosyllabis quaedam notet ab Ennio dicta praeter communem loquendi rationem, vt *gau, cael, do*, pro, *gaudio, caelo, domo*, addit, *cur dicat populea fruns*. Si enim *frons* legeretur, nō esset quid carperet. Ex Charisio quoq. ità Ennium loquutum cognouimus, qui in VII. Annali dixit. Lib. 1.

Russescant frundes ——

Priscianus ait, Vetustissimos multa in principalibus syllabis mutasse, *huminem*, pro, *hominem* proferentes, *funtes*, pro, *fontes*, *frundes*, pro, *frondes*: quod etiam in libello de Orthographia confirmat Velius. Ex ijs locis corrigenda sunt Nonij exemplaria, in quibus perperam bis *frons*, pro, *fruns*, legitur. Nam si *frons*, vt extat, legendum esset, non egeremus ipsius interpretatione, vt diceret, *frons*, pro, *fronde* Veteres dixisse. Affert ille vtrobiq. Virgilij versum ex II. Georgicorum, Lib. 1.

Praeterea cum frons tenera imprudensq. laborum.

Vbi Virgilium *fruns* scripsisse, adnotauit Pierius. NAVV' REPERTVS HOMO] Nauus ab experientia. GRAIVS HOMO REX] A generis amplitudine. Scaliger cum hoc versu coniungit illum, quem nos in V. Annali praeposuimus: & quidem rectè insimul cohaererent, nisi hunc apertè Festus ex sexto Annali retulisset, illum Nonius ex quinto. Arbitramur autem, hic Poëtam aliquem induxisse commemorantem ea, quae gesta fuerant, cùm Pyrrhus in Italiam duxit exercitum. — SVLPHVREAS POSVIT SPI-

RAMINA NARIS AD VNDAS] Boccacius in libello de Fluminibus ait, Nar flumen ità appellatum, quòd ex naribus cuiusdam Tauri aenei fluere creditur. De hoc Virgilius,

Lib. 7.

Sulphurea Nar albus aqua ——

Cuius imitatione Silius libro VIII.

—— *Narq. albescentibus vndis.*

Li.3.c. 12. Plinius, *Nar exhaurit illos sulphureis aquis*. Potest tamen ambigua esse vox, vt & fluuium denotet, & nares, vt apud Lucanum,

Lib.2.

Hic aures, alius spiramina naris aduncae
Amputat ——

Lib. 6. de lin. Lat. INTVS IN OCCVLTO MVSSABANT] Varro, *Mussare*, inquit, *dictum est, quòd muti non amplius, quàm μῦ dicunt*. Sed hic, vt ait Pompeius, pro, murmurare posuit Ennius. In Festo qui paucis ab hinc diebus in lucem prodijt, habetur,

Quinctus in occulto mussabat.

— AGASO] Ab ἄγω, ἀγάζω, vnde Agaso. Vetus Glossarium interpretatur, δοῦλος ἐπικτήνειν.

Q. ENNII FRAGMENTA EX VII. ANNALI.

Var. lib. 6. de lin. Lat. * VT conferre queant ratem aeratam, atq. periti
Per liquidũ mare eãt, sudanteis, atq. sedẽteis.

Fest. Tõsam. * Poste recumbite, vostraq. pectora pellite tonseis.

Idem Ibid. * Ponè petunt, exin referunt ad pectora tonsas.

Prisc. lib 6. * Dux ipse viãs ——

Fest. Narc. * †Alter nare cupit, alter pugnare paratust.

Prisc. lib. 9. * Mulserat hũc nauem compulsam fluctibu' pontus.

Macr. lib. 6. c. 9. Agell. li. 18 cap. 5. * Deniq. vei magna quadrupes eques, atq. elephãtei
Proijciunt sese ——

Non. Equitem. * At non quadrupedes equites ——

De lu-

*
Deducunt habileis gladios filo gracilento. Idem Gracilitudo.
*
Non ſemper voſtra euortit, nunc Iuppiter hâc ſtat. Macr. lib. 6. c. 1.
*
Fortibus eſt fortuna vireis data — Idem Ibid.
*
Quà Galli furtim noctu ſumma arcis adortei Idem lib. 1.
Moenia, concubia, vigileisq́. repentè cruentant. cap 4.
*
† reditus — legio † reditu rumore ruinas Non. Rumor.
Mox auferre domos popoli rumore ſecundo.
*
† Hoc loquutus. Hocce loquutu' vocat, qui cum benè ſaepè libēter Agell. li. 12 cap. 4.
Menſam, ſermonesq́. ſuos, rerumq́. ſuarum
Comiter impertit: magna quòm lapſa diei
† de ſummis paruisq. Parte fuiſſe † de parueis ſummeisq́. gerendeis
Conſilio, † endo foro lato, ſanctoq́. ſenatu.
† Indu foro. Quoi res audacter magnas, paruasq́. iocumq́.
Eloqueret, quae tincta maleis, & quae bona dictu
Euomeret, ſi quid vellet, tutoq́. locaret.
Qui cum multa volup, ac gaudia clamq́. palamq́.
Ingenium quoi nulla malum ſententia ſuadet,
Vt faceret facinus: leuis tamen, haud malus; idem
Doctu', fidelis, ſuauis homo, facundu', ſuoq́.
Contentus, ſcitu', atq́. beatu', ſecunda loquens in
Tempore, commodus, & verborum vir paucorum.
Multa tenens antiqua ſepulta, & ſaepè vetuſtas
Quae facit, & mores veteresq́. nouosq́. tenentem
Multorum veterum leges, diuûmq́. hominumq.
Prudentem, qui multa loquiue, tacereue poſſet.
Hunc inter pugnas compellat Seruilius ſic;
*
Nec quiſquam ſophiam, ſapiētia quae perhibetur, Feſt. Sac.
In ſomneis vidit priu' quàm ſam diſcere coepit.
*
Rureſcant frundes — Char. lib. 1.

Fest. Quianam — quia nam dicteis nostreis sententia flexa est?

Idem Sos. Dum censent terrere mineis, hortaturue † sos. † hortantur q.

— longique cupressei

Ser. manu script. in 2. Geor. Stant recteis folijs, & amaro † corpore buxum. † cortice.

EXPLICATIO.

Lib. 6. de lin. Lat. VT CONFERRE QVEANT] Varronis codex, vbi duo hi versus leguntur, adeò mendis scatet, vt nullus inde rectus, ac certus sensus erui posit. Sed cùm ex confusis illis verbis, ac deprauatis colligerem, Poëtam de classe loqui, de qua nulla anteà facta erat mentio, praeterquàm de caedenda materia ad naues conficiendas, multùm quidem laboris exhausi, vt Poëtae mentem consequerer, & ex ijsdem Varronis vestigijs versus restituerem. Confusa igitur Ennij verba hoc modo apud Varronē in excusis ab Aldo primùm, tum à Valdero, & postremò ab Antonio Augustino in Romana editione, se habent. *Conferre aut ratem aeratam qui perit, & qui dum mare sudantes eunt, atq. sedentes*. In quo loco videtur Ennius, vt potè de re noua apud Romanos, quasi mirabundus per iocum dixisse, vt vecti rate, ipsam ratem simul ferant; & sedentes eant, & euntes sedendo sudent. Pro verbis illis, *conferre aut* legimus, *conferre queant*, In Varr. lib. de lin. Lat. Turnebum sequuti, qui asserit, in veteri quodam libro ità scriptum reperisse. Conferre autem hîc est, simul pari remorum nisu, ac impulsione ferre. Atque his verbis non parùm luminis affert ille Poly- Lib. 1. bij locus, vbi ea persequitur, quae superiori libro de classis aedificatione diximus. Ait enim quòd dū Coss. in nauium cōstructione occuparentur, alij, classicos milites colligentes, ad hunc modum eos in terra remos impellere docebant. Disposita in arena erant subsellia, super quibus insidentes remiges, ad hortatoris vocem, qui in medio constiterat, omnes simul manus protendere, ac reducere, remosq. expellere assuescebant: ad cuius quidem hortamentū omnes simul incipiebant, ac desinebant. Qua ratione artem nauigandi edocti, absoluta iam nauium constructione, mare ingressi sunt. Graeca verba sic se habent, οὐ μὴν ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας ἐγίγνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευήν. οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τοῦτον. καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τοὺς ἄνδρας τὴν αὐτὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων καθέδραις,

μέσον ἐν αὐτοῖς στάντες τὸν κελευστὴν, ἅμα πάντας ἀναπίπτειν ἐφ' αὐτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνεύειν ἐξωθοῦντας ταύτας συνείθιζον, ἄρχεσθαί τε καὶ λήγειν τῆς κινήσεως πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. RATEM] Rates per catachresin Poëtae pro nauibus vsurpant; cùm propriè compactae trabes sint, quae per aquã trahũtur: — AERATAM] Aeratae naues ab aereis rostris dictae sunt, quae & rostratae, vt ait Isidorus, appellãtur: à Graecis verò, *χαλκέμβολοι*, & *χαλκεμβολάδες* dicũtur. Vnde Graecus quidam Poëta *τείχεα νηῶν*, rostra aenea esse dixit. Primã verò hanc Romanor. classem, qua Duelius Imperator primo bello Punico primus naualem victoriam est consequutus, LX. die ab arbore excisam nauigasse, ex Plinio, & Floro constat. PERITI] Malui pro, *perit*, vt in Varrone habetur, & pro *peritet*, vt in eius margine notatum est, reponere, *periti*; quae vox sententiam conficit: cùm idcirco remiges edocerentur, vt periti, & instructi sese nauigationi tutò deinceps cõmittere possent. — LIQVIDVM] Ex duabus dictionibus, quae perperam in Varrone leguntur, *qui dum, liquidum*, ab Ennio scriptũ fuisse, facilè suspicari possumus. Hoc enim epitheton mari valde accõmodatũ est. Vnde venustissimè Poëta ille, liquidum Oceani cubile, mare appellauit. — SVDANTEIS, ATQ. SEDENTEIS] Magnum, atq. operosum remigum laborẽ exprimit, qui in transtris remos impellendi difficultate vndiq. sudore madent. POSTE RECVMBITE] Remigum gestum *καθ' ὑποτύπωσιν* delineat. Sunt autem verba *τοῦ κελευστοῦ*, vt Polybius vocat, quem Ennius infra portisculum appellat, & hortatorem Plautus. — PELLITE TONSEIS] Vt doceret hortator quî celerrimo cursu naues agerentur, monebat remiges, vt quàm maximo possent conatu, ad pectora vsq. remos traherent; atq. adeò pectora ipsa retrorsum remis propellerẽt. Quod ità expressit Silius Ital.

Lib. 19. | Li. 17. c. 40. | Lib. 11.

Et simul adductis percussa ad pectora tonsis.

Lucanus, *Atque in transtra cadunt, & remis pectora pulsant.* Lib. 3.

Dactylorum verò frequentia Poëta noster celeritatem commotionemq. ipsam propemodum oculis objicit. PONE PETVNT] *Τοῦ κελευστοῦ* dicto parentes, inclinabant sese, remosq. ad pectora referebant. Eodem modo terram petere, pro in terram inclinari dixit Virgilius, *Summissi petimus terram* —— Lib. 3. Aen

Et Lucretius de Iphigenia, Lib. 1.

—— *terram pedibus summissa petebat.*

DVX IPSE VIAS] Pro, viae. Veteres enim genitiuũ primae declinationis in *ãs*, proferre aliquãdo cõsueuisse, ex Charisio, & Prisciano intelligitur. Sed fortasse scripserat Ennius, *Dux erat ipse viãs* —— Vnde Statius, Lib. 4.

Dux

*

Fest. Quianam — quia nam dicteis nostreis sententia flexa est?

*

Idem Sos. Dum censent terrere mineis, hortaturue † sos. † hortantuq.

*

—— longique cupressei

Ser. manu script. in 2. Geor. Stant recteis folijs, & amaro † corpore buxum. † cortice.

EXPLICATIO.

Lib. 6. de lin. Lat. VT CONFERRE QVEANT] Varronis codex, vbi duo hi versus leguntur, adeò mendis scatet, vt nullus inde rectus, ac certus sensus erui possit. Sed cùm ex confusis illis verbis, ac deprauatis colligerem, Poëtam de classe loqui, de qua nulla anteà facta erat mentio, praeterquàm de caedenda materia ad naues conficiendas, multùm quidem laboris exhausi, vt Poëtae mentem consequerer, & ex iisdem Varronis vestigijs versus restituerem. Confusa igitur Ennij verba hoc modo apud Varronē in excusis ab Aldo primùm, tum à Valdero, & postremò ab Antonio Augustino in Romana editione, se habent. *Conferre aut ratem aeratam qui perit, & qui dum mare sudantes eunt, atq. sedentes*. In quo loco videtur Ennius, vt potè de re noua apud Romanos, quasi mirabundus per iocum dixisse, vt vecti rate, ipsam ratem simul ferant; & sedentes eant, & euntes sedendo sudent. Pro verbis illis, *conferre aut* legimus, *conferre queant*, In Varr. lib. de lin. Lat. Turnebum sequuti, qui asserit, in veteri quodam libro ità scriptum reperisse. Conferre autem hîc est, simul pari remorum nisu, ac impulsione ferre. Atque his verbis non parùm luminis affert ille Lib. 1. Polybij locus, vbi ea persequitur, quae superiori libro de classis aedificatione diximus. Ait enim quòd dū Coss. in nauium cōstructione occuparentur, alij, classicos milites colligentes, ad hunc modum eos in terra remos impellere docebant. Disposita in arena erant subsellia, super quibus insidentes remiges, ad hortatoris vocem, qui in medio constiterat, omnes simul manus protendere, ac reducere, remosq. expellere assuescebant: ad cuius quidem hortamentū omnes simul incipiebant, ac desinebant. Qua ratione artem nauigandi edocti, absoluta iam nauium constructione, mare ingressi sunt. Graeca verba sic se habent, εὐμὴν ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας ἐγίγνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευήν. οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τοῦτον. καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τοὺς ἄνδρας τὴν αὐτὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων καθέδραις,

μέσον ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελευστὴν, ἅμα πάντας ἀναπίπτειν ἐφ' αὑτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνεύειν ἐξωθοῦντας ταύτας συνείθιζον, ἄρχεσθαί τε καὶ λήγειν τῆς κινήσεως πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. RATEM] Rates per catachresin Poëtae pro nauibus vsurpant; cùm propriè compactae trabes sint, quae per aquã trahũtur: — AERATAM] Aeratae naues ab aereis rostris dictae sunt, quae & rostratae, vt ait Isidorus, appellãtur: à Graecis verò, χαλκέμβολοι, & χαλκεμβολάδες dicũtur. Vnde Graecus quidam Poëta τείχεα νηῶν, rostra aenea esse dixit. Primã verò hanc Romanor. classem, qua Duelius Imperator primo bello Punico primus naualem victoriam est consequutus, LX. die ab arbore excisam nauigasse, ex Plinio, & Floro constat. PERITI] Malui pro, *perit*, vt in Varrone habetur, & pro *peritet*, vt in eius margine notatum est, reponere, *periti*; quae vox sententiam conficit: cùm idcirco remiges edocerentur, vt periti, & instructi sese nauigationi tutò deinceps cõmittere possent. — LIQVIDVM] Ex duabus dictionibus, quae perperam in Varrone leguntur, *qui dum*, *liquidum*, ab Ennio scriptũ fuisse, facilè suspicari possumus. Hoc enim epitheton mari valde accõmodatũ est. Vnde venustissimè Poëta ille, liquidum Oceani cubile, mare appellauit. — SVDANTEIS, ATQ. SEDENTEIS] Magnum, atq. operosum remigum laborẽ exprimit, qui in transtris remos impellendi difficultate vndiq. sudore madent. POSTE RECVMBITE] Remigum gestum καθ' ὑποτύπωσιν delineat. Sunt autem verba τοῦ κελευστοῦ, vt Polybius vocat, quem Ennius infra portisculum appellat, & hortatorem Plautus. — PELLITE TONSEIS] Vt doceret hortator quî celerrimo cursu naues agerentur, monebat remiges, vt quàm maximo possent conatu, ad pectora vsq. remos traherent; atq. adeò pectora ipsa retrorsum remis propellerẽt. Quod ità expressit Silius Ital. Lib. 11.

Et simul adductis percussa ad pectora tonsis.

Lucanus, *Atque in transtra cadunt, & remis pectora pulsant.* Lib. 3.

Dactylorum verò frequentia Poëta noster celeritatem commotionemq. ipsam propemodum oculis objicit. PONE PETVNT] Τοῦ κελευστοῦ dicto parentes, inclinabant sese, remosq. ad pectora referebant. Eodem modo terram petere, pro in terram inclinari dixit Virgilius, *Summissi petimus terram* —— Lib. 3. Aen

Et Lucretius de Iphigenia, Lib. 1.

—— *terram pedibus summissa petebat.*

DVX IPSE VIAS] Pro, viae. Veteres enim genitiuũ primae declinationis in *âs*, proferre aliquãdo cõsueuisse, ex Charisio, & Prisciano intelligitur. Sed fortasse scripserat Ennius, *Dux erat ipse viâs* ——

Vnde Statius, Lib. 4.

Dux

Dux erat ille ratis ——

ALTER NARE CVPIT] Distributio. Alter cupit in mare se se proijcere, vt nando salutem quaereret; alter dimicando gloriam comparare. Naualem profectò describit pugnam. MVLSERAT HVC NAVEM] Impulerat, agitauerat. Cicero Arato,

Igniferum mulgens tremebundis aethera pennis,

Sed Achilles Statius in illud Catulli ad Mallium,

Siccari emulsa pingue palude solum,

Emulsa, interpretatur absorpta, attracta, hausta, hoc eodem Ennij versu suam opinionē confirmans. DENIQVE VEI MAGNA]

Lib. 1. Adeò verba Polybij cum Ennianis conueniunt, vt mihi persuadeam, hocloco agi de acerba illa Romanorū clade, quam à Xantippo Carthaginiensium duce acceperunt; sic enim ille, *τότε δὴ πανταχόθεν πονοῦντες, οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν Ῥωμαίων συνεπατήθησαν ὑπὸ τῆς ὑπερφυοῦς βίας τῶν ζώων, οἱ δὲ λοιποὶ συνηκοντίσθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἱππέων ἐν αὐτῷ τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ. τελέως δέ τινες ὀλίγοι πρὸς φυγὴν ὥρμησαν.* — QVADRVPES EQVES] Saeculi illius auctores & equum, & equo insidentem, equitem appellarunt. Maro,

Lib 3. Geor.

—— *equitem docuere sub armis.*

Quem locum explicans Seruius ille manuscriptus, cuius aliàs meminimus, ait; *Hîc equitem sine dubio equum dicit, maximè cum inferat, Insultare solo. Ennius Annali VII,*

Denique vei magna, &c.

DEDVCVNT HABILEIS GLADIOS FILO GRA-

Ant. Lect. lib. 5. c. 10. CILENTO] Iustus Lipsius existimat, hîc Poëtam de Lucretia loqui, & proinde pro, *gladios*, legendum esse, *radios*, quoniam *filum*, & *deducere*, verba sunt eius artis, quae Mineruae dicata est. Cuius opinioni libenter assentirer, nisi in hoc Annali res longè pòst violatam

Lib 8. cap. 1. Aduer. Lucretiae pudicitiam cōtinerentur. Turnebus autem ait, filum hoc loco Ennium pereleganter in gladio laminam, appellasse. — NVNC IVPPITER HAC STAT] Hoc est, nostras sequitur partes,

Lib. 5. vel, à nobis est, cui contrarium est, contra stat. Virgilius,

His magnum Alcidem contra stetit ——

Id verò de Euripidis Rheso sumptum videtur, vbi Hector multos se ait inuenire amicos, cùm feliciter res gerit, & Iuppiter à suis stat,

Πολλούς, ἐπειδὴ τοὐμὸν εὐτυχεῖ δόρυ,
Καὶ Ζεὺς πρὸς ἡμῶν ἐστιν, εὑρίσκω φίλους.

Lib. 12. Hinc obseruat Macrobius, Virgilium illud excerpsisse,

Ne qua meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.

Lib. 10. FORTIBVS EST FORTVNA VIREIS DATA] Virgilius, *Audentes fortuna iuuat* ——

Addam

Addam tamen velut acceſsionem quandam, & menſurae cumulum, nobiliſsimorum auctorum locos, à nobis in explicatione prouerbij, *Fortes Fortuna adiuuat*, relatos: qui oculatiſsimum illum Paroemiographum latuerunt. Claudianus,

Fors iuuat audentes, priſci ſententia vatis;

Ennium nimirum intelligens, quamuis in quibuſdam exemplaribus Coi, & Chij, pro, priſci legatur. Terentius Phorm.

Tanto magis te aduigilare aequum eſt: fortes Fortuna adiuuat.

Ouidius, *Audentes Deus ipſe iuuat* —— Lib. 10. Met.

Tibullus, *Audendum eſt, forteis adiuuat ipſa Venus.* Lib. 1.

Valerius Flaccus, Lit. 4. Arg.

Stetimus tamen, & Deus adfuit auſis.

Sophocles, Fortunam timidos minime iuuare, hoc ſenario dixit,

Οὐ τοῖς ἀθύμοις ἡ τύχη ξυλλαμβάνει.

Cui ſimile illud Senecae in Medea,

Fortuna forteis metuit, ignauos premit.

Heſiodus, pudorem infortunatos efficere, contrà verò fortunatos audaciam, *Αἰδώς τοι πρὸς ἀνολβίῃ, θάρσος δὲ πρὸς ὄλβον.*

Homerus, fortem virum in rebus omnibus potiorem exiſtere.

—— θαρσαλέος γὰρ ἀνὴρ ἐν πᾶσιν ἀμείνων
Ἔργοισι τελέθει ——

Lesbonax in Protreptico, *παραςάτω δὴ ὑμῶν ἐκ.έςῳ τούτων, ὡς τὸ θαῤῥεῖν πλεῖςον φέρεται εἰς τὸ νικᾶν.* Cornificius, ſiue quiſquis auctor fuerit librorum ad Herennium, *Fortitudini*, inquit, *Fortuna quoq. adiumento eſſe ſolet.* Huc etiam videtur pertinere illud Franciſci Petrarcae, *Magna fiducia magnis periculis viam facit.* QVA GALLI FVRTIM] Galli poſt Romam captam, Brenno duce, Capitolij arcem aggreſsi ſunt, vt refert Liuius, cuius verba haec ſunt; *Galli nocte ſublustri tanto ſilentio in ſummum euasêre, vt non cuſtodes ſolùm fallerent, ſed ne canes quidem, ſolicitum animal ad nocturnos ſtrepitus, excitarent.* Quae verba cùm nihil, aut parùm ab Ennianis diſtent, cenſerem, ſi tempora conſtarent, vtrumque eadem de re verba facere. Veteres pro, nocte concubia, noctu concubia dixêre. — VIGILEISQ. REPENTE CRVENTANT] Tapinoſis. Virgilius,

Lib. 3. — De remed. vtriuſque Fort. — Lib. 5.

Caeduntur vigiles —— Lib. 2 Aen.

— POPOLI RVMORE SECVNDO] Populari plauſu, vel, vt ait Maro, *clamore ſecundo.* Idem, Lib. 5. Lib. 8.

Ergo iter inceptum peragunt rumore ſecundo

Sueuius, *Redeunt, referuntq. petita rumore ſecundo.* Lib. 5.

Apud Ciceronem Poëta quidam, Lib. 1. de Diui.

Soluere imperat, ſecundo rumore, aduerſaq. aui.

Aſper

Asper explicans in quodam Sallustij historiarum libro, haec verba, *Rumore primo*, ait, primò, non esse nomen, sed aduerbium: vt illud Lib. I. Aen. apud Virgilium,

Obstupuit primò aspectu Sidonia Dido.

HOCCE LOQVVTV'] Nisi sententiarum põdere, & antiquitatis reuerentia hos versus tantùm Agellius admiraretur, pulcherrima haec tabella ex tanto naufragio minimè superesset. Cuius autem virtutem, mores, studia, actiones, ingenium, fidem, taciturnitatem, ceu penicillo, his lectißimis carminibus Poëta delineet, incertum est. Constat tamen, quendam fuisse Seruilij amicum, genere, & fortuna minorem, virtutibus autem eximium. Quare miror, Caelium Calcagninum in VI. libro Epistolarum, & in libro de Vita Aulica, & Crinitum in Ennij vita censere, haec ab Ennio sub Gemini Seruilij persona dicta fuisse, quo nihil absurdius: cùm Seruilium ipsum cum amico huiusmodi praeditum conditionibus loquentem, Poëtam induxisse, ex horum extremo versu clarissimè appareat: & apertè Agellius non sub persona, sed sub historia Seruilij haec descripta fuisse, indicet. Quàuis T. Aelius Scillo, Enniũ haec de se ipso scripsisse, testetur. — QVI CVM] Veteres, vt Rhaemnius Palaemon tradit, communi genere inflexerunt, hic, & haec quis: indeq. in sexto casu ab hoc, & hac, qui. Virgilius de Acca loquens,

Qui cum partiri curas ——

Fuit huiusmodi praepositionum anastrophe Graecis frequẽti in vsu, vt χαρᾶς ὕπο apud Aeschylum in Agamemnone, & ἐμοῦ μέτα apud Euripidem in Oreste, & φίλων ἄπο, apud Homerum: quod Ariphrades (vt in poëtica refert Aristoteles) improbauit: nolebat enim illos à cõmuni vsu recedere. Nec is quidẽ vsus Latinis infrequens fuit. Plautus Asinaria, *Nec magis versutus, nec quo ab caueas aegrius.*

— MAGNA CVM LAPSA DIEI] Vulgati codices ità habent, quae dictio constructionem peruertit. Aliqui volunt legendũ esse, versu diphilo, aut choerilo, *lapsa dies.* Turnebus legit,

—— *magna cum lapsa dies iam*
Parte fuisset de summis rebus fecundis.

In codice peruetusto Fuluij Vrsini habetur,

—— *magnam cum lassu' diei*
Partem fuisset ——

Lib. 9. Virgilius, *Nunc adeò melior quoniam pars acta diei est.*

Lib. I. Saty. Horatius, —— *quarta iam parte diei*
Praeterita ——

Lib. de Iust. — ENDO FORO] Endo, pro, in, vt alibi diximus, antiquo more: itaq. Lucilij versus apud Lactantium est corrigendus,

Iactari

Iactari endo foro omneis, & deducere nusquam,

— SANCTOQ. SENATV] Virgilius, Lib. I. Aen.

Iura magistratusq. legunt, sanctumq. senatum.

QVOI RES AVDACTER] Sallustius in I. & II. historiar. *audaciter*, secundum analogiam protulit. QVAE TINCTA MALEIS] Fortasse. *Quoi tincta maleis, & quoi bona dictu Euomeret*. — BONA DICTV] Eodem numero Lucretius, Lib. 2.

Omnia postremo bona sensibus & mala tactu.

Vnde Virgilius, —— *& mala tactu* Li. 3. Geor.

Vipera ——

— TVTOQVE LOCARET] Horatius, Lib. I. Car. Od. 27.

Depone tutis auribus ——

QVI CVM MVLTA VOLVP] Ex Oscorum lingua Poëtam hāc dictionē petijsse, aliquando suspicatus sum: quandoquidem Osci dictionum breuitate gaudebant: vt famul, capital, difficul, facul, pro famulo capitali, difficultate, facultate. Sed quoniā volup, non modò Plautus Asin. Casina, & Mostellaria vsus est; sed etiā Terentius, purissimus Latinitatis auctor in Phormione, affirmabo cum Donato id antiquo more per apocopen dictum, qua figura *guberna*, pro, *gubernacula*, Lucilius, & Lucretius dixerunt, Arati fortasse imitatione; qui πηδά, pro, πηδάλια dixit. Ennius igitur siue Oscis vocibus delectatus, siue ad Graecorum poëtarum imitationem, plura nomina decurtauit. Nam Ausonij, vt diximus, indicio habemus, Act. 4. Sce. 3. In Monosyllab.

—— *replet te laetificum gau*,

pro, *gaudium*, & —— *diuûm domus altisonum cael*,

pro, *caelum*, & —— *endo suam do*.

pro, *domum*. Quod ex Homero proculdubio sumpsit, qui δῶ, pro, δῶμα κατ' ἀποκοπὴν dixerat; κρῖ, pro, κριθὴ. Hesiodus pro, βριθὺ, & βριαρὸν, βρῖ. Sophocles, pro, ῥάδιον, ῥᾶ; Epicharmus λῖ, pro, λίαν, & συρακῶ, pro, συρακούσας, Simias, pro, δωδώμην, δωδῶ; Empedocles, ὄψ, pro, ὄψις: qua dictione Antimachus Cereris Eleusinae sacra significauit. Idem ἄλφι. pro, ἄλφιτον; Euphorius ἧλ, pro, ἧλον. Philetas verò vbi inducit ancillas in calathis albam lanam ferentes, pro, ἔριον, ἔρι posuit. Nihil igitur est, quòd venerandam Ennij vetustatem morosi quidam carpant, cùm tantorum virorum exemplo ipse quoq. dictiones mutilauerit. — CLAMQ. PALAMQ.] Tibullus, Li. 4. Eleg. 5.

—— *quid refert clamúe, palamúe roget?*

INGENIVM] In omnibus passim legitur,

Ingenium cui nulla malum sententia suadet.

Quod, mea quidem sententia, oscitanter scriptum videtur. Quo enim casu legatur ingenium? rectò ne? at verbum non habet: accusandi? at sen-

at sententiam ingenium non suadet. Quare cùm adhuc ambitus orationis pendeat, verbum aliquod exposcere videtur. Lipsius, *Ingenuo*, legit, & quia verbum deesse, cognouerat, dictionem *volup*, in verbū *volutat*, conuertit hoc modo,

Qui cum multa volutat gaudia clamq. palamq.
Ingenuo cui nulla ma'um sententia suadet.

QVOI NVLLA MALVM] Malum ad facinus est referendū. VT FACERET FACINVS] Plautus Aulul.

Hei Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis.

& in Bacchid.

Nam duplex hodie facinus feci: duplicibus spolijs sum affectus.

Ibidem, *Atridae duo fratres fecisse dicuntur facinus maximum.*

Vetus Poëta,

Semper Aiax fortis, fortissimus tamen in furore:
Nam facinus fecit maximum, quòm Danais inclinantibus
Summam rem perficit manu, prælium quòm restituit insaniens.

LEVIS TAMEN] Metri ac sensus ratio admonet, vt pro, *leuis*, *lenis* reponatur. — SVOQ. CONTENTVS] Maxima existimatur felicitatis pars, immodicam coërcere cupiditatem, & suo, paruoq. contentum esse. His verbis videtur Poëta extollere antiquam illam Romanorum frugalitatem, quibus planè indignum videbatur, plus appetere, quàm ad victum satis esset. Vnde fertur illud M. Curtij, cui cùm deuictis Sabinis ex Senatusconsulto ager ampliaretur, renuit accipere; sed gregalium militum portione contentus, ait, Malum ciuem censendum esse, cui id non satis esset, quod caeteris esset

In Var. historiar. lib. 4. satis. Idcirco Gargettium Epicureum dicere solitum, adnotat Aelianus, cui pauca non sufficiunt, ei nihil satis esse. Graeca illius auctoris verba sunt; ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν ἀλλὰ τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. Ad hoc respe-

Lib. 3. Car. Od. 16. xit Flaccus, —— *multa petentibus*

Desunt multa: benè est, cui deus obtulit
Parca, quod satis est, manu.

Lib. 2. Epist. Et rursus, *Agricolae prisci fortes, paruoq. beati.*

Porphyrius libro primo περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, ait, debere vnumquemq. philosophum parsimoniam ad vitam ciuiliter traducendam idoneā esse, iudicare: magis eam vitam approbando, quae paucis esset contenta, quàm quae multis indigeret. Hinc Charon apud Lucianum ait, Maiorem rerum copiam non efficere diuitem, sed minorem cupiditatem. Qui enim paruo contentus est, id tantum cupit, quod satis sit, quam sententiam his verbis Poëta quispiam explicauit,

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
Quod vult, habet, qui velle, quod satis est, potest.

Nec

Nec ab his dissimilis est locus ille Manilij in IV. Astronomicon,

Pauperiorque bonis quisq. est, quo plura requirit:

Nec quod habet numerat: tantùm quod non habet, optat.

Valerius Maximus, *Omnia*, inquit, *nimirum habet, qui nihil concupiscit*. — IN TEMPORE] Omne enim intempestiuum, vt ad Demonicum inquit Isocrates, vbiq. molestum est. Quare etiam qui intempestiuè philosophatur, nugas agere videtur, vt ait Astydamas, Lib.4.c.4.

Ληρεῖς ἐν οὐ δέοντι χαιρῷ φιλοσοφῶν.

TENENTEM] Fortasse, *tenens*, versu diphilo, & *prudens*, ne accusandi casus, sententiam deturbet. — QVI MVLTA LOQVIVE TACEREVE POSSIT] Persius, Sat. 4.

—— *dicenda, tacendaq. calles.*

Nec maior laus est, ea in tempore loqui, quae necessaria sunt, quàm silere, cùm opus est silentio. Quare Pythagoricum illud celebratur, σφραγίζου τοὺς μὲν λόγους σιγῇ, τὴν δὲ σιγὴν καιρῷ. Vnde Plutarchus in libello περὶ φυγῆς refellens quendam Euripidis locum, in quo dicebat, Seruile prorsum esse, non loqui, quod sentias; ait, id quidem minime seruile esse, sed ingenui, prudentissimiq. viri, cùm tempus, & res taciturnitatē silentiumq. requirunt, Quod idem Poëta alibi rectiùs,

Σιγᾶν θ' ὅπου δεῖ καὶ λέγειν ἵν' ἀσφαλές.

— COMPELLAT] Alloquitur. SERVILIVS] Intelligit fortè Seruilium Geminum, qui bis Consul cum L. Aurelio fuit, vt in Lucullo prodidit Cicero, & Capitolinae, Siculaeq. tabulae confirmant: qui secundo bello Punico, Lilybęum, & Drepanum oppugnarunt, Poenosq. à terra prohibuerunt, vrbesq. eorum socias diuersis irruptionibus infestarunt. Alij praeterea multi fuerunt Seruilij: quādoquidē haec gens Romae maximè floruit, familiasq. habuit quatuor praecipuas, scilicet Priscos Seruilios, qui Axillas, & Ahalas complectuntur: & Caepiones, & Vatias, & Geminos. Sed cum de Enniano Seruilio, nec tempus constet, nec dignitas, nec aliquod insigne factum, de quo loquatur, certi aliquid affirmare nequimus. NEC QVISQVAM SOPHIAM] Malè hactenus apud Festum, *philosophiam*, pro, *sophiam*, legitur. Afranius in togata, cui nomen Sella,

Vsus me genuit, mater peperit memoria,

Sophiam vocant me Graeci, vos sapientiam.

Lucretius, *Qui princeps vitae rationem inuenit eam, quae* Lib. 5.

Nunc appellatur sapientia ——

Seneca, *Sapientia est, quam Graeci σοφίαν vocant.* Scaliger opinatur, Ennium hos versus protulisse, cùm visus est ei in somnis *Homerus adesse Poëta*. Cui minimè assentimur. Nam illud somnium statim in primo Annali Ennius, vt iam probauimus, retulit: & hi versus à Festo Li. 14. Epi-sto.

ex libro VII. adducitur. — SAPIENTIA, QVAE
Lib.3.c.25. PERHIBETVR] Ἑρμηνεία. INSOMNIS VIDIT] Apparet ex hoc loco Lactantium ea verba adumbrasse, *Ex Barbaris verò, nullum praeter Anacharsim Scytham, qui philosophiam non somniasset quidem, nisi & linguã, & Graecas litteras antè didicisset*. RVRESCANT] Verbum penitus obsoletũ. — QVIANAM DICTEIS] Quianam tribracho constare asserit Valerius Probus. Sed ne versus claudicet, aliqua monosyllaba particula addenda est, O, scilicet, vel Heu,
Lib. 5. vt apud Virgilium,

Heu quianam tanti cinxerunt aethera nimbi.

Lib. 10. Seruius autem illud exponens,

Caelicolae magni quianam sententia vobis
Versa retro? ——

Quianam, cur, interpretatur, & Ennianum sermonem esse ait. Sed in
And. act. 3. Sce.4. hoc loco particula, *nam* παρέλκει, sicut in, *Numnam* apud Terentium, — LONGIQVE CVPRESSEI] Est & hic vnus ex locis, quos mihi Fuluius Vrsinus, vir humanissimus, atq. summa scientia praeditus ex suo Seruio desumpsit: qui enarrãs illud Maronis ex II. Georgicorum, —— *aut torno rasile buxum*,
ait, *buxum lignum, non arborem dixit, quamuis Ennij exemplo & arborem potuerit dicere neutro genere. Ille enim sic in VII.*

—— *longiq. cupressi*
Stant rectis folijs, & amaro corpore buxum.

Caper autem distinguit, vt buxus, arbor intelligatur, buxum verò materies. Idem Poëta alibi cupressos similiter masculinè protulit,

Capitibu' nutanteis pinos rectosq. cupressos.

Lib 2. Aen. Virgilius verò in genere feminino,

—— *iuxtaq. antiqua cupressus.*

Sed Ennius epitheto arboris figuram, quae procera admodum est, ob
Li. 3. Geor. longo, ac tereti stipite, expressit, Virgilius verò hypermetro,

Nauigijs pinos, domibus cedrosq. cupressosq.

Vnde Catullus aëriam dixit. Tradit Didymus, eas arbores Cyparissos appellari, ἀπὸ τοῦ κυεῖν παρίσους τοὺς ἀκρέμονας, hoc est, à partu parilium ramorum. Idem refert, has quondam Eteoclis fuisse filias, quae cum tripudio ad Dearum aemulationem subsilirent, extra choream conuolutae, in profundum puteum conciderunt. Quarum casum Tellus miserata, inde arbores puellis similes ad oblectamentum, & rei memoriã protulit. Vnde Cyparissi etiam Charites appellantur. Loquitur fortasse Poëta hoc loco de alicuius pyrae constructione, cum de buxo, & cyparisso, feralibus arboribus, sermonem habeat. Constat autem M. Varronis auctoritate pyras cupresso circundari solitas, ne pro-

ne propter grauem vstrinae odorem, populi circundantis corona offendatur. Ad quem morem respiciens maximus Vates, ait, Lib. 6.

Ingentem struxêre pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressus
Constituunt ——

Statius libro VI.

Tristibus interea ramis, teneraq. cupresso
Damnatus flammae torus, & puerile pheretrum
Texitur —— Hinc Horatius, *funebreis cupressos* dixit. In Epod. ode. 5.

STANT RECTEIS FOLIIS] Postquàm adiuncto cupressorum longitudinem ostendit, modò verbo rectitudinem ponit ob oculos. — ET AMARO CORPORE BVXVM] Benè dixit amarum, nam etiam mel, quod conficitur, vbi haec arbos frequēs est, insuaue, atq. amarum est, vt in Corsica tradit Plinius, & in Cyrena Theophrastus. Li. 16. c. 16. lib 3. c. 15.

Q. ENNII FRAGMENTA EX VIII. ANNALI.

*

† tonsasq. tenenteis. † expectarent.

—— † tonsas antè tenenteis
Parerent, † obseruarent, portisculu' signum — Non. Portisculus.
Quòm dare coepisset ——

*

* Labitur vncta trabes, remeis rostrata per altum, — Var. libr 6. de lin. Lat.
* Ingentei vadit cursu, quà redditu' termo est: — Fest. Termonem.
† aut uel est. * Impetus † haud longè medijs regionibu' restat. — Idē Restat.

*

† Pellitur † Tollitur è medio sapientia vei geritur res. — Agell lib. 20. c. 9.
Spernitur Orator bonus; horridu' miles amatur; — Lact. lib. 5. cap. 1.
Haud docteis dicteis certanteis, sed male dicteis.
† Manu consertu' unica dictione. † mage. Annominatio.
Non ex ioure † manū consertum, sed † magi' ferro — Cic li. 7. Epist. adducit hūc cum sequentis dimidio.
Rem repetunt, regnumq. petūt, vadunt solida vei.

*

Iamq. ferè poluis fuluā volat —— — Non. Puluis

*

Praecox pugna est —— — Idem Praecox.

† Con-

*

Macr. lib. 6. c. 3. † Consequitur, summo sonitu quatit vngula terrã. † Cumsequitur.
Nou Puluis * Iamq. ferè poluis ad caelum vasta videtur.
Macr. lib. 6. c. 1. * Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber:
Prisc. lib 9. * Densantur campeis horrentia tela virorum.
Fest. Medix * Summus † vbi capitur † Medix, occiditur alter. † ibi Medix.
Varr. lib. 6. de Lin. Lat. * Clamor ad caelum voluendu' per aethera vagit.
Fest. Lituus. * Inde locei lituus sonitus † effudit acutos: † effundet.
Agell. li. 10 cap. 29. * Atque atque † accedit † moeros Romana iuuẽtus. † Ascendit.
Non. Atque * Et detotondit agros laetos atque Oppida coepit. † muros.
Prisc. lib. 9.

*

Macr. lib. 6. c. 1. Nunc hosteis vino domitei, somnoq. sepultei.

*

Fest. Occasus. † Ast occasus vbi, tempusue audere repressit.

*

Idem Obstitum. Amplius ex Augure obstipolumue Solis.

*

Non. Politiones. Rastros dente † fabres capsit caussa poliendi † Faber.
Agri —

*

Prisc. lib. 6. — Poenos Didone oriundos

*

Diom. lib. 1. Certare abnueo, metuo legionibu' labem.

*

Non. Debilo. Debilo homo —

*

Idẽ Famul. — mortalem fortuna repentè
† Reddidit, vt summo è regno famul † infumus esset † Reddit summo regno. † Optimus.

*

Macr. lib. 6. c. 2. — multa dies in bello conficit vnus.
Et rursus multae fortunae fortè recumbunt.
Haud quaquã quẽquã semper Fortuna, sequuta'st.

*

EXPLICATIO.

TONSAS ANTE TENENTEIS] In Nonij exemplaribus hic locus corruptè legitur, *Tus antè tenentes*, & *Tum sanctè tenentes*. Vera autem lectio est, vt scripsimus, vel,

ton-

—— *tonsasq. tenc.iteis*

— PORTISCVLV, SIGNVM] Agebatur hîc fortasse, de classis è portu discessu, cùm portisculi fiat mentio, qui, vt ait Aelius Stilo, in portu modum dat classi. Isidorus verò tradit, Portisculum esse malleum in manu portatum, quo modus, signumq. datur nauigantibus. SIGNVM CVM DARE COEPISSET] Militaris vox, ad rem nauticam translata. Virgil. Lib. 19.c.21 Lib. 3.Aen.

Dat clarum è puppi signum ——

Sed totum hunc Ennij locum ita Maro expresit in V.

Considunt transtris, intentaq. brachia remis
Intenti exspectant signum ——

LABITVR VNCTA TRABES] Tres hos versus ex diuersis locis petitos coniunximus; primum tamen non omnino Ennij esse affirmamus. Nam cum Varro hoc modo mutilum, & sine auctoris nomine adducit; *Sic dictum à quibusdam, vt vna canes, vna trabes, remeis rostrata per altum*. Nos priorem dictionem addidimus, & sequentem immutauimus, pro, *vna*, *vncta*, legentes imitatione alterius versus eiusdem Poëtae, qui ait, Lib. 6. de lin. Lat.

Labitur vncta carina per aequora cana Celocis.

Virgilius, *Labitur vncta vadis abies* —— Lib. 8.
Et *Natat vncta carina* —— Lib. 4.

Sunt tamen qui Varronis locum restituant, addito tantùm verbo *sulcat*, fide codicis manuscripti,

Vna trabes remis sulcat rostrata per altum.

Trabem etiam Catullus συνεκδοχικῶς, pro naui in Faseli dedicatione posuit, *Neque vllius natantis impetum trabis*
Nequisse praeterire ——

Sed in antiquo manuscripto habetur,

Neque vllius volantis impetum alitis.

Pacuuius trabicā, nauē appellauit, quòd trabibus contexta sit. *Labitur trabica in alueum*. ROSTRATA] Rostris enim naues concurrunt, Liuius, *Itaque ex vtraq. parte signo dato cùm rostris concurrerent, neque nauem inhibere ait*. INGENTI VADIT CVRSV] Mira fertur velocitate. — QVA REDITV' TERMO EST.] Festus ait, Graeca consuetudine Ennium termonem dixisse, quem nos terminum dicimus. Idem enim Graecis est τέρμων, τέρμα, & τέρμις. — MEDIIS REGIONIBV' RESTAT] Restat pro distat, vt idem ait Festus. PELLITVR E MEDIO SAPIENTIA] Ostendit quonam pacto calamitosis belli temporibus nulla nec legibus, nec magistratibus tribuitur auctoritas, nullaq. iuris habetur ratio; sed arma tantum vigent. Vnde magni Pompei vox illa apud Dionem,

Lib 37. Dionem, Omnia scilicet ab armis pendere, & iis, qui his praeualent, necessariò omnes obtemperare, cuius verba sunt; πάντα ἐκ τῶν ὅπλων ἤρτηται καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς κρατῶν, νομοθέτης ὧν βούλεται, ἀναγκαῖος γίνεται.

— VEI GERITVR RES] Menander, leges nihil posse vbi vis, adfuerit, eo versu dixit,

Βίας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος.

Lib. 5. de Trist. Ouidius, *Non metuunt leges, sed cedit viribus aequum:*
Victaq. pugnaci iura sub ense iacent.

Lib. 1. Lucanus, *Imminet armorum rabies, ferriq. potestas*
Confundit ius omne manu ——

Seneca Hercule furenti, —— *fontibus boni parent:*
Ius est in armis: opprimit leges pudor.

Idem in Hippol. —— *venit imperij sitis*
Cruenta; factus praeda maiori minor:
Pro iure vires esse ——

Auctor quidam apud Suidam, Nullum, inquit, ius armis esse potentius: & quisquis viribus potior est, is aequiora semper & facere, & dicere cēsetur. Graeca verò illius auctoris verba sunt; οὐδὲν δικαίωμα τῶν ὅπλων ἰσχυρότερον πᾶς γὰρ ὁ δυνάμει προύχων δικαιότερα ἀεὶ καὶ λέγειν, καὶ πράττειν, δοκεῖ. Quinctilianus in iudicio nullam quidem vim armis, Lib. 5. in bello nullam sanè vim legibus adscribit. Eius verba haec sunt, vbi de argumentis agit; *Dicamus primùm in eo, quod in iudicium deduci potest, nihil valere ius belli: nec armis erepta, nisi armis posse retineri: itaq. vbi illa valeant, non esse iudicem: vbi iudex sit, nihil arma valere*. Lucianus in Captiuo, Καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῇ χειρὶ τιθέμενον. quibus verbis ad prouerbium respexit Ἐν χειρῶν νόμῳ: Huc etiam spectat & illud, Ἄρης τύραννος. SPERNITVR ORATOR BONVS] *Silent*, siquidem *inter arma leges*, vt pro Mil. inquit Cicero. Idemq. pro Muraena, *Omnia haec nostra praeclara studia, & haec forensis laus, & industria latent in tutela, & praesidio bellicae virtutis: Simulatq. increpuit suspicio tumultus, artes illicò nostrae conticescunt*. Quam obrem Idem in Bruto dixit, eloquentiam pacis esse comitem, otijq. sociam, & iam benè constitutae ciuitatis quasi alumnam. Vnde veteres non absq. ratione Mercurium, eloquentiae Deum caduceum, pacis symbolum

Lib. 1. gestantem finxerunt. Assimile est Ennianae sententiae illud Lucani,

Sed postquàm leges bello siluere coactae,
Pellimur è patrijs laribus ——

Nec discrepat ab hoc ille Euripidis locus in Iphig. vbi Chorus ita de neglecta iustitia queritur, pro qua summa irrepsit licentia, quae legibus dominatur.

Τὸ μὲν ἄσεπτον ἔχει

Δυνα-

Δυνάμιν δ' ἀρετὰ κατόπισθεν
Θνατοῖς ἀμελεῖται.
Ανομία δὲ νόμων κρατεῖ.

— HORRIDV' MILES AMATVR] Varro Sesquiulysse, *Itaque tum equum mordacem, calcitronem horridus miles, ac vir non vitabat: nunc emunt trosculi, nardo nitidi vulgò Attico talento equum.* Eodem etiam adiuncto vsus est Cicero pro Marcello. HAVD DOCTEIS DICTEIS] Plautus Trinumo,

Multa ego possum docta dicta, &c.

NON EX IOVRE MANV CONSERTVM] Quid haec verba significent, adamussim declarat Agellius. Sed operae pretiũ fuerit adscribere quàm venustè totum hũc locum Cicero in Oratione pro Muraena explicauerit, versus, more suo, cum soluta oratione contexens: quod Hermogenes τῶν ποιημάτων παραπλοκὰς appellauit. *Omnia ista*, inquit, *nobis studia de manibus excutiuntur, simulatque aliquis motus nouus bellicum canere coepit. Etenim, vt ait, ingeniosus Poëta, & auctor valde bonus; praelijs promulgatis,* TOLLITVR E MEDIO, *non solùm ista vestra verbosa simulatio prudentiae, sed etiã ipsa illa domina rerum* SAPIENTIA; VEI GERITVR RES: SPERNITVR ORATOR, *non solum odiosus in dicendo, ac loquax, verum etiam* BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR: *vestrũ verò studium totum iacet:* NON EX IOVRE MANVCONSERTVM, SED MAGE FERRO, *inquit,* REM REPETVNT. *Quod si ita est, cedat opinor Sulpicij forum castris, otiũ militiae, stilus gladio, vmbra soli.* IAMQ. FERE POLVIS FVLVA VOLAT] Extensio breuis syllabae in caesura. Pacuuius, Lib. 20. cap. 9.

Cedò tamen pedem, lymphis flauis flauum vt poluerem,
Manibus ijsdem, quibus Vlyssem saepè permulsi, abluam.

Caluus de cinere,

Cum iam fulua cinis fueris ——

PRAECOX PVGNA EST] Praecox, praematura. Sic fuga praecox à Varrone in Ephoebo, & à Lucilio dicta est. — SVMMO SONITV QVATIT VNGVLA TERRAM] Nouem hos versus ex varijs auctoribus petitos hac serie complicauimus, tũ quòd sensu constare, tum quòd Plautinae pugnae, quae in Amphit. describitur, maximè conuenire visi sunt. IAMQ. FERE POLVIS AD CAELVM VASTA VIDETVR] Hostium appropinquatio à signo excitati pulueris, ad caelum vsq. surgentis. Idem alibi, Lib. 8. Saty.

Poluis oritur, omnem peruolgat caeli fretum.

Ex militum enim in pugna motu, & equorum cursu pulueris caligo oritur, quam Lucretius pulueris nebulam dixit, Lib. 5.

—— multa pulsata pedum vi
Pulueris exhalat nebulam ——

Lib 8. Virgilius item,

Stant pauidae in muris matres, oculisq. sequuntur
Pulucream nubem ——

Lib 9. Idem rursus,

Hic subitam nigro glomerari puluere nubem.
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.

Iliad. β. Id quod anteà fuerat eloquutus Homerus,

—— τοὶδ' ἀλαλητῷ
Νῆας ἐπεσσεύοντο ποδῶν δ' ὑπένερθε κονίη
Ἵςατ' ἀειρομένη ——

Quae ità vertit Politianus, cuius ad nos quaedam peruenerunt ex Homero conuersa, quae hactenus, quod sciam, in lucem non prodierunt,

Dat tellus gemitum, & nigra caligine caelum
Voluitur; insurgit glomerato puluere nubes.

Puluerem verò hoc pacto excitatũ, Aeschylus in Septem ad Thebas, manifestum, & certum appropinquantis exercitus nuntium esse, ait,

Αἰθερία κόνις με πείθει
Φανεῖσ' ἄναυδος, σαφὴς
Ἔτυμος ἄγγελος ἐλεδεμνὰς
Πεδιοπλόκτυπός τ' ἐγχρίμπτεται.

Qui versus in impressis ex officina Turnebi secus dispositi sunt. Idẽ

Lib. 11. protulit Virgilius,

At simul Aeneas fumantes puluere campos
Prospexit longè, Laurentiaq. agmina vidit.

Lib. 12. Idem, *—— & saeuus campi magis, ac magis horror*
Crebrescit; propriusq. malum est: iam puluere caelum
Stare vident: subeunt equites, & spicula castris
Densa cadunt medijs ——

Lib. 21. Liuius item, *Densior deinde incessu tot hominum, equorumq. oriens pulueris, signum propinquantium hostium fuit.* — FIT FERREVS IMBER] Vt crebros ingruentium telorum ictus oculis repraesentaret,

Lib 12. aptiori translatione vti non poterat: quam tamen Maro amplificauit, *—— it toto turbida caelo*

Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber.

Lib 9. Eadem significatione, telorum nimbum dixit Lucanus,

Telorum nimbo peritura, & pondere ferri.

Li. 5. Theb. Statius, *Instamus iactu telorum, & ferrea nimbis*
Certat hyems ——

Virgi-

Virgilius, sumpta à cadēte niue similitudine, sic candē rem expressit, Lib. 11.

—— *fundunt simul vndiq. tela*
Crebra niuis ritu: caelumq. obtexitur vmbra.

tum etiam à grandine, Lib. 10.

Ac velut effusa siquando grandine nimbi
Praecipitant ——

Statius, —— *telorum aut grandinis instar* Li.1.Theb.
Rhipheae ——

Idem has omnes similitudines niuis, grandinis, imbris, his versibus, simul complexus est, —— *non tanta cadentibus Haedis* Lib. 8.

Aeriam Rhodopen solida niue verberat Arctos,
Nec fragor Ausoniae tantus, cum Iuppiter omni
Arce tonat, tanta quatitur, nec grandine Syrtis,
Cùm Lybia Boreas Italos niger attulit imbres.
Exclusêre diem telis. Stant ferrea caelo
Nubila: nec iaculis atratus sufficit aër.

Extremis his verbis consentanea sunt quae protulit Silius libro IX.

—— *caelumq. & sidera pendens*
Abstulit ingestis nox densa sub aethere telis.

Quae ex illo Maronis expressa sunt in XII.

—— *obumbrant aethera telis.*

Hinc etiam Lucanus, —— *emissaq. tela Aëra texerunt* —— Lib 3.

Lycophrō, Κύφελλα δ' ἰῶν τηλόθεν ῥοιζουμένων
Τπὲρ κάρα στήσουσι χίμμερος δ' ὅπως
Σκιᾷ καλύψει πέτραν ἀμβλωπῶν σέλας.

Non dissimilis est illa Heliodori Emeseni hyperbole libro IX. historiae Aethiopicae, qui vt miram iaculorum densitatem ostenderet, ait, eam nubis speciem hostibus exhibere. Huc pertinet etiam locus ille Arbitri de Xersis exercitu,

—— *solem texêre sagittae.*

Ex quo loquendi genere celebre illius apophthegma emanauit; cui, cùm hostis se caelum sagittarum nebula obtecturum, minaretur; lepidè respondit, In vmbra pugnabimus. DENSANTVR CAMPEIS] Virgilius, Lib. 7.

Agmina densantur campis ——

— HORRENTIA TELA VIRORVM] Idem Virgilius,

—— *at nunc horrentia Martis Arma* ——

Et Valerius Flaccus, *horrida tela*. SVMMVS VBI CAPITVR MEDIX] Nomen est magistratus apud Oscos, vt refert Festus: quē eundem esse arbitror cum Mediastutico: de quo Liuius libro XXVI. *Mediastuticus, qui summus magistratus apud Campanos est.* Quae verba Lib.7.

maximè cum Festo congruunt; quandoquidem Oscos Campaniae partem incoluisse, non dubium est; quibus cùm mos fuerit saepè dictiones abscindere, vt in Ennij vita, & alibi retulimus, existimo, in Liuio, pro, *Mediastuticus*, reponendum esse, *Medixtuticus*. CLAMOR AD CAELVM VOLVENDV' PER AETHERA VAGIT] Quamuis hyperbole certátium clamoris magnitudinem extollat, multum tamen de ea detrahit tapinosis, quae in verbo, *vagit*, subsequitur. Clamare autem inter pugnandum Romanorum proprium fuit, qui vt ait Polybius lib. VI. more patrio armorũ strepitum edentes, & conclamantes, in confertissimos hostes acerrimè concurrunt. Sed vt nihil praetermitteretur earum rerum, quae inter certandum fieri consuetum est, hunc versum cum alijs hoc loco Ennium connexuisse, duximus, illustrium poëtarum imitatione. Aeschylus postquàm ea retulit, quae de puluere diximus, addidit, clamorem murmurantis aquae instar volare, ac fremere,

—— *βοὰ ποτᾶται, βρέμει*
Δ' ἀμαχέτου δίκαν ὕδατος ὀροκτύπου.

Homerus, —— *ἀϋτὴ δ' οὐρανὸν ἷκεν.*

Lib. 5. quod ad verbum Virgilius, *it clamor caelo* ——

Lib. 12. Et alibi, —— *it tristis ad aethera clamor.*

Sunt qui putent, pro, *clamor*, *clamos*, esse legendum, vt *honos*, *timos*, *labos*, *vapos*, *colos*. Scaliger legit hunc versum,

Clamor it ad caelum, volitatq. per aethera vagor.

Sed fortasse, ab antiqua lectione minus remotum,

Ad caelum clamor voluendu' per aethera vagit.

Lib. 4. de lin. Lat. PER AETHERA VAGIT] Varro differens, multa vocabula ab animalium vocibus ad homines esse translata, ait verbum *vagire*, ab haedo esse deductum. Innuit id ipsum Plautus in Poenuli prologo, vbi nutrices à caueae consessu discedere admonens, inquit,

Ne & ipsae sitiant, & pueri peritent fame,
Néue exurientes hîc quasi haedi obuagiant.

INDE LOCEI LITVVS] Lituus, genus incuruae buccinae, quem Acron equitum esse tradidit: tubam verò peditum. Est etiã lituus, baculus ille, quo ad augurandum prisci vti consueuerunt. ATQVE] Statim. Sic in leg. XII. Tab. *Si in ious vocat, atq. eat*, pro, statim eat. ET DETOTONDIT AGROS LAETOS]

Lib. 9. Priscianus hanc auctoritatem refert, vt ostenderet Veteres, *detotondi*, pro, *detodi*, protulisse. Alia etiam hoc loco subest tapinosis, cùm agros pecudes dum pascunt, tondeant: non autem milites, cùm diripiunt, in quam lapsus est etiam Propertius cùm ait,

Lib. 4. *Sub quorum titulis Africa tonsa iaces.*

Magis

Magis propriè loquutus est Maro, Lib. 8.

— & laetos vastant cultoribus agros.

Idem, *— ingentes & desolauimus agros.* Lib. 11.

qui tamen in propria significatione dixit, Li. 1. Geor

— tondent dumeta iuuenci.

Lucretius, *Nam saepè in colli tondentes pabula laeta* Lib. 2.

Lanigerae reptant pecudes —

NVNC HOSTEIS VINO DOMITEI] Exhortatio ad hostes incautos inuadendum, à nocturni temporis opportunitate, quo nimio grauati potu, arctissimoque correpti somno, passim postrati iacent. SOMNOQ. SEPVLTEI] Pulcherrima translatio à mortuis ad dormientes: qui enim profundè stertunt, parum à mortuis differre videntur. Quare rectè quidē à Poëtis somnus mortis frater fingitur. Virgilius, Lib. 2. Aen.

Inuadunt vrbem somno, vinoq. sepultam.

Et, *— somno vinoq. sepulti Procubuere —* Lib. 9.

Ibidem, *Rutuli somno, vinoq. sepulti Conticuêre —*

Et de Polyphemo, Lib 3.

Nam simul expletus dapibus, vinoq. sepultus.

Lucretius, *Terrificet morbo affectis, somnoq. sepultis.* Lib. 1.

Idem, *Sed taciti respectabant, somnoq. sepulti.* Lib. 5.

Tibullus, *somno domitos*, dixit. — AVDERE REPRESSIT] Infinitum loco nominis Graecorum more. AMPLIVS EXAVGVRE] Locus hic adeò corruptus est, vt ex eo nihil certi extorqueri possit. Sunt qui legant, Lib. 1.

Amplius exaugere, obstipo lumine Solis.

Alij verò, *Amplius obstitumúe obstipo lumine Solis.*

Sed altera lectio altera videtur obscurior. RASTROS DENTE FABRES] Sic in vulgatis: at ego, *fabros*, potius legerem, ab antiquo nomine, *adfabrus*, quod fabre factus significat, vel, *dentifabros*, vnica dictione. Hunc tamen horum verborum sensum esse censeo, Rastros, scilicet, qui ad colendos agros comparati fuerant, hoc belli tempore in arma esse conuersos. Ita etiam Virgilius, Li. 1. Geor.

Et curuae rigidum falces conflantur in ensem.

Item, *Vomeris hûc, & falcis honos, hûc omnis aratri* Lib. 7.

Cessit amor, recoquunt patrios fornacibus enses.

Martialis verò contrà, pacis tempora describens, falcem ex ense conflatam ait, *Pax me certa ducis placidos curuauit in vsus,*

Agricolae nunc sum, militis antè fui.

— POLIENDI AGRI] Idem alibi, *politos campos*. Agrum polire, pro excolere, Veteres dixerunt; indeq. apud Varronem, *agri depolitio-*

positiones. POENOS DIDONE ORIVNDOS] Quonam pacto à Didone Carthago condita sit, & ex ea Poeni originem duxerint, satis ex Virgilio, alijsque quamplurimis constat. Philistus autem scribit eam vrbem à Zaro, & Carthagine Tyrijs, aedificatam fuisse. Appianus verò à Xoro, & Carchedone: sed vt Romani, ipsiq. met Carthaginienses putant, à Didone muliere Tyria, sic enim ille, Οἰκισαὶ δ᾽ αὐτὴς ἐγένοντο Ζῶρός τε καὶ Καρχηδών. ὡς δὲ Ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ Καρχηδόνιοι νομίζουσι, Διδὼ γυνὴ τυρία. Apud Probum hic Ennij locus aliquantulum diuersus habetur. Namq. explicás illud Virgilij,

—— *Sarrano dormiat ostro,*

inquit, *Tyrum autem Sarram appellatam, Homerus docet, quem etiam Ennius sequitur, cùm dicit, Poenos Sarra oriundos*. Confirmat Agell. lib. XIV. cap. XVI. Tyrum Sarram esse dictam: & Seruius enarrans eundem Virgilij locum ait, *Quae nunc Tyros dicitur, olim Sarra vocabatur, à pisce quodam, qui illic abundat: quem lingua sua Sar appellant*. Nec me latet in manuscripto quodam, ac peruetusto Prisciani codice legi,

Poenus Didone oriundus.

Quam lectionẽ si sequeremur, Poenus per antonomasiam pro Annibale intelligendus esset: quem similiter ex Didone oriundum facit Maro, cùm illam imprecantem inducit, vt Poeni continuis, ac diuturnis odijs Troianos prosequantur, Lib. 4. Aen.

Exoriâre aliquis nostris ex ossibus vltor,
Qui face Dardanios ferroq. sequâre colonos.

CERTARE ABNVEO] Enallage coniugationis, pro, *annuo*. Sunt haec fortasse Fabij dictatoris verba, qui, quòd milites à pugna opportunè cohibebat, Cunctator est dictus, de quo in XII. Annali,

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

DEBILO HOMO] Pro, debilis, vt obseruat Nonius. Sed fortasse *debil homo*, scripserat Ennius, eadem ratione, qua famul, & volup.

— MORTALEM FORTVNA REPENTE REDDIDIT VT SVMMO E REGNO FAMVL INFVMVS ESSET] Praeclarè quidem Fortunae inconstantiam, ac vicissitudinem tragica huiusmodi peripetia ostendit. Eandẽ ferè sententiã expressit Euripides, cùm ait, celerem diuinam indignationem esse expectãdam, dum quispiam in fastigium euectus opum, generisq. splendore superbiens, supra sortem supercilium sustulerit,

Ὅταν ἴδῃς πρὸς ὕψος ἠρμένον τινὰ
Λαμπρῷ τε πλούτῳ καὶ γένει γαυρούμενον,
Ὀφρῦν τε μείζω τῆς τύχης ἐπηρκότα,
Τούτου ταχεῖαν νέμεσιν εὐθὺς προσδόκα.

Idem in Archelao, quendam inducit mortalium Fortunam, eiusq. muta-

mutationem considerantem, quo nimirum pacto qui lapsus fuerit, erigatur, quiq. feliciter, ac fortunatè egerit cadat,

Π'αλαι σκοποῦμαι τὰς τύχας τῶν βροτῶν
Ω's εὖ μεταλλάσσουσιν, ὃς γὰρ ἂν σφάλῃ
Εἰς ὀρθὸν ἔστη χ' ὁ πρὶν εὐτυχῶν πίπτει.

A quibus non dissentit illud Philemonis; Saepè scilicet fieri, vt cui nequidem necessaria suppetunt, mox diuitijs affluens, caeteros alat, rursumq. qui hodie thesaurum inuenerit, cras quicquid domi exstat, amiserit, Πολλάκις ἔχων τὶς οὐδὲ τ' ἀναγκαῖα νῦν,
Αὔριον ἐπλούτησε, ὥστε κ᾽ ἑτέρους τρέφειν.
Θησαυρὸν εὑρὼν σήμερον, τῆς αὔριον
Ἅπαντα τὰ ἐκ τῆς οἰκίας ἀπώλεσεν.

Hûc accedit illud Archilochi, Omnia esse ad Deos referenda, qui saepè homines à malis eripiunt, humiq. iacentes extollunt, contrà verò firmos euertunt, supinosq. prosternunt.

Τοῖς θεοῖς τίθει τὰ πάντα. πολλάκις μὲν ἐκ κακῶν
Ἄνδρας ὀρθοῦσι μελαίνῃ κειμένους ἐπὶ χθονί.
Πολλάκις δ᾽ ἀνατρέπουσι, καὶ μάλ᾽ εὖ βεβηκότας
Ὑπτίους κλίνουσ᾽. ἔπειτα πολλὰ γίνεται κακά.

Idem ferè in Troadibus expresit Hecuba,

Ὁρῶ τὰ τῶν θεῶν, ὡς τὰ μὲν πυργοῦσ᾽ ἄνω
Τὰ μηδὲν ὄντα, τὰ δὲ δοκοῦντ᾽ ἀπώλεσαν.

Sed cur aureolos illos Senencae versiculos omittam, dignos mehercule, vt iugiter memoria repetamus? In Thyeste.

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem:
Nemo confidat nimium secundis,
Nemo desperet meliora lapsus.

Nec praetereunda illa Dionis sententia, Eos rerum mutationes aliquando maximè imbecillos reddere, qui plurimùm potuerunt. Lib. 37. οὕτω καὶ τοὺς πάνυ ποτὲ δυνηθέντας ἀδυνάτους αἱ μεταβολαὶ τῶν πραγμάτων πολλάκις ποιοῦσι. Cic. Philipp. VIII. *Viderunt enim ex mendicis fieri repentè diuites*. Ennij verò verba, Nonij codices, qui omnium postremi prodierunt, habent,

—— mortalem summum fortuna repentè
Reddit, vt summo regno famul optimus esset.

quod epitheton, cùm mihi prorsus absurdum videretur, succurrit ille Lucretij versus ex lib. III.

Ossa dedit terrae perinde, ac famul infumus esset,

& cōferens vtriusq. poëtae ἀκροτελεύτιον, ratus sum, Ennium eo modo scripsisse, & ab eo Lucretium eum locum esse mutuatum. In quam senten-

sententiam, opposita illa verba, *summo regno*, & *famul infimus*, nos iure adduxerũt; quibus & carmen venustius redditur, & iniquae Fortunae vices optimè explicantur. Ita etiam Plautus Ennianam sentẽtiam ijsdem penè verbis extulit,

In Capt.

Sed viden'? fortuna humana fingit, arctatq. vt lubet,
Me, qui liber fueram, seruum fecit, è summo infimum.
Qui imperare insueram, nunc alterius imperio obsequor.

Dionysius Lambinus in Lucretianis commentarijs eandem tuetur lectionem. Gifanius aliquantillum diuersè legit,

—— mortalem fortuna repentè
Reddidit è summo regno, vt famul infimus esset.

Nicolaus verò Faber,

Reddit, vt ex summo regno famul vltimus esset.

Eiusdem ferè sententiae est illud Ausonij,

Semper mouetur, variat, ac mutat vices:
Et summa in imum vertit, ac versa erigit.

Silius libro XVII.

—— et exemplum non vnquam fidere laetis,
Sceptriferas arctæ palmas vinxêre catenæ.
Ducitur ex alto deiectus culmine regni,
Qui modo sub pedibus terras, & sceptra, patensq.
Littora ad Oceani sub nutu viderat aequor.

Pacuuius, *Velut Orestes modò fuit Rex, modò mendicus factus est.* Non est ab hoc loco alienum illud Aesopi, qui cùm à quopiam quia Iuppiter faceret, rogaretur, respondit, *τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῖ, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῖ.* — MVLTA DIES IN BELLO CONFICIT VNVS] Vel à Poëta id *κατὰ ἐπιφώνημα* dictum est, vel ab aliquo Duce, qui iterum belli fortunam experiri cupiens, militum animos ad nouam ineundam pugnam ab inconstantibus Fortunae vicibus excitabat: quandoquidem vna die multa possint feliciter instaurari. Macrobius, ait id ab Ennio Virgilium desumpsisse,

Lib. 6. c. 2.

Multa dies, variusq. labor mutabilis aeui
Rettulit in melius: multos alterna reuisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locauit.

Lib. 1.

Polybius postquàm repentinam illam descripsit Romanorum cladẽ à Xantippo acceptam, cùm florentes iam certam sibi de Carthaginiensibus victoriam pollicerentur, haec subdit; Hinc siquis rectè rem ipsam perpendere voluerit, multa ad humanae vitae correctionẽ inueniet, non parùm conducentia. Primùm quidem, quàm vanum sit, atque ridiculum, ob res secundas, & ex animi sententia feliciter gestas, aliquam in fortuna spem collocare, ex ijs, quae M. Attilio accide-

acciderunt perſpicuum eſt: qui cùm paullò antè nulla in Carthaginienſes infortunatos miſericordia moueretur, pacemq́. ſuppliciter petentibus, abnueret, mòx eò deductus eſt, vt eandem ipſe à Carthaginienſibus expoſcere cogeretur; Ἐν ᾧ καιρῷ, inquit, πολλάτις ἂν ὀρθῶς ἐπισημαινόμενος εὑροι, πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου συντελεσθέντα, καὶ γὰρ τὸ διαπιστεῖν τῇ τύχῃ καὶ μάλιστα κατὰ τὰς εὐπραγίας, ἐναργέστατον ἐφάνη πᾶσι τότε διὰ τῶν Μάρκου συμπτωμάτων. ὁ γὰρ μικρῷ πρότερον οὐ διδοὺς ἔλεον, οὐδὲ συγγνώμην τοῖς πταίουσι, παραπόδας αὐτὸς ἤγετο δεησόμενος τούτων περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Caeterum duo illa verba, DIES VNVS prouerbium redolēt, vt ex his clariſſimorum auctorum locis videre licet. Sophocles in Aiace Flagellifero, Vnum diem cuncta humana inclinare, & erigere dixit,

Ὡς ἡμέρα κλίνει τε κἀνάγει πάλιν
Ἅπαντα τἀνθρώπινα ——

Hecuba apud Euripidem queritur, cunctas opes eivnicam diem abſtuliſſe, Τὸν πάντα δ᾽ ὄλβον ἦμαρ ἕν μ᾽ ἀφείλετο.

Oedipus apud Eundem in Phoeniſsis, iam oculis captus, ac omni ſpe deſtitutus, cùm antea maximè fortunarum copijs abundaret, ait, vnum ſe diem beaſſe, atq. vnum perdidiſſe,

Ὤλεσ᾽, ἓν ἦμαρ μ᾽ ὤλβισεν, ἓν δ᾽ ἀπώλεσεν.

Item in Hercule furente Amphitruonem inducit Euripides, cum Senum Choro colloquentem, quondam ſeſe ob praeclara geſta mortalibus extitiſſe conſpicuum: illicò autem à fortuna vno die pinnae ſimilitudine in aëra eſſe eleuatum,

Ὁρᾶτέ μ᾽ ὅσπερ ἦν περίβλεπτος βροτοῖς,
Ὀνομαστὰ πράσσων, καί μ᾽ ἀφείλεθ᾽ ἡ τύχη,
Ὥσπερ πτερὸν πρὸς αἰθέρ᾽ ἡμέρᾳ μιᾷ.

Idem in Oedipo, multas, ait, vel vnum diem habere mutationes,

Ἀλλ᾽ ἡμέρα τοι μεταβολὰς πολλὰς ἔχει.

Rurſus apud Plutarchū ἐν τῷ παραμυθητικῷ ad Apollonium, Felicitatem, inquit, minimè ſtabilem eſſe, ſed in diem durare, vnamq́. diem haec quidem ad ima deprimere, haec vero ad ſumma tollere,

Ὁ δ᾽ ὄλβος οὐ βέβαιος ἀλλ᾽ ἐφήμερος,
Μικρότατα τὰ σφάλλοντα καί, μί᾽ ἡμέρα
Τὰ μὲν καθεῖλεν ὑψόθεν, τὰ δ᾽ ἦρ᾽ ἄνω

Quem praeſtantiſsimi Poëtae locum Phaleraeus Demetrius non ſatis probauit. Meliùs enim στιγμὴν χρόνου, quàm vnā diē dici exiſtimabat. Quod ſanè extulit Liuius; *Quid quaeq. nox, aut dies ferat, incertū eſt: puncto temporis maximarum rerum momenta verti.* Pindarus in Olympicis, breui tempore dixit, ingens bonum permutari, Lib 5. Ode. 12.

Ἐσθλὸν βαθὺ πήματος ἐν μι-

κρῦ πεδ ἀμ[illegible] χρόνῳ. Cuius imitatione Lucilius,

Magna penus paruo spatio consumpta peribit.

Sophocles in Tyndaro,

Ἐν γὰρ βραχεῖ καθεῖλε κ' ὀλίγῳ χρόνῳ
Πάμπλουτον βαρυδαίμονος κακοῦ δόσις.

Sosiphanes, Vt quid, inquit, mortales opibus gloriamini, quas vel vna lux dedit, & abstulit?

—— τί σεμνύνεσθε ταῖς ἐξουσίαις
Ἃς ἓν τ' ἔδωκε φέγγος, ἓν τ' ἀφείλετο;

A quo illud Euphonis non abest, qui ait, Non sine difficultate longo etiam temporis interuallo cumulum coaceruari posse, vna verò die facilè dissipari,

Ἔργον συναγαγεῖν σωρὸν ἐν πολλῷ χρόνῳ
Ἐν ἡμέρᾳ δὲ μιᾷ διαφορῆσαι ῥᾴδιον.

Lib. 1. Argon. Apollonius, Αὐτῆμαρ κε δόμους ὀλοῷ πυρὶ δηώσειαν.

Seneca Thyeste,

Ima permutat breuis hora summis,

Lib. 1. Liuius de Albano excidio. *Egressis Vrbem Albanis, Romanus passim publica, priuataq. omnia tecta adaequat solo: vnaque hora quadringentorum annorum opus, quibus Alba steterat, excidio, ac ruinis dedit.* Et alibi, *Simul, parta decora vnius horae fortuna euertere solet.* Curtius, *Quid? tu ignoras arbores magnas diù crescere, vna hora extirpari?* Huc pertinent verba illa Andronici senioris Imperatoris ad Nepotem, à Gregora Nicephora relata, Μὴ ταῖς παρούσαις ἄνθρωπος ὢν πίστευε τύχαις. ἀλλ' ὅρα τὸ τῶν πραγμάτων ἀβέβαιον καὶ ἀστάθμητον, ἀρξάμενος ἐξ ἐμοῦ, ὅρα μακροῦ βίου τέλος. θαύμασον πῶς μία δὴ νὺξ αὕτη με βασιλέα παρειληφυῖα πολυετῆ βασιλευόμενον, οἴχεται καταλιμπάνουσα; hoc est; Ne tu, homo cùm sis, praesenti fortunae credas: sed rerum respice inconstantiam, atq. instabilitatem, à me sumpto initio: illudq. considera, vitam quamuis longam, finem tamen habituram. Admirare quo nam pacto me vna nox, quae multorum annorum Imperatorē accepit, alieno imperio subiectum reliquerit. Hanc verò Ennianam eloquutionem Lucretius non semel vsurpauit,

Lib. 3.

Lib. 7.

Lib. 9.

Lib. 5.

Principio maria, ac terras, caelumq. tuère,
Horum naturam triplicem tria corpora, Memmi,
Treis species tam dissimileis, tria talia texta
Vna dies dabit exitio: multosq. per annos,
Sustentata ruet moles, & machina mundi.

Ibidemq. *At non multa virûm sub signis millia ducta*
Vna dies dabit exitio? ——

Lib. 3. Et rursus, —— *miser, ô miser aiunt, omnia ademit*

Vna

Vna dies infesta tibi tot praemia vitae.

Ouidius Lucretij poësin laudans, sic est Lucretium imitatus, Li. 1. Amor. Eleg. 15.

Carmina sublimis tunc sunt moritura Lucreti
Exitio terras cùm dabit vna dies.

Idem, *Vna dies Fabios ad bellum miserat omnes,* Lib. 2 Fast.
Ad bellum missos perdidit vna dies.

De ijsdem rursus, Lib. 1. de Pont.
—— quamuis cecidêre trecenti,
Non omnes Fabios abstulit vna dies.

Properti', *Tantum operis belli sustulit vna dies.* Lib 3.

Cornelius Seuerus de Cicerone.
Abstulit vna dies aeui decus ——

Seneca Hercule Oetheo,
—— cecidit Oechalia inclyta,
Vnusq. Titan vidit, atq. vnus dies
Stantem, & cadentem ——

Plautinus Seruus in Persa contraria sententia,
Diu quod benè erit, vno die absoluam.

Haec ferè omnia ex nostris Adagiorum libris. — FORTVNAE FORTE RECVMBVNT HAVD QVAQVAM QVENQVAM SEMPER FORTVNA SEQVVTA'ST] Quàm bellè his alliterationibus fortunam fortuna superari ostendit, neminemq. perpetuò felicem transigere vitam. Seneca, *Fortuna non semper vna via, nec tota quidem incurrit.* Li. 4 Epist. Plautus Truculento,

Actutum fortunae solent mutarier, varia vita est.

Praeclara quidem est illa Myronis exclamatio, quam ità Latinè reddidit Rutilius Lupus. *O Fortuna, quàm vehemēter te rerum varietas oblectat; et quàm magno odio est tibi beatae vitae perpetuus, & constans fructus.* Quapropter rectè quidem senex ille Euripideus Agamemnonē de immolanda Dianae filia animo aestuantem, admonet, illum ab Atreo non rebus laetis modò genitum fuisse, sed oportere vicissim & tristari, & gaudere,

Ο'υκ ἐπὶ πᾶσι σ' ἐφύτευσ' ἀγαθοῖς
Α'γάμεμνον, Α'τρεύς
Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.

Idem rursus, Ingentem hominibus felicitatem, inquit, non esse durabilem, Ο' μέγας μὲν ὄλβος οὐ μόνιμος ἐν βροτοῖς.

Pindarus in Pythijs eandem expresit sententiam, Ode 3.

Ο'λβος δ' οὐκ ἐς μακρὸν ἀνδρῶν ἔρχεται.

Hinc Menander eleganter dixit, Vitae, ac dolori quandam intercedere cognationem.

Q. ENNII FRAGMENTA EX IX. ANNALI.

*

Non. Luctant. — virei validei viribu' luctant.

*

Macr. lib. 6. c. 4. — lychnorum lumina bis sex.

*

Prisc. lib. 9. Cyclopis venter velut olim turserat alti
Carnibus humaneis distentus —

*

Non Perpetuitassit. Libertatemq. vt † perpetuitassint quàm maximè. † perpetuitassit. uel perpetuitas sit.

*

Cic. Bruto. Additur Orator Corneliu' † suauiloquenti † suaui loquente
† Ore Cethegus, Marcu' Tuditano collega
Agell. li. 12. c. 2. † Filius is dictus olleis popolaribus, olim
Cic. Senect. & Bruto. Qui tum viuebant homines, atq. aeuum agitabāt,
Flos delibatus popoli, Suadaeq. medulla.

*

Prisc lib. 6. Sed qd ego haec memoro? dictū factūq. facit frux.

*

EXPLICATIO.

— VIREI VALIDEIS VIRIBV' LVCTANT] V, litterae repetitione, vehementem virium vigorem exprimit. Simili ferè modo Lucretius, *Vel violenta viri vis*. Virgilius, Ennianis verbis, ait, *— validis ingentem viribus hastam*.
Lib. 5. Lib. 2. Aen.

Obseruanda praetereà est in Lucto, actiua verbi inclinatio. — LYCHNORVM LVMINA] Lucretius,
Lib 5.

Quin etiam nocturna tibi terrestria quae sunt.
Lumina pendentes lychni —

Li 1 Theb. Statius, *— tendunt auratis vincula lychnis*
Lib 1. Et Virgilius, *— dependent lychni laquearibus aureis*,

Qui, vt ait Chirius Fortunatianus, non indecorè vitandae humilitatis aucupio, lychnos, pro, lucernis dixit. BIS SEX] Sic etiam Virgilius, tum metri necessitate, tum etiam, vt duram vocem *duodecim* refugeret, *bis sex radios* dixit, & *bis sex corpora matrum*. CYCLOPIS VENTER VELVT] Per similitudinem haec dicta viden-
Lib. 3.

videtur — ALTI] Epitheto Cyclopis proceritatem ostendit, quam maiori verborum copia, ac ὑπερβολικῶς, protulit Virgilius,

— ipse arduus, altaq. pulsat Sydera. — Lib 3. Aen.

CARNIBVS HVMANEIS DISTENTVS] Homerus de Cyclope, Αὐτὰρ ἐπεὶ Κύκλωψ μεγάλην ἐμπλήσατο νηδὺν Ody. n.

Ἀνδρόμεα κρέ' ἔδων —

Virgilius de Polyphemi immanitate, voracitateq.

Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro. Lib 3 Aen.

Et paullò post,

Nam simul expletus dapibus —

Distentus verò, idem quòd plenus. Virgilius, Eclog 4.

Ipsae lactae domum referent distenta capellae Vbera —

LIBERTATEMQ. PERPETVITASSENT] Ità perperàm refertur à Nonio, sed fortasse tolerabilius,

Libertatemq. vt qu im maximè perpetuitassent.

ADDITVR ORATOR CORNELIVS] M. Cornelius Cethegus decem annos post secundum bellum Punicum incaeptum cum P Sempronio Tuditano Censor creatus est; qui Senatum, & Senatus Principem Q. Fabium Max. elegerunt: ijdemq. quadriennio pòst, eodem flagrante bello, rursus Coss. fuere. De quibus Cicero in Bruto; *At hic Cethegus Cos. cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo: Quaestorq. his Coss. M. Cato modò planè annis C X L. antè me Consulem. Et id ipsum nisi esset vnius Ennij testimonio cognitum, hunc vetustas, vt alios fortasse multos, oblinione obruisset.* Eorundem Coss. meminit rursus in Catone: tum etiā Liuius, Cassiodus, Fasti Capitolini, atq. Siculi. Quare meritò reijcienda est lectio, quam Ianus Parrasius in Commentarijs de arte Poëtica sequitur,

Ore Cethegus Veturio Collega Philoni.

Quandoquidem in Censura, & Consulatu semper Cethego Tuditanus collega fuit: & ex eodem Ciceronis Bruto apparet, secundo bello Punico L. Veturium Philonem non cum Cethego, sed cum Q. Metello fuisse Coss. FILIVS IS DICTVS] Alij legunt.

Filius is Marcei dictus popularibus olleis.

Aut, *Filiu' Marci auris dictus popularbus olim.*

Vel, *Filius is cuncteis dictus popularibus olleis.*

Huius eloquētiam vt probaret Cicero, hunc Ennij locum ex IX. Annali adducens, ait; *Quem verò exstet, & de quo sit memoriae proditum, eloquentem fuisse, & sic esse habitum, primus est M. Cornelius Cethegus, cuius eloquentiae est auctor, & idoneus quidem mea sententia, Q. Ennius, praesertim cum, & ipse eum audierit, & scribat de mortuo, ex quo nulla suspicio est amicitiae caussa esse mentitum.* Cethegi autem, quos Flaccus In Bruto.

in

in Poëtica Cinctutos, & in Epistolis, Priscos appellat, Cornelij dicti sunt: quae gens in multas familias diffundebatur. Cornelij enim appellati sunt Scipiones, Sullae, Lentuli, Blasiones, Sisennae, Cinnae, Ruffini, & alij plerique. — SVAVILOQVENTEI ORE]

Lib. 1. & 2. Antiphon ἡδυλόγος dixit, Lucretius, *Suauiloquenti carmine*, & *suauiloquis versibus*. Cicero in II. de Rep. Menelao, inquit, Laconicam

Lib. 1 c. 3. quandam fuisse suauiloquentem breuitatem. Quinctilianus, *Non enim sine causa dicitur Barbarum, Graecumúe. Nam sonis homines, & aera tinnitu dignoscimus. Ita fiet illud, quod Ennius probat, cùm dicit suauiloquenti ore Cethegum fuisse, non quod Cicero in his reprehendit, quos ait latrare, non agere*. Naeuius in Alcestide Graeco more, vnica dictione ex tribus composita, *Nestorem dulcioriloquum* dixit. — DICTVS OLLEIS POPVLARIBVS OLIM] Hoc acrote-

Lib. 12 c. 2. leution cum sequentibus versibus non modò apud Agellium in fulsè deridet Seneca, verum etiam Ciceronem carpit, quòd eos tanquã bonos laudauerit. QVI TVM VIVEBANT HOMINES, ATQ. AEVVM AGITABANT] Bimembri expolitione hũc locum Poëta exornauit; eandem scilicet rem commutatis verbis

Lib. 3. exprimens; à cuius imitatione non longè abest ille Maronis,

Quid puer Ascanius? superat'ne, & vescitur aura?

Lib. 1. Et, *Quem si fata virum seruant, si vescitur aura*
Aetheria, neq adhuc crudelibus occubat vmbris.

Li. 4. Geor. Sed extrema Enniani carminis verba, sic alio loco vsurpauit Maro,

—— *magnisq. agitant sub legibus aeuum*.

FLOS DELIBATVS POPOLI] Flos translatè, rem egregiam, atq. praestantem significat. Pindarus, ναυτῶν ἄωτον, πατέρων ἄωτον, μουσικῆς ἄωτον, Theocritus, θεῖον ἄωτον ἡρώων. Homerus, ἥβης ἄνθος, Euripides, ἑλλάδος ἄνθος; Vnde Iuuenalis, *Flos Asiae*, Lucanus, *Flos Hesperiae*, Catullus, *Flos Veronensium iuuenum*, Cicero pro Flacco, *Legatorum Florem*, pro Plancio, *equitum Romanorum Florem*. — DELIBATVS] Quasi ex omni populo collectus. Sed fortasse, *illibatus*, hoc est, intactus, & incorruptus. Flos enim quamuis leuiter attrectetur, facilè marcescit: &, vt ait Catullus,

—— *postquam tenui carptus defloruit vngui,*
Nulli illum pueri, nullae optauere puellae.

Lib. c. 16. — SVADAEQ. MEDVLLA] Quinctilianus, *Neq. enim, inquit, mihi permiserim eadem vti declaratione, qua Ennius M. Cethegum Suadae medullam vocat*. Cicero in Bruto; πειθὼ *quam vocant Graeci, cuius effector est Orator, hanc Suadam appellauit Ennius, cuius autem Cethegum medullam fuisse vult, vt quam Deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitauisse, huius hic medullam nostrum Oratorem fuisse dixerit*.

Haec

Haec ab Horatio, *Suadela*, ab Alcidamante τῶν λόγων τυραννίς, à Quinctiliano *persuadendi Dea* dicitur: cuius templum, vt quidam dixit, nō aliud erat, πλὴν λόγος. Vnde Themistocles, vt refert Herodotus, dicebat, Athenienses duobus magnis fretos numinibus, Suadela scilicet, & Necessitate, ab Andrijs pecuniam petijsse. Quoniam verò Suada hominum animos quò vult, impellit, ac flectit, à Graecis ψυχαγωγός, à nostris Flexanima dicta est: quam solam mortalibus reginam esse, apud Euripidem Hecuba dixit: eiq. Aeschylus μελιγλώσσους ἐπαοιδὰς tribuit. Medulla quidem Suadae, translatè dictum est, petita à natura similitudine, quae medullam, vt rem adeò vitae necessariam, eo loci condidit, quo nihil esset penitius. Atq. inde est, vt, cùm intimam siue odij, siue amoris affectionem cum quadam superlatione exprimere volumus, medullitus aut odisse, aut amare dicamus. Indidem Euripides in Hippolyto, Amicitias, ait, mediocres esse debere, non πρὸς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς, hoc est, ad intimam animae medullam. Theodorus in Ciceronis Senectute Suadae medullam, μελίγηρυν vertit. Hinc illud emanauit adagium, quod de suauissimis rebus dici asserit Suidas, Μέλιτος μυελός. Videtur autem Cornelij eloquentiam extulisse Poëta noster ad Homericam imitationem; qui Nestorem ἡδυεπῆ, & λιγὺν ἀγορητὴν appellat; è cuius lingua, ait, vocem fluere melle dulciorem, Iliad. α.

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή

SED QVID EGO HOC MEMORO?] Κατ' ἐπανόρθωσιν. Virgilius, *Sed quid ego haec autem nequicquam ingrata reuoluo?* Lib. 2.
Eiusdem ferè sententiae est illud Apollonij, Lib. 1.

Ἀλλὰ τί μύθων ἦδος ——

Item alibi, Ἀλλὰ τίη τάδέ τοι μεταμώνια πάντ' ἀγορεύω, Lib. 3.

— DICTVM FACTVMQ. FACIT FRVX] Frux, pro homine frugi, vt obseruat Priscianus: ac cum intelligit Poëta, qui non magis verbis, quàm re ipsa promptus sit. Hoc ipsum veterum Graecorum prouerbio erat, ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον, de rebus quae dictocitiùs conficiuntur, vt ait Suidas. Quemadmodum & illa. — ῥηθὲν καὶ πραχθὲν, & λόγου τάχιον. Hieronymus in Epitaphio Fabiolae; *Nec dum (inquit) dictum iam factum*. Aristenaetus in Epistola quadam πιστεῖς (ait) οἶδα ἐγώ, ὁ δ' οὖν νέος. καλὴ γάρ ἦν καὶ παρθένος. ἅμα ἔπος ἅμα ἔργον. Apollonius lib. IV. Lib. 6.

Ἔνθ' ἔπος ἠδὲ καὶ ἔργον ὁμοῦ πέλεν ἐσσυμένοισιν.

Quos locos non obseruauit diligens ille Adagiorum Auctor.

In Vitulo.

Q. ENNII FRAGMENTA EX X. ANNALI.

Macr. lib. 6. c. 1. HEic nox praecessit stelleis ardentibus apta.

Prisc. lib. 1. Insignita ferè tum millia militum octo
Duxit, delectos, bellum tolerare potenteis.

Idem. lib. 10 Leucatem campsant —

Diom. lib. 1. — pinsunt terram genibus —

Don in Phorm. Regnei versatum summam vero columnam.

Non. Passū. Aegro corde, comis, passis latè palmis, pater.

Diom. lib. 1. — horitor † Endoperator — († Indupe-tator.)

Var lib. 6. de lin. Lat. Fest. Nicta re. — animus cum pectore latrat,
Velutet si quando vincleis venatica † velox
† Apta † silet cani', fortè feram si nare sagaci
Sensit, voce sua † nictit, vlulatq. ibei † acute.

(† Vinclo uenatica aeno. † Vene-nox, uel ueno*. † Rapta, uel capta. † folet. † nictu. † acuta.)

Macr. lib. 6. c. 1. Quae neque Dardanijs campeis potuêre perire
Nec cum capta capi, nec cum combusta cremari.

Fest. Veruta — cursus quingentos saepè veruti.

Ser. in 4. Geor. — aspectabat virtutem legionis
Si mussaret, vel dubitaret, denique caussa
Pugnandi id fieret, aut duri fortè laboris.

EXPLICATIO.

HEIC NOX PRAECESSIT STELLEIS ARDENTIBUS APTA] Hic versus ob Macrobij exemplariorum varietatem incertum est, an ex IX. vel X. Annali referatur. Eum

tamen

tamen non semel aemulatus est Maro, vt alibi in his nostris commētationibus adnotauimus. Item Lucretius in extremo de rerum Natura,

Autumniq. magis, stellis fulgentibus apta
Concutitur caeli domus vndique, totaq tellus.

Sed fortasse pro, *praecessit, processit*, legendum est. Virg. Eclog. 6.

—— & inuito processit vesper Olympo.

MILLIA MILITVM OCTO DVXIT, DELECTOS] Idem in Medea, *Argiuos delectos viros*: Catullus, *Lectos iuuenes*. Andreas Alciatus in libello de Plautinorum carminum ratione, vt ostēderet apud Veteres quandoq. *m*, in fine dictionis sequente vocali, non elidi, affert, ex Ennio,

Conueniere decem tum millia militum octo.

Qui versus, aut corruptus est, aut alius ab eo, quem scripsimus, — BELLVM TOLERARE POTENTEIS] Commendatio à laborum tolerantia. Virgil. Lib. 8.

—— sub te tolerare magistro
Militiam, & graue Martis opus ——

Diomedes obseruat, Sallustium vnica dictione, *bellipatientem iuuentutem*, dixisse. LEVCATEM CAMPSANT] Cùm hoc loco Leucatis, Epiri promontorij, & infrà Dardanorum mentio fiat, fortasse haec referri possunt ad id bellum, quod à Romanis in Graecia gestum est, atq à Liuio describitur lib. XXXVII. Est autem Leucates appellatū a rupe alba, quae mari quasi dorsum porrigitur: λευκὸν enim album est. Vnde aiunt impatienter amantes desilire solitos. Ac primum inde Sappho amoris oestro percitam, sese dedisse praecipitem, auctor est Menander, Lib. 1.

—— τὸν ὑπέρκομπον
Θηρῶσα Φάων᾽ οἰστρῶντι πόθῳ
Ῥίψαι πέτρας ἀπὸ τηλεφανοῦς
Ἀλλὰ κατ᾽ εὐχὴν σὴν δέσποτ᾽ ἄναξ.

Eandem ad Phaonem scribentem inducit Ouidius,

Ibimus ô Nymphae, monstrataq. saxa petemus.
Sit procul insano victus amore timor.

Papinius in Siluis, —— *saltusq. ingressa viriles*
Non formidata temeraria Leucate Sappho.

Campsare autem à καμπτειν deduci, etiam Prisciani auctoritate confirmatur, qui ait, *Cambio ἀμείβομαι ponit Charisius, & eius praeteritum campsi, quod ἀπὸ τοῦ κάμπτω ἔκαμψα Graeco esse videtur, vnde campso campsas solebant Vetustissimi dicere*. Graecis itaq. καμπτειν ἄκραν idem est, quod Latinis, flectere promontorium. Cicero; *Qui nauigant, in flectendis promontorijs ventorum mutationes maximas saepè sentiunt.* Lib. 10. Lib. de Fin.

X Et

Lib. 5. Et ad Atticũ, *Leucatem flectere molestum videbatur*. Est enim κάμπτειν syrtes, & scopulos, oramq. ventis infestam vitare, quam non sine vitae discrimine nauigantes praeterlabuntur. — PINSVNT TERRAM GENIBVS] Item alibi.

Cubiteis pinsibant humum ——

Quem locum non modò ex isto Homeri mutuatus est Ennius, sed planè conuertit,

Iliad. ρ. Ο῝ δ᾽ ἐν κονίῃσι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ

Vnde facilè mendum apud Diomedem dilui potuit: apud quem perperàm, pro, *terram, ceram*, legitur. Terram verò genibus pinsere, de ijs dictum est, qui moribundi in genua labantes procumbunt. Virgilius, Lib. 10.

Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum, exspirans, infractaq. tela cruentat.

REGNI VERSATVM] Locus, omnino immedicabilis. AEGRO CORDE] Pathos ab animi aestu. — COMIS PASSIS PALMEIS] Pathos à corporis habitu. Nonius, passis, patentibus, & expansis interpretatur. Maro *passis crinibus*. PATER] ἱερατικῶς à nominis veneratione. Sed versus hic mendo non vacat. — HORITOR] Adnotat Diomedes, Veteres, quasi specie iteratiua, *horitor*, pro, *hortator* dixisse. — ANIMVS CVM PECTORE LATRAT] Verbum hoc ad homines aliquando transfertur, cùm vehementer ira concitati, latrantis canis ritu, vociferantur. Hoc autem loco Poëta quempiam ostendebat, qui visis hostibus, elatus animo, ira exardesceret. Quod totum proculdubio ex Homero sumptum est; cuius verbis commonefacti, ac quasi filo ducti, hoc hemistichium à Varrone relatum, cum tribus sequentibus versibus, qui à Festo adducũtur, rectè Scaligerum coniunxisse, existimamus. Sic igitur Homerus,

Lib. 2. Aen. — Lib. 1. — lib 6. de Lin. Lat.

Ο᾽δυσσ. υ. —— κραδίη δέ οἱ ἔνδον ὑλάκτει,
Ὡς δὲ κύων ἀμαλῇσι περὶ σκυλάκεσσι βεβῶσα
Ἄνδρ᾽ ἀγνοιήσασ᾽ ὑλάει, μέμονέν τε μάχεσθαι.

Vbi Dydimus ὑλακτεῖν, esse ait, cùm cor palpitat, & continuè agitatur. Confirmat Petrus Victorius optimi Varronis exemplaris auctoritate, hîc non, *lactat*, vt perperàm erat in alijs, legendum esse, sed, *latrat*. Quòd autem subdit, id Sexti Pompeij testimonio non parum adiuuari, qui ait, *latrare*, Ennium pro, *poscere*, vsum esse, mea quidem sententia, ad hunc locum haud quaquam spectare videtur. Quapropter rectiùs quis existimauerit, Ennium hoc verbum in eo sensu, quem Sex. Pompeius sequitur, alibi protulisse. Animum autem cum pectore latrare dixit, eorum sequutus opinionem, qui animi sedem in corde esse arbitrati sunt. Vnde saepè Veteres metonymicῶς cor, pro animo vsurparunt. CVM PECTORE] Melius, *animusq. in pectore*

Lib 9. Var. lect c. 7.

pectore latrat, vt Homericum ὕλαον efficaciùs exprimeretur. — VELVTI SI QVANDO] Similitudo, ſiue collatio per affectum. Integer autem hic verſus eſſet, qui modò acephalus eſt, ſi pro; *Veluti*, *Sicuti* reponeretur. VENATICA VELOX] Graeco more venatorio cani femininum tribuit ſexum; vt Homerus in ſuperioribus carminibus, Sophocles in Aiace, & ſaepè Oppianus in κυνηγετικῶν libris. Quod ipſum Latini etiam Poëtae videntur obſeruaſſe. Varius in libro de Morte eadem comparatione,

Ceu canis vmbroſam latrans Gortynia vallem
Si veteris potuit ceruae comprendere luſtra,
Saeuit in abſentem, & circum veſtigia luſtrans,
Aethera per nitidum, tenuem ſectatur odorem.

Lucretius, *Nanque canes vt montiuagae perſaepè ferai* Lib. 1.
*Naribus inueniunt inte*c*tas frunde quietes,*
Cùm ſemel inſtiterint veſtigia certa viai

Gratius Poëta, qui felicißimo Auguſti ſaeculo floruit, in libello de Venatione ſimiliter idem genus cani tribuit,

Sic canis illa ſuas taciturna ſuperuenit hoſteis,
At clangore citat, quos non dum conſpicit apros
Aetola quaecunque canis de ſtirpe ——

Nemeſianus in libro, quem ad Oppiani imitationem Cynegeticon appellauit, de canum forma loquens, ait,

Renibus ampla ſatis validis, diductaq́. coxas.

Et Horatius, *multa cane*. At Silius eadem à cane ſumpta ſimilitudine, hanc ſummorum vtriuſque linguae auctorum obſeruationem praetermiſit, cùm canem maſculina voce protulerit;

Vt canis occultos agitat cum Belgius apros,
Erroresq́. ferae ſolers per deuia merſa
Nare legit, tacitoq́. premens veſtigia roſtro,
Luſtrat inacceſſos venantum indagine ſaltus:
Nec ſiſtit, niſi conceptum ſectatus odorem,
Deprendit ſpiſſis arcana cubilia dumis.

IARE SAGACI] *Sagire, vt Cicero interpretatur, ſentire acutè* Lib. 1. de *eſt: ex quo, ſagae anus, quia multa ſcire volunt, & ſagaces dicti canes. Is* Diuin. *igitur qui antè ſagit, quàm oblata res eſt, dicitur praeſagire, id eſt futura antè ſagire.* Hinc Afranius, Sagax cor, atque ingenium, Lucretius, ſagacem animum, ſagacem mentẽ, & ſagacem rationem dixerũt. Quod ſummi Auctores ad olfactũ pulcherrimè tranſtulerunt. Quare Cicero, *Sagaciſſimè odorari*, dixit, & in Epodo Flaccus, *Nanq́. ſagaciùs* Lib 2. de Orat. *vnus odoror*, Plautus Curculion. naſum ſagacẽ. Cicero nariũ ſagacitatem: à qua canis ῥινηλάτης εὔοσφρητος, & ἴχ.ν, Graecis dicitur: & ῥινηλατεῖν Lib 2 de Nat. Deor.

Lib. 4. Aen. ſagaciter proſequi, & indagare: Hinc Graeco more Virgilius,

—— odora canum vis.

APTA SILET] Oppianus lib. I. de Venatione,

Μηδ' ὑλάειν ἐθέλοιεν ἐπεὶ μάλα θηροτύποισι
Σιγὴ τέθμιός ἐστι πανέξοχα δ' ἰχνευτῇσιν.

— NICTIT] Extendit correptam vocalem in caeſura. Pompeius. *Nictit canis in odorandis ferarum veſtigijs, leuiter ganniens.* Scaliger legit *nictat*, cuius ſignificatio longè à re, de qua agitur, remota eſt. — VLVLATQ. IBEI ACVTE] Vlulare propriè canum, &

Li. 1. Geor. luporum eſt, Virgilius,

Per noctem reſonare lupis vlulantibus vrbes.

Lib. 4. Et *—— viſaeq. canes vlulare per vmbram*

Videtur autem vlulare à verbo Graeco ὀλολύζειν, deriuari. Vlulae verò aui id nomen impoſitum eſt, quòd flendo eiuſmodi ſtrepitum edat: de qua Auctor Elegiae de Philomela,

Aſt vlulant Vlulae lugubri voce canentes.

NEC CVM CAPTA CAPI] ὀξύμωρον. Virgilius,

Lib. 7. *—— num Sigeis occumbere campis?*
Num capti potuêre capi? num incenſa cremari
Troia viros? ——

Li. 2 Epiſt. Horatius, *Graecia capta ferum victorem caepit.*
Petronius Arbiter,

Ibat iuuentus capta dum Troiam capit.

Refert Macrobius, Enniũ hoc loco de Pergamis, Eumenis regia agere. — CVRSVS QVINGENTOS] In olim impreſsis Feſti fragmentis deerant haec verba, quae modò in nuper excuſis Fuluij Vrſini diligentia habentur. — ASPECTABAT VIRTVTEM LEGIONIS] In manu ſcriptis Seruij Comentarijs apud eundem Vrſinum, hi verſus abſq. numerorum ſtructura ità habentur in IV. Georg. *Muſſant autem murmurant. Ennius in X. ſic ait, Aſpectabat virtutem legionis, ſine ſpectans, ſi muſſaret, dubitaret denique cauſſa pugnādi fieret, aut duri labores.* Non dubium eſt, ea verba, *ſine ſpectans*, eſſe gloſſema: & inter duo illa, *duri labores*, aliquid deeſſe. Quare non malè, arbitramur, eum locum, vt ſcripſimus, à nobis reſtitutum.

Q. ENNII FRAGMENTA EX XI. ANNALI.

Priſc. lib. 8. & 9. TVm clupei reſonunt, & ferrei ſtridet acumen:

Miſ-

Missaq. per pectus dum transit, striderat hasta. Idem lib. 8.

Malo crucefatum vt des Iuppiter — Nou Crux.

† solent Cõtendunt Graios, Graecos memorare † solẽt sos. Fcé. Sos.

† caeteri isq. Altè delata † petreisq. ingentibu' tecta. Idem Petratum.

Sic mulier erubuit; ceu lacte, & purpura mista. Non. Lacte.

Pendent peniculamẽta vnum ad quemq. pedum. Non. Peniculamentũ.

Vtrique —. Fest. Riman.

EXPLICATIO.

TVM CLVPEI.] Clupeus, vt ait Labienus, cùm virili genere profertur, scutum significat: Clupeum verò neutro genere imaginem; in qua significatione D. Adrianus in XII. Oratione. *A vobis*, inquit. *P. C. peto, & impetratum validissimè cupio, vt proximè imaginem augusti, argenteum potius clupeum, sicut Augusto, ponatis*. Trebellius Pollio in Claudio, *Illi clupeus aureus, vel, vt Grammatici loquuntur, clupeum aureum Senatus totius iudicio in Romana Curia collocatum est*. Pomponius Attellanarum scriptor in Capella, *Clupeum*, ait, *in medio fixum est*. Sed T. Liuius clupea saepè pro scutis posuit. Asinius verò clupeũ pro imagine masculinè dixit, *Clupeus praetextae imaginis positus*. Sueton. in Domitian. *Clupeosq. & imagines eius coram distrahi, & ibidem solo effringi, iuberet*. Plin. lib. II. Dubij sermonis, Vtrunque, ait, indistincto genere dici, sed littera differre, vt pugnatorium per, i, clipeum dicamus, quòd clepere celare sit; imaginem verò per, u, à cluendo. Sed haec arbitror Plinium non ex sua, sed ex Grammaticorum opinione retulisse. Nam libro XXXV. Natural. Histor. Cap. III. ait. *Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines; vnde & nomen habuêre clipeorum, non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo*. Cornelius Frõto in libello de differentijs nominum, verborumq. distinguit, clupeum esse armorũ, clipeum verò imaginis, Quae differentia Charisio nõ probatur, propter, *i*, &, *u*, litterarum cognationẽ: nã maximus, & ma- Lib. 1.

& maximus dicimus;& optimus,& optumus. Sũt autẽ clupei, maiora peditũ scuta ità dicti, secũdùm aliquorum opinionem, ἀπὸ τοῦ καλύπτειν τὸ σῶμα. A clupeo, *clupeare*, apud Pacuuiũ in Hermiona; idemq.
Lib 35. est, quod apud Liuium, paludamento circùm brachium intorto, in hostes impetũ facere, & ab eorum ictibus seipsos protegere. Et apud Auctorem ad Heren. *contorta toga*. RESONVNT] Enallage coniugationis. Actius Aeneadis,

Clamore, & gemitu templum resonit caelitum.

Lib 9. Videtur Maro hoc Ennij carmen adumbrasse, cum ait,

—— *tum scuta, cauaeq.*

Dant sonitum flictu galeae, pugna aspera surgit.

— ET FERREI STRIDET ACVMEN] Syllabarũ asperitate stridorem expressit. MISSAQ. PER PECTVS DVM
Iliad. TRANSIT STRIDERAT HASTA] Homerus,

Αἰχμὴ δὲ στέρνοιο διέσσυτο μαιμώωσα.

Lib. 9. Virgilius, —— *it hasta Tago per tempus vtrumque*

Stridens ——, & de Aeneae hasta in Turnum contorta,

Per medium stridens transit femur

Lib. 12. Attius Annal. stridentibus similiter litteris eandem ferè extulit sententiam, *Fraxinu' fixa ferox infensa infunditur ossis.*
MALO CRVCE] πάθος à modo. Videtur quispiã potius optare vitam suspendio claudere, quàm indigna perpeti: quibus verbis simillima sunt illa Plautinae anus in Aulularia,

Vtinam me Diui adassint ad suspendium,

Potius quidem, quàm hoc pacto apud te seruiam.

Li. 3 Tusc. Nec illa Ciceronis ab hoc loco sunt reijcienda, *Mori malunt, quàm tantummodò de dignitatis gradu dimoueri*. Terentius in Adelph.

Animam relinquam potius, quàm illam deseram.

Comici frequenter *malam crucem* dixerunt: masculinè verò, ita protulit Gracchus, in oratione posteriore, quam in Popillium, & Mathonem habuit, *Eo exemplo instituto, dignus fuit, qui malo cruce periret.* Sed locus hic metri necessitate, restituendus est,

Malo, cruce vt fatum des Iuppiter ——

CONTENDVNT GRAIOS] Festus refert hunc versum in dictione, *Sos*, ac etiam in, *Regium est*, siue, *Romanos*: vbi ingens est lacuna, quam priùs Scaliger, & posteà Vrsinus ex scripturae reliquijs implere tentarunt. Quod hic mihi feliciùs videtur assequutus: ita enim inquit, *Romanos in lib. XI. Graecos appellat Ennius, cum ait. Contendunt Graecos, Graios memorare solent sos, quod Graeca lingua longos pero temporis tractus gentibus Hispani, non Romanos ait Graecè locutos, tùm Romulus vrbis conditor verbis linguae Latinae locutus sit; sed quòd olim*

olim lingua Graeciae gentis fuerit eadem cum Latina, parum prolatione mutata Hoc autem verum esse in dicat origo eius, quae videtur quasi Graecae vsurpatio. Et fortasse pertinet ad hunc locum hic Ennij versus à Charisio relatus in lib. I I.

Hispanè non Romanè memoretis loqui me.

ALTE DELATA, PETREISQ. INGENTIBV' TECTA] Μετάληψις, qua specus magnitudo innuitur. Intelligit hoc loco Festus petras, naturale saxum, in mare prominens. Scaliger legit hunc versum,

Altè elata specus, petrisq. ingentibu' tecta.

SIC MVLIER ERVBVIT] Aliqui Nonij Emendatores, ità legunt, nimirum dictionem, *mulier*, per Synezeusim in duas syllabas contrahentes. In vulgatis verò omnibus scriptum est, *Et si mulier*. Sed fortasse ne versus laudicet, legendum est,

Erubuit mulier —— vel, *Sic mulier rubuit* ——

CEV LACTE, ET PVRPVRA MISTA] Τὸ πρέπον pudicae mulieris à simili, vel à collatione per colorem; quò ingenuam illius speciem oculis subijceret. Captiuam fortasse mulierem, describit Ennius, quae in hostium cōspectum adducta genas rubore, quasi lacte admisto, suffuderit. Lact, autem, & lacte, pro, lac, Veteres dixisse, Charisius, & Priscianus docent. Cassius Hemina, *Ex Tiberi lacte hauriri*. Cato, *In Italia atrae caprae lacte candidum habent*. Caecilius Titthe, *Praesertim quae non peperit, lacte non habere*, Lib. I. Ann. lib. 4.

Sed obruit hunc locum sua imitatione Virgilius, Lib. 12.

Accepit vocem lacrimis Lauinia matris,
Flagrantes perfusa genas, cui plurimus ignem
Subiecit pudor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum sanguineo veluti violauerit ostro
Si quis ebur; vel mista rubent vbi lilia multa
Alba rosa; tales virgo dabat ore colores.

Nec longè minori venustate Claudianus, Lib. I. de Rapt. Pros.

—— *niueos infecit purpura vultus*
Per liquidus succensa genas: castiq. pudoris
Illuxêre faces. non sic decus ardet eburnum,
Lydia Sydonio quod femina tinxerit ostro.

Idem ferè Statius, angustiori tamen periphrasi; Li. I Achill.

Lactea Massagetae veluti cùm pocula fuscant
Sanguine puniceo, vel ebur corrumpitur ostro.

Ouidius, *Et neq. iam color est mixto candore rubori.* Lib. 3 Met.

Quae omnia ex perenni Homerico fonte emanarunt; quamuis non de muliere pudore suffusa loquatur, sed de sanguine, qui è Menelai Iliad. Δ.

vulnere effluens, eius corporis candorem infecerat. Sic igitur inquit.

Ὡς δ᾽ ὅτε τίς τ᾽ ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ
Μῃονὶς ἠὲ Κάειρα, παρήϊον ἔμμεναι ἵππων.

Ex quo apparet, hoc Moeoniarum mulierum fuisse inuentum. Ouidius Amorum lib. II.

Eleg. 5.

Quale rosae fulgent inter sua lilia mistae.
Aut vbi cantatis Luna laborat equis.
Aut quod, ne longis flauescere possit ab annis,
Moeonis Assyrium femina tinxit ebur.

Musaeus Erus pulchritudinem describens, summos, inquit, niuearum genarum circulos haud secus quàm rosa bicolor, ex folliculis erumpens, rubescere,

Ἄκρα δὲ χιονέων φοινίσσετο κύκλα παρειῶν
Ὡς ῥόδον ἐκ καλύκων διδυμόχροον ——

Sed quàm lepidè Anacreon?

Γράφε ῥῖνα καὶ παρειὰς
Ῥόδα τῷ γάλακτι μίξας —

Li. 2. Eleg. 3. His non dissimile illud Propertij,

Vt Maeotica nix minio si certet Ibero,
Vtq. rosae puro lacte natant folia.

Nec praetermittendus locus Senecae in Medea,

Ostro sic niueus Phoeniceo color
Perfusus rubuit: sic nitidum iubar
Pastor luce noua roscidus aspicit.

Li. 3 Chrif. Hieronymus Vida antiquorum imitatione, sed remissiore spiritu,

—— pudor ora pererrans.
Cana rosis veluti miscebat libia rubris.

Iulianus Barada Poëta eximius, ac cum antiquis conferendus, in Elegia de Rosa,

Interea dulces oculos conuersa tuetur
Albentem dudum suauè rubere rosam:
Ceu solet Aurorae facies, cum laetus Eous
Puniceo niueas inficit igne genas.

Lib. 1. c. 4. Purpura autem ab Hercul. apud Tyrios, vt tradit Pollux, inuenta
Lib. 2. fuit. Virgilius Moelibęam extollit, de qua etiam Lucretius,
Lib. 2.

Iam tibi Barbaricae vestes, Maelibęaq. fulgens
Purpura. Thessalico concharum tincta cruore.

PENDVNT PENICVLAMENTA] Videtur hîc Ennius eiusdem Captiuae mulieri peregrinum habitum describere. Scaliger in Mereti explicatione legit hunc versum,

Pendunt peniculamenta vnum ad quodque pedale:

Vbi

Vbi differens plura de peniculo, & peniculamento, ait, Ennium hîc tractas vestium lacinias intellexisse. Matronarum autem vestes ad imos pedes defluxisse, non dubium est. Virgilius de Venere, Lib. 1 Aen.

—— *pedes vestis defluxit ad imos*.

Horatius, —— *sunt qui nolunt tetigisse, nisi illas,* Saty. 2. lib. 1.

Quarum subsuta talos tegat instita veste.

Idem, *Ad talos stola demissa* —— Ibid.

PEDVLE] *Pedale*, vt ait Fronto, *mensura est pedis, pedule verò sub pedibus praestat vtilitatem*. Sed in veteri quodam Lexico pedules interpretantur operimenta anterioris partis pedum, de quibus Vlpianus libro XLIIII. ad Sabinum. *Fasciae pedulesque, & impilia, vestis loco sunt.*

Q. ENNII FRAGMENTA EX XII. ANNALI.

*

† qui nobis. VNus † homo nobis cunctando restituit rem: Macrob. lib. 6. cap. 1 Cic. lib. 1. Offic. & de Sen. Sect. 6. Aen.
Non ponebat enim rumores antè salutem.
Ergo postq. magisq. virei nunc gloria claret.

*

Omneis mortaleis victoreis cordibu' viueis Hier. in Epitaph. Fabiolae.
Laetanteis vino curatos, somnu' repentè
In campo passim mollissimu' perculit acris. Prisc. lib. 1. & 6.

*

* Olim cernebant magnis de rebus agendeis Seru. lib. 12. Aen.

*

* Ob Romam noctu legiones ducere coepit Fest. Ob. & Oboritur.

*

* Hostem qui feriet, mihi erit Carthaginiensis Cic. pro Cor. Bal.
Quisquis erit ——

*

EXPLICATIO.

VNVS HOMO NOBIS] Duodecimum Annalem, vt in libro de Poëtis tradidit Varro, scripsit Ennius cùm septimum & sexagesimum annum ageret: in quo Q. Fabij Max. res gestas celebrauit:

brauit. Macrobij enim indicio liquet primum hunc versum ex eo libro esse petitum. Quod autem hic περιφραστικῶς Fabius intelligatur, nó modò ex se patet, verùm etiam Ciceronis testimonio confirmatur: qui in Catone de eo loquẽs, ait, *Hic & bella gerebat, vt adolescens, cùm planè grandis esset, & Annibalem iuueniliter exultantem, patientia sua molliebat, de quo praeclarè familiaris noster Ennius. Vnus homo nobis,*

Lib. 2. *& caet*, Quae verba Idem ad Atticum, quasi vulgò dictitata, videtur vsurpasse, cùm ait, *Bibulus in caelo est: nec quare scio: sed ità laudatur,*

Lib. 30. *quasi, Vnus homo nobis*, & caet. Liuius eundem Fabium huiusmodi extulit encomio, *Vir certè fuit dignus tanto cognomine, vel si nouum ab eo inciperet. Superauit paternos honores, auitos aequauit. Pluribus victorijs, & maioribus praelijs auus insignis Rullus: sed omnia aequare vnus hostis Annibal potest. Cautior tamen, quàm promptior, hic habitus fuit: & sicut dubites vtrum ingenio cunctator fuerit, an quia ità bello propriè, quod tũ gerebatur, aptũ erat: sic nihil certius est, quàm Vnum hominẽ nobis cunctando rem restituisse, sicut Ennius ait.* Ex quibus Liuij verbis in-

In Fabio. nuitur, non hunc primum Fabium, Maximum dictum fuisse: sed vt alibi etiam Idem ostendit, Rullum eius auum, siue πρόπαππον, vt

Cap 32. tradit Plutarchus: quem Auctor de viris illustr. Q. Fabium Rutilia-

Lib. 5. num, & Val. Max. Fabium Rullianum appellarunt. Quod quidem Maximi cognomẽ cùm Fabius Cũctator haereditario sibi iure vẽdicauerit, immeritò Africanus Scipio aegreferebat, quòd Magnus ipse appellaretur, ille verò Maximus: quare, vt Polyaenus refert libro VIII τῶν στρατηγημάτων, in haec tãdẽ verba prorupit, Quid ità Fabi? vt tu qui solùm exercitũ cõseruaris, Maximus, ego, qui deuicto Annibale, bellũ cõfeci, Magnus appeller. Cui Fabius, Atqui (inquit) nisi ego milites

Lib 6. seruassem, tu nõ habuisses, vnde vincere posses. — CVNCTANDO RESTITVIT REM] Virgilius de eodẽ loquens, integrum hoc carmen sumpsit, ita tamen, vt spondaeorũ tarditate Fabij morã referret,

— *tu Maximus ille es,*
Vnus, qui nobis cunctando restituis rem.

Lib. 6. De eiusdem cunctatione Silius,

— *pulcherrima quorum*
Cunctando Fabius superauit facta —

Lib 7. Idem, *At si sacra Senis vis, impressumq. fuisset*
Sistere, cunctando fortunam aduersa fouentem,
Vltima Dardanij transisset nominis aetas.

Lib 16. Et, — *sat gloria cauto*
Non vinci pulchra est Fabio: peperitq. sedendo
Omnia Cunctator nobis —

Lib. 1. Manilius, *Inuictusq. mora Fabius* —

Oui-

Ouidius, *Scilicet vt posses olim tu Maxime nasci,* Lib 2 Fast.
Cui res cunctando restituenda foret.
Claudian', *Primus fulmineum lento luctamine Poenum* De bello Gethico.
Compressit Fabius ——
Auctor de Viris illustr. *Fabius Annibalē mora fregit.* Florus. *Prima redeuntis, sed, vt sic dixerim, reuiuiscentis imperij spes Fabius fuit, qui nouam de Annibale victoriam commentatus est, non velle pugnare. Hinc illi cognomen nouum, & Reip. salutare, Cunctator.* Fuit idem etiam Clypeus appellatus, quòd eius virtute, vt Posidonius ait, Romani ab hostium impetu protegerentur. — REM] Incolumen Reip. statum. NON PONEBAT ENIM RVMOREIS] Noluit enim, vt audacis Imperatoris nomen aucuparetur, Reip. summam in discrimen adducere. Idem ferè expressit Liuius libro XLIIII. *Neque enim omnes tam firmi, & constantes animi contra aduersum rumorem esse possunt, quā Fabius fuit: qui suum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm secunda fama malè rem gerere.* ERGO POSTQVE MAGISQ. Rectè quidem Muretus existimat, Ennium hoc loco antiquo more magis, dictionem geminasse; *Non rarò enim,* ait, *contingit, vt eae voces, quae geminandae erant, semel tantùm ab imperitis librarijs ponerentur.* Quod Catulli auctoritate confirmauit, Cap. 43. Lib. 6. Var. Lect c. 14. Ad Mallium.
Notescatq. magis mortuus, atq. magis.
Idē rursus, *Magisq. & magis in dies, & horas*
Irascor tibi ——.
Virgilius, *Et magis, atq. magis: quanquàm secreta parentis* Lib. 2. Aen.
Anchisae domus, arboribusq. obtecta recessit,
Clarescunt sonitus ——
Afranius Vopisco,
Cecidit spes reducendi domum, quam cupio,
Cuius ego in dies impendiò ex desiderio
Magis magisq. maceror ——
Eodem modo Graeci μᾶλλον μᾶλλον dicunt, Alexis in Atthide apud Suidam, —— πῶς ἐπινεφεῖ τὸ πρῶρον
Ο' ζ᾽δὲς ἡσύχως ἔπειτα μᾶλλον μᾶλλον.
Quem locum Scaliger Eupoli tribuit. OMNEIS MORTALEIS VICTOREIS] Eandem ferè sententiam M. Varro extulit libro II. de Vita populi Romani, *Propter secundas res, sublato metu, non in cōmuni spectant: sed suum quisque diuersi commodum focillantur.* Hoc autē loco suspicor, Ennium de Istris verba facere, qui Romanorum castris potiti, epulis, compotationibusq. largissimè indulgebāt: & haec verba à L. Atio Tribuno primo secundae legionis dicta; qui, vt ait Liuius, *Non hortabatur modò milites, sed docebat etiam, si victores Istri,* Lib 14.

quibus armis caepissent castra, iisdem capta retinere in animo haberēt, primùm exutum castris hostem ad mare persecuturos fuisse: deinde stationes certè pro vallo habituros: vino, somnoq. verisimile esse, mersos iacere.
LAETANTEIS] Prae victoria, quasi non amplius belli periculorum memores. Victores enim, vt ait Pindarus, praeteritorum malorum obliuiscuntur, (In Olym. Ode. 2.)

—— τὸ δὲ τυχεῖν
Πειρώμενον ἀγωνίας
Παραλύει δυσφρόνων

— CORDIBV' VIVEIS] Prompta animi alacritate. — VINO CVRATOS] Virgilius paucioribus verbis totum hunc locum perstrinxit, (Lib. 3. Aen.)

Corpora curamus, fessos sopor irrigat artus.

Respexit vterq. ad illud Simonidis, qui suadet, potandum esse ob felicem euentum,

Γίνεσθαι πίν' ἐπὶ συμφοραῖς ἀγαθαῖς ὦ πλέον

— SOMNV' REPENTE IN CAMPO PASSIM] Virgilius, (Lib. 9.)
—— passim vino, somnoq. per herbam
Corpora fusa vident ——

Silius Ital. *Sed non in requiem pariter cessêre tenebrae,* (Lib. 13.)
Hinc sopor impauidus, qualem victoria nouit.

Vox illa, *repentè*, demonstrat militum animos ab omni prorsus mētis solicitudine fuisse remotos. — MOLLISSIMVS PERCVLIT ACREIS] Optimè quidem adiunctis rem exornauit, dum ait, mollissimus somnus acres victores perculit. Qua voce insolentes, ac feroces Victorum spiritus demonstrauit, nolentes seipsos in rebus prosperis coërcere. Vnde ad Marcellum Cicero ait, *Nihil miserius, quàm ipsa victoria, quae etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresq. reddit.* OLIM CERNEBANT] Decernebant, simplex pro composito: *Est autem decernere*, vt in Andria Aelius ait, *de magnis certam proferre sententiam: vnde etiam Senatus decretum.* Idq. ferè, quod ab Ennio dictum est, extulit Liuius, qui vbi dixit Romae nunciatum fuisse Annibalem cum exercitu ad eam oppugnandā iam aduentare; subdit, *Consules, Senatusq. in castra venerūt: ibi de summa Reip. consultatum.* Qua coniectura hoc loco hunc versum locauimus: quem ità paenè transcripsit Lucretius, (Epist. 9. lib. 4.) (Lib. 26.) (Lib. 5.)

Magnis de rebus inter se cernere certant.

Eiusdem sententiae est ille Lucilij,

Consilium summis hominum de rebus habebant.

OB ROMAM NOCTV] Hunc praeterea versum ab hoc loco non alienum esse duximus. Nam de Annibale loqui videtur, qui cùm

Vrbem

Vrbem aggredi statuisset, Panico quodam terrore consternatus, ab incoepto destitit. Quare in eo loco, ex quo redijt, Rediculo fanũ erectum est: qui Deus, vt ait Cornificius à redeundo appellatus fuit. Idẽ etiam Tutanus à tutando, & Graecè ἀλεξίκακος dictus est: de quo Varro in Satyra, quam, *Hercules tuam fidem*, inscripserat,

Noctu Annibalis cum fugaui exercitum
Tutanus hoc, Tutanu' Romae nuncupor,
Hoc propter omnes, qui laborant, inuocant.

Verùm Liuius, Florus, alijq. quamplurimi nullã occulti illius, ac repentini timoris mentionem fecerunt: sed vno ferè ore aiunt, Annibale ad moenia appropinquante, summam repentè grandinum, ac imbrium vim, vehementi ventorum, fulgurumque impetu esse coortam, qua adeò timore perculsus fuit, vt diuinitùs ab Vrbis oppugnatione propelli se existimauerit. *Ob* autem, pro, *ad*, Veteres dixisse, Festus auctor est. HOSTEM QVI FERIET] Cicero ita refert hunc locum. *Atque vtinam, qui vbique sunt propugnatores huius Imperij, possent in hanc ciuitatem venire, & contrà oppugnatores Reip. de ciuitate exterminari. Neq. enim ille summus Poëta noster Annibalis illã magis cohortationem, quàm communem Imperatorum voluit esse, Hostem qui feriet. & caet.* Omnes enim, quamuis exteros Annibal pro Carthaginiensibus habebat, dummodò Romanis essent infensi Sed Hostem ferire, militaris planè vox erat, qua milites in sacramentis vsos fuisse ex illo Liuij loco perspicuè liquet, *Nisi aut petendi, aut hostis feriẽdi caussa.* Atque hinc Feretrij Iouis originẽ deductam aliqui opinantur: hoc est ab ictibus, qui interpugnandum inferuntur. Cùm enim milites manus conserebant mutuò se adhortabantur, vt hostẽ ferirent. De qua re haec à Plutarcho in Marcello tradita sunt, Ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν τοῦ πολέμου πληγὴν γεγονέναι τοὔνομα λέγουσι. καὶ γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις ὅταν διώκωσι τοὺς πολεμίους πυκνὸν τὸ φέρι, τοῦτ᾽ ἐστι παῖε, παρεγγυῶσιν ἀλλήλοις. QVISQVIS ERIT] Etiam quantumuis ignotus: qua voce Maro Venerem, & Charontem inducit, Aeneam, tanquàm sibi ipsis ignotum compellantes.

Pro Cor. Balbo.

Lib. 22.

Lib. 1. lib. 6.

Q. ENNII FRAGMENTA EX XIII. ANNALI.

† Insece. † Indupe-rator.

INseque Musa, manu Romanorũ † Endoperator
Quod queisque in bello gessit cũ Rege Philippo.

Agell. lib. 13. c. 9.

Anni-

*

Idem lib. 7. c. 2 Non. Cor. Annibal audacei dum pectore † dehortatur, († de me hortatur.)
Ne bellum faciam, quem credidit esse meum cor
Suasorem summum, studiosum robore belli.

*

Agell lib. 18. c. 2. — satin Vates † verant aetate in agunda. († uetat)

*

Prisc. lib. 9. Littora lata sonunt —

*

Ser. in 4. Geor. Matronae melos complent, spectare fauenteis

EXPLICATIO.

INSEQVE MVSA.] Solent plerunq. Poëtae in ipso operis tractu, cùm rem nouam, ac difficilem aggrediuntur, rursus ad Musarum inuocationem se conuertere. Sic Homerus,

Iliad ξ. *Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι* —

Lib. 9. Virgilius, *Vos ô Calliope, precor, adspirate canenti,*
Quas tibi tum ferro strages, quae funera Turnus
Ediderit: quem quisq. virum demiserit Orco.

Lib. 7. Et alibi, *Nunc age qui Reges Erato, quae tempora rerum*
Quis Latio antiquo fuerit status —

Rurs' ibid. *Pandite nunc Helicona Deae, cantusq. mouete,*
Qui bello exciti reges: quae quenque sequutae
Complerint campos acies —

— ROMANORVM ENDOPERATOR.] Sequitur statim inuocationem propositio, qua Poëta lectorem docilem reddit. Hos autem versus in huius libri initio collocandos duximus, quoniam Philippi bellum, dequo nunc loquitur Ennius, Antiochi bellum, de quo mox dicemus, aliquantum temporis praecessit: quorum vtrúq. (Lib 31. & 35.) à Liuio diligenter pertractatum est. Refert autem duos hos versus Agellius libro XVIII. Noctium Atticarum capite IX. quod in impressis ἀκέφαλον est. Describam tamen quae deficiebant, ex Gulielmo (Nouat. lect. lib. 2. c. 6.) Cantero, qui haec ex vetusto admodùm exemplari à blattis & tineis vendicauit. *In libro vetere, in quo erat oratio M. Catonis de Ptolemaeo* (Fortè insecenda n si quapiã Catonis hic desint.) *cõtra Thermum, sic scriptum fuit. Sed si omnia dolo fecit, omnia auaritiae, atque pecuniae caussa fecit: eiusmodi scelera nefaria, quae neque fanda, neque legenda audiuimus, supplicium pro factis dare oportet. Insecenda quid esset quaeri coeptum. Tum ex his qui aderant, alter litterator fuit, al-* († alter.) *ter litteras sciens: idest † alterum docens, doctus alter. Hi duo inter se dissentie-*

sentiebant. Et grammaticus quidam contendebat. Insequenda enim scribi, inquit, non Insecenda: † quoniam Insequens significat, traditumq. esse Inseque, quasi perge dicere, & Insequere; itaq. ab Ennio scriptũ his versibus, Fortè quod in Inseque significatur, dictumq.

Inseque Musa manu, Romanorum Induperator

Quod quisque in bello gessit cum Rege Philippo.

Alter autem ille eruditior, nihil † mendum, sed rectè atque integrè scriptũ esse perseuerabat: & Velio Longo, non homini indocto, fidem esse habendã, qui in commentario quod fecisset de vsu antiquae lectionis, scripserit, non Inseque legendum apud Ennium, sed Insece: ideoq. à veteribus, quas narrationes dicimus, insectiones esse appellatas. Varronem quoque versum hunc Plauti de Menaechmis, Fortè mendosum.

Nihilominus esse videtur sectius quàm somnia,

sic † enarras: nihilo magis narranda esse, quàm si ea essent somnia. Haec illi inter se certabant. Ego arbitror & à M. Catone Insecenda, & à Q. Ennio † inscitè sciptum, sine u littera. Offendi enim in Bibliotheca Patrensi librum † verae vetustatis, † librũ Andronici, qui inscriptus est ὀδύσσεια, in quo erat versus primus cum hoc verbo sine u littera, Fortè, enarrasse. Fortè, Insece. Fortè, mirae. Fortè Liuij.

Virum mihi Camoena insece versutum,

Factus ex illo Homeri versu. Illic † igitur aetatis, & fidei magnae libro credo. Nam quod in versu Plautino est, sectiùs quàm somnia: nihil in alteras plus argumenti habet. Etiam si veteres autem non Inseque, sed Insece dixerunt: credo quia erat lenius, leuiusq. tamen eiusdem sententiae verbum videtur. Nam & sequo. Reliqua verò in impressis sunt legẽda. Festus autẽ ad hũc locũ respexit cùm ait, *Inseque apud Ennium, dic: insexit, dixit.* Proferebant enim saepè veteres verba deponẽtia actiuorũ terminatione, quemadmodum hoc loco, Inseque pro Insequere, & alibi eloquo, arguo, opino, vago, execro, & similia. ANNIBAL AVDACEI] De Syriaco bello hîc agi, Cesellius Vindex indicauit, qui in suis Antiquarũ lectionũ commentarijs haec verba Antiochi Asiae Regis esse ait, admirantis quamobrem se Annibal à bello Romanis inferendo dehortetur. Quod quidem apud Historicos non modò memini hactenus me non legisse, sed contrarium potius. Ita enim apud Liuium Annibal cum Antiocho loquitur. *Pater Amilcar, Antioche, paruum admodùm me cùm sacrificaret, altaribus admotum iureiurando adegit, nunquam amicum fore Rom. populi. Sub hoc Sacramento sex & XXX. annos militaui, hoc me in pace patria mea expulit: hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit: hoc duce, si tu spem meam destitueris, vbicunq. vires, vbi arma esse sciam, inueniam toto orbe terrarum quaerens aliquos Romanis hostes.* Et paullò post. *Odi, odioq. sum Romanis. Id me verum dicere, pater Amilcar, & Dij testes sunt: proinde cùm de bello Romano cogitabis, inter primos amicos Annibalem habeto, si qua res te ad* Lib. 35.

pacem

† Fortè illi.

pacem impellet, in id consilium alium, cum quo deliberes, quaerito. Idem etiam in illius vita retulit Plutachus, & Florus in libro II. Epitomes perstrinxit. Sed cùm haec Ennianis verbis valde repugnent, quid in re tam dubia affirmem, non habeo: nisi dicam, Annibalem dehortatum esse Antiochũm, ne imparibus copijs cum Romanis contenderet. Nam cùm Antiochus aliquando suum exercitum barbarico apparatu magnificè instructũ, sed minus ad bellandum idoneum Annibali ostendisset, illum haec omnia diligenter intuentem percontatus est, num eae copiae satis sibi viderentur? Cui Annibal, satis sanè censeo, quamuis Romani auarissimi sint. Lusit Poenus à re praeter expectationem: nam Antiochus de militum fortitudine sciscitabatur, ille verò de praeda respondit. Cesellius autem perperam existimauit, Ennium hoc loco cor, vt multa alia nomina masculino genere enunciasse: in quo etiam lapsus est Nonius in libello de Indiscretis generibus. Haec autem carmina interpretatur Cesellius, tanquàm Antiochus hoc modo loquatur; *Annibal me, ne bellum geram, dehortatur: quod cùm facit ecquale cor putat me habere, & quàm stultum me esse credit, cùm id mihi persuadere vult.* Quam Cesellij opinionem refellit Agellius libro VII. cap. II. NE BELLVM FACIAM] Antiquè dictum. Sallustius in historia Hiero, Rex Syracusanorum bellũ fecit. — QVEM CREDIDIT ESSE MEVM COR] Hoc est quem ego credidi. In qua significatione Homerus caeteriq. optimi Graecae linguae auctores saepè κῆρ acceperunt. Plautus Aulul. pro, ego coepi, ait,

Cor meum coepit artem facere ludicram.

Lib 1. Lucretius eadem sententia dixit, *credit animus*. Sed alibi ijsdem En-
Ibid. nianis verbis hunc versum clausit,

Percussit thyrso laudis spes magna meum cor.

Notum quoq. est, cor pro ipso animo aliquando intelligi: vnde vecordes, excordes, & concordes. — STVDIOSVM ROBORE BELLI] Trãslatio à ligno ad animũ. Omne enim, vt ait Seruius, quod forte est, robur vocamus. Hinc Catullus Argonautas appellauit,

—— *Arginae robora pubis.*

— SATIN' VATES VERANT] *ἀληθεύουσιν, à vero*, antiquo verbo, & obsoleto. Hinc apud Appuleium, Veratrices mulieres dicuntur, quae se vera praedicturas pollicentur. LITTORA SO-

Eclog. 6. NVNT] Virgilius, —— *vt Littus Hyla Hyla omne sonaret.*

SPECTARE FAVENTEIS] Seruius calamo exaratus, cuius aliâs meminimus, in explicatione loci illius in postremo Georgicorum, Ore faue, ait, *Ponitur eadem vox pro, velle apud Ennium lib XIII. Matronae melos complent spectare fauentes, idest volentes.*

Q. ENNII

Q. ENNII FRAGMENTA EX XIV. ANNALI.

† utriq. HOrrescit teleis exercitus asper † vtrinque. Macrob. lib. 6. cap. 4.

Verrunt extemplò placidè mare marmore flauo; Agell. lib. 2 c. 26.
† pulsu. Caeruleum spumat sale, conferta rate † pulsum. Fest. lib. 5.
Labitur vncta carina: volat super impetus vndas, Macr. lib. 6. c. 1.
Cùm procul adspiciunt hosteis accedere venteis Idē. li. 6. c. 5
Nauibu' veliuoleis, magno clamore bouantes. Var. lib. 6. de lin La.

Infit ô ciueis, quae me fortuna ferox sic Prisc. lib. 10.
Contudit: indigno bello confecit acerbo.
Nunc est ille dies, quòm gloria maxima sese
† Nobis ostendat sea. † Ostendat nobeis, si viuimu' siue morimur:
Omneis occisi, obcensiq. nocte serena. Fest. Ob.

Rumphea — Agell lib. 10. c. 11.

EXPLICATIO.

HORRESCIT TELEIS] Rursus Ennius in Erechthaeo,

Arma rigent, horrescunt tela —

VERRVNT EXTEMPLO] Pulchra Translatio à scopis ad remos, à pauimento ad mare, Virgilius,

Adnixi torquent spumas, & caerula verrunt. Lib. 3.

Et, *Certatim socij feriunt mare, & aequora verrunt.* Lib. 5.

Catullus, *Caerula verrentes abiegnis aequora palmis.*

Quinque autem hi versus à diuersis Auctoribus relati, licet aliter à Poëta dispositi fuerint, tamen hoc modo, quo eos coniunximus, non inconcinnè aptati videntur. Vtcunque autem sese res habuerit, naualis pugna hoc loco describitur: sed quaenam fuerit, incertum est; cùm nec tempus, nec quibus Ducibus commissa sit, constet. — MARMORE FLAVO] Hunc locum Agellij verbis explicabimus, apud quem post multa à M. Frontone de flaui coloris varietate enodata, fatetur Phauorinus, se huiusmodi Ennij verba, quae Lib. 2. c. 26.

antea minime intelligebat, illius explicatione intellexisse: additq. *Nō enim videbatur, caeruleum mare cum marmore flauo conuenire. Sed cùm sit flauus color viridi, & albo mistus, pulcherrimè prorsus spumas virentis maris, flauo marmore appellauit.* Horatius *Tiberim flauum* dixit, Pa-
In Ru. cuuius *flauas aquas*, & Claudianus *flauas vndas*. Mare autem iuxta aquarum profunditatem, ventorumq. motus, ac variam lucis, & tenebrarum admixtionē diuersos videtur colores assumere: nam modò album, modò nigrum, modò caeruleum, modò flauum visitur. Album enim fit cùm initio tempestatis paulatim increbescente ven-
Li. 3 Geor to fluctuat. Vnde Maro rerum naturae peritissimus,

Fluctus vt in medio coepit cùm albescere ponto Longius —

Albicat etiam cum stratum silet, claraq. luce illustratur. Vnde in Lucullo Cicero. *Mare illud, quod nunc, Fauonio nascente, purpureū videtur, idem huic nostro videbitur. Nec tamen assentietur, quia nobis metipsis modò caeruleum videbatur, manè flauum: quodque nunc quia à sole collucet albescit, & vibrat, dissimileq. est proximo ei continenti.* Cùm verò erumpunt venti, & mare horrescit, nigrum apparet; quod adiūctum frequenter Homerus ei tribuit; praesertim verò in III. Vlysseae, vbi vt fabulae praetextu, rei naturam explicaret, inquit, Neptuno nigros tauros in littore immolari: cui deo, vt potè caelesti, alba victima debebatur: quod explicans Interpres ait, Tauros Neptuno deberi ob maris saeuitiā, nigros verò propter eum colorem, qui ex aquae profunditate fit. Aristoteles autem vult, Austro spirante caeruleum fie-
Lib. 5. ri mare, Aquilone verò obscurius. Hinc Maro,

—— *fluctusq. atros Aquilone secabat.*

Sed Graeci nigrum colorem aliquandò cum purpureo confundunt. Auctor magni Etymologici citans illud Homeri, Ὡς δ' ὅτε πορφύρῃ πέλαγος, vocem illam πορφύρῃ, exponit, μελανίζει. Corinthus vbi agit de Dorica dialecto, τὴν μέλαιναν γὰρ τοῦ σώματος ἐπιφάνειαν, ἡνίκα ἂν δι' ἐκδρομὴν ὕδατος μελαίνηται, πελίαν καλοῦσι. Simonides purpureū mare dixit,

Ἴσχει δέμας πορφυρέας ἁλὸς ἀμφιταρασσομένας ὀργυιαδός

Li. 4. Geor. Virgilius, *In mare purpureum violentior influit amnis.*

Purpureum mare videtur, cùm elati fluctus inclinatione obumbrantur. Cicero, *Quid mare? non ne caeruleum? at eius vnda, cùm pulsa est remis, purpurascit, & quidem aqua tinctum quodammodo, & infectum.* Furius Antiâs,

Spiritus Eurorum virides cum purpurat vndas.

Lib 2. Properti*, *Qualem purpureis agitauit fluctibus Hellem.*

Marmor autem frequenter de mari Poëtae intellexerunt. Catullus,
Li. 1. Geo. *pelagi marmora*, Virgilius,

Et quando infidum remis impellere marmor Conueniat —

CAERVLEVM SPVMAT SALE] Homerica imitatio, apud quem saepe ἅλς pro mari legitur: à qua Graeca voce, Latina nostra sal originem ducit, vltima scilicet littera praeposita, vel spiritu illo denso in s, conuerso; qua etiam ratione Graecas has voces, ἕξ ἑπτὰ, ἕρπυλλον, sex, septem, serpyllum pronunciamus. Messala autem, qui de singulis litteris singulos libros edidit, in eo, quo de, s, agitur, eam non litteram, sed sibilum arbitratus est. Eandem vocem *sal*, pro mari, ab illius salsedine multi denique Poëtae vsurparunt. Virgilius, Lib. 1. Aen.

Vela dabant laeti, & spumas salis aere ruebant.

Catullus, *Ipsius antè pedes fluctus salis allidebant.*

Et, *Tum tremuli salis aduersus percurrere in vndas.*

Veteres autem diuersis generibus id nomen protulerunt. Cùm verò iocos significabant, masculinè flectebant. Lucil.

—— *orc salem expirauit amarum.*

Sallustius eodem genere in propria significatione, *Neq. salem, neque alia irritamenta gulae quaerebant.* Flauianus in Caussarum naturalium libris, neutro genere. *Cùm sal, aliud pellucidum, aliud inquinatum, aut nigrum.* Item masculinè plurium numero, *Protinus crescũt effossi sales.*

LABITVR VNCTA CARINA] Quonam modo celerrimum nauigij cursum & oratione, & metro ipsis oculis praeclariùs obijcere poterat; cùm ex vno tantùm spondeo, & quinque dactylis versum confecerit? quem adeò lubricis, vt ita dicam, dictionibus cõcinnauit, vt cum naui verba ipsa quodammodo fluere videãtur. Idem rursus sui imitatione, ijsdem numeris,

Labitur vncta carina per aequora cana Celocis.

— VOLAT SVPER IMPETVS VNDAS] Translatio ab auibus ad nauim. Virgilius hunc locum ità surripuit, Lib. 5.

—— *sic illam fert impetus ipse volantem.*

Furius Antiâs Poëmatis,

Sicut fulca leuis, volitat super aequora classis.

Lucretius, & Cicero itidem pro celerrimo caeli motu, caeli impetũ dixerunt. Lib. 5. lib. 2. de Nat. Deo. — HOSTEIS ACCEDERE VENTEIS NAVIBV' VELIVOLEIS] Arguunt haec verba properantium hostium celeritatem, qui secundis ventis ferebantur. Obseruandum hîc autem est, sextum casum esse geminatum, quod raró admodùm apud Auctores inuenitur. Eodem epitheto Ennius in Andromache,

Rapit ex alto naueis veliuolas.

Et alibi vt opinor, Cassandram inducit vaticinantem,

Iamq. mari magno classis cita

Texitur, exitiũm examen rapit,

Aduenit, & fera veliuolantibus
Nauibu' complerit manus littora.

Non dissimili translatione Hypatus Macedonius in quodam Epigrammate nauem πολυπλανέων ἀνέμων πτερὸν appellauit. Liuius in Helena id epitheton mari tribuit, vt potè in quo naues velis agantur,

Tu qui permensus ponti maria alta veliuola.

Lib. 5. A quo videtur Lucretius illud sumpsisse,

Tum mare veliuolum florebat nauibu' pandis.

Lib. 1. Aen. Et vtrunq; sequutus Maro, *veliuolum* quoque *mare* dixit: quod exponens Seruius, ait, *veliuolum duas res significat, & quod velis volatur, vt hoc loco, & quod velis volat, vt Ennius, Naueis veliuolas: qui & propriè dixit.* — MAGNO CLAMORE BOVANTEIS] Addidimus, Lib. 6. c. 5. superiori dimidiato carmini à Macrobio relato, propter congruam verborũ sententiã, hoc ex Varrone eiusdem Poëtae acroteleution. Clamor enim nautis peculiaris est, non solùm cùm portum subeunt, vt laetitiae praebeant argumentum, sed etiam cùm hostes accedentes aspiciunt, vt illi exterreantur, ipsiq. pugnandi alacritatem Lib. 1. c. 17 ostendant. Praeterea inter nauigandum clamore, & cantu remigum labores, molestiaeq. leniuntur. Quinctilianus de Musica loquẽs, ait *Atq. eam natura ipsa videtur ad tolerandos faciliùs labores velut muneri nobis dedisse. Si quidem & remiges cantus hortatur, nec solùm in his operibus, in quibus plurium conatus praeunte aliqua iucunda voce conspirant, sed etiam singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur.*

Lib. 3. Aen. Virgilius, *Nauticus exoritur vario certamine clamor,*

vel, *vario hortamine*, vt legit Pontanus. Silius libro XI. Virgilianis lineis suum hunc versum ita adumbrauit,

Nauticus implebat resonantia littora clamor.

Lib. 6. de Lin. Lat. Varro vbi memorat multa ab animalium vocibus in homines trãslata, à boue, bouare deductum asserit. Vsu autem frequentiori recipitur boare à verbo Graeco Βοάω. INFIT] Sunt haec Imperatoris verba, militum animos praeterita clade deiectos, ad noui certaminis instaurationem exhortantis. — O CIVEIS] Non appellat eos Quirites, vt in vrbanis concionibus fieri solitum est, non milites, aut commilitones, vt in militaribus, sed ciues: quo nomine beneuolentiam captat; atque innuit, eos non vt mercenarios, sed pro communi omnium re, quae in discrimine posita erat, dimicaturos. QVAE ME FORTVNA FEROX SIC] Exaggerat commiserationis affectum ex deploratione praeteritae calamitatis. In ijs autẽ quae praeter rationem cadunt, vt in Periclis concione apud Thucydidem habetur, Fortunã accusare solemus, eius verba sunt, διόπερ καὶ τὴν τύχην ὅσα ἂν παραλόγως ξυμβῇ εἰώθαμεν αἰτιᾶσθαι. CONTVDIT] μεταφορικῶς.

INDI-

INDIGNO BELLO CONFECIT ACERBO] Translatio ab immaturis pomis: qua saepiùs vsus est Cicero, & alij quam plurimi. Sed ne hîc oratio duobus illis adiunctis, *indigno, acerbo,* inaniter lasciuire videatur, legendum est,

—— quae me fortuna ferox sic
Contudit indignè: & bello confecit acerbo.

Vel, *Contudit indignè: & bello confecit aceruos.*

Vt ea dictione Imperator maximam suorũ cladem significet. Quod Cicero in Catilinam sit expressit: *Cn. Octauius Cos. armis ex vrbe collegam expulit: omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redũdauit.* M. Varro Mysterijs: *Nascimur ex im ſt iſſiùs quàm emorimur, vix duo homines X. mensibus edolatum vnum reddunt puerum: contrà vna pestilētia, hostica acies puncto temporis immanes aceruos facit.* Virgilius lib. X. *Ingenteis Rutulae spectabis caedis aceruos.* Orat. 2.

Idē ibidē, *Cùm tamen ingenteis Rutulorum linquis aceruos.*

Et lib. XI. *—— ingentem caedis aceruum. &, tot stragis aceruos.*

Silius libro VIII. ijsdem verbis sed ὑπερβολικωτέρως.

—— iam stragis aceruis Deficiunt campi ——

Catullus, *Cuius iter caesis angustans corporum aceruis.*

Posteriorem hanc lectionem haud aspernandam existimo, cùm mutua *u*, littera cum *b*, cognatione, ac librariorum oscitantia, facilè harum vocum altera in alteram migrare potuerit: vt apud Nonium in dictione *Amnem*, vbi hoc modo legendus est Attij locus in Epinausimache, *En Scamandriam vndam sanctam salso obtexi sanguine:*

Atque aceruos alta in amni corpore expleui hostico.

Gifanius verò priorem versum legit,

Cùm Andrum vndiq. salo cinctum obtexi sanguine.

NVNC EST ILLE DIES] Attentio ad consilium ab opportunitate: quibus verbis Imperator erigit suos, in victoriae spem ab occasione; quae cùm in rebus omnibus vtilis sit, in bellicis est pernecessaria. QVOM GLORIA MAXIMA SESE] Vt ardentiores militum animos ad pugnam redderet, gloriam proponit, quae sola vt ait. Val. Flaccus, *—— animum mentemq. perurit.* Li 1. Argõ.

OSTENDAT NOBEIS] Ex rebus scilicet in hac die summa cum omnium nostrum laude gerendis. SI VIVIMV' SIVE MORIMVR] *Si*, pro siue, Plautus Curcul. *Si media nox est, siue prima vespera.* OMNEIS OCCISI OBCENSIQVE] Obcensi, pro accensi: vt Idem alibi *Acheruntem obibo*, pro, adibo: Veteres enim vt diximus, frequenter *ob*, pro, ad vsurparunt. Cicero de Telamone ex Poëta nostro, vt opinor, In Iphigẽn. Lib. 3. Tusc.

Quem aspectabant? cuius ob os Graij ora obuertebant sua?

NOCTE

NOCTE SERENA] Cicero eodem epitheto in Arato vsus est.

Lib. 10. c. 25. RVMPHEA] *Rumphea (ait Agellius) genus teli est Thracae nationis, positumq. hoc vocabulum in Q. Ennij Annalium libro XIIII.* Valerius Flaccus, *Aequaq. nec ferro breuior, nec Romphea ligno.*

Lib. 6.

Q. ENNII FRAGMENTA EX XV. ANNALI.

Macr. lib. 6. c. 3. VNdique côueniunt, vel imber, tela Tribuno.
† Configunt parmam, tinnit hastilibus vmbo, †Confligunt.
† Aeratae sonitant galeae: sed nec pote quisquam, †Aerato sonitu.
Vndique nitendo corpus discerpere ferro.
Semper abundanteis hastas frangitq., quatitq.,
Totum sudor habet corpus, multumq. laborat:
Nec respirandi fit copia praepete ferro.
Istri tela manu iacienteis sollicitabant.

Prisc. lib. 6. Occumbunt multi leto, ferroq. lapiq.
Aut intra moeros, aut extra praecipe casu.

Non. Falae Malos defindunt, fiunt tabulata, falaeq.

Prisc. lib. 6. Arquus vbi † adspicitur, mortalibu' quae perhibetur †adspiciunt.

EXPLICATIO.

Lib. 6. c. 3. IN hoc Annali Istricum bellum describi, non solùm ex his, quae supersunt, carminibus, colligi potest, verùm confirmatur etiam Macrobij auctoritate. Quod bellum Hostius proprio volumine complexus est; quemadmodum Naeuius bellû Punicum, Callisthenes Troicum, Polybius Numantinû, Timaeus Siculus Pyrrhi Epirotarum Regis, Theopompus Philippi. Quòd autem hîc Poëta de ea pugna loquitur, quem Istri cum Coelio Tribuno commiserunt, ex eodem Macrobio liquet; qui asserit, hunc locum ex Homero esse translatum, vbi Aiacis pugnam describit,

Iliad. π. Αἴας δ᾽ οὐκέτ᾽ ἔμιμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσσι

Δάμνα

Δάμνα μὶν Ζηνός τε νόος, καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ
Βάλλοντες, δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε, βάλλετο δ᾽ αἰεὶ
Κὰπ φάλαρ᾽ εὐποίηθ᾽ ὁ δ᾽ ἀριςερὸν ὦμον ἔκαμνεν
Ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰολον. οὐδὲ δύναντο
Ἀμφ᾽ αὐτῷ πελεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσσιν
Ἀιεὶ δ᾽ ἀργαλέῳ ἔχετ᾽ ἄσθματι κὰδ δὲ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔῤῥεεν. οὐδέ πῃ εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐςήρικτο.

Virgilius ex Homero, & Ennio haec de Turno accepit, Lib. 9.

Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantùm,
Nec dextra valet, obiectis sic vndique telis
Obruitur: strepit assiduo caua tempora circùm
Tinnitu galea, & saxis solida aera fatiscunt,
Discussaeq. iubae capiti, nec sufficit vmbo
Ictibus,; ingeminant hastis, & Troes, & ipse
Fulmineus Mnestheus: tum toto corpore sud r
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit fessos, quatit aeger anhelitus artus.

Statius verò aliquantò remissiùs ita Tydeum pugna defatigatum describit, Li 2. Theb.

— at tamen illi
Membra negant, lassusq. ferit praecordia sanguis.
Iam sublata manus cassos defertur in ictus;
Tardatiq. gradus, clypeum non sustinet vmbo
Mutatum spolijs, gelidus cadit imber anhelo
Pectore, tum crines ardentiaq. ora cruentis
Roribus, & tetra morientum albergine manant.

CONFIGVNT PARMAM TINNIT HASTILIBVS VMBO] Ennius alibi,

Tum clupei resonunt, & ferrei stridet acumen.

AERATAE SONITANT GALEAE] Virgilius; Lib. 2. Aen.

— tum scuta cauaeq.
Dant sonitum flictu galeae —

SEMPER ABVNDANTEIS HASTAS] Velut imber defluentes. TOTVM SVDOR HABET CORPVS] Sudoris copia immensum laborem, pertinacemq. conatum designat. Praeclariùs Maro hanc sententiam explicauit, Lib. 5.

— sudor fluit vndique riuis.

NEC RESPIRANDI FIT COPIA] Pugna adeò absq. vlla temporis intermissione incaluit, vt ne respirandi quidem Tribuno spatium daretur. Virgilius diuersis sanè verbis idem paenè extulit. Lib. 5.

Nec

Nec mora nec requies ——.

Philip. 8. Cicero, *Ne punctum quidem temporis oppugnatio respirauit.* — PRAEPETE FERRO] Ingruentibus in eum telis. Translatio à veloci auium volatu. Sueuius lib. V. —— *volucrumq. volatile telum,*
Lib. 4 Aen. Vnde Virg. —— *volatile ferrum*,
lib. 1. ISTRI TELA MANV IACIENTEIS] Amplificat Istrorum saeuientium rabiem. Virgilius X.

Tela manu iaciunt —— Lucr. I. — *iaciatq. volatile telum.*

Caius libro I, ad legem XII Tabularum ait, *Telum vulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: sed nunc omne significatur quod mittitur manu*. SOLLICITABANT] Propriam huius verbi significationem Festus indicat. Virg.
Lib. 12.

—— *nequicquam spicula dextra Sollicitat* ——

OCCVMBVNT MVLTI LETO FERROQ.] Materia pro re, ex ea cōfecta. LAPIQ.] Priscianus libro VI. citat ex XV. Annali hunc versum, vbi ostendit Vetustissimos *lapi*, pro, lapide dixisse, à genitiuo lapis: apud quē rursus libro eodē idem versus & alter ex XVII. afferuntur: quo loco obseruat, *praecipe*, pro, praecipite esse vsurpatum. Sed illos ob sensus concinnitatem, hîc locare maluimus. Quod verò Ennius dixit, *Occumbunt leto;* Cicero, Liuius, & Virgilius, *morte, & morti occumbere* dixerunt. — AVT INTRA MOEROS AVT EXSTRA] Horatius,
Lib 1. Tusc. Libro 1. ab Vrb. con. Lib. 2. Aen. Lib. 1. Epist

Lib 6. c. 2. *Iliacos intra muros peccatur, & extra.*

Refert etiam Macrobius, Ennium in hoc Annali de duobus Istris loqui, qui in obsidione è porta erumpentes, hostibus maximam plagam intulerunt: aitq. illum Virgilij locum de Pandaro, & Bitia portas aperientibus, hinc esse deprromptum. Ego verò existimo, Virgiliū in eo loco non Ennium modò, verum etiam Homerum esse imitatū; qui hoc ipsum his verbis explicauit,

Iliad μ. —— ἐν δὲ πύλῃσι δύ' ἀνέρας εὗρον ἀρίστους
Υἷας ὑπερθύμους λαπιθάων αἰχμητάων,
Τὸν μὲν πειριθόου υἷα κρατερὸν πολυποίτην,
Τὸν δὲ λεοντῆα βροτολοιγῷ ἶσον Ἄρηϊ.
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων.
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἵτ' ἄνεμον μίμνουσι, καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖαι.

Lib. 9. Addam & Virgilij locum; vt ex vtriusque Poëtae versibus, quales Enniani fuerint, aliqua ex parte conijci posit,

Pandarus & Bitias Idaeo Alcanore creti
Quos Iouis eduxit luco siluestris Hiera,

Abietibus

Abietibus iuuenes patrijs, & montibus aequos:
Portam, quae Ducis imperio commissa, recludunt,
Freti armis: vltroq. inuitant moenibus hostem.

MALOS DEFINDVNT.] Hoc est, arbores in malorum vsum decidunt. Quin & ipsi mali, vt apud Papinianum libro XIX. Respõsorum, Hermogenianum libro II. Iuris Epitom. & Iulianum libro LXXXVI. Digest. arbores appellãtur. A Graecis verò *παρὰ τὸ στῆναι* hoc est ab erigendo *ἱστὸς* appellatur: cuius sex partes memorat Eratosthenes in Architectonico, hoc est, *πτέρνη, θωράκιον, ἠλακάτη, καρχήσιον, κεραία, ἴκριον.* — FIVNT TABVLATA FALAEQ.] Falae sunt turres ligneae, vt ait Nonius: indeq. falarica (quod telum erat maximum) à falis, vnde torqueretur appellata. Sed apud Pompeium Falae ab altitudine, à falando dictae sunt, quod apud Etruscos caelũ significat. ARQVVS VBI ADSPICITVR.] Iridem intelligit, quae plerumq. post tempestatem apparere solet. *Arquum*, non, *Arcũ* Nonij auctoritate scripsimus; qui ait, *Arcus suspensus fornix appellatur, Arquus non nisi qui in caelo apparet, quem Irim poëtae dixerunt.*

Q. ENNII FRAGMENTA EX XVI. ANNALI.

† caussa, caiu † a'ntea hac: † patebit † Postremò. † cum fecerit.

TVm† caua sub montẽ † latè spec' intu' † patebat. Prisc lib. 5.

† Postremae longinqua dies † confecerit aetas. Agell. lib. 9 c. 14.

Aestatem autumnus sequitur, post acer hiemps. Prisc lib. 5. Ser. lib. 6. Aen

Nauorum imperium seruare est insuperantum. Fest. Nauus

† Quos, † contibus uel pontibus, uel montibus

† Quod vbei Rex paullò spexit de † contibu' celsceis. Idem Spicit

Quò resapsa loco sese ostentatq., iubetq. Idem, Sas.

Primu' senex Bradyn, regimen belliq. peritus. Idem Regimen.

Ingenio fortei dextra latus pertudit hasta. Prisc lib. 10.

† cupidi. Non insperando † cupidè, rem prodere summam Fest. Prod. I.

AA Spero,

Idē Speres. Spero, si speres quicquam prodesse † potis sunt. Vet° cod. uni a dict potissunt.

*

Idem Vagorem. Qui † clamor † oppugnantis † vagore volantei. † clamas, vel clamos oppugnãtis † vigore, † satis. † mouere

*

Idē quippe. Quippe vetusta virûm, non est † sat bella † mouere.

*

Macr. lib 6. c. 1. Tunc timido manāt ex omni corpore sudor.

*

Idem ibidē. Tamen inde volans secum abstulit hasta
Insigne —

*

Idē ibidem Concidit, & sonitum simul insuper arma dederūt.

*

Macr lib 6. c. 1. Reges per regum statuasq. sepulchraq. quaerunt:
Aedificant nomen, summa nituntur opum vei.

*

Idem lib. 6. c. 4. — interea fax
Occidit, Oceanumq. rubra tracti obruit aethra.

*

Charis. lib. 1 — hebem —

*

Fest. Quando. Nox quando mediis signeis praecincta volabat.

*

Ser. 4 Geor. Insidiantes hêic vigilant, partim requiescunt
Protectei gladijs sub scuteis, ore fauenteis.

EXPLICATIO.

TVM CAVA SVB MONTEM LATE SPECVS INTV' PATEBAT] Hoc versu videtur Maro suum illum obtexisse,

Lib 8. *At specus, & Caci detecta apparuit ingens Regia* —

Lib. 6. Seruius exponens illud Virgilij, *Hic specus horrendum*, ait, hoc nomē apud maiores trium generum fuisse; et Horatium masculino genere posuisse, Ennium verò feminino, hunc fortasse locum innuens. Sed In specus & speca praetereà alij dixerunt. Cato, *speca apposita, quò aqua deuia abiret.* In Festo habetur hic versus,

Tum casu sub monte altae specus intu' patebant.

Virgi-

Virgilius idem Epitheton ſpeluncae tribuit,

Spelunca alta fuit, vaſtoq. immanis hiatu. Lib. 6.

Nonius eundem verſum ità refert ex XVII. Annali,

Concaua ſub montis latè ſpecus intu' patebat.

Vtcunque tamen ſiue *caua*, ſiue *alta*, legatur, Poëta per Metalepſin ingentem ſpecus magnitudinem intellexit. POSTREMAE LONGINQVA DIES CONFECERIT AETAS] Antiquo more dies, pro, diei. Cicero pro P. Sextio, *Equites Romanos daturos illius dies poenas.* Sic enim à Cicerone ſcriptum fuiſſe Ceſellius obſeruauit. Virgilius,

Libra dies ſomnique pares vbi fecerit horas. Li. 1. Geo.

Idemq. hunc Ennij verſum videtur quodammodo imitatus, cùm ait, Lib. 3. Aen.

Tantùm aeui longinqua valet mutare vetuſtas.

AESTATEM AVTVMNVS SEQVITVR] Rerum viciſſitudinem oſtendit. Menander,

χειμὼν μεταβάλλει ῥαδίως εἰς εὐδίαν.

Sed elaboratiori verborum lepore Flaccus hunc locum condiuit, Lib. 4. Car. Od. 3.

Frigora miteſcunt Zephyris: ver proterit aeſtas
Interitura, ſimul
Pomifer Autumnus fruges effuderit: & mox
Bruma recurrit iners.

Non praetermittam pulcherrimos Q. Smyrnaei verſus, quibus continuam rerum varietatem, atque mutationem eleganter depingit. Ait enim ex labore mortalibus felicitatem, atque opulentiam naſci: Iouemque poſt ſaeuas ventorum tempeſtates, ac ingentem hiemis ſaeuitiam, aëri ſerenitatem inducere; & ex pernicioſo, & peſtifero morbo ſalutem, ex bello pacem, temporis quadam viciſſitudine prodire, Lib. 9.

Ἦ οὔπω τόδε οἶδατ' ἀνὰ φρένας, ὡς ἀλεγεινοῖς
Ἀνδράσιν ἐκ καμάτοιο πέλει θαλίη τε, καὶ ὄλβος,
Ἐκ δ' ἄρα λευγαλέων ἀνέμων, καὶ χείματος αἰνοῦ
Ζεὺς ἐπάγει μερόπεσσι δι' ἠέρος εὔδιον ἦμαρ.
Ἐκ τ' ὀλοῆς νούσοιο πέλει σθένος, ἔκ τε μόθοιο
Εἰρήνη, τὰ δὲ πάντα χρόνῳ μεταμείβεται ἔργῳ.

Qua de re plura in noſtris prouerbijs. Verſus autē hic choerilus eſt, ſiue diphilus, cùm ei vna in fine deficiat ſyllaba. Sin autem, vt in veteri codice ſcriptum eſt, *hiems hunc*, legamus, vel, vt apud Seruium, *hiems fit*, verſus integris numeris conſtabit. Sed fortaſſe meliùs, vt opinor, Lib. 6. Aen.

Aeſtatem autumnus ſequitur, poſt acrem hiemem ver.

vt vno verſu totius anni contineatur ambitus; & ſimul alludat Poëta ad Prouerbium. *Ver hiemem ſequitur*: quo vtimur cùm ſignificare volumus, laeta triſtibus ſuccedere. — ACER HIEMPS] Horatius, Lib. 1 Car. Od. 4.

Soluitur acris hiems ——

Quae vox, si ab, ὕω originem ducit, per, y, scribenda est, refragantibus vetustissimis libris, in quibus *hiems*, & *hiemps*, per, i, legitur: cuius etymon Varro ab hiatu deducit. — INSVPERANTVM] *Induperantum*, vel, *Endoperantum* legendum est, vt rectè monet Scaliger: quorum verborum sensus est, fortium & nauorum Imperantium esse, partum imperium conseruare. Vnde vulgatum illud,

Lib. 5. de Liu Lat.

Non minor est virtus, quàm quaerere, parta tueri.

QVOD VBEI REX PAVLLO SPEXIT] Hic locus apud Festum planè corruptus est. Scaliger putat, verba illa, quae Varro in V. de lingua Latina adducit ex Ennio, *Vos epulo postquàm spexit*, huc pertinere, & hoc modo legenda esse,

Quos vbi Rex pullos spexit de contibu' celseis.

Cuius quidē sententiae libenter adhaereo. Nam addit Varro, *Et quod in auspicijs distributum est: qui habeant spectionem, qui non habeant, & quod in augurijs augures dicunt, auem specere*. Loquebatur fortè de tripudio solistimo, quod fiebat ex offis, quae pullis dabātur. De quo in libris de Diuinatione Cicero quaedam attingit. Itaque ex, *vos*, quos, & ex *epulo*, pullos fecit Scaliger. Pomponius Laetus legebat hunc versum,

Quos vbi Rex vltro spexit de montibu' celsis.

In antiquo Festi exemplari ita mutilus habetur,

Quos vbi Rex . . . . ulo spexit de contibu' celsis.

Quae rima aliquibus visam est, voce *sedulo*, vel *paulò* expleri posse. QVO RESAPSA LOCO] Prisca latinitas pro, res ipsa. Respexit ad hunc locum Maro cùm dixit,

Lib 2. Aet.

Quò res summa loco Panthu ——

Sed hîc res pro occasione accipitur, vt apud Eundem,

Lib. 9.

—— *nunc ipsa vocat res.*

PRIMV' SENEX BRADYN] A dignitate personae, vel aetate. — BELLIQVE PERITVS] Thucydides, ἔμπειρος πολέμων. Sallust. lib I. Histor. Militiae peritus. Rectè quidem belli peritiā, quae longa experientia comparatur, seni tribuit. NON IN SPERANDO CVPIDE] Admonet, nullo pacto, quae certa sunt incertae alicuius rei cupiditate, in discrimine esse ponenda. — REM PRODERE SVMMAM] *Prodere*, pro, perdere, vt ait Pompeius. — SPERO SI SPERES] Spero scilicet, si tamen aliqua ex parte proficere spes possint. Diximus alibi, *speres* in plurali, pro, spes Veteres vsurpasse. — POTIS SVNT] Vnica dictione *potissunt* legendum est, ab antiquo verbo potissum. Lucilius,

Munu' tamen fungi, & muros seruare potissunt.

Catullus, *Cur non diuitijs Croesum superare potissit?*

In

In cuius locum imperitorum audacia, quos antiqui, verbi venustas latuit, irrepsit, *potis sit*. Aliqui pro, potissimum, dicunt potessum, & potesse, vt non semel apud Terentiũ: vnde ab hoc passiuè potestur à Marone dictũ est in VIII; ab illo ponitur à Sisenna in historijs. — VAGORE VOLANTEI] Festus, & Nonius, *vagorem*, vagitum interpretantur: & vterq. hunc Lucretij versum affert,

Et superantur item, miscetur funere vagor. Lib 2.

QVIPPE VETVSTA VIRVM] Carminis huius sensus nõ est integer: cui haec fortasse, vel similia desunt verba,

—— sententia magnũ

Quippe vetusta virũm: Non est sat bella mouere.

Quam, vt grauissimam, ità expressit Sallustius; *Omne bellum sumi facile: caeterùm aegerrimè desinere: non in eiusdem potestate initium eius, & finem esse: incipere cuivis etiam ignauo licere, deponi, cùm victores velint.* De bello Iugur.

TVNC TIMIDO MANAT EX OMNI CORPORE SVDOR] Ab accidentibus. Horatius,

—— sudor ad imos Manarit talos —— Lib. 2 Saty.

Valerius Aedituus,

Per pectus miserum manat subitò mihi sudor.

Obseruat Macrobius, Ennianum hoc carmen Virgilium esse aemulatum, *Tum gelidus toto manabat corpore sudor.* Lib. 3 Aen.

Sunt qui Ennij versum legant,

Tum timido ex omni manat mihi corpore sudor,

Sed quam scripsimus, vt veriorem, lectionem retinemus; quamuis vltima in *manat* breuis sit; quod est Ennio perfamiliare. — TAMEN INDE VOLANS SECVM ABSTVLIT HASTA] Metaphora ab auibus. Primus Homerus sagittae sensum tribuit, de illa tanquam de aue loquens,

Πριαμίδης μὲν ἔπειτα κατὰ στῆθος βάλεν ἰῷ

Θώρηκος γύαλον· ἀπὸ δ᾽ ἔπτατο πικρὸς ὀϊστός.

Locus est in N. Iliados, vbi Poëta Helenum facit Menelai pectus sagitta percutientem, quae tamen inde reiecta auolauit. Andronicus in Odyssea, *At celer hasta volans perrumpit pectora ferro.*

Lucretius, *Ante fuit multò, quam lucida tela volarent.* Lib 4.

Virgilius, *—— volat Itala cornus*, &, *volat atri turbinis instar* Lib. 9.

Exitium dirum hasta ferens ——

Silius lib. X. —— *bis terna spicula dextra Torta volant* ——

— SECVM ABSTVLIT HASTA INSIGNE] *Insigne* hoc loco intelligitur, crista, vel aliquid eiusmodi, quod in cono galeae gestatur. Maro, —— *apicem tamen incita summum* Lib. 12.

Hasta tulit, summasq. excussit vertice cristas

Quod

Iliad λ. Quod ex Homero vterq. Poëta accepit,

—— καὶ ἀμπεπαλὼν προΐει δολιχόσκιον ἔγχος
Καὶ βάλεν, οὐδ᾽ ἀφάμαρτε τιτυσκόμενος κεφαλῆφιν.
Ἄκρην κακκόρυθα ——

Iliad δ. CONCIDIT ET SONITVM SIMVL INSVPER ARMA DEDERVNT] Versus ex Homero translatus,

Δούπησεν δὲ πεσὼν ἀράβησε δὲ τεύχε᾽ ἐπ᾽ αὐτῷ.

Valerius Antiâs in primo Annali,

Ille graui subito deuinctus vulnere habenas
Misit equi, lapsusq. in humum defluxit, & armis
Reddidit aeratis sonitum —— Incertus Poëta apud Varronem, *Arma sonant, fremor oritur, nil me increpitando commoues.*

Lib. 10. Virgilius apertiori imitatione,

Corruit in vulnus, sonitum super arma dedêre

Li. 3. Geor. Et alibi, —— *si qua sonum procul arma dedêre*

Lib. 2. Aen. Et, —— *sonitum quater arma dedêre.*

AEDIFICANT NOMEN] Hoc est propagant ad posterorũ memoriam titulis, & inscriptionibus in statuis, & in sepulchris. — SVMMA NITVNTVR OPVM VEI] Virgilius extremo libro, *Pro se quisque viri summa nituntur opum vi.* Vbi obseruat Seruius id Ennianum hemistichium esse. — INTEREA FAX OCCIDIT] Solem intelligit, quòd suo lumine mũdi tenebras discutiat. Hinc Lucretius, *roseã solis facem;* & vetus quidã Poëta, *Flammineam per aethram altè feruidam ferri facem.*

Lib. 5. Videtur autem hic igneã naturã Soli tribuere, respiciens ad Anaxagorae, Democriti, & Metrodori opinionẽ, qui eum candens ferrum, aut saxum ignitum esse, existimarunt. Virgilius simili translatione

Lib. 3. Aen. *Phoebaeam lampadem* dixit. Verùm Ennium nõ simpliciter facem dixisse arbitror sed vel, — *Solis interea fax*, vel, — *caeli interea fax.* — OCEANVMQ. RVBRA TRACTI] Locus corruptus; qui vna littera restitui posset, si *tractim*, pro, *tracti*, reponeretur. — AETHRA] Syncope. Virgilius,

Lib. 3 Aen. *Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra*
Syderea polus ——

Sumpta est haec noctis descriptio ex Homeri Iliad. θ,

Ἐν δ᾽ ἔπεσ᾽ ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο
Ἕλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.

— HEBEM] Hebetem. Caper, exponens hunc locum, ait Ennium non adiunctiuè, sed appellatiuè esse loquutũ. Caecilius ὑποβολιμαίῳ,

Subitò rectè reddent hebem.

NOX QVANDO MEDIIS SIGNEIS PRAECINCTA VOLA-

VOLABAT] Mediae noctis descriptio per speciem prosopopeiae, quam ideo praecinctam dixit, quia postquàm media exacta via, ad summum circuli euecta est, inde quasi praecincta, velociùs in praeceps fertur. Praecingere enim eorum proprium est, qui se itineri accingunt, vt expeditiùs pergant. Hinc praecinctus dicitur qui expeditè iter facit. Horatius, Lib. I. Saty.

Hoc iter ignaui diuisimus, altius, ac nos
Praecinctis vnum: minus est grauis Appia tardis.

A Graecis praecinctus eadem significatione εὔζωνος dicitur. Xenophon libro IV. Paedie, ὡς δὲ (inquit) εὐζωνοῖτε καὶ ταχὺ ἐπορεύοντο ὑκόντως πολλὴν ὁδὸν διήνυσαν. VOLABAT] Poëtico figmento Nocti alas tribuit. Virgilius, Lib. 8.

Nox ruit, & fuscis tellurem amplectitur alis.

Aristophanes Grammaticus differens de Chai genealogia, ait, Noctē atris pēnis alatā omniū primùm in vasto Erebi gremio ouum subuētaneū peperisse, ex quo postcà amor delectabilis natus est. Eius verba sunt. Ἐρέβους δ' ἐν ἀπείροσι κόλποις τίκτει πρώτιστον ὑπηνέμιον νὺξ ἡ μελανόπτερος ᾠόν, ἐξ οὗ περιτελλομέναις ὥραις ἔβλαστ' ἔρως ὁ ποθεινός. Eodem modo Pindarus victoriae alas tribuit, eam periphrasticè πτερὰ νίκας appellans. Ode 9. Pyth. INSIDIANTES HEIC] Seruius Longobardicus explicans eum Virgilij locum in vltimo Georgicorum. *Ore faue*, ait, *Cum religione, ac silentio accede: in XVI. Ennius, Hic insidiantes vigilant, partim requiescunt tecti gladijs sub scutis, ore fauentes.* Vt autē, hi versus numeris constarent, in primo primam dictionem transposuimus, & in alterius principio syllabam addidimus. Sic etiam Virgilius, Lib. 8.

—— *scutis protecti corpora longis.*

Q. ENNII FRAGMENTA EX XVII. ANNALI.

*

Concurrunt velutei vētei, quòm spiritus Austri Imbricitōr, Aquiloq. suo cum flamine contrà, Macr. lib. 6. c. 2.

† Endo marei magno fluctus extollere certant. † vulg. cod. Inde

*

Tollitur in caelum clamor exortus vtrisque. Idem lib. 6. c. 1.

*

Si lucei, si nox, si mox, si iam data sit frux. Prisc. lib. 6.

magna

Macrob. lib. 6. cap. 1.
*
— magna ossa lacertique
Apparent hominei —

*
Idem ibid.
It eques, & plausu caua concutit vngula terram.

*
Non. longiscere.
— neque corpora firma
Longiscunt quicquam —

*
Idem Pigne
— potestate pigne sufferre laborem.

*
Idem Grumae.
Degrumari ferrum —

*
Ser. 4. Geor.
Non possunt mussare boni, qui † facta labore † tanta
Militiae enixi peperere —

EXPLICATIO.

CONCVRRVNT VELVTEI VENTEI.] Saepè à ventorum ex aduerso erumpentium impetu, Poëtae similitudinẽ in describenda pugna desumunt: vt Virgilius de Troianorum, Dolopumq. exercitu: qui, vt obseruat Macrobius, ex hoc Ennij loco sustulit, (Lib. 2. Aen) (Lib. 6. c. 2.)

Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusq. Notusq. & laetus Eois
Eurus equis: strident siluae, saeuitq. tridenti
Spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.

Sed hoc, opinor, vtrunque Poëtam ex perenni Homerico fonte hausisse. Sic enim ille Iliad. XVI.

Ὡς δ' εὖρός τε, νότος τ' ἐριδαίνετο ἀλλήλοιιν
Οὔρεος ἐν βήσσῃς βαθέην πελεμιζέμεν ὕλην
Φηγόν τε μελίην τε τανύφλοιόν τε κράνειαν
Αἵ τε πρὸς ἀλλήλας ἔβαλον τανυήκεας ὄζους.
Ἠχῇ θεσπεσίῃ, πάταγος δέ τε ἀγνυμενάων
Ὣς τρῶες, καὶ ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες Δῄουν —

Sed quod Homerus pluribus exornauit de alterno ramorum fragore fraxini, fagi, & corni, Virgilius duobus perstrinxit verbis,

— *strident syluae* —

Rursus Homerus in IX. eiusdem operis,

Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα
Βορέης καὶ ζέφυρος, τώ τε θρῄκηθεν ἄητον

Ἐλθόντ'

Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται; πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευαν.

Sed Virgilij comparatiô ex X. libro videtur Ennianae similior,

—— magno discordes aethere venti
Praelia ceu tollunt, animis, & viribus aequis:
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit.
Anceps pugna diu: stant obnixi omnia contrà.
Haud aliter Troianae acies, aciesq. Latinae
Concurrunt ——

Statius, *Vt Notus, & Boreas gemino de cardine mundi,* Li. 11. Theb.
Hic niue Rhiphaea, Lybicis hic pastus arenis,
Bella cient, clamant amnes, freta, nubila, syluae. Lib. 8.

Idem elaboratiùs,

Vt ventis nimbisq. minax, cùm soluit habenas
Iuppiter, alternoq. affligit turbine mundum;
Stat caeli diuersa acies: nunc fortior Austri,
Nunc Aquilonis hiems, donec pugnante procella
Aut nimijs hic vicit aquis, aut ille sereno.

CVM SPIRITVS AVSTRI] Hellenismus, vt πνοιὰς ἀνέμων, & θύελλα ἀνέμων, pro, ἄνεμος: qua figura dixit Virgilius, *sibilus Austri,* Eclog 5. pro Austro, Catullus, *Zephyri auras,* pro Zephyro, Lucretius, *vēti vis,* Lib 6. lib. pro ipso vēto, & *flamina Cauri,* pro Cauro. Ita quoque Furius Antiâs, 5. lib. 6.

Spiritus Eurorum virides cùm purpurat vndas.

Et Attius Philoctete,

Aquilonis stridor gelidas molitur niues.

M. Cato in Oratione dierum dictarum de Consulatu suo, *Postquàm Massiliam praeterimus, inde omnem classem ventus Auster lenis fert: mare velis florere videres vltrà angulum Gallicum.* IMBRICITOR] A ciendis imbribus. Auster enim semper ferè pluias secum affert: quem multi ità ab hauriendo appellatum volunt, quòd ob maximam imbrium effusionem, aquas è mari haurire videatur. Ad quod respiciens Naso, ait, Lib. 1. de Trist. Eleg. ult.

Fuscabatq. diem custos Erymantidos vrsae,
Aut Hyades saeuis hauserat Auster aquis.

Quare in plerisque manuscriptis codicibus apparet Veteres cùm aspiratione H austrum scripsisse: quem Orpheus imbris generatorem appellauit, Ἔλθοις σὺν νεφέλαις νοτίαις ὄμβροιο γενάρχα. In hym.

Hinc Ouidius *imbriferum Austrum* dixit, Horatius, & Statius, *vdum,* Virgilius, *humidum.* Ab humore enim, siue humiditate, quae Graecis νότις est, νότος hic ventus appellatur: quae vox etiam à Latinis, tanquam propria recepta est. Plautus in Mercatore imbricū appellauit,

Hîc Fauonius serenus est, istic Auster imbricus.
Hic facit tranquillitatem: iste omnes fluctus conciet.

Vnde ab eodem *austrati* dicti sunt, pluuio Austro madefacti. Inquit enim, *Austrati ad ignem sedent* —

AQVILOQ. SVO CVM FLAMINE CONTRA] Nam è regione Austro est oppositus: quod quidē Homerum rerū omniū peritissimū non latuit; qui naturalem ventorum contentionem ita descripsit, Ἄλλοτε μέν τε νότος βορέῃ προβάλεσκε φέρεσθαι, (Ὀδύσ. ε.)

Ἄλλοτε δ' αὖτ' εὖρος ζεφύρῳ εἴξασκε διώκειν.

Aquilonem verò propter flatus velocitatem, à similitudine vehemētissimi aquilae volatus appellari proditum est: quem Graeci à fremitu βορέαν dicunt: cumq. Pindarus ventorum regem, & patrem appellauit. (Pyth. Od. 4) ENDO MAREI MAGNO] Mare magnum propriè ab Auctoribus Oceanum appellatur, quòd terrā omnem, caeteraq. maria suo ambitu contineat. De quo ait Isidorus, *Mare magnum est, quod ab Occasu ex Oceano fluit, & in Meridiem vergit, deinde ad Septemtrionem tendit. Quod inde magnum appellatur, quia caetera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est & Mediterraneum, quia per mediam terram vsque ad Orientem perfunditur, Europam, & Africam, Asiamq. disterminans.* Sallust. in Iugurthino, *Sed Persae intra Oceanum magis: hique alueos nauium inuersos pro tugurijs habuêre: quia neq. materia in agris, neq. ab Hispanis emendi, aut mutandi copia erat. mare magnum, & ignara lingua commercia prohibebat.* Cic. de Som. Scipion. *Omnis enim terra, quae colitur à vobis, angusta verticibus, lateribus latior, parua quaedam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnū, quem Oceanū appellatis in terris: qui tamen tanto nomine quàm sit paruus vides.* Aliquando verò videtur Ennius mare magnum, pro Mediterraneo intellexisse; apud quem Cassandra furore percita vaticinatur, (Li 13. c. 16) (Li. 1. Carm.)

Iamq. mari magno classis cita Texitur —

Sed hoc loco mare magnum, procellosum intelligo; sicut Seruius in explicatione illius Maronis, — *dum per mare magnum*

Italiam sequimur fugientem — (Lib. 5.)

In qua etiam significatione Lucretius, (Lib. 2.)

Suaue mari magno turbantibus aequora ventis
E terra magnum alterius spectare laborem.

Et rursus, *Sed quasi naufragijs magnis, multisq: coortis* (Ibidem)
Disiectare solet magnum mare transtra, guberna.

Idem etiā alicubi Hellesponti fauces ità appellauit, cùm de Xerse loquens, ait, *Ille quoq. ipse viam qui quondam per mare magnum Strauit* — Saepè etiam ornatus caussa eo adiuncto Poëtae vsi sunt. Ennius in Asota, siue Sotadico, (Lib. 3.)

Alius

Alius in marei volt magno tenere tonsam.
Liuius Andronicus,
Celsosq. ocreis, aruaq. patria, mare magnum.
Lucilius in Satyr.
Vir mare metitur magnum, se fluctibu' tradit.
Lucretius, *Quo minus est mirum, mare non augescere magnum.* Lib. 6.
Prudentius in Dipthycho,
Intus agit vir iustus iter, vel per mare magnum.

– FLVCTVS EXTOLLERE CERTANT] Cùm supra, *Concurrũt*, militari verbo vsus sit, modò nihil à metaphora recedens, subdit, *certant*, quo violentum ventorum impetum, conatumq. expressit. TOLLITVR IN CAELVM CLAMOR.] Hyperbole. Virgilius eadem verba libro XI. transcripsit. Idem alibi,

It clamor caelo. Homerus Iliad. XV. —— φωνὴ δ' οἱ αἰθέρ' ἵκανεν. Est hoc quidem militare praeceptum: nam, vt refert Caesar libro III. de Bello Ciuili. *Neq. frustra antiquitùs institutum est, vt signa vndique concinerent, clamoremq. vniuersi tollerent; quibus rebus & hostes terreri, & suos incitari existimauerunt.* SI LVCEI SI NOX] Credo, hoc carmine nimiùm sibi Ennium esse blanditum: nam summo studio videtur affectasse, vt versum XI. dictionibus conficeret. *Lucei* autem aduerbialiter hoc loco positum est, vt apud Plautum Amphit. *Hoc luci.* Vbi Sisenna; *Quaecunque nomina, e, littera ablatiuo singulari terminantur, i, littera finita aduerbia fiunt, vt mani. Nox*, pro nocte ἀρχαϊκῶς: sicut in lege XII. Tabularum; *Si nox furtum factum escit, si im alis occisit, iure caesus esto.* Quicunque autem fuerit huius carminis sensus, placet in eo mira temporis gradatio, atq. acceleratio. – MAGNA OSSA LACERTIQ.] Ἀκροτελεύτιον hypermetri, quo, de industria vsus est; vt, vel ipso numero lacertorum magnitudinẽ, athleticumq. corporis habitum, referret. Vnde Maro non modò eodem numero, sed iisdem etiam Ennianis verbis proceram Entelli staturam descripsit, Lib. 5.

Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertosq.
Exuit, atque ingens media consistit arena.

Sed fortasse non iniucundum erit pauca referre, quae de mira ossium magnitudine comperimus. Plegon Trallianus in libro περὶ θαυμασίων, ait, in Dalmatia speluncam esse Dianae sacram, in qua multa corpora conspiciebantur, quorum costae XVI. vlnas excedebant. Eumachus ἐν περιηγήσει prodidit, Carthaginienses, cùm fossam circùm suã prouinciam agerent: dum terram exhauriunt, duo ossea cadauera arcis condita reperisse, quorum alterius compages longa fuerit XXIV. cubitos, alterius XIII. Theopompus Sinopensis ἐν τῷ περὶ σεισμῶν,

refert, in Bosphoro Cimmerio, repentina terrae concussione, colliculum quendam dissiluisse; indeq. ingentia ossa fuisse eiecta: quorũ compages in morem humani corporis dispositae, XXIV. cubitorum longitudine erant. De qua etiam re multa, quae breuitati consulentes, praetermittimus, ab Apollonio Grammatico monstruosa prodita sunt: qui, ob id ea minimè à vero aliena esse affirmat; quòd natura, initiò viribus ingens, omnia Deorum naturae aemula educauerit; deinde progressu temporis cùm emarcesceret, naturarum quoque quantitates decreuerunt: ad quod respexit Virgilius in extremo primi de Agricultura,

Scilicet & tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine pila:
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes:
Grandiaq. effossis mirabitur ossa sepulchris.

Et in XII. idem innuit,

Saxum antiquum ingens, campo qui fortè iacebat
Limes agro positus; litem vt discerneret aruis.
Vix illud lecti bis sex ceruice subirent:
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Lib. 6. c. 1. IT EQVES ET PLAVSV] Obseruat Macrobius, hinc illud
Lib. 8. Virgilij emanasse,

Quadrupedante putrem sonitu quatit vngula campum

LONGISCVNT QVICQVAM] Nonius longiscere, longũ fieri, vel frangere, interpretatur. — POTESTATE PIGNE] Locus corruptus: quem aliqui emendant, *pro aetate piget*, vel, *pigret*: quod minimè approbo, cùm in eo tractatu Nonius de nominibus tantùm agat, quae indiscreta habent genera, non autem de verbis.

Lib. 5. — SVFFERRE LABOREM] Lucretius,

——— *durum sufferre laborem.*

DEGRVMARI FERRVM] Hoc est grumam dirigere. *Est autè gruma*, vt exponit Nonius, *mensura quaedam, qua flexae viae ad lineam diri-*
Lib. 3. Saty. *guntur*. Et hinc degrumari, pro, in rectùm dirigere. Lucilius, — *viamq.*

Vis degrumari, vt castreis mensor facit olim.

NON POSSVNT MVSSARE BONI] Refertur à Seruio manuscripto hic Ennij versus cum alterius dimidio, in explicatione loci illius in IV Georg. *Mussantq. oras*, hoc modo, *Mussant hic murmurant: quae vox ponitur & in tacendi significatione, vt apud Ennium in XVII. Non possunt mussare boni, &cet.* Addit Idem insuper Mussare interdum poni, pro, dubitare, vt, —— *mussat Rex ipse Latinus*

Quos generos vocet ——

Q. ENNII FRAGMENTA EX XVIII. ANNALI.

MOntibꝰ obstiteis obstātibus, vnde oritur nox. Fest. Obstitum. Agell. li. 13 c. 20.

—— aëre folua

EXPLICATIO.

MONTIBVS OBSTITEIS] Neque hic versus, qui ex tāto naufragio superfuit, certum est, an sit ex hoc Annali, an ex XVI. Nam in Festi codicibus inconstanter vterque numerus habetur. Fortè ad hunc versum in Bucol. respexit Maro, cùm dixit, Eclog. 1.

Maioresq. cadunt altis de montibus vmbrae.

Eandem sententiam sic expressit Apollonius, Lib. 1.

Ἀιδὶ νέον σκοπιῆσιν ὑποσκιόωντα ἄρουρα.

— AERE FOLVA] Agellius de fuluo colore loquens, ait libro II. cap. XXVI. *Sicq. Ennius in Annalibus fuluo aëre dixit.* Idē libro XIII, cap. XX. *Contrà verò idem Ennius in Annali duodeuigesimo, aëre fulua dicit, non fuluo: non ob id solum quòd Homerus* ἠέρα βαθεῖαν *dicit: sed quòd hic sonus (opinor) vocabilior est visus, & amoenior.* Ex hoc Annali vsque ad XL. nihil hactenus reliquum esse comperimus.

Q. ENNII FRAGMENTVM EX XL. ANNALI.

QVippe solent Reges omneis in rebu' secundeis. Fest. Quippe.

EXPLICATIO.

QVIPPE SOLENT] Variant hoc etiā loco Festi exemplaria. Nam cū facilè, I, littera in L, permutari possit, ambigitur an hic versus sit ex XL. Annali, an ex XI. Quod verò ad sensum attinet,

fortasse,

fortasse ad illud respexit, quod dici solet, Prosperos fortunae successus homines insolentes reddere. Vnde Plutarchus de Romulo ait, cũ rebus gestis elatum, animoq. insolescentem, comitatem illam popularem, odioso dominatu commutasse. Ἀλλ' ἐκτεθαῤῥηκὼς τοῖς πράγμασι, καὶ βαρυτέρῳ φρονήματι χρώμενος, ἐξίστατο τοῦ δημοτικοῦ, καὶ παρήλλαττεν εἰς μοναρχίαν ἐπαχθῆ. Non minus quidem difficile est in rebus secundis animo non efferri, quàm in aduersis non consternari: ideoq. inter summas, ac praecipuas animi dotes habetur, vtroque tempore infracto, constantiq. animo esse.

Q. ENNII VERSVS ALIQVOT EX INCERTIS ANNAL. LIBRIS.

*

Prisc. lib. 5. INtereà fugit albu' iubār Hyperioni' cursu.

*

Idē lib. 10. — † virosq. valenteis — † virosq. valenteis
Contūdit crudeleis hiemps —

*

Agel. lib. 6 cap. 6. Brundusium polcro praecinctum praepete portu. πτταxισμος

*

Prisc. lib 7. Exin per † terras postquàm celerissimu' rumor. † terram.

*

Charis. li. 2 † Hispanè, non Romanè memoretis loqui me. † Nostro manè, & Nostro more Scaliger legit Hispanè,

*

Agell. lib. 13. c 14. Sicuti si queis ferat vas vinei dimidiatum.

*

Varro lib. 6 Probus Sileno. Fest. Tartarino.
Corpore Tartarino prognata † Paluda virago. † palude.
Varro lib. 6 Quoi par imber, & ignis, spiritus, & graui' terra,
Quaeq. freto caua caeruleo cortina receptat. Annemlnatio.

*

Parrhas. de reb. p epist. quaesi 15.
Quos omneis Erebo perhibent, & nocte creatos.

*

Acron in li. 2. Epist. Horat.
— bellum
Aequeis de manibus nox intempesta diremit.

*

Char. lib. 1. Frugiferai —.

*

Idem lib. 1. Aquast —

HIE-

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

INTEREA FVGIT] Chronographia: quam dactylorum celeritate explicauit, vt velocissimum Solis cursum numeris imitaretur. ALBV' IVBAR] Hic obseruandum, à Veteribus iubar masculino genere prolatum: ab alijs verò neutro. Ouidius, Lib. 7. Met.

— iubar aureus extulerat Sol.

HYPERIONI'] Poëtae saepè Solem, Hyperionem, & Hyperionidem vocarunt. Quo nomine, vt Plutarchus in libro de Homero ait, dictus est, ὅτι ἀεὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἰών. Pythagoras autem, vt refert Claudius Tuscus, vnitatem hyperionida vocabat, διὰ τὸ πάντων ὑπερεῖναι τῇ οὐσίᾳ ὥσπερ καὶ ὁ νοητὸς ἥλιος ὑπὲρ τὰ ὄντα ἔχει τὸ εἶναι ὑπεριονίδης κέκληται. Hūc autem Hyperionem Caeli, & Terrae, filium fuisse, à plerisq. proditum est: ex quo Sol, & Luna nati sunt, & ab eo Sol Hyperionides est denominatus. Quod quidem ἀλληγορικῶς perpendens Diodorus, ait, ideo Hyperionem Solis, ac Lunae parentem vulgò fuisse habitum, quòd ipse primus Solis, Lunae, caeterorumq. astrorum motus, ordinem, cōuersionemq. summa diligentia obseruauerit. Ab hoc etiam, quoniam vnus ex Titanibus fuit, fertur Sol Titan, & Luna Titanis appellata: de qua Ennius, Lib. 5.

Vt tibi Titanis Triuia dederit stirpem liberûm.

VIROSQ. VALENTEIS] Pierius legit. — *viresq. calenteis:* sed nescio vtrū coniectura, an antiquorū codicū auctoritate. CONTVDIT CRVDELIS HIEMPS] Ideò crudelis, nam militū corpora perfringit, & labefactat, praesertim ea, quae duros militiae labores, & incomoda minus perferre cōsueuerint. Quare Aristoteles admonet pueros ineunte aetate, frigoribus perferēdis assuefaciendos: hoc enim & valetudini, & bellicis obeundis rebus praestare: ideoq. apud plerasq. exteras gentes morem increbuisse, vt vel eos in flumen immergerent, vel, vt apud Gallos, breui, ac tenui veste inducerent. Eius verba haec sunt in VII. de Repub. Συμφέρει δὲ εὐθὺς καὶ πρὸς τὰ ψύχη συνεθίζειν ἐκ μικρῶν παίδων τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν, καὶ πρὸς πολεμικὰς πράξεις εὐχρηστότατον. διὸ παρὰ πολλοῖς ἐστὶ τῶν βαρβάρων ἔθος, τοῖς μὲν εἰς ποταμὸν ἀποβάπτειν τὰ γιγνόμενα ψυχρόν, τοῖς δὲ σκέπασμα μικρὸν ἀμπίσχειν οἷον Κελτοῖς. Idem de Germanorum ritu confirmat Caesar in libro VI. de bello Gallico: quem Galenus libro I. τῶν ὑγιεινῶν, vt planè Scythicum, ac inhumanum detestatur, cùm tenui cuti frigus inimicissimum sit, vt hoc senariolo testatur etiam Euripid.

ψύχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον. Lib. 8.

Maro

Maro sic Aristotelis locum expressit, cùm Numanum Troianorum mollitiem exprobrantem, & Rutulorum egregiam in bello virtutem amplificantem inducit,

Durum à stirpe genus: natos ad flumina primùm
Deferimus, saeuoq. gelu duramus, & vndis.

De quo etiam more à Catone mentio facta est in Originum libris, & à Varrone in II de gente populi Romani. Hinc Flaccus praecipit, vt robustus puer sub dio vitã codiscat. Poëta igitur noster, vt hiemis iã clementiam augeret, *valenteis*, addidit, quo epitheto ostendit milites non imbecillos, sed ad belli incommoda perferenda assuctos, à frigoris vi, atq. magnitudine esse superatos. Homerus,

Lib. 3 Car. Od. 2.

Ἀλλά με χεῖμα δάμασσαι ——

Lib. 10.

Obseruat hoc loco Priscianus in *Contudit*, penultimam esse pro ductam, quam XIIII. Annali idem Poëta corripuit,

Contudit, indigno & bello confecit aceruos.

BRVNDVSIVM POLCRO] Aliqui legunt *Brundisium*, vel, *Bryndisium*, per y, vt in quibusdã numismatis videre est. Ptolemaeus eam vrbẽ Βρενδήσιον appellat: alij Βρεντήσιον, nam, vt ex Strabone Stephanus, & Etymologici Auctor tradũt, itã nominata est, quòd portũ ad ceruorum cornuum similitudinem habeat. Βρένδον enim Messapij ceruum vocant, & βρεντέσιον, siue βρέντιον, vt in II. linguarum Seleucus docet, cerui caput. Alijs placet ità appellatam, à Brendo Herculis filio. Festus tradit, quosdam Poëtas breuitatis caussa *Brendam*, appellasse. Ciuitas est ad Adriam posita, portu celeberrima, in quo, vt ait Strabo, multi portus vno ore includuntur, qui nulla fluctuum agitatione turbantur. — PREPETE PORTV] Id est quò nimis facili, ac celeri cursu naues illabũtur, Graecorũ exemplo, vt rectè admonuit Scaliger, qui προαλὲς πεδίον dixerũt. Eadem translatione Poëta quidam, — *magnus cui prepete mento Perfluit Oceanus* —

Lib. 6.

Agellius de Brundusij portu haec ait, *Cùm è Graecia in Italiam rediremus, & Brundusium iremus; egressiq. è naui in terram, in portu illo inclyto spatiaremur, quem Q. Ennius remotiore paullùm, sed admodùm scito vocabulo praepetem appellauit & caet.* Portus autem, vt ait Vlpianus libro LXVIII. Ad E dictum, appellatus est, conclusus locus, quò importantur merces, & inde exportantur. — POSTQVAM CELERISSIMVS RVMOR] Famae celeritatem explicat, quã poëticis ornamentis illustrauit Maro. Mattius in Iliade,

Lib. 9. c. 4.

—— celerissimus aduolat Hector.

Lib 4 Aen.

Charisius vocem illam *celerissimus*, barbarismum esse ait; qua licentia Varro, & Lucretius, *paruissimus*, dixerunt. HISPANE NON ROMANE] Consulenda sunt quae in XI. Annali adnotauimus.

Lib. 1.
Lib. 1. & 3.

COR-

CORPORE TARTARINO] Horribilis προσωπογραφία. Varro, vbi sine auctoris nomine adducit hunc versum, inquit, *Tartarino*, à Tartaro dictum: cui Verrius his verbis adstipulatur, *Tartarino cùm dixit Ennius, pro horrendo, & terribili accipitur, à Tartaro, qui locus est apud inferos*. Ferunt Grammatici, Tartarum appellari ἀπὸ τοῦ ταράττειν, quòd apud inferos omnia susq. deq. ferantur, & conturbentur: vel παρὰ τὸ ταρταρίζω, frigore tremo. Eius loci in Phaedone meminit Plato. — PROGNATA PALVDA VIRAGO] Probus *Palude* legit. Varro *Paluda*, à paludamentis, pro, paludata. Scaliger rectè quidem arbitratur, hanc illam esse, quam apud Maronem Iuno alloquitur, Lib. 6. de ling. Lat.

Hunc mihi da proprium virgo sata nocte laborem. In Eclog. 6.

Nam paullò superiùs Idem Poëta dixerat, Lib. 7.

Odit & ipse pater Pluton, odêre sorores
Tartareae monstrum ——

QVOI PAR IMBER ET IGNIS, SPIRITVS, ET GRAVI' TERRA] Hoc est, cui personae simile monstrum nulla elementa progignerent. Apertè enim in hoc versu quatuor elementa recensentur. QVAEQ. FRETO] In Varrone hic locus habetur, *Apud Ennium, Quaeq. caeruleo freto orta nare coepta. Caua cortina dicta, quòd est inter caelum, & terram ad similitudinem cortinae Apollinis*. Hunc versum Scaliger ex eiusdem scripturae vestigijs, vti scripsimus, emendauit, & prudenter cum superioribus coniunxit, Turnebus verò legit, Lib. 6. de ling. Lat.

Corpore caeruleo caua quae cortina receptat.

CAVA CORTINA] Huius imitatione dixit Varro, *caeli velum*, & Lucretius, *caeli tegmen*, & *amictum*. Porphyrius in Homericis quaestionibus ait, Caelum à Veteribus peplum appellari, tanquàm Deorum caelestium amictum: quod, vt videtur, ex antiqua Orphei Theologia sumptum est: qui puellam quandam somniat, rerum omnium, quae gignuntur, praesidem, telam texentem. Lib. 1. & 6.

QVOS OMNEIS] Non explicat Parrhasius, vnde hunc versum transcripserit; sed ei, vtpotè antiquorum Auctorum maximè studioso, fides adhibenda est. Ità igitur ille in epistola quadam ad Antonium Tilesium, *Aether, & Dies, eorumq. fratres, & sorores ex Erebo, & Nocte procreati. Cicero in III. de Natura Deorum.* Quos *omnes Erebo, & nocte natos ferunt. Ennius*,

Quos omnes Erebo, perhibent, & nocte creatos.

Soluit enim Cicero Ennij carmen, eiusq. numerum ad solutae orationis numeros transfert. Potest etiam hic versus ad Furias referri. Quare cum antecedêtibus quodammodo congruere visus est. Nec refert quòd

CC mascu-

Lib. 7. masculino genere dixerit. *Quos omnes Erebo, & caet.* Nam Virgilius de Alecto inquit,

Nec dextrae erranti Deus abfuit ——

EREBO] Hesiodus in libro de Deorum Generatione ex Chao prodidit Erebum, & Noctem esse natos,

Ἐκ χάεος δ᾽ Ἔρεβός τε μέλαινά τε νὺξ ἐξεγένοντο.

Ex quibus, vt Idem refert, & Cicero in loco supra memorato repetit, nati sunt Aether, Dies, Amor, Dolus, Metus, Labor, Inuidentia, Fatum, Senectus, Mors, Tenebrae, Miseria, Querela, Gratia, Fraus, Pertinacia, Parcae, Hesperides, Somnia; de quibus arbitror nostrũ Poëtam intellexisse, nam postquàm hos Cicero nominauit, perturbatum illum Ennij versum addidit, *Quos omnes Erebo, & nocte natos ferunt*. At Varro cum Hesiodo non consentit, sed aliorum Graecorũ Poëtarum opinionem sequutus, Noctem asserit ex Erebo natam, apud quos frequenter, νὺξ ἐρεβεννή, legitur. Inde Latinus quidã Poëta,

Erebo creata, fuscis crinibus, Nox te inuoco.

— BELLVM AEQVIS DE MANIBVS] Liuius quamuis soluta ratione, magis tamen poëticè idem, *aequo Marte*, dixit. Acron

Li. 2. Epist. Horatij interpres eo versu,

Lento Samnites ad lumina prima duello,

ait, *Romani quondam pugnauerunt cum hostibus Samnitibus vsque ad noctẽ, vnde Ennius — bellum (inquit) Aequis de manibus, & caet.* NOX INTEMPESTA DIREMIT] Vberiùs Maro,

Lib. 11. *Continuoq. ineant pugnas, & proelia tentent,*

Ni roseus fessos iam gurgite Phebus Hibero

Tingat equos, noctemq. die labente reducat.

Lib. 13. Silius Italicus ad hanc Maronis normam hos suos effinxit,

Acriùs hoc instant Itali, clausosq. fatigant.

Et ni caeca sinu terras nox conderet atro,

Perfractae rabido patuissent milite portae.

Lib. 4. Lucanus, *Pugna fuit non longa quidem, nam condidit atra*

Nox lucem dubiam, pacemq. habuêre tenebrae.

Cornelius Nepos in Daretis Phrygij versione, *Nox*, inquit, *proelium dirimit;* Plautus Amphit.

Sed praelium id tandem diremit nox, interuentu suo.

Lib 71 Sallustius de Bello Iugur. *Denique vtrinq. nox praelium diremit.* Liuius *Nec superfuissent multi, ni nox victoriam magis, quàm proelium diremisset*, Idem rursus: *Sed nox, incerta victoria, praelium diremit.* FRVGI-

Lib 17. FERAI] Puto Ennij hemistichium fuisse — *terrai frugiferai.* Id enim

Lib 9. proprium terrae epitheton. Lucanus,

Pallas frugiferas iussit non laedere terras.

Et

Et Lucretius, *terras frugiferanteis*, dixit. Atque eò magis ità Ennium scripsisse crediderim, quòd Martialis carpens suorũ temporum Poëtas, nimiùm antiquum illum dicendi modum affectantes, inquit, Lib 1.

Attonitusq. leges terraï frugiferaï,
Attius, & quicquid Pacuuiusq. vomunt.

Repetuntur huiusmodi voces, *terraï frugiferaï*, in Marcij Vatis carminibus à Liuio lib. XXV. relatis, in quibus Liuius, ne praeter Latinae historiae consuetudinem prosae orationi carmina admisceret, quaedam nulla habita metri ratione, immutauit: eaq. denique ità Andreas Alciatus in suos numeros redegit,

Amnem Troiugena Cannam Romane feüge,
Ne te alienigenae in campo cogant Diomedis
Conseruisse manus pugnando: sed neque credes
Tu mihi nunc, donec compleris sanguine campum:
Multaq. millia caesa tuorum deferat amnis
In pontum magnum terraï frigiferaï,
Piscibus, atque auibusq. ferisq. colentibu' terras,
Vt fuat esca caro tua: nam mi ità Iuppiter orsu'st.

Marcus Claudius Sacerdos in arte Grammatica, affert ex Annalibus Ennij, —— *& intus aquaï frigiferaï.*

Vbi Amanuensis oscitanter aquaï, pro, terraï posuit, cùm, vt diximus, id epitheton propriè terrae conueniat. A QVAS T] Apud Charisiũ, vbi haec referuntur, ità est inquinata scriptura, vt nulla apta sententia inde haberi possit. Nam agẽs de voce *Euax*, postquàm illud Plauti adduxit ex Bacchid. Lib.

Euax adspersisti aquam feli nuncio,

ait, *Ennius quoq. Annalium libro Aquast.* Puto autem euax legendum, cùm de ea interiectione agat.

Q. ENNII ALII QVIDAM HEXAMETRI VERSVS NON ADSCRIPTO OPERIS INDICE,

Quos maiori ex parte ex Annalibus esse putamus.

ἐλφαξιφμός. † accubus

EXcita cùm tremuleis anus attulit † artibu' lumẽ, Cic. lib. 1. de Diuin.
Talia cõmemorat lacrumans, exterrita somno:

Eurydica prognata, pater quam noster amauit,
† Viuens vita meum corpu' nunc deserit omne. † Vires vitaque corpu' meum.
Nam me visus homo polcer per amoena salicta
Et ripas raptare, locosq. nouos. ità sola
Post illa germana soror errare videbar:
Tardaq. vestigare, & quaerere te, neque posse
Corde capessere. semita nulla pedem stabilibat.
Exin compellare pater me voce videtur
Heis verbis, ô gnata, tibi sunt antegerendae
Erumnae: pòst ex fluuio fortuna resistet.
Haec pater ecfatus, germana repentè recessit:
Nec sese dedit in conspectum corde cupitus. καππα-
Quamquàm multa manus ad caeli caerula templa κισμός.
Tendebam lacrumans, & blanda voce vocabam.
Vix aegro † tum corde meo me somnu' reliquit. † cum

*

Seru lib 2. Aen. Hei mihi qualis erat, quantùm mutatus ab illo.

*

Isidor li. 18. cap. 36. Inde patefecit radijs rota candida caelum.

*

Var. 3. De re rust. Suet. in August. c. 7. Septingentei sunt paullò plus aut minus anni,
Augusto augurio postquã incluta cõdita Roma'st

*

Horat. lib. I Epist. — forum Putealq. Libonis
Mandabo siccis: adimam cantare seueris.

*

Cic. de Senect. Sicut fortis equus spacio qui † saepè † supremo † forte † remẽso.
Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.

*

Idem lib. 6. de Repub. Moribus antiqueis res stat Romana, vireisque.

*

Idem de Orat. lib. I. Egregiè cordatus homo Catus Aeliu' Sextus.

*

Horat. lib I. Satyr. Ser. lib. 2. Aen — postquàm discordia tetra
Belleiferratos posteis, portasq. refregit.

*

Cic. lib. 3. de Orat. Africa terribili † tremit horrida terra tumultu. † tremis.

*

*Pon-

*

† condu-xit. * Pontibus instratis † coniunxit littora Xerxes: Serg. in-cum Donat.
Isq. Hellesponto pontem contendit in alto. Var. lib. 6.

*

Cùm sola est, eadem faciunt longiscere longè. Non Long fcere.

*

— pars
Ludicrè iactant, saxa inter se licitantur. Idem Licitari

*

† quae — † quod scis
In volgum volgas, artemq. expromis inertem. Idem Vulgauit.

*

† quas — fortunas † ecquas coepere latrones Idē Latrocinari.
† iterse tare † Inter se memorent —

*

Sagas caeruleas therua — Charis. li 1.
— purpureis gemmauit pampinus vueis.

*

† venlunt falarica missa Quae validè † venit contorta falarica missu'. Non. Falarica.

*

Vt clauum rectum teneam, nauimq. gubernem. Isid. lib. 19. cap 2.

*

† ponunt † agiauia agrea. Multa foro † ponit, & † agea longa repletur. Idem ibidē.

*

Hortatore bono, priu' quàm iam finibu' termo'st. Fest. Termonem.

*

† celoxis Labitur vncta carina per aequora cana † celocis. Isid lib. 19. cap. 1.

*

Tonsillas rapiunt, configunt littus, aduncas. Idem lib 19 cap 2.
Nauibus explebant sese, terrasq. replebant. Ser 6. Aen. ex Capro.

*

— pilam vix Scalig. in
Sol mediam: complere cohum terroribu' caelei. Fest.

*

Qui vicit non est victor, nisi victu' fatetur. Ser. in frag. P Daniel.

*

Vel tu Dictator, vel equorū, equitumue Magister Fest. Vel.
Esto, vel Consol —

*

Sed sola terrarum postquàm permensa parumper. Idem Solū.

*

Donat.pho. Scena vlt. Omneis corde patrem praebent, animoq́. benigno
†Circumfunduntur —— † circum- fusum.

*

Fest. Supernati. Heis pernas succidit iniqua † superbia Poeni. † superaia

*

Fest. Metonymia Cum magno strepitu Volcanum ventu' † vegetat. † vegebat

*

Idem Cracentes. Succincti gladijs media regione cracenteis.

*

Non. Obsidio. Cum † saeuo obsidio magnus † Titana praemebat. † suo † Titanum.

*

Var. lib. 6. † Tantidem quasi foeta † canes sine dentibu' latrat. † Tantundem.

*

Non. Cupressus, & Agel. li. 13 c. 20. Capitibu' nutanteis pinos, rectosq́. † cupressos. † cupressus.

*

Donat phor. Optuma cum polcreis animeis Romana iuuentus.

*

Var. lib. 6. Iam cata signa † ferae sonitum dare voce parabant. † ferè.

*

Non. Metus Fest. Recto fronte. Ni metus vlla † tenet ritè in virtute quiescunt. † tenet teneri virtute.

*

—— vnus

Idem Surũ, & Rigido. Surus surum † ferret, tamen defendere † posset. † ferre. † possent.

*

Var. lib. 6. * Quis pater, aut cognatu' volet nos contrà tueri?

Non. Vultus. Aduersabontur semper † nos, † nostraq́. volta. † viuos, vel vos. † vostraq;

*

Fest Scirp' Isid. lib. 17. cap. 19. Quaerunt in scirpo (soliti quod dicere) nodum.

*

Var. lib. 6. —— quod minimum est neque, vt aiunt,
Mu facere audent ——

*

Isid lib. 2. cap. 1. Ad genuã se prosternunt statim lacrumanteis.

*

Diomed. li. 2 Donat de Barb Chars lib 4. Moerenteis flenteis, lacrumanteis, † ac miserẽteis. † commiserantcis.

*

† Illuricei restant siceis, sibineisq́. † fodenteis † Illyrici, & Illyrij.

*

Fest. Sibinã Seru. P. Danielis. Contra † carinam verba atque obscoena profatus. † carmã teis.

*

neque

— neq; me decet hanc carinātibus edere charteis. Idem ibid.

† milites. † ficilibus Incedit † veles vulgò † ficilicibu' lateis. Fest. Sicilices.

— decem coclites, ques montibu' summeis
Ripaeis fodere. — Var. lib. 6. de ling. Lat.

Oscitat in campeis caput, à ceruice reuulsum: Ser. lib. 10. Aen.
† requirunt. Semanimesq. micant oculi, ferrumq. † retractant.

— caput caderet sola tuba peregit, Lact. lib. 11 Theb.
Et praeeunte viro raucus sonus aere cucurrit.

† antiqua O domus † Ancei, heu quā dispari dño dominaris. Cic. lib 1. de Off.

O Tite, tute Tati tibi tanta Tyranne tulisti. Ibid lib. 1. cep 35.

† adiuto. O Tite, siquid ego † adiuro, curamue leuasso. Cic. de Senect.
Quae nunc te coquīt, & versat † sub pectore fixa,
Et qua deprimens frustra, noctesq. diesq.
Ecquid erit praemij? —

† cum re. — ille vir haud magna † in re Idem ibid.
Sed fidei plenus —

O patria, ô Diuûm domus Ilium, & incluta bello Seru lib. 2. Aen.

Simia quàm turpis simillima bestia nobis. Cic lib. 1. de Nat. De.

Vulturis in silueis miserum mandebat homonem, Prisc. lib. 6.
Heu quàm crudelei condebat membra sepulchro.

Buteo, Sanqualis, Immusculus, Aqquila, Vultur. Parrhasius.

† excitat. Cum somno sese exsiccat Romana iuuentus. Lact. lib. 5. Theb.

Hos pestis necuit, pars occidit illa duellis. Prisc. lib 9.

Cum veter occubuit Priamus sub Marte Pelasgo. Idem lib. 3.

Pan-

*

Fest. Cen..s, & ful is — Pandite † fulti genas, & corde relinquite somnum. († fultis.)

*

Vetus Gram. — Contempsit fontes, quibus exerugit aquae vis.

*

Iuuenal sa tyr. 14. — Vnde habeas quaerit nemo, sed oportet habere.

*

Ser. libr 3. Georg. — Perq. fabam repunt, & mollia crura reponunt.

*

Censorin de Die natal. — Ciueis Romanei tunc facti sunt Campanei.

*

Cic. lib. 3. de Ora. — Nos sumu' Romanei, qui fuuimus antè Rudinei.

*

D. August. li. 13. de Trin. — Omneis mortaleis se se laudari exoptant.

*

Non. Caelū Charis. li. 1 — Forteis Romanei, quanquàm Caelus profundus.

*

Fest. — Quòm illud, quo iam semel est imbuta veneno,

*

Ser. lib. 6. Aen. — Imprimitq. genae genam —

*

Idem. lib. 4. Aen. — It nigrum campeis agmen —

*

Fest. Mussare. — Non decet mussare bonos —

*

Agell li 10. cap. . Non. Quartum. — Quinctu' pater quartùm fit Consol —

*

Cic. Oratore. — Idem campus habet —

*

S 1.10. A n — Gnateis parce tuis —

*

Porphyr. li. 1 Car. Ode. 9. — — stant poluere campei,

*

Non. Sagus — — † tergum igitur sagu' pinguis opertat. († tergius & tergus)

*

Charis. li. 1 — — equitum celerissimus —

*

Fest. Runa — — runata recedit.

*

Var. lib 6. de lin. lat. — — pausam fecēre fremendi

furen-

*

— furentibu' venteis. Ser. lib. 11 Aen.

*

— de moeris res gerit Opſcus. Feſt. Oſcum.

*

— diuûm domus altiſonum cael. Auſon Monoyll.

*

— coenacula maxima caelei. Tertull. aduerſus Valentin.

*

— Poeni ſtipendia pendunt. Var. lib. 4. de lin. Lat.

*

— diuûmq. hominumq. Pater rex. Idem ibidē.

*

— Patrem diuûmq. hominumq. Cicero lib. 2. de Nat. Deor.

*

— endo ſuam do. Auſon. Monoſyll.

*

— & vertunt crateres ahenos. Ser lib. 11. Aen.

*

— ſanctosq. poëtas. Cic pro Archia.

*

— quem non virtutis egentem. Ser lib. 2. Aen.

*

— vita illa dignu' locoq. Cicer. Orat. Victorin de rat. Metror.

*

— Saturno ſancte create. Ser. 10. Aen

*

— noſtri ceſsēre parumper. Hirtius de Bello Hiſp.

*

— Vulſculu' perdidit Anxur. Feſt. Anxur.

*

— perculſi pectora Poeni. Innom. Statij Interp.

*

— fluctusq natanteis. Ser. lib. 6. Aen.

*

— vbi mille rotam voluēre per annos. Idem ibid.

*

— eia machaeras. Idem lib. 9. Aen.

*

— ſuccincti corda machaeris. Idem ibid.

*

Fest. Spiras. —— ſpiras legionibu' nexunt.

Ser lib. 12. Aen. —— funduntq. elateis naribu' lucem.

Cic. ad Att. lib. 2. & 6. —— Reges odiſſe ſuperbos.

Ser. lib. 6. Aen. —— Viden' ——

Idem lib. 7. —— Anionem ——

Var. lib. 4. de lin. lat. *Dictator vbi currum inſidit, peruehitur vſque ad oppidum.*

Ser. lib. 1. Aen. SEruius explicans illud Virgilij. *Conſilia in melius referet*, ait, *Quia bello Punico ſecundo Iuno placata (vt Ennius ait) coepit fauere Romanis*. Quae verba ſic in metrum digererem,

—— *Iuno placata fauere Coepit Romaneis* ——

Plinius Lib. XIIX cap. IX, *Ennius antiquiſſimus vates obſidionis famem exprimens, offam eripuiſſe plorantibus libereis patres commemorat.* Quae verba, ex Annalibus deſumpta videntur: & niſi in dictione liberis, trochaeus proſpondeo eſſet, ita Ennium ſcripſiſſe arbitrarer,

—— *libereis plorantibus offam*
Eripuêre patres ——

HOS PRAETEREA VERSVS, QVAMVIS SVPPRESSO AVCTORIS nomine adducantur, ex iiſdem Q. Ennij Annalibus eſſe cenſemus.

Donat. de Tropis. MAſſili, portant iuuenes ad littora, tanas.

Var. lib 6. de lin. lat. Contremuit templum magnum Iouis altiſonatis.

Donat. de Barbar. Expoliantur eos, & corpora nuda relinquunt.

Idem de Schemat. Charis lib. 4. Marſa manus, Peligna cohors, feſtina virûm vis.

Vos

*

Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem
Illaq. virgo virei —— Cic lib. 1. Off.

*

At Romanus homo, tamen & si res bene gesta' st.
Corde suo trepidat —— Id in lib. 3. de Orat.

*

Optuma Caelicolûm, Saturnia magna dearum. Prif. lib 1.

*

O genitor noster Saturne maxime diuûm. Idem. ibidē

*

—— ducuntur forte ligati
Minturnienseis —— Vioftr'n. de Carm. heroico.

*

—— & saxo cere, comminuit, brum Donat de Tropis Ser. lib. 1 Aen.

*

—— populoi Romanoi. Victorin de Orthogra.

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

EXCITA CVM TREMVLIS] Vestalis somnium, vt ex Cicerone liquet, Poëta narrat. Et quamuis, quae nam haec ex Vestalibus fuerit; non constet, tamen, ex eiusdem Ciceronis verbis Iliam fuisse opinor: apud quem haec habentur. *Narrat enim apud Ennium Vestalis illa*: vbi fortasse. *Vestalis Ilia*, reponendum est: idque eò libentiùs affirmo, quòd omnia ferè huiusmodi verba ad illius historiam quodammodo pertinere videantur; vt, *Homo polcer*, idest, Mars: *Tardaq. vestigare*, nempe Ilia, vtpote Marte grauis: *tibei sunt antegerendae Erumnae*, ob Patrui in ipsam, & pronepotes saeuitiam: *post ex fluuio fortuna resistet*, nam à fluuio seruati pueri, terrarū orbis imperium constituerunt. Sed haec omnia coniectura tantùm nituntur: quae, si absq. dubio de Ilia intelligi cognouissem, in I. Annalis initio collocassem. Is enim proprius est huius historiae locus, vt & ibidem ostendi, ac etiam Ouidij auctoritate comprobatur: qui in II. Tristium, de Annalium principio intelligens, ait, Lib. 1 de Diuin.

Sumpserit Annales, nihil est hirsutius illis,
Facta sit vnde parens Ilia, nempè leget.

TREMVLEIS ANVS ARTIBV'] Ab accidentibus: nam

DD 2 dum

dum calor per aetatem deficit, minuitur sanguis, indeq; membra debiliora euadunt, tremoreq; occupantur. Scripsimus autem *artibus*, non *artubus* Terentij Scauri auctoritate. Velij Longi autem de hac re haec verba sunt, *Nonnulli etiam variè modò per u, modo per i, scripserūt artibus, vt, cùm significaret artus, vt arcus, & partus, u, littera in datiuo seruaretur. Cum verò artes, vt arces, & partes, tunc eodem illo casu per, i, litterā scriberentur. Mihi videtur nimis rusticana futura enunciatio, si per u, extulerimus: ità tamen existimo enunciandum, vt nec minus i, littera exilis sit; nec u, litteram scripseris, enunciationis sono, cùm minus plena: At meminerimus artis ὀρθοεπείας esse, vt siue hac, siue illa littera scripseris*

Lib. 3. *enunciationis sonum temperet.* Lucretius eodem adiuncto,

—— aut quid nam tremulis facere artibus haedi?

Lib 3. Aen. TALIA COMMEMORAT LACRVMANS] Virgilius,

Talia fundebat lacrumans ——

Lib. 4. Aen. — EXTERRITA SOMNO] Per obiecta in somnis visa. Virgilius,

—— suspensam insomnia terrent?

NAM ME VISVS HOMO POLCER] Somnij narratio.

— PER AMOENA SALICTA] Loca salicibus consita — LO-

Lib. 1. Aen. COSQVE NOVOS] Virgilius, — *locosq. Explorare nouos* —

Lib. 4. — ITA SOLA] Virgilius de Didone,

Sola sibi, semper longam incomitata videtur Ire viam —

POST ILLA] Veteres elegantissimè *post illa*, pro, posteà dixerunt. M. Cato in Origin. loquens de insigni Q. Ceditij Tribuni militum animi magnitudine, ait, *Eumq. inter mortuos defatigatum vulneribus, atque spirantem, quòd sanguen defluxerat, cognouêre; eumq. sustulêre: isq. conualuit, saepè post illa operam Reip. fortem, atq. strenuem perhibuit.* Plautinus Epigonus in Sticho,

Post illa iam iste est tranquillus tibi.

Lib. 4. Aen. GERMANA SOROR] Affectus à generis propinquitate. Virgilius, *Anna Soror.* ERRARE] In siluae solitudine vagari. — SEMITA NVLLA PEDEM STABILIBAT] Nam huc illuc incerta, palansq. vagabatur. COMPELLARE VOCE] Pleo-

Lib. 5. nasmus. Maro,

Rectorem nauis compellat voce Menetem.

HAEC PATER ECFATVS, GERMANA REPEN-

Lib. 2. Aen. TE RECESSIT] Virgilius de Creusa Aeneae apparente,

Haec vbi dicta dedit, lacrimantem & multa volentem
Dicere, deseruit; tenuesq. recessit in auras.

— CORDE CVPITVS] Catullus;

Vt si quidquam animo tuo cupisti.

QVANQVAM MVLTA MANVS] Enallage, siue heterosis nomi-

nominis pro aduerbio. Tale est illud Virgilij, Lib 4. Aen.

Multa Iouem manibus supplex orasse supinis.

Item, *Multa Deos, aurasq. pater testatur inanes,* Lib 3. Aen.

pro multum. Eodem etiam modo dixit Lucretius *crebra reuisit*, pro, Lib. 7. Lib. II.

crebro. Nec dubiũ est quin Latini Poëtae id loquendi genus è Graecis imitati sint, qui saepè πολλὰ pro, πολύ,& πολλάκις vsurparunt. Homerus, —— πολλὰ θεοῖς γουνούμενος. Ὀδύσ. δ.

— AD CAELI CAERVLA TEMPLA] Plura ad hunc locum spectantia in primo libro explicauimus. TENDEBAM] A corporis gestu, hoc est manuum eleuatione, quae praecantium propria est, & affectus magnitudinem ostendit. Homerus, Ὀδύσ. α.

Εὔχετο χεῖρ' ὀρέγων εἰς οὐρανὸν ἀστερόεντα.

Apollonius Rhodius, ex quo Ennius non modò sententiam, sed & dictionem illam *multa*, videtur extulisse. —— αἱ δὲ γυναῖκες Lib. I. Arg.

Πολλὰ μάλ' ἀθανάτοισιν ἐς αἰθέρα χεῖρας ἄειρον.

Quod tam saepè à Virgilio, caeterisq. Latinis Poëtis repetitur, vt superuacaneum sit referre. — LACRVMANS] Pathos à dolore.

— BLANDA VOCE] Virgilius, Lib. I. Aen.

—— *blandisq. moratur Vocibus* ——

Apollonius, Μειλιχίοις ἐπέεσσι. — ME SOMNVS RELIQVIT] Lib. I. Arg.

Homerus, —— εἰς ὅ μὲν εἶπεν Iliad. ζ.

Ὤιχετ' ἀποπτάμενος ἐμὲ δὲ γλυκὺς ὕπνος ἀνῆκεν.

Virgilius, —— *nox Aeneam somnusq. reliquit.* Lib. 5.

Cicero Scipionis somnium claudit, *Ego somno statim solutus sum.* HEI MIHI] Docet Seruius hũc Ennij esse versum, quẽ Maro in II. Aeneid. mutuatus est. INDE PATEFECIT RADIIS ROTA CANDIDA] Solem περιφερειακῶς intelligit: videturq. respexisse ad Anaximandri opinionem, qui Solem, circulum esse dicebat terra vicies & octies maiorem, rotae curuli similem. Varro Atacinus in Chorographia.

Quà Solis calido nunquam rota ferueat igne.

Lucretius, *Hic neque tum Solis rota cerni lumine largo.* Lib. 5.

Et, *Nec nimio solis maior rota, nec minor ardor.* Ibid.

Seneca Hercule Oetheo, Act. 3. Sce. vlt.

Testor nitentis flammeam Phoebi rotam.

Prudentius Peristephanon,

—— *Videtq. Solis quod rota circuit.*

Maro de Ortu Solis,

Emicat Oceano Phoebi rota clara relicto.

Eadem ferè translatione Pythagoras apud Ouidium, Solem Dei Clypeum, appellauit. SEPTINGENTI SVNT] Varro lib. III. De re rust. haec habet, *Etenim vetustissimum oppidum cùm sit traditum* Lib. 15.

Graecum

Graecum, Boeotiae Thebae, quod Rex Ogyges aedificauit: in agro Romano Roma, quam Romulus Rex. Nam in hoc nunc denique est, vt dici possit, non cùm Ennius scripsit,

Septingentei sunt paullò plus, aut minus annei,
Augusto augurio postquàm incluta condita Roma'st.

Quibus verbis Varro vult, Ennium hoc loco hallucinatum, ob temporum ignorationem: in qua sententia est etiam Scaliger in sua temporum emendatione. Sed cùm tam insigniter lapsus in huiusmodi supputatione videatur Ennius, putandum est, satis negligenter à Veteribus temporum rationem esse habitam: nam primûm apud Romanos Varro aetatem patriae, ac temporum descriptiones aperuit: quem Florus sequutus, in Epitomes initio tradit, à Romulo ad Augustum septingentos annos effluxisse: à quo annorum numerò IX. tàtùm annis discrepat Eutropius, vnoq. amplius Orosius, & Solinus. AVGVSTO AVGVRIO] Romuli augurium intelligit, quod

Cap 7. in condenda Vrbe habuit. Suetonius autem vbi de Octauio loquẽs, hunc Poëtae versum adducit, ait, *Postea C. Caesaris, & deinde Augusti cognomen assumpsit: alterum testamento maioris auunculi: alterum Munatij Planci sententia, cùm, quibusdam censentibus, Romulum appellari oportere, quasi & ipsum conditorem Vrbis praeualuisset, vt Augustus potius, quàm Romulus vocaretur, non tantùm nouo, sed etiam ampliore cognomine: quòd loca quoq. religiosa, & in quibus auguratò quid consecratur, augusta dicantur, ab auctu, vel auium gestu, gustuúe, sicut etiam Ennius docet scribens, Augusto augurio & caet.* Eadem ferè recenset Dion Cassius libro LIII. Romanarum Historiarum. Festus ait, *Augustus locus sanctus, ab auium gustu, id est, quia ab auibus significatus est, sic dictus: siue ab auium gustatu, quia aues pastae id ratum fecêre.* Quamobrem ait Ouidius,

Lib. I. Fast. *Sancta vocant Augusta patres, Augusta vocantur*
Templa Sacerdotum, ritè dicata manu.

Pausanias in Laconicis loquens de templo quodam Augusto dicato, ait, Augusti cognomen idem sanè pollere, quod Graecorum lingua σεβαςὸς, idest Sanctus, & ipsa quasi numinis cuiusdam maiestate colendus. CONDITA ROMA' EST] Virg. I. Aen.

— *Romanam condere gentem.*

— FORVM PVTEALQVE LIBONIS] Ex ipsis Horatij

Lib. I. verbis in Epistola ad Maecenatem videtur is locus ex Ennio esse desumptus: ait enim,

Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
Prosiluit dicenda: Forum Putealq. Libonis
Mandabo siccis, adimam cantare seueris.

Hoc

Hoc simul edixit: & caet. ——

Lambinus, existimat verbum illud, *edixit*, referri Cratino, Cruquius verò Ennio: negat enim Cratinum, Graecum Poëtam de Puteali, atq. Libone vllam vnquàm habuisse notitiam. Quid autem sit Libonis Puteal, plura ab Horatij interpretibus, & Constantio Lando in Numismatum explicatione referuntur. Pomponius autem Puteal, putei operculum, quod Graecis est περισόμιον, interpretatur. SICCIS] Vinoletos siccis opposuit Cicero. SICVT FORTIS EQVVS] Comparatio ab equo, sumpta ex Sophoclis Electra: apud quem Orestes, ità ad Paedagogum, Lib. 13. S. vlt. de act. Emp. Lib 2. & 4. Acade.

Ὥσπερ γὰρ ἵππος εὐγενὴς, κἂν ᾖ γέρων
Ἐν τοῖσι δεινοῖς θυμὸν οὐκ ἀπώλεσεν,
Ἀλλ' ὀρθὸν οὖς ἵστησιν. ὡσαύτως δὲ σὺ
Ἡμᾶς τ' ὀτρύνεις, κ' αὐτὸς ἐν πρώτοις ἕπῃ.

Confert Sophocles Paedagogum senem, qui consilio simul, rebusq. gerendis sit idoneus, equo generoso, qui, quamuis senio confectus sit, animo tamen in rebus difficillimis, ac periculosis non consternatur, sed aures erigit. Hinc illud extat Adagium, Equus Sophocleus: quod de ijs dicitur, qui licet effoeto iam corpore, senioq. imbecilli languean: animo tamem, iuuenili quodam robore vigent. Philostratus Damianum Sophistam Sophocleo equo comparauit: nam cùm propter ingrauescentem aetatem segnis videretur, in studijs tamen se virum in dies praebebat. Eius verba sunt, Εἶδον δὲ ἄνδρα, παραπλήσιον τῷ Σοφοκλείῳ ἵππῳ. νωθρὸς γὰρ ὑφ' ἡλικίας δοκῶν, νεάζουσαν ὁρμὴν ἐν ταῖς σπουδαῖς ἀνεκτᾶτο. Saluſt. in Catil. *Delecti, quibus corpus annis infirmũ, ingenium sapientia validũ erat.* Idem in IV. Histor. *Omnes, quibus aetas senecto corpore, animus militaris erat.* Huic equo potest etiam Bucephali senectus comparari, quem Alexander ne nimijs laboribus oneraret, ingrauescente iam aetate; antè praelium, cùm aciem lustraret, atq. instrueret, alijs vehebatur equis: indeq. signo dato in Bucephalum statim trãsultans, Martis aleam subibat. Parmenides apud Platonem in libro, qui ipsius Parmenidis nomine est inscriptus, hoc modo se ipsum Ibyceo equo laboribus iam defatigato, atq; aetate prouecto, comparat. Τὸν μὲν οὖν Παρμενίδην, ἀνάγκη, φάναι, πείθεσθαι. καίτοι δοκῶ μοι τὸ τοῦ Ἰβυκείου ἵππου πεπονθέναι, ᾧ ἐκεῖνος ἀθλητῇ ὄντι, καὶ πρεσβυτέρῳ, ὑφ' ἅρματι μέλλοντι ἀγωνιεῖσθαι, καὶ δι' ἐμπειρίαν τρέμοντι τὸ μέλλον, ἑαυτὸν ἀπεικάζων, ἄκων ἔφη καὶ αὐτὸς οὕτω πρεσβύτης ὢν εἰς τὸν ἔρωτα ἀναγκάζεσθαι ἰέναι. Lambinus existimat hũc pertinere illos Horatij versus. Lib. 1. Epist.

Solue senescentem maturè sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, & ilia ducat.

Homerus ab equo victore hoc modo similitudinem sumpsit, Iliad χ.

ὡς δ'

—— ἅτ' ἵππος ἀεθλοφόρος σὺν ὄχεσφιν.
Ὅς ῥά τε ῥεῖα θέῃσι τιταινόμενος πεδίοιο.

Lib. 3. Fortis verò, vt exponit Nonius, celer significat. Lucretius,

Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?

Lib 9. Virgilius, —— *quid tam egregium, si femina forti*

Fidit equo?

VICIT OLYMPIA] Laudat Pindarus Celetem Hieronis equũ, quo Olympicam victoriam adeptus est. Nec vlla maior laus equo tribui poterat, quàm victorem in Olympicis celebrari. Quapropter

Lib 3. Geor. Virgilius eandem, vt summam equo laudem adscripsit, cùm ait,

Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas.

NVNC SENIO CONFECTV' QVIESCIT] Catullus de Phasello commutatis vocibus, simile quiddam expressit,

—— nunc recondita Senet quiete ——

Plutarchus in libello, An seni sit administranda Respub. ἵππου γῆρας. vt vulgatum prouerbium refert de ijs, qui in iuuentute praeclaris functi muneribus, ac rebus gloriosè gestis, confecti iam senio, ac extincta illa animi alacritate, quae ad gloriam fomes est, ad humiles abiectasq. exercitationes se conuertunt. MORIBVS ANTIQVEIS] Humanas res peioribus in dies moribus labefactatas concidere, id nobis argumento est, quòd Scriptores suorum temporum mores semper ferè improbantes, antiqua tempora, antiquasq. virtutes laudarunt. Plautus Trinumo,

—— meo modo, & moribus viuito antiquis.

Idem Captiueis Parasitum inducit Philopolemum adolescẽtem laudantem, *Ille demum antiquis, adolescens est moribus.*

Terent. Adelph. —— *homo antiqua virtute ac fide.*

Concinit his illud Periandri Corinthij, qui admonet antiquis moribus esse vtendum, cibis autem recentioribus. Sic autem ait, Τοῖς μὲν νόμοις παλαιοῖς χρῶ τοῖς δ' ὄψοις προσφάτοις. Hũc videtur respicere illa Phauorini admonitio apud Agellium lib. I. cap. X. *Viue moribus praeteritis, loquere verbis praesentibus.* Idemq. admonuit Plautus in Casinae prologo,

Antiqua opera, & verba cùm vobis placent.

Explicat hunc Ennij locum Cicero in V. de Rep. his verbis. *Quem quidem ille versum vel breuitate, vel veritate, tanquàm ex Oraculo mihi quodam effatus esse videtur. Nam neq. viri, nisi ità morata ciuitas fuisset, neq. mores, nisi hi viri praefuissent, aut fundare, aut tandiu tenere potuissent, tantam, & tam iustè lateq. imperantem Remp. Itaq. antè nostram memoriam, vt mos ipse patrius praestantes viros adhibebat, & veterum morem,*

morem, ac maiorum instituta retinebant excellentes viri. Nostra verò aetas, cùm Remp. sicut picturam accepisset egregiam, sed iam euanescentē vetustate, non modò eam coloribus ijsdem, quibus fuerat, renouare neglexit, sed ne id quidem curauit, vt formam saltem eius, & extrema tanquā lineamenta seruaret. Quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit rem stare Romanam? quos ità obliuione obsoletos videmus, vt non modò non colantur, sed etiam ignorentur. Nam de viris quid dicam? Mores enim ipsi interierunt virorum penuria. Cuius tanti mali non modò reddenda ratio nobis, sed etiam tanquàm rei capitis, quodamodo dicenda caussa est. Nostris enim vitijs, non casu aliquo Remp. verbo retinemus, reapse verò iam pridē amisimus. M. Antoninus in quadam Epistola ad Praefectum suum, quam Vulcatius Gallicanus in Auidij Cassij vita retulit, *Neq. enim,* inquit, *milites regi possunt, nisi in vetere disciplina. Scio enim versum à bono Poëta dictum, & omnibus frequentatum, Moribus antiqueis res stat, & caet.* Qui versus refertur etiam à D. August. lib. II. de Ciuitate Dei cap. XXI. EGREGIE CORDATVS HOMO] Cordatus, prudens. Cicero, *Alijs, cor ipsum animus videtur: ex quo excordes, vecordes, concordesq. dicuntur: & Nasica ille prudens bis Cos. Corculum appellatus, &, Egregiè cordatus homo, & caet.* Hinc Lucretius de his, qui maximè consilio, ac mente pollebant, dixit, Lib. I. Tusc. Lib. 5.

Ingenio qui praestabant, & corde vigebant.

Hinc Hispani hodie prudentem, *Cuerdo* appellant. Empedocles cordi suffusum sanguinem prudentiae instrumentum esse existimauit, cùm cecinit,

Αἷμα γὰρ ἀνθρώποις περικάρδιόν ἐςι νόημα.

Quem versum in libro de Anima sic transtulit Tertullianus,

Nanque hominis sanguis circumcordialis est sensus.

Et Chalcidius in Platonis Timaeo ait, sanguine cordis nostrum vigere intellectum. Hinc videtur fluxisse illud quod passim dici solet, Homines corde sapere, splene ridere, felle irasci, & iecore amare. — CATVS AELIV' SEXTVS] *Catus*, Sabina vox est, quae acutum significat, vt ex Varrone accepimus: qui, vt eam significationē auctoritate confirmaret, extremam hāc carminis partem profert: & deinde addit, *Catus, non, vt aiunt, sapiens, sed acutus, & quod est, tunc caepit me norari. Simul cata dicta, accipiēda acuta dicta.* Plautus Poenulo, *Doctè cordatè, & catè*; id est callidè, & prudenter. Idem Epidico, *Dederim vobis consiliū catum*. Cicero etiam eandem vocem eadem significatione in lib. I. de Legibus videtur accepisse. Horatius, Lib. 6. de lin. Lat. Bl. 2. Epist.

Post haec ille catus, quantumuis rusticus, ibit.

Septimius Serenus,

Iane Pater, Iane tuens diue, biceps, biformis,

O Cate rerum Sator, ô principium Deorum.

Lib 7 c 31 Plinius, Catos, & Corculos apud Romanos vult à sapientia cogno-
In Andr. minatos. Seruius Catum ingeniosum exponit, Donatus callidum, doctũ, ardentẽ. Vterq. à Graecis eam vocem deriuant, ille, ἀπὸ τοῦ καίεσθαι, hic, παρὰ τὸ καίειν. Cuius quidem etymi rationem affert, quoniam ingeniorum igneus vigor esse videtur. Hinc aliqui apud Maronem
Lib. 1. Aen. *ardentes Tyrios*, ingeniosos interpretantur: quibus segnes opponunt, quasi sine igne. Fuit autem hic Sex Aelius, qui in Capitolinis Tabulis Paetus Catus vocatur, anno ab Vrbe condita D LV. cum T. Quinctio Flamminio Consul. Maximus inter omnes illius saeculi iurisperitos habitus est: legesq. XII. Tabularum est interpretatus: ac pro-
Lib. 1. de Orat. pter hanc iuris ciuilis scientiam, vt ait Cicero, sic appellatus à summo Poëta est, *Egregiè cordatus homo & caet.* Meminit eiusdem Pomponius libro singulari Enchiridij, his verbis, *Sextum Aelium etiam Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inscribitur Tripertita: qui liber veluti cunabula iuris continet.* — POSTQVAM DISCORDIA TETRA BELLI FERRATOS POSTEIS] Iani templi portas intelligit, quae belli tempore patebant, pacis verò claudebā-
Lib. 1. tur. Vnde ipse Patulcius, & Clusius vocabatur: de quo in Fastis Naso,

Nomina ridebis, modò nanq. Patulcius, idem
Et modò sacrifico Clusius ore vocor.

Hasce portas ter clausas fuisse, historijs proditum est. Primùm Numae temporibus, deinde peracto secundo bello Punico, postremò post Actiacas pugnas ab Augusto confectas. Horum autem versuum
Lib 2. Ser. Satyr. 4. sublimitatem demonstrauit Horatius asserens, quòd, & si dissoluantur, tollàturq. numeri orationis, tamen maiestas conspicietur, ait enim, *Inueniasq. etiam disiecti membra Poëtae.*

Quod nō sine magna nostri Poëtae laude dictum videtur. Nam vulgarium Poëtarum metra cùm soluta, ac dissipata sunt, non amplius eadem cognoscuntur, haud secus, quàm ij, qui, cùm in ipso adolescētiae flore formosi videantur, eo deinde dilapso, ità faciem mutant, vt
Lib. 7. nullo modo dignosci possint. Seruius illud Maronis explicans,

Belli ferratos rupit Saturnia postes,

Acyrologiam, inquit, *fecit commutando Ennij versum. Nam ille ait,*

Belli ferratos postes, portasq. refregit.

Lib. 6. Lucretius ferratos rotarū orbes dixit. AFRICA TERRIBILI TREMIT] Versus mira arte editus; in quo rei magnitudinē verbis aequauit: quandoquidem nihil eo rotundius, elegantius, numerosiúsue dici poterat. Nam, t, littera saepè inculcata, tremorem exprimit. De qua re ait Varro libro V. ad Ciceronem, *Tremuisti, id est, timuisti. Tremo dictum est à similitudine vocis, quae, tunc cùm valde timetur,*

timetur, apparet. Littera quoque, r, quae crebrò, aut geminata, aut cum alijs consonantibus coniuncta interstrepit, quàm horridam habeat pronunciationem, horroremq. & strepitum imitetur, quis non percipit? Quare nequeo Franciscum Floridum non mirari virum nō mediocriter doctū, qui Enniū ob artis inopiā casu versus struxisse asseruit. Cicero lib. III. de Oratore, ait, hoc loco pro ipsis Afris sumptam Africam. Et in Oratore vbi de translatis loquitur. *Quod quanquàm transferendo fit, tamen alio modo transtulit, cùm dixit Ennius, arce, & vrbe orba sum: alio modo, si pro patria arcem, & vrbem dixisset; & horridam Africā terribili tremere tumultu cùm dicit, pro Afris immutat Africam.* Hanc figuram, vt idem ait Cicero, Rhetores Hypallagen vocant; quia quasi submutantur verba pro verbis. Grammatici verò Metonymiam, quòd nomina transferantur. Quare Festus inter Metonymiae tropos hunc Ennij locum exempli gratia protulit: in quo notauit, Poëtam id quod continet, posuisse pro eo, quod continetur. Ennius rursus in III. Satyr. Africam terram dixit, In Apolog. de lin. Lat.

—— testes sunt

Latei campei, quos gerit Africa terra politos. Lib 4 Aene

Cuius imitatione Virgilius,

—— quos Africa terra triumphis Diues alit ——

Sed Cicero in Epistola quadam ad Varronem prouerbij loco videtur hunc versum vsurpasse. Sic enim cum eo iocatur. *Itaq. non desino apud istos, qui nunc dominantur, coenitare. Quid faciam? Tempori seruiēdum est. Sed ridicula missa: praesertim cùm sit nihil, quod rideamus. Africa terribili tremit, & caet.* Indecorum enim esse innuit, magnis ingruentibus periculis, iocari. — HORRIDA] Vel, quòd olim Africa suis viribus metuenda, nunc, terribili metu exanimetur; vel, quòd ob diuturna bella inculta, & deuastata iaceat. In qua significatione de Italia Lucanus dixit libro I, Lib. 9. Epist.

Horrida, quòd dumis multosq. inarata per annos
Hesperia est, desuntq. manus poscentibus aruis.

PONTIBVS INSTRATIS] Hunc versum, quem praeter Sergium in Aelij Donati commentarijs, Terentianus, & Beda absq. auctoris nomine referunt, fortasse non malè Ennij esse suboluimus: & ob sententiae cognationem, cum sequenti coniunximus. ISQVE HELLESPONTO PONTEM] Prosonomasia. De Xerse Poëtam loqui ex Varrone patet, ait enim; *Quasi Hellespontum, & claustra: quòd Xerses quondam eum locum clausit. Nam, vt ait Ennius, Isq. Hellesponto pontē & caet.* Mox addit. *Nisi ab eo, quòd Asiam, & Europam ibi cōcludit mare, et inter angustias facit Propontidis fauces.* Hic de re ab Herodoto in Polymnia haec scripta sunt, Ἔστι δὲ ἑπτὰ στάδιοι ἐξ Ἀβύδου Lib. 6. de lin. Lat.

ἐς τὴν ἀπαντίον. καὶ δὴ ἐζευγμένου τοῦ πόρου, ἐπιγενόμενος χειμὼν μέγας, συνέκοψέ τε ἐκεῖνα πάντα, καὶ διέλυσε. ὡς δ' ἐπύθετο Ξέρξης, δεινὰ ποιεύμενος, τὸν Ἑλλήσποντον ἐκέλευσε τριηκοσίας ἐπικέσθαι μάστιγι πληγάς, καὶ κατεῖναι ἐς τὸ πέλαγος πεδέων ζεῦγος. Quae Valla sic est interpretatus, *Est autem ex Abydo ad vlteriorem continentem septem stadiorum traiectus, quem pontibus iunctum ingens adorta tempestas, & omnia diripuit, atque dissoluit. Quod cùm audisset Xerses indignè ferens, iussit trecenta Hellesponto verbera infligi, & in eius pelagus par compedum dimitti*. Isocrates in Panegyrico, ὥστε τῷ στρατοπέδῳ πλεῦσαι μὲν διὰ τῆς ἠπείρου, πεζεῦσαι δὲ διὰ τῆς θαλάττης, τὸν μὲν Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸν δὲ Ἄθω διορύξας. Idem etiam confirmat Maximus Tyrius in sermone, quo de philosophiae fine disserit, Themistius in Oratione, Ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, Dion Chrysostomus in III. de Regno, Aeschines κατὰ Κτησιφ. Cicero

Lib 3. in II. de Finib. Lucretius.

Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
Strauit, iterq. dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit superare lacunas:
Et contempsit aquis insultans, murmura ponti.

Lib 2. Lucanus, *Tales fama canit, tumidum super aequora Xersem*
Construxisse vias, multùm cùm pontibus ausus,
Europamq. Asiae, Sestonq. admouit Abydo:
Incessitq. fretum rapidi super Hellesponti,
Non Eurum, Zephyrumq. timens: cùm vela ratesq.
In medium deferret Athon ——

Diodorus libro XI. ait, Xersem, vbi iunctum Hellespontum accepit, & montem Athonem effossum, illicò ex Sardibus profectũ, per Hellespõtum iter fecisse: vt verò Abydum peruenit, copias per pontẽ in Europã traduxisse. Cuius haec verba sunt. Ξέρξης δὲ ὡς ἐπύθετο τὸν Ἑλλήσποντον ἐζεῦχθαι, καὶ τὸν Ἄθω διεσκάφθαι, προῆγεν ἐκ τῶν Σάρδεων, ἐφ' Ἑλλήσποντον τὴν πορείαν ποιούμενος· ὡς δὲ ἧκεν εἰς Ἄβυδον, διὰ τοῦ ζεύγματος τὴν δύναμιν διήγαγεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Angustae autem illae freti fauces, quae sunt inter Sigaeum, & Chersonesum ab Helle Phryxi sorore, quae ibi submersa est, nomen accepêre, vt libro I. Bibliotheces testatur Apollodorus. Ouidius in Epistola Leandri,

Hoc mare cùm primum de Virgine nomina mersa
Quae tenet, est nactum, tale fuisse puto.
Est satis, amissa locus hic infamis ab Helle
Vtq. mihi parcat, nomine crimen habet.

Lucianus more suo fingit Neptunum cum Nereïdibus loquentem, angusto illi freto id nominis ob Hellem, quae ibi perierat, indidisse, Τὸ μὲν στενὸν τοῦτο ἐς ὃ ἡ παῖς κατηνέχθη, Ἑλλήσποντος ἀπ' αὐτῆς καλείσθω. Sed

Dioge-

Diogenes Laertius, inquit, eos, qui Magorum historiam persequuti sunt, mendacij Herodotum arguere. Xersem enim neq. in Solem iacula torsisse, vt ille ait, neque mari compedes iniecisse: quoniam hi à Magis pro Dijs habiti sunt. CONTENDIT] Fortasse suspendit. Virgil. —— *Suspendit aranea casses.* Lib.4. Geor.

Et, —— *nidum suspendat hirundo.* Ibid.

PARS LVDICRE IACTANT] A distributione, Virgilius,

Pars in frusta secant, verubusq. trementia figunt. Lib.1. Aen.

Idem, *Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis* Lib.6.
Expediunt. ——

SAXA INTER SE LICITANTVR] Hoc est, vt exponit Nonius, congrediuntur, pugnant. Festus, *Licitati, in mercando, siue pugnando contendentes.* IN VOLGVM VOLGAS ARTEMQ. EXPROMIS INERTEM] Versus paronomasijs refertus. Varro ὄνος πρὸς λύραν, *Quare facis, atq. in volgum volgas* — FORTVNAS ECQVAS COEPERE LATRONES] *Latrones*, vt in I. Annali diximus, à Veteribus milites appellati sunt: & hinc *latrocinari*, vt ait Nonius, pro, mercede militare. INTER SE MEMORENT] Vulgati codices habent *interserare*, aliqui meliores, *inter se memorare.* Scaliger autem pro, *memorare*, *memorent*, reposuit. SAGAS COERVLEAS THERVA] Locus apud Sosipatrum omninò deploratus. GEMMAVIT PAMPINVS VVEIS] Gemmare vites eleganter Veteres dixerunt, cùm verno tempore vitis oculi ad sarmētorum nodos gemmarum instar erumpūt. De hac translatione ait Cicero, *Nam gemmare vites, luxuriem esse in herbis, laetas segetes, etiam rustici dicunt. Quod enim declarari vix verbo proprio potest, id translato tùm dictum est, illustrat id, quod intelligi volumus, eius rei, quam alieno verbo posuimus, similitudo.* Lib 3. de Orat. Quinctilianus, *Necessitate*, aìt, *rustici dicūt gemmam in vitibus.* Lib.8.c.6. Eandem etiā oculum vocant, de qua voce ait Demetrius, Consuetudinem adeò aptè quaedam transtulisse, vt ne proprijs quidem amplius eguerimus: quare mansit translatio occupans proprij sedem, vt vitis oculus. Philo in libro, Quòd Deus sit immutabilis, ait, Et in palmitibus oculi, sicut rustici vocant, conniuent tanquàm animalium: cuius Graeca haec sunt, Οἵτε ἐν τοῖς κλημματίσι λεγόμενοι πρὸς τῶν γεωπόνων ὀφθαλμοὶ, καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις καταμύουσι. Virgilius hunc Poëtae nostri locum quodammodo adumbrauit, Lib.2.Geor.

—— *nec metuit surgentes pampinus Austros*
Sed trudit gemmas —— QVAE VALIDE VENIT CONTORTA FALARICA MISSV] Virgilius, Lib.9.

Sed magnum stridens contorta falarica venit
Fulminis acta modo ——

Est autem Falarica, vt ait Festus, genus teli missile, quo vtuntur ex falis, id est, ex locis extructis dimicantes, vel, vt ait Nonius, è turribus ligneis. Liuius, *Falarica erat Saguntinis, missile telum, hastili oblongo, & caetera tereti, preterquàm ad extremum, vnde ferrum extabat, id, sicut in pilo, quadratum, stuppa circumligabant, linebantq. pice; ferrum autem tres in longum habebat pedes, vt cum armis transfigere corpus posset. Sed id maximè, etiamsi haesisset in scuto, nec penetrasset in corpus, pauorem faciebat: quòd cùm medium accensum mitteretur, conceptumq. ipso motu multo maiorem ignem ferret, arma omitti cogebat, nudumq. militem ad insequentes ictus praebebat.* Falaricae quoq. descriptio extat apud Vegetium lib. IV. De re milit. cap. XIIX. & Isidorum lib. XIIX. cap. VII. Graecè autem Falarica, vt in veteri Glossario habetur, χειροβαλίστρα dicebatur. VT CLAVVM RECTVM TENEAM] Clauus est, in quo, vt ait Isidorus, regitur gubernaculum. Sed hîc fortasse translatè pro Reipub. administratione positus est. Aeschylus in Septem ad Thebas,

Lib. 21.

Lib. 9. c. 2.

Ὅστις φυλάσσει πρᾶγος ἐν πρύμνῃ πόλεως
Οἴακα νωμῶν, βλέφαρα μὴ κοιμῶν ὕπνῳ.

Quem locum Plato expressit in Euthydemo. Cicero in Catone maiore; *Ille autem clauum tenens, quietus sedebat in puppi.* Itē pro Sestio. *Qui enim clauum tanti imperij tenere, & gubernacula Reip. tractare in maximo cursu, ac fluctibus posse arbitretur?* Et ad Paetum, *Sedebamus in puppi, clauumq. tenebamus; nunc autem vix est in sentina locus.* Quinctilianus autē pro, *Vt clauum rectum teneā, Dum clauum,* legit: & hunc locū tanquàm vulgò iactatum, adducit hoc modo. *Nam & gubernator vult salua naui in portum peruenire. Si tamen tempestate fuerit abreptus non adeò minus erit gubernator, dicetq. notum illud, Dum clauum rectum teneam.* MVLTA FORO PONIT] Cicero de Senectute. *Cùm alij malos scandant, alij per foros cursent.* Sunt autem fori, in nauibus, vt ait Sosipater, vbi nautae sedentes nauigant. Nec tamen verum est, quod dicit huiusmodi nomen semper plurali numero proferri, cum ex hoc Ennij loco secus appareat: Gn. Gellius autē praeter cōmunem consuetudinē fora nauium neutro genere dixit. — ET AGEA LONGA REPLETVR In Isidoro *agiana* legitur, quae, vt ille ait, loca sunt in naui, per quae ad remiges Hortator accedit. Festus viam in naui ageam appellari existimat, quòd in ea maxima quaeq. res agi solet: quae explicatio mihi satis longè petita videtur. Vetus Glossarium secundum Scaligeri emendationem habet, Agea, παρὰ Ἐννίῳ, ἡ πάροδος πλοίου. Impressa autem in hoc loco videntur deprauata. Idem Scaliger legit hunc versum,

Lib. 9. Epist.

Lib. 2. c. 17.

Lib. 1.

Lib. 19 c. 2.

Multa forom, pontes &, ageaq. longa repletur.

PER

PER AEQVORA CANA] Pindarus πολιᾶς ἁλός. — CELOCIS] Ἐπικῶς carinam celocis dixit, pro celoce ipsa. In Isidoro malè pro, *celocis, celonis*, habetur: quae lectio ab omnibus hactenus recepta videtur, qui syllabae quantitate decepti, vt in heroico penultimam breuem vitarent, nouum nauigij nomen excogitarunt. Nec video, cur tam asseueranter Quinctianus Stoa, Despauterius, Panthaleo & alij id generis homines affirment *celocis* esse tribrachum, cùm *velocis*, & alia huiusmodi penultima producta dicamus. Confirmāt autem mediam huius dictionis syllabam esse producendam praeter hunc Ennij versum, Plautini illi loci in Asinaria, Poenulo, & Captiueis à Nonio relati in capite De genere nauigiorum, ac tandem hic M. Varronis Phalaecius ex Satyra, quae Bimarcus est inscripta,

Nautae remiuagam mouent celocem.

Meminit celocum, siue κελήτων, vt Graeci dicunt, Agellius inter nauium appellationes, quas Rhodios inuenisse Plinius auctor est. Caelius lib. I. historiarum, *Sempronius Lilybaeo celocem in Africam mittit visere locum, vbi exercitum exponat.* Appuleius in libro de Rep. *Qui celocem regere nequit, onerariam petit.* Quod ijs quidem conuenit, qui supra captum, aliquid moliuntur. Phocas celocem scapham exponit, eamq. Grammatici ità à celeritate appellatam fuisse, tradunt. TONSILLAS RAPIVNT] Tonsilla, vt inquit Isidorus, est vncinus ferreus, vel ligneus, ad quem in littore defixum funes nauiū illigantur. Verrius autem palū in acumen dolatum esse ait, & cuspide praeferratum, qui nauis religandae caussa in littore figitur. NAVIBVS EXPLEBANT SESE] Hoc est, nauibus exinanitis, militibus replebatur littus. Explere enim aliquando, minuere est, vt ait Seruius illud Maronis explicans,

Lib. 10. cap. 25.
Lib. 7. c. 26
Lib. 19. c. 2.
Lib. 19. c. 2.

Discedam, explebo numerum, reddarq. tenebris. Lib. 6.

— TERRASQ. REPLEBANT] Paucis verbis ingentem militum multitudinem designat. Virgilius, vt magnum Cyclopum numerum ostenderet, ait, —— *Et littora complent.* Lib. 3. Aen.

— PILAM VIX SOL MEDIAM] Pilam, terram appellauit: quae ad similitudinē rotundae illius sphaerulae, qua ludi solet, sphaerica, & globosa est. Varro ἐν ταφῇ Μενίππου, *Ille nobilis quondam canis hinc liquit homines omnes in terrae pila.* Ouid. VI. Fast.

Terra pila similis nullo fulcimine nixa,
Aëre subiecto tam graue pendet onus.

COMPLERE COHVM TERRORIBV' CAELVM] Hunc locum Scaligero acceptum referimus, qui eum ex veteri mēbrana transcripsit. Turnebus autē eundem, aliquantum sanè diuersum, ità ait in antiquissimo Henrici Memmij libro scriptū reperisse,

Cous

Cous est, quo caelum continetur: vnde Ennius,

Vix solum complere coum terroribu' caelum:

Sunt qui choum cum adspiratione scribendum censeant, ἀπὸ τοῦ χάους, quod, vt notat Suidas Aristophanes pro aëre in Auibus vsurpauit. QVI VICIT NON EST VICTOR NISI VICTV' FATETVR] Hoc versu veram animi fortitudinem expressit. Nam ab omni prorsus seruitute est immunis, qui quamuis victus sit, nolit vinci, etiam si carnifex vrgeat, tormenta minitans. Ad huius loci aemulationem, *Vicisti*, inquit Turnus apud Maronem, *& victũ tendere palmas, Ausonij videre* ——

Eadem nō modò sententia, sed ipsis propemodum Ennianis verbis, Gregorius Nazianzenus in suorum operum initio vsus est, Ἥττημαι καὶ τὴν ἧτταν ὁμολογῶ. Hûc referri potest adagium *Herbam dare*, pro eo, quod est, se victum fateri. VEL TV DICTATOR, VEL EQVOR.] Ἀτοπία. SED SOLA TERRARVM] Varro libro IV. ad Ciceronem, ad hunc fortè locum respexit, cùm ait. *Igitur tera terra, & ab eo poëtae appellarunt summa terrae, quae sola teri possunt, sola terrae.* Catullus de Berecynthia,

Etiam recente terrae sola sanguine maculans.

Lib. 2. Lucretius, *Nam multis succensa locis ardent sola terrae.*

Lib. 5. Idem, *Aere solum terrae tractabant* ——

Ibid. Et, *Et ferro coepēre solum proscindere terrae.*

— POSTQVAM PER MENSA. PARVMPER] Statius libro I. Siluarum,

Quod durum permensus iter ——

De nauigatione autem Liuius in Helena,

Tu qui permensus ponti maria alta veliuola.

Lib. 3 Aen. Maro, *Nos tumidum sub te permensi classibus aequor.*

Lib. 6. Lucretius, *Aëra permensus multùm, camposq. natanteis.*

Lib. 1. Aen. — ANIMOQVE BENIGNO] Virgilius,

—— *inprimis Regina quietum*

Accipit in Teucros animum, mentemq. benignam.

Lib. 22. HEIS PERNAS SVCCIDIT] Loquitur fortasse de Cannēsi clade, de qua simile quid protulit Liuius, *Quosdam & iacentes viuos succisis feminibus, poplitibusq. inuenerunt.* A pernis Suppernati dicuntur, vt ait Festus, quibus femina sunt succisa in modum suillarum pernarum. — INIQVA SVPERBIA POENI] Annibalem κατ' ἐξοχὴν. vel, per ἀντονομασίαν intelligit. — VOLCANVM VENTV' VEGETAT] Ventus ignem excitarat. Volcanum enim pro igne μετωνυμικῶς posuit. Plautus Amphitr.

Quò ambulas tu, qui Volcanum in cornu conclusum geris?

Horatius,

Horatius, *Nam vaga per veterem dilapso flamma culina* Lib. 1. Saty. 5.
Vulcano, summum properabat lambere tectum.
Virgilius, — *tum fumida lumine fuluo* Lib. 7.
Inuolui, ac totis Vulcanum spargere tectis.
Turnebus legit Ennij versum, Lib. 18 Aduers. cap 10.
Cum magno strepitu Vulcani ventu' gerit rem.
Et hinc tradit frequentem illam Lucretianam loquutionē manasse.
— *natura gerit res.*
— CRACENTEIS] Graciles exponit Festus. TANTIDEM QVASI FOETA CANES] Comparatio à canibus sumpta, quae partu exacerbatae ferociores sunt: quemadmodum caetera ferè foeta animalia. Vnde Ouidius, *foeta truculentior vrsa.* Sed potius pro *Tantidem quasi, Tantundē quasi,* legerē. Plaut Merc. *Nam meo quidem animo vetulus, decrepitus senex, Tantundem est, quasi sit signum in pariete pictū.* CANES] Adnotat Varro, Veteres *canes*, pro, *canis* dixisse. Lucilius lib. I. Saty. *Irritata canes.* — SINE DENTIBV' LATRAT] Accomodabat fortasse Poëta hanc comparationem alicui, qui plus minis, ac iurgijs, quàm viribus valeret, alludens ad Paroemiam, γλώττῃ πολεμίζειν. Scaliger hanc lectionem immutauit, Li. 13. Met. Lib. 6. de ling. Lat.
Tantidem quasi foeta canes sit, dentibu' latrat.
Quae si immutanda esset, mallem legi,
Tantundem quasi foeta cane' accedentibu' latrat.
CAPITIBV'] Proceleumaticus, Virgilius eodem pede aliquando pro dactylo vsus est, vt in *abietibus, tenuia, parietibus, ariete.* Sunt, qui arbitrantur his dictionibus fieri συνίζησιν, & siue, *u*, siue, *i*, pro consonante pronunciari, ità vt per comprehensionem quadrisyllabae dictiones trisyllabae reddantur. NVTANTEIS PINOS] Pulcherrimè nutare quod hominis propriū est, ad arbores transtulit. Nec quidē remota translatione arborū summitates capita dixit: eisq. nutandi actū tribuit, cùm hae animalium structuram, atq. opificiū mirificè referant. Habent enim & radices quasi pedes, è quibus caudex, qui & truncus, & stipes dicitur, sursum assurgit: vnde tanquàm brachia rami diffunduntur, & inde surculi, quasi digiti. Eas etiam oculos habere quis neget? quibus frondes, pro coma sunt; fibrae, pro pilis; humor, pro sanguine; cortex, pro cuti: cui subest caro, adeps, ossa, venae, cor, medulla, nodi: quos Aristoteles neruis persimiles putauit. Catullus Ennij aemulatione, In lib. de Plant.
— *conigeram nutanti vertice pinum.*
Ità duo codices calamo exarati habent: vulgati autem, *sudanti cortice.* Idem rursus,
Non sine nutanti platano.

Lib 9. Virgilius de quercubus, —— *intonsaq. caelo*

Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.

Lib 2. Aen. Idem, *Et tremefacta comam concusso vertice nutat.*

Li 2. Amor. Ouidius, *Dum bene diues ager, dum rami pondere nutant.*

Enniano huic carmini Maronis illud non est dissimile,

Eclog 6. —— *tum rigidas motare cacumina quercus.*

Septimius Serenus pulcherrimè pino brachia, & trepidationem tribuit, *Pinea brachia cùm trepidant stridentia flabris.*

OPTVMA CVM POLCREIS ANIMIS] Cum, praepositionem saepè ornatus caussa Antiqui posuêre. Catullus,

—— *bona cum bona Nubit alite virgo.*

Et, *Transfer omine cùm bono Limen aureolos pedes.*

Lib. 1. Lucretius, *Molibus incurrens validis cum viribus amnis.*

IAM CATA SIGNA] Acuta. — VNVS SVRVS SVRVM] Festus in Rigido ait, Itē *vnum surū surus ferre, tamen defendere possunt. Suri autem sunt rustes, & ὑποκοριστικῶς surculi.* Qui sanè locus valdè deprauatus est, integriorq. habetur apud Eundem in dictione Surum: quibus verbis Poëtam, opinor, locum adeò tutum, ac munitum describere, vt vel ab vno, palo tantùm aut surculo armato defendi possit.

Lib. 6. de ling. Lat. QVEIS PATER] Quamuis Varro huius carminis Auctorem non referat, tamen ob sequentis Ennij versus sententiam, quae cum hoc mirificè congruit, illius esse conijci potest. Fauet huic coniecturae locus ille Sophoclis, qui Aiacem, iam mente compotem inducit, secum quaerentem, quales oculos, Telamoni patri apparens, ostendet? Quomodo ille vnquam se nudum intueri sustinebit, absque victoriae praemijs apparentem?

Καὶ ποῖον ὄμμα πατρὶ δηλώσω φανεὶς

Τελαμῶνι: πῶς με τλήσεταί ποτ᾽ εἰσιδεῖν

Γυμνὸν φανέντα τῶν ἀριστείων ἄτερ.

In Porcet. Est praeterea apud Nonium locus Attij in Erigona, huic non dissimilis, *Quibus oculis quisq. nostrûm poterit illorum obtui*

Voltus, quos iam ab armeis annei porcent?

Ita enim natura comparatum est, vt, aut nullo modo, aut non nisi toruè in illos, quos odio prosequimur, oculorum acies intendatur: vnde quos odimus, inuisi dicuntur. Nutrix apud Euripidem de Medeae in liberos odio, ait,

Στυγεῖ δὲ παῖδας οὐδ᾽ ὁρῶσ᾽ εὐφραίνεται.

Clytemnestra apud Eundē cum Achille indignata, quòd Iphigeniae filiae nuptias respueret, ait, eum posthac rectis oculis intueri non posse, ____ οὐ γὰρ ὀρθοῖς ὄμμασιν σ᾽ ἔτ᾽ εἰσορῶ.

Plautinus Iuppiter sub Amphitruonis persona cum Alcumena irata collo-

colloquens, inquit, —— *te volo vxor colloqui:*

Quò te euertisti nunc? ALCVM. ità ingenium meu' est
Inimicos semper osa sum obtuerier.

AVT COGNATVS] Hoc nomen à Graeca voce συγγενὴς, originem habere, Paullus asserit in libro sing. de gradibus. Vlpianus autem libro XLVI. ad edictum vult ità appellari, aut quasi ex vno nati, aut secundum Labeonis sententiam, quasi commune nascendi initiũ habuerint. ADVERSABONTVR SEMPER NOS] Haec non sine indignatione prolata videntur. QVAERVNT IN SCIRPO] Scirpus, qui à Graecis χοινοσχοίνια dicitur, frutex, est à palustri iunco non dissimilis, laeuore maximè perpolitus, stilo rotundo, nullisq. vt arundo, internodijs distincto. Quare enodes scirpos Sidonius dixit in epistola quadam ad Heronem. Hoc quidem prouerbio vsi sunt Plautus, Terentius, alijq. Veteres, cùm ostendere volebant, aut frustrà aliquid curiosiùs inquiri; vel cùm in re facili, minimeq. dubia scrupulus aliquis inijceretur: vel cùm in re leui, & nullius ferè momenti, inanis tereretur labor; vt apud Lucilium, Lib. 1.

—— *nodum in scirpo insanè facere vulgus.* Lib. 1. Saty.

Conuenit etiam in eos, qui carpendi, calumniandiq. ansam arripiũt, vt apud D. Hieronymũ ad Pammachium; *Qui inimicus est, etiã in scirpo nodum quaerit: amicus quoque praua recta iudicat*. Huic adagio, simillimum illud est, quod apud nos vulgò circumfertur, *In ouo pilum quaerere*. NEQVE, VT AIVNT, MV FACERE AVDET] Lucilius, —— *Nec laudare hominem, neq. mu facere vnquam*, Sed fortasse, pro, *mu*, *mut*, reponendum est. Nam Appuleius lib. II. de Prouerbijs haec eadem poenè Ennij verba referens, ait, *Mut non facere audet*. Caelius Rhodiginus *mu facere*, haesitare, aut subuereri, & vix loqui audere interpretatur. Plautus eadẽ interiectione est vsus in Caeco, aut Praedonibus, sed diuersa significatione, Lib 24. cap. 30.

Quis tu es, qui ducis me? mu, perij hercle? Afer est.

A mu aũt videtur τὸ mussare originẽ habuisse: nam vt ait Varro, *Mussare dictum est, quòd muti non amplius, quàm μῦ dicunt, à quo Idem dicit*, Ennium nimirum intelligens, *Quod minimum est, neque, vt aiunt, μῦ facere audet*. Aliqui autem hanc interiectionem, *Mu*, canum propriã esse volunt, sicut γρὺ porcorum, & ab illa mutire verbum, sicut ab hac grunnire, quod Graeci γρύζειν dicunt, effluxisse: qui cùm exprimere volunt, ne minimam quidem voculam ad respondendum esse prolatam, communi prouerbio dicunt, Οὐδὲ γρύ. AD GENVA SE PROSTERNVNT] Pathos à corporis gestu, quo sibi hostium gratiam in calamitosa fortuna concilient, & ad misericordiam alliciant. Plutarchus in Marcello, προσέπιπτουσιν αὐτῷ οἱ Συρακούσιοι, μετὰ

δακρύων δεόμενοι τὴν ὀργὴν τὴν εἰς αὐτοὺς ἀφεῖναι τοὺς παρόντας. MERENTEIS FLENTEIS] ὁμοιόπτωτον. Idem, aut similis versus libro IV. ad Heren, sic habetur,

Flenteis, ploranteis, lacrumanteis, obtestanteis.

ILLVRICEI RESTANT SICEIS, SIBINEISQ.] Pompeius, *Sibinam appellant Illyrici telum venabuli simile.* In cuius aliquibus exéplaribus, per *v*, *Sybinis*, scriptum est. Apud Graecos vtroq. modo, pro venabulo, συβίνη, & σιβύνη notatum legimus. FODENTEIS] Vulnerantes. — SICILICIBV' LATEIS] Sicilices, vt idem ait Pompeius, sunt hastarum spicula lata. — DECEM COCLITES] Lib. 6. de ling. Lat. Varronis locus ità vulgò habetur, *Apud Ennium decem Coclites, quos montibus summeis ripeis sedere. Ab oculo Cocles quasi ocles dictus, qui vnum habet oculum. Quocirca in Cucurlione est, De Coclitum prosapia te esse arbitror: nam hi sunt vnoculi*: Hinc μονόφθαλμον Charisius Coclitem Lib. 1. interpretatur. Turnebus ex antiqui codicis vestigijs putat in Varrone esse legendum, *scimus Riphaeis fodere*. Deinde addit, *Nam ad Riphaeos mōtes incolunt Arimaspi vnoculi quos (vt reor) Coclites appellat.* In his quidem montibus huiusmodi hominum genus aurea metalla fodiebant, quae à Gryphis custodiri proditum est. Admonet idem Turnebus locum illum Plautinae Curculionis à Varrone relatum, non ad Romanam Coclitum familiam, sed ad Arimaspos alludi. Tzetzes autem de celebri illo Coclite loquens, qui solus Porsennae impetum in Sublicio ponte substinuit, ait,

Κόκλιος ἐκαλεῖτο δὲ τῇ τῶν Ῥωμαίων γλώσσῃ
Ὅτι τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν ἀπέβαλε πρὸς μάχην.

Lib. 8. Seruius in eo Virgilij versu,

—— *pontem auderet quòd vellere Cocles,*

ait, *Et modò Cocles in hoc homine, de quo dicit, proprium est nomē; in alijs appellatiuum. Nam luscos Coclites dixerunt Antiqui. Vnde & Cyclopas Coclitas legimus dictos quòd vnū oculū habuisse perhiberentur.* Sed magis fortasse verisimile est Cocles potius à κύκλωψ, deriuari, quàm, vt ait Varro, *ab oculo cocles, quasi ocles dici.* Volunt enim Grammatici à dictionibus κύκλος, & ὤψ, Cyclopas appellari, ob orbicularem oculum, quem in fronte habebant: & hinc paucis mutatis à Cyclops Cocles. Solent enim Latini loco duplicium Graecarum litterarum, quae dictionem terminant, s, subrogare, Eadem ratione Scythae Arimaspos eos vocant, qui in Riphaeis montibus habitant, vnumque oculum in fronte media habent, ab *arima*, quod, vt in Thalia refert Herodotus, illorum lingua vnum significat, & *spu*, hoc est, oculum. De his mētionē fecit Damastes Sigiaeus in libro de Gentibus, Isigonus Nicaeensis, Ctesias, Onesicritus, Polystephaaus, Hegesias, & Aristeas Procone-

sonnesius ἐν τοῖς Ἀριμασπείοις ἔπεσιν. Scripsit enim hic heroico carmine tribus libris Arimaspporum Hyperboreorum historiam, cuius sex versus referuntur à Longino in libello περὶ ὕψους. — QVES MONTIBV'] *Ques*, pro, qui, prisca vox, quam, vt ait Charisius, nouitas abdicauit. Cato II. Orig. *Quescunq. Romae regnauissent*. RIPAEIS] Scribendum est Seruij auctoritate Riphaeis cum adspiratione. Ita enim ille inquit, *Nam ecce, Ripaei montes Arcadiae non scribuntur cum adspiratione, quam addimus, cùm Riphaeos montes Scythiae significamus*. Sed id nō videtur strictè obseruatum. Nam in peruetusto Glossario manu scripto *Ripaeis* in hac significatione offendimus. OSCITAT IN CAMPEIS CAPVT A CERVICE REVVLSVM.] Caput cùm à ceruice abscinditur, non modò videtur oscitare, sed verbum id, quod antè proferebat, articulatim saepè repetere. Aristoteles autem quoniam, id sibi non verisimile visum est, quodam modo eos arguit, qui illud Homeri carmen in hunc sensum afferunt, φθεγγομένη δ' ἄρα τοῦ γε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη. Lib. I. In lib 9. Aen. Lib. 3. de part. animal.

Lucretius, *Et caput abscissum calido, viuenteq. trunco* Lib. 3.

Seruat humi vultum vitalem, oculosq. patenteis;

Donec reliquias animaï reddidit omneis.

Postremam Enniani carminis partē surripuit Maro extremo Georgicorum, *Tum quoque marmorea caput à ceruice reuulsum*.

Et alibi, *Auulsumq. humeris caput* —— Lib. 3. Aen.

SEMANIMESQ. MICANT OCVLI LVCEMQ. REQVIRVNT] Pathos ab habitu morti proximo. Integrum hūc versum Varro Atacinus in suum poëma transtulit. Virgilius autem παρῳδήσας ait, *Semanimesq. micant digiti, ferrumq. retractant*. Lib. 10.

Lucretius, *Semanimum corpus* dixit. —— CAPVT CADERET SOLA TVBA PEREGIT] Refert hunc locum Lactantius, explicans illud Statij, Lib. 6. Li. II. Theb.

—— *fugit in vacuas iam spiritus auras.*

Iam gelida ora tacent; carmen tuba sola peregit.

Tubas verò, & tibias in funeribus adhiberi solitas ex Poëtis liquet. Virgilius de Pallantis funere, Lib. II.

It caelo clamorq. virûm, clangorq. tubarum.

Statius, *Cùm signum luctus cornu graue mugit adunco* Li. 6. Theb.

Tibia, cui teneros suetum deducere manes

Lege Phrygum moestas ——

Ouidius, *Tibia funeribus conuenit ista meis.*

O DOMVS ANCEI HEV QVAM DISPARI] Cicero huius carminis auctorem non memorat, sed à multis existimatur Ennij esse. In omnibus autem, quos hactenus vidi Ciceronis codicibus,

bus, *O domus antiqua*, habetur. Gabriel Faërnus affirmat se in peruetusto exemplari scriptú inuenisse, *O domus Anti quàm dispari*. Ex quo loco coniicio in voce *Anti*, *t*, littera in, *c*, mutata, legendum esse, *O domus Anci*; cùm eius nomen ob singularem virtutem, & res gloriosè gestas, celeberrimum in posteros exciterit. Hoc carmen videtur quasi prouerbij loco iactatum, cùm res in peius ruunt, temporaq., & dominationes, cum morum corruptione, non seruata iustitia, commutantur: vt potè cùm pòst prudentis alicuius viri obitum, qui nullum vnquàm in administranda Rcpub. praetermisit officium, iura refrixerint, & omnia successoris arbitrio, non ratione, aut consilio fiant; Ciceronis verba sunt. *Aliter ampla domus dedecori domino saepè fit, si est in ea solitudo, & maximè si aliquando alio domino solita est frequentari. Odiosum est enim cùm à praetereuntibus dicitur, O domus antiqua, heu quam dispari dominare domino. Quod quidem bis temporibus in multis dicere licet.* Idem in II. aduersus M. Antonium, *O tecta ipsa misera? quam dispari domino (quamquam quomodo iste dominus?) Sed tamen quàm à dispari tenebantur? Studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diuersorium.* Ad hoc etiàm videtur respexisse Auctor illius Orationis, quae Sallustrij nomine in M. Tullium circumfertur, *Domum ipsam tuam vi, ac rapinis funestam tibi, ac tuis comparasti: videlicet, vt nos commonefacias, quàm conuersa sit Resp. cùm in ea domo habitares homo flagitiosissime, quae T. Crassi viri Consularis fuit*. Anci autem domus, vt Paullus ex Festo, & Festus ex Verrio tradit, portae Sanquali proxima fuit. In hoc autem versu necesse est, vt palimbacchius in medio pro dactylo admittatur. O TITE TVTE TATI] Auctor ad Herennium, vbi admonet vitandam esse eiusdem litterae repetitionem, hunc versum refert absq. Auctoris indice. Sed ex Isidoro, & Prisciano Ennij esse cognouimus. Donatus itidem, vbi de Schematibus loquens, definit Paromoeon esse, quando ab iisdem litteris diuersa] nomina sumuntur, hunc etiam versum adducit. Cui similis ille est, quem ex nescio quo profert Diomedes,

Lib. 1. Off.

Lib. 1. cap. 35. lib. 10 & super XII vers. Virg. Lib. 2.

Machina multa minax minatur maxima muris.

O TITE SI QVID EGO] Cicero haec Ennij verba, quibus ille Titum Flaminium amicum suum alloquebatur, ad T. Pomponiú Atticum conuertit: quorum sensus est, Quam ego mercedem consequar, si animi tui molestias, atq. solicitudines, quae te vehementer angunt, leuauero? ADIVRO] Pro, adiuuero. Sic etiam Terentius, *adiurit*, pro, *adiuuerit*. CVRAMVE LEVASSO] Prisca locutio pro, leuauero. Eodem modo Festus *amasso*, pro, *amauero*, & *caelassis*, pro, *caeleueris*, explicat. QVAE NVNC TE COQVIT] Cura, vt ait Varro, dicta est quod cor urat. Ad quam etymologiam videtur

Lib. 5. de ling. Lat.

detur Ennius his verbis respexisse. Vnde Virgilius, Lib.7.

Femineae ardentem curaeq. iraeq. coquebant.

Qua translatione passim vtimur, cùm aliquid nos vehementer sollicitat. Cicero ad Atticum. *Tua profectio spem meam debilitat, ac me illud quidem modò coquit.* Lib.5. ET QVA DEPRIMERIS FRVSTRA NOCTESQ. DIESQ.] Fuluius Vrsinus asserit in M. Tullij libro, qui apud se est, Pomponij Laeti manu exarato, ità integrũ hunc versum haberi: qui in multis exemplaribus omnino deficit: sed eius tantùm prior pars in aliquibus impressis, & in vetustissimis manuscriptis legitur. — ILLE VIR] Aliqui hunc versum teliambum esse volunt, & hoc modo legunt,

Ille vir haud magna in re sed plenu' fidei.

Beda tamen asserit *fidei* penultimam propriè produci, cùm verò corripitur, poëtica licentia fieri. — HAVD MAGNA IN RE] Hac elocutione suorum bonorum tenuitatem, atq. angustiam exprimit Ennius, qua etiam suam Horatius, Li. I. Epist.

Me libertino natum patre, & in tenui re
Maiores pennas nido extendisse loquêris.

SED FIDEI PLENVS] Cicero in Oratione pro Rege Ptolemaeo, *Difficilis ratio belli gerendi, at plena fidei, plena pietatis.* O PATRIA, O DIVVM DOMVS] Plautinus Seruus in Bacchid. ad hunc versum festiuiter allusit.

O Troia, ô patria, ô Pergamum, ô Priame peristi senex.

Maro autem ità transtulit, Lib.2.Aen.

O patria, ô diuũ domus Ilium ——

SIMIA QVAM TVRPIS SIMILL. BESTIA NOBEIS] Q. Serenus de Simijs loquens, se Ennij simiam hoc versu praebuit,

Siue homo, seu similis turpissima bestia nobis
Vulnera dente dedit ——

Maximè quidẽ simiae forma ad hominũ similitudinẽ accedit, nõ solùm digitis, vnguibusq. quorum alia animalia sunt expertia, verùm etiam praeter genitale, caeteris omnibus humani corporis partibus. Qua propter prisci illi anatomes periti, priùs quã humana cadauera discerpere ausi essent, simias incidebãt. In has bestias Cercopes mutatos fuisse, Poëtae cõmẽti sunt: de quibus Ouid. lib. penultimo maioris operis, *Inarimen, Prochytenq. legit, steriliq. locatas*

Colle Pithecusas, habitantum nomine dictas.
Quippe Deûm genitor fraudem, ac periuria quondam
Cercopum exosus, gentisq. admissa dolosae
In deforme viros animal mutauit, vt ijdem
Dissimiles homini possent, similesq. videri.

Confir-

Confirmat Xenagoras apud Suidam, & Harpocrationem, Cercopas ἐς πιθήκους mutatos fuisse, & ab eis Pithecusam esse appellatam. Est autem haec Tyrrheni maris insula in sinu Puteolano, quam Plinius vult, non ità à simiarum multitudine dictam fuisse, sed à figlinis doliariorum. Notum est Graecè πίθος dolium appellari. Eadem alio nomine, sed non diuersa ratione Inarime quoque dicitur, ab Arimis, quo nomine Etrusci simias vocant. Aeschiron verò in Ephesidis ait, eas insulas quondã Gigãtes incoluisse, qui cùm à Ioue, in quẽ impiè irruerant, superati essent, is immania eorũ dorsa insularum pondere compressit, simijsq. incolendas permisit. In eam quoq. bestiam, vt Plato in extremo de Repub. ait, Thersites mutat' fuit, in quẽ, quoniã Homerus non modò impurissimis moribus, sed omniũ, qui ad Troiã profecti erant, turpissimum depinxit, meritò Plato tam deformem μεταμόρφωσιν commentus est: vnde Lycophron πιθηκόμορφον appellauit. Et quoniam simiae mirum in modum hominum gestus, actionesq. student imitari, Myniscus Callipidem histrionem, & Demosthenes Aeschinem nimia corporis motione gestientes, Simias appellarunt. VVLTVRIS IN SILVEIS] Vultur auis notissima est, quae humana cadauera auidissimè appetit. Vnde pulcherrima translatione in eos, qui haereditatem inhiant, dictum est, *Vultur es, cadauer expecta.* Ad quod respiciens Martialis, ait,

Cuius vulturis hoc erit cadauer?

Hinc etiam qui seditiones excitant, vt ciuium cruore se expleant, Vulturij dicuntur. M. Aemilius Scaurus in actione II. contra Q. Caepionem, *Nefarius*, inquit, *Vulturius, patriae parricida.* Cicero in Pisonem, *prouinciae Vulturius.* Plautus in Trinumo, pro, turpis lucri auido, ac rapaci admodùm accepit,

Tum autem sunt alij, qui te Volturium vocant:
Hostés ne, an ciues comedis, paruipendere.

Lib. I. Obseruat Charisius, Virgilium vultur, vt turtur dixisse, Ennium verò vulturus, cuius versum ità legit,

Vulturus in spineto supinum mandebat homonem.

Lib. 6. Aen. Seruius autem sic,

Vulturus in campo miserum mandebat homonem,

— MISERVM MANDEBAT] Vulturis naturam explicat, qui nihil è terra editum edit. Sed cur ex hominibus, alijsq. animantibus oculos praecipuè appetat, Antonius Liberalis in sua μεταμορφώσεων συναγωγῇ historiam refert. HOMONEM] Priscianus tradit

Lib. I. Vetustissimos, homo homonis, & huminem, pro, hominem dixisse. Aliqui verò, *Homonem* proprium viri nomen esse censent. Alijs placet *hominem*, alijs *hemonem* scribendum esse: nam, vt ait Festus,

Hemona

Hemona, humana: & hemonem, hominem dicebant. — CRVDELI CONDEBAT MEMBRA SEPVLCHRO] Eleganti sanè translatione pro crudeli sepulchro, Vulturis corpus intelligit, in quo miseri illius membra condebantur. Quae quidem translatio Dionysio Longino, vt nimis poëtica, in soluta oratione minimè congruere videtur. Irridet enim in libello de sublimi Orationis genere Leontinũ Gorgiam ꝙ Xersem, Persarũ Iouem, & Vultures, viua sepulchra dixerit, Graeca illius verba huiusmodi se habent. *Ταύτῃ καὶ τὰ τοῦ Λεοντίνου Γοργίου γελᾶται, γράφοντος, Ξέρξης, ὁ τῶν Περσῶν Ζεὺς, καὶ γῦπες, ἔμψυχοι τάφοι.* Quae verba Dominicus Pizimentius, fortasse mali exemplaris fide deceptus, perperàm intellexit. Ex hoc autem Longini loco comprehendi potest, Hermogenem in. 1. libro *περὶ ἰδεῶν* Gorgiam intellexisse, cùm ait, *παρὰ δὲ τοῖς ὑποξύλοις τουτοισὶ σοφισταῖς πάμπολλα εὕροις ἄν, τάφους τε γὰρ ἐμψύχους, τοὺς γῦπας λέγουσιν, οἵπερ εἰσὶ μάλιστα ἄξιοι.* Hûc videtur respexisse Lucretius, cùm de feris homines dilaniãtibus Lib.5. loquitur,

Viua videns viuo sepeliri corpora busto.

Tradit Antigonus in congerie *παραδόξων ἱστοριῶν*, Nunquàm neq. vulturis pullum, neque nidum cuiquam visum esse: qua propter Herodotus Brysonis Sophistae pater existimauit, eos ab editiori aëris regione delabi; & in eminentissimis rupibus, atq. inaccessis incubare. BVTEO, SANQVALIS, IMMVSCVLVS, AQQVILA, VVLTVR] Admonet Parrhasius ità hunc versum apud Festum legendum esse in dictione Alites: in quo ille obseruat, Enniũ primam in *Aqquila* produxisse geminatione litterae, q. Buteonẽ Aristoteles inter Accipitrum genera numerat: quem Graeci à trium testium numero *τριόρχης* appellant: eiq. in augurijs primas partes Phoemonoë Apollis filia dedit. — SANQVALIS] Hanc autem Massurius Ossifragam esse existimauit: alij verò, Ossifragae pullum. — IMMVSCVLVS] Immusculum, siue Immussulum, vt in Plinio, & Arnobio legitur, quidam Vulturis pullum esse volunt, alij verò Aquilae, priusquàm cauda albicet. CVM SOMNO SESE EXSICCAT] Lactantius Papinij interpres explicans illud carmen, *Et nox, & cornu fugiebat somnus inani,*

Hist. Anim. L. 9. c. 36.

Lib.10.c.7. lib.7.

Lib 5. Thebaid.

ait, *Inani cornu idcircò dixit, quia illud noctis tempore totum diffuderat, quod idem Poëta superiùs manifestiùs asseruit, dicens,*

— cornu perfuderat omni,

quare arbitror hoc loco Enniũ aliqua de augurali disciplina attigisse, nam sic à pictoribus simulatur, vt liquidum somnium è cornu super dormientes videatur effundere. Sic Ennius, Cùm somno sese exsiccat &c. Hunc verò liquorem ex Lethaeo flumine hauriri existimo, Virgilius, Lib.5.

Ecce Deus ramum Lethaeo rore madentem
Viq. soporatum Stygia super vtraq. quassat Tempora —

Lib. 10. Sed Silius aliter sentire videtur, cùm ait,

Per tenebras portat medicata papauera cornu.

HOS PESTIS NECUIT, PARS OCCIDIT ILLA DVELLIS] Hoc est, exercitus pars pestilentia absumpta est, pars pugnando interijt. Duellum pro bello dixerunt Veteres, quòd, vt ait Pompeius, In Bacchid. duabus partibus de victoria contendentibus dimicetur. CVM VETER OCCVBVIT PRIAMVS] *Veter*, Prisca vox, vnde veterior apud Plautū, & veterrimus, vt Caper affirmat, deriuatur. — SVB MARTE PELASGO] Metonymia. Hoc est, cùm Graeci, extincto Priamo, victoria potiti sunt. PANDITE SVLTIS] Pro, *si vultis*, antiquo more. Plautus Sticho,

Facite sultis, nitidae vt aedes meae sint —

Idem Poenulo,

Domos abeamus nostras sultis nunc iam.

— GENAS] Genas pro palpebris posuit, vt infra,

Imprimitq. genae genam —

Lib. 11. c. 37 Aliquando genae malas significant: quas à feminis radi lege XII. Tabularum prohibitum est: quoniam, vt tradit Plinius, in eis pudoris sedem esse, vetustas existimauit. Pacuuius,

Nunc primùm opacat flore lanugo genas.

Lib. 8. Virgilius similiter pro ea parte, vnde primùm barbae pili erumpunt, accepit. *Tum mihi prima genas vestibat flore iuuenta.*

CONTEMPSIT FONTEIS, QVIBVS EXERVGIT AQVAE VIS] Incertus Grammaticus, atq. peruetustus ex Bibliotheca Carbonaria asserens, eructo verbum ab erugo principali deriuare, hunc Ennij versum adducit. VNDE HABEAS QVAERIT NEMO] Iuuenalis, Satyr. 14.

— *illa tuo sententia semper in ore*
Versetur Dijs, atq. ipso Ioue digna, Poëtae,
Vnde habeas, quaerit nemo, sed oportet habere.

Consentiunt omnes hunc versum ex Ennio esse petitum: quem tamē arbitror, non id praecipere, sed eos potius, qui id faciunt, accusare: nam, vt hoc senario Menander admonet, Victus vndiq. est acquirendus, praeterquàm ex malis,

Βίον πορίζου πάντοθεν, πλὴν ἐκ κακῶν.

Cui concinit illud Antiphanis, qui ait, Lucra male quaesita breuea quidem parere voluptates, longam autem deinde tristitiam,

Τὰ πονηρὰ κέρδη τὰς μὲν ἡδονὰς ἔχει
Μικρὰς, ἔπειτα δ' ὕστερον λύπας μακράς.

De

De qua re plura retulimus in explicatione prouerbij, *Lucrum malum aequale dispendio*. PERQ. FABAM REPVNT, ET MOLLIA CRVRA REPONVNT] Seruius explicans illud Maronis, Lib. 3. Georg.

Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit,

ait, Ennium de Gruibus ea dixisse. Iulius Caesar Scaliger, *mollia crura*, Lib 5. Poet. non rigidè protenta interpretatur; sed quod Aristoteles dicit, ὑγρά. CIVEIS ROMANEI TVNC FACTEI SVNT CAMPANEI] De quibus nunc Poëta intelligat, non facilè intelligi potest. Nam Liuius lib. VIII. ab Vrbe condita ait, *Campanis equitibus, honoris caussa, quia cũ Latinis rebellare noluissent; Fundanisq. & Firmianis, quòd per fines corũ tuta, pacataq. semper fuisset uia, ciuitas sine suffragio data. Cumanos, Suessulanosq. eiusdem iuris conditionisq. cuius Capuã, esse placuit*. Paterculus tradit libro I. Sp. Posthumio, Veturio Caluino Coss. Campanis datam esse ciuitatem, partiq. Samnitium sine suffragio. Constat autem diuersis temporibus, ac occasionibus Campanos ferè omnes ciuitate donatos: itá igitur Consul post Cannensem cladem apud Liuium libro XXIII. Campanos alloquitur, *Ciuitatem nostram magnae parti vestrûm dedimus, communicauimusq. vobiscum, itaq. communem vos hanc cladem, quae accepta est, credere Campani oportet, communem patriam tuendam arbitrari esse*. Demum idem libro XXXVIII. refert Campanos à Romanis impetrasse, vt eis Romanas vxores ducere liceret. NOS SVMV'] Apud Ciceronem in III. de Oratore, vbi ex pluribus vnum intelligi demonstrat, ita habetur hic versus, *Nos sumu' Romanei, qui fuimus Rutulei.*

Sed Lipsius ex verbis illis Ciceronis pro Archia, *Ergo illum, qui haec fecerat, Rudium hominem maiores nostri in ciuitatem receperunt*, rectè existimat, Ennium de se ipso hunc versum pronunciasse, praedicantem beneficium acceptae ciuitatis Romanae. Antiq. lect. lib. 5. c. 2. Deinde addit, *Quod si est, quis haerebit, quin emendandus sit, — qui fuimus Rudij. Nam ex Ciceronis verbis clarum est de vno solo intelligi*. Mox sequitur, *Annotat doctissimus Lambinus in antiquis esse, — qui fuimus antè Rutilli. ex quo suspitio est, ne fortè scribendũ sit. — qui fuimus antè Rudaci, versu Heorico. Nam Strabo lib. VI. disertim Ennij patriam Rodaeos nominat*. Nos autem Ausonij lectionem sequuti, *Rudini*, scripsimus. OMNEIS MORTALEIS SESE LAVDARI EXOP.] Similis Ciceronis locus pro Archia, *Trahimur omnes studio laudis, & optimus quisque maximè gloria ducitur*. Hinc Simonides apud Xenophontem dixit. In Hierone siue Tyranico. Nihil laudibus esse auditu iucundius. D. Augustinus eodem loco, quo hunc versum Ennij protulit, adducit ex Mimo quopiam,

Laudari omnes vultis, nemo vestrûm vult vituperari.

CAELVS PROFVNDVS] Caelum virili, & neutro genere Veteres pronunciarunt. Virgilius reciproca translatione modò caelum profundum, modò altum dixit. QVOM ILLVD, QVO IAM SEMEL EST IMBVTA VENENO] In Festi fragmentis Florentiae editis habetur hic Ennij versus; cuius nec vllum quidem in alijs, qui hactenus prodierunt, vestigium apparebat: &, ni fallor, positus erat in dictione *Venenum*, vt declararetur praeter vulgatam veneni significationem, eo nomine contineri omne, quod adhibitum, vt ait Caius lib. IV. ad legem XII. Tabular. naturam eius, cui adhibitum esset, mutat. Quare Festi rimulam ità explendam censeo, *Venenum dicebant Antiqui, cuius color inficiendo mutatur, vt Ennius cùm ait, Quòm illud, quo iam semel est imbuta veneno.* In qua significatione Virg. II. Georg. *Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.*

Lib. 1. Epist. Nec aliò arbitror Horatium respexisse, cùm ait,

Quò semel imbuta recens seruabit odorem Testa diu ——

IMPRIMITQ. GENAE GENAM] De dormiente, vt ait

Lib. 6. Aen. Seruius, ab Ennio dictum est. IT NIGRVM CAMPEIS AGMEN] Attius id primùm de Indis dixit, deinde Ennius de Ele-

Lib. 4. Aen. phantis, postremò Virgilius de formicis,

It nigrum campis agmen, praedamq. per herbas
Conuectant calle angusto ——

NON DECET MVSSARE BONOS] Scaliger legit, *Nanque decet mussare bonos*. Festus hoc loco *mussare*, tacere exponit. Propriè verò, vt ait Donatus in explicatione loci illius Terentij in Adelphis,

—— *mussitanda iniuria adolescentium est,*

mussare, siue mussitare, est dissimulandi caussa tacere; dictum vel à muto, vel ab m, quae littera est pressae, ac ferè nullius vocis: adeò vt sola omniũ

Lib. 12. *cùm inter uocales inciderit atteratur, atque subsidat. Hinc Virgilius,*

—— *mussat Rex ipse Latinus*

IDEM CAMPVS HABET] Scaliger in Catullianis Annotationibus enarrans locum illum,

Pinca coniungens inflexae texta carinae,

explet ex Schedis Seruij nondum vulgatis hunc Ennij versum,

Idem campus habet textrinum nauibu' longeis.

Vbi praeclarè adnotat, Veteres texere naues dixisse; & textrinum, locum in quo naues fabricabantur,

Ouidius, *Texitur & costis panda carina suis.*

Silius, *Flumineam texit, qua transuehat agmina, classem.*

Lib. 2 de Diuin. In Oratore & lib. 8 ad Att. Quibus addi potest locus ille apud Ciceronem eiusdem, vt opinor, Ennij, *Iamq. mari magno classis cita Texitur* ——

GNATEIS PARCE TVEIS] Prothesis. Haec eadem verba in

X. Aenei-

X. Aeneidos Maro transtulit; in quo loco ait Seruius, *Parce secundùm Antiquos serua, vt apud Luciliũ, & Enniũ, Gnateis parce tuis.* — STANT POLVERE CAMPEI] Hoc est pleni sunt. Sic Maro, Lib 12.

—— iam puluere caelum Stare vides ——

Homerus in eadem significatione, Iliad. β.

—— ποσ᾽σὶν δ᾽ ὑπένερθε κονίη Ἵστατ᾽ ἀειρομένη ——

Et alibi, —— ὑπὸ στέρνοισι κονίη Iliad. Ψ.

Ἵστατ᾽ ἀειρομένη ὥστε νέφος ἠὲ θύελλα.

Sisenna libro IX. *Caelum caligine stat.* Caecilius Syracusis,

Hic amet, familiae fame pereant, ager stet sentibus.

Lucilius, —— *stat sentibu' fundus.*

Et Titinius Veliterna —— *fundi stabunt sentibus.*

— RVNATA RECEDIT] In Festi compendio, seu potius in magno illo rei litterariae dispendio Paullus ait, Runam genus teli significare: & dictionem illam *runata*, pilata exponit. — PAVSAM FECERE FREMENDI] Pausam à Graeca voce παῦσις deriuari, non dubium est: Lucilius, Lib 1 Satyr.

Haec vbi dicta dedit, pausam fecit ore loquendi.

Plautus in Rudente,

Aliquando osculando melius est, vxor pausam fieri.

Idem in Poenulo, *Ego pausam feci* Quadrigarius in I. Annaliũ, *Pugnae facta pausa est.* Fremere autem Leonum propriũ videtur, originemq. habet à Graeco βρέμειν, β, in Latinum f, mutato. Catullus in Atti de Leone loquens,

Vadit, infremit, refringit virgulta pede uago.

Inde ad homines translatum, vt in hoc loco. Virgilius, Lib. 1. Aen.

—— omnes simul ore fremebant.

— FVRENTIBV' VENTEIS] Seruius in illo Maronis,

—— loca foeta furentibus Austris, Lib. 1. Aen.

Legerat, inquit, *apud Ennium, furentibu' venteis. Sed quasi asperum fugit, & posuit Austris, pro uentis.* — DE MOERIS RES GERIT OPSCVS] Synecdoche, vnus pro multis. Obseruat Verrius huius carminis auctoritate Veteres pro, Oscos, Opscos dixisse. — CAENACVLA MAXIMA CAELI] Pindari aemulatio, qui in Isthmijs οὐρανοῦ σταθμοὺς dixit. Refert hoc acroteleution Tertullianus aduersus Valentinianos, vbi omniũ primum Ennium inquit, id simpliciter pronunciasse, elati situs nomine, vel quia Iouem illic epulantem legerat apud Homerum. In Plauti Amphitruone Iuppiter ait,

In superiori qui habito caenaculo

— DIVVMQ. HOMINVMQ. PATER REX] Varro mox, vbi hunc locũ refert, addit, *Pater, quòd patefaciat omnia, & ipsum* Lib 4. de Ling Lat.

semen:

semen: nam tum est conceptum, & inde cùm exit, quod oritur, Valerius Soranus Iouem Regum, & Deorum progenitorem appellauit,

Iuppiter omnipotens rerum, Regumq. Deûmq.
Progenitor, genitrixq. Deûm, Deus vnus, & omnes.

— PATER DIVVMQ. HOMINVMQ.] Hemistichium ex Orpheo, & Homero sumptum,

—— πατὴρ ἀνδρῶντε θεῶντε

— ENDO SVAM DO] Pro domum Homeri imitatione, qui δῶ, pro δῶμα dixit. Ausonius de Ennio loquens, ità refert hunc locú,

Et cuius de more quod astruit endo suamdo.

Lib.4. Charisius vbi de apocope loquitur eundem locum affert, qui ità deprauatè legitur, *tendo suum, hoc est, modū*, pro, *endo suam do, hoc est, domum*. Probus de eadē figura agens, adducit ex innominato Auctore;

Lib.9. — *nanq. suam do*. — ET VERTVNT CRATERES AHENOS] Virgilius,

—— *fusiq. per herbam*
Indulgent vino, & vertunt crateres ahenos.

Vbi notat Seruius ex Ennio illum hemistichium desumptū. — SAN-

Pro Arch. CTOSQ. POETAS] Cicero, *Quare*, inquit, *suo iure noster ille Ennius, sanctos appellat poëtas, quòd quasi Deorum aliquo dono, atq. munere cōmendati nobis esse videntur*. Tacitus in Dialogo de Orat. Creditum esse ait, poëtas Deorum responsa proferre, & eorum epulis in-

Lib.11. teresse. — QVEM NON VIRTVTIS EGENTEM] Virgilius,

—— *quem non virtutis egentem Abstulit atra dies* ——

Lib.8. Item, —— *non te rationis egentem.*

Lib.4. Lucretius, —— *tamen praestat rationis egentem.*

— VITA ILLA DIGNV' LOCOQVE] Cicero nec in Oratore, vbi hoc hemistichium exempli caussa posuit, Auctorem nominat, nec in II. Tusculana, vbi ità integrum refert versum,

Samnis spurcus homo vita illa dignu' locoq.

Sed in libro de Opt. gen. Orat. Lucilio manifestè tribuit: eidemq. etiā Nonius duobus in locis. Victorinus verò in Commentario de metrorū ratione ex Ennio retulit, à quo verisimile est, Lucilium, vt saepè aliâs, esse mutuatum. — SATVRNO SANCTE CREA-

Ὀδύσσ. ε. TE] Iouem intelligit, quem Homerus Κρονίδην, & Pindarus Κρόνου

Olymp.Od.1 παῖδα appellarunt: quorum imitatione Andronicus, *Pater noster Saturni filie*. Sanctum autem dixit; nam saepè Veteres in precationibus Deos sanctos appellarūt. Cic. II. Philipp. *Prò sancte Iuppiter*. — VVLSCVLV' PERDIDIT ANXVR] *Anxur vocabatur*, vt ait Festus, *quae nūc Tarracina dicitur Volscae gentis, sicut ait Ennius, Vulsculu' perdidit Anxur*. Liuius, *Anxur fuit, quae nūc Tarracinae sunt: vrbs prona*

Lib.4. *in paludes.*

in paludes. Plinius, *Tarracina Volscorum lingua Anxur appellatur.* Strabo verò ait, Tarracinam anteà τραχινὴν vocatam fuisse, à loci scilicet aspe ritate. Vnde Flaccus, —— *atq. subimus* Lib 3 cap. 5 Lib. 5. Lib. 1. Ser. Saty. 5.

Impositum saxis latè candentibus Anxur.

Vulsculus autem pro *Volsculus* positus est. — PERCVLSI PECTORA POENEI] Hoc fragmentum mihi è Cosentia Fabius Aquinas misit: quod à quodã suo vetustissimo Statij interprete M.S. excerpsit: cuius nomen, cùm in illius libri principio, & fine multae desiderētur paginae, prorsus ignoratur. Constat tamen ex collatione non esse Lactantium. — FLVCTVSQ. NATANTEIS] Seruius explicans Virgilianum illud, Lib 6.

Lethaeumq. domos placidas quae praenatat amnem;

Exponit *praenatat*, praeterfluit: moxq. addit, *& contrariè dictum est: nam non natant aquae; sed nos in ipsis natamus. Ennium igitur sequutus est, qui ait,* — *fluctusq. natanteis.* Lucretius non dissimili modo, Lib. 5.

Augebat mare manando, camposq. natanteis.

Et libro extremo,

Arguit & liquidam molem, camposq. natanteis.

Item, *Aëra permensus multum, camposq. natanteis.*

VBI MILLE ROTAM] Seruius enarrans Virgilij verba illa Lib. 6.

—— *vbi mille rotam voluere per annos,*

ait, esse sermonẽ Ennij. — EIA MACHAERAS] Eia, militũ properantiũ clamor est, vt ait Seruius in eo Virgilij versu, *Hostis adest, eia* — Lib. 9. SPIRAS] Spiras, Graeco more, hominum multitudinẽ appellauit. — FVNDVNTQ. ELATEIS NARIBV' LVCEM] De Solis equis loquitur, de quibus Lucilius apud Victorinũ, *Efflantq. elatis naribu' lucem.* Virgilius vtriusq. imitatione,

Solis equi lucemq. elatis naribus efflant.

REGES ODISSE SVPERBOS] Cicero bis in Epistolis ad Atticum hoc acroteleution tacito Auctoris nomine, tanquàm satis cognito, retulit. Parrhasius existimat esse Ennij: quod etiam in suis in Ciceronem notis confirmat Fuluius Vrsinus, asserens, in margine cuiusdam Ciceronis libri à viro doctissimo cum manuscriptis collati, ità cum locum esse emendatum, *Ennianum illud grauitatem nõ contemnere, sed Reges odisse superbos*: pro quo vulgati codices habent. *Tibi autem valde solet in ore esse, Grauius autem, non contendere se, & Reges odisse superbos.* Simeon Bosius pro, *Grauius*, admonet legendum esse *Gauius*, Manutius *Granius*. Sed fortasse Poëta noster hoc loco de Tarquinijs loquebatur. — VIDEN'] *Den*, vt Seruius ait, *naturaliter longa est. Breuẽ tamen eam protulit Virgilius, sequutus Enniũ.* — ANIONEM] Idem Seruius super illud, — *gelidumq. Anienem* ait, *Anio* Lib 1. & 6. Lib 6. Lib. 7.

fluuius

fluuius haud longè ab Vrbe est: sed hic euphoniam sequutus est: Nam Ennius Anionem dixit iuxtà regulam. DICTATOR VBI CVRRVM] Ait Varro, *Scripsit Poeta, Dictator vbi currũ insidit, &c.* Turnebus pro Poëta Naeuium intelligit, quoniam illius Poëtae Varro paullò superius mentionem fecerat. Sed in antiquorum quorundam exemplarium margine, notatum est, Ennius, quem, & si Varro nõ apertè nominauerit, tamen Poëtae appellatione *κατ' ἐξοχὴν* eundem intellexisse non est verendum: quandoquidem Cicero, vt diximus eum summũ Poëtam appellauit. Haec autem verba cùm ad Romanorum historiam pertinere videantur, cùm alijs Annalium fragmentis coniunximus, quae quoniam transposita sunt, metro non constant; & ità fortasse disponenda sunt,

Lib. 4: de ling. Lat.

Insidit currum Dictator vbi, oppidum ad vsque
Peruehitur ——

EXPLICATIO IN SEQVENTES VERSVS.

CONTREMVIT TEMPLVM MAGNVM IOVIS ALTITONANTIS] *ὑψιβρεμέτου*, quasi ab alto tonando strepens. Cicero lib. II. de suo Consulatu,

Nam pater altitonans stellanti nixus Olympo.

Pacuuius apud Minutianum, id epitheton Olympo tribuit,

Panditur intereà domus altitonantis Olympi,

Lib. 5. Lucretius Vulturno. Rursus Cicero in Mario, Seneca in Hippolyto, altisonum Iouem dixerunt; Naeuius, altisonantem: alij plerique Tonantem simpliciter, quod ab augurali disciplina didicerant. — MARSA MANVS] Marsorũ regio est parua quaedã Italiae portio in Apennini iugis vltra Picenũ, nõ longè à Samnitibus, ità appellata, siue à Marso Vlyssis, & Circes filio: siue à Marsya tibicine, qui ab Apolline victus, ad eam regionem incolendam concessit, ibiq. regnauit: siue à quodam Liberi comite, eo nomine appellato, qui illis vitiũ

Lib 9. vsum demonstrauit: & ob id beneficij memores ei statuam fecerunt: quam, vt tradit Isidorus, Romani debellatis Marsis, tulerunt. Loquebatur fortasse Poëta de bello Sociali; quod & Marsicũ appellatũ fuit, quoniam à Marsis defectionis auctoribus, & praecipue à Q. Propedio ipsorum Duce excitatum fuit. — FESTINA VIRVM VIS]

Lib. 6. Lucretius, —— *fida canum vis.*
Lib 4. Geor. Virgilius, —— *odora canum vis*

VOS ETENIM IVVENES] Milites mollitie socordiaq. torpentes

pentes increpat. Hinc videtur Maro illud expressisse, Lib. 11.

Quis metus? ô nunquam dolituri, ô semper inertes
Tyrrheni, quae tanta animis ignauia venit?
Femina palantes agit, atq. haec agmina vertit?
Quò ferrum? quidúe haec geritis tela irrita dextris?

— ANIMVM GERITIS MVLIEBREM] Γυναικὸς ἀντί.
Sic Hector apud Homerum Diomedem fugientem increpat, Iliad. 8.

Νῦν δέ σ' ἀτιμήσουσι: γυναικὸς ἄρ' ἀντετέτυξο.

Idem quoq. Poëta ignauum huiusmodi hominum genus exprobrandi caussa muliebri nomine appellat. Facit enim Menelaum Graecos terga vertentes, tanquàm se viros esse oblitos, insectantem, non amplius esse Achiuos, sed Achiuas, Iliad 7.

Ὤ μοι ἀπειλητῆρες Ἀχαιΐδες οὐκ ἔτ' Ἀχαιοί.

Quod rursus alibi sub Thersitis persona iterauit. Ex quibus locis non dubium est Virgilium illud imitatum, Iliad. 2.

O verè Phrygiae, neque enim Phryges, ite per alta Lib. 9.
Dindyma ——

— ILLAQ. VIRGO VIRI] Virilem animum muliebri opponit. Vir enim hîc non sexus, neque aetatis, sed virtutis, & fortitudinis vox est: cuius quidem quid proprium sit, in oratione quadã apud Sallustium his verbis M. Lepidus ostendit, *Est né viris reliqui aliud, quàm soluere iniuriam, aut mori per virtutem? quoniam quidem vnum omnibus finem natura, vel ferro septis statuit*. Liuius, *Bellum vobis indictum est, magno eorum malo, qui indixêre, si viri estis*. Eodem modo apud Homerum ἀνέρες ἐστέ. Virgilius, Lib. 2.

Ecquid in antiquam virtutem, animosq. viriles. Lib. 3. Aen.

Ouid. in maiore opere Lib. 13.

Arma ego femineis animum motura virilem
Mercibus inserui ——

Seneca in Agamemnone,

Animos viriles corde tumefacto geris.

Hinc proprio vocabulo mulier, quae virile animi robur praesefert, à viro composito nomine virago dicitur. AT ROMANVS HOMO] Obseruat hoc loco Cicero Poëtam ex vno plures intellexisse. Sic etiam alibi Ennius,

—— *de moeris res gerit Opscus.*

— TAMEN ET SI] Pro tam et si, Catullus,

Quae tamen etsi vno non est contenta Catullo.

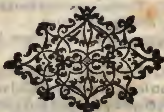
DVCVNTVR FORTE LIGATI MINTVRNIENSEIS] Apud Victorinum haec verba peruerso ordine leguntur.
— ET SAXO CERE, COMMINVIT, BRVM] Παῖδος à

modo interficiẽdi: quem τμήσει figura exornauit: cuius propriũ cùm sit dictiones diuidere, per eam ostendere voluit, in duas partes saxo caput discissum fuisse. Qui locus in Seruio manuscripto Sertorij Quadrimani, vt mihi ipse significauit, apertè ex Ennio affertur.

PRIMI TOMI FRAGMENTORVM.

Q. ENNII

FINIS.

Q. ENNII
FRAGMENTORVM
TOMVS SECVNDVS.

IN QVO CONTINETVR RELIQVIAE

Phageticorum,
Epigrammatum,
Scipionis,
Epicharmi,
Asoti,
Satyrarum,
Protreptici,
Praeceptorum,

Q. ENNII

PHAGETICORVM FRAGMENTVM.

Omnibus at Clupea praestat, Mustela marina; Appul. Apolog. 1.
Mures sũt Aeni, ast aspra Ostrea plurima Abydi:
Est Mytilenae Pectẽ, Aperq. apud Ambraciae amnẽ:
Brundusij Sargus bonus est: hunc, magnus erit si,
Sume. Apriclum piscem scito primum esse Tarentei.
Surrentei fac emas Glaucũ, & Cumas apud: at quid
Scarum praeterij cerebrum Iouis paenè supremei?
Nestoris ad patriam heic capitur, magnusq. bonusq.
Melanurum, Turdũ, Merulamq. Vmbramq. marinã?
† carne. Polypu' Corcyrae, Caluaria pinguia † Atarnae,
† Muriculi. Purpura, † Muriculei, Mures, dulces quoq. Echinei.

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

LIBRI huius inscriptionem, & argumentum ex vno Appuleio intelligere possumus: à quo in Apologia, quam pro se edidit, adcò huiusmodi *ἰχθυφαγικοὶ* Ennij versus mẽdosi, ac faedè corrupti adducũtur, vt nec post Turnebi, & Scaligeri doctissimor. virorũ censurã, pristinae integritati restituti videãtur. Appulei igitur locus sic se habet, *Q. Ennij edes phagetica, quae versibus scripsit; innumerabilia pisciũ genera enumerat, quae scilicet curiosè cognorat.* Quae sanè verba, & inscriptionẽ, & argumentũ indicãt. Sed fortasse pro, *phagetica*, *phagesia* legendum est: quo nomine festa quaedam appellabantur, in quibus epulis, potuq. Veteres profusa hilaritate explebantur. Sed quoniam hi versus cum quibusdam Archestrati eandem videntur complecti sentẽtiam, suspicor hunc librum, vel maiorem ipsius partem Latinum hunc nostrum à Graeco illo auctore, qui Sardanapali

Lib. 21. Aduer. cap. 11.

vitam

vitá vixisse fertur, transtulisse, vel ad illius exemplar lucubrasse. Quod etiam quaedá inscriptionis similitudo suadet. Ille enim suum poëma, vt Lynceo, & Callimacho placet ἡδυπάθειαν, vt vero Clearcho, δειπνολογίαν, vt alijs ὀψοποιΐαν siue γαστρονομίαν, vel γαστρολογίαν inscripsit: in quo quasi de ventre alendo conscriptis legibus, accuratissimè omnia, quae ad palati irritationem pertinent, suo carmine est complexus. Quare meritò Chrysippus dicere solebat, eum Archestrati librum esse quasi quandam totius Epicureae Philosophiae metropolim. Multa de hac re monumentis mandarunt Cleostratus Tenedius, Heraclides Syracusanus, Simonactides Chius, Tyndaricus Sicyonicus, Pantaleon, Mysthaecus, Zopyrinus, Glaucus Locrensis, Sophon, Hegesippus, & Epaenetus. Scripserunt insuper Paxamus ὀψαρτυτικὰ κατὰ στοιχεῖον, Pãcratius ὀψαρτυτικὰ καθ᾽ ἑκάστην τροπήν. Mnesitheus Atheniensis περὶ τ͂ ἐδεστῶν. Melesermus Atheniensis Sophista Culinarium librum: & ne circa hanc artem aliquid remaneret intactũ, Artemidorus Pseudaristophanes omnia culinaria vocabula coëgit. Ex Latinis verò aut solus fortasse Caelius Apitius, aut pauci admodùm eandẽ materiam tractauerunt: non quòd Romanos existimem in ganeis, luxuq. Graecis fuisse temperatiores, sed saltem verecundiores. Nam quae modò Poëta noster scripsit, non vt proprium ipsius argumentum tractauit, sed vt sua industria Latinis auribus ea, quae ab Archestrato Graecè scripta fuerant, paterent. De qua re Appuleius de eodem Ennio loquens, ait, *Alios etiam multis versibus decorauit, & vbi gentium quisq. eorum inueniatur, ostendit: qualiter assus, aut iussulentus optimè sapiat, nec tamen ab eruditis reprehenditur, nec ego reprehendar, qui res paucissimis cognitas Graecè, Latinè proprijs, & elegantibus vocabulis conscribo.* Quis enim ibit inficias hos Archestrati versus nõ esse ab Ennio conuersos? sed more suo, hoc est liberè,

Τοὺς μῦς Αἶνος ἔχει μεγάλους, ὄστρεια δ᾽ Ἄβυδος
Τὰς ἄρκτους Πάριον, τοὺς δὲ κτένας ἡ Μυτιλήνη,
Πλείστους δ᾽ Ἀμβρακία παρέχει ——

Scripserunt etiam carmine praetermissis, quae ad gulam excitandam cibi suauitatem parant, libros de piscium praestãtia, natura, & moribus Caecilius Argiuus, Numenius Heracleota, Pãcrates Arcas, Posidonius Corinthius, & Oppianus Cilix, qui vnicus ex tanto naufragio est superstes. Pedestri verò oratione Leonides Byzantius, & Agathocles Atracius. E nostris autem solus, quod sciam, Ouidius Halieuticõ scripsit: qui ἀκέφαλος, & maiori ex parte decurtatus ad nos peruenit: cuius tandem initiũ Sertorius Quadrimanus, vir singulari doctrina praeditus, & diligens antiquorũ Auctorũ inuestigator, ex vetustissimo codice, nobis sua manu descriptum dedit: quod hũc transcribendum

dum curauimus; rati antiquitatis studiosis non iniucundum fore, haec carmina ab obliuionis faucibus erepta, in medium afferre.

Tertia Phoebei referunt hiberna iugales,
Quùm magni Iouis imperijs te Roma reliqui,
Coniugis & vultu semper cariturus amico,
Exul in extremas adigor moriturus arenas.
Semper vbi immiti canescunt arua pruina,
Aethereusq. ruit sublimi à vertice Corus,
Quando alibi radijs flammantibus arua perurit
Phoebus, & exhaustis feruescunt flumina ripis.
Hîc ego Barbaricae vitans commertia gentis,
Quùm primum noctis tenebras Aurora fugauit,
Desertos scopulos, & littora sola frequento:
Aspiciensq. ferox oculis lachrymantibus aequor,
Conqueror, heu superos nequidquam voce fatigans.
Exciti gemitu pisces è fluctibus imis
Emergunt, mecum forsan fera fata vocantes.
Et ni vox desit, vellent lenire dolentem.
Vnquam nec latebris abducunt corpora caecis,
Ni prius ipse abeam, Solis iam luce cadente.
Ergo equidem experiar, possim si digna referre
Praemia, & aeternis inscribere nomina chartis,
Nomina, quae nullis pereant fugientibus annis.
Quare ô magnorum pars non spernenda Deorum,
Quos tegit in gremio Tethys longeua virente,
Glauce, fluentisonis placidum caput effer ab antris,
Et mecum immensi percurras littora ponti:
Dum populos pelagi canimus, gentemq. natantum.
Spero ego te mihi praesidio percuncta futurum,
Vt qui squammigerae gentis bene nomina noris,
Ni, mendax fuerit quae de te fabula fertur.
Te quondam herboso proiectos littore pisces
Obstupuisse maris rursus sub stagna reuerti,
Extincti quùm iam caelesti luce carerent:
Gramine quùm tacto patriae sola dulcia linquis,
Canae Amphitrites magno succensus amore.
Quare si veteris durant vestigia † moris, † amoris,
Si precibus hominum flectuntur numina ponti,
Huc adsis, dirigasq. pedes, humerosq. natantis.
Sicaniae primùm quaeramus marmora, non quà
Enceladus vastas voluit trans nubila flammas,

Et totas

Et totas quatit assiduis succussibus vrbes.
Ast vbi Neptunus magno fera saxa tridente
Trudens, Italiam Siculis discindit ab aruis:
Forsan & inde tibi veniet pergrata voluptas;
Saxa videns ponti furijs nunc obuia saeuis,
In quo, pro, Circes letalia gramina, vultus
Dilectae quondam Scyllae mutastis amatos.
Hîc tu non poteris fletum cohibere cadentem,
Sed longùm veteres etiam lugebis Amores,
Amplexusq. manu, durae dabis oscula cauti;
Quamuis caeca fremant gemitu speluaca sonanti.
Atque obsessa gerat latitantibus inguina monstris.

*

Mitem luctantem Scarus in limine vidit,

*

Iactantemq. manus rapitur diuersa, nec vnquàm
Desinit infestare minores obuia Thinnos.

*

Aduersi caudam morsu tenet *.

*

At tu quùm vastas terras super aureus it Sol,
Plenaq. vel tacito vectatur Cynthia caelo,
Nequidquam insidias tendas sub nocte silenti,
Nanque procul fluitantem hamum, vel retia cernunt,
Candida nocturnas pellit quùm Luna tenebras.
Idcirco ponti subeat dum templa morare.
Tunc vero nigris videas volitantibus Vmbris.

*

At Murena ferox dimotis *.

*

Saepia tarda fugae, necnon & Polypus haeret.

*

Fluctibus occiduis dicunt haec monstra vagari.
Quae miseros nautas, nauisq. morantur euntes.
At Mugil cauda pendentem verberat hamum.

*

Auxiliumq. vagas Delphin lature per vndas.
Namq. tuas persensit opes Dijs carus Arion,
Quùm tu subducto spumosa per aequora tergo,
Illaesum vectas, patriaq. exponis in acta.

*

Nam

*

Nam gaudent pelago, quales Scombriq. Lupiq.
Atque Boues patula captantes narc fluores.

*

Dicendum Illyricis volitat qui piscis in vndis,

*

Quàm vastas habeat vires in corpore, quamuis
Arma haud vlla homini dederit Natura nocendi.
Ipse Lupo assimilis paruo, setaeq. comantes
Demissae extremae lambunt confinia caudae,
Purpureoq. micant tenuissima colla colore.
Si fortè aduentante die caput extulit vndis,
Atque recens orti lumen conspexit Eoi,
Pallidus extincto tabescit Cynthius orbe,
Nec lucem attonitis fundit mortalibus almam.
Vidi ego, quùm nulli volitarent aëre venti,
Atque obscura nouo cessissent nubila Soli,
Ardua turbinibus mundi conuexa sonoris
Impelli, & crebris nubes fulgescere flammis.
Ac tempestatem mox aduexisse serenam,
Postquàm sub pelagi fluctus ferus ille refugit.

*

Parua Echenaeis adest, mirùm, mora puppibus ingens.

*

—— purpureo tellus qua tunditur aestu.
Antheris est tergo prorsus florente decorus:
Huius in immensa residet lapis abditus aluo
Caeruleus, stellasq. gerit, velut aurea caeli
Tecta micant, postquàm Phaebus caua Tartara adiuit:
Nec curru nocturna volat Phoebaea nitente.
Hunc si Cecropiae suffusum caede volucris
Quis gerat, hic poterit medios impune vagari
Per populos, incedentem non vlla videbunt
Lumina, nigranti veluti res aëre septas.

*

At durus Xiphias ictu non mitior ensis,
Et pauido magno fugientes agmine Thynni.

*

Qui semper spumas sequeris Pompile nitentes,
Cercyrosq. ferox, & ouantes gutture cancri.
Orphas, & herbosa latitans Erythinus in vnda,
Et Sparulus, Sargusq. notis insignis opimis.
Chrysophrys imitata decus, & verba volantum.

Nanque volat, scopuliq. latens in vertice acuti,
Concinit, vt nunquàm melius, sub fronde virenti
Attica auis verna sub tempestate queratur.
—— tum corporis Vmbrae
Liuentis rapidiq. Lupi Percaeq. Tragiq.

—— cauda Melanurus acuta.
Atque Canes, Leporesq. truces, Meruliq. virentes,
Faecundumq. genus Maenae ——

Ipse & purpureo suffusus sanguine Mullus.
—— & molles tergore Ranae.

OMNIBVS AT CLVPEA PRAESTAT] Sic in Appuleij codicibus legitur Iouius, Massarius, & Bellonius. Clupeam esse putāt, quam vulgò Gallico vocabulo Alosam dicimus, Veneti Chiepam, Romani Lacciam, Massilienses Halachiam, Hispani Saualos, Graeci, vt aliqui existimant, θρίσσαν. Quidam verò lōgè Alosam à Clupea, Plinij auctoritate differre autumant: cuius verba sunt, Lib.9.c.15. *Attilus in Pado inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum iugis extractus: Atqui hūc minimus appellatus clupea, venam quandam eius in faucibus mira cupiditae appetens, morsu exanimat:* quod ab Alosā, cùm prorsus dentium expers sit, minimè effici potest. Nec minimus quidem piscis est, nam Romae, & Capuae saepè cubitalem excedere magnitudinem vidimus: & Callisthenes Sybarita, il lib. XIII. τῶν γαλατικῶν his verbis magnum piscem esse tradit: Ἄραρ ποταμός ἐστι τῆς Κελτικῆς παρὰ τὸ Ῥοδανῷ ἡρμόσθαι τὴν προσηγορίαν εἰληφώς. καταφέρεται γὰρ εἰς τοῦτον κατὰ τὴν χώραν τῶν Ἀλλοβρόγων. γεννᾶται δὲ ἐν αὐτῷ μέγας ἰχθὺς Κλουπαία καλούμενος ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. οὗτος αὐξομένης τῆς σελήνης λευκός ἐστι, μειουμένης δὲ μέλας γίνεται παντελῶς. ὑπεραυξήσας δὲ ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀκανθῶν ἀναιρεῖται. εὑρίσκεται δὲ ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ λίθος χόνδρῳ παρόμοιος ἁλὸς, ὃς κάλλιστα ποιεῖ πρὸς τεταρταίας νόσους, τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι τοῦ σώματος προσδεσμευόμενος, τῆς σελήνης μειουμένης. Haec itá Latina fecimus, Arar Celtarū fluuius, itá ab ἡρμόσθαι, quòd scilicet Rhodano coniungatur, appellatus, in eum enim per Allobrogum fines defluit. Nascitur in eo magnus quidam piscis, qui Clupea ab accolis dicitur. Hic crescente Luna albus est, decrescente verò niger omnino fit. Supra modum verò auctus à proprijs interficitur spinis. Porrò inuenitur in eius capite lapis grumo salis persimilis; qui plurimùm quartanis morbis conferre traditur, si deficiente luna sinistris corporis partibus alligatus deferatur. Sed in hoc Ennij loco Clupeam potius ciuitatis, quàm piscis nomē esse arbitror, quae non longè erat à Carthagine,

gine, cuius Strabo meminit, & alij quamplurimi. Lucanus, Lib. 6.

Et Clupeam tenui stationis littore notae. Lib. 4.

Idq. eò magis affirmamus, cùm Poëtae institutum sit referre quibus in locis insigniores, celebrioresq. pisces capiantur: quapropter legẽdum est, *Omnibus at Clupeae praestat Mustela marina.*

Praefert enim hoc versu omnibus Mustelis marinis eas, quae Clupeae nascuntur. MVSTELA MARINA] γαλῆ θαλασσία, ad differentiam fluuiatilis. Nec maritimarum vna est species. Nam, vt ait Galenus, piscis ille, qui magnae est apud Romanos existimationis, quem γαλεξίαν vocant, ex genere est Mustellarum: qui in Graeco mari nuſquàm visus est. Γάλεος etiam apud Rhodios summo in pretio habitus fuit. Fluuiatilem verò Saluianus, Rondeletius, & Bellonius eam esse volunt, quae à lambendis petris, Lampetra appellatur. Veteres verò ob maculosum tegmen Mustelam vocauerũt, quòd ad terrestris Mustelae similitudinem accedit. MVRES SVNT AENI] Marinorum Murium meminit Aelianus; eosq. ait, quamuis exiguo sint corpore, domesticis tamen esse audaciores: ac fiducia inexpugnabili munitos: nam ad pugnã prodeunt duplici fidentes armaturae, praedurae scilicet pelli, & dentiũ robori. Pugnant enim cũ valẽtibus piscibus, ac hominibus rei piscatoriae peritissimis. Eius verba haec sunt. Τῶν γε μὴν οἰκετῶν θρασύτεροι οἱ θαλάττιοι. μικρὸν μὲν αὐτῶν τὸ σῶμα, τόλμα δὲ ἄμαχος. καὶ θαῤῥοῦσι δύο ὅπλοις, δορᾷ τε εὐτόνῳ, καὶ ὀδόντων κράτει. μάχονται δὲ καὶ τοῖς ἰχθύσι τοῖς ἁδροτέροις, καὶ τῶν ἁλιέων τοῖς μάλιστα θηρατικοῖς. Quod idem Oppianus libro I. Ἁλιευτικῶν expressisse videtur,

Lib. 3 de Alim. facul. cap. 31.

Lib. 9 de Animal. c. 41.

—— ἐν δὲ μυῶν χαλεπὸν γένος, οἳ περὶ πάντων
Θαρσαλέοι νεπόδων, καὶ τ' ἀνδράσιν ἀντιφέρονται,
Οὔτι τόσοι περ ἐόντες. ἐπὶ στερεῇ δὲ μάλιστα.
Ῥινῷ καὶ πυκινοῖσι πεποιθότες ἔνδον ὀδοῦσιν
Ἰχθύσι, καὶ μερόπεσσιν ἀρειοτέροισι μάχονται.

Hos versus Lippius Collensis sic Latinè reddidit,

Audaces mures non magno corpore, fidunt
Viribus haud magnis: sed dura pelle uigorem
Ostentant: firmi confidunt robore tergi:
Contra mortales pugnant, contra agmina ponti.

Aenum Traciae Vrbem fuisse, testantur Hesychius, Eustathius, Strabo, Suidas, & Plinius, qui ibi Polydori tumulum fuisse tradit. Stephanus eodẽ nomine flumen etiã appellari asseruit: quod, vt Hermolaus in Plinianis castigationibus ait, è Germania in Danubium defertur, Vindelicos à Norico discriminans. — AST ASPRA OSTREA PLVRIMA ABYDEI] Abydus Asiae Vrbs, Leandri patria, suauissimo Musaei poëmate percelebris: à Milesijs quondam in Hel- Lib. 4. c. 11

lesponti faucibus condita: cui Sestus Europae Oppidum est oppositum, praecipiti infelicis Erûs è turri lapsu, & Leandri naufragio nobilitatũ. Quod non modò ex hoc loco Ostreis plurimùm abundare perspicuũ est: sed & ex his Catulli versibus, ex Ithyphallico, vt opinor, carmine, *Hunc locum tibi dedico, consacroque Priape,*

Quà domus tua Lampsaci est quàque Priape,

Nam te praecipuè in suis vrbibus colit ora

Hellespontiaca, caeteris ostreosior oris.

Li 1. Geor. Virgilius, *Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi.*

Lib. 9. Lucanus de Chalcedone, quae est in eodem maris tractu,

—— & ostriferam dirimat Chalcedona cursu.

Li 2. Paed. Clemens Alexãdrinus vbi eos accusat, qui ingluuiae dediti, transmarinas escas anxiè perquirunt, ὄστρεα τὰ Ἀβυδηνὰ nominat. Varro Satyra, quam περὶ ἐδεσμάτων inscripsit Tarentina laudauit, Horatius, Circaea, Sergius Orata, qui primus Ostreorum viuaria in Baiano inuenit, Lucrina, de quibus etiam Varro,

Tunc nuptiae videbant Ostreas Lucrinas.

Martialis, *Ostrea tu sumis stagno saturata Lucrino.*

Et rursus, *Ebria Baiano veni modo concha Lucrino.*

Satyr. 8. Iuuenalis, *—— caenet licet ostrea centum Gaurana ——*

Sed omnibus Licinius Mutianus Cyzicena praetulit, quo nomine

Lib. 1. Fast. Abydena intelligit. nam Cyzicus in Propontide est. Ouidius,

Hincq. Propontiacis haerentem Cyzicen oris.

Sic enim ille de Ostreis loquens, ait, *Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Brittannicis, suauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Istricis, candidiora Circeiensibus.* Vnde in veteri Epigrammate,

Ennaeae Cererem nurus frequentant,

Raptam Cyzicos ostreosa diuam.

Lib 4. Strabo ait lacum supra Rhodani ostia, quẽ στομαλίμνην vocant, Ostreis admodùm esse feracem. Ea Romanis summo precio fuerunt: qui-

Lib. 32. c. 6 bus diu, vt inquit Plinius, mensarum palma tributa est. Varro Satyra ἐπὶ τῇ φακῇ μῦρον,

Nec multi nummus piscis ex salo captus

Elops, neque Ostrea illa magno captata

Quiuit palatum suscitare ——

Idem rursus alia Satyra, quae inscripta est, ἕως πότε, περὶ ὡρῶν querentem nescio quem inducit,

Non posse Ostrea se Romae praebere, & Echinos.

Lib. 13. Lucilius, *Heis itidem in coena dabis Ostrea millibu' nummûm Empta —*

Quo autem modo ea condiebantur, Caelius Apitius nepotum om-

nium

nium lautissimus in Thalassa demõstrauit; qui etiã quomodo ea diu asseruarentur, diligenter excogitauit: nam Traiano apud Parthos longè multorum dierum itinere à mari agenti, Ostrea recentia misit. EST MITYLENAE PECTEN] Impressi Appuleij codices, & Turnebus habent, *Mus Mitylenae est*, sed nimis deprauatè: nam postquàm supra dixerat, *Mures sunt Aeni*, quid opus erat addere, *Mus Mitylenae est*? Scaliger vir summo ingenio, sed nimis interdum in Veterum scriptis emendandis sibi fidens, legit,

Mitylus, & Pecten, Charadrusq. apud Ambraciae amneis.

Quae mihi non arridet lectio, quandoquidem Graeca Archestrati verba, quae superiùs retulimus, apertè Pectines Mitylenae esse declarant. Eoq. magis quam scripsimus lectionem, probamus, quò Plinius Mitylenis, laudatissimos Pectines esse, ait: & Clemens Alexandrinus, & Pollux inter praestantissima gulae irritamenta κτένας Μιτυληναίους recensent. Sunt autem κτένες ex genere τῶν ὀστρακοδέρμων: quos Gaza Latinè Pectines, & Pectunculos vertit, sed non omnino rectè: nam Plinius manifestè Pectines à Pectunculis discernit. APERQ. APVD AMBR. AMNEIS] In Appuleio hic locus ità foedissimè coinquinatus legitur, *Caradrum, quae apud Vmbraciae finis*. Scaliger, vt diximus emẽdat. *Charadrusq. apud Ambraciae amnes*: quo nomine nullum hactenus memini piscem, sed auem, quam nos Rupicem, siue Hiaticolam dicimus, χαράδριον appellari, παρὰ τὸ ἐν ταῖς χαράδραις διατρίβειν. Quod Aristophanes in Auibus videtur innuisse,

Lib. 32. c. 11
Lib. 2. Pedag. c. 1.
Lib. 6. c. 10.
Lib. 32. cap. 11.

Ὕδωρ φέρουσι κάτωθεν ἐς τὸν ἀέρα
Οἱ χαραδριοί, καὶ τἆλλα ποτάμι᾽ ὄρνεα.

Est autem haec auis inexplebilis voracitatis, nam simulac nimio cibo, potuq. se ingurgitauerit, ventrem deijcit, vt se rursus expleat. Quo vitio Hipponax more suo quendam carpens, quòd inter coenandum surgebat ad aluum exonerandam, vt nouo inferciré posset onere, μεσηγυδορποχέστην appellauit. Itaq. non Charadrus, sed Aper legendũ existimo; qui ab Athenaeo, ni fallor, ποτάμιος χοῖρος, & κάπρος dicitur: queadmodũ & ab Aristotele: qui ait in Acheloo amne vocalẽ habitũ esse: cuius verba Plinius ità Latinè est interpretatus, *Et is, qui Caper vocatur, in Acheloo amne grunnitum habet*. Sed vetusti Plinij codices nõ *Caper*, sed *Aper* habent, quãuis apud Aristotelẽ, vt diximus, Graecè κάπρος legatur: qua vocis similitudine multi magni nominis interpretes decepti, saepè pro, κάπρος, *Caper* malè transtulerunt, vt rectè admonet Paullus Leopardus in II. suarũ emendationũ cap. X. Archestratus autẽ, à quo id fortasse Ennius acceperat, Aprum Ambracium mirũ in modum extollit, admonetq. pari auri pondere esse emendũ,

Lib. 4. de Animal. c. 9
Li. 11. c. 55

Νυτὰρ

Αὐτὰρ ἐς Ἀμβρακίαν ἐλθὼν εὐδαίμονα χώραν
2 *Τὸν κάπρον γ' ἂν ἐσίδῃς ὠνοῦ, καὶ μὴ καταλείπε*
Κ'ἂν ἰσόχρυσος ᾖ ——

Lib. 1. Var. Lect. c. vlt. Quamuis Hieronymus Mercurialis obseruet, hoc loco *κάπρον* non de pisce intelligi, sed de haedo ex Ambracia, qui teste Varrone in Satyra *περὶ ἐδεσμάτων* inter summas delicias habebatur. Apros quoque pisces apud Argiuos optimos nasci, ex hoc Philemonis, vt opinor, senariolo liquet,

Ἐξ Ἀττικῆς γλαυκίσκον, ἐξ Ἄργους κάπρον.

BRVNDVSII SARGVS] *Σάργος* eodem nomine à Graecis, Latinisq. appellatur. Lucilius Aegyptium probat,

Quam praeclarus Elops, quem Aegypto Sargu' mouebit.

— APRICLVM PISCEM] Otiosa est dictio *piscem*, quae ex alicuius indocti glossemate in Appulei contextum irrepsit: legendumq. hunc locum censeo,

Sume, ast Apriculum scito primum esse Tarenti.

Hunc *καπρίσκον* Graeci appellant. Saluianus in Aquatilium historia, *καπρίσκον*, & *κάπρον* eundem esse affirmat: cuius opinioni non omnino assentimur, cùm Ennius diuersam sanè Apri, & Apriculi mentionem fecerit; alterumq. Ambraciae, alterum verò Tarenti nasci dicat.

SVRRENTI FAC EMAS GLAVCVM, ET CVMAS APVD] Vulgata Appuleij exemplaria, habent *Surrenti Aelopem fac emas, Glaucum apud Cumas quid*, Scaliger verò fecit,

Surrentei Lopadas, Glaucum Cumas apud: atquid?

Praetermisit ea verba, *fac emas*, quae & in Appuleio perspicuè leguntur, & Archestrato sunt valde familiaria. Sic enim de Apro, vt supra retulimus, dixit,

Τὸν Κάπρον γ' ἂν ἐσίδῃς ὠνοῦ ——

De Mugile, vt ex Aegina ematur,

Κεστρέα δ' Αἰγίνης ἐξ Ἀμφιρύτης ἀγόραζε.

Idem de Murenarum praestantia loquens, quae intrà Siculi freti angustias capiuntur,

Ἰταλίας δὲ μεταξὺ κατὰ στεινούμενα πορθμὸν,
Ἡ πλωτὴ μύραινα καλουμένη ἄν ποτε ληφθῇ.
Ὠνοῦ. τοῦτο γάρ ἐστιν ἐκεῖ θαυμαστὸν ἔδεσμα.

Item de Sue, quem in Ponto, & Aeni piscantur.

Ἐν δ' Αἴνῳ καὶ τῷ Πόντῳ τὴν ὗν ἀγόραζε.

Li 32. c. 11 Sed in Appuleio corruptè omnino legitur, *Surrenti Elopem*. Plinius enim Ouidij auctoritate asserit Elopem nostris vndis esse incognitũ.
Lib. 5 c. 10. Vnde Quinctilianus, *Et piscium quoque genera*, inquit, *alia planis gaudent, alia saxosis, regionibus quoque, littoribusq. discreta sunt: nec Elopē*

nostro

nostro mari, aut Scarum ducas. Columella, *Atque vt littorum, sic & fretorum differentias nosse oportet, ne nos alienigeni pisces decipiant: nō enim omni mari potest omnis esse, vt Elops, qui Pamphilio profundo, nec alio pascitur.* Confirmat Aelianus libro VIII. περὶ ζώων ἰδιότητος, Elopē in profundo Pamphilio esse, indeq. tamen vix, & admodùm rarò capi. Ex quo apparet falli Appionem Grammaticum, qui Elopem eundē cum Accipensere esse existimauit. Ouidij locus ex Halieutici fragmento notus est, Lib. 8. c. 16.

Et pretiosus Elops, nostris incognitus † oris. † undis.

Videtur Ouidius adiunctum illud pretiosum, expressisse ex Epicharmo, qui in Musis, Elopem πολυτίματον dixit: qui si nostris oris incognitus est, quomodo vt Surrenti ematur suadet? Elopi autem Rhodio à Scriptoribus palma tribuitur, ab Archestrato verò Syracusano, sic enim ait, Τὸν δ' ἔλοπ' ἔσθε μάλιστα Συρακούσαις ἐνὶ κλειναῖς

Τόν γε κρατιστεύοντ'. οὗτος γὰρ ἂν ἐστὶν ἐκεῖθεν
Τὴν ἀρχὴν γεγονώς, κἂν ἢ περὶ νήσους,
Ἢ περὶ τὴν ἄλλην που ἁλῷ γῆν, ἢ περὶ Κρήτην
Λεπτὸς καὶ στερεὸς, καὶ κυματοπλὴξ ἀφικνεῖται.

Quare doctè Scaliger pro, *Elopem*, reposuit, *Lopades*: quae marinae cōchae sunt, gustu suauissimae: de quibus Plautus Parasito Medico,

Adducite Lopades, Echinos, Ostreas.

De Glauco pisce, ità à colore vt tradit Eustathius, appellato, plura ab Aristotele Oppiano, Plinio, Athenaeo, Bellonio, alijsq. dicta sunt. Sed qui Athenis nascuntur, videntur ex Senario, quem supra retulimus, in pretio fuisse. — CVMAS APVD] Lucretius, Lib 6.

Is lacus est Cumas apud ——

— AT QVID SCARVM PRAETERII CEREBRVM IOVIS] Scarum, quoniam omnium piscium suauissimus habetur, vt tradit Plinius, Athenaeus, Galenus, Eustathius, & alij, meritò Poëta *Iouis cerebrum* appellauit, Veteres enim Ioui delicatissima suauissimaq. edulia tribuerunt. Vnde optimum caseum, Iouis lac, dixit Euripides apud Athenaeum, Lib 9. c. 17. & l. 32. c 9. Lib. 7. Li. 14. c. 30

Καὶ τυρὸς ὀπίας ἐστὶ καὶ Διὸς γάλα.

Et Persae, Clearchi testimonio opiparas epulas, Διὸς, καὶ βασιλέως ἐγκέφαλος dicebant: quas Ephippus in Ephebis, inter secundae mensae bellaria enumerat. Addunt insuper gulae nimiùm indulgentes Scarum, nisi cum suis fecibus edatur, insipidum esse. Quo dicto moneri puto, nihil prorsus ex eo pisce reijciendum. Quare Epicharmus in Hebes nuptijs scripsit, Ne dijs quidem licere Scari feces proijcere: quas magnopere in hoc disticho extollit. Martialis,

Hic Scarus aequoreis qui venit obesus ab vndis,

Visceri-

Viſceribus bonus eſt, caetera vile ſapit.

Sed ideò fortaſſe Siculus Epicharmus magnopere Scarum commendabat, quòd in Siculo freto praeſtantiſſimi capiantur. Vnde Arbiter,

Ingenioſa gula eſt, Siculo Scarus aequore merſus
Ad menſam viuus producitur ——

Hunc piſcem Italicis littoribus prorſus ignotũ Octauius praefectus claſſis primus nauibus aduexit, eumq́. inter Hoſtiam, & Campaniae littus, tanquàm in terra fruges diſſeminauit. Indeque Scari praeſtantiam oriri arbitror, quòd ſolus è piſcibus ruminet, ſolusq́. vt à Seleuco Tharſienſi proditum eſt, dormiet. Eleuſi pulcherrimos quoque Scaros eſſe, Lynceus Samius ſcribit, & Epheſi Archeſtratus. NESTORIS AD PATRIAM] Pilon Achaiae vrbem περιφραστικῶς intelligit. MELANVRVM] Anapaeſtus pro dactylo. Ouidius Halicutico,

Quin laude inſignis caudae Melanurus ——

Et ibidem, —— *cauda Melanurus acuta.*

Quo nomine Graeci à caudae nigredine appellarunt: eamq́. denominationem Latini vt propriam retinuerunt. Gaza apud Ariſtotelem
Lib. 32. cap. ult. vulgarẽ ſequutus morem, Oculatam vertit, quae paſſim hodie Occhiata dicitur; licet Plinius in piſcium Catalogo Oculatam à Mela-
[illegible] nuro diſtinguere videatur. Alciatus in Plautino lexico Oculatam eſ-
In Cap Lib. 14. Aduer. cap 18. ſe ait, quam Plautus Ophthalmiam appellauit. Turnebus autẽ vult, Plautum eo modo Ophthalmiam carnem oculis vicinam, oculosq́. intellexiſſe, quo Lucilius Cephalaeam carnem capitis, cùm ait,

—— *abdomina Thynni*
Aduenientibus priua dabo, carnem, & Cephalaeam.

TVRDVM, MERVLAMQ.] Hanc Graeci vt marem κόσσυφον, illum verò vt foeminam κίχλην vocant. Numenius in Piſcatorio.
— ἠὲ μελάγχρουν κόσσυφον, ἢ κίχλας ἀλιειδέας. Quare aliqui exiſtimauerũt Turdum eſſe foeminam, & Merulae nubere. Sunt etiam, qui & ſexu, & ſpecie differre contendant: vtrunq́. tamen in ſaxatilium genere re-
Lib. 8. hiſt. Ani. c. 15. cenſent Ariſtoteles, Columella, Plinius, Oppianus, Philotimus, Di-
Lib 8 c 16. philus, & Diocles in primo libro ὑγιεινῶν. Quapropter & boni ſucc-
lib 9 c. 15. ci, atque concoctu faciles, vt reliqui ſaxatiles exiſtimantur. — VM-
Lib. 1. BRAMQ. MARINAM] Haec à Graecis communi vocabulo Σκίαινα dicitur; à Numenio verò in loco ſupramemorato Σκιαδεὺς, &
Lib. 32 c. 11 ab Epicharmo in Nuptijs Hebes Σκιαθί. Plinius Graecũ nomen retinens Sciaenam vocauit. Reliqui verò Latini Graecam nominis ſigni-
Lib. 4. de ling. Lat. ficationem exprimentes, à colore, vt ait Varro, Vmbram dixerunt: quod ipſum confirmat Ouidius cùm ait,

—— *tum corporis Vmbrae Liuentis* ——

Nos

Nos horum imitatione patrio sermone *Ombrinam* appellamus: cuius caput summo precio habetur, & inter delicatiores epulas numeratur. — POLYPV' CORCYRAE] Polypum veteres Graeci, à quibus Latini idem nomen acceperunt, à pedum multitudine appellarunt. Recentiores verò pedum numerum exprimentes, ὀκτάποδα dixerunt. Itali antiquam Graecam, & Latinam vocem seruantes, *Polpo*, per syncopen nominant. Hic autem locus ex Archestrato videtur desumptus, qui in Caria, & Thaso ait, optimos esse Polypos, Corcyram verò plures, ac magnos alere,

Πούλυποι ἔντε Θάσῳ, καὶ Καρίᾳ εἰσὶν ἄριστοι,
Καὶ Κέρκυρα τρέφει πολλοὺς, μεγάλους τε τὸ πλῆθος.

— CALVARIA PINGVIA] Intelligit fortasse salsamēta, quae ex Thynni capite fiebant. Verùm potius legendum censeo, — *Caluaria pinguis*. Est enim procul dubio Caluaria piscis nomen, vt ex Appulcio liquet; qui in I. Apologia ait, *Memento tamen tam ridiculum argumentum fore, desiderata ad res Venereas marina obscoena, quàm si dicas marinum Pectinem comendo capillo quaesitum, vel aucupandis volantibus, piscem Accipitrem, aut venandis Apris, piscem Apriculum, vel eliciendis mortuis, marinam Caluariam*. Quae forsitan piscis ille est, qui siue quòd totus capite constet, siue ab orbiculari figura Orbis appellatur: qua de caussa malè in vulgatis Plinij codicibus *Orchis*, pro, *Orbis* habetur: quemadmodum etiam Isidori auctoritate comprobatur. Aliqui pro, *Caluaria pinguia*, legunt, *Cephalaeaq. pinguia*. ATARNAE] Atarna auctore Stephano ciuitas est inter Mysiam, & Lydiam propè Lesbum. Sunt qui legant, *Acarnae*, quae Magnesiae est oppidum. Aliqui verò eandem lectionem approbantes, *Acarne* hîc non loci, sed piscis nomen esse existimant: cuius mentio est apud Plinium lib. XXXII. cap. XI. Et ni fallor idem ab Hesychio ἀχάρνα dicitur, & ἄχαρνος à Callia in Cyclopibus: qui piscis ad Pagri, vel Erythrini similitudinem accedit, oculis magnis, & squamis argenteum colorem referentibus. PVRPVRA] Πορφύρα. Est è genere turbinatorum, cuius celebre nomen est ob liquorem, quem lanis inficiendis idoneū habet. Lucilius Pelori purpuras laudauit,

Lib. 32. cap. 2.
Lib. 12. Orig. c. 6.

Ostrea nulla fuit, non purpura nulla Pelori.

Lib. 3. Satyr.

— MVRICVLEI] Muriculi, qui & Musculi à Muribus dicuntur, inter testacea numerantur. Malè autem in Appuleio *Matriculi*, habetur. — MVRES] Lego *Murex*, ne tam saepè eiusdem piscis nomen repetatur. Differt sanè à Purpura Murex, cuius etiam sanguine lanae purpureo colore fucantur. — DVLCES QVOQVE ECHINEI] Athenaeus etiam Echinos γλυκεῖς esse ait: qui, vt Grammatici tradunt, ità appellati sunt, ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι ἔχεσθαι διὰ τὰς ἀκάνθας: quod

Lib. 3. c. 7.

KK scilicet

ſcilicet ob aculeos teneri non poſsint. Poſt haec caetera quoque exquiſitorum piſcium genera fortaſſe numerabantur: quae ab heluonibus toto mari ſummis ſumptibus diligentiſsimè perquirebantur: vt Maeandri Anguillae, Macedoniae, Rhegij, & Boeotiae; Scyathi Mugiles; Pelori Conchae; Maenae, quae in Lipara capiuntur; Pſettae Atticae; Thynnus Tyrius, Samius, & Byzantius; Muli Ionici; Hippurus Caryſtius; Auratae Epheſiaé, & Tarentinae, Paſſeres Chalcidienſes, & Eleuſini; Vulpes Rhodiae; Myli, qui ex Pōto deferūtur; Aphiae Phalericae, licet Chryſippus in libro περὶ τῶν δι' αὑτὰ αἱρετῶν Atticas probet, & Rhodias Lynceus Samius in quadam ad Diagoram epiſtola. Laudabantur etiam, vt opinor, Muraenae ex Porthmo Eubaeae

Lib. 13. ciuitate, Tarteſiae, & Siculae; de quibus Martialis,

Quae natat in Siculo grandis Muraena profundo.

Satyr. 5. Iuuenal. *Vironi Muraena datur, quae maxima venit*
Gurgite de Siculo ——

Praetereà Lupi Mileſij, quos ideò Archeſtratus θεότιδας cognominauit, quia, vt Hiceſius ait, palato gratiſsimi ſunt, vt vel principem obtineant locum. Illi etiam ſumma in exiſtimatione habentur, qui Romae in Tiberi, & praeſertim inter duos pontes capiuntur: quorum

Lib. 16. Satyr. C. Titius in Oratione, qua legem Fanniam ſuaſit, Lucilius, & Hora-

Ser. lib. 2. Satyr. 2. tius meminerunt. Attius noſter Syncerus Rhombos Sinueſſanos pro-

Lib. 9. c. 54 bat, Plinius Rauennates, Ouidius Hadriacos, vbi ait,

In Halieut. —— *& Hadriaco mirandos litore Rhombos.*

Q. ENNII EPIGRAMMATVM RELIQVIAE.

EIVSDEM EPITAPHIVM AB IPSOMET CONDITVM.

Cic. lib. 1. Tuſ. ADſpicite ô Ceiueis ſenis Ennij imagini' † formā † vrnam
Heic † voſtrūm panxit maxuma facta patrū. † veſtrū pinxit.
Idem. ibid. & de Senect. Nemo me lacrumeis decoret, nec funera fletu
Facſit. † quur? volito viuo' per ora virūm. † quom.

HIERO-

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

ADSPICITE O CEIVEIS] Poëta cùm iam longius aetate prouectus eum diem, qui semel mortalibus obeũdus est omnibus, non longè abesse cognosceret, hoc ipsemet de se elogium, tanquàm sui funeris cantator Cygnus suauissimè modulatus est. — SENIS ENNII IMAGINI' FORMAM] Hinc etiam comprobari potest in Ennij sepulchro eius statuam fuisse erectam. HEIC VOSTRVM PANXIT MAXVMA FACTA PATRVM] Gloriosas scilicet Romanorum res gestas, quas in Annalium libris explicauit. Sunt qui pro, *maxuma*, legant, *fortia*: vnde fortasse Virgilianum illud, *Fortia facta* patrum — NEMO ME LACRVMEIS DECORET] Suos prohibet, ne se in funere lacrimis prosequantur, cùm praeclarissimis suis lucubrationibus immortalitatis memoriam sit consequutus: viuusq. omnibus saeculis per doctorum ora sit volitaturus. Quare Cicero de spe immortalitatis ait, *Sed nescio quomodo inhaeret in mentibus, quasi saeculorum quoddam augurium futurum: idque in maximis ingenijs, altissimisq. animis, & exiſtit maximè, & apparet facillimè. Quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, & periculis viueret? Loquor de principibus. Quid Poëtae? nonne post mortem nobilitari volunt? Vnde ergo illud, Adspicite ô Ceiueis*, & caet. Et mox, *Mercedem gloriae flagitat ab his, quorum partes affecerat gloria.* Et alibi relato eo versu, *Nemo me lacrumeis decoret*, & caet. subdit, *Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur.* In quo loco, & alio etiam apertius Ennianam sententiã Solonis dicto praetulit: qui his verbis negat, velle se suam mortem dolore amicorum, lamentisq. vacare, Li. 1. Aen. Lib. 1. Tusc. De Senect. Lib. 1. Tusc.

Μὴ δέ μοι ἄκλαυστος θάνατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι
Καλλείποιμι θανὼν ἄλγεα, καὶ στοναχάς.

Quae sic vertit Cicero, Lib. 1. Tusc.

Mors mea ne careat lacrimis: linquamus amicis
Moerorem, vt celebrent funera cum gemitu.

— NEC FVNERA FLETV] Expressit hanc eandem sententiam Horatius in II. Carm. Ode 20.

Absint inani funere neniae, Luctusq. turpes, & querimoniae.
Compesce clamorem, ac sepulcri Mitte superuacuos honores.

FACXIT] Veteres eodem modo vicxit, iuncxit, & similia scripserunt. — QVVR' VOLITO VIVO' PER ORA VIRVM] Li. 3. Georg. Virgilius, —— *victorq. virûm volitare per ora.*

Lib. 12. Et rursus, —— *viusq; per ora feretur.*
Beroaldus verò minimè animaduertens, quãtùm huic carmini dictio illa, *viuus*, & venustatis, & dignitatis addat, vt vitaret *s* litterae extritionem, legit, —— *volito docta per ora virûm.*
Quo epitheto quamuis Palladius Ciceronis epitaphium clauserit, nihilominus dictionem illam *viuus*, tanquàm inscriptionis animam, non praetermisit. Ita enim ait,

At, ne quid Fortuna viro nocuisse putetur,
Viuus in aeternum docta per ora volat.

P. SCIPIONIS AFRICANI TVMVLVS.

Sen. lib. 19 Epist.

HEic est ille situs, quoi nemo ceiuci, neque hostis
Quibit pro facteis reddere operae pretium.

EXPLICATIO.

HEIC EST ILLE SITVS] Haec Ennium de Africano dixisse testatur hoc modo Cicero in II de legibus, *Declarat etenim Ennius de Africano, Heîc est ille situs, verè: nam siti dicuntur ij, qui conditi sunt: nec tamen eorum antè sepulchrum est, quàm iusta facta, & corpus incensum est.* Haec eadem paenè Ennij verba in Annibalis, Scipionis aemuli tumulo, vt ab Auctore de viris illustribus proditum (Cap. 42.) est, insculpta erant: qui de Annibale loquens, ait, *Positus est apud Libyssam in arca lapidea, in qua hodie quoq. inscriptũ est,* ANNIBAL HIC SITVS EST. Qui loquendi modus Antiquis frequenti admodùm in vsu fuit. Lucilius,

Seruus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam
Lucilius Columella heîc situs est ——

Lib. 19. Epist. Caeterùm in Seneca, vbi reliqua huius tumuli verba leguntur, prior versus hoc modo ἀκέφαλος habetur, *Deinde Ennianos colligit versus, & in primis illos de Africano scriptos, cui nemo ciuis, neque hostis, quit vult pro factis reddere operae pretium.* Qui locus ità, vt scripsimus, est emendandus: & optimè quidem quisquis ille fuerit, decurtato huic carmini quatuor illa à Cicerone relata verba praeposuit, vt illud propriae integritati restitueret. — QVOI NEMO] Amplificat Scipionis laudem à meritorũ magnitudine. — NEQVE HOSTIS] Nam etiã hostibus virtus est admirabilis. — OPERAE PRETIVM]

Budaeus

Budaeus referens hunc Liuij locum, *Tempus est, opulenta nos, ac ditia stipendia facere, & magna operae pretia mereri*, interpretatur, *magna operae pretia*, magna praemia militiae. Caeterùm, ne hic versus redũdet syllaba, extrema verba per syncopen legenda sunt, *operpretium*, uel *opraepretium*. In Annot. Pandect. Lib. 21.

DE EODEM.

A Sole exoriente supra Maeoti' paludes Cic. lib. 5. Tusc.
Nem' est, quei facteis me aequiparare queat.
Si fas caedendo caelestia scandere quoiquam est: Lact. lib. 1. diuin. inst. cap. 58.
Mi solei caelei maxuma porta patet. Sen. lib. 19 Epist.

EXPLICATIO.

A SOLE EXORIENTE] Inducit Poëta in hoc epigrammate, vt ex V. Ciceronis Tusculana cognoscere licet, Scipionẽ de immortalibus suis gestis, victorijsq. gloriantem. Ita enim ait, *Et est in aliqua vita praedicabile aliquid, & gloriandum, ac praeseferendum: vt Epaminondas*,

Consilijs nostris laus est attonsa Laconum.

Vt Africanus, A Sole exoriente, & caet. Videntur hi versus ad illorum aemulationem elucubrati, qui apud Aristidem ex quodam Poëta in Cimonis laudem habentur in Oratione De Paraphthegmate, & in illa pro Quatuor viris,

Οὐδενί πω κάλλιον ἐπιχθονίων γένετ' ἀνδρῶν
Ἔργον ἐν ἠπείρῳ καὶ κατὰ πόντον ὁμοῦ.
Nullus adhuc tantùm pariter terraq. mariq.
Edere mortalis vir facinus potuit.

MAEOTI' PALVDES] Ita meliora Ciceronis exemplaria habẽt; aliqua verò *Meotidas paludes*. Ex quibus deprauatae lectionis vestigijs conijcio legendum esse, *Maeotidi'*, vel *Maeotido' pludes*, pro, *paludes*. Saepè enim Veteres breues syllabas quasi pronunciando obsorbebant, vt *fnestra*, *snex*, pro, *fenestra*, & *senex*; & itá Horatium fecisse arbitror, *sterilis ve diu plus*, pro, *palus*, ne syllabae modulum vitiaret. In Poët. Dionysius Afer — Μαιώτιδος ὕδατα λίμνης. Est haec palus in Scythia in Euxinum influens: de qua Herodotus in Melpomene, Eustathius in Dionysij commentarijs, alijq. complures. Affert etiã primum huius epigrammatis carmen Mamertinus in Genethliaco Ma-

ximiano Augusto dicto: cuius verba, quoniam aliquid conferre videntur ad huius loci intelligentiam adscribam. *Etenim*, inquit, *quod ait ille Romani carminis primus Auctor, A Sole exoriente vsque ad Maeotidas paludes, id nunc longius, longiusq. protendere licet, si quis hostilem in mutuas clades vesaniam toto orbe percenseat. Etenim ab ipso Solis ortu non modò haec citra Maeotin sub extrema Septentrionis plaga, quà feruidum caput Danubius euoluit, quaq. horridus secat Albis Germaniam, sed etiam sub ipso lucis occasu, quà Tingitanum litus Calpetano monti obuium latus in mediterraneos sinus admittit Oceanum.* Videtur autem Ennius vnico hoc versu, non vt caeteri Poëtae ab Oriente ad Occidentem, siue à Septentrione ad Austrum vniuersum orbis ambitum esse complexus: sed diuerso sanè loquendi modo pro Sole exoriente Matutinam, & Australem plagam, pro Maeotide palude Septentriones, & Vespertinas caeli partes significasse. NEM' EST QVEI FACTEIS ME AEQVIPARARE QVEAT] Aliqui legunt, me exuperare queat. Simili elocutione Attius, vt opinor, hoc trochaico vsus est, *Queis homo te exuperauit vnquàm gentium impudentia?*

SI FAS CAEDENDO CAELESTIA SCANDERE] Cōditionem apposuit: nam ijs, qui humano cruore manus commaculauerint, non modò caeli non patet aditus, sed tanquàm profanis ne sacra quidē attrectare licet. Quare Virgilius Platonis in Phaedone auctoritatem sequutus, Aeneam sic facit Troianorum Penates attingere renuentem,

Li. 2. Aen.

Me tanto è bello digressum, & caede recenti

Attrectare nefas —— Sed Lactantium, quomodo Ennium subsannet, audiamus: qui videtur hoc loco *si*, non conditionaliter, vt vt ita dicam, sed assertiuè accepisse. *Ille autem*, inquit, *qui infinita hominum millia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modò in templum, sed etiam in caelum admittitur. Apud Ennium sic loquitur Africanus,*

Si fas caedendo caelestia scandere cuiquam est:

Mî soli caeli maxima porta patet.

Scilicet quia magnam partem generis humani extinxit, ac perdidit. O quantis in tenebris Africane versatus es: vel potius ô Poëta, qui per caedes, & sanguinem patere hominibus in caelum adscensum putaueris. Senecae exēplaria passim habent,

Si fas est plagas Caelestum scandere cuiquam.

In quibusdam verò antiquioribus legebatur,

Ni, vel, *Si faciendo plagas caelestum scandere cuiquam.*

Lib. 1. Aduer. cap. 11

Ex cuius scripturae notis Ferdinandus Pincianus admonet Lactantij lectionē esse sequendam. Caeterùm ex ijsdem Petrus Pithoeus conijcit

olim

olim scripsisse Ennium, & ita apud Lactantium hunc versum esse emẽdandum, *Si fas endo plagas Caelestum ascendere cuiquam.* Deinde, vt suam sententiam confirmaret, addit, *Si enim ita scripsisset Ennius. Si fas caedendo, non debuit, nec verò potuit tam acriter reprehendi: quandoquidem conditionem adiecit hanc, Si fas, quae potuit non vera esse. At si ità, vt dixi, versus hic reponatur, reprehendi iure potuit.* Mihi verò vt Lactantij lectio magis placet: ita minus eius interpretatio: nam iure Ennius defendi posse videtur: qui Scipionem non de caedibus, vrbiumq. direptionibus, & incendijs, sed de eius animi magnitudine, rebusq. ob patriam tutandam, conseruandam, augendam praeclarissimè gestis gloriantem inducit: quae quoniam minus incruentè perfici poterant, iccirco subuereri videtur illis verbis, *Si fas caedendo*, ne sibi in caelum aditus praecluderetur: cùm aliâs meritò patere sibi deberet ob egregias virtutes, & summa erga Rempub. merita. MI SOLEI CAELEI] Hûc respexit Seneca, vbi de eodem Africano loquens, ait, *Animam quidem eius in caelum, ex quo erat, redijsse persuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit (hoc enim & Cambyses furiosus, ac furore feliciter vsus habuit) sed ob egregiam eius moderationem, pietatemq. magis in illo admirabilem cùm reliquit patriam, quàm cùm defendit.* Et Cicero in Som. Scip. sub minoris Scip. persona, *Ego verò inquã ô Africane, si quidem benè meritis de patria, quasi limen ad caeli aditũ patet, quanquàm à pueritia vestigijs ingressus & patris, & tuis, decori vestro non defui: nunc tamen tanto praemio proposito enitar multo vigilantius. Mi* verò vel à Graeco *μοι* originem habet, vel à Latino mihi per synaeresin sublata aspiratione. — CAELEI MAXVMA PORTA PATET] Homerus *πύλας οὐρανοῦ* Cicero in III de Repub. *Est verò, inquit, Africane: nam & Herculi eadem ipsa porta patuit.* Silius,

Lib. 13. Epist.

Iliad. 5.

Lib. 15.

At queis aetherei seruatur seminis ortus
Caeli porta patet ——

EIVSDEM XII SELECTORVM DEORVM NOMINA.

IVno, Vesta, Ceres, Deiana, Menerua, Venus, Mars, Mercurius, Iouis, Neptunus, Volcanus, Apollo.

Appul. de Daem. Socr. Mart. Capella de Nupt. Philolog.

EXPLICATIO.

NOn est hoc loco Poëtae artificium silentio praetereundum, qui praeterquàm quod XII Deorum nomina nullis coniunctionũ

vinculis

vinculis colligata, duobus versibus explicauit, & Deas à Dijs segregauit, Venerem cum Marte coniunxit, vt eorum congressum quodammodò significaret. Refertur hoc distichon non modò ab Appuleio in libro de Daemone Socratis, verùm etiam à Marciano Capella in Nuptijs Philologiae: cuius verba sunt, *Tunc etiam, vt inter alios potissimi rogarentur ipsi collegae Iouis, qui bisseni ab eodem Tonante numerantur; quosq. distichum complectitur Ennianum, Iuno, Vesta, Ceres*, & caet. Apollonij Scholiastes in II lib. Argonaut. hos eosdem XII Deos huiusmodi ordine memorauit, Ζεὺς, Ἥρα, Ποσειδῶν, Δημήτηρ, Ἑρμῆς, Ἥφαιστος, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἑστία, Ἄρης, Ἀφροδίτη, καὶ Ἀθηνᾶ. Ad quos respexit Cleon eo iusiurando in Aristophanis Equitib.

Οὔτοι μὰ τοὺς δώδεκα θεοὺς χαιρήσετον,

Et Auctor illius epigrammatis in Augustum de secretiori illius coena, quae vulgò δωδεκάθεος vocabatur,

Cùm primùm istorum conduxit mensa Choragum
Sexq. Deos vidit Mallia, sexq. Deas.

Praetereà Plautinus Epidicus,

Si vndecim Deos praeter sese secum adducat Iuppiter.

Et in fine eiusdem fabulae,

Duodecim Deis plusquàm in caelo est Deorum immortalium
Mihi nunc auxilio adiutores sunt, & mecum militant.

Lib. 6. Ouidius in maiore opere,

Bissex caelestes medio Ioue sedibus altis
Augusta grauitate sedet ——

Hos antiquitas *Consentes Deos* appellauit, quoniam in Iouis cõsilium, vt tradit D. Augustinus adhiberi putabantur: vel vt alij existimant, quasi Cõsentientes: de quibus Arnobius, vbi de Penatibus loquitur, ait, *Varro, qui sunt introrsus, atque in intimis penetralibus caeli Deos censet, quos loquimur, nec eorum numerum, nec nomina sciri. Hos Consentes, & Complices Etrusci aiunt, & nominant, quòd vnà oriantur, & occidant vnà, sex mares, & totidem feminas nominibus ignotis, & ijs nationis barbarissimae: sed eos summi Iouis consiliarios, ac principes existimari*. Meminit Seneca in II Quaest. naturalium XII Deorum. quos Iuppiter in consilium aduocat ex antiqua Etruscorum disciplina. Hos alij Deos maiorum gentium, alij Deos vrbanos vocarunt, quorum imagines ad forum auratae stabant: & horum vnumquemque sibi Romani persuaserunt, vt ex vetustissimo eorum Kalendario intelligi potest, proprij mensis praeesse tutelae, Iunonem videlicet Ianuario, Neptunum Februario, Mineruam Martio, Aprili Venerem, Maio Apollinem, Mercurium Iunio, Iulio Iouem, Augusto Cererem, Septembri Vulcanum, Octobri Martem, Dianam Nouembri, Decẽbri

Lib. 4. de Ciuit. Dei.

Lib. 3.

Cap. 41.

Vestam

Vestam: quam superstitionem Romanos à Chaldaeis, & Aegyptijs accepisse, Pōponius Laetus auctor est. At Manilius insignis poëta, eosdem XII Deos XII caelestibus signis praeesse, affirmat, Lib. 2.

Lanigerum Pallas, Taurum Cytherea tuetur,
Formosos Phoebus Geminos, Cyllenius Cancrum;
Iuppiter & cum matre Deûm regit ipse Leonem,
Spiciferae est Virgo Cereris, fabricataq. Libra
Vulcano: pugnax Mauorti Scorpius haeret.
Venantem Diana virum, sed partis equinae:
Ast angusta fouet Capricorni sidera Vesta.
Vt Iouis aduersum, Iunonis Aquarius astrum est:
Agnoscitq. suos Neptunnus in aequore Pisces.

Quae extrema verba ità in omnibus, quae hactenus vidi, antiquis Manilij exemplaribus habētur, ac etiam in eo, quod nuper Scaligeri viri diligentissimi industria emendatum prodijt, sed malè opinor, nam omninò legenda sunt, *in aethere pisces*. Caeterùm, vt eodem reuertar, tanta etiam Graeci eosdem Deos veneratione coluerunt, quòd cùm Neoptolemus Tragoediarum histrio à quopiā interrogaretur, quidnam ab Aeschylo, aut Sophocle, aut Euripide dictum admiraretur, Nihil quidem horum, inquit, sed quod ipsemet vidi, Philippum scilicet Cleopatrae filiae suae nuptias magnificè in scena maiore celebrantem: cumq. decimus tertius Deus esset appellatus, postridie in theatro iugulatus, ac proiectus fuit. MENERVA] Ità Veteres pro, *Mineruà* dixerunt, sicut etiam *Leber*, pro, *Liber*. MERCVRIVS] Hunc & *Mircinum* Antiqui appellarunt, quòd mirandarum rerum esset auctor, vt ex Varrone tradit Velius.

Q. ENNII FRAGMENTA EX SCIPIONE.

Macrob. lib. 6. cap. 2

MVndus caeli vastus constitit † silentio, (dit.
Et Neptunus saeuus vndeis aspereis pausā dedit.
Sol equeis † iter repressit vngulcis volantibus.
† Constitēre amneis perenneis, arbores vento vacāt.

† silētio. † ter vel quater. † Constitēre.

Quei propter Annibalis copias considerant. Agel. lib. 14. cap. 7.

* Scipio inuicte — Cic. Oratore.

* Desine

Idem lib. 3 de Orat. & lib. 2 de Finib.

* Desine Roma tuos hosteis —

* Nanque tibei monumenta mei peperêre labores;

Idem ibid.

* Testeis sunt campei magnei —

Idem lib 3 de Orat.

Sparseis hasteis lõgeis campus splendet, & horret.

Macro. lib. 6. cap. 2. & Trebel Pollio in Claud.

* Quantam statuam faciet populus Romanus,

* Quantam columnã, quae res tuas gestas loquatur.

EXPLICATIO.

IN hoc poëmate, ex quo perpauca haec, nec certa omnino ad nos peruenerunt, totum se Ennium in Scipionis laudibus celebrãdis occupasse, ex inscriptione perspicuum est. Nec modò ex huiusmodi poëmate, qui laudabatur, ingentem, & sempiternam consequutus est gloriam, verùmetiam is, qui illum suis carminibus illustrauit. Quã obrem Ennius non solùm quòd Scipionis rerum gestarum memoriã posteris propagauit, immortali laude dignus est existimandus, sed etiam ob singularem eius modestiam, cùm se suis viribus imparem materiam suscepisse fateatur. Nam, vt ait Aelianus, dum Scipionis res gestas canit, virùmq. illum summis laudibus extollere nititur, solum Homerum iudicauit Scipionem pro dignitate laudare posse. Ex quo cùm perspicere licet magnum Poëtae ingenium, & versuum maiestatem, & admirabilitatem suspexisse. Qua propter rectè quidem Poëta Messapius amplissimis Achillis laudibus cognouerat, quantùm Homerus in laudando, & virorum gloriam exaggerando, ac in caelum efferẽdo valuerit. Aeliani autem verba apud Suidam hoc modo habentur. Ἔννιος Ῥωμαῖος ποιητής, ὃν Αἰλιανὸς ἐπαινεῖν ἄξιόν φησι. Σκιπίωνα γὰρ ᾄδων, καὶ ἐπὶ μέγα ἐξᾶραι τὸν ἄνδρα βουλόμενος, φησὶ μόνον ἂν Ὅμηρον ἐπαναξίους ἐπαίνους εἰπεῖν Σκιπίωνος. δῆλον δὲ ὡς ἐτεθήπει τοῦ ποιητοῦ τὴν μεγαλόνοιαν, καὶ τῶν μέτρων τὸ μεγαλεῖον, καὶ ἀξιάγαστον· καὶ ὡς ἐπαινέσαι δεινὸς Ὅμηρός ἐστι, καὶ κλέος ἀνδρῶν παρυμνῆσαι, τε καὶ ἄραι ἐξ ὧν ἐπήνεσε τὸν Ἀχιλλέα καλῶς ἠπίστατο ὁ ποιητὴς ὁ Μεσάπιος. Ad hanc Ennij modestiam videtur

Lib 7 c. 30

immodestè respexisse Valerius Max. qui de Scipione ait, *Vir Homerico quàm rudi, & impolito Ennij praeconio dignior*, Nec dubium est de

Lib. 4. Car. Ode. 8.

hoc poëmate Flaccum intellexisse cùm ait, — *non celeris fugae,*

Reiectaeq. retrorsum Annibalis minae,

Non incendia Carthaginis impiae,

Eius, qui domita nomen ab Africa

Lucratus

Lucratus rediit, clarius indicant
Laudes, quàm Calabrae Pierides ——

Porphyrio in explanatione loci illius Flacci ad Trebatium, Lib. 2. Ser. Satyr. 1.

Attamen & iustum poteras & scribere fortem
Scipiadam, vt sapiens Lucilius ——

ait, *Si non potes gesta Caesaris scribere, at potes iustitiam, & fortitudinem, vt Lucilius Scipioni fecit, qui vitam eius priuatam descripsit, Ennius verò bella*. Soluta verò oratione Scipionis res gestas C. Opilius scripsit, Iulius Higynus, & Oppius. MVNDVS CAELI VASTVS] Hoc poëma hexametris versibus compositum arbitror, tum ex illo versu, qui hexameter est, & à Macrobio apertè ex Scipione refertur, Lib. 6. c. 4.

Sparseis hasteis longeis campus splendet, & horret,

tum etiam quia rei, de qua agitur, maiestas nullum aptius carminis genus admittere videtur: quare ex coniectura alios hexametros, qui ad hanc rem spectare visi sunt, huc conjecimus. Notum quidē illud Flacci est, *Res gestas regumq. ducumq. & tristia bella,* In Poët.

Quo scribi possent numero, monstrauit Homerus.

Nec, quoniam hi versus, qui ab eodem Macrobio similiter ex Scipione afferuntur, diuersis numeris concinnati appareant, ob id de his, quae diximus, verendū est. Sunt certè illi ex operis prooemio descripti: nec dubium est Veteres, in prooemijs conscribendis alio metri genere vsos esse: quod nonnulli etiam posterioris saeculi Poëtae sunt imitati. Nam Persius, qui hexametro versu Satyras composuit, à claudis iambis est exorsus, & Prudentius non ignobilis poëta ab iambico senario suam Psychomachiam inchoauit, cùm reliquum operis heroico metro constet. Claudianus saepè hexametro poëmati prooemia hexametris, & pentametris concinnata praeposuit. MVNDVS CAELI VASTVS] Graeci aliquando κόσμον οὐρανοῦ, aliquando κόσμον simpliciter, quemadmodū Latini pro caelo accipiunt. Lib. 6. c. 2. Plinius in suorum librorum initio, *Mundum & hoc, quod nomine alio caelum appellare libuit, cuius circunflexu teguntur cuncta, numen esse credi par est*. Quae verba ex Platone mutuatus est, qui in Timaeo ait, Lib. 2. c. 1. ὁ δὴ πᾶς οὐρανός, ἢ κόσμος, ἢ καὶ ἄλλο ὅ, τί ποτὲ ὀνομαζόμενος μάλιστ' ἂν δέχοιτο, τοῦθ' ἡμῖν ὀνομάσθω. Eadem sic à Cicerone in libro de Vniuerso Latinè explicata sunt, *Omne igitur caelum, siue mundus, siue quo alio vocabulo gaudet, hoc à nobis nuncupatus sit*. Attius, *Splendida mundi sidera*.

Lucretius, —— *micant aeterni sidera mundi:* Lib. 5.
Et rursus ibidem —— *nec magni sidera mundi:*
Catullus —— *concussitq. micantia sidera mundus.*

In his versibus, qui operis quasi praeludia esse videntur, Poëta, vt à rei magnitudine attentos auditores redderet, dicit, quòd, dum ipse

Scipionis laudes canit, caelum ob maximas, ac inauditas res ab illo gestas stupore quasi affectum, immobile restitisse. Ac etiam perinde sensu praeditos mare, Solem, ventos, amnes, actu, motu, impetu, cursuq. compressis, summo quodam silentio, atq. attentione auidè expectasse, quae de maximo illo duce dicerentur. His hyperbolis non dissimiles sunt illae, quibus Apollo in hymno, quem de seipso composuit, vsus est: cuius Porphyrius in libris περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας meminit. Dicebat enim, quòd, dū Latona partus doloribus opprimeretur, geminique Apollo scilicet, & Diana intrà illius viscera mouerētur, terra omnis stabat, stabat aër, immobilis stabat Delus, immobiles maris fluctus. Eius verba sunt, Ἀλλ' ὅτε Λατὼ ὠδῖσιν ἱερὰ λάζοιτο, πᾶσα ὀροθυνομένων διδύμων τοκετῶν ἔνδοθεν σπλάγχνων, ἵστατο μὲν γαῖα, ἵστατο δ' ἀὴρ, πάγνυτο νᾶσος, πάγνυτο κῦμα. Homerus verò in hymno, quem de Apollinis laudibus composuit, non stuporē, admirationemq. rebus tribuit, cùm primū illum Latona peperit, sed gaudium, & alacritatem. Ait enim illi speluncas omnes, summorum montium vertices, amnes, litora, portusq. cecinisse,

Πᾶσαι δ' σκοπιαί τοι ἅδον, καὶ πρώονες ἄκροι
Ὑψηλῶν ὀρέων, ποταμοί θ' ἅλαδε προρέοντες,
Ἀκταί τ' εἰς ἅλα κεκλιμέναι, λιμένες τε θαλάσσης.

At illa Callimachi stupore, ac gaudio permista sunt, vbi ille ait, tranquillum silere pontum, cum Poëtae Apollinis citharam, aut sagittas celebrant: nec Thetim matrem Achillem deflere, cùm Io Paean inclamare audierit, atq etiam lacrymosam Nioben suos intermittere dolores.

Εὐφημεῖ καὶ πόντος, ὅτε κλείουσι ἀοιδοὶ
Ἢ κίθαριν ἢ τόξα, Λυκωρέος ἔντεα Φοίβου,
Οὐδὲ Θέτις Ἀχιλῆα κινύρεται αἴλινα μήτηρ,
Ὁππότ' ἰὴ παιῆον, ἰὴ παιῆον ἀκούσῃ.
Καὶ μὲν ὁ δακρυόεις ἀναβάλλεται ἄλγεα πέτρος.

Lib.6.c.2. Obseruat Macrobius, Maronem ex hoc Ennij loco suum illum extulisse,

Lib. 10.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit, eo dicente, Deum domus alta silescit:
Et tremefacta solo tellus, silet arduus aether,
Tum venti posuêre, premit placida aequora pontus.

Eclog. 8. Quin illud de pastoribus alternis cantantibus hinc effluxisse existimo, sed hyperbolis bucolico carmini accommodatis,

Immemor herbarum quos est mirata iuuenca
Certanteis: quorum stupefactae carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus.

Li.4.Geor. Sed mira ea profectò sunt, quae Idem de inferis dixit, Orpheum cithara pulsantem audientibus,

Quin ipsae stupuêre domus, atque intima lethi

Tartara,

Tartara, caeruleosq. implexae crinibus angueis
Eumenides, tenuitq. inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei cantu rota constitit orbis.

Sed fortasse Ennius hunc Euripidis locũ ex Iphigenia in Aulide adũbrauit, Οὔκουν φθόγγος γ' οὔτ' ὀρνίθων
Οὔτε θαλάσσης, σιγαὶ δ' ἀνέμων
Τὸν δὲ κατ' Εὔριπον ἔχουσιν.

Hunc eundem locum videtur expressisse Tibullus in Messalam.

Et fera discordes tenuerunt flamina venti:
Curua nec assuetos egerunt flumina cursus:
Quin rapidum placidis etiam mare constitit vndis.

MVNDVS CAELI VASTVS CONSTITIT SILENTIO] Silentium enim ex admiratione oritur: quare quiescentes caeli orbes nullum edebant sonitum. ET NEPTVNVS SAEVVS] Ob vehementes, quas ciet, motiones. Saeuire enim aliquando vehementer moueri, mouereq. est. — VNDEIS ASPEREIS PAVSAM DEDIT] Nam, omni feritate deposita, marini fluctus placidè quieuerunt. Virg. Eclog. 9.

Et nunc omne tibi stratum silet aequor —

Aristophanes,

Ἐχέτω δὲ πνοὰς νήνεμος αἰθήρ,
Κῦμα δὲ πόντου μὴ κελαδείτω γλαυκόν.

Pausa, παῦσις, vox veteribus vsitata. Lucret. — *nec dare pausam.* Lib. 2.
Plautus Persa, *Iam iam Paegnium da pausam.*
Cornelia ad Gracchos filios, *Denique quae pausa erit?* Attius Epigono,

Sed iam Amphilocum hûc vadere cerno,
Et nobis datur bona pausa loquendi.

SOL ITER REPRESSIT] Solis iter Ecliptica est. Manilius *solis vias*, Aratus ἀλλήσιν ἠελίοιο. Lib. 1. Astron. VNGVLIS VOLANTIBVS] Catullus, vegetis sonipedibus. CONSTITERE AMNEIS PERENNEIS] Locus ferè sumptus ex Alcaei epigrammate,

— ῥόου δ' ἔστησεν ἀκέων Ἀσωπός

— ARBORES VENTO VACANT], Virgilius, Eclog 9.

— *ventosi ceciderunt murmuris aurae.*

QVI PROPTER ANNIBALIS] Valerius Probus in quadã ad Marcellum epistola affirmat, Veteres Annibâlem, & Hamilcârem pronunciasse. DESINE ROMA TVOS HOSTEIS] Haec Africanum cum patria colloquentem dixisse, Cicero auctor est, à quo duobus locis mutila huiusmodi verba afferuntur. Scaliger verò, pro, *hosteis*, legit *posteis*; ac ità versum expleuit; sed nescio vtrum coniecturâ, an antiqui alicuius codicis auctoritate, Lib. 3. de Orat. & 2. de Fin.

Desine Roma tuos posteis ornare trophaeis.

Quae lectio mihi non satis videtur probabilis: siquidem siue in publica, siue in priuata Romanorum laetitia postes non trophaeis, sed arborum ramis, & praecipuè lauri ornabantur. Iuuenalis, Satyr. 12.

Ornentur postes, & grandi ianua lauro.

Et rursus, —— *longos erexit ianua ramos.*

Cap. 3. De qua consuetudine plura relata sunt à Iusto Lipsio lib. I. Electorum. Sunt, qui putent, hoc modo hanc sententiam expleri posse,

Desine Roma tuos hosteis horrere superbos.

Qui versus si ità legendus esset, is, qui sequitur, legi deberet,

Otia nanque tibi nostri peperêre labores.

Sed antiqua scriptura aut nullo modo, aut nimis parcè immutanda, aut explenda est. NANQVE TIBI MONVMENTA MEI PEPERERE LABORES] τὰ μνήματα. Cato in Oratione Dierum dictarum de consulatu suo, *Ego mihi monumenta sempiterna posui, quae caepi*. Verbo autem *peperêre*, eadem translatione alibi vsus est, Lib. 17.

Non possunt mussare boni, qui tanta labore

Militiae enixi peperêre ——

Lib. 11. Virgilius, *Ite, ait, egregias animas, quae sanguine nobis*

Hanc patriam peperêre suo —— TESTEIS SVNT CAMPEI MAGNEI] Campos ideò testes laudat, nam hostium cruore maduerunt. Sunt autem cāpi quidam in Africa magni nomine appellati, de quibus Liuius, *Primo in tumulo quatuor fermè millia distāte ab castris regijs consedit, postridie cum equitatu in magnos, ità vocant, campos subiectos ei tumulo digressus*. Eosdem Polybius μεγάλα πεδία appellauit. Catullus huius imitatione, Lib. 30. De Nupt Pel.

Testis erit magnis virtutibus vnda Scamandri,

Quae passim rapido diffunditur Hellesponto:

Cuius iter caesis angustans corporum aceruis

Alta tepefaciet permista flumine caede.

Lib. 4. Ode 4. Horatius, *Testis Metaurum flumen* ——

Attius Actyanaste, *Troia est testis* — Cic. pro lege Manil. *Testis est Italia, quam ille ipse victor*, & caet. & paullò post, *Testis est Sicilia, quā multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilij explicauit*. Eodem modo Tibullus multos locos tanquàm Messalae gloriae conscios, & Propertius tanquàm sui amoris non ignaros testes proferunt. Rursus Ennius lib. III Satyr. — *testeis sunt* Lib. 2.

Latei campei, quos gerit Africa terra politos.

SPARSEIS HASTEIS LONGEIS CAMPVS SPLENDET, ET HORRET] Dura carminis compositio, in qua nulla ferè est pedum complicatio, sed illud Maronis numerosius est, & Lib. 4.

planius,

planius, *Sternitur omne solum telis* ——

— CAMPVS SPENDET, ET HORRET] Rursus in I Annali, *Horret ager, campeiq. armeis sublimibus ardent.*

QVANTAM STATVAM] Haec de Scipione ab Ennio scripta fuisse, Trebellij Pollionis indicio accepimus. QVANTAM COLVMNAM] Viris illustribus, ac optimè de Repub. meritis non modò statuas, verùm etiam columnas erigere Romani consueuerūt: in quibus, vt innumerabilibus saeculis inclytae virtutis memoria propagetur, praeclara eorum gesta insculpebantur: quarum binae hactenus Romae conspicuae, & admirandae magnitudinis visuntur. QVAE RES GESTAS TVAS LOQVATVR] Poëta nescio quis apud Priscianum, τοὺς σοὺς ἀγῶνας αἰὼν λαλήσει. Sed quoniam verba, quae scripsimus, non sunt numerorum adstricta vinculis, nos nihil ferè immutando sic in metrum digessimus,

O quantam statuam faciet, quantamq. columnam
Romanus popolos: res, quae, ac tua gesta loquatur.

Sed ne quid ad hanc rem pertinens desideretur, addam Seruij verba versum illum ex X Aeneidos explicantis,

Dum genitor nati parma protectus abiret;

Hoc igitur, inquit, *de historia est. Nam Scipio Africanus, cùm esset annorum vix decem & septem patrem suum defendit in bello: nec cessit viginti septem confossus vulneribus.* Quod fortasse Ennius in hoc Scipionis Encomio eo versu scripserat, quem posteà ad alium vsum Marô, vt saepè alios aliâs, transtulit.

Q. ENNII EX EPICHARMO FRAGMENTA.

*

NAm videbar somniare † ego me'd esse mortuum — Cic. lib. 4. Acad.

[margin: † me ego; & me: & ego.]

*

* Aqua, terra, anima, Sol —— — Var. lib 1. de re Rust. cap. 4.

*

Terra corpus est: at mentis ignis est. — Pris. lib 7.

*

Isteic de Sole sumptus ignis. — Var. lib. 4. de lin. Lat.

*

† Isq. actus mentis est —— — Idem ibid.

*

* Esse igitur corpus terram, quae † deperit ipsam, — Idem ibid.

[margin: † peperit, vel]

Et

Et capit, & neque iam dispendei conficit hilum. dederit.

Idem ibid. * Istaec terreis genteis oēis peperit, & resumit denuò,
Istaec dat cibaria; istaec omnibus fruges gerit.

Idem ibid. * Frigori immiscet calorē, atq. humori † aritudinem. † ariditatem.

Idem ibid. * Omne corpus, vbei nimius ardor, aut humor viget.

Idem ibid. * Isteic is est Iuppiter, quem dico, Graecei vocant
† Aëra; † quique ventus est, & nubes, imber posteà, † Aërem † qui ventus.
Atque ex imbre frigus: ventus post fit, aër denuò
† Istaec propter Iuppiter sunt ista, quæ dico tibei, † Haec † atque
Qui mortaleis, † vrbeis, atq. belluas omneis iuuat, vrbeis.
Quod heic omneis, & sub hoc ——

Idem ibid. Oua parire solet genu' penneis condecoratum
Prisc. lib. 8. & 10. Diomed. lib. 1. Var. lib. 6. de lin. Lat. Non animas ——
Inde venit diuinitu' pulleis insinuans se
Ipsa anima ——

Idem ibid. Proserpina.

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

MVlta quidem in hoc libro, quantùm ex his, quae reliqua sunt, coniectura assequi possumus, de Deo, de mente, de Sole, de elementis, de quatuor qualitatibus, eorumq. commistionibus, de humani corporis compositione, de somnijs, de foetu, alijsq. huiusmodi rebus praeclarè, ac subtiliter disserebantur: quem Poëta noster ex Epicharmo Comico Pythagorae discipulo Latinis versibus conuertit. Scripsit ille quidem, vt Empedocles, Parmenides, Cleantes, Xenophanes Colophonius Graecis versibus philosophiam: & germanum apud eum huius libri indicem, De rerum natura, fuisse arbitror. Constat enim ex Laertio Diogene huiusmodi nomine libros ab Epicharmo fuisse conscriptos: quamuis, vt mox ostendemus, malè illos

Epichar-

Epicharmo medico tribuit. Verisimile enim est Epicharmum, de quo nunc agimus, quem ipsemet Diogenes Comicum appellat, & vt insignem Pythagoreum in Platonis vita celebrat, hos libros, tanquàm rerum naturalium refertissimos, eo titulo nuncupasse. Ennius verò ne Auctorē, à quo id referebat acceptum, eius gloriae redderet expertē, Epicharmum inscripsit, quemadmodum etiam sacrae historiae librū, quia ab Euhemero conuerterat, vel multa acceperat, illius nomine Euhemerum appellauit. Quod quidem Platonis imitatione fecisse videtur; nā, cùm ille omnia ferè de Timaei Locri libro περὶ ψυχᾶς κόσμω, καὶ φύσιος, in suum de Vniuersitate, siue de Natura librum transtulisset, Timaeum, à quo illa acceperat, nominauit. Nec diuersa sanè ratione ab antiquis Grāmaticis M. Tullij loci ex Arato afferuntur: ex quibus liquet Ciceronē maluisse eum librum Aratum, ex quo conuerterat, inscribere, quàm Graecam τὰ φαινόμενα inscriptionem retinere. Caeterùm operis index nos admonet, vt de Epicharmo aliqua delibemus. Fuit hic natione Siculus, vt eum Horatius in praeceptis poëticis, & M. Cicero in IV. Tusculana, & lib. I. ad Atticum nominant. Patria verò, vt ex huiusmodi pentametro, quo epigramma alterius Epicharmi statuae insculptum terminatur, Syracusanus fuit: ita enim de hoc ait,

Ὁ ν πατρὶς ἐς ἐράνωσ' ἅδε Συρακοσίον.

Quod etiam Theocriti testimonio in alio epigrammate comprobatur; vbi eum perhibet Dorica dialecto vsum fuisse. Neanthes verò in libro περὶ ἐνδόξων τῶν ἀνδρῶν tradit, eum in Crasto fuisse ortum, quae sanè, vt à Philisto proditum est libro XIII. rerum Sicularum, Sicanorum vrbs est. Alij eum vnum è colonia esse volunt, quam è Coo Cadmus in Siciliā adduxerat. Diomedes verò vbi de Tragoedia, & Comoedia disserit, negat Epicharmum in Co esse ortum, sed in eam insulam in exilium pulsum, & ibi primùm Comicis carmininibus dedisse operam, & à Co Comoediam esse appellatam. Eum verò vnà cum Phormo Comoediam inuenisse, ab Aristotele, & Suida traditum est. Alij Samiū eum faciunt: Aristoteles verò Siculū Megarēsem. De huius deniq; parentibus aequè, atque de patria ambigitur. Nam aliqui eum volūt Tityri, alij Chimari, & Sicidis esse filium. Fuit quidem ingenio vafro, & ad excogitandum aptissimo, primumq. duas è tribus, quibus Graeci vtuntur adspiratis, inuenisse, fertur. nempe θ, & φ. Scripsit praeter hunc de Rerū natura librum, de Republica, de Bono, atq. ideis, aliaq. quamplura ad philosophiam spectantia, quorum nec nomen quidē est superstes. Ex cuius libris, vt ab Alcimo proditum est, non parum fructus, atque emolumenti sibi Plato comparauit: vnde plura metro conscripta in solutam orationem conuertit. Dedit praetereà, vt aliqui memorant, fabulas LII, vt autem Lyconi placet XXXV. quas dein

Lib. 3.

In Poët.

Plin. lib. 7. cap. 56.

de, vt Porphyrius in libello de Plotini vita tradit, Apollodorus Atheniensis in decem volumina dispofuit: tantaq. in omnium admiratione eae fabulae fuerunt, tum propter adiuncta concinnè collocata, in qua re plurimùm, vt Demetrius ait, praestitit: tum propter dictionis grauitatem lepori mistā: vt Plautus ad illius excellentiam adspirans, cum sibi imitandum propofuerit. Hinc Flaccus,

Li. 2. epist. *Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi.*

Sed tandem iniuria temporis praeclara haec etiam poetica tam magni viri monumenta communi cum innumeris aliis vetustissimorum Auctorum naufragio perierunt; Eius autem vix exigua quædam, ac lacera aliquot fabularum fragmenta supersunt: quarum nomina sunt, Ἀγρωστῖνος, Ἀλκυών, Ἁρπαγαί, Αταλάνται, Βάκχαι, Βούσιρις, Γᾶ, καὶ Θάλαττα, Διόνυσαι, Δίφιλος, Ἐλπίς, ἢ Πλοῦτος, Ἑορτή, Ἥβας γάμος, Θεαροί, Θεωροί, Κύκλωψ, Κωμασταί, ἢ Ἥφαιστος, Μεγαρίς, Μοῦσαι, Νᾶσοι, Νιόβης γάμος, Ὀδυσσεύς αὐτόμολος, Ὀδυσσεύς ναυαγός, Ὀρύα, Περίαλλος, Πέρσαι, Πίθων, Πλοῦτος, Πολιτεία, Πύῤῥα, καὶ Προμηθεύς, vel potiꝰ Πύῤῥα καὶ Προμηθεύς Σειρῆνες, Σφίγξ, Φιλοκτήτης, ἢ Φιλογνίδης, Χύτραι. Floruit maxima nominis celebritate sex annis antè Persicū bellū: eadēq. tēpestate fertur Syracusis dedisse fabulas, qua Athenis summa existimatione Euetes, Euxenides, & Mylus habebantur. Alij verò cōfecto memorabili illo bello vixisse prodiderunt. Clarè tamen ex Plutarchi ἀποφθεγμάτων libello liquet, Hieronis tempore fuisse, à quo, quia praesente eius vxore in verbum silentio dignum proruperat, poena affectus fuit. Vixit annos XCVII, vt à Luciano in Macrobijs proditum est; quamuis Diogenes XC vixisse tradat. Verùm, quoniam in hoc opere quaedam Ennius de mente attigit, ideò censui huiusmodi Epicharmi de mente locum in hunc de rerum natura librum esse referendum,

Νοῦς γὰρ ὁρᾷ, καὶ νοῦς ἀκούει,
Τ' ἄλλα δὲ τυφλά, καὶ κωφὰ τυγχάνει
Λόγου δ' ἑπόμενα ——

Cuius sententiam his verbis Tertullianus in libro de Anima Latinam reddidit, *An non & Poëtae haec semper nobis obmussant, quòd neque audiamus certum, neque videamus. Meminerat scilicet Epicharmi Comici, Animus cernit, animus audit, reliqua surda, & caeca sunt.* Haec eadem sententia ità habetur apud Clementem Alexādrinum lib. II. Stromatωn, & Theodoritum in libro de Fide, Νοῦς ὁρᾷ, καὶ νοῦς ἀκούει, τὰ δ' ἄλλα κωφά, καὶ τυφλά. Caeterùm hic animaduertendum est, hunc eundem locum Theodoritum ex Epicharmo Pythagoreo, & Tertullianū ex Epicharmo Comico afferre; quapropter eundem Epicharmum Comicum, & Pythagoreum esse censendum est; non autem duos, vt malè aliqui opinati sunt. Ille verò Epicharmus Cous Medicus, cuius vitam descri-

describit Diogenes, ab isto longè fuit alienus, quamuis etiam inter Pythagoreos recenseatur: &, ni fallor, Laërtius ὁμωνυμίᾳ deceptus vtriusque scripta confundit. Nam de Republica libri, quos inter Epicharmi Medici opera recenset, proculdubio, vt Clementis Alexandrini auctoritate in V. Stromat. apertissimè liquet, ab Epicharmo Comico editi fuerunt, & eodem modo suspicandum est de libris de Rerum natura, quos à Comico similiter conscriptos fuisse censeo, & hos esse, quos ab Ennio olim conuersos, modò in manibus habemus. Priora autem Epicharmicae sententiae verba tanquàm latiùs disseminata, satisq. nota praetermisso Auctoris nomine afferuntur ab Aristotele in Problematis, Plutarcho De industria animalium, Porphyrio De abstinentia ab esu carnium, Aristophanis Scholiaste in Pluto, aliisq. quàmplurimis. Ad hanc sententiam, quam sibi deinde Cercida vsurpauit, videtur M. Cicero in I Tusculana respexisse, cùm ait, *Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quae videmus: neque enim est vllus sensus in corpore: sed, vt non solùm Physici docent, verùm etiam Medici, qui ista aperta, & patefacta viderunt, viae quasi quaedam sunt ad oculos, ad nares, ad aures, à sede animi perforatae. Itaque saepe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis, atque integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: vt facilè intelligi possit, animum & videre, & audire.* Sed priusquàm enarrationem aggrediar, monendum est, huiusmodi poëma nõ perpetuis trochaicis fuisse constructum, sed his quandoq. heroicos, aliaque metrorum genera admista fuisse. Verùm haec fragmenta adeò corrupta, atque decurtata sunt, vt in eis aut nulla, aut vix constãs carminis ratio cognosci possit. NAM VIDEBAR SOMNIARE] Confirmat magnopere locus hic, Epicharmum ex Pythagorae familia prodiisse, quandoquidem non dubium est, eum his verbis ad fabulosa Pythagorae somnia, vanaq. παλιγγενεσίας deliramenta respexisse. AQVA, TERRA, ANIMA, SOL.] Varronis locus, vbi haec nostri Poëtae verba scripta sunt, ità se habet, *Eius* (agriculturae scilicet, *principia sunt eadem, quae mundi esse Ennius scribit, Aqua, terra, anima, Sol.* Sed quoniam hîc de igne nulla facta est mentio, ideò integrum versum huiusmodi fuisse arbitror,

Aqua, terra, anima, Sol, ignis, sidera.

Nec temerè quidem sic versum expleuimus, interq. haec Epicharmi fragmenta collocauimus: sed Menandri auctoritate: ità enim ille ait,

Ο' μὲν Ε'πίχαρμος τοὺς θεοὺς εἶναι λέγει
Πῦρ, ἥλιον, γῆν, ὕδωρ, ἀνέμους, ἀστέρας.

Quamuis autẽ Graecis frequentiùs ἄνεμος ventus sit, hîc tamen ab Epicharmo pro aëre positus est; quo etiam modo Ennius in III Annali

ventum pro aëre vsurpauit. Nunc verò propiùs ad Graecae vocis significationem accedẽs, animam pro aëre dixit, quam ἀπὸ τοῦ ἀνέμου originem habere plerique non ignobiles Grammatici existimarũt. Et hinc aliqui opinati sunt, animam corpori inesse, sicut ventus vtri. Ad quod respiciẽs Anaxarchus, dum à tortore excarnificabatur, Tunde, inquit, Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non potes. Vsus est etiam ca-

Eclog.6. dem voce Maro in eadem aëris significatione in Bucolicis,

Nanque canebat, vti magnum per inane coacta
Semina, terrarumq. animaeq. marisq. fuissent.

M. Cicero conuertens verba illa Platonis in Timaeo, οὕτω δὴ πυρός τε καὶ γῆς, ὕδωρ ἀέρα τε ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ θείς, καὶ πρὸς ἄλληλα καθ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπεργασάμενος, ait, Ità contigit, vt inter ignem, & terram, aquam Deus animamq. poneret, eaque inter se compararet, ac proportione coniungeret. Lucretius,

Lib. 1. *Et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur*
Ex igni, terra, atq. anima procrescere, & imbri:
Quorum Acragantinus cùm primis Empedocles est.

Hic autem locus, in quo eadem Empedocles, quae Ennius posuit mundi principia, quattuor nempe elemẽta, ex quibus cuncta asserit esse compacta, rerumq. omnium radices esse, habetur apud Plutar-

Lib. 1. chum De placitis Philosophorum, Sextum Empiricum aduersus Ma-

Lib. 8. thematicos, Athenagorã, in Apologia, Probũ in Maronis Sileno, Diogenem Laertiũ in vita Empedoclis, & Stobaeũ ἐν τοῖς τῶν φυσικῶν γνωμῶν ἐκλόγοις,

Τέσσερα τῶν πάντων ῥιζώματα πρῶτον † ἄκουε,
† ἐστιν. Ζεὺς † ἀργὴς Ἥρη τε φερέσβιος, ἠδ' Ἀϊδωνεύς:
† αἰθήρ. Νῆστις θ' ἣ δακρύοις † τέγγει κρούνωμα βρότειον:
† ἐπιτικρεῖ ὄμμα. Τῶν δὲ συνερχομένων ἐξεσχάτον ἵστατο τεῖχος.

Quo loco Empedocles, vt Plutarchus inquit, Iouẽ esse feruorẽ, & aethera intellexit; Iunonem almã, vt Budaeus interpretatur, vel potius, vt verbum verbo respondeat, vitam ferentem, aëra: Plutonem, terram: Nestin denique humanos riuos tanquàm genituram, & aquam. Diogenes autem Laërtius longè secus eosdem versus explicauit: ait enim Empedoclem Δία, τὸ πῦρ intelligere, Ἥρην τὴν γῆν; Ἀϊδωνέα, τὸν ἀέρα: καὶ τὴν Νῆστιν, τὸ ὕδωρ. Cui Athenagoras adstipulatur his verbis, Εἰ τοίνυν Ζεὺς μὲν τὸ πῦρ, Ἥρα δὲ ἡ γῆ, καὶ ὁ ἀὴρ Ἀϊδωνεύς, καὶ τὸ ὕδωρ Νῆστις. Cum quo concinit etiam Achilles Statius in Araticis Phaenomenis, vbi ait, Ἐμπεδοκλῆς δὲ ἀρχάς φησι τῶν ὅλων τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ τὸ μὲν πῦρ καλεῖ Δία, καὶ αἰθέρα, τὴν δὲ γῆν Ἥραν, τὸν δὲ ἀέρα Ἀϊδωνέα, τὸ δὲ ὕδωρ Νῆστιν. Iuno quidem communi ferè omnium consensu semper ἀλληγορικῶς pro aëre intelligitur. Vnde in Platonis Cratylo inuestigans Socrates huiusmodi nominis deriuationem, ait, Ἥρα dicta est, quasi ἐρατή, id est amabilis, il-

lius videlicet amoris, quo eam Iupiter cōplexus dicitur. Fortasse enim nominum Institutor sublimium illarum rerum, atq. caelestium vim, rationemq. spectans, aërem Ἥραν nuncupauit, nominis inuolucro quodam rem occultans, fine ad principium collocato, quod certè cognoueris, si illud vocabulum Ἥρα saepius pronūciaueris. Gracca praestantissimi philosophi haec verba sunt, quae Latinè enunciauimus ex Ioannis Serrani Platonsdi nobilissimi versione. Ἥρα δὲ, ὡς ἐρατή τις, ὥσπερ οὖν καὶ λέγεται ὁ Ζεὺς αὐτῆς ἐρασθεὶς ἔχειν. ἴσως δὲ μετεωρολογῶν ὁ νομοθέτης τὸν ἀέρα Ἥραν ὠνόμασεν, ἐπικρυπτόμενος, θεὶς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τελευτήν. γνοίης δ' ἂν, εἰ πολλάκις λέγοις τὸ τῆς Ἥρας ὄνομα. Quod Arnobius etiam in III aduersus Gentes animaduertens ait, *Nam si Iuno aër est, quemadmodum vos ludere, ac dictare consueuistis: Graeci nominis posteritate repetita, nulla soror, & coniux Iouis reperiretur.* Quod quidem figmētum Iunonem scilicet Iouis sororem, ac coniugem esse, hoc modo ad physicam rationem refertur. Pro Ioue enim aethereaṁ, vel igneam substantiam intelligunt, pro Iunone verò aërem hoc est humidam, vt Philosophi dicunt, essentiam. Et quoniam duo haec elementa tenuitate paria esse videntur, commenti sunt esse germana: siue vt alij dicunt, quia ijsdem seminibus quibus caelum, aër etiam est procreatus. Quoniam verò aër aetheri subiectus est, iure superposito aetheri mariti nomen inditum est. Vel quia ignea substantia ac humida insimul coeuntibus, omnia generantur. De qua re haec ex Stoicorum opinione à M. Tullio referuntur. *Aër autem interiectus inter mare, & caelum Iunonis nomine consecratur, quae est soror, & coniux Iouis, quod & similitudo est aetheris, & cum eo summa coniunctio. Effeminarunt autem eum, Iunoniq. tribuerunt, quod nihil eo mollius.* Idem ferè habetur apud Macrobiū in Somnio Scipionis, & D. Augustinum in libris ad Marcellum de Ciuit. Dei. At non perpetuò à Poëtis Iuppiter pro aethere, & Iuno pro aëre accipitur: sed interdum Iouem pro aëre, & pro pluuia, & Iunonem pro terra vsurpant. Ità enim Varro Lib. IV. De lin. Lat. ait, *Quod Iouis Iuno coniux, & is caelum, haec terra, quae eadem tellus: & ea dicta, quòd vnà cū Ioue iuuat Iuno, & Regina, quòd haec omnia terrestria regat.* Ideoq. Caelum veteres quidam philosophi, vt Plutarchus in lib. I. περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, vocarunt patrem, quòd aquarum lapsu seminis vice praebeat. Terram verò matrem, quòd haec matris vice excipiat, ac deinde pariat. Hinc Athenienses, vt in Atticis refert Pausanias Terrae simulachrum fecerunt, tanquàm à Ioue pluuiam petentis. Ad quod respiciens Tibullus, non autem Ouidius, cui Seneca μνημονικῷ ἁμαρτήματι haec tribuit, ità quasi cum Nilo loqueretur, ait,

In Myth. In Craty.

Lib. 2. de Nat.

Lib. 1. c. 17
Lib. 4. c. 10

Lib. 1 Eleg. 7.
Lib. 4 Nat quest.

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluuio postulat herba Ioui.

Aliquan-

Aliquando verò Cererem pro terra intelligunt, quam Iouis matrem esse crediderunt. Quapropter Arnobius, *Itaque qui dicit, cum sua concubuit Iuppiter matre, non incestus significat, aut propudiosas Veneris complexiones, sed Iouem pro pluuia, pro tellure Cererem nominant.* Aliquando verò Rheam, & Vestam pro terra accipiunt: quamuis hanc frequentiùs pro igne intelligant. Sed Porphyrius in mystica sua Theologia terrae partes distinguit, vberem scilicet, feracemq. Cererem vocans, lapidosam verò, & infrugiferam Rheam, siue Opem. Ouidius de Vesta,

Lib. 5.

Lib. 6. Fast.

Vesta eadem est, & terra subest, subit ignis vtriq.
Significat sedem terra focusq. suam.

Plutonem etiam pro terra intelligi non dubium est: qui, vt Orpheus in hymnis tradit, omnes terrarum sedes obtinuit,

Πλούτων δὲ κατέχεις γαίης κλῇδας ἁπάσης.

In Mythol. In Cratyl.

Eûq. περιφραστικῶς Euripides in Phoenissis χθόνιον θεὸν appellauit: ideoque Fulgentius vel potiùs Plato ait, terrarum praesidem creditum esse, quòd πλοῦτος Graecè diuitiae dicuntur: quae ex terrae penetralibus eruuntur. Sed in re tam perspicua auctoritatibus supersedendum est. Aliquando verò Pluto pro aëre intelligitur. Hinc Auctor libelli de Homeri vita explicans versus illos ex O, Iliados, vbi Neptunus sic loquitur,

Τρεῖς γάρ τ' ἐκ Κρόνου εἰμὲν ἀδελφεοὶ, οὓς τέκε Ῥέα·
Ζεύς, καὶ ἐγὼ, τρίτατος δ' Ἀΐδης ἐνέροισιν ἀνάσσων·
Τριχθὰ δὲ πάντα δέδασαι, ἕκαστος δ' ἔμμορε τιμῆς.
Ἤτοι ἐγὼν ἔλαχον πολιὴν ἅλα ναιέμεν αἰεὶ
Παλλομένων, Ἀΐδης δ' ἔλαχε ζόφον ἠερόεντα.
Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν, αἰθέρι, καὶ νεφέλῃσι.
Γαῖα δ' ἔτι ξυνὴ πάντων, καὶ μακρὸς Ὄλυμπος.

ait, in vniuersi distributione Ioui ignem, Neptuno aquam, Plutoni aërem sorte obuenisse. Ideoque ζόφον ἠερόεντα hoc est tenebrosam caliginem aërem appellauit, quòd proprio careat lumine, sed à Sole, Luna, caeterisq. astris lucem mutuetur. Hunc nimirum intelligit M. Varro lib. IV. ad Ciceronem, *Idem hic Diespiter dicitur infimus aër, qui est coniunctus terrae, vbi omnia oriuntur, vbi aboriuntur: quorũ quod finis ortus, Orcus dictus.* Phornutus verò ait, infimum aërem, qui morientium animas excipit, Veteres ἅδην nuncupasse, διὰ τὸ ἀειδὲς, quòd scilicet propter eius obscuritatem minimè conspici possit. Omnis enim aër, nisi extrinsecus illustretur suapte natura opacus est, vnde fingẽdi ansam Poëtae arripuerunt Orci galeam inuisibiles reddere homines: quod posteà in prouerbium abiit, Ἄϊδος κυνῆ. Et quoniam ex repercusso aëre fit vox: ideò Pluto Clymenus, ἀπὸ τοῦ κλύειν est appellatus, quòd scilicet sonandi, siue vt sonus resultet, auctor sit. Quo nomine cum Lasus Herminensis in Cereris hymno appellauit,

Δήμη-

Δήμητραν μέλπω, κόραν τε Κλυμένοιο ἄλοχον.

Nestis autem hîc pro aqua intelligi non dubium est: cuius nomē ἀπὸ τοῦ νάω, hoc fluo deriuatur, vnde & Naiades, nymphae fluuiales. Sunt, qui perhibēt, vt tradit Eustathius in ξ Iliad. Nestin esse Σικελικήν τινὰ θεόν. Empedocles rursus apud Aristotelē in lib. I. de Anima Νῆστιν δὲ αἰγλήεσσαν dixit, hoc est liquidum, vel humidum splendorem: vel, vt Io. Grammaticus interpretatur, aquam, & aërem, quòd vnaquaeq. haec elementa humida, & pellucida sint. Caeterùm in Clementis Alexandrini libro VI. Stromat. huiusmodi Empedoclis de principiis versus detectis inuolucris habentur,

Τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα πρῶτον ἄκουε,
Πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖαν, ἠδ' αἰθέρος ἄπλετον ὕψος.
Ἐκ γὰρ τῶν ὅσα γ' ἦν, ὅσα τ' ἔσται, ὅσα τ' ἔασιν.

Posuit antè Empedoclem quatuor easdem rerum omnium radices Athamas Pythagoreus, ex quibus ea voluit, quae gignūtur, gigni: Eius autem verba sunt, ἀεὶ γεννᾶτο παντὸς ἀρχὰ, καὶ ῥιζώματα, τέτταρα τυγχάνοντα, πῦρ, ὕδωρ, ἀὴρ, γῆ: ἐκ τούτων γὰρ αἱ γενέσεις τῶν γινομένων. TERRA CORPVS EST, AT MENTIS IGNIS EST] Humanum corpus, quamuis ex quatuor elementis compactum, ac coagmentatum sit, terrenum tamen dicitur, quoniam cùm dissoluitur in terram potiùs, quàm in caetera elementa conuertitur. Mens verò quoniam nullis est corruptionibus obnoxia, sempiterna est. Caeterùm ignis hoc loco nō elementaris est intelligendus, qui assiduè generatur, corrumpiturque, sed purissimus ille aether, tenuis, ac pellucidus. Nec aliud Zeno Citticus apud Varronem intelligere voluit, cùm dixit, animalium semen ignem esse, eundemq. animam, & mentem. Vnde ait M. Cicero in I. Tusc. *Zenoni Stoico, animus ignis videtur*. In qua sententia fuit etiā Hipparchus: quos sequutus Maro, inquit,

Libr. 4. de lin. Lat.

Igneus est ollis uigor, & caelestis origo Seminibus ——

Lib. 6.

Pertinet magnopere ad hunc Epicharmi locū Pacuuij versus ex Chryse, *Mater est terra, ea parit corpus, animum aether adiugat.*

Mente igitur homo caeteris praestat animalibus. Ea enim omnium est sensuum, animaeque caput: imò anima animae, solaq. immortalis, viuaq. in mortali homine Dei imago: quam si mundam quis habuerit, vt idem testatur Epicharmus, toto erit mundus corpore. Eius autem verba haec sunt, Καθαρὸν τὸν νοῦν ἐὰν ἔχῃς, ἅπαν τὸ σῶμα καθαρὸς εἶ. Mentis autem hoc loco antiquo more in recto posita est, vt Priscianus agnoscit. ISTEIC DE SOLE SVMPTVS IGNIS] M. Varro de mente humana id dictū esse, scribit; videturq. apertis, perspicuisque verbis Epicharmus, siue Ennius hoc loco expressisse, quod prisci illi Vates, quos Theologos appellauit Antiquitas, sub fabularū integumento

Lib. 7.

gumẽto de Prometheo significarunt: qui cùm ex luto inanimum effinxisset hominem, Minerua operis pulchritudinem admirata, fertur, ei quicquid ex caelestibus rebus vellet, spopõdisse, vt quod tam mirabiliter inchoauerat, perfectiùs absoluere posset. Cumq. Mineruae ope ad caelũ sublatus esset, omniaq. ibi flãmis coruscãtia animata cõspicetet, vt suũ etiã opus flãmeo illo vapore animaret, ferula ad Solis currũ admotã ignẽ inde mortalibus detulit, fictiq. hominis pectori applicato, mox animatum reddidit. Sed haec merae sunt nugae: nam hominis mẽs neq. aether, neq. ignis est: neq. ex Sole habet originẽ, cùm ea omnis expers materiei à supercaelesti illo Solis Sole, qui inaccessibilẽ lucẽ habitat, ex nihilo creata sit; sed potius haec Epicharmi, siue Ennij verba, & huiusmodi de igne è caelo rapto figmentũ ad physicã rationẽ referri debẽt: nec aliud quidẽ intelligendũ est, quàm hunc ignẽ, quẽ ad nostra adhibemus cõmoda, ex lucidissimis illis astrorũ ignibus seminaria habuisse: eumq. de Sole sumptũ esse; quoniam calore, cãdore, tenuitate, & acumine ad Solis naturã quã proximè accedit. Quã ob conuenientiã, congruitatemq. Sol ab Orpheo πυρόεις, & πυρίδρομος, & à Proclo Lycio περιςεφὴς dictus est. Hac ratione Speusippus, quem Plato paenè philosophiae haeredem reliquit, Soli Apollinis nomen inditum esse tradit, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, αὐτοῦ συνεςῶτος: quòd scilicet ex multis ignibus vis eius compacta sit. Fulgentius autem, idem apud Graecos Ἀπόλλωνα significare asserit, quod apud Latinos Perdens, quasi ignis instar feruore suo omnem virentium herbarum succum decoquendo perdat. Accedunt etiam ad hanc Solis cum igne affinitatem nonnullorum Philosophorum definitiones. Ait enim Epicurus, Solẽ esse, vt Budaei verbis vtar, glebulentum quoddam spissamentum pumicis instar, & intra excesos eius meatus ignitum: Xenophanes ex igniculis coagmẽtatum esse ait, qui ex humidis expirationibus coaceruantur, aut nubẽ esse vstulantem. Anaximander ex purissima ignis substantia constare dixit, Posidonius, & Speusippus caelestem ignem appellarunt. Cleantes totum igneum esse, duorum sensuum testimonio confirmauit, tactus scilicet, & oculorum. Anaxagoras, vt alibi retulimus, ignitũ lapidem esse voluit, siue μύδρον, hoc est candens ferrum. In quem ob hanc ipsam opinionem acerbè inuehitur Socrates apud Xenophontem lib. IV. ἀπομνημονευμάτων. Nec tantùm his Philosophorum opinionibus comprobari potest, hunc de Sole sumptum ignem: verùm etiam orbicularium, & concauorum speculorum experientia, quae cùm Soli obiiciuntur, adeò in centro per reflexionem radios rectè incidentes colligunt, vt non modò admoto fomite ignem accendant, sed interdum si vehementiores extiterint, vel etiam plumbum liquefaciant. Sed illud mirabile est, quod à plerisque refertur, & à Galeno praecipuè viro quam-

Lib. I. Mytholog.

ro quamuis loquaci, non tamen vt fide careat, in libro περὶ κεράτων, de Archimedis Syracusani speculo: quod ea arte, ac ratione construxit, vt collectis, ac repercussis in oppositum radijs naualem omnem hostium apparatum eminus combusserit. Nec modò in huiusmodi specul s, sed etiam in vitreis sphaerulis aqua plenis ignis facillime accendi conspicitur. Quibus adducti periculis, ac rationibus prisci illi sapientes existimarunt, terrestrem hunc ignem cum caelesti cognatione quadam esse copulatum. Et idcirco Appuleius ignem illum huius parentem appellauit. Quin nos à Sole, vt testatur Lucretius, ignis huius vsum edocti sumus: quandoquidé palantes illi homines, qui principio humani generis ferarum more viuebant, eo non ad coquendos cibos, resq. alias necessarias, vsi sunt, sed ad frigus tantùm expellendum. Vnde ait, Lib. 2. de Asin. Lib. 6.

Inde cibum coquere, & flammae mollire vapore
Sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
Verberibus radiorum, atque aestu victa per agros.
Inque dies magis hi victum, vitamq. priorem
Commutare nouis monstrabant rebus, & igni:
Ingenio qui praestabant, & corde vigebant.

Idem alibi coquendi actum, qui ignis est proprius, pulcherrimè ad Solem transtulit, Lib. 6.

Principio terram Sol excoquit, & facit are.

Et Virg. *Puluerulenta coquat maturis solibus aestas.* Et alio loco, Li. 1 Geor.
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis. Li. 2. Geor.

Longis etiam pòst saeculis remotissimae quaedam gentes, quae, quoniam solis piscibus victitabant, ἰχθυοφάγοι appellabantur, pisces, vel supra saxa ad solem exposita, vel in arena torrere consueuerunt. Et mulieres Erythrenses Cerealia celebrantes non ad ignem, sed ad Solem carnem coquere, proditum est. ISQVE ACTVS MENTIS EST] Trochaicũ hemistichium. Aliqua Varronis exemplaria habẽt, *Isque totus mentis est.* Scaliger putat ex duobus his hemistichijs integrum versum ità restitui posse,

Isteic de Sole sumptus ignis, isq. mentis est.

ESSE IGITVR CORPVS TERRAM] Idem paullò superius, *Terra corpus est.* Caeterùm duo hi versus in Aldino, & Basiliẽsi exemplari secus habentur: in his verò, quae Antonij Augustini, & M. Vertranij industria prodierunt eo ordine, quo nos posuimus, distinctè leguntur. Scaliger verò existimans, Romanae editionis correctores hunc locum de caeli, & terrae coniunctione intellexisse, asserit, his versibus hoc modo dispositis nullũ inesse sensum, longeq. à Varronis, aut Ennij mente abesse: Nam Varro hoc loco non verum ser-

gumēto de Prometheo significarunt: qui cùm ex luto inanimum effinxisset hominem, Minerua operis pulchritudinem admirata, fertur, ei quicquid ex caelestibus rebus vellet, spopōdisse, vt quod tam mirabiliter inchoauerat, perfectiùs absoluere posset. Cumq. Mineruae ope ad caelū sublatus esset, omniaq. ibi flāmis coruscātia animata cōspiceret, vt suū etiā opus flāmeo illo vapore animaret, ferula ad Solis currū admota ignē inde mortalibus detulit, fictiq. hominis pectori applicato, mox animatum reddidit. Sed haec merae sunt nugae: nam hominis mēs neq. aether, neq. ignis est; neq. ex Sole habet originē, cùm ea omnis expers materiei à supercaelesti illo Solis Sole, qui inaccessibilē lucē habitat, ex nihilo creata sit; sed potius haec Epicharmi, siue Ennij verba, & huiusmodi de igne è caelo rapto figmentū ad physicā rationē referri debēt: nec aliud quidē intelligendū est, quàm hunc ignē, quē ad nostra adhibemus cōmoda, ex lucidissimis illis astrorū ignibus seminaria habuisse: eumq. de Sole sumptū esse, quoniam calore, cādore, tenuitate, & acumine ad Solis naturā quā proximè accedit. Quā ob conuenientiā, congruitatemq. Sol ab Orpheo πυρόεις, & πυρίδρομος, & à Proclo Lycio περιςεφής dictus est. Hac ratione Speusippus, quem Plato paenè philosophiae haeredem reliquit, Soli Apollinis nomen inditum esse tradit, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, αὐτοῦ συνεςῶτος: quòd scilicet ex multis ignibus vis eius compacta sit. Fulgentius autem, idem apud Graecos Ἀπόλλωνα significare asserit, quod apud Latinos Perdens, quasi ignis instar feruore suo omnem virentium herbarum succum decoquendo perdat. Accedunt etiam ad hanc Solis cum igne affinitatem nonnullorum Philosophorum definitiones. Ait enim Epicurus, Solē esse, vt Budaei verbis vtar, glebulentum quoddam spissamentum pumicis instar, & intra excesos eius meatus ignitum: Xenophanes ex igniculis coagmētatum esse ait, qui ex humidis expirationibus coaceruantur, aut nubē esse vstulantem. Anaximander ex purissima ignis substantia constare dixit, Posidonius, & Speusippus caelestem ignem appellarunt. Cleantes totum igneum esse, duorum sensuum testimonio confirmauit, tactus scilicet, & oculorum. Anaxagoras, vt alibi retulimus, ignitū lapidem esse voluit, siue μύδρον, hoc est candens ferrum. In quem ob hanc ipsam opinionem acerbè inuehitur Socrates apud Xenophontem lib. I v. ἀπομνημονευμάτων. Nec tantùm his Philosophorum opinionibus comprobari potest, hunc de Sole sumptum ignem: verùm etiam orbicularium, & concauorum speculorum experientia, quae cùm Soli obiiciuntur, adeò in centro per reflexionem radios rectè incidentes colligunt, vt non modò admoto fomite ignem accendant, sed interdum si vehementiores extiterint, vel etiam plumbum liquefaciant. Sed illud mirabile est, quod à plerisque refertur, & a Galeno praecipuè viro quam-

Lib. I. Mytholog.

ro quamuis loquaci, non tamen vt fide careat, in libro περὶ κρόνων, de Archimedis Syracusani speculo: quod ea arte, ac ratione construxit, vt collectis, ac repercussis in oppositum radijs naualem omnem hostium apparatum eminus combusserit. Nec modò in huiusmodi specul s, sed etiam in vitreis sphaerulis aqua plenis ignis facillimè accendi conspicitur. Quibus adducti periculis, ac rationibus prisci illi sapientes existimarunt, terrestrem hunc ignem cum caelesti cognatione quadam esse copulatum. Et idcirco Appuleius ignem illum huius parentem appellauit. Quin nos à Sole, vt testatur Lucretius, ignis huius vsum edocti sumus: quandoquidè palantes illi homines, qui principio humani generis ferarum more viuebant, eo non ad coquendos cibos, resq. alias necessarias, vsi sunt, sed ad frigus tantùm expellendum. Vnde ait, Lib. 2. de Asin. Lib. 6.

Inde cibum coquere, & flammae mollire vapore
Sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
Verberibus radiorum, atque aestu victa per agros.
Inque dies magis hi victum, vitamq. priorem
Commutare nouis monstrabant rebus, & igni:
Ingenio qui praestabant, & corde vigebant.

Idem alibi coquendi actum, qui ignis est proprius, pulcherrimè ad Solem transtulit, Lib. 6.

Principio terram Sol excoquit, & facit are.

Et Virg. *Puluerulenta coquat maturis solibus aestas.* Et alio loco, Li. 1 Geor.
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis. Li. 2. Geor.

Longis etiam pòst saeculis remotissimae quaedam gentes, quae, quoniam solis piscibus victitabant, ἰχθυοφάγοι appellabantur, pisces, vel supra saxa ad solem exposita, vel in arena torrere consueuerunt. Et mulieres Erythrenses Cerealia celebrantes non ad ignem, sed ad Solem carnem coquere, proditum est. ISQVE ACTVS MENTIS EST] Trochaicū hemistichium. Aliqua Varronis exemplaria habēt, *Isque totus mentis est*. Scaliger putat ex duobus his hemistichijs integrum versum ità restitui posse,

Isteic de Sole sumptus ignis, isq. mentis est.

ESSE IGITVR CORPVS TERRAM] Idem paullò superius, *Terra corpus est*. Caeterùm duo hi versus in Aldino, & Basiliēsi exemplari secus habentur: in his verò, quae Antonij Augustini, & M. Verranij industria prodierunt eo ordine, quo nos posuimus, distinctè leguntur. Scaliger verò existimans, Romanae editionis correctores hunc locum de caeli, & terrae coniunctione intellexisse, asserit, his versibus hoc modo dispositis nullū inesse sensum, longeq. à Varronis, aut Ennij mente abesse: Nam Varro hoc loco non versum ser-

NN uata

uata metri lege, sed verba tantùm vsurpauit. Qui versus citatur ab eo lib. VIII, *Quae dedit illa, capit, neque dispendi facit hilum.*
Cuius verum, ac germanum sensum esse vult, animam ex aethere, corpus verò ex terra esse: & vnumquodque illuc, vnde profectum est, reuersurum. Quae quidem explicatio confirmari potest ex hoc Epicharmi loco, qui habetur apud Plutarchum in Consolatoria ad Apollonium, vnde fortasse haec ipsa transtulit Ennius, Συνεκρίθη, καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθε πάλιν. γᾶ μὲν ἐς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω. Horum sensus est, Concretum est, & discretum: eoque iterum recessit, vnde accessit: terra in terram, in sublime verò spiritus. Eiusdem sententiae sunt versus illi, à Philone absque auctoris nomine relati in libro, vbi mundum incorruptibilem esse disputat. Quos denique Clementis Alexandrini testimonio in VI Stromat. ex Euripidis Chrysippo esse cognouimus,

Χωρεῖ δ' ὀπίσω τὰ μὲν ἐκ γαίας
Φύντ' ἐς γαῖαν, τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου
Βλαστάνοντα γῆς εἰς οὐράνιον
Πόλον ἦλθε πάλιν, θνήσκει δ' οὐδὲν
Τῶν γινομένων, διακρινόμενον δὲ
Ἄλλο πρὸς ἄλλο μορφὴν ἰδίαν ἀπέδειξε.

Hos sic Gelenius Latinos fecit,

Genitum nihil emoritur,
E terris orta, terra rursus accipit:
In caelum, quicquid est suum, reuertitur.
Sed transpositum vltro, citroq.
Formam priorem alterat.

Nec alium Euripidis locum ex Supplicibus huic valdè consonũ praetermittam, vbi Theseus admonens, aequum esse, ac totius Graeciae legi consentaneum, defunctorum humari cadauera, Sinite, inquit, mortuorum corpora terra operiri: vnde enim vnaquaeque pars ad corpus venit, illuc redit, spiritus quidem ad aethera, corpus verò ad terram,

Ἐάσατ' ἤδη γῇ καλυφθῆναι νεκρούς:
Ὅθεν δ' ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο
Ἐνταῦθ' ἀπῆλθε. πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ' ἐς γῆν ——

Cõueniũt hoc loco huiusmodi Phocylidis poëtae vetustissimi versus,

Ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήριοι ἐν φθιμένοισι.
Πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ χρῆσις θνητοῖσι, καὶ εἰκών.
Σῶμα γὰρ ἐκ γαίης ἔχομεν, καὶ πάντες ἐς αὐτὴν
Λυόμενοι κόνις ἐσμέν: ἀὴρ δ' ἀνὰ πνεῦμα δέδεκται.

Lib. 1. Idem etiam Lucretius protulit,

Cedit

Cedit item retrò, de terra quod fuit antè,
In terras, &, quod missum est ex aetheris oris,
Id rursum caeli rellatum templa receptant.

Platonicus Psellus explicans verba haec Chaldaici oraculi,

Χρὴ σὲ σπεύδειν πρὸς τὸ φάος, καὶ πατρὸς αὐγάς,
Ἔνθα ἐπέμφθη σοὶ ψυχὴ πολλὴν ἑσσαμένη νοῦν.

Animam, inquit, non ab seminibus accepisse substantiam, neque corporeis subsistere tempèramentis, sed à Deo supernè habere existentiam, & ad illum conuerti oportere. Philosophi verba sunt, Ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ σπερμάτων ἡ ψυχὴ τὴν ὑπόστασιν ἔλαβεν, οὐδ' ἐν σωματικαῖς ὑφεστήκει κράσεσι, ἀλλὰ ἄνωθεν ἀπὸ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει, πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἐπιστρέφεσθαι. Et Plutarchus in Romulo, postquàm huiusmodi Pindari verba recēsuit, Σῶμα μὲν πάντων ἕπεται θανάτῳ περισθενεῖ, ζωὸν δ' ἔτι λείπεται αἰῶνος εἴδωλον, subdit, mentem solam ex Dijs esse; cuius vnde ortus, eòdem est & reditus, non quidem corpore comitante, verùm vbi à corpore explicata, & seiuncta sit: & iam vndequaque pura euaserit, & munda carne exuta. De corpore verò, quòd ad terram reuertetur, extat Capuae ad D. Benedicti pulcherrima huiusmodi inscriptio,

TE. TIBI.
VNA. QVAE. ES. OMNIA.
DEA. ISIS.
ARRIVS. BALBINVS.
V. C.

Isin autem terram esse, & Osirin Nilum, Aegyptiorum declarant mysteria. Eiusdem sententiae alia inscriptio Narbone in vetusto monumento visitur.

LAGGE. FILI.
BENE. QVIESCAS.
MATER. TVA ROGAT.
TE. VT. ME. AD. TE.
RECIPIAS. VALE.
P. Q. XV.

Conuenit cum his hoc Palladae distichon, quo epigramma quoddā clausit, Ὦ γένος ἀνθρώπων πολυδάκρυτον ἀσθενὲς οἰκτρὸν
Συρόμενον κατὰ γῆν, καὶ διαλυόμενον.

Cuius sententiam Alciatus sic Latinè explicauit,

O miserum mortale genus lacrymabile semper,
Quod factum ex cinere est, soluitur in cinerem.

Tale quoque illud est Nazianzeni diuini Theologi,

Πάντι βροτῷ θνήσκοντι πατὰ γῆ τάφος
Πᾶν γὰρ τὸ ἐκ γῆς γῆ τε, καὶ εἰς γῆν πάλιν.

Lib. 3. Tus. Euripides apud Ciceronem,

Reddenda est terra terrae, tum vita omnibus
Metenda vt fruges, sic iubet necessitas.

Cornelius Gallus, cuius si germana sunt, quae in manibus habemus, effoeta iam Musa videtur cecinisse,

Ortus cuncta suos repetunt, matremq. requirunt:
Et redit ad nihilum, quod fuit antè nihil.

Lib. 1. Quod quidem nullo pacto fieri posse testatur Lucretius,

Nunc agè sis, quoniam docui nil posse creari
De nihilo, neque item genita ad nihilum reuocari.

Satyr. 3. Quam sententiam itá vnico versu complexus est Persius,

Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti.

ET CAPIT] Terra quidem corpus dat, & rursus illa capit: quasi dicat, & demum in suo sinu recipit, nullo interim facto dispendio, cùm scilicet nihil detrimenti, tùm dando, tùm recipiendo patiatur.
Lib. 15. Amplificauit Silius hanc sententiam,

Hic quicquid terrae, quicquid freta, & igneus aether
Nutriuit primo mundi genitalis ab aeuo,
Mors communis agit, descendunt cuncta, capitq.
Campus iners quantum interijt, restatq. futurum.

Xenoph. lib. 8. Hinc Cyrus, cùm iam morti proximus esset, praecepit filijs, vt, postquàm ex hac vita migrauerit, eius corpus neq. in auro, neq. in argento, neq. in alia vlla re conderent, sed vt quàm primùm terrae redderent. Nihil enim beatius esse dicebat, quàm se terrae commisceri, quae tot res, tam pulchras, tam bonas, & gignat, & nutriat. NEQVE DISPENDI FACIT HILVM] Varro lib. VIII. rursus haec eadem verba referens, ait, *Quod valet, neque dispendij facit quidquam.* Et lib. IV, *Hila, ab hilo dicta, idest minimo; quod ait Ennius — neq. dispendi facit hilum.* ISTAEC TERREIS GENTEIS OMNEIS PEPERIT, ET RESVMIT DENVO] Videtur hic versus ad verbum ferè ex illo Xenophanis esse desumptus,
Lib. 9. Lib. 4. qui in Sex. Empirico, & Theodorito habetur,

Ἐκ γῆς γὰρ δὲ πάντα, καὶ εἰς γῆν πάντα τελευτᾷ.

Quod nihil à Pherecidis Syri opinione discrepat, qui terram voluit rerum omnium esse principium, & in eam cuncta resolui. Idem etiam videtur Orpheus in hymnis explicasse, cùm Terram Deam vocat, beatorum, atq. mortalium matrem, omnia nutrientem, omnia dantem, fruges proferentem, ac omnia labefactantem,

Γαῖα θεὰ, μῆτερ μακάρων, θνητῶν τ' ἀνθρώπων
Πάντροφε, παντώτειρα, τελεσφόρε, παντολέτειρα.

Homerus quoq. in hymnis dixit, terrae esse, vitam dare, & auferre,

ἐδ'

— σῶ δ' ἔχεται δοῦναι βίον, ἠ δ' ἀφελέσθαι.

His non ſunt Lucretiani verſus diſſimiles, Lib. 6.

Praetereà pro parte ſua quodcunque alit, auget,
Roditur: & quoniam dubio procul eſſe videtur
Omniparens: eadem rerum commune ſepulcrum.

Philo in lib. περὶ κοσμοποιΐας poſtquàm multa praeclarè de mulieris, & terrae ſimilitudine in foetus productione diſſeruit, Mater, inquit, terra etiam eſſe videtur: quam ob rem & Antiquis illis viſum eſt, vt Δημήτηρ appellaretur, compoſito è matre, & terra nomine. Non enim terra mulierem, vt dixit Plato, ſed mulier terrā imitatur: quam Poëtae rectè omniparentem, frugiferam, Pandoramq. nominare conſueuerunt, vt generationis, perpetuationisq. cauſſam, tàm ſtirpiū, quàm animalium. Graeca illius ſunt, Μήτηρ, δ' ὡς ἔοικε, καὶ ἡ γῆ, παρ' ὃ καὶ τοῖς πρώτοις ἔδοξεν αὐτὴν Δήμητραν καλέσαι: τὸ μητρὸς, καὶ γῆς ὄνομα συνθεῖσιν. οὐ γάρ γῆ γυναῖκα, ὡς εἶπε Πλάτων, ἀλλὰ γυνὴ γῆν μιμεῖται, ἣν ἐτύμως τὸ ποιητικὸν γένος παμμήτορα, καὶ καρποφόρον, καὶ Πανδώραν εἴωθεν ὀνομάζειν: ἐπειδὴ πάντων αἰτία γενέσεως, καὶ διαμονῆς ζώων ὁμοῦ, καὶ φυτῶν ἐστιν. Et in libello in Flaccum de terra loquens, quam, vt ipſe ait, natura hominibus, caeteriſq. terreſtribus vt proprium, ac peculiarem locum aſsignauit, vt non ſolùm viuant, ſed etiam moriantur, addit haec ipſa verba Ennianis ſimillima, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν. Nota quidem eſt illa M. Bruti interpretatio, qui cùm exacto Tarquinio ab Oraculo accepiſſet, eum ſummo Romanorum Imperio fore potiturum, qui prius matrem oſcularetur, comunem matrem terram intelligens, humi prolapſus, ſimulata ſtoliditate, eam oſculatus eſt. ISTAEC DAT CIBARIA] Homerus, in hymno terrae, In Menec.

— ἣ φέρβει ἐπὶ χθονὶ πάνθ' ὁπόσ' ἐστιν.

Quae ab Eodem, quoniam fruges, aliaq. omnia ad vitam, victumq. pertinentia producit ζείδωρος cognominatur. Vnde Lucretius, Lib. 5.

— *omnibus omnia largè Tellus ipſa parit* —

Et ibidem, — *vt meritò maternum nomen adepta*
Terra ſit, è terra quoniam ſunt cuncta creata.

Cornelius Labeo ex Pontificum Indigitamentis Terram, inquit, Bonam eſſe dictam, quòd omnium nobis ad victum bonorum cauſſa ſit: & Opem, quòd ipſius auxilio vita conſtet. — ISTAEC OMNIBVS FRVGES GERIT] Haec ità à Scaligero emendantur. In Varrone autem ſcriptum eſt, *Quae dat cibaria, vt ait Ennius, quae quòd gerit fruges, Ceres.* Quam nominis explicationem ſequitur etiam M. Cicero, ait enim, *Mater autem eſt à gerendis frugibus Ceres, tanquàm Geres, caſuq. prima litera itidem immutata, vt à Graecis.* Nam ab illis Lib. 4. de Lin. Lat. Lib. 2. de Nat. Deor

quoque Δημήτηρ, *quasi* Γημήτηρ, *nominata est*. Apertè quidem ex his, quae ſuperiùs ex Philone retulimus, demonſtrauimus, terram Δήμητραν, quaſi γῆ μήτηρ appellari. Sed Plato aliam in Cratylo ſequitur enodationem: vultq; terram Δήμητραν dici, tanquàm διδοῦσα ὡς μήτηρ. Ad hoc etymon videtur reſpicere ille Orphei verſus apud Diodorum Siculum, Γῆ μήτηρ πάντων, Δημήτηρ πλουτοδότειρα. FRIGORI IMMISCET CALOREM] Varro hoc modo hunc locum protulit,

Lib 4 de Lin Lat. *Caelum, & Terra omnia ex ſe genuerunt, quòd per hos natura frigori immiſcet calorem, atq. humori aritudinem.* Quae verba cùm poëtica eſſe, & numeris non carere olfeciſſem, Enniana eſſe ſuſpicatus ſum, & ad hunc librum pertinere. ET HVMORI ARITVDINEM] Nam prius in rudi illa mole, in qua rerum omnium ſemina confuſa

Lib. 1. Met. erant, *Frigida*, vt Naſo ait, *pugnabant calidis, humentia ſiccis*. Idem Varro ad hunc locum reſpiciens, in Prometheo ait,

Humanae quandam ſtirpis gentem concoquit
Frigus, calori, atque humori aritudinem Miſcens ——

OMNE CORPVS, VBEI NIMIVS ARDOR, AVT HVMOR VIGET] Trochaicus (ni fallor) Ennianus, cuius fortaſſe haec etiam reliqua ſunt, quae quamuis à Varrone turbata verborum ſerie referantur, poëticum tamen neſcio quid redolent. Ità enim inquit, *Inde omne corpus, vbi nimius ardor, aut humor viget, aut interit, aut manet ſterile, cui teſtis aeſtas, & hiemps: quòd in altero aër ardet, & ſpica aret, & in altero natura ad naſcendum cum imbre, & frigore victitare non volt, & potiùs ver exſpectant.* Cicero in Timaeo, *Omnis enim coagmentatio corporis, vel calore, vel frigore, vel aliqua impulſione vehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos, ſenectutemq. compellitur.* Sunt & haec Minutij Felicis verba aliquantulum Ennianis ſimilia, ait enim, *Corpus omne ſiue areſcit in puluerem, ſiue in humorem ſoluitur*, Caeterùm rectè dictum eſt, *vbei nimius ardor, aut humor viget*, Nam immodicus quidem adurit calor: & humor cùm redundat, corrumpit. Itaq. propter alterius exuperantiam infoecundum omne redditur corpus: quouſque caliditas cum humiditate coniuncta ad moderatam, aequabilemq. proportionem, ſiue ſymmetriam reducatur. Qua ratione Ocellus Lucanus ait, neque ex igne, neque ex glacie quidpiam oriri. Quò reſpiciens Pacuuius,

Sol ſi perpetuò ſit, aut nox flammeo
Vapore, aut frigore fructus omneis interire ——

Ex his veluti radicibus proruperunt florentiſsimi hi Lucretij verſus ex lib. V.

Et tamen interdum magno quaeſita labore,
Cùm iam per terras frondent, atq. omnia florent:
Aut nimijs torret feruoribus aëthereus Sol;

Aut

Aut subiti perimunt imbres, gelidaeq. pruinae,
Flabraq. ventorum violento turbine vexant.

ISTEIC EST IS IVPPITER QVEM DICO, GRAECI VOCANT AERA] Aeschylus Iouem, ait, aethera, terram, caelum, & omne esse, & si quid superius,

Ζεύς ἐστιν αἰθὴρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός,
Ζεύς τι τὰ πάντα, χ' ὅ,τι τῶν δ' ὑπέρτερον.

Philemon, Ἀὴρ, ὃν ἄν τις ὀνομάσειε καὶ Δία.

Euripides apud Clementem in V Strom. Athenagoram in Apolog. & Probum in Sileno,

Ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα
Καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις
Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν.

Qui versus sic à Cicerone in II De nat. Deorum Latinè explicati sunt,

Vides sublime fusum immoderatum aethera,
Qui terram tenero circumiectu amplectitur?
Hunc summum habeto diuûm, hunc perhibeto Iouem.

Vnde Chrysippus Iouem aethera, & Crates, vt est apud Latinum Arati interpretem, caelum, & aëra esse asseruerunt. Hinc hi Latinorum Poëtarum versus effluxerunt. Ennius in Thyeste, —— *aspice hoc*

Sublime candens, quem inuocant omnes Iouem.

Pacuuius in Chryse,

Hoc vide circùm, supraq. quod complexu continet
Terrã, quod nostrei caelum memorant, Graeci perhibẽt aethera
Quicquid est, haec omnia is animat, format, auget, alit, creat,
Sepelit, recipitq. in sese omnia: omniumq. idem pater est,
Indidemq. eadem, quae oriuntur, de integro, atq. eodem occidũt.

Cuius nõ modò sententiam, sed verba paenè ipsa imitatus est Lucretius, Lib. 5.

Denique iam tuere hoc circùm, superaq. quod omnem
Continet amplexu terram? quod procreat ex se
Omnia (quod quidam memorant) recipitq. perempta.
Totum natiuo mortali corpore constat.
Nam quodcunq. alias ex se res auget, alitq.
Deminui debet, recreari cùm recipit res.

Virgilius, —— *Deum nanq. ire per omneis* Li. 4 Geor.
Terrasq. tractusq. maris, caelumq. profundum.

Lucanus, *Estq. Dei sedes nisi terra, & pontus, & aër,* Lib. 9.
Et caelum, & virtus: superos quid quaerimus vltrà?
Iuppiter est quodcunq. vides, quocunq. moueris.

Videntur autem ij Stoicorum opinionem sequuti, qui ex purissimo aethere tãquàm per canalem semina in singulas res influere voluerũt:

indeq.

indeq. seminibus terram foecundari, homines, caeteraq. animalia
Li. 1. Geor. sensibus imbui. Virgilius autem, & Horatius Iouem pro aëre posue-
Lib. 1. Car. runt, cùm modò humidum, modò malum, modò frigidum appella-
runt. Quod quidem à Democrito improbatur: ait enim hunc, quem Graeci ipsi vocāt aërem, totum fabulis oppleri, quòd is norit omnia, & det, & auferat, & sit Rex omnium. Verba autem illa, — *quem dico Graeci vocant*, lego — *quem Δία Graeci vocant*. — QVIQVE VENTVS EST] Catullus apertissimè in Phaseli dedicatione Iouem pro vento posuit, —— *laeua, siue dextera*

Vocaret aura, siue vtrunq. Iuppiter
Simul secundus incidisset in pedem.

Constat autem ex Stoicorum opinione, ventum aëris esse fluxum. IMBER POSTEA] Quoniam, cùm condensatur aër, in pluuiā facilè soluitur: ideò Iouem pluuiam quoq. esse existimarunt: vnde à Graecis Iuppiter ὑετὸς, & ὄμβριος dictus est, & à Latinis pluuius. Quare Plato pluuiales nimirùm aquas intelligens, dixit ἐκ Διὸς ὕδατα. Ar-
Lib. 5. nobius, *Itaq. qui dicit, cum sua concubuit Iuppiter matre, non incestas significat, aut propudiosas Veneris complexiones, sed Iouem pro pluuia, pro*
Lib. 2. *tellure Cererem nominat.* Lucretius ità etiam rem explicat;

Omnibus ille, idem pater est, vnde alma liquenteis
Humorum guttas mater cùm terra recepit,
Foeta parit nitidas fruges, arbustaq. laeta,
Et genus humanum, parit omnia saecla ferarum,
Pabula cum praebet ——

Sed multis antè illum saeculis Orpheus,

Πέμπειν καρποτρόφους ὄμβρους ἐπὶ μητέρα γαῖαν.

Eclog. 7. Virgilius, *Iuppiter, & laeto descendit plurimus imbri.*
Li. 2. Geor. Et rursus, *Tum Pater omnipotens foecundis nubibus aether*

Coniugis in gremium laetus descendit, & omneis
Magnus alit magno commistus corpore foetus.

Quem locum procul dubio à peruetusto quodam Poëta accepit Maro, ità enim ille inquit,

Vt pat * *totis crearet vernis annum nubibus,*
In sinum maritus imber fluxit almae coniugis:
Vt foetus immistus omnes aleret magno corpore.

Huc pertinet etiam illud Statij — *ipsum in connubia terrae*

Aethera, cùm pluuijs rarescunt nubila, soluo.

Lib. 1. Caeterùm luculentissimi sunt illi Lucretij versus,

Postremò pereunt imbres, vbi eos Pater aether
In gremium matris terrai praecipitauit.
At nitidae surgunt fruges, ramiq. virescunt

Arboribus

Arboribus, crescunt ipsae, foetuq. grauantur.
Hinc alitur porrò nostrum genus, atq. ferarum.

Ex his autem versibus cognoscere licet, quónam pacto Lucretius heroicam maiestatem ex Tragicà grauitate deprompserit. Sic enim Aeschylus in Danais Venerem loquentem facit,

Ἐρᾷ μὲν ἁγνὸς οὐρανὸς τρῶσαι χθόνα,
Ἔρως δὲ γαῖαν λαμβάνει γάμου τυχεῖν.
Ὄμβρος δ' ἀπ' εὐνάεντος οὐρανοῦ πεσὼν
Ἔκυσε γαῖαν, ἡ δὲ τίκτεται βροτοῖς
Μήλων τε βοσκὰς, καὶ βίον δημήτριον,
Δένδρων δέ τις ὥρα ἐκ νοτίζοντος γάμου
Τέλειος ἐστὶ, τῶν δ' ἐγὼ παραίτιος.

Extant etiam elegantes Euripidis versus his non dissimiles in Oedipode de terrae amore erga caelum plurimis plenum imbribus,

Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖ' ὅτε ξηρὸν πέδον
Ἄκαρπον αὐχμῷ, νοτίδος ἐνδεῶς ἔχει,
Ἐρᾷ δ' ὁ σεμνὸς οὐρανὸς πληρούμενος
Ὄμβρου πεσεῖν εἰς γαῖαν Ἀφροδίτης ὕπο,
Ὅταν δὲ συμμιχθῆτον ἐς ταυτὸν δύο,
Φύουσιν ἡμῖν πάντα, καὶ τρέφουσ' ἅμα,
Δι' ὧν βρότειον ζῇ, τε καὶ θάλλει γένος.

QVEI MORTALEIS, VRBEIS, ATQ. BELVAS OMNEIS IVVAT] Cicer. in II de Nat. Deor. *Sed ipse Iuppiter, id est iuuans pater, quē conuersis casibus appellamus à iuuando Iouem.* QVOD HEIC OMNEIS, ET SVB HOC] Ostendit his verbis non modò Iouem esse omnia, omniaq. vt dicebant Pythagorici, & deinde Aratus, & Maro, Iouis esse plena: sed homines, & ipsas etiam beluas ex vniuersa illius mente delibatas habere animas: ità vt omnia, quae sunt, ex Ioue, & sub Ioue sint. Hinc Graeci Iouem Ζῶα appellarunt, quòd animátibus vitam inspiret, & Plato in Cratylo vtrūq. Iouis nomen coniunxit, Δία scilicet, & Ζῶα, quasi δι' αὐτὸν ζῶ, quòd per ipsum vita omnibus constet. Qua verò ratione Prisci illi Iouis omnia plena esse, dixerint, cumq. mundi animam esse opinati sint, alibi differemus. OVA PARIRE SOLET] *Parire*, pro, *parere*, ἀρχαϊκῶς per coniunctionis Enallagen, sic etiam apud Lucretium *cupire*, pro, *cupere.* Lib 1
Hunc verò versum cum hemistichio, & alium cum alio hemistichio sequentem in hoc opere retulimus, cùm ex Epicharmo, metro tantùm immutato, conuersi videantur. Epicharmi autem locus, vnde sumpti sunt, ità ab Alcimo refertur in libris, quos ad Amyntham scripsit,

Εὔμαιε τὸ σοφόν ἐστιν οὐ καθ' ἓν μόνον,
Ἀλλ' ὅσαπερ ζῇ πάντα καὶ γνώμαν ἔχει.

Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος
Αἰ λῆς καταμαθεῖν ἀτενὲς, οὐ τίκτει τέκνα
Ζῶντ', ἀλλ' ἐπώζει, καὶ ποιεῖ ψυχὰν ἔχειν.
Τὸ δὲ σοφὸν ἁ φύσις τόδ' οἶδεν ὡς ἔχει
Μόνα. πεπαίδευται γὰρ αὐ ταύτας ὕπο.

Quorum verſuum ſenſus eſt, Non in vno tantùm Eumaee conſiſtit ſapientia, ſed omnia, quae viuunt ſenſu praedita ſunt. Etenim ſi animaduertere volueris, gallina viuentes pullos non parit, ſed oua fouet, & facit, vt animam aſſumant. Quomodo autem huiuſmodi ſapientia ſeſe habeat, ſola ipſa nouit natura, vtpotè quae ab ea edocta ſit. – GENV' PENNEIS CONDECORATVM] Auiũ periphraſis, NON ANIMAS] Exiſtimant aliqui *animas* hoc loco pro, *animans* antiquo more dictum eſſe: nam Veteres non ſolùm ex participijs, ſed etiam ex nominibus ſaepè extremum *n*, auferre cõſueuerunt: vt *aduenies*, *abſes*, *infas*, pro, *aduenienś*, *abſens*, *infans*: & *pregnas*, pro, *pregnans*, vt in Pandectis Piſanis. INDE VENIT DIVINITV' PVLLEIS] Virgilius,

Lib. 6.

Inde hominum, pecudumq. genus, vitaeq. volantum.

Aliqui ne s, literam, eliderent, quod Ennio tam familiare eſt, contrà antiquorum codicum fidem legunt,

Inde venit pulleis diuinitus inſinuans ſe

Lib. 1. Lucretius de noſtri Poëtae ſententiâ, ſiue Ennius ipſe, vt aliqui exiſtimant, *An pecudes alias diuinitus inſinuet ſe*,

Lib. 4. *Ennius vt noſter cecinit* —— PROSERPINA] Varro de Diana loquens, quae & Diuiana dicitur, ait, *Hinc Epicharmus Enni Proſerpinam quoq appellat, quod ſolet eſſe ſub terreis. Proſerpina dicta, quòd haec vt ſerpens modò in dextram, modò in ſiniſtram partem latè mouetur. Serpere, & Proſerpere idem dicebant: vt Plautus, qui ſcribit, Quaſi proſerpens beſtia.* Extat his Plauti locus in Poenulo. Idem rurſus in Perſa,

Tanquàm proſerpens beſtia eſt bilinguis, & ſceleſtus.

Q. ENNII FRAGMENTA EX ASOTO, VEL SOTADICO.

Var. lib. 4. de Lin. La. Feſt. Tonſam. Idem Tongent.

IBant malacam † viere Veneriam corollam. † cluere
Aliuſq. in marei volt magno tenere tonſam
* Alij rhetoricam † tongent —— † trõgẽt.

Cyprio

—— Cyprio boui merendam. *Idem Cyprio.*

† Propè stagna, genus vbei lanigerū piscibus † pascit. *Idem ibid.*

* Tibicina maxumo † clamore mugit. *Var. lib. 6. de Lin. La.*

* Subulo finitimas propter astabat aquas. *Idem ibid. Fest. Subu.*

† Propter stagna vbei lanigerū genus. † pascitur. † labore

EXPLICATIO.

IN Festi exemplaribus huius operis index habetur, *Ennius in Asoto, &, in Asota.* Dicitur autem ἄσωτος quasi ἄσωστος ille, de cuius salute iam actum est. Hinc Alexandrinus Clemens de huius nominis significatione, & enodatione dixit, Ἀσώτους τ' αὐτοὺς οἱ καλέσαντες πρῶτοι εὖ μοι δοκοῦσιν αἰνίττεσθαι τὸ τέλος αὐτῶν, ἀσώστους αὐτοὺς κατὰ ἔκθλιψιν τοῦ σ στοιχείου γεγονηκότες. Budaeus ἀσώτους, luxu, & ganea perditos vertit. Cicero eam vocem retinens, *Nolim,* inquit, *mihi fingere asotos, vt soletis, qui in mensa vomant, & de conuiuijs auferantur, crudiq. postridiè se rursus ingurgitent; qui Solem, vt aiunt, nec occidentem vnquàm viderint, nec orientem, qui consumptis patrimonijs egeant.* Scaliger autem vult hunc librum non *Asotum,* sed *Sotadicum* esse inscribendum: nam antiquitus excusa Varronis exemplaria non *Asoto,* sed *Sota* habent: quam veram lectionem esse asserit, sed decurtatam. Nam *Sotadico* legendum est. Quare negat Ennium Asotum scripsisse, sed Sotadicum, & Caecilium Asoti auctorem fuisse tradit. Quod autem Ennius Sotadicum scripserit, & Caecilius Asotum, id ex plerisq. Nonij locis, illud ex Festo, vt infra adnotabimus, apertissimè liquet. Nec tamē obstat, quò minus Asotus ab Ennio cōscriptus sit, quandoquidem idē argumentum, vt iam saepè compertum est, pluribus commune esse potest. Quare cùm Ennium & in Asoto, & in Sotadico ab Auctoribus citatum offendimus, verisimile est existimare, Poëtam πολύγραφον vtrunque scripsisse librum. Sed ne in re tam dubia nimis audacter videremur iudicium nostrum adhibuisse, vtroque modo *Asotus,* vel *Sotadicus* in operis initio notauimus. Scripsit etiam Attius Sotadicos, vt ex Prisciano, & Agellio videre licet: & Asotum Euthicles, vt ex Athenaeo cognouimus. Reliquum est, vt breuiter Sotadeorum originem, & quaedam ad eos pertinentia explicemus. Est igitur Sotadicus versus à Sotade Cretensi poëta, vt Diomedi placet, appellatus: de quo etiam Terentianus,

Li. 2. Paed. cap. 1. *Lib. 2. De Finib.* *Lib. 10.* *Lib. 7. c. 9.* *Lib. 3*

Metrumq. facit σωταδικὸν, quod vocitarunt,
Qui multa ferunt hoc pede Σωτάδην loquutum.

Fuit is summae impuritatis, ac turpitudinis mõstrum, quae vita, moribus, & scriptis prae se tulit. Scripsit enim ridicula admodùm poëmata inhonestis conspersa iocis, quae φλύακας, vel κιναιδολόγους appellauit. In qua poëmatum turpitudine Apollonius eius filius, vt Carystius Pergamenus refert, patrẽ est aemulat⁹. Quare rectè admonet Quinctilianus, vt huiusmodi carmina à puerorum lectione amoueantur. (Lib.1. c.14) Vsus est ille plurimùm, vt à Diomede, Terentiano, & Hephestione proditum est, Ionicis ἀπ' ἐλάσσονος, & ἀπὸ μείζονος: quo metro Adonim scripsisse cõstat. Est & alia Sotadeorum species, quae reciproca dicitur, cuius huiusmodi refertur exemplum,

Astra tenet caelum, mare classes, aëra messes:

Quod si inuerso legatur ordine in aliam mutabitur formam, quemadmodum de illis proditum est, qui è maribus in feminas conuersi sunt: nam hexametri dignitate, maiestateq. omissa, molle, ac fractũ Sotadeum euadet: & hoc retrogrado verborum ordine Iliadem fertur corruptus Homeri versibus conscripsisse, easdem tamen sententias, ac voces retinentibus. Cuius quidem ineptias ita deridet Martialis, (Lib. 2)

Quòd nec carmine glorior supino,
Nec retrò lego Sotadem cinaedum. Et paullò post,
Turpe est difficiles habere nugas:
Et stultus labor est ineptiarum.

Fuit huiusmodi quidem reciprocorum versuum genus, quos recurrentes Sidonius appellat, ex longa, & ociosa meditatione repertum, (Li 9. Epist.) quod plus longè requirit operae, quàm habeat, si tamen aliquam habet, venustatis. Nec tantùm ex hexametro efficitur Sotadicus, verũ etiam hexameter per hexametrum recurrit, vt in illo Maronis, (Lib.1. Aen.)

Musa mihi caussas memora, quo numine laeso,

Qui si praeposterè legatur, iisdem hexametri constabit pedibus, sed fractis admodùm, & eneruatis. Quin etiam inani quadam subtilitate idem duobus simul versibus ità sunt experti, vt pentameter in hexametrum, & contrà conuertantur; si ab vltima dictione ad superiorem gradatim deuenerimus, textricum radiorum more, quibus antè, & retrò telae percurruntur. In quo genere plurimùm insudasse audiuimus Vincentium Frisciscutium Fanensem. Horum specimen erunt Leonini illi versus de Abelis, & Caini sacrificio,

Sacrum pingue dabo, non macrum sacrificabo:
Sacrificabo macrum, non dabo pingue sacrum.

IBANT MALACAM VIERE] Graeco more pro, ad viendum. Vulgati aliqui codices habent *malam*, aliqui *malacci*, Quidam ex coniectura legunt. *Ibant mane viere*: Refert Varro hunc versum ex (De die nat.) Asoto Ennij, & eundem hoc modo Censorinus, quem Ionicum se-

 ptena-

ptenarium esse tradit,

Ibant malam eluere Veneriam corollam.

Veneris autem corollae ex rosis nectebantur: quas illi imprimis charas fuisse, vel Anacreontis testimonio perspicuum est: ideoq. *malacam corollam* dixit, quasi delicatam, vel molliter compositam: quemadmodum etiam ab Homero dictum est *μαλακὸς χιτών*: ad cuius imitationem dixit Ouidius *mollia velamina*, & Plautus *malacum pallium*, Lib. 15. qui etiam à Graeco verbo *μαλακίζειν, malacissare* dixit, pro, mollire, & molle reddere. Vnde Graecis *μαλάχη*, & Latinis malua, quòd ventrem In Bacchid. molliat. Extat apud Hephestionem, vbi *περὶ τοῦ ἀπὸ μείζονος Ἰωνικοῦ* tractat, hic versus ex innominato Auctore, ex quo arbitror Ennianum hunc esse translatum,

Πόας τέρεν ἄνθος μαλακὸν ματεῦσαι.

In Festo Florentiae nuper impresso ità sine Auctoris nomine habetur Ennij locus, qui in hactenus editis deerat, *Viere, alligare significat, vt hic versus demonstrat, Ibant malaci viere Veneriam corollam, vnde vimina, & vasa viminea, quae vinciuntur ligata.* ALIVSQ. IN MAREI] In quibusdam Pompeij exemplaribus refertur hic locus ex *Asoto* Ennij; in alijs verò ex *Asota*. — TONSAM] Remum. Dicta autem est tonsa, non vt vult Festus, quasi tondeatur ferro, cùm om- In Tôsam. nia, quae ferro tonderentur, tonsae appellari possent, neque, vt ait Seruius, à decutiendis fluctibus, sicut tonsores à tondendis, & decu- In 7. Aen. tiendis capillis, sed à tundendis fluctibus, vel quia de arboribus fiunt, cùm rami tonsi sunt. ALII RHETORICAM TONGENT] Quamuis vnde hic Ennij locus petitus sit, ignoretur: tamen non malè videtur cum superioribus cohaerere. Scaliger versum explet,

Alij rhetoricam tongent, & vincere volunt.

CYPRIO BOVI MERENDAM] Lilius Giraldus in IX de Poëtis dialogo tradit, Sotadicum carmē primùm apud Latinos Ennium esse aggressum in eo, quod, *Cyprio boui merenda*, inscribitur. In qua re lapsus videtur, cùm apertè ex Festo appareat, verba illa ex Sotadico versu esse desumpta: non autem, vt ille existimat, esse libri inscriptionem. Quod vt meliùs perpendatur, Festi verba transcribemus, *Cyprio boui merendam Ennius Sotadico versu cùm dixit, significat id, quod solet fieri in insula Cypro, in qua boues humano stercore pascuntur.* Quod quidem non pastus caussa sumunt, sed vt eo remedio torminibus medeantur: de quibus ait Plinius, *Boues in Cypro contra tor-* Lib. 28. c. *mina, hominum excrementis sibi mederi.* Suidas ex Tarrhaeo ait, *βοῦς Κύ-* 20. *πριος* de homine futili, stupidoq. dici, quòd fertur, Cyprios boues stercoribus vesci. Quo probro Aristophanes facetè medicorum ac- In Pluto. cusat auaritiam: quos quoniam assiduè excrementa contemplantur,

σκατο-

σκατοφάγους appellauit. — MERENDAM] Tradit Festus antiquos merendam dixisse pro prandio, quòd scilicet medio die caperetur. Calpurnius, — *serae cùm venerit hora merendae.*

PROPE STAGNA] Festus ibidem de eodem Poëta intelligens, ait, *Idem cùm dicit, propter stagna vbei lanigerum genus piscibus pascitur, esse paludem demonstrat, in qua nascuntur pisces similes ranunculis, quos oues consectatae edunt.* GENVS VBEI LANIGERVM] Ouium periphrasis. Eodem modo de auibus,

— *genu' penneis condecoratum*, &, — *genus altiuolantum.*

Lib. 1. Annal. Lib. 6. de Lin. Lat.

TIBICINA MAXVMO CLAMORE MVGIT] Notat hîc M. Varro, *mugire*, quod vitulorum est proprium, ad homines, sicut pleraeq. aliorum animalium voces, quandoque transferri. Nos haec verba hûc retulimus: quoniam Sotadici comma visa sunt. SVBVLO FINITIMAS] Cùm superiori versu Tibicinae mugientis mentio facta sit, rectè quidem me facturum existimaui, si cum Tibicina Subulum propter aquam astantem coniungerem. Est autem Subulo, vt Varro, & Festus docent, Tusca vox, quae Tibicinem significat. Hic versus in vetusto M. Varronis codice habetur,

Subulo quondam marinas propter astabat aquas.

Quo etiam modo in Festo legitur, praeterquàm in vltima dictione, vbi pro, *aquas*, *plagas* scriptum est. Versus est septenarius trochaicus catalecticus. — ASTABAT] Fortasse meliùs vt putat Scaliger, *assabat*, cùm de tibicine loqueretur. Vnde assa vox.

Q. ENNII SATYRARVM FRAGMENTA.

EX LIBRO I

Non. Conuiuant.

MAlo hercle suo magno conuiuat sine modo.

Idem Celerè.

Dum quicquid das celere —

EXPLICATIO.

QVoniam, quae ab Antiquis de Satyrarum origine, & argumento tradita sunt, summa diligentia Franciscus Robortellus, Polydorus Virgilius, Lilius Giraldus, aliíq. quamplurimi collegerunt: iccircò superuacaneo huic labori, ne aliorum scripta exscribere videremur, parcendum duximus. Quod verò horum librorum fuerit argumen-

gumentum incertum est. Puto tamen eos diuersis rebus fuisse confertos: & quò omnia Satyrae titulo congruerent, siue illa à quodam farciminis genere sic appellato, quòd multis rebus esset refertum, siue à Satyra lance, quae varijs plena primitijs in Antiquorum sacrificijs offerebatur, siue à lege Satyra, quae vno rogatu multa simul cõprehendebat, diuersis quoque apparent metrorum generibus fuisse conscriptos. Quare miror Crinitum, virum alioquin eruditum credidisse, hos Satyrarum libros quadratis versibus constare. Confirmat nostram hanc opinionem Diomedes, qui ait, *Olim carmen, quod ex varijs poëmatibus constabat Satyra vocabatur, quales scripserunt Pacuuius, & Ennius.* Quale verò cuiusdam Ennianae Satyrae fuerit argumentum, hoc modo Quinctilianus explicauit, *Sed formas quoq. fingimus saepè, vt Famam Virgilius, vt Voluptatem, ac Virtutem, quemadmodum à Xenophonte traditur, Prodicus, vt Mortem, & Vitam, quas contendentes in Satyra tradit Ennius.* Ad cuius fortasse imitationem Nouius Mortis, & Vitae iudicium scripserat. MALO HERCLE SVO MAGNO] Reprehendit Poëta in hac Satyra immodicum alicuius in conuiuijs luxum: quod sine suo magno malo, hoc est sine ingenti bonorum effusione fieri nequit. Quare apud Romanos cùm nullo adhibito modo, atque ratione conuiuia magnis profusis sumptibus assiduè pararetur, lege Licinia poenis impositis moderata sunt. Obseruandum est huiusmodi dicendi modo Veteres significasse, aliquem non absque poena esse abiturum Plaut. Asinaria, Lib. 1. De Poët. c. 2. Lib. 3. Lib. 9. c. 11.

Benè merendi mala es, malè merendi bona es:

At malo cum tuo —— Idem ibidem ijsdem Ennianis verbis, *Malo hercle iam magno tuo.* — CONVIVAT] Pro, conuiuatur, antiquo more. Pomponius Munda,

Si Kalendis conuiuat, Idibus coenet foris.

— SINE MODO] Nimis profusè. Cui contrarium est Horatianum illud, *Est modus in rebus* — DVM QVICQVID DES CELERE] Vel eos carpit, qui in largitionibus bona omnia profundũt, vel respicit ad prouerbium, *Bis dat, qui citò dat.* — DES] Ianus Gulielmus in Plaut. quaest. legit *da*, aut, *dane*, CELERE] Pro, celeriter. Sermon. lib 1. Sat. 1.

Q. ENNII SATYRARVM FRAGMENTA.

EX LIBRO II

INde locei liquidas, pilatasq. aetheris oras
Contemplo —— Ser. in Schedis.

Restitãt, occurrũt, obstãt, obstringillãt,† obganniũt. † obagitant.

EXPLICATIO.

— PILATASQ. AETHERIS ORAS] Seruius, vt tradit Scaliger ex Schedis P. Danielis non dum editis, refert hunc versum ex lib. II Satyrarum Ennij, vbi *pilatas*, pressas, & densas interpretatur, & *pilatim* strictim, & densè: additq. pro suae explicationis confirmatione hunc Scauri locum ex libris de Vita sua, *In agrum hostium veni, pilatim exercitum duxi*. Item alium Sempronij Asellionis, *Quartum signum accedebat, siue pilatim, siue passim iter facere volebant*. RESTITANT, OCCVRRVNT] Carmen asyndeton. — OBSTRINGILLANT] Obstant exponit Nonius. Alij legunt *obstrigillant*, alij *obstrigilant*, vnde obstrigilator hoc est reprehensor, ductum, vt notat Turnebus, à strigilibus, quibus cùm vehemētiùs stringimur, etiam plerunque laedimur. Lib. 15. Aduers. c. 1.

Q. ENNII SATYRARVM FRAGMENTA.

EX LIBRO III

Non. Propinare, & Medullitus.
ENni poëta salue, qui mortalibus
Versus propinas † flammeos medullitus. † flammeus.

Idem Criminat.
Nam is non benè volt tibei, qui falsò criminat
Apud te —

— testeis sunt

Idem Politiones.
Latei campei, quos gerit Africa terra politos.

EXPLICATIO.

ENNI POETA SALVE] Nisi manifestè hi duo senarij à Nonio ex libro III Satyrarum Ennij adducerentur, suspicarer ab alio quopiam antiquo Poëta quasi cum Ennio colloquente fuisse editos. Sed nunc credendum est, aliquem in hac Satyra ab Ennio esse inductum, qui eum his verbis compellaret. VERSVS PROPINAS] Translatio sumpta à compotatoribus: qua Plautus etiam in Sticho vsus est,

Propino

Propino tibi salutem plenis faucibus.

Verbi origo Graeca est ἀπὸ τοῦ προπίνειν — CRIMINAT] Antiquè, vt suprà *conniuat*: Malunt aliqui legendum esse hunc versum,

Is tibei non benè volt, quei falsò criminat ad te.

— TESTEIS SVNT] Vide quae de hoc loco in Scipione diximus. — AFRICA TERRA] Virg. — *quos Africa terra triũphis* Lib.4 Aen.
Diues alit —— Idem eodem modo, *Itala terra* — & Cato Lib 7.
Italia terra in Oratione pro Achaeis. Tibullus similiter pro Campania *Campaniam terram* dixit: Lucilius, & Catullus pro Hispania *Iberiam terram*, & *Celtiberiam terram*, & pro Asia Poëta nescio quis apud Li.3 Rhet.
Aristotelem Ἀσίας ἀπὸ γαίης.

Q. ENNII SATYRARVM FRAGMENTA.

EX LIBRO IV.

Neque triste quaeritat sinapi, neq. cepe moestum. Macrob. lib.6.c.5.

EXPLICATIO.

NEQVE TRISTE QVAERITAT SINAPI] Macrobius refert hũc locum ex IV Sabinarũ: quae quidem inscriptio mihi diù suspecta fuit: eamq. tribus adductus rationibus omninò reijciendam puto: & apud eum Auctorem pro, *Sabinarum*, *Satyrarũ* esse reponendum. Prima, quòd hactenus huiusmodi Operis indicem nusquam apud Auctores inuenerim. Altera, quia haud facilè persuaderi possum, Ennium separato volumine de Sabinarum raptu historiam conscripsisse, cùm in Annalium libris manifestum sit, eam esse prosecutum. Tertia deniq. cùm nec verba, nec numeri eam nobis materiam significare videantur. Dixit autem *triste Sinapi*, pro amaro, vt exponit Macrobius: sed meliùs (vt opinor) μετωνυμικῶς ab effectu: Lib.6.c.5.
nam propter acrimoniam lacrymas ciet. Vnde à Graecis Sinapi dicitur, ὅτι σίνεται τοὺς ὦπας ἐν τῇ ὀδμῇ, quòd scilicet olfactum oculis noceat. Ad quod alludens Aristophanes in Equitibus ait,

Κἄβλεψε νάπυ, καὶ τὰ μέτωπ' ἀνέσπασε.

Quem versum referens Crates in libris περὶ τῆς Ἀττικῆς λέξεως, pro, νάπυ σίναπι, & pro, τὰ μέτωπ', πρόσωπ' videtur legisse. Eandem ob acrimoniã Nicander in Georgicis dixit σπέρματά τ' ἐνδάκνοντα σινήπιος. Columella de Cultu hortorum,

Seq. lacessenti fletum factura Sinapis.

Plautus Pseudulo;

Teritur Sinapi scelerata cum illis, qui terunt,
Prius quàm triuerunt oculi, vt exstillent, facit,

Idem Truculento,

Si Ecastor hic homo Sinapi victitet, non censeam
Tam esse tristem posse ——

Vnde vulgò ij Sinapi victitare dicuntur, qui morosi admodùm, difficilesq. natura sunt. CEPE. MESTVM] Eodem metonymiae tropo *cepe moestum* dixit: nam & ipsum quoq. fletum excitat. Varro Manio, *Dulcem aquam bibat salubrem, & flebile excitet cepe.*

Lib. 5. Satyr. Lucilius, *Lippus edenda acria assiduè cepariu' cepa*
Lacrimosa —— Qui locus non est integer, & longè secus habetur apud Priscianum lib. VI. Eodem adiuncto vsus est Columella lib. X, *Atq. oleris pulli radix, lacrimosaq. cepa.*

Lib. 5. Satyr. Rursus Lucilius,

Flebile cepe simul, lacrimosaeq. ordine tallae.

In Cepe. Ita emendandus est Nonij locus, in quo pro, *tallae*, *talpae* perperàm irrepsit. Est autem talla, vt in veteri Glossario explicatur τοῦ κρομμύου λέπυρον. Vndeliquet, quā procul ab antiquae scripturae vestigijs Nonij emendator pro, *talpae* censuerit *scyllae* esse reponendum. Nouius in Appella, *Cui cepe edendo oculus alter profluit.*

Hinc prouerbiali scommate in eos dici solet, qui flētes poenas dant, κρόμμυα ἐσθίειν. Quod ex illo Biantis Prienaei responso videtur emanasse, qui, vt refert Philo in libro Ὅτι πᾶς σπουδαῖος ἐλεύθερος, accersitus à Croeso contemptim, ac minaciter Regi respondit, vt cepas ederet, hoc dicto ciuiliter ei fletum subindicans. Idem etiam à Laërtio in illius vita proditum est; à quo ab Alyatte non à Croeso Bias accersitus traditur. Cepe autē à Graecis κρόμμυον dictum est, quod αὐτοῦ ὀσφραινόμενοι, ἢ ἐσθίοντες τὰς κόρας μύομεν. Aristoteles verò ita in Problematis

Sect. 20. appellari ait, ὡς τὴν κόρην ποιεῖν συμμύειν, quòd scilicet pupillam comprimi cogat. Etymologici Auctor vnico μ κρόμυον scribit, παρὰ τὸ τὰς κόρας μύειν τῶν ἐσθιόντων αὐτό. Latini non ab effectu, sed à capitis similitudine cepe dixerunt.

Q. ENNII SATYRARVM FRAGMENTA.

EX LIBRO VI.

Donat. in Phor. Qvippe sine cura laetus lautus quòm aduenis
Inferteis maleis, & expedito brachio,

Alacer, celsus, lupino impetu exspectans,
Mox dum alterius obligurrias bona,
Quid censes domineis esse animi? Prò diuôm fidem
Ille tristis cibum dum seruat, tu ridens voras.

EXPLICATIO.

QVIPPE SINE CVRA] Donatus explicans hos Terentij versus ex Phormione, In Andr.

Te'ne asymbolum venire vnctum, atq. lautum è balneis,
Ociosum ab animo, cùm ille & cura, & sumptu absumitur.
Dum tibi sit quod placet, ille ringitur, tu rideas,
Prior bibas, prior decumbas, cœna dubia apponitur,

ait, haec non ex Apollodoro esse translata, sed ex sexto Satyrarum Ennij. Quare nequeo non mirari Porphyrionem, qui in expositione Satyrarae X libri I Horatij dicit, quatuor Satyrarum libros ab Ennio esse relictos. INSERTEIS MALEIS] Festiuius Plautinus Parasitus in Captiueis,

Cum calceatis dentibus veniam tamen.

LVPINO IMPETV] Plautus ibidem,

Quasi lupus esuriens metui, ne in me faceret impetum.

ALTERIVS OBLIGVRRIAS BONA] Terentius in Eunucho, *patria qui abligurrierat bona*. Idem ibidem simplex *ligurrio* protulit, quod duobus *r r*, Eruditi aliqui scribendum affirmant.

Q. ENNII SATYRARVM FRAGMENTA.

EX INCERTIS LIBRIS.

NAm quei lepidè postulat alterum frustrari Agel. lib. 18. cap. 2.
Quem frustratur. frustra cùm dicit, frustra esse.
Nam sese frustrari, quem frustra sentit
Qui frustratur, is frustra est, si non ille est frustra.

Herclè puto, hoc erit tibei argumentum semper in Idem lib. 2 cap. 29.
promptu situm,
Ne quid exspectes amicos, quod tu agere possis.

Idem lib. 7 cap 9. non. Memordi.

Meum non est, at si me canis memorderit.

EXPLICATIO.

NAM QVEI LEPIDE] Agellius referens quatuor hos ex Ennij Satyris versus, eos ait, vno multifariam verbo fuisse cōcinniter implicatos. Amabât enim Veteres, vt Donatus ait in explicatione loci illius Terentij, (In Andr.)

Nam inceptio est amentium, haud amantium,

de proximo similia dicere. Qua quidem in re nimis sibi videntur indulsisse. Rursus Ennius in Phoenice,

Stult' est, qui cupida cupiens cupienter cupit.

Plaut. Captiuis,

Qui cauet ne decipiatur, vix cauet, cùm etiam cauet,
Etiam cùm cauisse ratus, saepè is cautor captus est.

Idem in Pseudulo, licet secus hic locus in impressis legatur,

Memorem immemorem facit, qui memori memorat, quod memor meminit.

Cùm autem huiusmodi vocum traductio est in verbis παρόμοιον dicitur; vt ait Donatus: cùm verò est in nominibus παρονομασία. — FRVSTRA ESSE] Hoc est, decipi. Plaut. Bacchid. *Frustra es*, inquit, pro, falleris. Et in Amphitr. (In Andr.)

Hi iam ambo seruus, & hera frustra sunt duo.

Item in Mercat.

Nunc mulier ne tu frustra sis, mea non es, ne arbitrere.

NAM SESE FRVSTRARI] Plaut. Bacchid.

Atq. hi se cùm frustrantur, frustrari alios stolidi existimant.

— QVEM FRVSTRA SENTIT] Vetus Agellij codex, *Nā qui sese frustrari, quem frustras sentit*. Frustro enim, & frustror in eadē significatione à bonis Auctoribus dicitur. HERCLE PVTO] Hae verba non sunt Ennij, sed ita in Agellio interpūngenda sunt. Qui postquàm ex Aesopi fabellis Cassitae apologum recensuit sic ait, *Hunc Aesopi apologum Q. Ennius in Satyris scitè admodùm, & venustè versibus quadratis composuit: quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi, & memoriae operaepretium esse, herclè puto. Hoc erit tibei.* & caet. Iulius Caesar Scaliger in libello de Versibus Comicis, & in Poëtica notat, non rectè Agellium hos versus quadratos esse dixisse, cùm Trochaici sint, & hoc modo legendos esse scribit, (Lib. 2. c. 29.)

Hoc erit tibei argumentum semper in promptu situm

Neque

Neque exspectes amicos, tute quod possis agere.

Idem Agellij codex habet, *Haec erit tibei argumentum*, & caet. vt *Haec*, ad Cassitā referatur. NEQVID EXSPECTES AMICOS] Non grauabor pro Apologi explicatione Agellij verba transcribere. Ita enim ait, *Haec quidem est Aesopi fabula de amicorum, & propinquorum leui, & inani fiducia. Sed quid aliud sanctiores libri philosophorum monent, quàm vt in nobis tantùm ipsis nitamur: alia autem omnia, quae extra nos, extraq. nostrum animum sunt, neq. pro nostris, neq. pro nobis ducamus?* A qua sententia non longè abest ille Bionis locus in Bucolicis,

Οὐ καλὸν, ὦ φίλε, πάντα λόγον ποτὶ τέκτονα φοιτῆν,
Μηδέ τι πάντ' ἄλλου χρέος ἰσχέμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
Τεχνᾶσθαι σύριγγα, πέλει δέ τοι εὐμαρὲς ἔργον.

Hos versus Laurentius Gambara amicus noster sic Latinè reddidit,

Consulere artificem, vel opem deposcere in omni
Re, decet haud quemquam. Tu cera iunge cicutas:
Nam res est facilis: nec eget multo illa labore.

Rectè igitur admonet Philemon, vt optemus, ne vnquàm de amicis periculum facere necesse sit,

Ἀλλ' ἑταῖροι καὶ φίλοι σοι καὶ συνήθεις νὴ Δία
Εὔχου ἀεὶ ... εὔχου μὴ λαβεῖν πεῖραν φίλων.

AT SI ME CANIS MEMORDERIT] Pro *momorderit*: quo etiam modo Veteres *pepugi*, & *peposci*, pro, *pupugi*, & *poposci* pronunciarunt.

Q. ENNII PROTREPTICI FRAGMENTVM.

Pannibus. Charis. lib. 1.

EXPLICATIO.

EX toto hoc opere vix (quod non sine magno animi moerore referre possum) vnica haec dictio superest. Possumus tantùm ex inscriptione cognoscere, Poëtae consilium fuisse, aliquem ad benè, rectèq. viuendum admonere: sed quis is fuerit planè ignoratur. Quod autem Veteres *pannibus*, pro *pannis* vsurparunt, Pomponij etiam testimonio confirmatur, qui in Maccis Geminis ait,

Bono animo es video, eripuisti primitùs de pannibus.

Q. ENNII PRAECEPTORVM FRAGMENTVM.

Prisc. lib 10

VBei vidit auenam, lolium crescere
Inter triticum, selegit, secernit, aufert sedulò
Vei operam addit, quam tanto studio seruit.

EXPLICATIO.

INter praeclaras nostri Poëtae lucubrationes hanc Praeceptorũ non vltimum obtinuisse locũ arbitror: cùm in ea, vt ex hoc fragmento, quod Prisciano acceptum referimus, appareat, Enniũ vtile dulci, vt ait Flaccus, immiscere voluisse: dum saluberrima praecepta ex intimis Philosophiae penetralibus eruta, poëtica suauitate, leporeque cõdiuerit. Verisimile quidem est hac comparatione ex Agricolae diligentia ducta, Poëtam monuisse, corruptos, prauosque adolescentium mores, antequàm firmiores in teneros eorum animos radices agant, & maius temporis diuturnitate suscipiant incrementũ, suasionibus, minis, verberibusq. funditus esse extirpãdos: quod quidem prudens pater familiâs non minori sedulitate efficere debet, quàm expertus agricola, qui *Vbei videt auenam, lolium crescere* (In Poët.)

Inter triticum, selegit, secernit, aufert sedulò.

Easdem herbas tanquàm frugibus inimicas memorat Virgil. (Eclog. 5. & 1. Geor.)

Infelix lolium, & steriles dominantur auenae.

Non videtur hinc longè nimis remotum esse illud Platonis in Euthyphrone, vbi cõmemorat Socrates, quae sibi à Melito obijciebantur. Ὀρθῶς, γάρ ἐστι τῶν νέων πρῶτον ἐπιμεληθῆναι, ὅπως ἔσονται ὅτι ἄριστοι, ὥσπερ γεωργὸν ἀγαθὸν τῶν νέων φυτῶν εἰκὸς πρῶτον ἐπιμεληθῆναι. μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων. καὶ δὴ καὶ Μέλιτος ἴσως πρῶτον μὲν ἡμᾶς ἐκκαθαίρει, τοὺς τῶν νέων τὰς βλάστας διαφθείροντας, ὥς φησιν. Hoc est, Rationi consonum est, primam de adolescentibus curam esse habendam, quò optimi euadant, haud secus quàm bonum Agricolam decet nouellarum plantarum primùm curam gerere, deinde verò de caeteris curandis habere rationem, & sanè etiam Melitus fortasse primùm nos, qui tenera iuuenum germina, vt ipse ait, corrumpimus, expurgare intendit. AVFERT SEDVLO] Fertur illud prouerbij instar à Nicephoro Callisto, *Vt herbas nocentes vellere.* Alterùm verò ex hoc opere fragmẽtũ suspicor à Festo in verbo *Punici* fuisse relatũ, nam vbi legitur *Ennius*

in

in Prae. .... absque dubio in *Praeceptis* legendum est. VEI OPERAM ADDIT] Non est verendum, quin hic locus plurimis mendis scateat.

Q. ENNII FRAGMENTVM EX INCERTO LIBRO.

EO ego ingenio natus sum, amicitiam
Atque inimicitiam † in fronte promptam gero.

† In frõtem.

Non. Inimicitia. Agel. lib. 19. c. 8.

EXPLICATIO.

DVo hi versus ab Agellio & Nonio afferuntur, vt ostenderent, Veteres singulari numero *inimicitiam* dixisse, quã vocem etiam apud Attium in eodem numero Charisius obseruauit. Salustius autem *amicitias*, & *inimicitias* plurali numero protulit. Ex quo verò Ennij libro hoc fragmentũ sumptũ sit, prorsus est incertũ. Haec tantùm ab Agellio prodita sunt, *Inimicitiam autem Q. Ennius in illo memoratissimo libro dixit. Eo ego ingenio*, & caet. Qua sententia perspicuum sui animi candorem ostendẽs, duplices homines carpere videtur, qui occultas familiariter inimicitias exercent. De quibus ait Caecilius in Subdititio, *Nam ij sunt inimicei pessumei, fronte hilaro,*
Corde tristi, quos neque vt apprehendas, neque vt mittas scias.

Lib I In Catil.

DE ACROSTICHIDIBVS.

OMnia Ennij carmina, quae Acrostichides appellabãtur, nõ modò temporũ iniuria interciderunt, sed eorum etiã nomẽ penitus abolitum fuisset, nisi vnius Ciceronis testimonium in posterum memoria conseruasset: qui postremo de Diuin. lib. inquit. *Tum verò ea, quae ἀκροστιχὶς dicitur, cùm deinceps ex primis versus literis aliquid connectitur, vt in quibusdam Ennianis, quae Ennius fecit. Id certè magis est attenti animi, quàm furentis. Atque in Sibyllinis ex primo versu cuiusque sententiae primis literis illius sentẽtiae carmẽ omne praetexitur*. Ex quibus Ciceronis verbis nõ modò quae sint Acrostichides apertè cognouimus, sed eas Ennius ad Sibyllinorũ versuũ imitationẽ scripsisse. Dicũtur autẽ Acrostichides, vt refert Thucydidis Scholiastes παρὰ τὸ ἄκρον τοῦ στίχου, quo nomine intelligitur ἡ τοῦ στίχου ἀρχή, quẽadmodũ

ἀκρο-

ἀκροτελεύτιον, τὸ τοῦ ςίχου τέλος. Comprobat ea, quae Cicero dixit de Sibyllinis carminibus exēplum Sibyllae Erythraeae, siue vt malūt aliqui Cumeae, quod tribus & triginta versibus refert Eusebius ἐν τῷ λόγῳ Βασιλικῷ. de qua ait, illam aliquando in penitioribus adytis intermisso importuno superstitiosae religionis ritu, diuino afflatam numine apertè de Deo quae ventura erant carminibus fuisse vaticinatam: in quibus primarum literarum ordine, quae ἀκροςιχὶς dicitur, historiā de Iesu aduentu declarauit. Acrostichis autem hoc modo se habet, ΙΉΣΟΥ͂Σ ΧΡΙΣΤΌΣ ΘΕΟΥ͂ ΥἹΌΣ ΣΩΤΉΡ ΣΤΑΥΡΌΣ. Graecos versus breuitatis caussa omisimus, quorum translatio extat apud D. Augustinum, sed nihil versuum initia explicant. At Lilius Gyraldus conatus est, non tantùm versum versui, & verbum paenè verbo reddere, sed etiā vt primae singulorum carminum literae Graecis responderent, vt inde Latinis literis Graecarum dictionum initia legerentur. Ioannes verò Christophorsonus, Ioannes Portesius, & Germanus nescio quis eosdem versus sed alia ratione conuerterunt. Non enim Graecam Sibyllae Acrostichin, vt Lilius sequuti sunt, sed huiusmodi Latinā, IESVS CHRISTVS DEI FILIVS, SERVATOR, CRVX. Hoc eodem modo in Plauti comoediarum argumentis fabulae nomen primae versuum literae demonstrant. Quo in genere quaedam ab Alano de Insulis conscripta sunt, & à Rhabano Fuldensi, qui versibus etiam his contrarijs, qui τελεοςιχὶς appellantur, lusit: vltimis scilicet carminum literis quae volebat, exprimens. Eiusdem paenè generis sunt, sed maiori tamen difficultate elaborata, duo poëmatia heroico metro conscripta, alterum in Apollinis, alterum in Bacchi laudes, quae extant in primo Graecorum epigrammatum libro. Constat vtrumque versibus quatuor & viginti iuxta Graecarum literarum numerum: & non modò quisque versus secundum alphabeti ordinem initium sumit, sed singula singulorum versuum verba ab eodem met elemento incipiunt; nec aliud exprimunt, quàm diuersa illorum Deorum nomina,

Lib. 18. de Ciuit. c. 24

Lib. 2. de Poet.

Ἄβροτον, ἀγλαόμορφον, ἀκερσεκόμην, ἁβροχαίτην
Βρισήνοον, βασιλῆα, βελεσσιχαρῆ, βιοδώτην, & caet.

Q. ENNII TOMI SECVNDI FINIS.

LECTORI S.

VM, absoluta iam prima, ac secunda huius voluminis parte, eas, vt indices disponerem, sumpsissem in manus, vix cursim oculis lustrare incoeperā, quòd (heu pudet) statim librum agnoui innumeris propè maculis foedatum, non minus Typographi inscitia, quàm eruditi cuiusdam iuuenis, sed parū animo excubantis incuria: cui, vt impressioni praeesset, cùm nos ei propter grauiores alias rerum nostrarum curas, ac solicitudines, nec succisiuas quidem operas praebere valeremus, curam demandauimus. Alicubi enim quaedam praetermiserunt, & quaedam peruerso verborum ordine transtulerunt: alibi literam pro litera notarunt, aut superuacuam addiderunt, aut necessariam sustulerunt, vt taceam in signandis punctis, & incisis, minutisq. alijs rebus, quas consultò praetermittimus, oscitantiam. In Graecis verò dictionibus saepe alterum spiritum pro altero, & alium accentum pro alio posuerunt. Itaq. visum est hic errata, & praetermissa adnotare, non modò vt Lectorem aliqua ex parte taedio leuaremus; verùm etiam vt eruditior Typographus, si quis erit vnquam, qui haec rursus excudere in animo habuerit, faciliùs possit ita singula singulis locis restituere.

PAG. II, lin. 10. lege quaestionum. III, lin. 15, Graccho. lin. 16, arrogantia. lin. 18, tragoedijs. lin. 30, premit. IIII, lin 23, stylus. V, lin. 37, proba. VII, lin. 23, praedicare. VIII, lin. 13, Graecam. lin. 19, diuôm. lin. 24, passuum. Et ibid. Quod etiam quodammodo videtur innuere. IX, lin. 26, apud Suidam. lin. 27, fuerint. Et ibid. ignorantur. X, lin. 4, esse ortum; & ab Horatio Calabrae Pierides. Natus est. Adde in marg. lib. 4. Car. Ode 8. XII, lin. 2, Infestam. lin. 21, intercessit. lin. 28, impudens. lin. 32, coniunctissimè. XIIII. lin. 35, Sophista. Et ibid. insignis. XV, lin. 5, Manethonis. XVI. lin. 23, Attollétq. 1, lin. 15, pretiosi. 3, lin. 3, Tollitur. lin. 20, Nec aliud. lin. 22, his versibus. 4, lin. 17, relinqui. lin. 21. obstringillant. 5, lin. 23, sciscìderit, pro sciderit. 6, lin. 13, frundusai. 7, lin. 12, Alcmaeone. lin. 20, nomini. lin 22, cupienter. lin. 26, frustra. 8, lin. 9, Eos deduci, quàm relinqui, euehi, & caet. lin. 22, obstringillant. lin. 35, Aeacida. 11, lin. 27, XVI. lin, 33, Marte. 12, lin. 28, intellexit. 14, lin. 6, Graiùm. 18, lin. 19, Non ponebat enim. 19, lin. 20, Quantis. 20, lin. 11, Talthybius. lin. 12, oppetam, 21, lin. 21. Peliae. 22, lin. 9. millia. 24, lin 27, precantem. 26, lin. 23, Hera. 27, lin. 7, superstites esse per insitam. lin. 29, me de cordis. ead. à terg. lin. 7, Nam qui timore. lin. 21, vnico versu. 29, à terg. lin. 3, patefecit. lin. 11, à facibus, quae accenduntur. lin. 33, elementa quodammodo innuit. 30. à terg. lin. 13, imbecilliora. 32. lin. 31: ex eius. 33. lin. 16,

Assaraco natus Capys optimus, isq. pium ex se
Anchisen generat ——

Lin. 23, in margine, Fest. recto fronte. 34. lin. 17, Quâ mox. 36, lin. 22, Auctorem, & lin. 26, Auctoris. 37, lin. 15, numinis. lin. 23, Diatonicum. lin. 36. Iamblichus. 38, lin. 24, sandalijs. lin. 30, pulsare. 40, lin. 23, à nineis. 41, lin. 15, Philippidem illum equorum amorem nomine ipso quodammodo prae se ferentem. 42, lin. 1, Ptolemaeum. 47, lin. 27, detrahebant. 51, lin. 5, contexuisse. 52, lin. 32, Erichthonius. 56, lin. 28, fellarunt. 58, lin. 32, reuocatum fuisse. 68, lin. 8, Problematis. 74, lin. 25, Aeschylus. lin. 34, igne. 75, lin. 21, Himerâ. lin. 22, quod, vt. 76, lin. 3, Euelpis. lin. 29, ex eadem ipsius. lin. 35, Sed quantum ego coniectura consequi possum. 82, lin. 28, aetheris. 85, lin. 11, coetum. 86, lin. 15, sancta. 88, lin. 20, visus. 89, lin. 16, Geryonai. lin. 30, caeremonijs. lin. 39, redegisse. 90, lin. 2. malunt enim hic à Numa, ille à Prisco Tarquinio. lin. 4, admitteretur. lin. 7, Palaemon. lin. 32, tortuosae. 93, lin. 9, sumpsisse. 94, lin. 8, in eosdem. lin. 26, Marte, lin. 31, Claudij. 95, lin. 27, Hic, 96, lin. 8, findit. lin. 23, Horatius. 97, lin. 15 HORATIVS. 98, lin. 30, vtrilibet 100, lin. 17, propiùs. lin. 21, Lethaea. lin. 22. Pirithoo. 101, lin. 7, crebritatem. lin. 23, Grammaticus. 102, lin. 35, ferunt, lin. 39, aereus. & in margine, Lib. 8. 103, lin. 6, cithara. 104, lin. 19, adde, Piscatores in Planti Rudente aiunt, cibum captamus è mari. lin. 22, Pertinet. lin. 29, Grammatici. lin. 40, caedere. 105, lin. 2, choreo. lin. 35, oscitantia. 106, lin. 2, adde hunc versum,

Olim de caelo laeuum dedit inclutu' signum.

Et in marg. nota, Non. Laeuum. 107, lin. 21, dictû est. 108, lin. 16, praesto. 109, lin. 7, adde in marg. Iliad, 1. 110, lin. 1, in marg. lib. 7. lin. 2, sub arma. 111, lin. 1, excusis. 112, lin. 18, in marg. de Diuin. lin. 20, in marg. vbi est, idem ibid. adde, Quinctil. lib. 7. Cap. 10. 113, lin. 4, Dijs. lin. 32, Sybari. 115, lin. 37, praeclare. lin. 39, Cornificius. 117, lin. 1, inter. lin. 23, vincti. 119, lin. 19, DIIS. lin. 22. & 120, lin. 10, damus. 121, lin. 3, Adde post dictionem Romanus. Cic. pro Sextio; quanto cum fletu de illis nostris incendijs, ac ruinis? cùm patrem pulsum, patriam afflictam deploraret, domum incensam, euersamq. sic egit, vt, demonstrata pristina fortuna, cùm se conuertisset, Haec omnia vidi inflammari, Fletum etiam inimicis, atq. inuidis excitaret. Idem lib. III. de Orat. Quid fuit in Graccho, quòd me puero tantopere ferretur? Quò me miser deferam? in Capitoliúm ne? at patris sanguine redundat an domum? matrém ne vt miserâm, lamentantemq. videam, & abiectâ? Quae sic ab illo acta esse constabat, oculis, voce, gestu, inimici vt lacrymas tenere non possint. lin. 4, OCCASV'. 122, lin. 12, frundisai. 123, lin. 22, Appuleij. lin. 29, Phoebus. lin. 41, Panditur. 124, lin. 23, simile. 125, lin. 8, SANCTO. 129, lin. 37, insimul. 135, lin. 34, CRVENTANT] Virgilius. 139, lin. 14, silentio. 141, lin. 26, post versum, Hand docteis dicteis, & caet. adde,

Miscent inter se se inimicitias agitanteis.

Non ex Ioure, & caet. 142, lin. 9, caepit. 143, lin. 25, Phaseli. lin. 41, Pompeij. 146, lin. 29, propiusq. 147, lin. 14, Libya. 148, lin. 24 Sed ab antiqua. lin. 38, detondi. 149, lin. 11, prostrati. 150, lin. 8, Ennij. 151, lin. 23, Senecae. lin. 39. proinde 154. lin. 30, talem. 157, lin. 5, in marg. Ody. 1. lin. 12, lacte. 158, lin. 33, marcescit 159. lin. 24, reuoluo. 160, lin. 10, velutei. 161. lin. 34, Papinius. 166, lin. 27, Adde post verbum dimoueri, Idem pro C. Rabirio: Sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quam in eius concione carnifex consisteret. Et lib. 1. offi. At Aiax, quo animo traditur, millies oppetere mortem, quã illa perpeti maluisset. lin. 40, per. 167, lin. 13, In. lin. 14, claudicet. lin. 18, subijceret. lin. 39, Post dictionem rubori, adde, Statius, & in marg. lib. 2. Siluar. O vbi purpureo suffusus sanguine candor. 168, lin. 4, & 9, Maeoniarum, & Maeonis, lin. 20, rosae.

10, rosae. lin. 27. lilia. lin. 39, mulieris, lin. 41, pedule. 170, lin. 29, spondeorum, 171, lin. 10. incolumem. 177, lin. 10, si. lin. 12, Rumphaea. Et in marg. Agell. lib. 10, cap. 25. lin. 13, obcensiq́. in nocte. lin. 14, Erechtheo 180, lin. 22, praeeūte. 181. lin. 1, INDIGNO. lin. 7, contudit indignè —— lin. 21, litterae. 188, lin. 23, visa est. 189, lin. 3, apud Terentium. Passiue verò potestur. lin. 4. dictum est in VIII, & possitur. lin. 37, lib. 190, lin. 8. Fuluius Antias. 193, lin. 11, Libycis. 194, lin. 33, significatione. 196, lin. 6, monstrosa. 202, lin. 25, Phoebus, 203, lin. 16, & 20, frugiferai. 204, in marg. lin. 26, Seru. 7. Aeneid. 206, lin. 6, premebat. lin, 18. audet. 207, lin. 6, ferrumq́. retractant, lucémque requirunt. lin. 10, in marg. cap. lin. 13, deprimeris. 209, lin. 9, Seru. lib. 9. Aeneid. lin. 11, in marg. Seru. lib. 11. Aeneid. 212, lin. 26, strenuam. lin. 34, Menoetem. 213, lin. 1, Virgilij. lin. 10, precantium. 215, lin. 20, tamen. 217, lin. 26, sic. 223, lin. 36, pilae. lin. 38, CAELEI. lin. 40, in marg. lib. 20. Aduersar. Cap. 29. 224, lin. 2, caelei. lin. 32, Teucros. 226, lin. 24, querentem. 230, lin. 32, minitatur. 233, lin. 28, Apollinis. lin. 21, Appuleij. 235, lin. 32, Heroico. 236, lin. 15, Quo semel est imbuta. 237, lin. 18, facit. 239, lin. 1, Strabo. lin. 15, dissimili. lin. 28, efflant. 245, lin. 6, Mitylene. 247, lin. 25, longaeua. 248, lin. 27, naueisq́. 250, lin. 22, in libro. 251, lin. 35, Thraciae. 252, lin. 12, ingluuiei. lin. 23, Cyzicon. lin. 25, Britannicis. lin. 37, rursus. 253, lin. 30, infercire. 254, lin. 31, Muraenarum. 256, lin. 10, dormiat. lin. 12, Pylon. 262, lin. 9, sinus. 271, lin. 2, SPLENDET. 304, lin. 21, post dictionem quaedam, adde, ab Agapero Diacono.

XVI, lin. 10, θαῤῥῶ. 4, *lin.* 16, ἰωτακισμῷ. 5, *lin.* 23, ἀποκοπὴν. 7, *lin.* 1, ζεῦμα. *lin.* 4, ὑπόζευξιν. *lin.* 11, ἐπίζευξιν. 40, *lin.* 11, *pone in marg. Aliqua Strabonis exemplaria habent* ἀγχιβαθεῖς, *quam lectionem si sequimur, pro verbis illis, hastae magnitudine, reponenda sunt, prope litus.* 48, *lin.* 10, ἡ πέτρα *lin.* 40, θύραι. 50, *lin.* 40, οὐδέτοι. 56. *lin.* 32 ῥίψων. *lin.* 41. αὐτῇ. 58. *lin.* 18, ἀνιεῖσα. *Ibid.* Πανός. 61. *lin.* 24, Πολυκράτει. 65, *lin.* 7, Ἐπένθεσις, *vel potius* Ἀρχαϊσμός. 66, *lin.* 25, γραμμαί. 71, *lin.* 21, αἴθραν. 73, *lin.* 16, βιώσας. 74, *lin.* 35, παρ᾽. *lin.* 36, ἐγκεκλιμένας. *Ibid.* ἐπὶ τὴν γῆν. *Ibid.* ἐπιτεθέντα. *Ibid.* ἀποκυλίεσθαι. 80, *lin.* 32, ἧκε. 82, *lin.* 25, τέμενος. 83. *lin.* 39. ἂς. 87, *lin.* 23, Ἀρχαϊσμός. 88. *lin.* 35, κρίνεται. 94, *lin.* 36, δείκνυσι. 95, *lin.* 35, ἁπλῶ. 98, *lin.* 36, πέποιθώς. 99, *lin.* 29, ὑπερβολικοτέρως. 103, *lin.* 5, βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοάξ. 104, *lin.* 18, ματεύων. *lin.* 19, εἱλκυσάμην. 109. *lin.* 7, ἤδ᾽. *Ibid.* διαῤῥαίσει. *lin.* 35, ἐπιχειρεῖν. *lin,* 36, σώζειν. *Ibid.* Ἕλληνας. 119, *lin.* 14, ἐν χειρὶ. 126, *lin.* 28, κνημοὺς. *lin.* 31, Πέπλον. 127, *lin.* 31, Πέπλον. 134, *lin.* 14, ὑπὸ. 137. *lin.* 28, κρίθι. 143. *lin.* 36, τέρμων. 147. *lin.* 24. ὅπως. *lin.* 25, καλύψει 151, *lin.* 19, γίνεται. *lin.* 40. ἀκροτελεύτιον. 153, *lin.* 13, κλίνει. *lin.* 26, ἀφείλεθ᾽. *lin.* 41, Ἔθλον. 158, *lin.* 27, ἥβης. 159, *lin.* 20, λιγυὴν. 171, *lin.* 32, πρῶτον. 173, *lin.* 28, ἐν. *lin.* 38, ἀλλήλοις. 180, *lin.* 40. τὴν. 185, *lin.* 9, ἠλακάτη, καρχήσιον. *lin.* 10, καιραία, ἰκρίον. 190. *lin.* 37, Ἕλκον. 191, *lin.* 14, *Aristoph.* ἐν ὄρνισι. 192, *lin.* 21, ἐριδαίνετον. *lin.* 22. πελεμίζομεν. 194, *lin.* 12, βορέαν. 215, *lin.* 22, Εἶδον. 217, *lin.* 25, Αἷμα. 241, *lin.* 6, γυναικός. 246, *lin.* 30, Μιτυλήνη. 250, *lin.* 28, ἀκανθῶν. *lin.* 30, προσδεομένομενος. 276, *lin.* 36, Ἐμπεδοκλῆς.

Reliquos

Reliquos tomos duos Ioannes filius, cùm pater immaturè post primum, atque alterum excusum, & emendatum diem suum obijsset, ne imperfectum opus in lucem prodiret, vtque vel mortuo patri morem gereret, summo studio, summaque diligentia cum Auctorum Elencho, & Indice omnium rerum notabilium locupletissimo imprimendos curat.

Q. ENNII

FRAGMENTORVM

TOMVS TERTIVS.

IN QVO CONTINENTVR RELIQVIAE,

EX TRAGOEDIIS,

Medeae,
Iphigeniae,
Achillis,
Aiacis,
Telamonis,
Hectoris lustrorũ,
Alexandri,
Andromaches,
Hecubae,
Eumenidum,
Dulorestis,
Erechthei,
Cresphontis,
Athamantis,
Andromedae,
Telephi,
Thyestis,
Phoenicis,
Menalippes,
Alcmaeonis,
Cressarum,
Alcestidis,
Nemeae,
Ilionae, siue Polydori:

De Antiopa.

EX COMOEDIIS.

Amphithrasonis, Ambraciae,
Pancratiastae. —

Item Fragmenta alia ex incertis
Tragoedijs, & Comoedijs.

ΤΡΟ. Εἴθ' ὤφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος
Κόλχων ἐς αἶαν, κυανέας Συμπληγάδας,
Μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε
Τμηθεῖσα πεύκη, μηδ' ἐρετμῶσαι χέρας
Ἀνδρῶν ἀρίστων, οἳ τὸ πάγχρυσον δέρας
Πελίᾳ μετῆλθον. οὐ γὰρ ἂν δέσποιν' ἐμὴ
Μήδεια, πύργους γῆς ἔπλευσ' Ἰωλκίας,
Ἔρωτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ' Ἰάσονος.

*

ΠΑΙ. Παλαιὸν οἴκων κτῆμα δεσποίνης ἐμῆς,
Τί πρὸς πύλαισι τήνδ' ἄγουσ' ἐρημίαν,
Ἕστηκας, αὐτὴ θρεομένη σαυτῇ κακά;

*

ΤΡΟ. Ὥσθ' ἵμερός μ' ὑπῆλθε γῇ τε κοὐρανῷ
Λέξαι, μολούσῃ δεῦρο, Μηδείας τύχας.

*

ΧΟΡ. Ἔκλυον φωνάν, ἔκλυον δὲ βοάν.

*

ΧΟΡ. Ἐφ' ἁλμυρὰν πόντου
Κλῇδ' ἀπέραντον
ΜΗ΄. Κορίνθιαι γυναῖκες ἐξῆλθον δόμων,
Μή μοί τι μέμψησθ', οἶδα γὰρ πολλοὺς βροτῶν
Σεμνοὺς γεγῶτας, τοὺς μὲν ὀμμάτων ἄπο,
Τοὺς δ' ἐν θυραίοις, οἱ δ' ἀφ' ἡσύχου ποδὸς
Δύσκλειαν ἐκτήσαντο, καὶ ῥᾳθυμίαν.

*

ΜΗ. —— ὡς τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα
Στῆναι θέλοιμ' ἂν μᾶλλον, ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

*

ΚΡ. Ἀλλ' ἔξιθ' ὡς τάχιστα, μὴ λόγους λέγε.
Ὡς ταῦτ' ἄραρε ——

*

ΚΡ. Εἴ σ' ἡ 'πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται θεοῦ,
Καὶ παῖδας ἐντὸς τῆσδε τερμόνων χθονὸς
Θανῇ ——

*

ΜΗ. Κακῶς πέπρακται πανταχῇ ——

*

ΜΗ. Νῦν ποῖ τράπωμαι; πότερα πρὸς πατρὸς δόμους,

Οὓς

NVT. VTinam ne in nemore Pelio securibus ‖ Auctor ad Heren. lib. 2.
Caesa † cecidisset abiegna ad terrã trabes. ‖ † alci disset.
Neue inde nauis inchoandae exordium
Coepisset, quae nunc nominatur nomine
Argo, qua vectei Argiuei delectei virei
Petebant illam pellem inauratam arietis
Colchis, imperio Regis Peliae per dolum.
Nã nũquã hera errãs mea domo efferret pedẽ
Medea, animo aegra, amore saeuo saucia.

*

PAE. Antiqua, † herilis fida custos corporis, ‖ † aedilis ‖ Non. Eliminar.
Quid sic, † extrà aedeis exanimata † eliminas? ‖ † ante † eliminor.

*

NVT. Cupido cepit miseram nunc me prosequi ‖ Cic. lib. 3. Tus.
Caelo, atq. terrae † Medeaĩ miserias. ‖ † herae Medeae.

*

CHO. † Fluctus verborum aures aucupant. ‖ † Fruct' ‖ Non. Aucupant.

*

CHO. Quà Pontus Helles — ‖ Cic. in Orat.
MED. Nam multei suam rem benè gessere, & poplicã patria procul: ‖ Idem lib. 7. Epistam.
Multei, qui domei aetatem † agerent, propterea sunt improbati. ‖ † egerũt legit Victor, & Muret.

*

MED. Nam ter sub armeis malim vitam cernere, ‖ Var. lib. 5. de Lin. La.
Quàm semel modò parere —

*

CR. * Animaduerte, & dicto pare — ‖ Cic. pro Rabir & lib. 7. ad Att.
Praeter rogitatum † ne querat e — ‖ † 8

*

CR. * Si te secundo lumine hîc offendero, ‖ Cic. ibid.
Moriere —

*

MED. Teneor consipta, vndique venor. ‖ Non. Venor.

*

MED. Quò nũc me vortã, † quò iter incipiã ingredi? ‖ † quod. ‖ Cic. lib. 3. de Orat.

Οὓς σοὶ προδοῦσα, καὶ πάτραν ἀφικόμην;
Ἢ πρὸς ταλαίνας Πελιάδας; ——

*

ΙΑΣ. —— ὡς ἔρως σ' ἠνάγκασε
Πόνων ἀφύκτων τοὐμὸν ἐκσῶσαι δέμας.

*

ΜΗ. Οὔτ' ἐξ ἐμοῦ γὰρ παῖδας ὄψεταί ποτε
Ζῶντας τὸ λοιπὸν ——

*

ΜΗ. —— δότ' ὦ τέκνα
Δότ' ἀσπάσασθαι, μητρὶ δεξιὰν χέρα.

*

ΧΟΡ. Ἰὼ γᾶ τε, καὶ παμφαὴς ἀκτὶς
Ἀελίου, κατίδετε, ἴδετε τὰν
Ὀλομέναν γυναῖκα, πρὶν φοινίαν
Τέκνοις προσβαλεῖν χέρ' αὐτοκτόνον.

Domum paternam ne? anne ad Peliae filias?

*

IAS.* Tu me amoris magis, quàm honoris † seruauisti gratia. Idem lib. 4 Tusc.

† seruati.

*

MED.* Neq. tuum vnquàm in gremium extollas liberorum ex te genus. Cic. Orat.

*

MED. — salutete optuma corpora
Cette manus vestras, measq accipite. Non. Cette.

*

CRO. Iuppiter, tuq. adeò summe Sol, Prob in Eclog. 6. Virg.
Quei res omneis inspicis,
Queiq. tuo lumine,
Mare, terram, ac caelum
† Contines, inspice hoc facinus,
Priusquàm fiat, prohibe scelus.

† Contueris.

*

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

AD IOANNEM FILIVM.

HAnc Medeæ fabulam ex Euripide Ennium conuertisse, non dubium est: sed liberiùs more suo. Quod Cicero non ab Ennio tantùm, sed à Pacuuio quoq. & Attio, in Graecis Tragoedijs interpretandis, factum, prodit. Videtur enim aliquando Poëta noster fidi interpretis officio fungi: aliquando verò longiùs euagari, vel plura ex ingenio addendo, vel aliqua resecando, vt non mirum sit, si in plerisq. Ennianis Tragoedijs è Graecis conuersis quaedam habeantur, quibus nulla Graeca, aut ferè pauca verba respondeant, vel aliqua vix eiusdem sententiae non satis manifesta appareant vestigia. Quare operaepretium me facturum censui, si non solùm in his Medeae reliquijs, verumetiam in omnibus caeterarum fabularum, quae supersunt, translatis, Graeca Latinis respondētia è regione apposuero, vt tanquàm aduersis frontibus vtriusque Scriptoris comparatione, Lib. 1. Acad.

vter,

vter, quae voluerit, feliciùs expresserit, faciliùs cognosci possit. Atq. vtinam, vt haec Medeae, & illa Hecubae, aliae quoq. Graecae extarét fabulae, ex quibus suas Ennius Latinas fecit: nam harum cum Latinis fragmentis collatione, magna ex parte labore leuaremur, & certiùs Ennij mentem cõsequi possemus. Quod quidem modò arduum sanè est, ac perdifficile, tùm fragmentorum dispersu, tùm argumenti incertitudine. Quare necesse est, vt quasi palpitando caecorum more ad horum explicationem coniecturis indagandam, progrediar. Accedit etiam codicum, vnde illa frustatim disiecta collegimus, deprauatio, quorum aliqua adeò immedicabilibus confecta sunt vulneribus, vt planè vllo pacto mederi posse diffidamus. Illud etiam obseruandũ est, non modò Ennium, verum etiam alios plerosq. Veteres in Tragoediarum, & Comoediarum versuum dimensione, varios, ac inconstantes fuisse: quapropter nil mirum sit, si versus saepè offenderimus minus accurata metri lege conscriptos. Huius igitur Ennianae Medeae, quae sese prima nobis offert, titulum dupliciter apud Auctores citatum comperimus. Modò enim Medeam tantùm referunt, modò Exsulem addũt: quemadmodum etiam eiusdem Poëtae modò Achillem simpliciter, modò Achillem Aristarchi adducunt. Versus autem hi, quos retrò notauimus ex ea, quae nunc Graecè extat, manifestè videntur expressi. At quia Graeca quaedã Euripidis fragmẽta sub Medeae titulo apud Stobeũ Sermone XX, & LXXVI inueniuntur, quae cùm ex hac integra, quae in manibus est, non sint deprompta, multis rectè arbitrandi data est occasio, duas Medeas Euripidem edidisse, & easdem Ennium Latinas fecisse. Nec obstat, quòd eodem nomine idẽ Auctor duas fabulas inscripserit: cùm eiusdem Euripidis sint Iphigenia in Aulide, & in Tauris, Hippolytus στεφανηφόρος, & καλυπτόμενος: Sophoclis duo Oedipi: Aeschyli tres Promethei, Vinctus scilicet, Solutus, & Ignifer. Nec aliquis quidem suspicari posset, vnam Euripidem Medeam scripsisse, quoniam nihil, vt in alijs, quas duplices scripsit, adiecit, quo statim comprehendi posit, vtram significaret: nam non perpetuò qui fabulas citant, distinctionem addunt: quandoquidem Euripidem in Iphigenia, Sophoclem in Oedipo, Ennium in Achille, & in Medea, quam nunc explicamus, saepè nudis nominibus relatos, comperimus. Quare minimè mirandum est, si absque additione alterã Euripidis Medea adducatur, praesertim cũ tàm pauca ex ea fragmenta reliqua sint. Hunc igitur simpliciter citandi morem Veteres obseruasse, vna vel haec Sophoclis Scholiastae sufficeret auctoritas: qui in Argumento Aiacis μαστιγοφόρου, differens de illa inscriptione, quae ad discrimen Aiacis Locrẽsis apposita fuerat, ait, ἐν δὲ ταῖς διδασκαλίαις ψιλῶς Αἴας ἀναγέγραπται. Paullus verò Manutius magnae eru-

ditionis

ditionis vir Suidae auctoritate existimat, duos fuisse Euripides, qui Medeam Graecè scripserunt, alterum maiorem, qui eam edidit, quae nunc extat, alterum minorem ex fratre nepotem, cuius tres Suidas memorat fabulas, Orestem scilicet, Polyxenam, & Medeam, & hanc illam esse Paullus asserit, quae perijt, & huius Auctoris versum illum esse, praeter quosdã alios, qui à Stobaeo, vt diximus, referuntur, quem adducit M. Cicero ex Euripidis Medea, Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ' αὑτῷ σοφός: & vtranq. Latinã fecisse Enniũ. Cui quidem rei non repugno, sed in his, quae dicemus, à tanti viri recolandae memoriae opinione dissentio. Nam, dum Suidae testimonio asserit, hanc Medeae fabulam, quae modò habetur, maiorem Euripidem scripsisse, videtur Euripides confundere, & alium, pro alio accipere. Nam, vt omnibus notum est, huius Medeae Auctor nõ fuit Euripides maior natu, qui XII tantũ fabulas edidit, sed celebris ille Euripides Mnesarchi, &, vt eum carpit Aristophanes, olerum venditricis filium, qui XCII vel, vt Varro tradit, LXXV. fabulas dedit. Vnde planè liquet, Euripidem, quem Paullus minorem appellat, non ex huius fratre esse natum, sed ex fratre maioris Euripidis. Praetereà non video, quare eum versum, quem suprà retulimus, Μισῶ σοφιστὴν, & caet. malit Paullus minori Euripidi tribuere: cùm apertè videatur Cicero Euripidi, de quo semper loquutus est, tribuisse. Quòd si de altero intellexisset, alio modo nominasset, vt ab altero discerneretur. Idque eò magis credendum est, quòd antequàm Cicero hunc versum appellet, ait, *Itaq. ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta* Εὐριπίδου. Non enim poterat nisi illum, cuius singulos versus Q. Cicero singula putabat testimonia, cum Homeri maiestate conferre. Ex quibus perspicuum est, eundem Euripidem duas Medeas Graecè scripsisse, & totidem Enniũ Latinitate donasse. Huius igitur Medeae argumẽtum ab eius ex Thessalia fuga sumptum est, vnde ei rectè Exsulis nomen additum est. Cùm enim Iason aureo vellere potitus, post reditum è Colchis in Graeciam, Corinthi moraretur, Glaucam Creontis Corinthiorum Regis filiam in matrimonium, Medea praesente, duxit: cuius ope tot, tantaq. pericula, ac extrema vitae superauerat discrimina. At Creon veritus, ne Medea id iniquo ferens animo, nouae nuptae aliquid magicis moliretur artibus, eam in exsilium egit. Quae, vix vnius dieculae spatio impetrato, auream coronam, peplumq. preciosum Glaucae mittit, naphtha, seu, vt malunt aliqui, Nessi Centauri sanguine conspersum: quod simulac illa induit, vt verum vetus illud dictum fuisse, confirmaretur, ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα, repentè ignis flamma coorta est, quae ipsam, ac patrem suppetias ferentem, combussit. Tùm illa, Mermero, ac Pherete liberis ab Iasone susceptis, immaniter trucidatis, vo-

Lib. 13. Epist.

Lib. 13. Epist.

Lib. 16.

lucrum

lucrem draconum currum conscendit, Athenasq; versus peruolauit, vbi Aegeo Pandionis filio cõiugio deuincta est. Tale quidem est Euripideae, & Ennianae Medeae argumentum. Aliud verò Exsulis Medeae ab Hygino in Fabulis recensetur. Aelianus autem ait, quosdam asserere, nunquàm Medeam suos trucidasse liberos, sed Corinthios eos interfecisse; quorum suasionibus, Euripidem hoc modo fabulam esse commentum. Carcinus item diuersam sanè ab Euripidea cõ-
Lib. 2. stituit actionem. Nam, vt ex Aristotelis Rhetoricorum libris colligi potest, non, vt Euripides, finxit Medeam, filios necantem; sed eos in remotissimas regiones ablegantem, ne nouercae insidijs contrà illos mali aliquid excitaretur. Qui cùm deinde nuspiam conspicerentur, increbuit suspicio, Medeam illos è medio sustulisse. Cuius quidẽ rei cùm insimularetur, purgabat sese, nequaquam esse verisimile, suos filios, qui nihil in eam patrauerint, interfecisse: periurũ verò, ac infidum coniugem, à quo decepta, ac destituta fuerat, impunem, & inultum dimisisse. De Medea, quae multa de se multis scribendi occasionem praebuit, scripsêre Euphorion, quẽ citat Aristophanes Grãmaticus; Melanthius, quem adducit Aristophanis Comici Scholiastes ἐν εἰρήνῃ; Neophron Sicyonius, cuius affert versus aliquot Stobaeus in Sermone περὶ ὀργῆς; Eubulus, vt in lib. VII refert Athenaeus; Cantharus Atheniensis, vt ait Suidas, Dionysius, siue Oenomaus & Strattis Comicus. Item Sophocles, qui in fabula Ῥιζοτόμοι inscripta Medeam inducebat maleficas herbas aeneis falcibus auersam exsecantem, ne noxij, tetrique odoris vi interficeretur. Ex Latinis praeter Ennium scripsit Pacuuius, quamuis existiment aliqui, non Medeam, sed Medum fabulam dedisse, quem Medeae filium fuisse notum est. Item Attius, M. Varro, Ouidius, Seneca, & Osidius Geta, qui Medeam Tragoediam ex Virgilianis versibus concinnauit. Nec solùm Tragicis, sed etiam Epicis, vt de ea poëmata conderent, ansam dedit. Nam Orphei, non illius Thracij, sed Crotoniatae Pisistrati familiaris Argonautarum libri Medeae gestis sunt referti. Idem deinde Argonautarum, & Medeae argumentum scripserunt Epimenides Gnosius, Herodorus, Dionysius Milesius, & Cleon Curicus, à quo creditur, Apollonium Rhodium suam poësim esse mu-
Lib. 2. Sil. tuatum. E nostris, quòd sciam, Varro Atacinus, de quo ait Papinius,

Et qui per freta duxit Argonautas,

C. Balbus, & Valerius Flaccus. VTINAM NE] Auctor ad Heren. lib. II. nouem hos versus adducit, quorum octo priores refert Pris. in lib. de Versib. Comicis: primũ, & secundum M. Varro lib. VI. de lingua Lat. Cicero lib. 1. de Inuent. in Topicis, de Fato, & lib. III. de Nat. Deorum. Lactantius Statij interpres in V. Thebaidos, Donatus

natus in Phormione, & Priſcianus lib. V II. Priorem verò primi carminis partem Cicero in I de Finibus, & pro Caelio: Quinctilianus lib. V, & B. Hieronymus in Epitaphio Marcellae. Haec igitur Nutricis verba ſunt ſummopere optantis, ne vnquàm ad Colchidos fines Argonautae appuliſſent. Cicero hanc narrationem, vt vitioſam reijcit: nam altiùs, quàm res poſtulat, cauſſam repetit. Sed Poëta diligẽter anilis perſonae *οἰκονομίαν* obſeruauit: ſolent enim anus, & ſexus, & aetatis vitio (nam ſenectus natura loquax eſt) res ab vltima origine repetere: quod alijs perſonis indecens prorſus fuiſſet; nam, quamuis multa ad vnum concurrant effectum, propter quae finis fiat, non tamen omnia cauſſae ſunt. Filios quidem non necaſſet Medea, niſi ira accenſa, nec ſanè ira accenſa fuiſſet, niſi aegrè tuliſſet, aliam eo potiri, quem ipſa concupierat: neque hac animi aegritudine laboraſſet, niſi amore capta, nec amore capta eſſet, niſi Iaſonem vidiſſet, neq. eũ vidiſſet, niſi Colchos appuliſſet: quò neq. appuliſſet, niſi Argo fuiſſet aedificata; quae aedificata nõ fuiſſet, niſi ex Pelio mõte ligna ſciſſa eſſent. Sed videamus quomodò incoeperit Euripides, & quomodò Ennius; vt intelligere poſſimus, qua ratione, aut quo cõſilio Ennius ordinẽ ab Euripide ſeruatũ peruerterit. Inducit hic anum priùs optantẽ, ne Argonauis ad Colchorum oram peruolaſſet per Cyaneas Symplegades, & demum addit, Nec pinus vnquàm caeſa in monte Pelio cecidiſſet. Nõ enim nauigare poterãt, niſi Argo priùs cõſtructa fuiſſet. Quo praepoſtero orationis ordine voluit fortaſſe Euripides, perturbatam mulierculae mentem oſtendere. Ennius verò, immutando Euripidis ordine, rem conſideratiùs explicauit. Nam priùs facit Nutricem optantem, ne ligna in Pelio nemore excisa fuiſſent, quibus Argo aedificata fuit: & tùm addit, quòd ea vectei fuerunt Arginei delectei virei, qui petebant Colchis villo pellem inaurato arietis. Sed haec Ennij verba, *Petebant Colchis*, ieiuna admodùm ſunt. Eandem ſententiã longiori dictionum apparatu expreſſit Euripides, qui ſumpta ab auium alis tranſlatione, pulcherrimè & nauis velocitatem, & velorum alas, verbo *διαττᾶσθαι*, ſignificauit. Contrà quaedam Euripides paucioribus, ac exilibus, quae Ennius pluribus, & magnificis extulit. Quae quidem, & ſimilia animaduertere, non modò ad rectè iudicandos Auctores in eodem ſtadio certantes, verùm etiam ad parandam facultatem dexterè, prudenterque interpretandi, plurimùm tibi conferre exiſtimamus, illud verò, quod apud hos Tragicos exoptat Nutrix, ne ſcilicet vnquàm Argo ad Colchidos fines perueniſſet, Apollonius Medeam ipſam exoptantem facit his verbis, Li. 4. Arg.

Lib. 1. de Inuent. & de Fato.

— ἄιθε σε πόντος
Ξεῖνε διέῤῥαισεν, πρὶν Κολχίδα γαῖαν ἱκέσθαι.

RR Simile

De Nupt. Pelei. Simile quid Catullus facit Ariadnam expetentem,

Iuppiter omnipotens, vtinam nec tempore primo
Gnosia Cecropiae tetigissent littora puppes,

Li. 4. Aen. & Didonem Virgilius,

Felix, heu nimium felix, si littora tantùm
Nunquàm Dardaniae tetigissent nostra carinae.

— NEMORE PELIO] Catullus De Nuptijs Pelei,

Peliaco quondam prognatae vertice pinus
Dicuntur liquidas Neptuni nasse per vndas
Phasidos ad fluctus, & fines Aeetaeos.

Lib. 2. Amor. Ouidius, *Peliaco pinus vertice caesa* ——

Lib. 4. Bibliotb. Est autem Pelius eminentissimus Thessaliae mons, in quo primùm nauis constructa fuit, vt his verbis testatur Diodorus, καὶ πρῶτον μὲν περὶ τὸν Πήλιον ναυπηγήσασθαι τὸ σκάφος. Quamobrem Apollonius Rhodius πηλιάδα Ἀργὼ appellauit; Statius Peliam pinum, Propertius Peliacam trabem, & Ouidius Peliam arborem. Tradunt aliqui, hanc nauem ex arboribus Dodonaeae Syluae, quae oracula quondam reddere consueuerant, fabricatam fuisse. Et in dubijs euentibus claritsimis illis Graeciae Heroibus fata aliquando cecinisse. Vnde Lycophron eam garrulam picam appellauit,

Lib. 1. Argon. Li 5 Theb. Lib 3. In Epist.

Εἰς τὴν λάληθρον κίσσαν ἡρματίζατο,

Et Valerius Flaccus, Fatidicam ratem. Seneca in Medea,

Ipsaq. vocem perdidit Argo.

Rursus Apollonius —— ἠδὲ καὶ αὐτὴ

Πηλιὰς ἴαχεν Ἀργὼ ἐποτρύνουσα νέεσθαι
Ἐν γάρ οἱ δόρυ θεῖον ἐλήλατο, τό ῥ' ἀνὰ μέσσην
Στεῖραν Ἀθηναίη Δωδωνίδος ἥρμοσε φηγοῦ.

Claudianus de Bello Getico, —— *licet omnia Vates*

In maius celebrata ferant, ipsamq. secandis
Argois trabibus iactent sudasse Mineruam,
Nec nemoris tantùm vinxisse carentia sensu
Robora, sed caeso monitu Iouis augure luco,
Arbore praesaga tabulas animasse loquaces.

CAESA CECIDISSET ABIEGNA AD TERRAM TRABES] Euripides πεύκην dixit: quem sequitur Catullus. Sed tamen id dictum est, pro quauis materia ad nauigiorum constructionem idonea. Poëtis enim perfrequens est, speciem, pro specie vsurpare. Orpheus in Argonauticis non modò ex piceis, sed etiã ex quercubus ait fuisse compactam,

Ἀργὼ πεύκῃσιν τ' ἠδὲ δρυσὶ γομφωθεῖσαν.

Vtramq. verò materiem abundè Pelion suppeditare, ex illo Ouidij li-

quet,

quet, de eodem monte loquens, Lib 5. Fast.

Summa virent pinu, caetera quercus habet.

Attamen idem Orpheus alibi fagineam dixit, quamuis φηγίνην, quernam etiam significet,

Καὶ ὁ φηγίνην πρῶτον τεκτήνατο νῆα.

Alexander autem Cornelius ex cone arbore, robori simili, ac viscū ferente, factam dicit: quae nec aqua, nec igni corrumpi possit. Ab abiete, vt Priscianus ait, abiegnus fit. Veteres etiam *abiegineas trabiculas*, & *abiegineis fictilibus*, dixerunt in lege aedificantium, quae marmori insculpta Neapoli visitur in aedibus Hadriani Gulielmi, viri totius antiquitatis apprime studiosi, meiq. amantissimi. Sunt tamen, qui legant, *trabs*, pro, *trabes*, ignari Veterum consuetudinis, qui *trabes, plebes, & canes*, pro, *trabs, plebs*, & *canis*, dicebant. Vnde Varro lib V de Lin. Lat. & Priscianus vt confirmarent, *trabes* in minori numero dici, hunc eundem nostri Poëtae locum afferunt. Ennius rursus, *Labitur vncta trabes, remeis rostrata per altum.* Lib. 8.

ARGO Fuit haec nauis Argo appellata siue ab eius Architecti nomine, vt Apollonij Scholiastae placet: vel, vt tradit Pherecydes, ab Argo Phryxi filio: siue, vt Hegesippus historicus memorat, ab Argo Thessaliae vrbe, in qua aedificata fuit. A qua opinione dissentit Pindarus, qui vult in Magnesiae oppido factā fuisse, cui Demetrias nomen est: cum quo consentit Ouidius: qui in Epistolis, Magnetida Argo dixit. Callimachus autem vult in ijsdem finibus ad Apollinis Actij templum aedificatam fuisse: quod Argonautae inde soluentes, in eo loco posuerunt, qui Pagasae vocatur, ab Argo naui ibi compacta. παγῆναι enim Graecis coniungere est. Vnde Pagaseam puppim Ouidius Argo appellauit. Apollonij Scholiastes ait, Magnesiae verticem Pagasam appellari, ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ πεπῆχθαι τὴν Ἀργώ. Sed Demetrius Scepsius, & Strabo existimant, loco ipsi hoc nomen esse impositum, propter vicinos fontes, qui eum perenni aquarum vbertate irrigant ἀπὸ τοῦ πηγὰς περιρρεῖσθαι τοὺς τόπους. Diodorus autem vult Argum à velocitate fuisse appellatam: ad quod alludens Varro Citiremem appellauit. ἀργὸν enim velocem significare, non dubium est. Etymologici Auctor tradit celerem obliuionem, λήθαργον appellari: & argutos, vt sentit Probus, dici, qui multùm, ac celeriter loquuntur. Ennio verò placet ab Argiuis Heroibus dictam: quam nominis rationem videtur etiam sequutus Cicero: qui ijsdem Ennianis verbis, sed metri lege solutis, inquit in I Tusculana, *Etenim, si nunc aliqui se aliquid putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetrauit ea, quae est nominata Argo, quia Argiui in ea delecti viri petebant pellem inauratam arietis.* Hanc autē nauem primùm fabricatam fuisse

Epist. 12.

Lib. 7.

Lib. 9.

Lib. 5. Biblioth.

Pherecydes tradit. Quod etiam confirmat Catullus, cùm ait,

Illa rudem cursu prima imbuit Amphitriten.

Alij verò volunt, Danaum ab Aegypto fratre pulsum, Danaidem nauē primùm construxisse. Hellanicus autem, & Arati interpres tradūt, non à Danao, sed Danai precibus à Minerua aedificatam: & ab ea demum inter sydera collocatam fuisse. Charax verò Pergamenus Auctor est, Iasonem non vna tantùm naui, sed classe Colchos penetrasse. ARGIVEI DELECTEI VIREI] Euripides ἐρετμῶσαι, χέρας Ἀνδρῶν ἀρίστων — quem locum Coriolanus Martiranus vertit,

Eclog. 4. *lecta Danaûm manus*. De quibus Maro,

Alter erit tùm Tiphys, & altera quae vehat Argo
Delectos Heroas ——
Cùm lecti iuuenes, Argiuae robora pubis,
Auratam optanteis Colchis auertere pellem,
Ausi sunt vada salsa cita decurrere puppi.

Valerius Flaccus;

Omnis abit, quae iam bellis spectataq. forma
Turba ducum, primae seu quos in flore iuuentae
Tentamenta tenent ——

In Pyth. Sed hi versus scopae dissolutae sunt, si cum Catullianis comparātur.
Ode 4. Pindarus Heroës illos ναυτᾶν ἄωτον appellauit: & eodem modo Theo-
Idyl. 13. critus diuinum Heroum florem. Lucretius de Graecis, qui ad Tro-
Lib. 1. iam nauigarunt,

Ductores Danaûm delecti, prima virorum.

— ILLAM PELLEM INAVRATAM ARIETIS] Fortasse, *villo pellem inaurato arietis,* Ouidius,

In Epist 12 *Aureus ille aries villo spectabilis aureo.*
Epist. 6.
Lib. 6. Met. Et rursus, *Non erat hic aries villo spectabilis aureo.*

Item alibi, *Vellera cum Minyis nitido radiantia villo.*

Obseruandum tamen est, quā varijs modis aureum illud vellus poëtae nominauerint, Euripides, πάγχρυσον δέρας, Orpheus, & Apollo-
Pyth. Ode 4. nius δέρας, & κῶας χρύσειον, Pindarus, χρύσεον νάκος κριοῦ; δέρμα κριοῦ βαθύμαλλον; κῶας αἰγλᾶεν χρυσέῳ θυσάνῳ; & δέρμα λαμπρόν: Poëta quidam,
In Orat. apud Ciceronem, *Auratus Aries Colchorum*; Catullus, auratam pel-
In Epist. lem; Ouidius, Phryxeam ouem; Phryxea vellera, Ouem fuluo vellere
Met. mor. conspicuam, Vellera nitido villo radiantia. Valerius Flaccus Pecoris
Lib. 1. Nephelei vellera Phryxeam pecudem, pellem rutilam, pellem villis si-
Lib. 8. dereis comantem, vellera radiantia. Euripidis Scholiastes refert, Simonidem in Neptuni hymno dixisse, purpureum huiusmodi vellus fuisse, ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ θαλάσσῃ πορφύρᾳ κεχρῶσθαι αὐτό. COLCHEIS] Eupides, Κόλχων ἐς αἶαν. Herodotus in Clio, ἐς Αἶάν τε Κολχίδα. — IMPE-

RIO

RIO REGIS PELIAE] Expressit magis Apollonij, quàm Euripidis verba: ità enim ille in principio Argonauticorum,

—— βασιλῆος ἐφημοσύνῃ Πελίαο.

PER DOLVM] Val. Flac. lib. I,

Mox taciti patuêre doli: nec vellera curae
Esse viro: sed sese odijs immania cogi In freta ——

NAM NVNQVAM HERA ERRANS MEA DOMO EFFERRET PEDEM] αἰτιολογία. Nam non modò Medea per exteras regiones non erraret, si Argo ad Colchidos fines non peruenisset, sed nec vnquàm è domo digressa esset. Plaut. Captiueis,

Seruate istum sultis intus serui, ne quoquam pedem efferat.

Virgilius, *Mé ne efferre pedem, Genitor, te posse relicto Sperasti?* Li. 2. Aen.

Sed Terétius videtur quodammodò ad hunc Ennij locum respexisse, In Andr.

Nam pol si id sciissem, nunquàm hûc tetulissem pedem.

Quod verò hîc Ennius ait, *Errans domo efferret pedem*, Euripides, Nō enim Hera mea ad turres Iolcias nauigasset. Quibus verbis maior à loco excitatur commiseratio, cùm ostendat expresiùs, illam, relicta patria, ad terras adeò alienas peruenisse. — ANIMO AEGRA] Mirè hoc senario Medeae ἐρωτομανίαν describit: in quo inest πάθος ex animi perturbatione, in quam nimio amore inciderat. AMORE SAEVO SAVCIA] Proxima translatio à corpore ad animum. Virgilius de eadem, Eclog. 8.

Saeuus amor docuit natorum sanguine matrem
Commaculare manus ——

Saeuus amor, ab vtroque Poëta dictus est ab effectu, qui de puerorum nece est subsequutus: vnde Medea παιδολετρία dicta fuit. Quamuis apud vtrunq. saeuus, aliquando pro, magno, accipiatur. Ennius, *Induta fuit saeua stola.* Virgilius, Lib 1. Aen.

Saeuus vbi Aeacidae telo iacet Hector ——

Caeterùm hoc in loco *saeuus*, & pro, crudeli, & pro, magno sumi potest. Quàm verò magnus in Medea amor fuerit, illud argumento est, quòd suis proditis, ac desertis, peregrinum hominem sequuta sit. Sed ingentem illum amorem ingens excepit indignatio, atq. ira, ob violatam fidem, nouamq. coniugem introductam. Vnde nimia denique vlciscendi cupiditas cum immanitate coniuncta exorta est. De qua Ouidius, Li. 2. Trist.

Tingeret vt ferrum natorum sanguine mater,
Concitus à laeso fecit amore dolor.

Quibus quidem vehementibus animi affectionibus, non defuit vehemens ratiocinantis animae facultas, vt ex versutis, callidisq. eius facinoribus demonstrauit. Cui, vt ait Cicero, vt scelus, sic nec ratio Lib 3 De Nat. Deor.

quidem

quidē defuit. Quare eam Euripides μεγαλόσπλαγχνον appellauit, quòd iuxtà illius viscerum magnitudinem, eam facultatum, ac motuum vis, & magnitudo consequatur. Porrò multò maiori energia Noster dixit — *amore saeuo saucia*, quàm Graecus, amore perculsa. Quae eloquutio cùm Flacco non vehemens admodùm videretur, epitheto auxit, *amore perculsum graui.* Lucretius Enniana translatione,

In Epodo. Lib. 4.

Idq. petit corpus, mens vnde est saucia amore.

Lib. 4 Aen. Et Virgilius, *At Regina graui iandudum saucia cura*

Vulnus alit venis ——

Sed in Ennij versu frequens vocalium concursus grandiorem reddit orationem. ANTIQVA HERILIS CVSTOS] Postquàm Nutrix de Medeae infortunijs conquesta, rem ferè omnē, tanquàm Prologi vicefungens, explicauit: Paedagogus, cuius haec verba sunt in scenam prodit, Nutricemq. alloquitur. Quā cùm animo consternatam conspiceret, vt beneuolentiam captaret, antiquam, ac fidam herilem custodem appellat. Sic etiam Plautus in Asin.

—— *Di te saluassint semper Custos herilis* ——

Festus hos duos Ennij versus bis ex Medea Exsule adducit. QVID SIC EXTRA AEDEIS EXANIMATA ELIMINAS]

Lib. 8, c. 3. Quinctilianus de hoc verbo ait, *Nam memini iuuenis admodùm inter Pomponium, & Senecam etiam praefationibus esse tractatum, an gradus eliminat, apud Attium in Tragoedia dici oportuisset. At veteres ne expectorat quidē timuerunt.* CVPIDO CEPIT MISERAM] Haec verba Nutricis esse, nō solùm ex Euripidis Graeca cognosci possunt, verùm etiam ex Cicerone: qui in III Tusculana ait, *Sunt autē alij, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui delectat, vt illa apud Ennium Nutrix, Cupido cepit miseram.* & caet. — PROSEQVI CAELO, AC TERRAE] Haec verba idem significare videntur, quòd, vt ipsa apud Senecam Medea loquitur, querelas, verbaq. in cassum ferre, & quasi apud eos conqueri, qui nihil prorsus audiant, siue adiumenti ferre possint. Quod frequenter amantibus contingere solet, cùm de suis miserijs surdo (vt aiunt) verba faciunt. Idq. declarat Plautinus ille adolescens in Mercatore,

Non ego idem facio, vt alios in Comoedijs
Vidi facere amatores, qui aut nocti, aut die,
Aut Soli, aut Lunae, miserias narrant suas.
Quas pol ego credo humanas querimonias
Non tanti facere, quid velint, quid non velint.

Eclog. 2. Virgilius de Corydone, —— *ibi haec incondita solus*
Montibus, & siluis studio iactabat inani.

Theognetus Comicus in Phasmate quendam philosophiae operam dantem

dantem deridet, caelo, ac terrae loquentem, quibus nulla eius sermonis cura esset,

Πεφιλοσόφηκας γῆ, καὶ οὐρανῷ λαλῶν,
Οἷς οὐδέν ἐστιν ἐπιμελὲς τῶν σῶν λόγων.

Idem significant Graecae illae Paroemiae, Αἰγιαλῷ λαλεῖς, Ἀνέμῳ διαλέγῃ, Πρὸς τὸν τοῖχον λαλεῖς, & aliae huiusmodi. Sed Colchis magnum iusiurandum fuit, per caelum, & terram iurare. Vnde Medea apud Apollonium, Ἴστω Κόλχων ὅρκος ὑπέρβιος, ὅν τιν' ὀμόσσαι Lib. 4

Αὐτὴ ἐποτρύνεις μέγας οὐρανὸς ἠδ' ὑπένερθε
Γαῖα θεῶν μήτηρ ——

Et Hebraeis perfrequens fuit caelum, & terram tanquam testes inuocare. FLVCTVS VERBORVM AVRES AVCVPANT] Non dubium est, si haec verba cum Euripideis conferantur, ob duplices translationes, alteram scilicet ab vndarum appulsu, alteram ab aucupibus sumptas, venustiora iudicatum iri: licet aliquibus minus illae satisfaciant, cùm sanè nullam simul habeant cognationem. Postrema vsus est Plautus in Sticho,

Num quis hic est alienus nostris dictis auceps auribus?

Et in Milite, *Viden' tu illam oculis venaturam facere, & aucupiũ auribus?*

QVA PONTVS HELLES] Existimant aliqui, hunc locum cum illo Euripidis, Πόντου κλῇδα, respondere. Appellauit Apollonius claustra Πόντοιο στόμα, Pindarus ἀξείνου στόμα, Herodotus ζεῦγος, Cicero, *Ponti ostium, & angustias*, Seneca *Pontici fauces freti*, Vetus quidam Poëta *Axena Ponti freta*, Claudianus *intacti claustra freti*, appellarũt. Sed ego suspicor haec verba, quae à Cicerone referuntur, potiùs ad eum locum pertinere, quem tacito Auctoris nomine refert Seneca in II Epistol. (Lib. 1. Pyth Ode 4. Li. 1. Tusc. In Medea. In Paneg. 1)

Imperito Argeis, regna mihi liquit Pelops,
Qua Ponto ab Helles, atq. ab Ionio mari
Vrgetur Isthmos ——

Atque apud Ciceronem legendum existimo, *Quà Ponto ab Helles*, nõ autem vt in vulgatis. MVLTI SVAM REM] Angelus Politianus, & Petrus Victorius hos versus ex Ennij Medea esse volunt, & ex collatione Graecorũ versuum de Euripidea; quae in manibus est, esse conuersos: & hoc modo, quo nos scripsimus disposuerunt. Muretus autem praeterquàm quod sic eos digesserit, (Cap. 27. Miscell. Li. 20. Var. lect cap. 13 Lib 8 Var. lect cap. 17)

—— num multi suam
Rem benè gessere, & publicam patria procul.
Multi, domi qui aetatem egerunt propterea
Sunt improbati ——

Opinatur Ennium, aut quisquis tandem Veterum conuerterit (modò Euripideos istos verterit) malè eos esse interpretatum, & rationibus,

Li 7. Epist. bus, quas ipse adducit, in alienissimã sententiã detorsisse Referuntur autem hi versus à Cicerone in Epistola quadam ad Trebatium, qua eum his verbis hortatur, vt Vrbe procul malit esse, *Tu modò ineptias istas, & desideria vrbis, & vrbanitatis depone: & quo consilio profectus es, id assiduitate, & virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quàm ignouerunt Medeae, quae Corinthum arcem altam habebãt, matronae opulentae optimates: quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quòd abesset à patria, Nam multei suam rem,* & caet. Quos quidem versus Paullus Manutius contra Mureti opinionem ita distinguendos putat,

Nam multi suam rem benè gessêre, & publicam
Patria procul: multi, qui domi aetatem age –
Rent: propterea sunt improbati –

Qui versus si Ennij sunt, vt Politianus, Victorius, Manutius, aliiq. quamplurimi viri eruditi asserũt, procul dubio eiusdem Poëtae sunt etiam superiora illa verba à Cicerone aliquantùm more suo immutata, qui saepissimè ita Poëtarum versus dissoluere solet, vt eorum structura haud facilè dignosci possit. Ea autẽ ipsius Ciceronis verba esse, nullo pacto mihi persuadere possum. Quis enim neget, verba illa non esse planè poëtica, ac Ennianam eloquutionem redolere? *Corinthum, arcem altam, matronae opulentae optimates, manibus gypsatissimis*. Nunquàm profectò ita Cicero loquutus esset. Caeterùm si nihil tale est apud Euripidem, nec Graeci versus videntur omninò cum Latinis quadrare, minimè mirum est, quando (vt diximus) veteres Poëtae summam sibi in Graecis fabulis vertendis licentiam arrogarunt. Verum enimuerò quoniam poëtica illa verba à Cicerone relata, Ennij esse non modò suspicamur, verùm etiam assentimur, ne id inexplicatum omittamus, per manus gypsatissimas, non vt pleriq. alij candidissimas intelligere opinor, sed artes, & veneficia Medeae, quasi dicat manus medicamentis, ac venenis illitas, infestasq. Gypsũ enim venenum esse satis vulgatum est, nam sumptum adeò in ventriculo lapidescit, vt corporis meatus obstruendo, enecet. Siuc his verbis barbaram mulierem significauit. Consueuerunt enim huiusmodi mulierum genus gypso manus pingere, vt candidiores viderẽtur. Ad quem morem fortasse respicit illud Valerij Flacci,

Lib. 8. *Picta manus, vstoq. placet, sed barbara mento.*

Lib 7. Epigram. Comprobat Rufini epigramma mulieres se gypso illiniri solitas,

Αντὶ δὲ μοι παίδων ἀδόλου χροὸς, ἤρεσε γύψον,
Χρίσματα καὶ φύκους ἄνθος ἐπεισόδιον.

Gypsatos verò pedes venalium seruorum signum fuit, quo ab emptoribus dignoscerẽtur. Plinius lib. XXXV. Cap. XVII de creta argẽtaria loquens

loquens, quae argento nitorem reddit, *Est*, inquit, *& vilissima, qua circum praeducere ad victoriae notam, pedesq. venalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores*. Tibullus, Lib. 2. eleg 3.

Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

Ouidius, *Nec tu, si quis erit capitis mercede redemptus,* Lib. 1. Amor. Eleg. 8.

Despice gypsati nomen inane pedis.

Ad hoc respicit illud Iuuenalis, Satyr. 1.

Nuper in hanc vrbem pedibus qui venerat albis.

Verbis autem illis, Μήμοιτι μέμψησθε, *Ne mihi vitio vertatis*, & caet. respexit Poëta ad communem omnium opinionem de mulieribus peregrè vagantibus, quae propter instabilitatem impudicae habentur. Li. 3. Car. Ode. 3.

Horatius, —— *Ilion Ilion*

Fatalis, incestusq. iudex,

Et mulier peregrina vertit In puluerem ——

Quamobrem in Comoedijs meretrices, peregrinae appellantur. Terent. *Adeón' est demens? ex peregrina?* —— In Andr.

Quod verò ad traductionẽ attinet, Latinus Poëta pro, σεμνοὺς, vt caetera omittamus, liberiùs quàm par est intelligit eos, qui rem suam, & publicam benè gesserunt. Graecus Scholiastes eam vocem τοὺς ὑπερηφάνους, & ἀλάζονας, fastosos, & superbos interpretatur: quem sequutus est Stilbius: Dorotheus verò morosos vertit, honestos Politianus. Qui vbi Euripideos hos versus ad verbum transfert, perperàm Κορίνθιαι γυναῖκες in recto, *Corinthiae mulieres*, vertit, cùm vocãdi casus sint, &, ἐξῆλθον δόμων, in tertia pluralis, *egressae sunt domos*, cùm sit prima singularis, quod verbum non ad Corinthias mulieres referendum est, sed ad Medeam ipsam, quae cum Corinthijs mulieribus, ex quibus constitutus est chorus, loquens, quarum nomine à nutrice rogata fuerat, vt foras prodiret, ait, *Corinthiae mulieres, egressa sum ex aedibus* & caet. An verò haec Ennius, & Cicero, qui eum sequutus est, rectè de patria, & non de priuatis aedibus intellexerint, in aliud tempus differemus. SVAM REM BENE GESSERE, ET POPLICAM PATRIA PROCVL] Rem benè gessisse frequentiùs de his dictum est, qui longè à patria aliquid aut praeclarè, aut vtiliter egissent. Plautus Sticho,

Cùm benè re gesta saluus conuertor domum.

Idem ibid. *Vt mihi volupe 'st Pamphilippe, quia vos in patriam domum*

Rediisse video bene gesta re, ambos; te, & fratrem tuum

NAM TER ARMEIS] Eiusdem Medeae verba sunt, quae cum Corinthiarum mulierum choro adhuc loquens ab incoepto querelarum non desistit, sed multis nominibus miseram mulierum conditionem deplorans addit, minimè verum eos dicere, qui aiunt, mulieres

domi ſeſe continentes, ſine vllo vitae diſcrimine tranſigere aetatem: dùm viri belli pericula ſubirent foris: malle enim ſe ter in acie dimicantem ſtare, quàm ſemel parere. Refert Nonius in Cernere hũc locũ ex Medea Exſule. Varro Satyra γέροντος διδασκάλου, *Non vides apud Ennium eſſe ſcriptum?* —— *ter ſub armeis malim vitam cernere,*

Quàm ſemel modò parere ——

Quem locum Idem repetit libro V. De lingua Latina. ANIMADVERTE, ET DICTO PARE] M. Cicero pro Rabirio Poſtumo haec verba refert, non expreſſo Auctore, nec fabulae nomine: quae quoniam ex Euripidis Medea cõuerſa ſunt, iure conijci poſſunt ex Ennio Ciceronem retuliſſe: cuius verba ſunt, *Nemo noſtrûm ignorat, etiam ſi experti non ſumus, conſuetudinem regiam. Regum autem ſunt haec imperia, Animaduerte; & dicto pare; &, Praeter rogitatum ſi querare: & illae minae, Si te ſecundo lumine hîc offendero, Moriêre. Quae non vt delectemur ſolùm, legere, & ſpectare debemus, ſed vt cauere etiam, & effugere diſcamus.* Sunt ea Creontis verba ad Medeam, quam celerrimè iubentis, vt ex ipſius ditione excedat, neq. precibus diſceſſum differat, cùm id firmiter ſancitum ſit. Summis tandem precibus ea conditione vnius diei moram impetrauit, ne poſterum diei iubar ipſam, nec filios intra regni fines aſpiceret, alioquin moreretur. Hanc ſententiã rurſus extulit Cicero epiſtola extrema lib. VII. ad Atticum, *Caeſaris interdicta, Si te ſecundo lumine hîc offendero, reſpuuntur.* Idem ferè apud

In Medea. Senecam expreſſit Creon,

Iubete ſileat, regium imperium pati

Aliquando diſcat ——

Et illud, *Et ipſa propera, capite ſupplicium lues,*

Clarus priuſquàm Phoebus attollat diem,

Niſi cedis Iſthmo —— ANIMADVERTE] κόλαζε. — DICTO PARE] Imperio obtempera. Virg.

Lib. I. Aen. *Iamq. ibat dicto parens* ——

PRAETER ROGITATVM] Praeter id quod rogaris. — SI QVERARE] Si murmures. Lambinus legit, *ſi loquare*, vt magis Graecis verbis μὴ λόγους λέγε, reſpondeat. SI TE SECVNDO LVMINE] Secunda die, cras. Virg.

Lib. 6. —— *vix lumine quarto Proſpexi Italiam* ——

Lib. 4. Idẽ alibi quanta venuſtate, ac maieſtate Ennianã extulit ſententiam,

Iam mare turbari trabibus, ſaeuasq. videbis

Collucere faces, iam feruere littora flammis,

Si te his attigerit terris Aurora morantem.

Eodem modo Cic. pro Milone lucem pro die poſuit, *Centeſima lux haec eſt ab interitu Clodij.* TENEOR CONSIPTA VNDIQ. VENOR]

VENOR.] Cùm Medeae mala vndiq. imminerent, hinc Iasonis, & pellicis odium, vlciscendiq. cupiditas, illinc liberorum amor, minae, & exsilium, Euripides de ea dixit, malè actum vndiq. esse. Sed multò Noster magnificentiùs à feris sumpta translatione, quibus hinc canibus, illinc laqueis, & retibus circumclusis, nullum patet effugium, dixit, *Teneor consipta, vndiq. venor.*

Allusit fortasse ad prouerbium, quod sic Flaccus protulit, Lib. 2. Satyr. 2.

—— hâc vrget lupus, hâc canis angit.

Idem alibi aliò sanè modo eandem expressit sententiam,

Hîc fossa est ingens, hîc rupes maxima —— Lib. 2. Ser. Satyr. 3.

Graeci eadem significatione dicunt, Ἔμπροσθεν κρημνὸς, ὄπισθεν λύκοι. Nō discedit ab hoc Maronis illud; apud quem Pallas vt suos à pugnandi necessitate hortaretur, ait, Lib. 10.

Ecce maris magna claudit nos obice pontus,
Deest iam terra fugae ——

Seneca apertis verbis remisso tragico spiritu de Medea dixit,

Expulsa, supplex, sola, deserta, vndiq. Afflicta ——

In vulgatis Nonij codicibus refertur hic locus ex Ennij Nemea, sed malè opinor, cùm *Medea* ibi legendum sit, tùm antiqui codicis fide, tum ob sensus cum Graeca Euripidis congruentiam. Festus fortasse hunc locum significauit, cùm dixit, Consiptum apud Ennium pro, conseptum reperiri. Pergens rursus Medea cum choro colloqui sui consilij aperit rationem: proptereaq. se tam blandè Creontem affatā ait, vt faciliùs eum fallere posset, & exitium, quod illi, Iasoni, nouaeq. nuptae moliebatur, ad finem perduceret. Quod quidem scelus cùm secum animo volutaret, haec innominati apud Ciceronem Tragici verba ab ea prolata sunt; quae hoc loco maximè quadrant; loquitur autem de Creonte, à quo, vt paullò superiùs diximus, vnius diei prorogationem supplicibus verbis obtinuit, In Consiptum. Lib. 3. de Nat.

Ille transuersa mente mihi hodie tradidit repagula,
Quibus ego iram omnem recludam, atq. illi perniciem dabo.
Mihi moerores, illi luctum, exitium illi, exsilium mihi.

Qui versus si non sunt ex Accij Medea petiti: profectò ex hac Ennij sunt: nam non modò cū huius Medeae Exsulis hypothesi congruūt: à qua longè videtur, vt ex reliquijs conijci potest, Accij fabula abesse: verùm etiā horū sensus valde cū his Euripideis cōsentit, quāuis diuerso sanè modo explicatus sit: nec quidē mirū, si pleraq. suo Marte addidit Ennius, ea, quā saepè libertate vsus. Ita igitur Euripidis Medea,

Πικροὺς δ' ἐγώ σφιν καὶ λυγροὺς θήσω γάμους,
Πικρὸν δὲ κῆδος, καὶ φυγὰς ἐμὰς χθονός.

QVO NVNC ME VORTAM?] Interrupta ac concisa Me-

deae oratio magnam praesefert animi perturbationem, ac cōsilij inopiam. Exorditur ab addubitatione, vt maiorem excitaret commiserationem. Simili conquestionis locus est apud eundem Graecum Tragicum, vbi Polymestor vtroque oculo à Troadibus confosso, ait, (In Hecuba.)

> Ὤ μοι ἐγὼ, πᾷ βῶ; πᾷ στῶ; πᾷ κέλσω
> Τετράποδος βάσιν θηρὸς ὀρεστέρου
> Τιθέμενος ἐπὶ χεῖρα κατ' ἴχνος; ποίαν;
> Ἢ ταύταν, ἢ τήνδ' ἐξαλλάξω;

Et paullò post,

> Πᾷ στῶ; πᾷ κάμψω; πᾷ βῶ;

Et, Ποῖ τράπωμαι; ποῖ πορευθῶ;

Admetus apud eundem in Alcestide,

> Ποῖ βῶ; πῇ στῶ; τί λέγω; τί δὲ μή;
> Πῶς ἂν ὀλοίμαν; ——

Teucer apud Sophoclem in Aiace,

> Ποῖ γὰρ μολεῖν μοι δυνατὸν, εἰς ποίους βροτοὺς,
> Τοῖς σοῖς ἀρήξαντ' ἐν πόνοισι μηδαμοῦ;
> Ἦ που Τελαμὼν σὸς πατὴρ, ἐμός θ' ἅμα,
> Δέξαιτ' ἂν εὐπρόσωπος, ἵλεώς τ' ἴσως
> Χωροῦντ' ἄνευ σοῦ; πῶς γάρ; ——

(In Med.) Seneca Ennij imitatione eodem dicendi genere, quod Graeci διαλογισμὸν κατ' ὑποφορὰν vocant, suam Medeam facit, ita secum per ironiā quasi cum altero colloquentem,

> *At quò remittis? Phasin, & Colchos petam?*
> *Patriumq. regnum? quaeq. fraternus cruor*
> *Perfudit arua? quas peti terras iubes?*
> *Quae maria monstras? Pontici fauces freti?*
> *Per quas reuexi nobiles regum manus,*
> *Adulterum sequuta per Symplegadas?*
> *Paruám ne Iolcon, Thessala an Tempe petam?*
> *Quascunque aperui tibi vias, clausi mihi.*
> *Quò me remittis? ——*

(De Nupt. Pelei.) Ostendit etiam Catullus quantùm huiusmodi percontationes ad misericordiam concitandam sint idoneae,

> *Nam quò me referam? quali spe perdita nitar?*
> *Idaeós ne petam monteis? at gurgite lato*
> *Discernens patriam truculentum diuidit aequor.*
> *An patris auxilium sperem? quêm ne ipsa reliquī*
> *Respersum iuuenem fraterna caede secuta?*
> *Coniugis an fido consoler memet amore?*
> *Qui ne fugit lentos incuruans gurgite remos?*

Non

Non dissimilis & illa etiam Atrei conquestio apud Accium,

Egó ne Argiuûm imperium attingam', aut Pelopis
Digner domo? quo me ostendam, quod templum adeam?
Quo more funesto colloquar? ——

Huiusmodi est illa Didonis διαπόρησις apud Maronem,

En quid agam? rursús ne procos irrisa priores Experiar? —

Et quae sequuntur. Nec solùm Poëtae, sed etiã Oratores huiusmodi orationis genere vsi sunt. Ita enim Gracchus in Oratione quadam, *Quo me miser deferam? in Capitolium ne? at fratris sanguine redundat: an domum? matrém ne vt miseram, lamentantemq. videam, & abiectam?* Duos autem eos versus, quos modò explicamus, refert Cicero sine Auctoris indice: ipsa tamen oratio, & verba ex Euripide expressa faciunt, vt Ennianae Medeae esse existimemus. DOMVM PATERNAM] *Natale solum* sub eiusdem Medeae persona dixit Ouidius, *Ergo ego germanam, fratremq., patremq., Deosq.,* Lib. 7.

Et natale solum ventis ablata relinquam? Lib. 8.

Valerius Flaccus, *patrias domos*,

Linquo domos patrias te propter, opesq. meorum. Lib. 7.

Et alibi, *Nempe ego si patrijs timuissem excedere tecteis.*

— AD PELIAE FILIAS] Miseriam suam amplificat Medea, cùm Iasonis caussa neque ad paternam domum, neque ad mariti propinquos tutus pateat aditus. Inuisa enim Peliae filiabus erat ob caedem, quam, vt à Samio Polycrate proditum est, earum patri dolo molita est: vt Iasonis propinquorum caedem vlcisceretur, & Iasoni ipsi viam ad regnum substrueret. Persuasit enim Asteropeae, & Antinoae Peliae natabus, se suis medicamentis ipsarum patrem senio iam confectum in pristinum aetatis robur restituere posse: & quò magis eius promissis fides adhiberetur, inquit, — *qui vestras maximus aeuo est* Ouid. lib. 7.

Dux gregis inter oues, agnus medicamine fiet.

Caetera ex Ouidio, Apollodoro, alijsq. quamplurimis nota sunt. TV Lib. 1. Biblioth.
ME AMORIS] Exprobrãte Medea Iasoni ingratitudinem, quòd post tot, tantaq. à se accepta beneficia, dimissa sit, purgat se Iason, potiusq. ait, se à Medea amoris impatientia ex periculis fuisse ereptum, quàm honoris ergô. Sunt haec ex Euripidis Graeca conuersa, sed à quo, Cicero non meminit. Inquit enim, *Quid ait ex Tragoedia princeps ille Argonautarum? Tu me amoris magis, quàm honoris*, & caet. Haec quidem ipse Cicero non vertit: sic enim illicò addit, *Atque ea tamen apud alium Poëtam patri dicere audet, se coniugem habuisse*, & caet. Ennij igitur esse opinor. NEQVE TVVM VNQVAM] Refertur similiter hic locus à Cicerone sine Auctoris nomine. Quoniam verò idem prorsus in Euripidis Medea extat, audacter Ennio adscripsimus. Lib. 4. Tusc.

Euripi-

Euripidis autem verba sic possunt Latinè exprimi, Non enim posthac liberos, quos ex me habuit, viuentes vnquam aspiciet: in quibus nihil poëticum inesse videtur. Quantò verò praeclariùs tandem sententiam Latinus Poëta expresserit ex collatione apparet. SALVETE OPTVMA CORPORA] Venustiùs, *pignora*, vel *viscera*, Ouidius de eadem, *Cùm dolor armauit contra sua viscera matrem*.

Verba sunt Medeae ad filios, quae quàuis impiè in eos saeuire decreuerat, nihilominus maternis affectibus non omnino exuta, optat illis, quam mox ademptura erat, salutem, humaniterq. alloquitur. Expressit hoc disticho Antipater Macedo huiusmodi Medeae animi aestū: qui optimè in illius imagine vtrunq. agnoscens affectum, iram scilicet, & commiserationem, ait,

Μηδείης τύπος οὗτος ἴδ' ὡς τὸ μὲν εἰς χόλον αἴρει
Ὄμμα, τὸ δ' εἰς παίδων ἔκλασε συμπαθίην.

Verbum *saluete*, in Graeco non est. Laudat Nonius hunc locum ex Ennij Medea: quem ita aemulatus est Seneca in eiusdem nominis fabula, *Hùc chara proles vnicum afflictae domus*
Solamen, hùc vos ferte, & infusos mihi
Coniungite artus ——

CETTE MANVS VESTRAS] Nonius, *Cette significat dicite, vel date, ab eo, quòd cedo*, Plautus Mercatore,

—— *cette dextras nunc iam*

— MEASQ. ACCIPITE] In Graeco haec non habentur, & in Latino verbum ἀσπάσασθε deficit. IVPPITER, TVQ. ADEO SVMME SOL, QVI RES OMNEIS INSPICIS] Chori verba sunt, qui cognitis nefarijs Medeae cōsilijs videns nihil ampliùs esse praesidij ad eam à truculenta natorum caede amouendam, Tragicis querimonijs ad Iouem, vtpotè Deorum summum, & ad Solem, à quo illa suum ducebat genus, sermonem conuertit, eosq. obtestatur, vt tam tetrum facinus à pùeris nihil tale merentibus arceat, atq. auertat. Videri hìc quoque potest Ennius Iouis, & Solis vnum idem fecisse numen aliorum Graecorum imitatione, apud quos,

Ὦ Ζεῦ πανόπτα καὶ Ἥλιος, ὃς πάντ' ἐφορᾷς.

Persuasit sibi credula vetustas, Ioui omnia perspicua esse, nihilq. eum latere, & omnia audire. De quo intelligens Sophocles in Antigona ait,

—— ὁ πάντ' ὁρῶν ἀεί.

Asseruit quoque Hesiodus, Iouis oculum cuncta videre, atq. audire,

Iliad. γ. Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς, καὶ πάντα νοήσας.

Agamemnon apud Homerū Iouē, & Solem tāquā vnicū numen implorauit, Ζεῦ πάτερ Ἴδηθεν μεδέων κύδιστε, μέγιστε
Ἠέλιός θ', ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις.

Quod

Quod quidem de Iouis oculo Arati vitae Auctor intelligendum esse ait. Apparet etiam Orpheus ex prisca eorum Theologia Iouem, & Solem idē fuisse numen existimasse: quandoquidē ab eo Sol in eius hymno appellatur ardens, impollutus, temporis praecursor, immortalis Iuppiter. Αἴθαλις, ἀμίαντε, χρόνου πάτερ, ἀθάνατε Ζεῦ.

In eadem opinione videtur fuisse Plato, qui in Phaedro ait, Magnum in caelo ducem Iouem esse, qui primus incedit alatum impellens currum, omnia exornans, & prouidentia sua gubernans, quem sequitur Deorum, Daemonumq́ exercitus per vndecim partes distributus. Vesta autem in Deorum aede permanet sola. Aliorum autem Deorum, quicunque in XII. numero censentur, suo quisq. muneri praeest, prout illi singuli sunt constituti. Graeca diuini Philosophi verba sunt, Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων, πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος, τῷ δ' ἕπεται στρατιὰ θεῶν τε, καὶ δαιμόνων, κατὰ ἕνδεκα μέρη κεκοσμημένη. μένει γὰρ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. Τῶν δὲ ἄλλων ὅσοι ἐν τῷ τῶν δώδεκα ἀριθμῷ τεταγμένοι θεοὶ ἄρχοντες, ἡγοῦνται κατὰ τάξιν ἣν ἕκαστος ἐτάχθη. Ex quibus apertè liquet Platonem pro magno duce Iouе, Solem intellexisse; qui velocissimum agitat currum, cumq. innumerabilis sequitur stellarum exercitus. Vestam denique quis neget hîc terram intelligi, quae sola in mundi centro suis librata ponderibus, ac quasi in aëre pendens, consistit immobilis? vnde Euripides,

Καὶ γαῖα μῆτερ, Ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν, ἡμένην ἐν αἰθέρι.

Homerus Iouis appellatione Solem intellexit, cùm ait in I. Iliad.

Ζεὺς γὰρ ἐπ' ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται οὔλυμπόνδε.

Hinc aliqui existimarūt Oceani vndam Soli quasi dapes vapores ministrare, & physicae rationi esse consentaneum, calorem humore nutriri. Quod verò ait, Iouem Deos omnes simul esse sequutos, sidera intelligit, quae Solem tanquam ducem sequi videntur, & eodem vapore ali credūtur. Refert Probus hunc Ennij locum ex Medea Exsule. INSPICE HOC FACINVS PRIVSQVAM FIAT] Attius Athamante, *Priusquàm infans facinus oculi vescuntur tui.*

Q. ENNII FRAGMENTA EX ALTERA MEDEA.

—— queí ipsus sibei Cic. Lib. 7 Epist.
Sapiens prodesse nequit, nequidquam sapit.

Adsta,

*

Non. Contempla. Var. lib. 6. De Ling. Lat.

Adſta, atque Athenas antiquũ opulentum oppidũ
Contempla: & templum Cereris ad laeuam adſpice.

*

Non. efferre.

Vtinam ne vnquam me de cordis cupido
Corde pedem extuliſſes —

*

Var. lib. 5. De ling. Lat.

Quis tu es mulier, quei me inſueto nuncupaſti nomine?

*

Diomed. lib. 2. Non. Sublimare.

Sol, quei candentem † caelo ſublimat facem. († in caelo ſublimas.)

*

EXPLICATIO.

QVEI IPSVS SIBEI SAPIENS PRODESSE NEQVIT] Quoniam praeclariſſima haec ſententia non modò in ea, quae nunc extat Euripidis Medea integra non inuenitur, ſed nec veſtigium quidem apparet vllum, nos non ab re ex altera eiuſdem, Euripidis Medea ab Ennio conuerſam fuiſſe diximus. Quòd verò ea ex Medeae fabula petita ſit, ex Cicerone facilè cognoſci poteſt: qui ad Trebatium ait, *Et, quando Medeam agere coepi, illud ſemper memento, — qui ipſe ſibi ſapiens, & caet.* Quòd Ennius eius auctor fuerit, ex eodẽ Cicerone liquet: cuius haec verba ſunt in III. de Officijs, *Haec eſt illa pernicies, quòd alios bonos, alios ſapientes exiſtimant: ex quo Ennius, Nequidquam ſapere ſapiẽtem, qui ſibi ipſi prodeſſe nequiret.* In quo loco Poẽtae more ſuo verba ſine carminis ſtructura poſuit. Quòd deniq. eam ſententiam ex Euripide Ennius expreſſerit, quamuis liberiori licentia, vt eam grandiorem redderet: ex quo etiam totam fabulam expreſſiſſe arbitramur, Ciceronis quoque teſtimonio comprobatur. Ita enim ad Caeſarem in Praecilij commẽdationem ſcribit, *Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta Ε'υριπίδου, Μισῶ σοφιστὴν ὅς τις οὐχ αὑτῷ σοφός.* Qui verſus etiam inter Menandreos recenſetur: & à Luciano repetitur in Apologia pro mercede conductis, & à Plutarcho in Alexandro, & in libello qui Ε'ι καλῶς εἴρηται τὸ λάθε βιώσας, inſcriptus eſt. Nec ſolùm ex hoc verſu qui ex Euripidis Medea affertur, apparet Euripidem alteram Medeam ſcripſiſſe, cùm in ea, quam habemus non extet, ſed ex his etiam ex eodem Auctore, & eadem fabula à Stobaeo relatis: qui in ea quae in manibus eſt nullibi reperiuntur,

Lib. 7. Epiſt. — Lib. 13. Epiſt. — Ser. 20.

Μεγαλόσπλαγχνος δυσκατάπαυστος ψυχὴ δηχθεῖσα κακοῖσι.

Ser. 96. Et alibi, Τὸ θρέψαι δ' ἐν βροτοῖσι πολλάκις
Πλείω πορίζει φίλτρα τοῦ φῦσαι τέκνα.

Non

Non est Euripideae sententiae absimilis locus ille Isocratis ad Nicoclem de regno, Ὁ μηδὲν ὢν αὑτῷ χρήσιμος, οὐδ' ἂν ἄλλον φρόνιμον ποιήσειεν. Allusit ad eandem sententiam apertiùs Plato in Hippia maiore, Τὸν σοφὸν, αὐτὸν αὑτῷ μάλιστα δεῖ σοφὸν εἶναι. Multi sanè hunc Ennij locum vnico trochaico legunt,

Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequidquam sapit.

Aliqui pro, *nequit, non quit* scribendum existimant antiqui codicis auctoritate, sicut etiam apud Lucretium, Lib. 5.

—— sed vix adducor, vt antè
Non quierint animo praesentire, atq; videre.

ADSTA ATQ. ATHENAS] Videntur haec alicuius digito monstrantis verba esse. Refertur prior hic versus à Nonio cum prima consequentis versus dictione ex Medea Ennij, & à Varrone similiter ex eadem fabula integer posterior: qui quamuis apud duos auctores diuulsi legerentur, nihilominus ob verbum *Contempla*, quod apud Nonium est alterius versus initium, facile fuit ex Varrone reliquum supplere, praesertim ita sentētia suadente. Posui hos versus in hac Medeae fabula, cùm alteri Euripideae nusquam quidquam respondeant. Sed fortasse meliùs pro, *Adsta, Astu* legendum est; vt habetur in peruetusto Nonij codice: quam vocem cùm inscij Amanuenses minimè intelligerent, mendosam reputarunt: vnde pro, *Astu, Adsta* irrepsit. Est autem Astu, vt Philochorus in lib. I. Attidos testatur, Atheniensium ciuitas, eo nomine κατ' ἐξοχὴν appellata. Vnde Donatus enarrans illud Terentianae Eunuchi, — *an in Astu venit? In Astu*, inquit, *in vrbem de Piraeeo. Sic Athenienses vocabant vrbem suam: vnde ipsi incolae ἀστοὶ vocantur.* Quē Terētij locū adducit etiā Asconius, vt probaret astuta, ab ἄστυ vrbana dici. Vnde huiusmodi nomē omnibus deinde ciuitatibus cōmune fuisse apparet: & Ἄστυ dici παρὰ τὸ ἑστάναι. Nam vt Eumolpus tradit, ἐπὶ μετεώρου κεῖνται αἱ πόλεις. Antonius verò Goueanus existimat eo modo Athenas Astu dici, sicut vrbs Roma propriè dicitur. Sed fortasse hoc loco ideo coniunctim Astu, atq. Athenae nominantur, vt per haec verba totius ciuitatis ambitus significaretur: quae bifariam diuisa erat. Nam, vt tradit Halicarnasseus in I. Antiquitatum, Athenienses alij ὑπεράκριοι, hoc est Montani, alij πάραλοι, hoc est Maritimi appellabantur. Ex quo conijci potest, hos alteram Vrbis partem, quae Athenae dicebātur, ad Piraeeum vergentem, illos verò alteram ab eminentia Ἄστυ, & Arcem appellatam incoluisse. Diuidit similiter Plutarchus ἐν τῷ ἐρωτικῷ Athenienses in Maritimorum, & Mōtanorum factiones, sed tertiam eorum addidit, qui in planis locis morabantur, Hos Suidas πεδιακοὺς quasi Campestres vocat, Montanos verò διακρίους, & πυρρίνους, vt Dionysius, Maritimos. Accius in Oenomao,

In 2. in Verr.

In Vatinium.

mao, quamuis suspicer ibi non de Athenis agi,

Vos ite actutum, atq. opere magno edicite
Per Vrbem, vt omnes, qui Arcem, Asteumq. accolunt.
Cineis, omnibus faustis, augustam adhibeant
Fauentiam: ore obscoena dicta segregent.

— ANTIQVVM OPVLENTVM OPPIDVM] De Athenarum antiquitate non pauca à Platone in Atlantico, & in Timaeo attinguntur. Iosephus in I. libro κατ' Ἀπίωνος refert, Athenienses se terrigenas esse gloriari, & inde αὐτόχθονας dici. Auctor selectarum Agriculturae praeceptionum, quae Constantini Caesaris nomine circunferuntur, ait, Terram totam per orbis initia aquis obrutam fuisse, quibus paulatim deficientibus Atticam terram primùm emersisse. Iustinus ex Trogi Pompeij historijs, vbi de Atheniensium origine agit, *Soli enim*, inquit, *praeter quàm incremento, etiam origine gloriantur. Quippe non aduenae, neque passim collecta populi colluuies originem vrbi dedit: sed in eodem nati solo, quod incolunt: & quae illis sedes, eadem origo est.* Quae sanè verba ad verbum paenè ex Isocratis Panegyrico videntur expressa. Quò verò aliquod suarum antiquitatum signum Athenieses praeseferrent, cincinnos comae, vt ait Thucydides, aurearum cicadarum nexu redimire consueuerunt. Cicadas enim ferunt, non aliunde commigrare, sed vbi nascũtur, ibi viuere; quamobrem τεττιγοφόροι appellati sunt. Meminit & huius moris, & Thucydidis loci Aristophanis Scholiastes in Equitibus, ἦν τοῖς Ἀθηναίοις τὸ πάλαι τέττιξι χρυσοῖς ἀναδεῖσθαι τὴν κόμην: ὡς Θουκυδίδης. οὕτω οἱ εὐγενεῖς ἐφόρουν παῖδες, καὶ ἄνδρες πλέκοντες τὴν κεφαλήν. Quem morem ità Virgilius in Ceiri explicauit,

Ergo omnis charo residebat cura capillo,
Aurea solenni comptum quem fibula ritu
Mopsopio tereti nectebat dente cicadae.

Nonnus in libro XIII. Διονυσιακῶν,

Χρύσεος ἀπλέκτοισι κόμαις ἐσφίγγετο τέττιξ.

Quem morem deridens M. Varro Menippaeam Satyram scripsit, cui Atticus Tettix nomen fecit, vt doctè conijcit Turnebus: pro quo passim in vulgatis Nonij exemplaribus in dictione *Rabere*, perperam legebatur, sed non à vera lectione nimis remotè, *Antiquoteti*, & *Antiquotetti*: & modò lõgè remotiùs in excusis à Plãtino, *Idem Attij quod Titij*. Caeterùm super huiusmodi generis antiquitate nõ parua inter Athenienses, & Arcades fuit contentio. Iactabant enim se hi, ante Lunam fuisse genitos, vnde προσέληνοι appellari voluerunt. — TEMPLVM CERERIS AD LAEVAM ADSPICE] Templa Cereris, & Proserpinae, vt in Atticis tradit Pausanias, Athenis constructa erant supra fontem, qui Ennea crunos vocabatur, quoniam aquam

Lib. 9. capite 1.

Lib. 2.

Lib. 1.

per nouem salientes effunderet. Suidas verò ait, hunc fontem, quem Thucydides à numero nouenario Enneacrunon dixit, Dodecacrunō à XII. Siphonibus appellari: & olim Callirrhoēn esse dictum. VTINAM NE VNQVAM] Optat Medea, ne eam vnquam Iason ex suo amouisset animo. Quibus verbis beneuoli quasi adhuc animi ostendit affectum. — ME DE CORDIS CVPIDO CORDE PEDEM EXTVLISSES] Ex animi penetralibus. Respexit fortasse ad illud Homeri τόθι ψυχῆς κέαρ. Sed Lipsij lectio magis placet, Lib. 4. Epist. quaest.

Vtinam ne vnquam Medea Colchis cupido
Corde pedem extulisses ——

Satis quidem impropriè de corde pedem efferre dictum esset. Lucretius Ennij adiunctum ita expressit, Lib. 4.

Quod cupido affixum cordi viuescit, vt ignis.

QVIS TV ES MVLIER] Varro vbi de significatione verbi Lib. 5. de *Nuncupare*, agit: non expresso Auctoris nomine inquit, *Item in Medea, Quis tu es mulier?* & caet. Ling Lat. Ex quo loco certum fabulae indicem habemus. Auctorem verò ex Diomede apertè cognouimus. Ita enim vbi de Soloecismo loquitur, ait, Lib. 2. *secundus modus fit per immutationem generis pronominum, vt Quis mulier, cùm debeat dici, Quae mulier, vt apud Ennium,*

Quis tu es mulier, quae me insueto nuncupasti nomine?

pro, quae foeminino, masculinum quis posuit. Ex quibus locis manifestè & Auctor, & fabulae nomen liquet. Scaliger Nonij auctoritatem sequutus in dictione *Quisquis*, Pacuuij hunc versum esse dicit, & hoc modo cum alijs ex Medo Pacuuij connectit,

MEDEA, *Atque eccum ipsum in tempore*
Ostentum senem. Tueór ne te senex? proh Iuppiter.

SENEX, *Quis tu es mulier, quae me insueto nūcupasti nomine?* & caet.

SOL QVI CANDENTEM] Colchis praecipuè mos fuit, vt Apollonij Scholiastes innuit, Solem, ac Iouem in accepta iniuria inuocare, tāquam eorum, quae gesta sunt, arbitri, & spectatores. — Lib. 4. IN CAELO SVBLIMAT FACEM] Eorum sequitur opinionē, qui Solem ignem esse voluerunt. In qua sententia Euripides videtur fuisse, qui in Phoenissis ait,

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα.

Et in Phaëthonte,

Θερμὴ δὲ ἄνακτος φλὸξ ὑπερτέλλουσα γῆς.

Ennius alibi, —— *interea fax Occidit* —— Hinc Maro, Lib. 4. Aen.

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras.

ATA. Τίς ποτ' ἄρ' ἀστὴρ ὅδε πορθμεύει;
ΠΡΕ. Σείριος, ἐγγὺς τῆς ἑπταπόρου
Πλειάδος ᾄσσων ἔτι μεσσήρης.

ATA. Ἀλλ' ἴθ' ἐρέσσων σὸν πόδα, γήρᾳ
Μηδὲν ὑπείκων.

ATA. Ἡ δυσγένεια δ' ὡς ἔχει τι χρήσιμον,
Καὶ γὰρ δακρῦσαι ῥᾳδίως αὐτοῖς ἔχει,
Ἅπαντά τ' εἰπεῖν. τῷ δὲ γενναίῳ φύσει,
Ἄνολβα ταῦτα. προστάτην γε τοῦ βίου
Τὸν ὄγκον ἔχομεν, τῷ δ' ὄχλῳ δουλεύομεν.

ΙΦΙ. Θανοῦσα δ' οὐκ ἀναίνομαι.

AGA. QVID nocti videtur? SEN. In altisono Caeli clupeo temo superat Stellas, cogens sublime etiam Atq. etiam noctis itiner. — Var. lib. 6. De ling. Lat.

AGA. Procede: gradum proferre pedum Nitere. cessas? — Fest. Ped.

Menelaus me obiurgat: id meis rebus regimen restat. — Rufinian. de Figuris

Ego proiector, quòd tu peccas: Tu delinquis, ego arguor pro malefacteis: Helena redeat, virgo pereat innocens: Tua reconcilietur vxor; mea necetur filia. — Idē Ibid.

AGA. Plebs in hoc Regi antestat loco: licet Lacrumare plebei, regei honestè non licet. — D. Hier. in Epith. Nepotiani.

IPHI. Acheruntem obibo, vbi mortis thesauri obiacent. — Festus Ob.

CHO. Otio qui nescit vti, plus negotij habet, Quàm cùm est † negotium in negotio: Nam quoi, † quod agat, † institum est, in illo negotio Id agit: studet ibei, mentem, atq. animum delectat suum. Otioso in otio animus nescit † quid sibi velit, Hoc † idem est, neq. domi nunc nos, nec militiae sumus Imus huc, hinc illuc: cùm illuc ventum est, ire illinc lubet. Incertè errat animus: praeter propter vitam viuitur. — Agel. lib. 19. cap. 10

† nego. cij. † quid. † institutum est, nullo negocio. † quid velit. † enim.

IN Q. ENNII FRAGMENTA EXPLICATIO.

DVas, vt iam diximus, Euripides Iphigeniae fabulas conscripsit: alteram, quae in Aulide, alteram, quae in Tauris cognominatur. Priorem verò Poëta noster Latinam fecit, sed ea, qua solitus est licentia, & libertate. Seruile enim admodum esse putauerat in vertendis fabulis seipsum semper inter angustos interpretis limites coërcere, ac aliena persequi vestigia. Quod quidem in hac praecipuè fecisse apparet: in qua aliqua transferendo omisit, quaedam commutauit, & quaedam prorsus suo ingenio addidit. Nam quae hîc praeter alia praecipuè à Choro dicuntur, nusquam in alterutra Euripidea sunt. Ea verò, quae cum Latinis aliqua ex parte conueniunt, è regione adscripsimus. Fabulae verò argumentum nihil est, quod conscribamus, cùm ex illa Euripidis peti possit, tum etiam ex Hygino, & vberiùs ex libro I. Dictys Cretēsis. De Iphigeniae verò immolatione multi quidem, & praecipuè Merillus in I. Boeoticorum tradiderunt, Ceruam pro Iphigenia immolatam fuisse; alij verò eam in ceruam mutatam fuisse, alij in anum, Nicander in Taurum, Phanodemus historicus in Vrsam. Dedit etiam Naeuius huius nominis fabulam, cuius vnicum apud Nonium superest fragmentum. QVID NOCTI' VIDETVR?) Euripides in ipso fabulae ingressu Agamemnonem noctu inducit senem consulentem: quod sanè est totius fabulae παρασκευή. Refert hunc locum Varro nulla facta Auctoris mentione hoc modo, *Quid noctis videtur? in altissimo caeli clypeo temo superat stellas, sublime cogens etiam, atq. etiam noctis iter.* Quae verba Scaliger cum Euripideis comparans, Enniana esse animaduertit, & anapaesticam hanc coronidem, vt scripsimus, distinxit, & emendauit. — IN ALTISONO] Varronis exemplaria habent *In altissimo*: quem locum Scaliger ex eodem met Varrone correxit, qui lib. IV. ad Ciceronē ait, *Et Agamemnon, In altisono caeli clypeo*. In quo loco μνημονικῷ ἁμαρτήματι lapsus est Varro, cùm id non ab Agamemnone dictum sit, sed à Sene Agamemnoni respondente. CAELI CLVPEO] Translatio sumpta à clypei cauo: quam multis modis Ennius enunciauit: modò enim *Ingenteis caelei fornices, caelei palatum, cauam caelei cortinam* dixit: modò, *caua caerula, & tecta bipatentia*. In qua significatione alij Veteres dixerunt, *Caeli concaua, caerulam concham, aurea caeli tecta, caeli cauernas, aetherias cauernas*, & similia. — TEMO SVPERAT STELLAS] Septem stellas ad Arcticum polum notat, quibus plaustrum, quod à Boote agitur, figurari dicitur. Homerus ἅμαξαν appellauit.

Statius

Statius, —— & iam temone supino Lib. 1. Theb.

Languet Hyperboreae glacialis portitor Vrsae.

Hic autē, vt Varro trādit, Poëta noster à temonis motu multam noctem ostēdere voluit. Vnde patet priscis illis temporibus Veteres noctis partes ex apparentibus signis notare solitos. Manilius lib. I. Lib. 6. De Ling. Lat.

Temporaq. obscurae noctis deprendere signis
Iam poterant, caelumq. suas distinxerat horas.

Huiusmodi autem noctis excubias primus Palamedes fertur in obsidione Troiana obseruasse. Festus dictione *Septentriones* videtur hunc Ennij locum referre, sed quidem luxatum. — COGENS SVBLIME] Turnebo videtur, vt versus constet, scribendū esse, *sublimis agens.* In Var.

NOCTIS ITINER] Virgilius, —

—— *iam quaerit sidera opacae Noctis iter* —— Lib. 10.

Val. Flac. *Noxq. suum peragebat iter* —— Lib. 7.

PROCEDE GRADVM PROFERRE PEDVM NITERE CESSAS?] Pedum Festus ait, incuruum esse baculum, quo pastores vtuntur ad comprehendendas oues, aut capras, à pedibus: carpitq. Verrium, qui putauerit Pedum iaculum significare, cùm Ennij verborum ordo sit talis, & per eum aperta significatio, *Gradū proferre pedum cessas? nitere.* Agamemnon mutato consilio de immolanda filia, seni iubet his verbis, vt ad Argos quam celerrimè redeat, ac Clytemnestrae renunciet, ne ampliùs cum Iphigenia in Aulidem veniat: quandoquidem nuptiae in aliud tempus magis idoneum dilatae sunt. MENELAVS ME OBIVRGAT] Iulius Rufinianus in libello de Figuris refert hunc ex Ennij Iphigenia locum: qui quamuis in Graeca Euripidea non sit hoc modo expressus, nihilominus facilè colligi potest, haec verba ab Agamemnone prolata fuisse: qui cùm senem, vt diximus, ad Clytemnestram misisset, iubens ei, ne cum filia in Aulidem se conferret, Menelaus suspicans, ne Agamemnon poenitentia ductus, nollet, sicut pollicitus erat, filiam in victimā offerre, senem comprehendit, vi literas extorquet: quod cùm Agamemnon resciuisset, maxima inter fratres contentio orta est. Cumq. Menelaus Agamemnoni inconstantiam, mutatosq. mores ob imperij honores exprobraret, haec facit Ennius Agamemnonem Menelao respondentem. EGO PROIECTO R] Idem Rufinianus vt Syncriseos figurae exemplum proferret, totum hunc locum prodit, suppresso Auctoris nomine. Sed quoniā paullò superiùs expressè ex Enniana Iphigenia versum adduxit, & hic locus cum eadem fabula prorsus conuenire videtur: suspicatus sum, nec quidem ineptè, eiusdem Auctoris esse. Nam cùm Menelaus multis verbis, atq. rationibus vrgeret, vt Agamemnon pro vniuersa Graecorum salute Iphigeniā Dianae im-

nae immolaret, hoc modo eum se expurgantē inducit. Quorum quidem verborum sententia in Euripidis fabula, licet verbis longè diuersis, integra ferē extat. Quae cùm non omnino Graecis respondeant, ideo minimè è regione collocauimus. Ita igitur Agamemnon apud Euripidem,

Τίς ἀδικεῖ σε; τοῦ κέχρησαι; λέκτρ'
—— ἐρᾷς γε χρηστὰ λαβεῖν;
Οὐκ ἔχοιμ' ἄν σοι παρασχεῖν. ὧν γὰρ ἐκτήσω κακῶς,
Ἦρχες. εἶτ' ἐγὼ δίκην δώσω κακῶν, ὁ μὴ σφαλείς;
Ἦ δάκνει σε τὸ φιλότιμον τοὐμόν; ἀλλ' ἐν ἀγκάλαις
Εὐπρεπῆ γυναῖκα χρῄζεις, τὸ λελογισμένον παρείς,
Καὶ τὸ καλὸν, ἔχειν; ——

PLEBS IN HOC REGI] Cùm Clytemnestra inuito Agamemnone in Aulidem vnà cum filia, vniuerso adstante Graecorum exercitu, peruenisset, Rex nimio dolore affectus, quoniam ea, quae animo volutabat, consilia fracta iam esse cognouerat, peiorem inquit Regis esse conditionem, quam plebis: quem in moerore, luctuq. doloris acerbitatem lacrymis mollire non decet. Cùm enim lacrymae perfracti, consternatiq. animi signa sint, indecorum Regi prorsus esse videtur, se Regem esse obliuisci: quamuis sapientissimus Imperator Antoninus Pius dicere solitus esset, Nec philosophiam, nec Imperium animi affectiones tollere. Hinc Vlyssis animi fortitudo extollitur, qui cùm plurimùm vxorem diligeret, eamq. sui ipsius caussa plorantem conspiceret, non modò se à lacrymis cohibuit, verùm etiam, vt ait Homerus, illius oculi haud secus constiterunt, ac cornei, aut ferrei fuissent,

Ὀδυσ. τ. — Ὀφθαλμοὶ δ' ὡσεὶ κέρα ἕστασαν, ἠὲ σίδηρος.

Ouidius de Polyxena, quae dum mactanda esset, Regij non immemor decoris à lacrymis se temperabat,

Lib. 13. — *—— at populus lacrymas, quas illa tenebat*
Non tenet ——

Lib. 4. Fast. Idem de Romulo,

Haec vbi Rex didicit, lacrymas introrsus obortas
Deuorat, & clausum pectore vulnus habet.
Flere palàm non vult, exemplaq. fortia seruat.

Refert ex Ennio D. Hieronymus hos versiculos loco non indicato: sed ex Graecae Euripidis collatione clarè liquet, ex hac fabula esse petitos. *Plebes* autem, non *Plebs* antiquo more legendum est, sicut *trabes* pro *trabs*, vt in Medea docuimus. Lucilius,

Lib. 4. Satyr. — *—— Deficit alma Ceres; nec plebes pane potitur.*

ANTESTAT] Praecellit. Sed meliùs *antistat*, vt nobiles antiqui

Scripto-

Scriptores loquuti sunt. Catullus ad Veranium, vt in manuscripto.

Antistas mihi millibus trecentis.

Quadrigarius lib. I. Annal. *Simulq. virtute caeteris antistabant*. Symmachus in Epist. *Quippe facundia ita antistas, vt sit formido rescribere.* Crispinus in Heraclea, *Diuinis virtutibus antistas Alcides*. Lucretius, Lib. 5.

Herculis antistare autem si facta putabis.

ACHERVNTEM OBIBO] Iphigeniae verba mortem pro totius Graeciae salute non recusantis. Quàm verò Noster magis poëticè, quantoq. pleniùs hanc sententiam expresserit, collatis vtriusq. versibus facilè iudicari potest. OTIO QVI NESCIT VTI,] Chorus, cuius, vt ex Agellio accepimus, haec oratio est, non de mulieribus Chalcidensibus, vt ab Euripide constitutus est, sed de Graecis militibus esse videtur: quod satis verba illa indicant,

—— *neq. domi nunc nos, nec militiae sumus.*

Nam cùm tanta maris malacia, ac tranquillitas, dum in Aulide Graecorum exercitus moraretur, subsequuta esset, vt nec leui quidem flante aura inde soluere possent, milites tandiu seipsos otio, desidiaq. torpescere conquerentes, grauissimis his versibus ostendunt, otium ipso negotio longè esse molestius. Eodem modo apud Euripidem côqueritur Achilles,

Νῦν γὰρ λιπὼν φάρσαλον, ἠδὲ Πηλέα,
Μένω 'πὶ λεπταῖς ταῖσδέ γ' Εὐρίπου πνοαῖς,
Μυρμιδόνας ἴσχων, οἵ μ' ἀεὶ προσκείμενοι
Λέγουσ'. Ἀχιλλεῦ, τί μένομεν; ποῖον χρόνον
Ἔτ' ἐκμετρῆσαι χρὴ πρὸς Ἴλιον στόλον;
Δρᾶ γ', εἴ τι δράσεις, ἢ ἄπαγ' οἴκαδε στρατόν,
Τὰ τῶν Ἀτρειδῶν μὴ μένων μελλήματα.

PLVS NEGOTII HABET] Ludit in vocum similitudine. Negotium autem Grammatici dictum volunt quasi negans otium. Extat Graecorum Adagium Πράγματ' ἐξ ἀπραξίας: quod festiuiùs Latinè sonat, Ex otio negotium. Non enim dubium est ex otio perniciosa plerunq. negotia oriri, vt turbas, seditiones, bella, & huiusmodi. Nam vt ait Catullus,

Otium & Reges priùs, & beatas Perdidit vrbes.

Quod videtur quasi de Romana repub. vaticinatus: cui nisi ab externis hostibus feriari licuisset, nunquam Romani in seipsos conuertissent arma: de quibus olim dictum est, Meliùs ipsis negotium, quàm otium committi. Quoniam verò facilè per otium ad plurima delabimur vitia, prudêter Cato in I. Originum admonuit, Non minus otij, quàm negotij rationem esse reddêdam. QVAM CVM EST NEGOTIVM IN NEGOTIO] Sunt qui malint legere. *Quàm qui*

est negotioso in negotio. Infra enim est *otioso in otio*. — MENTEM ATQ. ANIMVM DELECTAT SVVM] Quam quisque ad rem animum appulerit, in ea oblectatur, nec vllo deterretur labore, vt ab incoepto opere mentem auertat. OTIOSO IN OTIO] Ita habet vetus codex, & Lipsius legit. Vulgati verò, *otioso initio* IMVS HVC, HINC ILLVC] Mirificus versus, quo animi inconstātia, & aestus egregiè exprimitur. — CVM ILLVC VENTVM EST, IRE ILLINC LVBET.] Lucretius,

Lib 5 Antiq. lect. cap. 4.

Lib. 3.

Exit saepe foras magnis ex aedibus ille,
Esse domi quem pertaesum est: subitoq. reuertit:
Quippe foris nihilo meliùs qui sentiat esse.
Currit agens mannos ad villam praecipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
Oscitat extemplo, tetigit cùm limina villae:
Aut abit in somnum grauis, atq. obliuia quaerit:
Aut etiam properans vrbem petit, atq. reuisit.

Non dissimilis est illa Plautini Charini in Mercatore animi inconstātia,

Súm ne ego homo miser, qui nusquam benè queo quiescere?
Si domi sum, foris est animus: sin foris sum, animus domi est.

INCERTE ERRAT ANIMVS] Nescio ān hic locus sit, an alius, quem ita ex Ennio adducit Cicero, *At & morbi perniciosiores, pluresq. sunt animi, quàm corporis: hi enim ipsi odiosi sunt, quòd ad animum pertinent, eumq. solicitant; animusq. aeger, vt ait Ennius, semper errat: neque pati, neque perpeti potest, cupere nunquam desinit*. Accedit ad Ennianam sententiam illud Maronis.

Lib. 3. Tusc.

Lib. 4 & 8.

—— animum nunc hûc celerem, nunc diuidit illuc,
In parteisq. rapit varias ——

Lib. 4. Item alibi, sed pressiùs,

—— & parteis animum versabat in omneis.

In Andr. Terentius, *Dum in dubio est animus paullo momento huc illuc impellitur*. Lactātius, *Vbi animus in multa dispersus est, huc, atq. illuc diuagatur*.

— PRAETER PROPTER VITAM VIVITVR] Qui enim mentis otio, ac tranquillitate vti sciunt, intima animi iucunditate perfruuntur. Qui verò eo vti nesciunt, animo languent, cùm nulla in re, qua delectari possit, sit intentus. Secus autem euenit corpori: quod minimè ignauia, desidiaq. languescit, cùm modò huc, modò illuc palans, absque vlla animi delectatione se ipsum decipiens, tempus conterit: & hoc modo *praeter propter vitam viuere* intelligitur: hoc est, non caussa vitae vitalis, vt Ennius alibi dixit, sed secus quàm vitae ratio postulat: quasi dicat *praeter* scilicet rationem viuimus, *propter*, hoc est vitae caussa. Est huiusmodi dictio ex duabus praepo-

praepositionibus composita, qua M. Cato, M. Varro, aliiq́ superioris saeculi Auctores vsi sunt. Caesius Bassus praeter propter, vltra modum interpretatur. Turnebus lib. XIV. Aduersar. explicans quid sit *praeter propter vitam viuere*, ait, *Nimirum est non soli inseruire vitae, sed multa conquirere, quae non desiderat vita, sed superuacanea sunt, & voluptuaria, minimeq. necessaria: quibus tamen occupati, impeditiq. tenemur, cùm eis plus temporis, & studij, quàm rebus serijs, & necessarijs plerunq. impendamus.* Cap. 18.

Q. ENNII FRAGMENTA EX ACHILLE.

*

ITA mortaleis inter se pugnant, praeliant. Non. Praeliant.

*

Prolato aere adstitit. Fest. Prolato.

*

Serua ceiueis, defende hosteis, cùm potes defendere. Non. Defendere.

*

Quò nunc incerta re, atq. inorata gradum
Regredere conare? — Idem Regredere.

*

— nam consilijs obuarant, quibus
Tamen concedit hic ordo — Idem Obuarare.

*

† ergo. Nubes † per ego Deûm subijces humidas,
† Inde † Vnde oritur imber † sonitus † aërio spiritu.
† sonitû.

*

† saeuo. * Ea Thetis illi mater —

*

Idê Subijces. Fest. Subices. Agel. lib. 4. cap. 17. Var. lib. 6. De ling. Lat.

EXPLICATIO.

PRaeclarae Achillis res gestae magno Homeri praeconio decãtatę tã graues sunt, tãq. Tragico cothurno dignae, vt Iliadis opus, in quo magni eius viri Graecorũ fortissimi facta praecipuè celebrantur, existiment eruditi, non modò quasi Tragoediarum seminarium esse, cùm inde veluti ex perpetuo quodam aquarum defluxu omnes ferè Tragoediae initium habuerint: sed verè esse Tragoediam, sicut Vlyssẽam aliqui Comoediam esse iudicarunt. Id autem an verum sit

in praesens tempus omittimus: illud tamen non est praetereundum, Homeri Iliadem ob nimium effusum cruorem, caedesq. innumerabiles, Antiquos rubris vestibus repraesentare consueuisse: Vlysseam verò caeruleis, ob maritimos Vlyssis errores. Dedit primus Aristarchus Tegeates Achillis Tragoediam, quae iam temporum iniuria funditus intercidit. De qua Plautus in Poenuli prologo,

Achillem Aristarchi mihi commentari lubet:
Inde mihi principium capiam ex Tragoedia.
Sileteq. & tacete, atque animum aduertite.

Quem versum, si pace eorum liceret, qui Plautum Ennio aetate antecessisse volunt, assererem Ennianae Tragoediae esse initium. Cuius quidem pauca haec admodum reliqua sunt. Quorũ aliqua ita à Grãmaticis absolutè referuntur: *Ennius in Achille*: aliqua verò, *Ennius in Achille Aristarchi.* Dedêre eiusdem nominis fabulam Carcinus, Dionysius siue Oenomaus, Iophon Sophoclis germanus, Cleophon, Philataerus. Ex Latinis Liuius, Attius, Augustus. Ex hoc nihil superest, ex duobus illis minuta quaedam frustula. Propriam autẽ huius fabulae hypothesin difficile quidem est ex tam fractis, concisisq. reliquijs inuestigare. Quapropter nihil de argumento laborantes, ad reliqua progrediemur: & primùm quae de Achillis nomine prodita sũt, explicabimus. Tradit Auctor ille, qui Graecarum vocũ rationes perscrutatur, Achillem esse appellatũ siue παρὰ τὸ ἄχος λύειν, hoc est à dolore tollendo. Medicinae enim, quam à Chirone didicerat, non ignarum fuisse proditum est: vel διὰ τὸ ἄχος, id est ob dolorem, tristitiámue, qua matrem, & mulieres Ilienses afficiebat: vel ὅτι τὰ χείλη μαστοῖς οὐ προσήνεγκε, quòd scilicet nũquam suis labris vbera attigerit. Prorsus enim nihil lactis exuxit, sed ceruorum, aprorum, vrsorumq. medullis, & leonum visceribus à Chirone altus fuit. Euphorion autem testatur his versibus eum Myrmidones Achillem appellasse, quod labra mammis minimè admouisset,

Ἐς φθίην χιλοῖο κατήιε πάμπαν ἄπαστος,
Τοὔνεκα Μυρμιδόνες μιν Ἀχιλλέα φημίξαντο.

Aliam verò nominis rationem affert Agamestor Pharsalius in Thetidis Epithalamio, qui Achillem ait primùm Pyrissoum quasi ignitum fuisse appellatum; deinde verò à labro Achillem. Nam cùm Thetis eũ ardenti igne purgaret, vt quicquid in eo paternae mortalitatis reliquũ erat, absumeretur, alterum eius labellum exustum est,

Παιδνῷ δ' οὔνομα θῆκε Πυρίσσοον, ἀλλ' Ἀχιλῆα
Πηλεὺς κίκλησκε, χείλεος εἵνεκά μιν.
Κείμενον ἐνὶ κόνει ἀποδιῆ ἐπὶ πῦρ ἀπάμερσε,
Χείλεος αἰθομένου ἀπροφάτως ἑτέρου.

ITA MORTALES INTER SE PVGNANT, PRAELIANT] Nonius refert hunc Ennij locum ex Achille Aristarchi, vt ostenderet, Veteres *praeliant*, dixisse pro, *praeliantur*. PROLATO AERE ADSTITIT] Producuntur haec verba à Festo ex eodem Auctore, & fabula; eaq. significare ait, clypeo ante se protento. SERVA CEIVEIS] Refert Nonius hunc locum, & tres alios sequentes ex Ennij Achille absq. Aristarchi additione. Sût haec fortasse Chori Troianarum mulierum verba, Priamum rogantium, vt Polyxenam filiam Achilli in matrimonium daret; quo facto tum ciues, tum hostes, qui mox obsidionem soluissent, conseruasset. An verò *defende* hîc idem est, quod arce, repelle? Q. Claudigarius,

Defendebat hosteis à pinnis facillimè.

Virg. *Solstitium pecori defendite, iam venit aestas Torrida* —— Eclog. 7.
Ad quem locum respexit Horatius, —— *& igneam* Lib. 1.
Defendit aestatem capellis Vsq. meis, pluuiosq. ventos. Car. Ode 17.

QVO NVNC INCERTA RE] Meliùs, *infecta re*. Fortasse hîc tale quid Achilles loquebatur, quale Vlysses apud Homerum, Turpe esse diu mansisse, & re infecta reuerti, Iliad. β.

Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι.

Simile est illud Diomedis in Euripidis Rheso,

Αἰσχρόν γε μέν τοι ναῦς ἐπ᾽ Ἀργείων μολεῖν,
Δράσαντε μηδὲν πολεμίους νεώτερον.

— ATQ. INORATA] Cic. pro Ros. Amer. loquens de legatis ad Syllam missis, nec ab eo auditis, *Ameriam*, inquit, *re inorata, reuerterunt*. — GRADVM REGREDERE] Nonius, *reuocare* exponit. — NAM CONSILIIS OBVARANT,] Idem Grammaticus à varis deducit hoc verbum, quod peruertere, deprauare, significat. NVBES PER EGO] Festus ex Achille Ennij profert hunc locum, & subices pro subiectis ait positum. Nonius verò ait hîc nouè subijces positum esse, non à subijciendo, sed altitudine; refertq. eadem verba, sed diuerso sanè modo,

Per ego Deûm sublimes subijces humidas,
Vnde oritur imber ——

Agellius his verbis eundem refert locum, *Congruens igitur est, vt subijces etiam, quod perinde vt obijces compositum est, v litera breui dici oporteat. Ennius in Tragoedia, quae Achilles inscribitur, subijces pro aëre alto ponit; qui caelo subiectus est, in his versibus,* Lib. 4. capite 17.

Ergo Deûm sublimas subijces, humidas
Vnde oritur imber sonitu saeuo, & strepitu. Lib. 4.

— AERIO SPIRITV] Lucretius aërias auras dixit. EA THETIS ILLI MATER] Varronis locus, vbi haec absque operis in- Lib. 6. De Ling. Lat.

dice referuntur ita se habet, *Dicitur à lympha Nympha, vt apud Graecos Thetis: Apud Ennium, Eà Thetis illi mater.* Quoniam verò nemo ambiget, Thetim Achillis matrem fuisse, visum est hoc fragmentũ huic fabulae congruere: & si his verbis, *Ea Thetis illi mater*, suppleatur, narrabat, vel vaticinabatur: coniicere in delicebit, Thetidos verba praecessisse, quibus fortasse filio praedixerat, si ad Troianam expeditionem proficisceretur, maturum illi, sed gloriosum impendere exitium. Sin verò ad patriam reuerteretur, diu, sed inglorium esse victurum. Caeterùm, si antiquum scribendi morem obseruare voluerimus, pro, *Thetis, Thelis*, reponẽdum est. Ait enim M. Varro lib. extremo de Re rust. de gallinis loquens, *Nec continuò his, quas Melicas appellant falsò: quòd Antiqui vt Thetin Thelim dicebant, sic Medicam Melicam vocabant.*

Q. ENNII FRAGMENTA EX AIACE.

Varro lib. 5. de Lin. Lat. bis. & lib. 6. Non. Statim. Fest. Tul. lij.

† Aliquod lumen, iubarue in caelo cerno. † V. L. Quod.
Qui res cum Achiueis gesserunt statim.
Aiax misso sanguine tepido † tullij † tulli.
Efflanteis volant —

EXPLICATIO.

Sophocles, vt aliàs retulimus, duos scripsit Aiaces, Flagelliferum, & Locrensem: priorem vertisse Ennium, ex vno tantùm fragmento coniicimus: quod cum Sophoclis loco, vbi de Aiacis morte agit, maximè conuenit: quem, quia vnicus est, minimè visum est è regione constituere, sed inter explicandum conferemus. Huius igitur Tragoediae hoc est argumentum. Achille mortuo certamẽ exortum est inter Aiacem, & Vlyssem de illius armis, & exercitus suffragijs. Vlysses causam obtinuit. Aiax verò repulsã tã iniquo tulit animo, vt furore quidem corriperetur, rueretq. in greges, putans eo sanè modo Graecos ipsos confodere, ac trucidare. Tum magna perpetrata strage, oues multas viuas ad tentorium duxit: inter quas arietem corpore maiorẽ, Vlyssem ratus, vinxit, flagrisq. coepit caedere: vnde nomen fabulae datum. Cùm autem postea resipuisset, prae pudore insaniae simulãs, iras se iam deposuisse, suo ipsius gladio incubuit. Cuius necem Di-

caearchus

caearchus literis prodidit. De Aiace furente est illud Varronis in Eudaemonibus,

Maximnum caedit ferro; sed caedere Vlyssem,
Cùm bacca siluam caedit, porcosq. trucidat.

Itemque illud Horatij, Lib. 2. Satyr. 3.

Mille ouium insanus letho dedit, inclytum Vlyssem,
Et Menelaum vnà mecum se occidere clamans.

Et Iuuenalis,

Hic boue percusso mugire Agamemnona credit,
Aut Ithacum ——

Praecedebat autem fortasse hanc alia Ennij Tragoedia inscripta, *Armorum iudicium*, qua comprehendebatur contentio de Achillis armis, & vtriusq. caussae dictio, & à militibus lata suffragia. Sic enim conijcio ex Festi fragmētis, qui in dictione, *scrupi Ennius*, inquit, *in Ar*.. .. Aeschylus Graecè scripsit Aiacem Locrensem. Latinè Andronicus, & Varro Aiacem sine cognomine. Armorum iudicium item Aeschylus ex Graecis: ex Latinis autem Attius, Pacuuius, Varro. Mirum sanè illud est, quod in Atticis refert Pausanias ex Aeolensium sermone, qui Ilium post eius euersionem tenuerunt, huiusmodi scilicet arma, de quibus certamen fuerat, post Vlyssis naufragia ad Aiacis sepulchrum tempestate delata fuisse. Ea enim, quae iure viuus habere non potuit, fortuitò mortuus adeptus est. De qua re perlepidum extat epigramma incerti Auctoris,

Ἀσπὶς Ἀχιλλῆος τὴν Ἕκτορος αἷμα πιοῦσαν,
Λαερτιάδης Δαναῶν εἷλε κακοκρισίῃ.
Ναυηγοῦ δὲ θάλασσα κατέσπασε. καὶ παρὰ τύμβον
Αἴαντος ναυτιλῶν ὅρμισεν, οὐκ Ἰθάκῃ.

ALIQVOD LVMEN, IVBARVE.] Varro ter hunc locum profert: primo, *Ennius, Aiax lumen, iubarúe in caelo cerno?* Vbi proculdubio pro, *Aiax*, *Aiace* reponendum est. Altero eadem verba reperiuntur sine operis inscriptione. Tertio verò eodem modo, quo scripsimus. Vbi *Iubar*, inquit, *dicitur stella Lucifer, quae in summo habet diffusum lumen, vt Leo in capite iubam*. Verba autem haec vel sunt Chori laetitia exultantis, Aiacem iam ab ira destitisse: vel Aiacis ipsius, qui extremis verbis Solem alloquitur. Quae Graecis fortasse illis respondebant, Lib. 5. & 6. de ling. Lat.

Νῦν ὦ Ζεῦ, πάρα λευκὸν δὴ —
Ἀμέρον πελάσαι φάος. Vel,
Σὲ δ᾽ ὦ φαεννῆς ἡμέρας τὸ νῦν σέλας,
Καὶ τὸν διφρευτὴν ἥλιον προσεννέπω.

QVI RES CVM ACHIVEIS GESSERVNT] Vulgati

Nonij libri habent, *Quis est*. Forsan meliùs gesserat, quàm gesserunt, vt de Aiace intelligatur, qui dum furore percitus fortè incideret in Graecos praeliantes, vixque hostium impetum sustinentes, cum illis sese immiscuit, manum conserens fortissimè. Vnde pugnam statim restituit, vt ait incertus Poëta apud Ciceronem,

Lib. 4. Tusc.

Semper Aiax fortis, fortissimus tamen in furore:
Nam facinus fecit maximum, cùm, Danais inclinantibus,
Summam rem perfecit manu, praelium cùm restituit insaniens.

In Graeca Sophoclis nihil reperi, quod huic fragmento videretur cõgruere. STATIM] Plautus,

In Amphit.

Nec recedit loco, quin statim rem gerat.

AIAX MISSO SANGVINE] Scaliger legit, *Misso sanguine tepido tullij efflantes volant. Tullios*, Festus interpretatur, Silanos: *Siluanos* reponerem: alij (vt est apud eundem) riuos: alij vehementes sanguinis proiectiones arcuatim fluentes, quales sunt Tibure in Aniene. Verba sanè haec videntur Teucri, qui in extrema fabula apud Sophoclem loquens cum paruulo Aiacis filio, hortatur, vt pio affectu, quantùm potest, se patri admoueat: quod officium facere in mortuos propinqui solent. Satis autem apparet, dum ea dicebantur, calidum adhuc exanimi corpus fuisse à recenti caede. Vulnere confossi obitus similis quaedam extat apud Silium descriptio,

Lib. 10.

—— superuomit ille calentem
Sanguinis effundens per hiantia viscera riuum.

Videtur Sophocles intellexisse σύριγγας, grandiores corporis venas, quae vberiùs sanguinẽ effundunt, ducta translatione ἀπὸ τῶν συρίγγων, quae Siphones aliquando sunt Graecè, eadem ratione similitudinis, qua Latinè canales, à canna dicti sunt. Fabulantur autem Poëtae de Aiacis sanguine enatos flores, refertq. in Atticis Pausanias Salaminas incolas referre, post Aiacis interitum apud se primum florem enatum candidum, rubentem modicè, lilio cùm caeteris partibus, tum folijs minorem: inscriptum verò ijsdem, quibus Hyacinthus est, literis. De ea quidem re sic Ouidius,

Lib. 13. Met.

Dixit, & in pectus tum demum vulnera passum
Quà potuit ferro lethalem condidit ensem:
Nec valuêre manus infixum educere telum,
Expulit ipse cruor, rubefactaq. sanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cespite florem.

Ausonius ita eum loquentem inducit,

Iam dabo purpureum claro de sanguine florem,
Testantem gemitu crimina iudicij.

Huiusmodi autem flores inscriptos tradunt nota, αι, quae prior est

syllaba

ſyllaba vocis, αἴας, id quod ſignificat Virgilianum aenigma,

Dic quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores ——

Sophocles deducit Aiacis nomen ab αἶ αἶ dolentis interiectionibus, vbi ait, Αἴ αἶ. τίς ἄν ποτ᾽ ᾤεθ᾽ ὧδ᾽ ἐπώνυμον
Τοὐμὸν ξυνοίσειν ὄνομα τοῖς ἐμοῖς κακοῖς;

Affirmat Praxiphanes has interiectiones αἶ αἶ, & φεῦ, pro ſuſpirijs, & gemitibus aſſumi: quem eundẽ eſſe arbitror, cuius teſtimonium affert Marcellinus in vita Thucydidis ἐν τῷ περὶ ἱστορίας. Aiacis autem ſepulchrum, templum, & ſtatuam in eo litore, quod proximum eſt Rhoetio, proditum eſt, fuiſſe: ſtatuam verò ab Antonio ablatam, vt Cleopatrae gratificaretur, in Aegyptũ aſportatam eſſe: eandem demum Auguſtum Caeſarem Rhoetienſibus reſtituiſſe. Omnia quidem haec ſatis luculentè attulit Leopardus. Alij verò tradunt, Myconen vnam è Cycladibus fuiſſe Aiacis ſepulchro nobilitatam: alij in Delo ſepulchrum fuiſſe volunt.

Q. ENNII FRAGMENTA EX TELAMONE.

HICCINE Telamon ille eſt, modò quem gloria ad caelum extulit: — Cic. lib. 3. Tuſc.

† vultus. Quem adſpectabant, cuius ob os Graij † ora obuertebant ſua? — ὑπερβολή.

Pol mi fortuna magis nunc deſit, quàm genus: — Idẽ ibid.
Nanq; regnũ ſuppetebat mihi, vt ſcias quãto è loco, — πάθος.
† occidat. Quantis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna † accidat.

† cõtrariorum. Audibo, neq; aureis tibi † contra vtendas dabo. — Non. Audibo.

Deũm me ſentit facere pietas, ciuium porcet pudor. — Idem Porcet.

† Tandẽ † Eandem me in ſuſpicionem ſceleris partiuit pater. — Idem Partiuit.

Ex eo futurum abnueant —— — Diom. lib. 1.

Nam ita mihi Telamonis patris, — Non. Claret.

Atq; facies proaui Iouis gratia ea est,
Atq; hoc lumen candidum claret mihei.

Fest. Obsidio. Scibas natum ingenuum Aiacem, cui tu obsidionem
paras.

Cic. l b. 3. Tusc. Τὸ αὐτίον. Ego quom genui, tũ moriturũ sciui, & ei rei sustuli.
Praeterea ad Troiam quom misi ad defendendam
Graeciam,
Scibam me in mortiferũ bellũ, nõ in epulas mittere.

Non. Lauit. Strata † terra, lauere lacrymis vestem † squalã, & sordidam. († terrae † squalidam.)

Cic lib. 1. De Diui. nat. Ego Deũm genus esse semper dixi, & dicam caelitũ:
Sed eos nõ curare opinor quid agat humanũ genus.
Idẽ lib 3. De Nat. Deor. Nam si curent benè boneis sit, malè maleis quod nũc
abest.

Idẽ lib. 1. De diuin. Non habeo deniq; nauci Marsum augurem,
Non vicanos haruspices, non de circo astrologos,
Non Isiacos coniectores, non interpretes somniũm:
Non enim sunt ij, aut scientia, aut arte diuinei:
Sed superstitiosi vates, impudentesq; hariolei,
Aut inertes, aut insanei, aut quibus egestas imperat:
Qui sibei semitam non sapiunt, alteri monstrant viã:
Quib⁹ diuitias pollicẽtur, ab ijs drachmã ipsei petũt:
De his diuitijs sibi deducãt drachmã, reddãt caetera.
Idẽ ibidẽ. Qui sui quaestus caussa fictas suscitant sententias.

EXPLICATIO.

Aeacus Aeginẽsiũ rex, quem, quoniam aequi seruãtissimus fuit, apud inferos summo in honore habitum fabulantur, tres habuit filios Phocum ex Psammathe Nerei filia, Telamonem, & Peleum ex Paeneide Ceptionis, vt in fabulis ab Hygino proditum est, vel vt Apollodorus, & Isacius testantur, ex Endeide filia Chironis: quamuis Phe-

uis Pherecydes Syrus Telamonem dicat non fratrem, sed amicum Pelei fuisse. At Phocus, quoniam in certaminibus Peleo & Telamoni corporis robore, atq. aptitudine praestare videbatur, eis vehementer fuerat inuisus. Quamobrem, paratis insidijs, disci ictu Phocũ è medio sustulerunt. Dorotheus verò in primo Metamorphoseωn asserit, quòd Telamon secum venatum Phocum eduxit, cumq. aprum simul insequerentur, Telamon cõtorto venabulo Phocum confodit. Quod aegrè admodum ferens Aeacus filios ex regno expulit. Peleus Phthiã aufugit, Telamon verò Salaminam. Cui Cychreus Neptuni filius, nulla relicta prole, regnum concessit. Is postea Periboeam Alcathoi filiam, vt ait Pausanias, vxorem duxit: ex qua ortus est Aiax. Quamuis Aretades Gnidius in II. Insulanorum aliter sentiat. Deinde Telamon cum Hercule in expeditionem Troianae vrbis profectus, primus muros ascendit, vrbemq. vi ingressus est. Quocirca Hercules cũ Hesione Laomedontis regis filia praemij loco honestauit: ex qua Teucrum suscepit. Quod ipsemet Teucer in Sophoclis Aiace testatur. Sed Telamon vergente iam senio, vt & in filijs paterna virtus, ac fortitudo elucesceret, vtrumq. ad extremum bellum Troianum miserat: in quo Aiax ob sibi Achillis arma negata furore correptus, sibimet necẽ intulit, & Teucer in exilium missus est. Itaq. cùm Telamoni renuntiatum esset huius exilium, alteriusq. obitus, constantissimè fertur aduersae fortunae telum sustinuisse. HICCINE TELAMON ILLE] Cùm Telamonis miserias sibi Ennius describendas hac Tragoedia proposuisset, arbitror ab ouo (vt aiunt) orsum esse, ab exilio scilicet: in quo cùm patria pulsus egeret (vt ait Cicero) haec de eo fiebat admiratio, *Hiccine*, & caet. Quae verba quamuis ex Ennio non citentur: tamen eius esse inde suspicati sumus, quòd Telamonem neminẽ hactenus praeter vnum Ennium scripsisse comperimus. Similis huic est locus ille Pacuuij in Duloreste, non absq. quadam animi commiseratione pronunciandus, & δεικτικῶς, idest demonstratiuè, Lib. 2.

Hiccine is est, quem famae gratia ante omnes nobilitat viros?

Ad vtrũq. respiciens Cicero parodia allusit ad Coelium Rufum scribens, *Hiccine est ille, qui vrbem? quem senatus? nosti caetera*. Ita etiam de Demosthene dicebatur, οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος. Vetustus quidem liber, *Telamo*, habet, qua terminatione crebriùs Veteres vsi sunt, vt, *Agamemno*. Sunt autẽ hi duo versus Trochaici catalectici. QVEM ADSPECTABANT] Cicero ad Paetum ita hunc versum inseruit, *In eo igitur conuiuio Cicero ille quem adspectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant sua?* OB OS] pro, ad os: vt alibi diximus. Plaut. Mil. Lib. 2. Ep. 10. Lib. 9 Ep. 26.

Experior ob os caliginem priùs mihi obtigisse.

POL MI] Hos praeterea versus Telamonem protulisse, ex Cicerone

ibidem apparet, qui paullò antè dixerat, *Ad hánccine igitur vitam Telamonem illum reuocabis, vt leues aegritudinem?* Subdit mox, *Quaerendum igitur, quemadmodum aegritudine priuemus eum, qui ita dicat, Pol mi,* &c. Sed ex Ennio esse, idem planè confirmare videtur, cùm addit, *Ecce tibi ex altera parte ab eodem Poëta,*

Ex opibus summis opis egens Hector tuae.

Quae verba Ennij esse suo loco ostendimus. QVANTIS OPIBVS] Videtur Ennius expressisse versum illum Empedoclis apud Clementē

Lib. 4. Strom.

Ἐξ οἵης τιμῆς, καὶ οἵου μήκεος ὄλβου.

AVDIBO NEQ. AVREIS] Legendum, *atq. aureis*. DEVM ME SENTIT FACERE PIETAS,] Rectè admonet Lipsius, legendum esse hunc versum, *Deum me incendit facere pietas, ciuium porcet pudor.* Sed non rectè putat verba haec Orestis esse, cùm nihil commune cum Oreste haec habeat fabula. PORCET PVDOR] *Porcet*, prohibet. Pacuuius Atalanta,

Lib. 4. Ep. quaest.

Magnus, vt verear eloqui, porcet pudor.

EANDEM ME IN SVSP.] Fortasse Phoci necem intelligit. — PARTIVIT] Pro, partitus est. — PROAVI IOVIS] Aeacus Telamonis pater Iouis filius dicitur ex Aegina Asopi filia, quam ignis forma sumpta compresserat. Vnde Ouidius,

Metamor. 6.

Aureus vt Danaën Asopida luserat ignis.

EGO QVOM GENVI,] Sub Telamonis persona affert hunc locū Cicero. Quem repetit D. Hieronymus in Nepotiani Epitaphio, *Vbi Anaxagorae, & Telamonis semper laudata sententia? Scibam me genuisse mortalem.* Quam Anaxagorae sententiam refert ibidem Cicero, & Valerius Max. Consolatus erat autem Oïleus ille Telamonem de Aiacis morte, qui tamen cùm de suo Aiace idem audisset, fractus animo est. De cuius commutata mente haec à Sophocle apud Ciceronē,

Lib. 5.

Nec verò tanta praeditus sapientia
Quisquam est, qui aliorum aerumnam dictis alleuans,
Non idem cum fortuna mutata impetum
Conuertat, clade vt subita frangatur sua,
Vt illa ad alios dicta, & praecepta excidant.

Sūt verò Enniani versus Trochaici catalectici. SCIBAM] Antiquè. Terent. in Eun. *Neq. scibat, neq. per aetatem etiam potuerat.*
Idem Heauton. — *At ego nihil esse scibam Clinia.*

EGO DEVM GENVS] Plato initio libri X. De legibus, eum in Deos, ait, impiè, sceleratéq. facere, atq. loqui, qui è tribus his vna laborat insania. Quarum prima est, vt quis Deos esse neget: altera, si illos esse arbitretur, minimè tamen rerum humanarum curam gerere, vt hic quisquis is est, qui haec tam petulanter effudit: tertia verò eos

facilè placari, & ſacrificijs, precibusq́ conciliari. Verba autem ſunt haec, Ἀλλὰ ἐν δή τι τῶν τριῶν πάσχων, ἢ τοῦτο ὅπερ εἶπον, οὐχ ἡγούμενος, ἢ τὸ δεύτερον ὄντας, οὐ φροντίζειν ἀνθρώπων, ἢ τρίτον, ἀπαραμυθήτους εἶναι θυσίαις τε καὶ εὐχαῖς παραγομένους. Refert hos duos verſus Cicero ex Ennio in II. de Diuinat. hoc modo, *Primùm enim hoc ſumitis: ſi ſunt Dij benefici, in homines ſunt. Quis hoc vobis dabit? Epicurúsne, qui negat quicquam Deos nec alieni curare, nec ſui? An noſter Ennius? qui magno plauſu loquitur aſſentiente populo, Ego Deûm genus &c.* Ex quibus verbis proculdubio videntur ex Tragoedia quapiam hi verſus eſſe petiti. Demũ ſubdit Cicero, *Et quidem cur ſic opinetur, rationem ſubijcit.* Quae verba in mentẽ reuocarunt locum illum Ciceronis, vbi ait, *Telamon autem vno curſu locum totum conficit, cur Dij homines negligant. Nam ſi curent, benè bonis &c. debebant illi quidem omnes bonos efficere: ſiquidem hominum generi conſulebant: ſin id minus, bonis quidem certè conſulere debebant.* Quare omnino vnà tres hos verſus connectendos eſſe opinor. Ex duobus enim ſuperioribus apertè nouimus Auctorem, ex poſtremo fabulam. Cuius etiam nouem ſequentes verſus fuiſſe videntur: nam poſtquam Cicero eos attulit in calce primi libri De Diuinat. addidit, *Atq. haec quidem Ennius, qui paucis antè verſibus eſſe Deos cenſet, ſed eos non curare opinatur, quid agat hominum genus.* Addidimus & decimum, quem ex Ennio citat Cicero, & nos, quoniam ſententiae ſuperiorũ congruit, cum his coniunximus. SED EOS NON CVRARE] Impiam eandem opinionem videtur in Antigona ſequutus Attius, Lib. 3. De Nat. deor.

— Iam iam neq. Dij regunt,

Neq profectò Deûm ſummus rex omnibus curat.

Virg. Buc. *Nec curare Deûm credis mortalia quemquam?* Eclog. 8.

NON HABEO DENIQ. NAVCI] Attius inducit hunc, qui haec verba profert, Epicuri ſententiam aſſeuerantem, qui omnẽ funditus ſuſtulit diuinationem, inuehiturq́. in vatum ſuperſtitionẽ, auruſpicumq́. & Augurum ineptias. Arteus Philologus aſſerit *nauci*, pro nugis poni. Cincius verò, quòd in oleae nucis eſſe vult, quod intus ſit. At Aelius Stilo omnium rerum putamen eſſe dicit. Nonnulli tamen volunt ex Graeco καὶ οὐχί, leuem hominem, atq. inconſtantem ſignificari † Galbius Baſſus Satyra, Al. Gaius

Veruina confodiende non te nauci facio.

— MARSVM AVGVREM,] Cicero lib. II. de Diuinat. *Difficilis auguri locus ad contradicendum, Marſo fortaſſe: ſed Romano facillimus.* Marſi verò Italiae ſunt populi inter Pelignos, Veſtinos, Sabinos, & Aequos, qui occulta quadam naturae vi, quemadmodum de Pſyllis proditum eſt, impunè ſerpentes contrectarunt. Quorum ſacerdotes Heliogabali iuſſu (vt ab Aelio Lampridio traditur) ſerpentum

copiam

copiam collegerunt, eosq. subitò ante lucem, vt solet populus ad ludos celebres conuenire, effuderunt, multosq. afflictos morsu fugarunt. Valuit haec gens plurimùm maleficis carminibus. Vnde in Epo-
Od. 17. do Horatius, vbi queritur, se suis tandem malis adduci, vt credat, cófiteaturq., quod antè negarat, carmina Canidiae Sabellicae plurimú valere ad animorum concitationem, promotionemq.,

Ergo negatum vincor vt credam miser,
Sabella pectus increpare carmina,
Caputq. Marsa dissilire naenia.

Od. 5. Idem Epod. facit eandem Canidiam ei minantem adeò nouis, insolitisq. maleficijs se eius mentem esse deturbaturam, vt nunquam recipiat se, etiã si Marsos adhibeat. Auctor elegiae de medicamine faciei,

Et mediae Marsis findantur cantibus angues.

Lib. 7. Aen. Virgilius, —— *neq. eum iuuêre in vulnera cantus*
Somniferi, & Marsis quaesitae in montibus herbae.

Ex hoc Ennij loco liquet etiam augurali disciplina fuisse praeditos. NON VICANOS HARVSPICES,] Vicani sunt, qui quaestus caussa vagantur per vicos: deridetq. huiusmodi circunforaneos; tanquam infimum hominum genus, omnibus ferè inuisum. Quamobrem M. Cato in praeceptis De re rust. postquam iussit, parasitum ne quis habeat, addit, *Augurem, haruspicem, Chaldaeum ne quem consuluisse velit.* Carpitq. huiusmodi hominum pottenta Physicus quidã apud Pacuuium in Chryse,

Nam istis, qui linguam auium intelligunt,
Plusq. ex alieno iecore sapiunt, quàm ex suo,
Magis audiendum, quàm auscultandum censeo.

Graeci haruspices vocant ἱεροσκόπους. —— NON DE CIRCO ASTROLOGOS] Qui hominum corona sese venditant, & in compitis, forisq; summa iactantia se ostentant. Circus autem praeter alias significationes apud vtriusq. linguae auctores pro hominũ multitudine in orbem collecta accipitur. Vel eum locum propriè intelligit, qui Circus Romae dicebatur: quem locum huiusmodi hominum genus frequentasse ex hoc Iuuenalis loco etiam intelligi potest,

Plebeium in circo positum, vel in aggere fatum.

Lib. 39. Liuius, *Quoties hoc patrum, auorumq. aetate negotium est magistratibus datum, vt sacra externa fieri vetarent? sacrificulos, vatesq. foro, circo, vrbe prohiberent?* At siue à loco, siue à multitudine in orbem collecta huiusmodi nugatores, qui inani clamore, verborumq. strepitu adstantium aures obtundunt, indeq́ quaestum faciunt, circulatores appellantur. NON ISIACOS CONIECTORES] Aegyptios intelligit, ab Iside, quae ab Aegyptijs colebatur, quorum Dea, & regina fuit,

na fuit, vt apud Diodorum Lib. I. eosq. literas docuit, vt testatur Augustinus. AEgyptios autem tradit Laërtius Diogenes, & Theodoritus in primo lib. τῆς θεραπευτικῆς τῶν ἑλληνικῶν παθημάτων, fuisse Geometriae, & Astronomiae primos inuentores. NON INTERPRETES SOMNIVM:] ὀνειροκρίται hos Graeci vocant. De interpretatione autem somniorũ multi scripsêre, & praecipuè Artemon Milesius, Phoebus Antiochenus, Nicostratus Ephesius, Panyasis Halicarnasseus, Artemidorus. — AVT QVIBVS EGESTAS IMPERAT:] Paupertas impulit persaepe non tantùm homines de faece ad turpem quaestum, verùm etiã interdum ingenuos, vt ait Demosthenes, πολλὰ δ' οὖν κακὰ πράγματα τοὺς ἐλευθέρους ἡ πενία βιάζεται ποιεῖν. QVI SIBI SEMITAM NON SAPIVNT,] Videtur respexisse ad Thaletis illud, qui cùm Astrologiae peritissimus esset, fertur, domo egressum ad stellas inspiciendas, in foueam, quae ante pedes erat, incidisse. Quamobrem petulanter anus quaedam domestica haec in eum protulit, *Cur ô Thales cùm ea, quae in caelo extant, comprehendere tibi persuadeas: ea quae ob oculos sunt, videre nequis?* Ad quod etiam videtur respexisse antiquus Poëta apud Ciceronem Lib. II. de Diuinat.

Quod est ante pedes nemo spectat, caeli scrutatur plagas.

Vnde Bion admodùm ridiculum hominum genus esse Astronomos dicebat, qui cùm non viderent pisces iuxta se in litoribus natantes, illos qui in caelo sunt videre se asserant. QVIBVS DIVITIAS POLLICENTVR,] Sic etiam Attius Astyanacte,

Nihil credo auguribus, qui aures verbis ditant
Alienas, suas vt auro locupletent domos.

AB HIS DRACHMAM IPSEI PETVNT:] Vile admodùm mercedis praemium. Drachma centesima pars minae.

Q. ENNII FRAGMENTA EX HECTORIS LVSTRIS.

MELIVS est virtute ius: nã saepe virtute malei
Nanciscuntur ius, atq; aequom, se à malis spernit procul. Non. Spernere.

At ego omnipotens te exposco, vt hoc consilium
Achiueis auxilij fuat — αὐτονομασία. Idê Fuat.

Quid hoc hîc clamoris? quid tumulti est? nomen Idem Tumulti & strepiti.

Qui-

Qui vſurpat meum? quid in caſtris ſtrepiti eſt?

*

Idem Occupatus. Hector re ſumma armatos educit foras,
Caſtriſq. caſtra vltro iam ferè occupat.

*

Idē Obſidione. Hector quidem haud ceſſat obſidionem obducere:

—— & ſonit,

Non. Sonere. Franguntur haſtae, terra ſudat ſanguine.

*

Idē Cuncto. Qui cupiant dare arma Achillei, vt ipſei cunctent.

*

Idem Derepentè. Ecce caligo oborta eſt, omnem proſpectum abſtulit,
Derepentè contulit ſe ſe in pedes.

*

Idē Commiſereſco Seruos, & † noſtrum imperium, & fidē Myrmidonū † veſtrū.
Vigiles commiſereſcite ——

*

Idem Specus †Inferūm vaſtos ſpecus —— † Inferā

*

Idē. Vagas Conſtitit, credo, Scamander: arbores vento vagant.

*

Idē Seueriter. Seueriter fortuna ferri cernunt de victoria.

*

Feſt. Redhoſtire. † Quae mea cominus machaera, atq. haſta † hoſtiris manu. † Quem † Hoſtiuit.

*

Diom. lib. 1. Nos quieſcere aequom eſt, nouimus ambo Vlyſſem.

*

Idē Ibidē. Sublime iter quadrupedanteis, flammam halitāteis.

*

Non. Tenacia. Ducet quaprupedum iugo inuitum,
Domabit infraenum, & iunget validè
Quoius tenacia infraenari nimis nequit.

*

EXPLICATIO.

INſcriptio huius Tragoediae in impreſſis Feſti, & Nonij codicibus, quos quidem viderim, citatur ſanè, *Ennius in Hectoris Lytris*: & apud

& apud Hyginum, vbi huius fabulae refertur argumentum, *Hectoris Lytra* quoq. legitur. At semel apud Nonium in voce occupo, *in Hectoris Lustris*. Apud Diomedem, *Ennius in Lustris*: & iterum *illustris* aliquantulùm deprauatè. Latinum verò titulum puto fuisse, *Hectoris Lustra*. Lustrum enim, vt est apud M. Varronem, tempus quinquennale dictum est, à luendo, hoc est, soluendo, quòd quinto quoq anno vectigalia, & vltro tributa per censores persoluebantur. Itaq, Lustra apud Ennium idem erat, quod apud Graecos λύτρα. λύτρον autem pecunia est, quae pro redemptione soluitur. Inscriptio igitur ipsa satis indicat, actum esse in ea Tragoedia, quo pacto Priamus supplex Hectoris cadauer magno auri pondere ab Achille redemisset. Cuius rei historiam prolixè recenset Homerus Iliad. vltimo: referuntq. Dares Phrygius, & Dictys Cretensis, quanquam paullò secus. Quis autē Graecorum fecerit Ἕκτορος λύτρα adhuc non comperi. Lucanum adolescentem idem tractasse argumentum, sic testatur Statius in Syluis, Lib 5. De Ling. Lat.

Ac primùm teneris adhuc in annis
Ludes Hectora, Thessalosq. currus,
Et supplex Priami potentis aurum.

Sed huius fabulae inscriptionem videtur quodammodo innuisse Virgilius, cùm in pictura Carthaginiensi sic inquit, Lib. 1 Aen.

Exanimumq. auro corpus vendebat Achilles.

MELIVS EST VIRTVTE IVS:] Hi versus valde illis antiqui cuiusdā Tragici respondent, vt penè ausim affirmare ex eis suos Ennium trāstulisse, Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ἐχθρὸς ὁ δίκαιος νόμον.

Πρὸς τοὺς πολεμίους δ' ἐστὶν ἀνδρείας κρίσις.

Verùm oratio illa apud nostrum videtur personae haud satis intelligentis. Nam & qui iustum se, atq; aequum vna in re praestat, in alijs esse iniquus potest. Et qui aliquo in genere praeclarè agit, malus potest esse in caeteris: vt ea quidem ratione immeritò virtus aequo postponatur. *Spernere* autem hîc, *segregare* interpretatur Nonius. Aliqui legunt, *sperni*, & pro virtute, *virtutē*. AT EGO OMNIPOTENS] Sunt haec verba Agamemnonis fortasse, vel Achillis Ioui libantis, ab eoq., vt inceptū consilium bene vertat, implorantis. ACHIVEIS AVXILII FVAT.] *Fuat*, & *siet*, pro, *fiat*, & *sit*, dixerunt Veteres; vt in emendatis Catonis, Plauti, & aliorum antiquorum libris legitur. QVID HOC HIC CLAMORIS?] Achillis opinor verba, qui se quaeri, ac vocari exaudiebat in tentorio. Nonius haec affert, vt ostendat, antiquos Scriptores dixisse *tumulti*, pro *tumultus*: extra acroteleution secundi versus, quod seorsum commemorat, vbi *strepiti*, pro, *strepitus*, dictum quondam asserit. Nos verò in vnum coniunximus. His autem versibus non videtur dissimilis duodenarius ille, quem ci-

tat Censorinus ex innominato antiquo Poëta.

Quis meum nominans nomen excitet, quamuis tumultu inuocans incolarum fidem?

HECTOR RES SVMMA] Recensebat hic aliquis Hectoris res gestas, dum fortiter obiret praelia: aut verò à viuo illo incipiebat fabula. Quod si fuit, praecessisse hos versus oportet. *Re* autem *summa*, interpretor, *omnibus copijs*, quibus per id tempus Troiana res consistebat. CASTREISQ. CASTRA] Hanc horum versuum lectionem veram esse arbitror. In quibusdam codicibus perperam legitur, *Hectorei summa*, & pro *educit foras*, *educit vi foras*, & pro, *ferè*, *ferre*. FRANGVNTVR HASTAE,] Pugna hoc loco quaepiam Troianorum, duce Hectore, & Graecorum describebatur. TERRA SVDAT SANGVINE.] Virgilius,

Lib. 2. Aen. 1

Dardanium toties sudarit sanguine littus?

—VT IPSI CVNCTENT.] pro *cunctentur*. CONSTITIT CREDO SCAMANDER] Adducit Nonius hunc versum, vt ostenderet, Veteres *vagant* vsurpasse, pro, *vagātur*. Sed deceptus, opinor, est, vt aliàs aliquando. Non enim congruere videtur, vt cum arboribus vento agitatis commemoretur requies fluminis. Itaq. aut legerem cum Nicolao Fabro *confluit*, aut, *vacant*, vt etiam rerum inanimatarum significetur attentio ad auditionem, conspectúmue rei alicuius admirabilis: vt alibi in re simili ijsdem verbis Poëta est vsus,

Constitēre amneis perenneis, arbores vento vacant.

Scamander Troiae fluuius est, quem Dij, vt scribit Homerus, Xanthum appellant. Adducit hunc Homeri locum Plato in Cratylo, apud quem ait Socrates multis in locis Homerum distinxisse, quae nomina homines, quaeq. Dij proferant. Qua de re nos alibi copiosè disseremus. SEVERITER FORTVNA] In antiquo legitur, *feneriter ferro cernunt de victoria*. ATQ. HASTA HOSTIVIT E MANV.] E manu pro, *eminus* videtur dictum: vt denotet cominus machaera pugnatū esse, & eminus hasta. NOS QVIESCERE] Vulgati Diomedis codices habent, *Ita Ennius: in Lustris nos quiesceret & caet.* cùm sit legendum, *Ita Ennius in Lustris, Nos quiescere*. Itaq. legitur in aliquibus olim excusis. SVBLIME ITER] Hoc etiam loco deprauata sunt Diomedis exemplaria, in quibus, vt diximus, legitur, *Ennius, Illustris sublime iter*, cùm legendum sit, *Ennius in Lustris, sublime iter:* &c. Huius autem simile est Euripidis illud,

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα,

Ἢ ὅτι συνειλιχθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ.

Solis verò equos sic describit Naso,

Lib. 2. Met.

Nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis,

Quos

Quos in pectore habent, quos ore, & naribus efflant,
In promptu regere est ——

Magnum quidem est equorum animositatis indicium, cùm calidum anhelitum ignis instar emittunt. Hinc Lucretius, vt maximam Diomedis equorum ferociam describeret, ait, Lib. 5.

Et Diomedis equi spirantes naribus ignem.

Cuius acroteleution Virgilius ita mutuatus est, Lib. 7.

Absenti Aeneae currum, geminosq. iugales
Semine ab aetherio spirantes naribus ignem.

Idem, *Collectumq. premens voluit sub naribus ignem.* Lib. 3. Georg.

Nemesianus in Cynegetican libello equos illos maximè probat, qui

Fumant humentes calida de nare vapores.

Hinc prouerbij loco dicitur, cùm aliquem ira efferuescentem ostendere volumus, πυρὸς ἀποπνεῖν. Solis equos quatuor esse Poëtae finxerunt, quibus ab aurora, igne, splendore, ardore nomina indiderunt. Sunt autem Eous, Pyrois, Aethon, Phlegon. HALITANTES] Anhelantes, quasi cursu fatigati. Quidam Nonij emēdator ita hos versus distinxit, quàm verò bene, affirmare non ausim. Certum enim est, hunc Nonij locum miserè esse deprauatum. Alij codices habent, *Ducet quadrupedū iugo inuitum doma infraena, & iugo valida, quorū tenacia infraenari nimis.* Alij, *Ducet quadrupedum iugo inuita, indoma infraenis,* & pro, *nimis, minis.* Alij, *Inuitam, indomitam, & iugo validam: cuius tenacia infraenari nequit.* In Aldino, *Inuitam doma in fraena, & iuge valida, quorū tenacia infraenari nimis.* In alijs habetur, pro, *nimis, minus potest.* Lipsius Vaticani codicis auxilio emēdat, *Duce quadrupedem iugo inuitum, doma infrenum, & iūgo validè: equorum tenacia infrenari nimis nequit.* Codex Fuluij Vrsini habet, *Ducet quadrupedem iugo inuitam, indomitam freno: valida quoius tenacia infrenari nimis.* Sed cùm haec Delio natatore indigeant, arbitror tamen esse Cassandrae vaticinium, quo praedicebat, Hectorem ab Achille esse interimendum, raptandumq. circum Pergama bigis miserabiliter. Li 5. Ant. Lect. c. 14

Q. ENNII FRAGMENTA EX ALEXANDRO.

VOLANS de caelo cum corona, & taenijs, Hominem adpellat: † quid lasciuis stolide? non intelligit. Fest. Taenias. & Stolidus.

† al. quia lasciui stolidi.

O lux Troiae germane Hector, Microb. Saturn. Lib. 6. c. 2.

Quid ita cum tuo lacerato corpore miser? — τράδον.
Aut qui te sic respectantibus tractauere † nobis? — † modis.

*

Varr. lib. 5 de Ling. Lat. Iamdudum ab ludeis animus, atq. aureis auent
Auidè exspectanteis nuntium —

*

Ma-r. lib. 6. cap. 3. Nam maximo saltu superauit
Grauidus armateis equus,
Qui suo partu ardua perdat Pergama.

*

Idē lib. 6. cap. 1. Multei alij aduentant, paupertas quorum obscurat
nomina.

*

Agell. lib. 6. cap. 5. Purum putum —

*

Varr. lib. 6 De Ling. Lat. Quapropter Parim pastores, nunc Alexandrū vocāt.

*

EXPLICATIO.

IN hac fabula (quantùm ex his reliquijs licet intelligere) de Troiano agebatur excidio: cuius quidem origo Alexander fuit. Quae res vulgata nimis facit, vt argumentum praetermittamus. VOLANS DE CAELO] dubium non est, de aliquo Deo Poëtam loqui, qui è caelo delapsus Paridem admonebat, quanto dedecore, rapta aliena coniuge, turpi libidini indulgeret: quemadmodum inducit Virgilius Mercurium ab Ioue missum, Aeneam nouae coniugis amore detentum, rerumq. magnarum oblitum obiurgantem. CVM CORONA, ET TAENIIS] Antiquitus quidem, vt ait Plinius, nulla corona, nisi Deo dabatur. Ob id Homerus caelo tantùm eas, & praelio vniuerso tribuit. Viritim verò ne in certamine quidem vlli. Sed demum vt in generosis virtus cresceret, & ignauis torpor excuteretur, diuersa excogitauerūnt Veteres coronarum genera, prout cuiusq. virtus non absq. quadā conuenientia exigere videbatur. Aliae enim erāt ex apio, aliae gramineae, aliae quernae, siue iligneae, aliae oleagineae, aliae myrteae, aliae laureae. De quibus librū scripsit Claudius Saturnius, in quo earum origines, caussas, species, & solennitates latè cōplexus est. Et quoniam in eis est aliqua valetudinis portio, priuatim de coronis, quae capiti nocerent, Mnestheus, & Callimachus medici volumina ediderunt. De coronis, quae in conuiuijs exhibebantur, vt earum fragrantia foetidos axillarum, sudorisque odores, acidorúq.

Lib. 16. cap. 4.

ex crapula ructum occuparent, vel vt somnum conciliarent, vel vt crapulam vitarent, alibi commodiùs dicemus. Taeniam ait Verrius, esse ornamentũ laneũ capitis honorati. Seruius verò ea Virgilij verba declarans, *Puniceis ibant euincti tempora taenis*, ait, *vittis roseis*: & significat lemniscatas coronas, quae sunt ex frondibus, & discoloribus fascijs, & sicut Varro dicit, magni honoris sunt. NON INTELLIGIT] Nam qui amoris laqueis irretiti sunt, tãquã surdae aspides rectas respuũt admonitiones. O LVX TROIAE] Pindarus Α'ελίου ἄγλαον φέγγος. Macrobius haec verba cum illis Maronis confert, *O lux Dardaniae, spes ò fidissima Teucrûm,* — Lib. 5. / Nem. Od. 3.

Quae tantae tenuêre morae?

Et paullò post, —— *quae causa serenos* — Lib. 2. Aen.

Foedauit vultus? aut cur haec vulnera cerno?

IAMDVDVM AB LVDIS ANIMVS] Chori videntur verba. Varro hoc modo locum affert, *Ab auribus videntur dicta verba, audio, & ausculto, audio ab aueo, quòd auribus auemus discere semper. Quod etymon videtur Ennius ostendere velle in Alexandro, cùm ait, Iamdudum ab ludis &c.* AVIDE EXSPECTANTEIS NVNTIVM.] Cicero auidè exspectare literas, nõ semel. NAM MAXIMO SALTV SVPERAVIT] Sunt fortasse Hectoris ad fratrem verba, nõ respondẽtis tamen ad ea, quae ille quaesiuerat, sed nuntiantis, actum iam esse de ciuitate: quandoquidem introductus equus plenus esset armatis hostibus. Sic apud Maronem ad Aeneam Hector, — Lib. 2. Aen.

Heu fuge nate Dea, teq. his, ait, eripe flammis;

Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troia.

Sed Ennianae orationi similis est illa, — Id. & ibid.

Arduus armatos medijs in moenibus astans

Fundit equus —— Eaq. simillima,

Cùm fatalis equus saltu super ardua venit — Lib. 6. Aen.

Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo.

Notandum verò est in dictione *saltu* apud Ennium, & Virgilium loco supra memorato inesse allusionem, cùm id quod equo conuenit, ligneae machinae tribuerunt. GRAVIDVS ARMATEIS EQVVS] Metaphora ab animali ad non animal,

—— *scandit fatalis machina muros.*

Foeta armis ——

Permansit in elegantissima translatione Maro, nam superiùs quidem dixerat, —— *vterumq. armato milite complent.* — Lib. 2. Aen.

Eadem translatione dixit in expugnatione Ilij Tryphiodorus, ἐγκύμων ἵππος. — SVO PARTV ARDVA PERDAT PERGAMA.] Persistit Poëta noster in Metaphora equi armati, grauidi, & iam parientis,

Lucre-

Lib. 1. Lucretius, *Nec clam durateus Troianis Pergama partu*
Inflammasset equus nocturno Graiugenarum.
Lib. 5. MVLTEI ALII ADVENTANT,] Virgilius,
Multi praeterea, quos fama obscura recondit.
Lib. 9. Et, —— *multam in medio sine nomine plebem.*
Lib. 2. Met. Ouidius, *Nomina, longa mora est, media de plebe virorum*
Dicere ——
Lib. 8. Et Silius, *Caetera in obscuro famae, & sine nomine vulgi.*
Fortasse cōmemoratis Heroibus, qui è foeta equi aluo desilierant, dicebat Poëta, alios praeterea aduentasse, quorū nomina paupertas obscurabat: quae quidem atrae instar nebulae virtutis lumē obtenebrat. Ante Ennium Euripides expressit in paupertate obscuritatem, Ἐν τῷ πένεσθαι δ' ἐστὶν, ἄτ' ἀδοξία. Eiusdem est sententiae illud Menādri, Πενία δ' ἄτιμον καὶ τὸν ἀγαθὸν ποιεῖ.

PVRVM PVTVM.] Alphenus Iuriscons. Lib. XXXIV. Digestorum loquens de foedere Romanorum cum Carthaginiensibus, inquit, *Quod inter populum Romanum, & Carthaginienses factum, & scriptum inuenitur, vt Carthaginienses quotquot annis populo Romano darent certum pondus argenti puri puti: quaesitumq. est, quid esset argentum purum putum, respondi ego, esse putum, valdè purum.* Asseritq. Agellius non solùm scriptum esse purum putum in Carthaginiensi foedere: sed cùm in multis alijs Veterum libris, tum etiam in Q. Ennij Tragoedia, quae inscribitur Alexander. Eum locum existimo in Festi fragmētis adduci in verbo *Putum*: vbi ita Auctor mancus, mutilatusq. habetur . . . . . *in Alexandr* . . . . . *amidio purus p.* . Itaq., *Ennius in Alexandro, dimidio purus putus*: & in ea re consulendus est Varro,
Lib. 1. De Lin. Lat. & Nonius. Plautus Pseudulo,
Purus putus hic sycophanta est ——

QVAPROPTER PARIM] Reiecimus hunc versum in extremum, cùm potiùs inter primos esset collocandus: quoniam non satis nobis constat esse ex hac fabula. Varro quidem, postquam Ennium reprehendit, dum Euripidem imitari voluit, in Andromaches, & Alexandri etymis, ait, *Aut Alexandrum ab eo appellatum in Graecia, qui Paris fuisset? à quo Herculem quoq. cognominatum Ἀλεξίκακον, ab eo quod defensor esset hominum.* Ita apud Pindarum in Pythijs quidam ex Telesicratis Cyrenaei progenitoribus Ἀλεξίδαμος appellatur. Hyginus ait
Od. 9. in fabulis, *Postquam Hecuba peperit Alexandrum, datur interficiendus, quem satellites misericordia exposuerunt: eum pastores pro suo filio repertum expositum educarunt, eumq. Parim nominauerunt.* Fuit autem Paris appellatus, vt Etymologici Auctori videtur, παρὰ τὸ παρελθεῖν τὸν μόρον, quasi dicat, quia mortem vitârit, vel παρὰ τὴν πήραν, à pera: scilicet,

quòd in pera pastorali sit nutritus. Cur autē interficiendus datus fuerat puer, ex Poëta peruetusto liquet, cuius verba apud Ciceronē ita habentur, *Quia mater grauida párere se ardentem facem,* Lib. 1. de Diuinat.

Visa est in somneis Hecuba: quo facto pater
Rex ipse Priamus, somnio mentis metu
Perculsus, cureis sumpteis suspirantibus
Exsacrificabat hostijs balantibus.
Tum coniectorem postulat pacem petens,
Vt se edoceret obsecrans Apollinem,
Quò se se vertant tantae sortes somniũm.
Ibei ex oraclo voce diuina edidit
Apollo, puerum, primus Priamo qui foret
Post illa natus tempora, hunc si tolleret,
Eum esse exitium Troiae, pestem Pergamo.

Sed si liberum licet iudicium in medium afferre, arbitror librariorũ oscitantia (Alexandri enim notius erat nomen) *Alexander*, pro, *Alexandra*, malè scriptum esse. Dedit Euripides vnoq. modo fabulam Alexander, & Alexandra inscriptam, vt ex Clemente Alexandrino, & Stobaeo liquet. Lib. 6. Stromat. Eius autem, quae superest Lycophronis, Alexandra, siue Cassandra nomen est. At satis constat Priami filiam, quae vaticinandi peritiam tenuit, Cassandram, & Alexandram appellatam esse: quam Apollo praedicendi artem edocuit. Sed quoniam ei pactam mercedem Cassandra negauit (promiserat enim, postquam consecuta esset vaticinandi scientiam, se Deo sui copiam facturam) factum est, vt quamuis ea vera praediceret, pro delira, insanaq. haberetur. Vnde Virgilius, Lib. 2. Aen.

—— *Dei iussu non vnquam credita Teucris.*

Graecus Poëta apud Plutarchum ἐν πολιτικοῖς παραγγέλμασι Cassandrã loquentem inducit,

Ἄκραντον αὖ μ' ἔθηκε θεσπίζειν θεός,
Καὶ πρὸς παθόντων, κἂν κακοῖσι κειμένων,
Σοφὴ κέκλημαι ——

Eam (nisi fallor) Ennius induxit, sicut Bacchylides, & Lycophron, vaticinantē Troianae vrbis excidium. Ac verba illa, *Volans de caelo*, &c. non tanquã gesta res sit, sed tanquã gerenda, à Cassandra relata opinor. Sicut & illa, *O lux Troiae germane Hector*, ab eadem fortè prolata sunt, miseram fratris caedem equis raptati praeuidente. Deinde illis verbis, *Nam maximo saltu*, & caet. excidij initiũ prosequitur. Caeterùm in tanta, qua modò versamur, obscuritate, satis quidem fore arbitramur, si non facem, at saltem faculam praetulisse. Sed eam ob rem & Ennij esse, quae subscribam, carmina, & ex hac fabula puto. Ita

enim

enim in I. de Diuinat. apud Ciceronem Cassandra ἐνθουσιώδης, hoc est diuino concitata furore vaticinatur,

Mater optuma, tum multò mulier melior, μυταχισ-
Missa sum superstitiosis hariolationibus, μός.
Neq. me Apollo fatis fandis dementem inuitam ciet.
Virgines verò aequales, patris mei, meûm factûm pudet
Optumei virei: mea mater tui me miseret, mei piget,
Optumā progeniē Priamo reperisti extra me: hoc doleo
Me obesse: illos prodesse: me obstare, illos obsequi.

Idē ibid.

Adest, adest fax obuoluta sanguine, atq. incendio,
Multos annos latuit:
Ciueis ferto opem, & restinguite.

Idē lib. 8. Epist ad Att. & 1. de Diuin.

Iamq. marei magno classis cita
Texitur, exitium examen † rapit: † capiti.
Aduenit, & fera velinolantibus
Nauibu' compleuit manu' littora.

Idē lib. 1. & 2. de Diuinat.

Eheu videte, iudicauit inclutum iudicium ἰωταχισ-
Inter Deâs treis aliquis: quo iudicio Lacedaemonia μός.
Mulier furiatum vna adueniet.

De Cassandrae vaticinio multa scripsit Anticlides: paullò verò diuersus refert historiam Isacius Tzetzes.

Q. ENNII FRAGMENTA

EX ANDROMACHA.

Varr. lib 6 de Ling. Lat. Cic. 3. Tusc.

EXTEMPLO acceptum me necato, & filium.
Ex opibus summeis opis egens, Hector, tuae.

——— quid petam πάθος.

Idē Ibidē.

Praesidij? quid exsequar? quò nunc aut † exilio, aut † auxilio
fuga
Freta sim? arce, & vrbe sum orba, quò accedam?
quò applicem?
Quoi nec patriae arae domi stant: fractae, & disiectae iacent:

Fana

Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes
Deformati, atq. abiete crispa —— Idē ibidē, & 1. de Orat. bis, & 3 in fine
O pater, ò patria, ò Priami domus,
Septum altisono cardine templum:
Vidi ego te, adstante ope barbarica, Idem 1. Tusc.
Tectis caelatis, laqueatis,
Auro, ebore, instructum regificè.
Haec omnia vidi inflammari,
Priamo vei vitam euitari, Idem 1 & 3. Tusc.
Iouis aram sanguine turpari.
Heu relliquias semiassi regis, denudatis ossibus Idem. 1. Tusc.
Per terram sanie delibutam foedè diuexarier.
Vidi, videreq. passa sum aegerrimè, Idē ibidē.
Curru Hectorem quadrijugo raptarier.
Hectoris natum de moero iactarier. Varr. lib. 9 de Ling. Lat.

*

Acherusia templa alta Orci saluete infera. Idē lib. 6.

*

Andromachae nomen qui indidit, rectè indidit. Idē ibidē.

*

Malo torquetis cum aerumnis illum exanclari diē. Non.

*

† malè annos. Haec † malos annos, multosq. longinquè ab domo Idēsimū.
Bellum gerentes summum, summa industria.

*

Quid sit seditio? tabes ne an numeros augificat suos? Idem.

*

Nam neq. iratei, neq. blandei quicquam syncerè sonunt. Idem.

*

Nam vbei introducta est, puerumq. vt lauerunt, collocant in clupeo. Idem.

*

Rapit ex alto naueis veliuolas. Macr. lib. 6. cap. 5.

*

—— sed quasi
Ferrum, aut lapis dura, rarenter gemitum Non.
Conatur trahere ——

enim in I. de Diuinat. apud Ciceronem Cassandra ἐνθουσιῶσα, hoc est diuino concitata furore vaticinatur,

Mater optuma, tum multò mulier melior, μεταχισμός.
Missa sum superstitiosis hariolationibus,
Neq. me Apollo fatis fandis dementem inuitam ciet.
Virgines verò aequales, patris mei, meûm factûm pudet
Optumei virei: mea mater tui me miseret, mei piget,
Optumã progeniẽ Priamo reperisti extra me: hoc doleo
Me obesse: illos prodesse: me obstare, illos obsequi.

Idẽ ibid.
Adest, adest fax obuoluta sanguine, atq. incendio,
Multos annos latuit:
Ciueis ferte opem, & restinguite.

Idẽ lib. 8. Epist. ad Att. & 1. de Diuin.
Iamq. marei magno classis cita
Texitur, exitium examen † rapit: † capiti.
Aduenit, & fera veliuolantibus
Nauibu' compleuit manu' littora.

Idẽ lib. 1. & 2. de Diuinat.
Eheu videte, iudicauit inclutum iudicium μεταχισμός.
Inter Deas treis aliquis: quo iudicio Lacedaemonia
Mulier furiarum vna adueniet.

De Cassandrae vaticinio multa scripsit Anticlides: paullò verò diuersus refert historiam Isacius Tzetzes.

Q. ENNII FRAGMENTA EX ANDROMACHA.

Varr. lib. 6 de Ling. Lat. Cic. 3. Tusc.
EXTEMPLO acceptum me necato, & filium.
Ex opibus summeis opis egens, Hector, tuae.
—— quid petam τάδος.

Idẽ Ibidẽ.
Praesidij? quid exsequar? quò nunc aut † exilio, aut † auxilio fuga
Freta sim? arce, & vrbe sum orba, quò accedam? quò applicem?
Quoi nec patriae arae domi stant: fractae, & disiectae iacent:

Fana

Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes
Deformati, atq. abiete crispa —— Idē ibidē, & 1. de Orat. bis, & 3 in fine
O pater, ò patria, ò Priami domus,
Septum altisono cardine templum:
Vidi ego te, adstante ope barbarica,
Tecteis caelatis, laqueatis, Idem 1. Tusc.
Auro, ebore, instructum regificè.
Haec omnia vidi inflammari,
Priamo vei vitam euitari, Idem 1. & 3. Tusc.
Iouis aram sanguine turpari.
Heu relliquias semiassi regis, denudatis ossibus
Per terram sanie delibutam foedè diuexarier. Idem. 1. Tusc.
Vidi, videreq. passa sum aegerrimè, Idē ibidē.
Curru Hectorem quadrijugo raptarier.
Hectoris natum de moero iactarier. Varr. lib. 9 de Ling. Lat.

*

Acherusia templa alta Orci saluete infera. Idē lib. 6.

*

Andromachae nomen qui indidit, rectè indidit. Idē ibidē.

*

Malo torquetis cum aerumnis illum exanclari diē. Non.

*

Haec † malos annos, multosq. longinquè ab domo
Bellum gerentes summum, summa industria. Idēsūmū.

† malè annos.

*

Quid fit seditio? tabes ne an numeros augificat suos? Idem.

*

Nam neq. iratei, neq. blandei quicquam syncerè sonunt. Idem.

*

Nam vbei introducta est, puerumq. vt lauerunt, collocant in clupeo. Idem.

*

Rapit ex alto naueis veliuolas. Macr. lib. 6. cap. 5.

*

—— sed quasi
Ferrum, aut lapis dura, rarenter gemitum Non.
Conatur trahere ——

Fest. Summussi. — di . . . . . . m est, nam mussare si . . . .

Cicero Lib. I. De Diuinat.

Sus rostro si humi A literam impresserit, num propterea suspicari poteris, Andromachā Ennij ab ea posse describi?

EXPLICATIO.

HAEC sanè Tragoedia, quantùm ex fragmentis apparet, ex Euripidea Andromacha minimè conuersa videtur. Quandoquidem Euripideae argumentum, quod in promptu quidem est, ab Enniana longè diuersum fuisse indicant reliquiae. Quod tale fuisse existimo: Troia euersa, Ilioq. funditus diruto, cùm Graeci rerum potiti captiuas mulieres sorte inter se diuiderent, Andromacha Neoptolemo obtigit. Quae dum ad naues cum alijs captiuis ducitur, Astyanax, qui vnicus ex Hectoris prole supererat, de complexu eius vi ablatus, oraculorum monitis de sublimi turri praeceps datur. Cuius immane fatum non modò in hac fabula deflet Andromacha: sed tanta rei atrocitate rursus suos ante oculos versari coeperunt, atq. animum memoria refricare charissimi coniugis caedes crudeliter quadriiugo curru raptati, Priami nex, regia incensa, supremusq. florentissimae vrbis casus. Sed animaduertere licet, in hanc Tragoediam nonnulla ex Euripidis Hecuba, & Troadibus, prout ei cōmodum visum est, Poëtam transtulisse, vt mox enarrando demonstrabimus. EXTEMPLO ACCEPTVM ME NECATO, Hunc versum quamuis absq. Auctoris nomine proferat Varro, quoniam cum argumento conuenit, Ennij profectò esse suspicamur. Varronis autē locus sic se habet, *Etiam inde idem illud enim, extemplo acceptum me negato, & filium.* Vbi quàm malè *negato*, pro, *necato* scriptum sit, liquidò patebit ex Euripidis loco, quem conuertit Poëta. Sin autem vera sit Scaligeri opinio, Ennium planè verum, & certum huius versus auctorem asseuerabimus. Legit enim hoc modo Varronis verba, *Etiam indidem illud Ennij, Extemplo*, & caet. Ait enim etiam tum aetate Varronis, duplices non multùm in vsu fuisse. Itaq. quod ille scripserat, *Eni*, pro, Ennij: putarunt *enim* esse. Fieri praeterea potest, vt his verbis Andromacha Vlyssem, vel Talthybium alloquatur, qui cùm ab ea Astyanacta puerum auferre vellet, vt de turri deijceret, eum rogat, vt se cum puero statim interficiat. Idque eò magis verum esse confirmamus, quòd Ennius ex Euripidis Hecuba (inde enim trāstulit) hunc locum ad verbum

ferè

ferè imitatus videtur. Vbi cùm Polyxena in Achillis tumulo immolāda esset, vt illius manes eo sacrificio placarentur, Hecuba vbi obtulisset sese, rogat Vlyssem, se ad aram mactent pro filia: neq. impetrat quidem, vt cum ea vnà interficeretur, quò terra, & exposcens Heros mortuus duplicem sanguinis sumeret haustum,

Ὑμεῖς δέ μ' ἀλλὰ θυγατρὶ συμφονεύσατε,
Καὶ δὶς τόσον πῶμ' αἵματος γενήσεται,
Γαίᾳ, νεκρῷ τε τῷ τάδ' ἐξαιτουμένῳ.

Quemadmodum Euripides ibi Hecubam induxit omnia tentantem, omnibusq. viribus conantem, ne Polyxena immoletur: ita Ennius hîc Andromachen fecit omnia rogantem, ne Astyanax praecipitetur. Videturq. tota haec fabula Ennio placuisse, pleraq., quae Euripides Hecubae tribuit, tam in eius nominis fabula, quàm in Troadibus, Andromachae adscribere. EX OPIBVS SVMMEIS] Cicero neq. huius versus, neq. sequentium nominat Auctorem, nec fabulae indicem. Nos tamen ex Ennij Andromache esse suspicamur: & haec verba ab ipsa Andromache pronunciari quasi cum mortuo colloquēte, eiq. suam infelicitatem, & aerumnas narrante: quomodo scilicet ex summis opibus ad summam miseriam, captiuitatemq. redacta sit, ex quibus Hectoris tantummodo ope si viueret, eripi posset. — OPIS EGENS HECTOR TVAE] Ἐμφατικῶς quasi fortissimum virum innuit: aliqua verò exemplaria *Hecuba*, pro, *Hector* habent. Sallustius, *Cùm egens alienae opis plura mala exspectarem.* Eandem Andromachae in Hectoris robore confidentiam expressit in Troadibus Euripides, cùm illa ploranti filio, qui in eius sinum confugerat, inquit, Non venit Hector è pugna victor hastam quatiens victricem tibi salutem afferens, 3. Tusc. Lib. 2. Hist.

Οὐκ εἶσιν Ἕκτωρ κλεινὸν ἁρπάσας δόρυ,
Γῆς ἐξανελθών, σοὶ φέρων σωτηρίαν.

Horatius, — *nec Priami domus* Li 3. Car. Od. 3.
Periura pugnaces Achiuos
Hectoreis opibus refringit.

QVID PETAM PRAESIDII?] Pathetica oratio: breues enim continet sententias, & crebras interrogationes. Hunc verò locum à superiore vel paruo ferè interuallo distare, vel mox eum consequi, inde patet, quòd Cicero postquam eum retulit, addit, *Huic subuenire debemus, quaerit enim auxilium.* Vnde nemo ibit inficias ab eadem persona haec, & illa esse prolata. Idem Cicero vltimo de Orat. eundem versum non expresso Auctore huiusmodi refert,

Quid petam praesidij? —

Quae quidem oratio verè pathetica est, perplexam animi, consilijq.

rationem indicans. Huic similis illa Medeae,

Quò nunc me vortam? quod iter incipiam ingredi?

Plautus Casina, —— *nescio vnde auxilij, praesidij,*

Perfugij mihi, aut opum copiam comparem, aut expetam.

Idem Cistellaria, —— *neq. vnde auxilium expetam, habeo.*

Et illa Hecubae apud Euripidem,

—— ὤ μοι μοι

Τὶς ἀμυνεῖ μοι; ποία γέννα;
Ποία δὲ πόλις;
Φροῦδος πρέσβυς, φροῦδοι παῖδες
Ποίαν ἢ ταύταν ἢ κείναν
Στείχω; ποῖ δ' ἥσω; ποῦ τις θεῶν
Ἢ δαιμόνων ἐπαρωγός;

Visi sunt Scaligero hi versus, tam apertè Ennianis respondere, vt crediderit verba haec, *Quid petam*, &c. ab Hecuba dicta, & ex ijs Euripideis Ennium conuertisse: quod miror ex ore tam docti viri excidisse. Quandoquidem, vt infra clariùs demonstrabimus, haec ab Andromache proculdubio dicta sunt. Nam (vt antè monuimus) placuit Ennio in hac fabula inducere Andromachen plura dicentem, quae sub Hecubae persona ab Euripide scripta sunt. — ARCE, ET VRBE SVM ORBA,] Prosonomasia, quàm maximè affectabant Veteres. Plautus Sticho,

Tantum à portu apporto bonum ——

Ex hoc autem loco dubitatio sublata est, Ennium germanum horum quinque versuum auctorē fuisse. Cicero enim in Oratore, vbi de mutatis verbis loquitur, *Mutata*, inquit, *in quibus pro verbo proprio subijcitur aliud, quod idem significet, sumptum ex re aliqua consequenti. Quod quanquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit, cùm dixit Ennius, Arce, & vrbe orba sum.* QVOI NEC PATRIAE ARAE] Hostium amplificat immanitatem, qui nec aris, nec sacris Deorum locis pepercerint. — ARAE DOMI STANT,] Huic voci *iacent*, opposuit. — TOSTEI ALTEI STANT PARIETES,] Tostei, cremati à torreo. DEFORMATEI] Vberiùs Euripidis chorus in Hecuba,

Ἀπὸ δὲ στεφάναν κέκαρσαι
Πύργων, κατὰ δ' αἰθάλου
Κηλῖδ' οἰκτροτάτα κέχρωσαι.

ABIETE CRISPA] Laquearia, quorum infra mentio fit, demonstrat abiegnis trabibus fuisse contexta. Est enim eius arboris materies trabibus praecipua, vt tradit Plinius. O PATER, O PATRIA,] Ab eadem persona haec, & quae superiùs recensuimus, dicta esse certum est, non modò ex III. Tusc. vbi sequitur Cicero, *Scis*

Lib. 16 cap. 10.

quae

quae sequantur, & illud in primis, ò pater, ò patria, & caet. Sed etiam ex extremo de Orat. vbi cùm Cicero superiora memorasset, *Quid petam praesidij, &c.* addit, *Quàm leniter, quàm remissè, quàm non actuosè? inflat enim, O pater, ò patria, &c.* Andromachen autem haec loquentē satis reor vocem illam *Pater* indicare: quam omnino indecentem, ac incongruam esse in ore Hecubae, quis non videt? Rectè tamen Andromache Priamum patrem vocat: quia, vt Pomponius ait lib. XVI. ad Sabinum, parentis locum socer obtinet. Hecuba autem in conquestione apud Euripidem in Troadibus praetermissa vt absurda patris voce, tantùm inquit, ò patria, ò misera te desertam lugeo,

Ὦ πατρὶς, ὦ μελέα,
Καταλειπομέναν σε δακρύω.

Sunt autem Ennij versus anapaestici dimetri acatalectici. Ad hunc verò locum videtur respicere illud Cornelij Taciti lib. XIII. Annal. *Ille constanter exorsus est carmen, quo euolutum eum sede, patria, rebusq. summis significabatur.* SEPTVM ALTISONO CARDINE TEMPLVM: Templum hîc intelligitur vel pro loco in arce consecrato, in quo erat ara, de qua mox dicemus: vel pro ipsa Priami regia vndique conspicua. Septum autem est additum, quia, vt Varro docet, omne templū debet esse circumseptū, nec plus quàm vnum introitum habere. Ea voce *Altisono* in Iphigenia est vsus. VIDI EGO TE,] Pathos à visu, acerbiùs enim quae intuemur, animum afficiunt, quam quae facta audimus. Hinc Virgilianus Aeneas, Aen 2.

—— *quaeq. ipse miserrima vidi.*

Et Priamus apud eundem Polyte in conspectu occiso, Ibidem.

—— *qui nati coram me cernere lethum*
Fecisti ——

Optat Turnus, vt Pallantis morti, quem mox suis manibus occiturum animo praeceperat, pater Euander spectator adesset. Lib. 10. Moschus in Megara, Τοὺς μὲν ἐγὼ δύστηνος ἐμοῖς ἴδον ὀφθαλμοῖσι
Βαλλομένους ὑπὸ πατρὶ ——

Cicero, *Oculi augent dolorem qui ea quae caeteri audiunt intueri coguntur, nec auertere à miserijs cogitationem sinunt.* Li.6 epist. fam. epist. Et eod. lib. *Equidem nos quòd Romae sumus, miserrimum esse duco: non solùm quòd in omnibus malis acerbius est videre, quàm audire: sed etiam, &c.* Epist 4. Et lib. IV. *Nec audio solùm quòd ipsum esset miserum, sed etiam video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari.* Epist. 13. Lib. etiam VII. *Quanquam enim haec etiam auditu acerba sunt, tamē audire tolerabilius est, quam videre.* Epist. 14. — AD STANTE OPE BARBARICA,] Virgilius, Lib. 8.

Hinc ope Barbarica, varijsq. Antonius armis
Victor ——

Est

Est autem apud Ennium collatio à summa felicitate ad summam miseriam, quasi dicat, Vidi te incolumi regno, regijs, summisq. diuitijs affluentem, nunc autem vastatam aspicio. Auget enim vehementer affectum rei, quae non est, repraesentatio, & summa quondã fuit. Barbaricas opes intelligit maximas, nimiumq. prolixas: fuerũt enim Barbari opulentissimi. Sulpitius Lupercus,

Barbaricae ingenijs anteferantur opes.

Euripides Iphigenia,

Χρυσῷ τε λαμπρὸς, βαρβάρῳ χλιδήματι.

Lib. 2. Aen. Virgilius haec omnia videtur adumbrasse, cùm ait,

Vidi Hecubam, centumq. nurus, Priamumq. per aras
Sanguine foedantem, quos ipse sacrauerat, ignes.
Quinquaginta illi thalami, spes alta nepotum,
Barbarico postes auro, spolijsq. superbi
Procubuere ——

Vbi Seruius aurum Barbaricum interpretatur, aut multum, aut verè Barbaricum, quia πλησμονὴ τῶν βαρβάρων. Barbari praeter Graecos omnes dicebantur: & praecipuè Phryges, quod & Eustathij auctoritate comprobatur, qui ait Βρίγας, καὶ φρύγας ab Antiquis βαρβάρους appellari. Vnde de seipso Hector apud Euripidem sic ad Rhesum serò ferentem suppetias,

Σὺ δ' ἐγγενὴς ὤν, βάρβαρός τε, βαρβάρους
Ἕλλησιν ἡμᾶς προὔπιες, τὸ σὸν μέρος.

TECTEIS CAELATIS, LAQVEATIS AVRO, EBORE,]Hoc est laquearibus auro, eboreq. ornatis. Horatius,

Lib. 2. Car. Od. 18. *Non ebur, neq. aureum*
Mea renidet in domo lacunar.

Lib. 2. Lucretius, *Nec domus argento fulget, auroq. renidet,*
Nec citharis reboant laqueata, aurataq. templa.

Virgilius, —— *dependent lychni laquearibus aureis.*

Lib. 1. Aen. Sed illa Hecubae exclamatio apud Euripidem videtur assimilis: ô decora tecta, ô quondã felices domus, ô opibus, liberisq. florentissime Priame,

Ὦ σχήματ' οἴκων, ὦ ποτ' εὐτυχεῖς δόμοι,
Ὦ πλεῖστ' ἔχων κάλλιστ' εὐτυχέστατε
Πρίαμε ——

HAEC OMNIA VIDI INFLAMMARI,]Haec etiam cũ superioribus coniungenda esse dubiũ non est. Ait enim Cicero postquam ea retulit, *Ex aggregatis igitur Regis opibus, quae videbantur sempiternae fore, quid adiungit? Haec omnia vidi & c.* Quod patet etiam ex III. de Orat. vbi commemorato eo versu, *ô pater, ô patria*, ait, *& quae sequuntur, Haec omnia & c.* Quod si pauci versus interiecti desint, ex conti-

continuatione tamen orationis eandem personam locutam apparet. Andromachen autem locutã, vnus Cicero idoneus esse testis potest, qui sic inquit, *Hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare, Haec omnia vidi &c.* Quamobrem ab Andromacha haec dicta sunt, Scaligeri pace, qui partem horum Hecubae esse existimauit. Nec de Auctore est dubitandum: si enim in parte eum cognouimus, in toto iam cognitus idem est. — VEI VITAM EVITARI.] Vetuste, ac quidem venuste dictum est pro, interfici, vitaq. priuari. IOVIS ARAM SANGVINE TVRPARI.] Priami nimirũ sanguine, qui cùm funditus dirutam, prostratamq. iacere patriam videret, nec humana ope, victoribus omnia diripientibus, vastantibusq. obsisti ampliùs posse, ad aram extremum victorum perfugium confugit: vbi eum tamen Pyrrhus interemit. Eiusdem arae, quae sub dio erat in impluuio meminit Virgilius exponens & ipse Priami fatũ, Lib. 2. Aen.

Aedibus in medijs, nudoq. sub aetheris axe
Ingens ara fuit: iuxtaq. veterrima laurus
Incumbens arae —

Ouidius, *Exiguumq. senis Priami Iouis ara cruorem* Lib. 13. Met.
Combiberat —

Ad haec totum hunc locum Ennius ab Euripide mutuatus est, apud quem in Troadibus flens Hecuba insolabiliter dolet, non ex aliorum sermone Priami caedem cognouisse, sed suis ipsius oculis vidisse trucidatum ad Hercei Iouis aram, & vrbem incendio pereuntem,

Καὶ τὸν φυτουργὸν Πρίαμον, οὐκ ἄλλων πάρα
Κλύουσ᾽ ἔκλαυσα, τοῖσδε δ᾽ εἶδον ὄμμασιν
Αὐτὴ κατασφαγέντ᾽ ἐφ᾽ ἑρκίῳ, πυρᾷ
Πόλιν θανοῦσαν —

Harpocration explicans locum quendam Dinarchi oratoris ex oratione aduersus Moschionem, in qua Iouis Hercei arae fit mentio, ait, Ἑρκεῖος Ζεὺς dictus, quòd arae eius intus in septo aedium praesertim optimatum erigerentur. ἕρκος enim septum, claustrumq. significat. Eustathius autem putat aram hanc fuisse extra αὐλὴν sub dio. Quod verum esse, Maronis loco supra citato cõfirmatur. Ducitq. ἑρκεῖος etymon ab ἑρκίῳ synaeresi facta. Meminit & huius arae Hyginus in Fab. & Pausanias in Messenicis. Ouidius in Ibin de Priamo, χ. αὐλὴν.

Nec tibi subsidio praesens sit numen, vt illi
Cui nihil Hercei profuit ara Iouis.

Tradit Arrianus, qui Alexandri magni res gestas accuratè prosecutus Lib. 1. est, magnum illum Ducem, vt Priami manes placaret, ei ad Iouis Hercei aram parentasse. Cuius etiam meminit Lucanus, vbi Caesarem Lib. 9. facit per Troadem transeuntem, —

Herceas,

Herceas, monstrator ait, non respicis aras?

Seneca in Agam.

Sparsum cruore Regis Herceum Iouem.

Idem in Troadib. vtriusq. Poëtae locum non satis feliciter imitatur sub persona Hecubae.

Vidi execrandum regiae caedis nefas,
Ipsasq. ad aras maius admissum scelus
Aeacidae armis ——

Lycophronis interpres non videtur consentire, Priamum in ara, quae in impluuio est trucidatum fuisse: inquit enim Priamum in Iouis Hercei templũ fuga dilapsum à Neoptolemo fuisse percussum, ob id quòd Achilles in Apollinis Thymbraei templo ab Alexandro necatus esset. Cuius verba sunt, ὁ Πρίαμος γὰρ ἐν τῷ τοῦ Ἑρκείου Διὸς ναῷ καταφυγὼν, ὑπὸ Νεοπτολέμου ἀνῃρέθη, ὅτι καὶ Ἀχιλλεὺς ὑπ' Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος ναῷ ἀνῃρέθη. HEV RELLIQVIAS] Cicero septenarios duos hos versus appellat, à quo dissentit Iulius Caesar Scaliger, qui in libello de versibus comicis ait, *Sed profectò magnos viros auctoritas saepe texit, etiam malè sentientes: sicut Ciceronem quoq. fugit ratio, cùm in prima quaest. Tusc. Septenarios vocat illos. Heu relliquias, &c.* Fateor me audacter adiunxisse duos hosce versus, & tres consequentes senarios è diuersis lectos locis, cùm nihil quicquam nec de Auctore, nec de fabula haberem comperti. Conuenientia tamen sermonis fecit, vt confiderem, si adiunxissem, eruditiores non improbaturos. Videtur autem etiam nunc queri Andromache, Regis cadauer semicrematũ foedè proiectum iacere. Praeclarè in Troadibus hunc locum expressit Seneca, multaq. energia, & commiseratione,

—— *ille tot regum parens*
Caret sepulchro Priamus, & flamma indiget,
Ardente Troia ——

Lib. 4. Huc accedit illud Manilij,

—— *Priamumq. in littore truncum,*
Cui nec Troia rogus ——

Mouet vehementer pathos, prorsusq. miserabile est, alicui deficere, quod passim omnibus in promptu est. SEMIASSI REGIS,]

Lib. 2. Aen. Pathos à fortuna. Sic Virgilius,

—— *tot quondam populis, terrisq. superbum*
Regnatorem Asiae. iacet ingens littore truncus.

VIDI, VIDEREQ.] Adhuc à visu excitat commiserationem. In Cicerone ita, sed malè opinor legitur,

Vidi videre quod me passa aegerrimè
Hectorem ——

Hoc

Hæc verò quod mox sequitur, de Graeca Andromache Noster sumpsisse videtur, vbi ea sic queritur,

> Ἥτις σφαγὰς μὲν Ἕκτορος τροχηλάτους
> Κατεῖδον, οἰκτρῶς τ' Ἴλιον πυρούμενον;

Virgilius de ea re, Lib. 1. Aen.

> *Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros.*

Et rursus, *Raptatus bigis, vt quondam, aterq. cruento* Lib. 2.
> *Puluere* ——

Homerus eam rem longiori prosequitur oratione antepenultimo, & extremo Iliados. HECTORIS NATVM DE MOERO IACTARIER:] In Varrone legitur, *Hectoris natum de muro Troiano iactari*. Scaliger putat, epitheton illud, *Troiano*, reijciendum, vt otiosum, & esse alicuius studiosi interpretationem: ipseque primus hunc senarium coniunxit cum praecedente: ac nos eò libentiùs eius factum probamus, quòd Euripides in principijs Andromaches illam simul facit plorantem Hectoris necem, & Astyanactis casum, ad hũc modum,

> Ἥτις πόσιν μὲν Ἕκτορ' ἐξ Ἀχιλλέως
> Θανόντ' ἐσεῖδον, παῖδά θ', ὃν τίκτω πόσει,
> Ῥιφθέντα πύργων Ἀστυάνακτ' ἀπ' ὀρθίων.

Quod autem περιφραστικῶς, Noster Hectoris natum, Seneca Hectoreũ Priami nepotem dixit: sic enim in Troade,

> *Turre de summa cadat Priami nepos Hectoreus.*

Ferunt eum Astyanacta vocatum ἀπὸ τοῦ ἄστυ, καὶ ἀνάσσω. Homerus cũ Scamandrium dictum scribit, sed ab alijs Astyanactem appellatum, quòd vnus Hector Ilium seruaret,

> Τόν ῥ' Ἕκτωρ καλέεσκε Σκαμάνδριον, αὐτὰρ οἱ ἄλλοι
> Ἀστυάνακτ', οἶος γὰρ ἐρύετο Ἴλιον Ἕκτωρ.

Causam verò cur tam immaniter in puerum saeuitum sit referunt, vt nemo ex Priami stirpe superstes remaneret, ne aliquando vlciscendi occasio praeberetur. Ex tota autem Euripidea Andromache duos hos supra memoratos locos videtur Ennius potius imitatus, quàm conuertisse. Sed Tragoediam Astyanactis nomine, vt illud etiam non omittamus, apud nostros Actius, & Rutilius Geminus dederunt. ACHERVSIA TEMPLA] Varro ex Andromache adducit hũc versum: non autem addit ex quo Poëta: Quia verò apud Latinos nemo adhuc legitur, hanc eandem scripsisse fabulam, non dubitanter Ennio adscripsimus: Cicero tamen affert longè diuciſiùs,

> *Acherusia templa, alta orci, pallida*
> *Leti, obnubila, obsita tenebris loca.*

Lib. 1. Lucretius siue alium Ennij versum referens, siue hunc locum imitatus, ait, *Etsi praeterea tamen esse Acherusia templa.*

Lib. 4. Et alibi, —— *Acherusia templa petentes.*

Ibidem. Item rursus,

At contra nusquam apparent Acherusia templa.

— ALTA] Profunda. ANDROMACHAE NOMEN QVI INDIDIT,] Varronis locus ita se habet, *Apud Ennium, Andromachae nomen qui indidit, rectè indidit. Item, Quapropter Parim pastores nunc Alexandrum vocant. Imitari dum voluit Euripidem, & ponere etymon, est lapsus. Nam Euripides quòd Graecè posuit, etyma sunt aperta. Ille ait ideo nomen additum Andromachae, quòd ἀνδρὶ μάχεται. Hoc Ennij quis potest intelligere in versu significare: Andromachae nomen qui indidit, rectè indidit? aut Alexandrum ab eo appellatum in Graecia, qui Paris fuisset? à quo Herculem quoq; cognominatum Ἀλεξίκακον, ab eo, quòd defensor esset hominum.* Ex quibus apparet, à Varrone Ennium reprehēdi, quòd dum Graeca etyma vult transferre, ea dicit, quae non intelligantur. Caeterùm cùm ea nominis etymologia nusquam legatur in Euripidea, quae est in manibus, incidit suspicio, alterius esse Andromachae. Nec quidem excusari potest Euripides, quin in etymis recēsendis longior sit, quàm par est. Apud quem in Bacchis Dionysus loquens cum Pentheo Thebanorū rege ipsius sacra contemnente, audito Penthei nomine, illud ei inquit ad infelicitatem congruere,

Ἐνδυστυχῆσαι τοὔνομ' ἐπιτήδειος εἶ.

πένθος enim Graecis luctus est. Ad quod etiam etymon allusit Chaeremon hoc senario,

Πενθεὺς ἐσομένης συμφορᾶς ἐπώνυμος.

Euripides de Polynice, quòd sit νεικέων ἐπώνυμος, & de Thyeste,

—— ἐπώνυμα δ' ἄρα Θυέστου.

Item de Apolline in Phaëthonte,

Ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὥς μ' ἀπώλεσας,

Ὅθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλήζει βροτός.

Sophocles Aiacem facit querentem suum nomen suis malis respondere, quasi ab αἶ αἶ dolentis interiectionibus deriuetur.

Αἰαῖ, αἰαῖ, τίς ἄν ποτ' ᾤεθ' ὧδ' ἐπώνυμον

Τοὐμὸν ξυνοίσειν ὄνομα τοῖς ἐμοῖς κακοῖς.

Caeteros verò Graecos, qui ea in re sibi plurimùm placuerunt, praetermittimus. Id autem è Latinis inuenustè quidem, ac nimis frigidè Plautus est imitatus: apud quem Gelasimus parasitus Sticho,

Gelasimo nomen mihi indidit paruo pater,

Propter paupertatem hoc adeò nomen repperi,

Quia inde iam à pauxillo puero ridiculus fui:
Eo quia paupertas fecit, ridiculus forem.

Is paullò pòst cùm à Crocotio ancilla compellaretur, negat eo vocari nomine: cumque illa instaret, certò hoc nomen illi fuisse, respondit Gelasimus,

Fuit disertim, verùm id vsu perdidi:
Nunc Miccotrogus nomine ex vero vocor.

Et in Capt. Hegio etta Philocratem percontatur,

Quod erat ei nomen? PHI. Thesaurochrysonicochrysides.
HEG. Videlicet propter diuitias inditum id nomen quasi est.

Et apud eundē Chrysalus, qui ab auro nomen habet, inquit in Bacch.

Quid mihi refert Chrysalo esse nomen, nisi factis probo?

In Mercatore verò ait Lysimach.

Quid ais tu? quod nomen tibi dicam esse? PA. Pasicompsa:
LY. Ex forma nomen inditum est. ——

Apud eundem Harpax in Pseud.

Hosteis viuos rapere soleo ex acie, ex hoc nomen est mihi.

Et in Poen.

Vosmet nunc facite coniecturam caeterùm,
Quid id sit hominis, cui Lyco nomen siet?

Quantò verò accōmodatiùs Cicero Chrysogoni nomen explicauit, qui pro Rosc. Amer. ait, *Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni.* Sed illud durius in Arato: at quoniam Graeci Poëtae sententiam exponebat, venia dignus est,

Engonasin vocitant, genibus quia nixa feratur.

Etenim eo nomine, qui siderum rationem profitentur, caeleste illud signum appellant a corporis positione. Id autem Ouidius lib. VIII. Metamorph. Nixum genu vocauit, Manilius V. Nixam genu speciem, Vitruuius IX. cap. VI. Nixum in genibus, & Iul. Firmicus VI. Ingeniculum. Non malè Ausonius Protesilai nominis enodationem explicauit in eius epitaphio,

Fatalem adscriptum nomen mihi Protesilao,
Nam primus Danaûm bello obij Phrygio.

Et,

Protesilaë, tibi nomen sic fata dederunt,
Victima quòd Troiae prima futurus eras.

Huc pertinet illa Laodomiae apud Ouidium addubitatio,

Sors quoq, nescio quem fato designat iniqua,
Qui primus Danaûm Troada tanget humum.
Infelix quae prima virum lugebit ademptum.
Dij faciant, ne tu strenuus esse velis.

Illud etiam in XII. Metamorph.

—. Hectorea primus fataliter hasta
Protesilaë cadis —

Eiusdem generis est illud Cydippes,

Mirabar quare tibi nomen Acontius esset,
Quod faciat longè vulnus, acumen habet.

Graecis enim ἀκόντιον iaculum est. MALO TORQVETIS] Vetus codex, *malo torquentis*. — EXANCLARI] Perpeti: in antiquo scriptum est, *exanclaui*. BELLVM GERENTEIS SVMMVM SVMMA] Παρονομασία ex varietate eiusdem nominis casuum. *Summum*, gloriosum, & laudabile interpretatur Nonius. Ab eodem rursus hi duo versus adducuntur ex Accij Andromache: quia verò non constat aliunde, Accium hanc dedisse fabulam, ibi pro, *Accius, Ennius* est reponendũ. QVID FIT SEDITIO? & caet.] Lipsius distinguit, ac legit,

Quid fit? seditio tabétne, languétq., deficit?

— AN NVMEROS AVGIFICAT] Augificat idem quod auget, valere scribit Marcellus. NAM NEQVE IRATEI, NEQ. BLANDEI] Duplices viros intelligit, qui aliud in corde habent, aliud ore proferunt. — PVERVMQ. VT LAVERVNT, COLLOCANT IN CLVPEO.] Apud Nonium perperam affertur hic locus ex Andromeda pro, *ex Andromacha*: sicut alius contra apud Varronem lib. IV. de Ling. Lat. ex Andromacha pro, *ex Andromeda*. Quid enim ad Andromedã pertinet puer in clupeo allatus? Quae autem huius loci sententia sit, ex Euripidis Troadibus intelligi potest. Ibi Talthybius inducitur afferẽs Hecubae Astyanactis corpus è turri praecipitatum super aereo Hectoris clypeo, in quo Andromachae nomine Hecubam rogat, vt eum sepeliat. Ex hoc autem loco videtur Ennius induxisse, mulieres cadauer lauisse. Euripides verò Talthybium facit dicentem, se Hecubam lauandi molestia leuasse, quando, dum per Scamandrum ipse transiret, corpus, & vulnera abluit. Mos autem in clypeo efferendi funus à Spartanis militibus videtur institutus. Notum siquidem est Lacaenae illius mulieris dictum, quae dum filio ad bellum proficiscenti clypeum daret, Tu, inquit, fili aut hunc, aut in hoc. Ad quem morem respi-
8 b 10. ciens Maro ait,

— at socij multo gemitu, lacrymisq.
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.

Hinc Philippi epigrammatarij effluxit illud,

Ἀσπὶς τύμβου κόσμος μέγας.

Quò

Quò etiam respexit Statius, Lib. 8.

—— dependet languida ceruix
Exterior clypeo, crinesq. à fronte supini.

NAVEIS VELIVOLAS] Vide XIV. Annalium. SED QVASI FERRVM, AVT LAPIS DVRA] Eleganti quidem similitudine commiserationis affectus excitatur. Iis enim, qui summo animi moerore affecti sunt, sensus, membraq. omnia obtorpescunt, vt immobiles videantur, nec pro tempore aut gemere, aut lacrymas effundere possunt. Malè in Nonio pro *dura*, *durat* scriptum est, & *trabem* pro, *trabere*. Nos autem ex coniectura sic legimus.

Ἥκω, νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας
Λιπὼν, ἵν᾽ Ἅδης χωρὶς ᾤκισται θεῶν,
Πολύδωρος, Ἑκάβης παῖς γεγὼς τῆς Κισσέως.

Ὦ στεροπὰ Διὸς, ὦ σκοτία νύξ.

Τὸ δ᾽ ἀξίωμα κἂν κακῶς λέγῃ τὸ σὸν,
Πείσει. λόγος γὰρ ἔκ τ᾽ ἀδοξούντων ἰὼν,
Κἀκ τῶν δοκούντων αὐτὸς, οὐ ταυτὸν σθένει.

Ἡμᾶς δ᾽ ἄγοντες πρὸς πυρὰν Ἀχιλλέως,
Κτείνετε, μὴ φείδεσθ᾽. ——

Φεῦ, φεῦ. γέρων μέν εἰμ᾽, ὅμως δέ μοι θανεῖν
Εἴη, πρὶν αἰσχρᾷ περιπεσεῖν τύχῃ τινί.

—— νῦν τε γὰρ λέγων κακὰ,
Τέγξω τόδ᾽ ὄμμα ——

—— Οὔκουν δεινὸν, εἰ γῆ μὲν κακὴ,
Τυχοῦσα καιροῦ θεόθεν, εὖ στάχυν φέρει.
Χρηστὴ δ᾽ ἁμαρτοῦσ᾽, ὧν χρεὼν αὐτὴν τυχεῖν,
Κακὸν δίδωσι καρπόν; ——

—— Κεῖνος δ᾽ ὀλβιώτατος,
Ὅτῳ κατ᾽ ἦμαρ τυγχάνει μηδὲν κακόν.

Ἐν ψαμάθῳ λευρᾷ
Πόντου, νιν ἐξώκειλε πελάγιος κλύδων.

Πρὸς σοῖσι πλευροῖς παῖς ἐμὴ κοιμίζεται,
Ἡ φοιβὰς, ἣν καλοῦσι Κασάνδραν Φρύγες.
Ποῦ τὰς φίλας δῆτ᾽ εὐφρόνας δείξεις, ἄναξ,
Ἢ τῶν ἐν εὐνῇ φιλτάτων ἀσπασμάτων
Χάριν τίν᾽ ἕξει παῖς ἐμή; κείνης δ᾽ ἐγώ;

ADSVM

ADSVM, atq. aduenio Acherunte vix via alta, atq. ardua, Cic. 1. Tusc.
Per speluncas saxeis structas aspereis pendentibus
Maxumeis: vbi rigida cõstat, & crassa caligo inferũm.
Vnde animae excitãtur obscura vmbra, aperto ostio Idẽ ibidẽ.
Alti Acheruntis, falso sanguine imagines mortuorũ.

* O magna templa caelitum, Varr. lib. 6 de Ling. Lat.
Commixta stelleis splendideis.

Haec tu, & si peruorsè dices, facilè Achiuos flexeris. Agell. lib. 11. cap. 4.
Nam quom opulẽtei loquũtur pariter, atq. ignobiles
Eadẽ dicta, eademq. oratio aequa non aequè valet.

† Vulg. manus Miserete † anuis, date ferrum qui Non. Miserete.
Me anima priuem —

πάθος. Senex sum, vtinam mortem oppetam prius, Idem Euenat.
Quàm euenat, quòd in pauperie mea
Senex grauiter gemam —

Vide, hinc meae inquam lacrumae guttatim cadunt. Idẽ Guttatim.

Etsi segetem sunt in deteriorem datae Cic. 2. Tusc.
Fruges, tamen ipsae suapte natura enitent.

* — nimium bonei est, quoi nihil est mali. Cic. 2. de Fin.

Vndantem salum — Non. Salum.

† peruiteret. Nunquam scripsistis, quis parentem, aut hospitem Idẽ. Perbitere.
Necasset: quo quis cruciatu † perbiteret.

Quae tibi in concubio verecundè, & modicè Idem Modicum.
Morem gerit —

Idē Gratulor. Iuppiter tibi summe tandem malè re gesta gratulor.

Item Sanguis, & Lauere. Heu me miseram interij: pergũt lauere sanguen sanguine.

EXPLICATIO.

HANC Euripidis fabulam Ennius more suo conuertendi liberè Latinam fecit. Quamobrem ex Euripidea argumentum peti potest, ne idem nos recensendo immoremur. Illud sciendum, Accium quoq. aliam eiusdem nominis scripsisse, sed argumẽto à se quidem excogitato, vt consueuerat. ADSVM, ATQVE ADVENIO] Non modò an ex hac fabula essent hi versus, certum non erat, sed ne quidem an ex Ennio. Verumenimuerò ex Graecis Euripideis, quibus respondere videbantur, suspicati sumus tum Ennij esse, quando nõ constant ab alio scriptam esse hanc fabulam: tum esse ex Hecuba: quã vterq. Poëta ex εἰδωλοποιΐα, idest simulachri effictione inchoauit. Sunt enim haec verba vmbrae Polydori indicantis immanem, nefariamq. sui ipsius caedem à Polymnestore ob auri potiundi cupiditatẽ perpetratã, qui sine vllo sepulturae honore in mare eum proiecit, cuius corpus queritur hactenus insepultum fluctibus agitari. Qua in re plurimum Euripides discrepat ab Homero, qui lib. II. Iliad. scribit Polydorum fuisse ab Achille interemptum. Virgilius autem consentit cum Euripide, fuisse à Polymnestore trucidatum: sed ipse sibimet contrarius videtur, nam cum modò dicit fuisse telis cõfixum, cùm ait, Lib. 3. Aen.

—— confixum ferrea texit
Telorum seges, & iaculis increuit acutis.

Modò vult obtruncatum fuisse, cùm ait,

—— Polydorum obtruncat ——

Quae quidem varietas ex scriptorum inter ipsos incõstantia oriri videtur: sed illud quod queritur esse insepultum, est omnino Virgilio contrarium: apud quem Polydorus Aeneam rogat, vt sepulto parcat. Insuper Polydorus prologi partes agens denuntiat Achilleae vmbrae apparitionẽ, quae vt eius soror Polyxena sibi mactaretur, postulabat. Haud diuersa sanè ratione Sophocles in Polyxena induxit Achillis animam venientem ab Acheronte, loquentemq. his verbis,

Ὦ τὰς ἀπαιῶνάς τε, καὶ μελαμβαθεῖς,
Λιποῦσα λίμνης Ἀχέροντος ὀξυπλῆγας,
Ἥχουσα γόους ἦλθον ἄρσενας χοάς.

— ACHERVNTE] ἀπὸ τῶν ἀχῶν, hoc est à doloribus, dictus Acheron:

Acheron: indeq. Menalippides in Persephone,

Καλεῖται δ' ἐν κόλποισι γαίας ἀχαιοῖσι προχέων Ἀχέρων.

Et Lycimnius,

Μυρίας πάσαις δακρύων ἀχέων τε βρύει.

Rursus verò,

Ἀχέρων ἄχεα πορθμεύει βροτοῖσι.

Eam verò ob causam antiqui vates finxerunt mortuorum animas per Acherontem transuehi: quòd sibi credula, ac superstitiosa vetustas persuaserat, cunctos homines post mortem, vt Apollodorus tradit volum. XX. περὶ τῶν θεῶν, omnibus moeroribus, ac doloribus exui. Praeter hunc autem inferorum fluuium plures alios fluuios Acherōtes appellari proditum est ab auctoribus, quorum vnus ad Heracleā Ponti est, ita appellatus, vt refert Andro Telus ἐν περίπλῳ, ab Acherōte Mariandynorum Rege: per quorum regionem, vt tradit Euphoriō, praeterfluit. Is postea Soonautes à nautis quibusdam Megarensibus vocatus est: quoniam ingentem illuc maris tempestatem incolumes euaserunt, vt in II. Argonauticor. Apollonius scriptum reliquit. Meminit & Herodorus de Heraclea, quam Acherusiam accolae vocant, quò tradit Cerberum ab Hercule ductum esse, ibiq. euomuisse bilem, ex qua venenum, quod aconitum appellatur, ortum est. Iustinus ex Trogi historia mentionem fecit Acherontis, qui est in Epiro, & alterius apud Brutios: apud quem Alexander Epirotarum Rex trucidatus est Dodonaei oraculi responso deceptus, iubente, vt Pandosiam, atq. Acherontem caueret. Quae vtraque cùm in Epiro essent, nescius & vrbem & fluuium cognomines esse in Italia, vt vitaret fatorum minas Italiam petijt Tarentinis contra Brutios suppetias ferens. Qui tandem cùm à finitimis auxilia contraxissent, Alexandrum iuxta fatalem Pandosiae vrbem, amnemq. Acherusium trucidarunt. Cuius rei mentio quoq. est apud Strabonem lib. VI, & Liuium lib. VIII. Qui apertè ad fluminis etymon respexit, cùm ait, *Fessus metu, ac labore miles increpans nomen abominandum fluminis, iure Acheros vocaris, inquit.* Oraculi autem verba duobus his hexametris comprehensa fuisse dicuntur, Lib. 12.

Αἰακίδη προφύλαξο μολεῖν Ἀχερούσιον ὕδωρ
Πανδοσίαν τε, ὅτι τοι θάνατος πεπρωμένος ἐστί.

Vocat in Terpsichore Herodotus Thesprotos hos Epiri populos, qui sunt ad flumen Acherontem, apud quos asserit fuisse νεκυομαντήϊον, hoc est defunctorum vaticinia. Quantò verò Latinus Poëta Greco magnificentiùs, quantoq. cultiore dicendi genere haec extulerit, ex vtriusq. collatione cognosci potest. Cicero quidem vbi hos versus memorat, ait, *Frequens consessus theatri, in quo sunt mulierculae & pueri, mouetur*

audiens tam grande carmen. *Adsum &c.* Est quidem operaepretium in his versibus, animaduertere frequentem a literae repetitionem, quae cum crebra vocalium concursione vastam, ac hiantem reddit orationem, praesertim cum crebra vocalium collisione. Et nescio an versus alius sit, in quo decem a inueniantur, & sex collisiones. Sunt in eodē septem u, qua litera vmbrosa, tenebrisq. consepta loca aptissimè exprimuntur: sumpta ab huius literae prolatione similitudine. Cùm enim u, proferimus os comprimimus, occludimusq. quasi inde lucē arcentes: cuius sonus, quoniam occluso ore profertur, obscurus sanè est, luporum vlulatum penè referens. Contrà verò cùm o proferimus, os adaperimus, oris rotunditate characteris formam imitando. Vnde maximè haec litera, ad ea quae patent, exprimenda idonea est: maximeq. cùm eiusdem literae sequitur collisio, quòd tantò magis aperto ore immorandum est. Habes hîc exempla vtriusq. literae u,

—— *excitantur obscura vmbra* ——

o —— *aperto ostio*

Alti Acherontis ——

Sed nescio quid occultioris artificij in his lateat, vt cùm Acherontis meminerunt poë ae, semper ferè a literam inculcent, crebrisq. vtantur collisionibus: quod in illis etiam patet versibus, quos in Andromache retulimus,

Acherusia templa, alta orci, pallida
Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

Lib. 7. Aen. Eodemq. modo concinnatum videtur illud Maronis,

—— *atq; imis Acheronta affatur Auernis.*

VIA ALTA, ATQ. ARDVA,] Inaccessa, & salebrosa. PER SPELVNCAS SAXEIS STRVCTAS] Subterraneum specum describit, per quem ad inferos patebat accessus: quàm verò idoneis verbis itineris difficultatem, lociq. caliginem, horroremq. expressit, quàm asperis, quàm grauibus, quàm durè sonantibus vsus sit, sine obseruatione non est praetereundum. In hoc enim versu praeter nouem s, & vnicum x, quod duorum ss, vim obtinet, quae asperum quendam emittunt sibilum, praesertim alia consonante praecedente, vel subsequente, aut etiam pluribus, omnes consonante terminantur, omnesq. praeter vnicam dictionem à consonantibus incipiunt. Hu-

Lib. 6. iusmodi quoq. obseruatione digna quidem sunt illa Maronis,

Spelunca alta fuit, vastoq. immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro ——

In quibus vltimis verbis, vt speluncae denotaret obscuritatem, tres dictiones vnamquamq. u, habentem, elegit. Ex quorum collatione discerni potest, quàm exilia, & ieiuna sint illa Thyestae apud Senecā,

Opaca

Opaca linquens Ditis inferni loca
Adſum, profundo Tartari emiſſus ſpecu.

Sed Lucretius admiratus huius verſus maieſtatem ita iiſdem verbis ex trochaico catalectico hexametrum confecit, Lib. 6.

Speluncasq. velut ſaxis pendentibu' ſtructas.

ASPEREIS PENDENTIBVS] Virgilius, *ſcopulis pendentibus*. VBI RIGIDA CONSTAT,] Quoniam inferos illos, ſubterraneosq ſpecus vmbris obductos eſſe dixit: ideo phyſicè caligini rigidae epitheton addidit. Nigrorem enim, & frigus eiuſdem ſubſtantiae eſſe voluit Empedocles: ſicut in igne eiuſdem ſubſtantiae ſunt calor, & lux: nam vt lucido ſeſe tenebricoſum opponit, ſic calori frigidum. CRASSA CALIGO] Obductum, ac denſum aëra intelligit omni prorſus luce carentem, in quo nihil diſcerni poteſt: vnde διὰ τὸ ἀιδὲς orcum, ſiue Plutonē Ἅιδην vocauerunt. Eſt & μετάληψις quae à nobis tranſſumptio dicitur, per quam paſſim procedimus ad id, quod oſtēdere volumus, & ex rebus, quae praecedunt, ea quae ſubſequuntur, inſinuamus. Nam hîc craſſa caligo denſum aëra, denſus aër nigrorem, nigror tenebras, tenebrae verò ſpeluncam in praeceps profundam denotant. Lucretius, Lib. 1. Aen. Lib. 6.

Aſſiduè fuluae nubis caligine craſſa.

Et, —— *& craſſa voluit caligine fumum.* Ibid.

VNDE ANIMAE EXCITANTVR] Eſt in hoc verſu binarum, ternarumque conſonantium connexio, quae aſperum ſonum reddunt: ſunt quinque colliſiones, quae grandem faciunt orationem. Refert autem duos hoſce verſus Cicero non longò à tribus ſuperioribus interuallo: qui ſanè ſtyli, & ſententiae ſimilitudine eiuſdem Auctoris eſſe, atque hoc ordine ſcripti meritò poſſunt videri. Loquitur autem Poëta de manium nefaria inuocatione, quam Graeci νεκυομαντείαν vocant, vnde Necromantes ſunt dicti, qui magicis praeſtigiis à ſepulchris eliciebant mortuos. De qua re ſatis abundeq. ab Homero ſcriptū eſt. Heliodôrus in hiſtoria Aethiopica mirificè anus cuiuſdam magicas deſcribit artes, quo modo filij cadauer excitabat, loquiq. cogebat, à quo didicit omnia, quae mox ſibi euentura erant. Fatebatur Simon ille Magus, vt refert Romanus Clemens lib. II. ἀνεγνῶσθαι, pueri incorrupti, violenterq. necati animam cantaminibus ineffabilibus euocatam ſibi adſiſtere, ac praeſto eſſe, ſi quid fieri vellet. Refert Philoſtratus in vita Apollonij Tyanei, eum magicas praeſtigias abominantem ijs precibus Achillem ab inferis reuocaſſe, quas pro placandis Heroibus dicere Indorum Sacerdotes conſueuerunt. Ex Latinis, plura fortaſſe Laberius in fabula, cui nomen Necromantia fecit: & Lucanus qui ſcribit exanimes cadaue- λ. ἰδὺσσ. Lib. 4. Lib. 6.

ris artus vi carminum erectos ventura aperuisse fata —— APERTO OSTIO ALTEI ACHERVNTIS —] Euripides,

Lib. 6. — σκότου πύλας. Lucretius ad hunc fortasse locum respiciens,

Ianua ne his orci potiùs regionibus esse
Credatur postea: hinc animas Acheruntis in oras
Ducere fortè deos maneis infernè reamur.

Lib. 6. Virgilius, *Noctes atq. dies patet atri ianua Ditis.*

Ibid. Idem, *Vnum oro (quando hîc inferni ianua Ditis*
Dicitur)

Et in extremo quoq. Georg.

—— alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum.

Ostium autem, per quod ad orci fauces patebat accessus, persuasit sibi vetustas fuisse propter Baias inter Lucrinum lacum, & Auernum. Vnde orci ianitor à poëtis Cerberus dictus est. Sed & in locis pestilentibus Veteres orci ostium esse crediderunt. Vnde festiuè Plautus Trinum.

—— Acheruntis ostium in nostro'st agro.

Appellarunt quoq. orci ostium Manalem, vt ex Festo liquet. ALTEI] Profundi —— FALSO SANGVINE] Apparet, euocationes magicas non sine sanguine fieri solitas: siue, vt refert Augustinus, quia sanguinem amare Daemones dicuntur: siue quia, vt ait vetus Statij interpres, sanguis propriè videtur animae esse possessio, vnde exangues mortuos dicimus. Passim quidem, vt apud poëtas videre est, Veteres sanguine in caeremonijs euocandorum manium, aut libationibus vtebantur. Vnde Iphigenia apud Euripidem cùm Oresti fratri suo, qui sibi mortuus in somnis apparuit, parentare vellet, sanguinem montanae vitulae, Bacchiq. liquorem, & mel in terrã profudit. Virgilius facit Aeneam ijsdem rebus inferias Anchisae celebrantem hoc modo,

De Ciuit. Dei. Lib. 6.

Theb.

Lib. 5.

Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro.

Lib. 3. Idem rursus in instauratione funeris Polydori praeter vinum, lactis, & sanguinis meminit,

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras, animamq. sepulchro
Condimus ——

Sed tamen mihi suspectum videtur adiunctum illud, *falso*: ni fortasse innuere voluerit in eiusmodi sacris, multas simulatas res haberi pro veris. Dido apud Maronem in magicis operibus,

Lib. 4.

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Puto

Puto autem meliùs legi, *falso sanguine*: nam eodem epitheto alibi vsus est Ennius, In Cresphonte.

Neq. miserae lauère lacrumae salsum sanguinem.

Quod poëticè potiùs, quàm physicè dictũ arbitror. Sudor enim certè salsus est: sanguis autem ferè ad dulcedinem propiùs accedit, nisi angoribus animi, aut exercitationibus incaluerit. —— IMAGINES MORTVORVM.] Necyomantia, vel Necromantia (nam vtroq. modo dicitur) est, cùm ipsa cadauera excitari, & futura praedicere videntur. Cùm verò manes, inferorumq. vmbrae euocantur, ea Sciomantia propriè appellatur. Sed Necyomantiae nomen omnes magicae artis complectitur species. Eas imagines mortuorum Lucretius, & deinde Virgilius dixerunt, Lib. 4.

—— *Simulacraq. luce carentum.* Lib. 4. Georg.

Alibi Virgilius,

—— *vmbraeq. silentes,* Lib. 4.

innuens inferorum locum vmbrarum plenum esse: nam non multò post ait, *Vmbrarum hic locus est* —— Lib. 6.

Noster verò totidem verbis expressit Homericum illud — εἴδωλα καμόντων. Videntur posuisse animas imaginibus speculorum non dissimiles, quae quamuis nostram referant speciem, ac motus, actionesq. imitentur, corporeae tamen naturae, quae tactui subiaceat, expertes omnino sunt. Vnde Virgilius, Iliad. ψ. Lib. 6.

Et ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat, volitare caua sub imagine formae.

Sequitur Euripides,

Πολύδωρος Ἑκάβης παῖς γεγὼς τῆς Κισσέας.

Non exstat huius versus Ennij traductio: Seruius tamen illud Maronis explicans, Lib. 7.

—— *nec face tantùm*
Cisseis praegnans igneis enixa iugales,

sic memorat, *Regina Hecuba filia fuit secundum Euripidem Cissei, quem Ennius, & Pacuuius sequuntur. Nam Homerus Dymantis dicit.* O MAGNA TEMPLA CAELITVM,] Varro affert hunc locum ex Hecuba: sed non memorat, cuius Poëtae sit. Nos Ennij esse arbitramur. Turnebus asserit, Ennium hîc vertisse illud Euripidis,

Αἰθέρ' ἀμπτάμενος οὐράνιον,
Ὑψιπετὲς εἰς μέλαθρον, ——

Quod mihi non videtur, nam nihil (vt aiunt) ad rhombum. Sunt enim ea Polymnestoris ambigentis secum, quò se verteret, aut quorsum ferretur, num peruolet aetheream plagam sublime ad atrium,

Porrò

Porrò his Ennianis meliùs respondere arbitramur Graeca quae è regione adscripsimus: quamuis nudis Euripidis verbis Ennius addiderit ornamenta. HAEC TV ETSI PERVORSE] Loquitur ad Vlyssem Hecuba, eumq. rogat, vt à Graecorum exercitu impetret, ne filia vt victima immoletur: quádoquidem ipse apud Graecos plurimùm auctoritate polleat, qua facilè id persuadere possit. Quamuis enim quae dicuntur, eadem sint, tamen plus in ore virorum clarorũ habent energiae, quàm si ab obscuris proferantur. Agellius vbi hunc refert locum, *Hos versus*, inquit, *Q. Ennius cùm eam Tragoediã verteret, non sanè incommodè aemulatus est*. Sed paullò pòst ostendit, non satis sibi facere Enniũ reddentẽ *ἀντὶ ἀδοξούντων* ignobiles, & *ἀντὶ δοκούντων*, opulentos. Nam ait neq. omnes ignobiles *ἀδοξοῦσι*, neq. omnes opulenti *δοξοῦσι*. Sed quoniam opulenti.& ignobiles non è diametro repugnant, cùm etiam & ignobiles passim opulenti sint: ac ratio insuper trochaici septenarij dictionem *opulenti* non admittat, Alciati sequens sententiam existimo pro *opulenti*, *opinati* reponendum esse. Videntur enim Veteres, opinatos pro magnae opinionis, existimationisq. hominibus vsurpasse. Vnde apud Agellium opinatissimi auctores sunt, qui maiores omni exceptione habentur. Quare immeritò Poëta noster reprehenditur, cùm rectè *δοκοῦντες* opinatos, non opulentos interpretatus sit. MISERETE ANVIS,] Ἀρχαϊσμοί. Veteres quartae inflexionis gignẽdi casum, praeter notam in vs terminationem etiam per i,& per is, proferebant, vt Senati,& Senatuis. Sisenna. lib. IV. Hist. *Lucius Calpurnius Piso ex senatuconsulto duas nouas tribus. C. Fannius Cons. contra C. Gracchum Senatuis consulta.* Sic fructi, & fructuis. Terentius Adelph.

Nunc exacta aetate hoc fructi pro labore fero.

Vbi Helenius Acron, *& huius fructuis, & Senatuis Veteres extulerunt.* Nonij autem exemplaria pro, *anuis* habent *manus*, vbi fortasse anus erat, & prima litera oscitanter irrepsit. Ianus Palmerius legit, *mei anus* Consternatae verò mulieris impetum, praeq. dolore amentis concitata quidem, ac dissoluta verborum compositione describit. DATE FERRVM QVI] Videtur hunc locum adumbrasse Cicero, vbi ait in Epist. *Vbi non sis, qui esse consueueris, nihil est, quòd velis viuere.* Prae dolore saepe eò impotentiae deueniunt mortales, vt vltro mortem deposcant. Hinc Euryali mater apud Virgilium,

Lib. 9. *Figite me, si qua est pietas, in me omnia tela*
Conijcite ò Rutuli: me primam absumite ferro.

—— ANIMA PRIVEM] Ciceroni, atq. Lucretio *priuare vita* familiaris locutio. SENEX SVM,] Παῖδες à seruili aetate. Sunt

haec à Talthybio publico Graecorum exercitus ministro, quasi stupore affecto prolata. Cùm enim ei demandatum esset, vt Hecubae Polyxenae mortem nunciaret, eamque accerseret ad filiae corpus sepeliendum, offendit illam prae dolore in puluere abiectè cubantem: cumque opulentissimam quondam Troiae Reginam tam miserè de gradu deiectam, ac vndique fortunae vulneribus confectam vidisset, multa tragicè de fortunae inconstantia conquestus subdit, se quidem senem esse, priusque mortem exoptare, quàm in turpem aliquā fortunam incidere. —— EVENAT] Eueniat. VIDE, HINC MEAE] Πάθος à corporis habitu. Ab eodem haec quoque pronunciantur: qui cùm ab Hecuba rogaretur, vt ordine exponeret, quonam pacto Polyxena mactata sit, duplices sibi, ait, eius filiae commiseratione excitari lacrymas, alteras quidem spectando, dum ad sepulchrum caederetur, alteras verò nunc commemorando. LACRVMAE] A Graeco δακρύω, hoc est lacrymor, fit δάκρυμα: vnde δ, in λ mutato, lacruma. ETSI IN SEGETEM] Cicero in II. Tusc. quaest. *Nullum verò* inquit, *id quidem argumentum est. Nam vt agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur, falsumq́ est illud, ac improbè, Et si in segetem &c.* ex Graecorum Euripidis collatione cognouimus hos versus ex sua ipsius Hecuba esse, & inde Ennianos esse suspicati sumus. Sunt autem haec verba ab Hecuba prolata, postquam ei de filia nunciatum est, quàm forti animo, atque intrepido mortem occubuit. Quorum sensus est apud Euripidem, nequaquam admiratione dignum esse, si mala terra desuper clementi caelo fota, bonam producit segetem. Bona verò destituta, quibus ei opus erat, malum edit fructum. Seges hîc pro aruo posita est — NIMIVM BONEI EST,] Ὀξύμωρον. Cic. *Si tacent, satis dicunt*. Virg. Lib. II.

—— *sequiturque sequentem.*

Terentius Eunucho,

—— *nil cùm est, nil desit tamen.*

Cicero differens in II. de Finibus contra Epicureorum opinionem, qui summam voluptatem in dolorum omnium vacuitate positam esse volebant, ait, *Non enim si malum dolor est, carere eo malo satis est ad benè viuendum: hoc dixerit potiùs Ennius, Nimium bonei est, cui nihil est mali.* Deinde addit, *Nos beatam vitam non depulsione mali, sed adeptione boni iudicemus*. Non indicat tamen ex qua Tragoedia hic locus petitus sit: sed ex hac fabula esse propter Graecae Euripidis sententiae similitudinem arbitramur. Quod etiam Muretus diligenter obseruauit in Variarum Lectionum libris. VNDANTEM SALVM —] Lib. 5. Hecuba, cognita Polydori caede, dum ab ancilla quaereret, vtrum illum eiectum à marinis vndis offenderit: an lethali iaculo necatum, cap. 3.

respondit, in arenam maris aestum (quod vndantem salum Noster est interpretatus) cadauer proiecisse. Virgilius,

Lib. 1. Aen. *Perq. vndas superante salo* ——

Obseruat Marcellus hîc, ab Ennio praeter notam cõsuetudinem masculino genere salum positum. Σάλον verò Graeci vndarum iactationem appellant. NVNQVAM SCRIPSISTIS,] Constat ex Marcello hos versus & Ennij esse, & ex Hecuba. Apud Graecum tamen nihil tale inuenitur. Vnde patet de suo addidisse Ennium. Videntur autem Hecubae verba esse, quae, viso Polydori cadauere, per conuersionem ad legislatores rebatur, quòd nullae poenae constitutae essent, quibus singulariter afficeretur, quicunque parentem, aut hospitem necasset. Quae crimina paria esse videntur ex illo Flacci loco,

2. Car. Od. 13.

Illum & parentis crediderim sui
Fregisse ceruicem, & penetralia
Sparsisse nocturno cruore
Hospitis ——

Solon interrogatus, quare in parricidas nullam legem constituisset, respondit, Διὰ τὸ ἀπελπίσαι. — PERBITERET] Periret, vt exponit Nonius. Vtrunq. enim verbum à praepositione, & verbo idem significante compositum est: nam apud Veteres *betere* ire significat, & hinc *perbetere* pro perire. Plautus Captiuis,

Qui per virtutem perbitat, non interit.

QVAE TIBEI IN CONCVBIO] Hecuba cùm cognouisset filium tam crudeliter interemptum, inque vndas proiectum, Agamemnonis implorat opem ad vlciscendum Polymnestorem: quod vt exoret, commemorat ei amores, suaues noctes, dulcissimosque Cassandrae complexus (ea enim Regi in praedae distributione contigerat) cuius frater à nefario homine tam inhumaniter necatus esset. Hoc multis verbis Euripides: Noster parciùs, & verecundiùs. Etenim rem parum honestam, quae amantium conglutinat animos, vt sint δύο σώματα καὶ μία ψυχή honestis obtegit verbis. MOREM GERIT] Idem ferè apud Terent. Andr.

Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.

Lib. 4. Aen. Virgilius, —— *fuit aut tibi quicquam*
Dulce meum ——

Olymp. Ode. 1. Similis est illa Pelopis precatio ad Neptunum apud Pindarum,

—— φίλα ——
Δῶρα Κυπρίας ἄγ' ἔτι
Ποσείδαον ἐς χάριν
Τέλλεται ——

IVPPITER TIBEI] His porrò verbis nihil in Graeco est, quod respon-

respondeat. Arbitror ab Hecuba esse pronunciata: quae postquam poenas sumpsit de Polymnestore (quod auidissimè exoptauerat, quãuis in miserrimo statu essent res suae, & filijs, ac regno orbata, captiuaq; esset) Ioui gratulatur ob eam vindictam. HEV ME MISERAM] Haec etiam à Nostro addita videntur, & ab Hecuba eadem dici. PERGVNT LAVERE SANGVEN SANGVINE.] *Lauere*, & *sanguen*, ἀρχαϊσμοί. Accius Amphitryone,

Cum patre paruos patrũ hostificè sanguine sanguen † biscere suo. viscere.

Idem Aeneadis, vel Decio,

Patrum hostili fusum sanguen sanguine.

Varro Satyra, quae inscribitur Cosmoterine περὶ φθορᾶς κόσμου,

Africa terribilis contrà concurret Iberis,
Ac gens Aeneae miscebit sanguine sanguen.

Virgilius Ennium ferè imitatus, Georg. 3.

— *lauit ater corpora sanguis.*

Apud eundem Nonium in *lauit* hic Ennij versus deprauatè legitur, qui ex altero eiusdem Auctoris loco emendari potest.

*

ΕἸ ΜΗ΄ΤΙ τῶνδ᾽ ἔρξαιμι τοὺς ἐπαιτίους,
Ξύντ᾽ εἰ δικαίως, εἴτε μὴ, κρῖνον δίκην.
Πράξας γὰρ ἐν σοὶ πανταχῆ τάδ᾽ αἰνέσω.

*

Σιγᾷν ἀρήγει, καὶ μαθεῖν θεσμοὺς ἐμούς,
Πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν αἰανῆ χρόνον,
Καὶ τῶνδ᾽ ὅπως ἂν εὖ καταγνωσθῇ δίκη.

*

—— ἔνθεν ἔστ᾽ ἐπώνυμος
Πέτρα, πάγος τ᾽ Ἄρειος ——

*

Νικᾷ δ᾽ Ὀρέστης, κἂν ἰσόψηφος κριθῇ.
Ἐκβάλλεθ᾽ ὡς τάχιστα τῶν χέων πάλους.

*

NISI patrem materno sanguine exanclando vlciscerem. Non. Exā. clare.

Id ego aequom aptiùs fecisse expedibo, atq. eloquar. Idē Expedibo.

*

— tacere opino esse optumum, Idem Opino.

† noueris. Vt pro viribus sapere, atq. fabulari tutè † nouerint.

*

Areopagiticam ea de re vocant petram. Varro lib. 6. de Lin. Lat.

*

Al. Dico vicisse: Dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite. Non. Facessere.

EXPLICATIO.

EX Aeschylo fabulam hanc vertisse Ennium, duo postremi loci faciunt, vt mihi certiùs persuadeam, qui apertiùs quàm duo alij superiores sunt ex Graecis explicati. Nam potiùs mentē, quàm Aeschyli verba referre videntur. Eius igitur fabulae ὑπόθεσις haec est. Orestes post Agamemnonis patris caedem, vt à Pyrandro relatum est in IV. Rerum Peloponnesiacarum, apud Strophium enutritus, postquam adoleuit, quò patris mortem vlcisceretur, Aegisthum, matremq́ Clytemnestram adulteros, qui illum de medio sustulerunt, interfecit. Vnde Accius in fabula, quam Aegisthum inscripsit, de Oreste ait,

Quòm manus materno sordet sparsa sanguine.

Qui post perpetratum parricidium insania captus est, qua, mirisq. modis exagitari coepit, vt ab Hellanico Lesbio proditū est in I. Rer. Aeolicar. Apollinis tandem monitu Athenas venit: cumq. illico Mineruam adorasset Deae consilio Diris se se iam exsoluit, Argosq́, inde reuersus est. De quo Virgilius, Lib. 4.

Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris
Cùm fugit, vltricesq́. sedent in limine Dirae.

Cicero de eodem Mineruae suffragijs absoluto, *Itaq. hoc, iudices, non sine caussa fictis fabulis doctissimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui patris vlciscendi caussa matrem necauisset, variatis hominum sententijs, non solùm diuina, sed etiam Deae sapientissimae sententia liberatum.* Pro Milone. Quoniā verò Furias Palladis ope placauit Orestes, eas Eumenides à benignitate, & māsuetudine appellauit. Innuit hoc Sophocles in Oedipo Coloneo, cùm benignas appellat, quòd se supplicem seruauerint,

ὥς σφας καλοῦμεν Εὐμενίδας, ἐξ εὐμενῶν

Στέῤῥων δέχεσθαι τὸν ἱκέτην σωτήριον.

Aut verò Eumenides dictae sunt *εὐφημισμοῦ ἕνεκα*, quòd bona ominētur Hae praeterea siue ab indignatione, & commotione vehementi, siue à mentis lite, Erinnyes quoq. dictae sunt. Latini eas Furias, vel quia stimulis mentem feriant, vel quia facinorosi scelerum conscientia, furoreq. vexentur. Ijdemq. Diras quasi Deorum iras appellarunt. Infernorum iudicum ministrae esse dicuntur, quae sontes perpetuò deuexent. Phornutus ait, igne, & flagello eas impios insequi: earūq. comites esse terrorem, pauorem, & insaniam. Ouidius,

Eumenides tenuêre faces ——

Lib. 6. Aen. Virgilius, *Continuò sontes vltrix accincta flagello*

Tisiphone quatit insultans ——

Quid verò earum nomine Poëtae intelligere voluerint, declarat Cicero in Orat. pro Rosc. Amer. *Nolite*, inquit, *putare*, *quemadmodum in fabulis saepenumero videtis*, *eos*, *qui aliquid impiè*, *sceleratèq. commiserint, agitari, & perterreri Furiarum taedis ardentibus. Sua quemq. fraus, & suus terror maximè vexat.* Idem non longè pòst, *Hae sunt impijs assiduae, domesticaeq Furiae*, *quae dies noctesq. parentum poenas à consceleratissimis filijs repetant.* Rursus I. de Leg. *Agitant, & insectantur impios Furiae nō ardentibus taedis, sicut in fabulis: sed angore conscientiae. Nullus enim videtur esse testis inferior, nullus tortor saeuior, aut carnifex truculentior, quàm mens ipsa mali conscia.* Caeterùm Lampridius ait, Orestem se purificasse apud tria flumina circa Hebrum, & Orestam vrbē condidisse, quam saepe cruentari hominum sanguine necesse esset. Varro Satyram è Menippeis hoc eodem nomine inscripsit. NISI PATREM] Apud Aeschylum legitur, quòd Orestes, vbi exponit factum Mineruae, ait, Loxiam etiam maternae caedis caussam sustinere, qui respondēs ipsius animum affecerat doloribus, quorum stimuli nunquam cessassent: nisi auctores paternae caedis esset vltus. Sic igitur Graecus Poëta,

Ἔκτεινα τὴν τεκοῦσαν, οὐκ ἀρνήσομαι,
Ἀντικτόνοις ποιναῖσι φιλτάτου πατρός.
Καὶ τῶνδε κοινῇ Λοξίας ἐπαίτιος,
Ἄλγη προφωνῶν ἀντίκεντρα καρδίᾳ.

Non negauit, se occidisse matrem, sed numine auctore fecisse: nec iniuria, quando illa ipsius patrem dolo necauerat. Quod Electra apud Euripidem his verbis expresit,

Φοίβου δ' ἀδικίαν μὲν τί δεῖ κατηγορεῖν;
Πείθει Ὀρέστην μητέρ', ἥ σφ' ἐγείνατο,
Κτεῖναι, πρὸς οὐχ ἅπαντας εὔκλειαν φέρον,
Ὅμως δ' ἀπέκτειν', οὐκ ἀπειθήσας θεῷ.

Ex eo loco videtur Demosthenes in Oratione cõtra Aristocratem ea sumpsisse, quae de hominis nece ab Atheniẽsium legum latoribus statuta sunt, cùm ait, *Λογιζόμενοι δ' ὅτι μητέρα Ὀρέστης ἀπεκτονώς, ὁμολογῶν, θεῶν δικαστῶν τυχὼν, ἀποφυγγάνει, νομίσαι δίκαιόν τινα εἶναι φόνον, οὐ γὰρ ἂν τάγε μὴ δίκαια θεοὺς ψηφίσασθαι:* hoc est, Cùm autem considerassent Orestem, se matrem occidisse confiteri, ac Dijs immortalibus iudicibus crimine absolutum, statuerunt non omnem caedem esse iniustam, nõ enim Deos iniustè aliquid esse pronunciaturos. — EXANCLANDO] Effundendo, vt exponit Marcellus. ID EGO AEQVOM] Coniunxi hunc versum cum antecedente, Graecorum continuatione monitus. Nam Orestes Apollinis persuasione Palladis amplexans simulachrum, pollicetur, sese, quaecunq. tandem ab ea lata esset sententia, rem vbiq. non sine summis eius laudibus praedicaturum. Laudandi enim significatio, & vis in verbis, *Expedibo*, &, *Eloquar*, inesse videtur. Aeschylus fusiùs extulit sententiam: Ennius verò vt simpliciùs, sic etiam obscuriùs. APTIVS FECISSE] Ita lego, quamuis mihi aliquantulum suspectum sit, hunc versum non esse Ennij integrum: nam in vetusto Nonij libro habetur hic locus. *Enn. Eumenid. Id ego aequõ. Actius fecisse*, in alio *Accius*, vt fit Acc.* Fidicinis. — TACERE OPINO] Sunt haec Mineruae verba ad praeconẽ, à quo iubet exercitum conuocari, fieriq. silentium, vt eius exaudiantur leges. Ennius, *Σιγᾶν ἀρήγει*, & vltimum versum, caeteris omissis, expressit. Vbi fuerit operaepretium animaduertere, quod Graecè dicebatur, *τῷδ'* subaudiendo *δικαστηρίῳ*, vel quid eiusmodi, Latinè redditum, tutè. *εὖ καταγνῶναι δίκην*, pro viribus sapere, ac fabulari. Obscurè sanè: sed haud quidem ab re. Nam qui rectè sapit, ac fabulatur, vt ius est, agit, loquiturq. AREOPAGITICAM] Satis quidem feliciter Scaliger hoc modo Varronis locum correxit, qui prodigiosis priùs mendis erat conspersus. Sed Hieronymus Aquiuiuus Hadrianorum Regulus nostri seculi decus ex eiusdem Varronis scripturae vestigijs hoc senario Aeschyli sententiam dilucidè explicauit,

Areopagum inde eam dixêre petram.

Vbi rectè quidem pro, *Areopagitae quid*, *Areopagum inde*, fecit explicans Graecam Aeschyli vocem *ἔνθεν*, & pro *dedêre*, *dixêre* reposuit. Est igitur Areopagus, vt ipse inquit Varro, Athenis locus, vbi Marti sacrificabatur: à quo petra illa nomen sortita est. Confirmatur id verbis Chori huius ipsius fabulae. Martem verò *Ἄρην* ab *ἀναιρεῖν*, hoc est à destruendo dictum esse, exponit Chrysippus. Sed referenda sunt verba Pausaniae, quae rei, qua de agimus, aliquid afferant luminis. Ita igitur ille in Atticis, *καθὸ καὶ ὁ Ἄρειος πάγος. ἔστι δὲ Ἄρειος πάγος καλούμενος, ὅτι πρῶτος Ἄρης ἐνταῦθα ἐκρίθη. καί μοι καὶ ταῦτα δεδήλωκεν ὁ λόγος, ὡς Ἁλιρρόθιον ἀνέλοι.*

ἀνέλοι. καὶ ἐφ' ὅτῳ κτείνειε. κριθῆναι δὲ καὶ ὕστερον Ὀρέστην λέγουσιν ἐπὶ τῷ φόνῳ τῆς μητρός. καὶ βωμός ἐστιν Ἀθηνᾶς Ἀρείας, ὃν ἀνέθηκεν ἀποφυγὼν τὴν δίκην. Quae ita vertit Romulus Amasaeus, *Quae verò vrbis regio Areopagus dicitur, inde nomen accepit, quòd eo in loco ab initio Mars capitis caussam dixerit. Nam & Halirrhothium ab eo occisum, & qua de caussa, antè exposuimus. Eodem verò in loco Oresti de matris caede iudicium est constitutum. Exstat adhuc Mineruae Areae (idest, deprecatricis) ara: quam Orestes iam absolutus dicitur dedicasse.* Ferunt aliqui, post patratum facinus Oresti diem indictam esse apud Areopagitas ab Erinnybus scelerum vltricibus, vt tradit Nymphodorus Syracusius. Dionysiocli verò placet, à Tyndaro Clytemnestrae parente in iudicium vocatum. Ab vtroq. autem dissentit Amorgius Simonides, qui vult ab Erigone Aegisthi, & Clytemnestrae filio id factum esse. In quo iudicio cùm ex vtraq. parte aequa lata essent suffragia, absolutus est. Hoc verò iudicium in duobus scyphis HS XII. aestimatis Zopyrus caelauit. DICO EGO VICISSE ORESTEM] Mineruae verba sunt, Orestē absoluentis, eumq; victorem pronunciantis: cuius factum, vt inquit Paterculus, à Dijs comprobatum apparuit spatio vitae, imperijq. felicitate: quippe vixit annos XC. regnauit LXX. Noster autem Graeco breuiùs, & significantiùs. Hîc enim non tantùm vicisse Orestem decernit Dea, sed addit, vt quod decreuerat, exsequatur. VOS AB HOC FACESSITE] His verbis imperiosè abigit Furias, quae illum exagitabant. Pacuuius Teucro,

Facessite hinc omnes, parumper tu mane.

Q. ENNII FRAGMENTVM EX DVLORESTE.

Non. Cō. ciere. EXTEMPLO † Aegisthi fidem nuncupantes concIebant populum. † al. Egisti,

EXPLICATIO.

TAM multa ab vtriusq. linguae scriptoribus de Oreste dicta sūt, vt superuacaneum sit ea referre. Dicam tamen, quae ad vnius huius fragmenti explicationem attinent, ex Hygino, qui ait, *Orestes Agamemnonis, & Clytemnestrae filius postquam in puberem aetatem venit, studebat patris sui mortem exsequi. Itaq. consilium capit cum Pylade, & My-*

& Mycenas venit ad matrem Clytemnestram; dicitq. se Aeolium hospitem esse, nunciatq. Orestem esse mortuum, quem Aegisthus populo necandum demandauerat. Ac id fortasse verba illa, *conciebant populum*, significabant. Quae verò ad reliquam fabulam spectant, ex eodem peti possunt. — FIDEM NVNCVPANTES] Hîc *nuncupare* positum pro, inclamare. Miror Scaligerum hûc versum afferre ex Pacuuij Duloreste: qui tametsi huius nominis fabulam scripserit, clarè tamen ex Nonio liquet, hunc versum Ennij esse. Naeuius hanc etiam scripsit fabulam, vt ex VI. Varr. lib. de Ling. Lat. apparet.

Q. ENNII FRAGMENTA EX ERECHTHEO.

QVIBV' nunc aerumna mea libertatem paro? Agell. lib. 6. cap. 16.
Quibu' seruitutem mea miseria deprecor? Non. Deprecor.

Arma rigent, horrescunt tela — Macr. lib. 16. cap. 4.

— lapideo
Sunt corde multei, quos non miseret neminis: Fest. Neminis.

EXPLICATIO.

DVO maximi Tragicae poëseos coryphaei fabulâ Erechthei nomine inscriptam ediderunt, Sophocles quidem, cuius hic solus, quòd hactenus sciam, superest versus, qui à Stobaeo refertur, Ser. 57.

Ναῦς ἡ μεγίστη κρεῖσσον, ἢ μικρὸν σκάφος,

& Euripides, cuius apud eundem, & alios pleriq. adducuntur loci, ex quibus quàm illa fuerit sublimis, grauisq. sententiarum pondere, licet conijcere. Ennium autem ab Euripide potiùs vertisse arbitror, à quo plurimas comperimus trâstulisse. Fabulae verò quod fuerit argumentum, ex sequentibus poterit cognosci.

Demosthenes in Epitaphio.

Ἤιδεσαν ἅπαντες Ἐρεχθεῖδαι τὸν ἐπώνυμον αὐτῶν Ἐρεχθέα, ἕνεκα τοῦ σῶσαι τὴν χώραν, τὰς αὑτοῦ παῖδας, ἃς Ὑακινθίδας καλοῦσιν, εἰς πρόδηλον θάνατον δόντα ἀναλῶσαι. αἰσχρὸν οὖν ἡγοῦντο τὸν μὲν ἀπ' ἀθανάτων πεφυκότα πάντα ποιεῖν ἕνεκα τοῦ τὴν πατρίδα ἐλευθερῶσαι, αὐτοὶ δὲ φανῆναι θνητὸν σῶμα ποιούμενοι περὶ πλείονος, ἢ δόξαν ἀθάνατον.

Lycur-

Lycurgus in oratione contra Leocratem,

φασὶ γὰρ Εὔμολπον τὸν Ποσειδῶνος καὶ Χιόνης μετὰ Θρᾳκῶν ἐλθεῖν, τῆς χώρας ταύτης ἀμφισβητοῦντα. τυχεῖν δὲ καὶ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους βασιλεύοντα Ἐρεχθέα, γυναῖκα ἔχοντα Πραξιθέαν τὴν Κηφισοῦ θυγατέρα. μεγάλου δὲ στρατοπέδου μέλλοντος αὐτοῖς εἰσβάλλειν εἰς τὴν χώραν, εἰς Δελφοὺς ἰὼν ἠρώτα τὸν θεὸν τί ποιῶν ἂν νίκην λάβοι παρὰ τῶν πολεμίων. χρήσαντος δ' αὐτῷ τοῦ θεοῦ, τὴν θυγατέρα εἰ θύσειε πρὸ τοῦ συμβαλεῖν τῷ στρατοπέδῳ, κρατήσειν τῶν πολεμίων. ὁ δὲ τῷ θεῷ πειθόμενος, τοῦτ' ἔπραξε, καὶ τοὺς ἐπιστρατευομένους ἐκ τῆς χώρας ἐξέβαλε. διὸ καὶ δικαίως ἄν τις Εὐριπίδην ἐπαινέσειεν, ὅτι τά τ' ἄλλ' ὢν ἀγαθὸς ποιητὴς, καὶ τοῦτον τὸν μῦθον προείλετο ποιῆσαι. ἡγούμενος κάλλιστον ἂν γενέσθαι τοῖς πολίταις παράδειγμα τὰς ἐκείνων πράξεις. πρὸς ἃς ἀποβλέποντας, καὶ θεωροῦντας, συνεθίζεσθαι ταῖς ψυχαῖς τὸ τὴν πατρίδα φιλεῖν.

Apollodorus lib. III. Biblioth.

Καὶ πολέμου ἐνστάντος πρὸς Ἀθηναίους, καὶ Ἐλευσινίους, ἐπικληθεὶς ὑπὸ Ἐλευσινίων, μετὰ πολλῆς συνεμάχει Θρᾳκῶν δυνάμεως. Ἐρεχθεῖ δὲ ὑπὲρ Ἀθηναίων νίκης χρωμένῳ ἔχρησεν ὁ θεὸς κατορθώσειν τὸν πόλεμον, ἐὰν μίαν τῶν θυγατέρων σφάξῃ· καὶ σφάξαντος αὐτοῦ τὴν νεωτάτην, καὶ αἱ λοιπαὶ ἑαυτὰς κατέσφαξαν. ἐπεποίηντο γὰρ, ὥς ἔφασάν τινες, συνωμοσίαν ἀλλήλαις συναπολέσθαι. γενομένης δὲ μετὰ σφαγὴν τῆς μάχης, Ἐρεχθεὺς μὲν ἀνεῖλεν Εὔμολπον.

Plutarchus in Parallelis,

Ἐρεχθεὺς πρὸς Εὔμολπον πολεμῶν, ἔμαθε νικῆσαι, ἐὰν τὴν θυγατέρα προθύσῃ, καὶ συγκοινωνήσας τῇ γυναικὶ Πραξιθέᾳ, προέθυσε τὴν παῖδα. μέμνηται Εὐριπίδης ἐν Ἐρεχθεῖ.

Suidas in dictione, Παρθένοι,

Τὰς Ἐρεχθέως θυγατέρας οὕτως ἔλεγον, καὶ ἐτιμώρησαν δὲ τὸν ἀριθμὸν ἕξ. ἦν δὲ πρεσβυτάτη μὲν, Πρωτογένεια. δευτέρα δὲ, Πανδώρα. τρίτη, Πρόκρις. τετάρτη Κρέουσα, πέμπτη, Ὠρείθυια. ἕκτη, Χθονία. τούτων λέγεται Πρωτογένεια, καὶ Πανδώρα δοῦναι ἑαυτὰς σφαγῆναι ὑπὲρ τῆς χώρας, στρατιᾶς ἐλθούσης ἐκ Βοιωτίας. ἐσφαγιάσθησαν δὲ ἐν τῷ Ὑακίνθῳ καλουμένῳ πάγῳ ὑπὲρ τῶν Σφενδονίων. διὸ καὶ οὕτω καλοῦνται παρθένοι Ὑακινθίδες.

Cicero I. Tusc.

Clarae verò mortes pro patria oppetitae nō solùm gloriosae Rhetoribus, sed etiam beatae videri solent. Repetunt ab Erechtheo, cuius etiam filiae cupidè mortem expetiuerunt pro vita ciuium.

Idem III. De Nat. Deor.

Sed si sunt hi Dij, est certè Erechtheus, cuius Athenis & delubrum vidimus, & sacerdotem. Quem si Deum facimus, quid aut de Codro dubitare possumus, aut de caeteris, qui pugnātes pro patriae libertate ceciderunt? Quod si probabile non est, ne illa quidem superiora, vnde haec manant, probanda sunt. Atq. in plerisq. ciuitatibus intelligi potest, augendae virtutis gratia, quò libentiùs reipub. caussa periculum adiret optimus quisq. virorum for-

tium, memoriam honore Deorum immortalium esse consecratam. Ob eam enim ipsam caussam Erechtheus Athenis, eiusq. filiae in numero Deorum sunt.

Idem pro Sestio.

Mortem, quam etiam virgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiae pro patria contempsisse dicuntur.

Hyginus in Fabulis.

Erechtheus Pandionis filius habuit filias quatuor, quae inter se coniurarũt, si vna earum mortem obijsset, caeterae se interficerent. In eo tempore Eumolpus Neptuni filius Athenas venit oppugnaturus, quòd patris sui terrã Atticam fuisse diceret. Is victus cum exercitu, cùm esset ab Atheniensibus interfectus, Neptunus ne filij sui morte Erechtheus laetaretur, expostulauit, vt eius filia Neptuno immolaretur. Itaq. Otionia filia cùm esset immolata, caeterae fide data se ipsae interfecerũt. Ipse Erechtheus ab Ioue, Neptuni rogatu, fulmine est ictus. Idem Auctor sui oblitus, vbi memorat, qui filias suas occiderunt, ait, *Erechtheus Pandionis filius Colophoniam ex sortibus pro Atheniensibus: reliquae ipsius sorores ipsae se praecipitauerũt.*

QVIBV' NVNC] In vulgatis Nonij codicibus ita hic locus deprauatè habetur, *Ennius, Eripite ô cui nunc aerumnam, à libertate para quibus seruitutem meam miseram deprecor.* Aliqui ex coniectura pro, *Eripite ô cui*, reposuerunt, *Eripite ô ciues*. Sed in vetusto Fuluij codice legitur, *Ennius Erechtheo, cui nunc aerumnam*. Integri autem versus sunt apud Agellium, quorum collatione cum verbis, quae ex Nonio retulimus, videre licet, quàm tetris tenebris reliqua huius Poëtae obsita sint. Sunt autem verba haec, vt videntur, siue ab Erechtheo prolata, siue à Praxithea eius vxore. Quod magis probamus propter Euripideorum versuum similitudinem, quos infra adscribemus. Cuius filia cùm pro patriae salute esset immolanda, ad ciues illa conuersa ait, se sua ipsius aerumna, nempe filiae victima, patriae libertatem parare, suaq. miseria ab Atheniensibus seruitutem depellere. — DEPRECOR.] Amolior, depello, propulso, interpretatur Nonius. De cuius verbi significatione plura Agellius loco praedicto. Cicero de Anaxarchi constantia loquens, ait, *Qui cùm in manus Cyprij Nicocreõtis regis incidisset, nullũ genus supplicij deprecatus est.* Turnus apud Virgilium, *—— equidem merui, nec deprecor, inquit.* Ouidius, *Saepe precor mortem: mortem quoq. deprecor idem.* Statius, *—— lucemq. timent, lucemq. precantur.*

Lib. 2. Tusc. — Lib. 12. — 1. de Põto eleg. 2. — Lib. 7.

LAPIDEO SVNT CORDE MVLTEI,] In Pompeij fragmento nullum est Auctoris nomen, sed tantùm scriptũ est in Erechtheo. Quam fabulam cùm Latinorum nemo alius scripserit, non dubium est esse Ennij. Ait autem, eos prorsus stupidos esse, omniq. exu-

tos humanitate, qui nulla mouentur commiseratione. Quod hominum genus ferreos, adamantinos, & fibris corneis dicimus. In sacris literis saepe cor lapideum dicitur, cùm hominum durities exprobratur. Huc referri potest illud Nasonis,

Lib. 7. Met.

Hoc ego si patiar, tum me de tigride natam:
Tum ferrum, & scopulos gestare in corde fatebor.

Lib. 9. eiusdem. Idem rursus,

Nec rigidas silices, solidúmue in pectore ferrum,
Aut adamanta gerit ——

Lib. 1. Tibullus, —— *non tua sunt duro praecordia ferro*
Vincta, nec in tenero stat tibi corde silex.

Sed Enniana illa non sunt prorsus remota ab his Aeschyli, apud quem ita Chorus cum Prometheo loquitur,

Σιδηρόφρων τὲ, κἀκ πέτρας εἰργασμένος.
Ὅστις Προμηθεῦ, σοῖσιν οὐ συνασχαλᾷ
Μόχθοις. ——

QVOS NON MISERET NEMINIS] Plautus in Capt.

—— neminis.
Misereri certum est, quia mei miseret neminem.

Videtur Ennius Graecorum exēplo duabus vsus negationibus, apud quos vehementiùs negant. Atq. haec in reliquias Latinae Erechthei. Quoniam verò Graeca etiam aliquot fragmenta inueniuntur, quae si minus respondent Latinis, sunt tamen ex eadem fabula, fueruntq. certè Latina in Enniana, placet hîc ponere, quasi membra eiusdem corporis. Lycurgus igitur in Oratione antè commemorata, Atheniensibus ait, dignum esse Euripideos versus audire, in quibus Poëta Praxitheam matrem de puella immolanda loquentē induxit; in qua quidem Oratione videre licet animi magnitudinem Athenarum ciuitate dignam, & generosa Cephisi patris origine,

Τὰς χάριτας ὅστις εὐγενῶς χαρίζεται,
Ἥδιον ἐν βροτοῖσιν. οἱ δὲ δρῶσι μὲν,
Χρόνῳ δὲ δρῶσι, πολλῷ δυσγενέστεροι.
Ἐγὼ δὲ δώσω τὴν ἐμὴν παῖδα κτανεῖν.
Λογίζομαι δὲ πολλά. πρῶτα μὲν, πόλιν
Οὐκ ἄν τιν' ἄλλην τῆσδε βελτίω λαβεῖν.
Ἧ πρῶτα μὲν λεὼς οὐκ ἐπακτὸς ἄλλοθεν,
Αὐτόχθονες δ' ἔφυμεν. αἱ δ' ἄλλαι πόλεις,
Πεσσῶν ὁμοίως διαφοραῖς ἐκτισμέναι,
Ἄλλαι παρ' ἄλλων εἰσὶν εἰσαγώγιμοι.
Ὅστις δ' ἀπ' ἄλλης πόλεως οἰκίζει πόλιν,
Ἁρμὸς πονηρὸς ὥσπερ ἐν ξύλῳ παγείς,

Λόγῳ πολίτης ἐστὶ, τοῖς δ' ἔργοισιν οὔ.
Ἔπειτα τέκνα τοῦδ' ἕκατι τίκτομεν,
Ὡς θεῶν τε βωμοὺς πατρίδα τε ῥυώμεθα.
Πόλεως δ' ἁπάσης τοὔνομ', ἐν πολλοῖς δέμιν
Νόμοισι, τούτους πῶς διαφθεῖραι με χρή,
Ἐξὸν πρὸ πάντων μίαν ὑπὲρ δοῦναι θανεῖν;
Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα, καὶ τοὐλάσσονος
Τὸ μεῖζον, ἑνὸς μὲν οἶκος οὐ πλεῖον σθένει
Πταίσας ἁπάσης πόλεως οὐδ' ἴσον φέρει.
Εἰ δ' ἦν ἐν οἴκοις ἀντὶ θηλειῶν στάχυς
Ἄρσην, πόλιν δὲ πολεμία κατεῖχε φλὸξ,
Οὐκ ἂν μιν ἐξέπεμπον εἰς μάχην δορὸς,
Θάνατον προταρβοῦσ'. ἀλλ' ἔμοιγ' εἴη τέκνα,
Ἃ καὶ μάχοιτο καὶ μετ' ἀνδράσι πρέποι,
Μὴ σχήματα δ' ἄλλως ἐν πόλει πεφυκότα.
Τὰ μητέρων δὲ δάκρυ', ὅταν πέμπῃ τέκνα,
Πολλοὺς ἐθήλυν' εἰς μάχην ὁρμωμένους.
Μισῶ γυναῖκας αἵτινες πρὸ τοῦ καλοῦ
Ζῆν παῖδας εἵλοντο, καὶ παρῄνεσαν κακά.
Καὶ μὴν θανόντες γ' ἐν μάχῃ πολλῶν μέτα,
Τύμβον τε κοινὸν ἔλαχον εὔκλειάν τ' ἴσην.
Τῇ μῇ δὲ παιδὶ στέφανος, ἣ μία μόνη
Πόλεως θανοῦσα τῆσδ' ὕπερ δοθήσεται.
Καὶ τὴν τεκοῦσαν καὶ σὲ δύ' ὁμοσπόρους.
Ὡς ἔστι τούτων οὐχὶ δέξασθαι καλὸν,
Τὴν οὐκ ἐμὴν γε πλὴν φύσει δώσω κόρην
Θῦσαι πρὸ γαίας. εἰ γὰρ αἱρεθήσεται
Πόλις, τί παίδων τῶν ἐμῶν μέτεστί μοι;
Οὐκοῦν ἅπαντα γοῦν ἐμοὶ σωθήσεται,
Ἄρξουσί τ' ἄλλοι, τήνδ' ἐγὼ σώσω πόλιν.
Ἐκεῖνο δ' οὗ τὸ πλεῖστον ἐν κοινῷ μέρος,
Οὐκ ἔσθ' ἑκούσης τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἄτερ.
Προγόνων παλαιὰ θέσμιά τις ἐκβαλεῖ.
Οὐδ' ἂν τελείας χρυσέας τε Γοργόνος
Τρίαιναν ὀρθὴν στᾶσαν ἐν πόλεως βάθροις
Εὔμολπος οὐδὲ Θρᾷξ ἀναστέψει λεὼς,
Στεφάνοισιν οὐδαμοῦ τιμήσεται.
Χρῆσθ' ὦ πολῖται τοῖς ἐμοῖς λοχεύμασι,
Σώζεσθε, νικᾶτ'. ἀντὶ γὰρ ψυχῆς μιᾶς
Οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ τήνδ' ἐγὼ σώσω πόλιν.
Ὦ πατρὶς, εἴθε πάντες οἳ ναίουσί σε,

Οὕτω φιλοῖεν ὡς ἐγώ. καί γε ῥᾳδίως
Οἰκοῖμεν ἄν σε, κοὐδὲν ἂν πάσχοις κακόν.

*

Stob. Ser. 14. Φίλους δὲ τοὺς μὲν μὴ χαλῶντας ἐν λόγοις,
Κέκτησο. τοὺς δὲ πρὸς χάριν σὺν ἡδονῇ
Τῇ σῇ πονηρούς, κλεῖθρον εἰργέτω στέγης.

*

Idem Ser. 29. Ἐκ τῶν πόνων τοι τἀγαθ' αὔξεται βροτοῖς.

*

Idem Ser. 42. Καὶ τοὺς πονηροὺς μή ποτ' αὔξειν ἐν πόλει.
Κακοὶ γὰρ ἐμπλησθέντες, ἢ νομίσματος,
Ἢ πόλεως ἐμπεσόντες εἰς ἀρχήν τινα,
Σκιρτῶσιν † ἀδόκητ' εὐτυχησάντων δόμων. † ἀδίκως εὐτυχήσαντες δόμῳ.

*

Idem Ser. 49. Ὀλίγους ἐπαινῶ μᾶλλον ἢ πολλοὺς κακούς.

*

Idem Ser. 52. Ὡς σὺν θεοῖσι τοὺς σοφοὺς κινεῖν δόρυ
Στρατηλάτας χρή, τῶν θεῶν δὲ μὴ βίᾳ.

*

Idē. ibid. Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν.

*

Idē ibid. Μισῶ δ' ὅταν καὶ χθονὸς στρατηλάτης,
Μὴ πᾶσι † πάντων προσφέρῃ μειλίγματα. † πάντως.
Τοῖς πράγμασι γὰρ οὐχὶ θυμοῦσθαι χρεών.
† Μέλλει οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς οὐδὲν ἀλλ' οὐ τυγχάνον, † μέλει.
Τὰ πράγματ' ὀρθῶς ἢν τιθῇ, πράσσει καλῶς.

*

Idem Ser. 53. Ἀρκείτω μοι μίτον ἀμφιπλέκειν ἀράχναις,
Μετὰ δ' ἡσυχίας πολιῷ γήρᾳ συνοικοίην,
Ἀείδοιμι δὲ στεφάνοις κάρα πολιὸν στεφανώσας.
Θρηΐκιον † πελταν πρὸς ἀθλιῶν, † forte ποιητὰν, pro ποιητήν, aut παιᾶνα.
Περὶ κίοσιν ἐγκρεμάσας θαλάμοις,
Δέλτων τ' ἀναπτύσσοιμι γῆρυν, ἂν σοφοὶ κλέονται.

*

Idem Ser. 77. Οὐκ ἔστιν οὐδὲν μητρὸς ἥδιον τέκνοις.
Ἐρᾶτε μητρὸς παῖδες, ὡς οὐκ ἔστ' ἔρως
Τοιοῦτος ἄλλος, οἷος ἥδιον ἐρᾶν.

*

Idem Ser. 89. Ἔχειν δὲ πειρῶ, τοῦτο γὰρ τό τ' εὐγενὲς,
Καὶ τοὺς γάμους διδῶσι τοὺς πρώτους † ἔχειν. † ἀεί.
Ἐν τῷ πένεσθαι δ' ἔστιν ἥ τ' ἀδοξία,
Κἂν ᾖ σοφός τις, ἥ τ' ἀτιμία † βίου. † μέγας.

*

Ἄδικος

Α᾽δίκως δὲ μὴ κτῶ χρήματ᾽ ἂν βούλῃ πολὺν — Idem Ser 92.
Χρόνον μελάθροις ἐμμένειν. τὰ γὰρ κακῶς
Οἴκους εἰσελθόντ᾽ οὐκ ἔχει σωτηρίαν.

*

Τὰς οὐσίας γὰρ μᾶλλον, ἢ τὰς ἁρπαγὰς — Idē ibid.
Τιμᾶν δίκαιον. οὔτε γὰρ πλοῦτος ποτὲ
Βέβαιος ἄδικος ——

*

Ο᾽μιλίας δὲ τὰς γεραιτέρας φίλει. — Idem Ser. 114.
Α᾽κόλαστα δ᾽ ἤθη, λαμπρὰ συγγελᾶν μόνον,
Μίσει. βραχεῖα τέρψις ἡδονῆς κακῆς.

*

Αἰθιοπίαν νὶν ἐξίσωσας ἐπὶ χθόνα. — Steph. de Vrb. in Αἰθίοψ.

*

Εὕδουσιν ἐν ἀστεγάστῳ πέδῳ, πηγαῖς δ᾽ οὐχ ὑγραίνουσι πόδας. — Clé. Alex. 6. Strom.

*

Αἰδοῦς δὲ αὐτὸς δυσκρίτως ἔχω πέρι,
Καὶ δεῖ γὰρ αὐτῆς, κἄστιν οὐ κακὸν μέγα. — Idē ibid.

*

Q. ENNII FRAGMENTA EX CRESPHONTE.

INIVRIA abs te afficior indigna, pater, — Auctor ad Heren. lib. 2.
Nam si improbum Cresphontem existimaueras:
Cur me huic locabas nuptijs? sin est probus,
Cur talem inuitum inuitam cogis linquere?
Nulla te indigna, nata, afficio iniuria:
Si probus est, bene te locaui: sin est improbus,
Diuortio te liberabo incommodis.

*

—— duxi probum, — Ibidem.
Erraui, post cognoui, fugio cognitum.

*

Duxit vxorem sibei liberûm quaesendûm caussa. — Fest. Quaeso.

*

ἀλφεαι-σμός. Audis, atq. auditis, hostimentum adiungito. — Idem Re. dhostire.

*

An inter se sortiunt vrbem, atq. agros? — Non. Sortiunt.

Opie

Idem Nitidant. O pie eam secum aduocant, eunt ad fontem, nitidãt
corpora.

Agell. lib. 6. cap. 16. Ego quom meae vitae parcã, letũ inimico deprecor.

Auctor. ad Herén. lib. 2. Eho tu, Dij, quibus est potestas motus superûm, atq.
inferûm,
Pacem inter se se cõciliant, conferunt concordiam.

Macr. lib. 6. cap. 2. Neq. terram inijcere, neq. cruenta
Conuestire mihi corpora licuit,
Neq. miserae lauere lacrumae salsum sanguinem.

Cic. 1. Tusc. Nam nos decebat, coetus † celebranteis domum
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
Humanae vitae varia reputantes mala.
At qui labores morte finisset graueis,
Omneis amicos laude, & laetitia exsequi.

† celebrantis.

EXPLICATIO.

CResphontes Aristomachi filius, qua arte, quaue astutia Aristodemi filios deceperit in educendis sortibus, Messeniaeq. regnũ sibi vsurpauerit, infra explicabimus. Duxit hic vxorẽ Meropen Cypseli Arcadiae regis filiam: ex qua quidem tres suscepit liberos. Quorum duo vnà cum patre non multò post adeptum imperium à Polyphonte, siue Deiphonte necantur: qui regno simul & Merope illius vxore potitus est. Solus autem ex Cresphontis filijs Aepytus, siue, vt alij dicunt, Telephon natu minimus superstes fuit: qui apud Cypselum maternum auum eo tempore educabatur. Alijs verò placet, Meropen, occiso viro, eum clam in Aetoliam ad hospitem quendam misisse alendum. Qui cùm adultam attigit aetatem, per insidias patris fratrumq́ue mortem vltus, patrium consecutus est regnum. Hanc verò fabulam scripsit, vt ex Cicerone, Plutarcho, Stobaeo, alijsq́ue liquet, Euripides: vnde hanc ipse suam, vt opinor, mutuatus est Tragoediam. INIVRIA ABSTE AFFICIOR] Verba haec Meropes sunt cum Cypselo patre expostulantis, quibus ad viuum apparet expressus optimae vxoris in coniugem affectus. Ratione enim

Lib. 1. Tusc. In Cõsolat. ad Apollon.

illa animi sui sententiam confirmat, nolle se vllo pacto à viro, qualiscunque ei tandē obtigerit, qui semel à patre sit datus, diuertere: quēadmodum apud Plautum Sticho, Panegyris, & Pinaceum sorores ad Antiphonem patrem, qui eas à viris abducere conabatur,

At enim nos, quarum res agitur, taliter auctores sumus:
Nam aut olim, nisi tibi placebant, non datas oportuit,
Aut nunc non aequum est abduci, pater, illisce absentibus.

Adducit eos versus Auctor ad Herenn. vbi de confirmatione agit, *Vtuntur*, inquit, *studiosi in confirmanda ratione duplici conclusione hoc modo, Iniuria abs te afficior &c.* Tum ibi sic subiungit, *Quae hoc modo concludentur, aut ex contrario conuertentur, aut ex simplici parte reprehendentur. Ex contrario hoc modo, nulla te indigna &c.* Tum postea, *Ex simplici parte reprehendentur, si ex duplici conclusione, alterutra pars diluitur hoc modo,*

Nam si improbum Cresphontem existimaueras,
Cur me huic locabas nuptijs? Duxi probum,
Erraui —— & quae sequuntur. Enniana haec verba nuda, puraq. sunt, veterisq. Romani sermonis candorem, & elegantiā prae se ferunt. Cicero, *Qua iniuria nemo vnquam in aliquo magistratu improbissimus ciuis affectus est, ea me consulem affecit.* Lib. 5. Epist. CVR ME HVIC LOCABAS NVPTIIS?] Cur me Cresphonti nuptui dabas? Plautus Aulul.

Virginem habeo grandem, dote cassam atq. illocabilem,
Neq. eam queo locare quoiquam. ——

INVITVM INVITAM] Venustè quidem paucis his reciprocum viri, vxorisq. amorem significauit. Quare immeritò, qui arctissimo amoris vinculo coniuncti viuerent, separari Cypselus cogebat. —— SIN EST IMPROBVS DIVORTIO, &c.] Apparet ex his olim apud Graecos, quemadmodum deinde apud Romanos, etiam mulieri diuortium facere licuisse. Apud Hebraeos mutuū diuortium non permittebatur, sed soli viro facultas erat vxoris repudiādae. —— DVXI PROBVM,] Purgat se Cypselus, aitq. deceptū se, quòd illum probum virum existimauerat: nunc autem quādo improbum cognouerit, meritò eum talem fugere. DVXIT ME VXOREM SIBEI LIBERVM] Ductam se à Cresphonte ait Merope liberorum gratia procreandorum, qui matrimonij finis est. Rursum Ennius Andromeda,

Liberûm quaesendûm caussa familiae matrem tuae.

Afranius Priuigno,

Vxorem quaerit firmamentum familiae.

HOSTIMENTVM ADIVNGITO.] Hostimentum, Festus, benefi-

beneficij pensationem interpretatur. Aliqui hostimentum interpretantur aequalitatem: vnde hostes dicti, quod aequali iure inuicé existant. Indéque *hostire* verbum, pro, aequalia facere. AN INTER SE SORTIVNT] Puto hîc intelligendum, quod refert Pausanias in Messenicis his verbis, Τημένῳ τῶν Δωριέων Ἄργος ἑλόντων ἔχειν, Κρεσφόντης γῆν σφᾶς ᾔτει τὴν Μεσσηνίαν ἅτε καὶ αὐτὸς Ἀριστοδήμου πρεσβύτερος. Ἀριστόδημος μὲν οὖν ἐτύγχανεν ἤδη τεθνεώς. Θήρας δὲ ὁ Αὐτεσίωνος τῷ Κρεσφόντῃ μάλιστα ἠναντιοῦτο. τὸ μὲν ἀνέκαθεν Θηβαῖός τε καὶ ἀπόγονος πέμπτος Πολυνείκους τοῦ Οἰδίποδος. τότε δὲ ἐπετρόπευεν Ἀριστοδήμου τοὺς παῖδας. Θεῖος ὢν πρὸς μητρός. Αὐτεσίωνος γὰρ θυγατέρα Ἀριστόδημος ἔγημεν ὄνομα Ἀργείαν. Κρεσφόντης δὲ γενέσθαι γάρ οἱ, ἤθελε τὴν Μεσσηνίαν πάντως μοῖραν, Τημένου δεῖται, παρασκευασάμενος τοῦτον τῷ κλήρῳ δῆθεν ἐφίησι. Τήμενος δὲ ἐς ὑδρίαν ἐνόντος ἐν αὐτῇ καὶ ὕδατος, καθίησι τῶν Ἀριστοδήμου παίδων καὶ Κρεσφόντου τοὺς πάλους. ἐπὶ εἰρημένοις μοῖραν ἀναιρεῖσθαι τῆς χώρας προτέρους. ὁποτέρου ἂν πάλος ἀνέλθῃ πρότερον. τοὺς μὲν δὴ πάλους ὁ Τήμενος ἐπεποίητο ἀμφοτέρους, ἀλλὰ τοῖς μὲν Ἀριστοδήμου παισὶ, ξηρᾶς ὑπὸ ἡλίου. Κρεσφόντῃ δὲ ὀπτῆς πυρί. ὥστε δὴ τῶν Ἀριστοδήμου παίδων πάλος κατετήκετο, καὶ ὁ Κρεσφόντης οὕτω λαχὼν, γῆν αἱρεῖται τὴν Μεσσηνίαν. Μεσσηνίων δὲ τῶν ἀρχαίων οὐκ ἐγένετο ὑπὸ τῶν Δωριέων ὁ δῆμος ἀνάστατος. ἀλλὰ βασιλεύεσθαί τε συγχωροῦσιν ὑπὸ Κρεσφόντου, καὶ ἀναδάσασθαι πρὸς τοὺς Δωριέας τὴν γῆν. ταῦτα δέ σφισιν εἴκειν παρίστατο ὑποψία πρὸς τοὺς βασιλεύοντας, ὅτι ἦσαν ἐξ Ἰωλκοῦ τὸ ἀνέκαθεν ὁμιλίαι. Quae sic Amasaeus amicus noster, cùm Romae vnà essemus, Latina reddidit, *Cùm Temeno Dorienses Argos assignassent, ab illis Cresphontes terram sibi Messeniam depoposcit, quippe qui Aristodemo natu fuit maior. Aristodemus enim ipse è vita iam excesserat. Theras verò Autesionis filius maiorem in modum Cresphonti aduersabatur, Thebanus ille quidem, Polynicis Oedipi filij atnepos. Tutelam enim is tunc Aristodemi filiorum gerebat, quòd eorum erat auunculus: vxorem siquidem duxerat Aristodemus Autesionis filiam nomine Argiam. Cupiebat Cresphontes Messeniam sibi assignari, quare Temenum rogat, rem vt sorti committat. Ille in situlam, cùm eam iam aqua complesset, sortes mittit, re ita constituta, vt sors vtra prior exisset, illi Messenia adiudicaretur. Ac subdolè quidem Aristodemi liberûm sortem è siccata sole argilla, Cresphontis è coctili laterculo fecit. Quo factum est, vt illa soluta, haec constiterit, & per eam Cresphonti Messenia obtigerit. Neque verò prisci Messenij à Doriensibus eiecti sunt: nam facilè illi & Cresphonti nouo regi paruerunt, & Dorienses in agri partem receperunt: atque eò libentiùs, quòd inuidiosa iam erat apud ipsos regum superiorum potentia, qui erant ab Iolco oriundi.* Apollodorus II. Bibl. libro, Ἐπειδὴ ἐκράτησαν Πελοποννήσου, τρεῖς ἱδρύσαντο βωμοὺς πατρῴου Διός. καὶ ἐπὶ τούτων ἔθυσαν, καὶ ἐκληροῦντο τὰς πόλεις. πρώτη μὲν οὖν λῆξις, Ἄργος, δευτέρα Λακεδαίμων. τρίτη δὲ Μεσσήνη. κομισάντων δὲ ὑδρίαν ὕδατος, ἔδοξε ψῆφον βαλεῖν ἕκαστον. Τήμενος οὖν, καὶ οἱ Ἀριστοδήμου

παῖδες

παῖδες Πρόκλης, καὶ Εὐρυσθένης, ἔβαλον λίθους. Κρεσφόντης δὲ βουλόμενος Μεσσήνην λαχεῖν, γῆς ἐνέβαλε βῶλον. ταύτης δὲ διαλυθείσης, ἔδει τοὺς δύο κλήρους πρώτους ἀναφανῆναι. ἑλκυσθείσης δὲ, πρώτης μὲν τῆς Τημένου, δευτέρας δὲ τῆς κλήρου τῶν Ἀριστοδήμου παίδων, Μεσσήνην ἔλαβε Κρεσφόντης. Aegius haec ita Latinè cōuertit, *Post vbi Peloponneso potiti sunt, tres aras Ioui patrio excitarūt, in quibus peractis sacris vrbes sortiti inter se partiuntur. Prima itaq. sortitio fuit Argos, secunda Lacedaemon, tertia demum Messene. Illata deinde situla aquae plena, placitum est cuiq. in eam sortes conijci. Tum Temenus, & Aristodemi filij Procles, & Eurysthenes calculos coniecerunt. Cresphontes autem Messenen sortitò habere volens terrae glebam iniecit, qua resoluta, priores illas duas sortes antè prodire necesse erat. Educta igitur priùs Temeni sorte, secunda Aristodemi liberûm sortitio fuit. Quo factum est, vt illa soluta, haec constiterit, & per eam Cresphonti Messene obtigerit.* Ad hoc respiciens Plautinus Olympio Casina, ait,

Sed vtinam tua quidem, sicut Herculeis praedicant
Quondam prognatis, ista in sortiendo sors delicuerit.

Ex callido hoc facto natum est prouerbium, vt refert Suidas, δραπέτης κλῆρος, fugitiua sors, quod dicitur de re per dolum parta, quo vsus est Sophocles. O PIE EAM SECVM] Sunt haec puellarum officia, aequales aduocare, simul ad fontem ire, vnaq. lauare. Sed illud, *ô pie*, mihi valde suspectū est, fortasse, *purè*. Ianus autem Gulielmus in Plautinis quaest. legit, *Pie Deam* — NITIDANT] Abluunt exponit Festus à nitore. LETVM INIMICO DEPRECOR] Plura de huius verbi vi Agellius differit, vbi affert hunc locum. DII, QVIBVS EST POTESTAS] Auctor ad Herenn. loco supra commemorato, *Item vitiosum est, cùm id pro certo sumitur, quod inter omnes non constat, quia etiam nunc in controuersia hoc modo, Eho tu, Dij, quibus &c.* Et infert, *Nam ita pro suo iure hoc exemplo vsum Cresphontem Ennius induxit, quasi iam satis certis rationibus ita esse demonstrasset.* Ea verò oratione Deorum auget potestatem. Sic Virgilius, Lib. 5.

Dij quibus imperium est pelagi ——

Idem, *Dij quibus imperium est animarum* —— Lib. 6.

Puto autem post Cresphontis verba, Chorum haec in pacis laudem prorupisse, quae ex Euripidis Cresphonte apud Stobaeum leguntur, Ser. 53.

Εἰρήνη βαθύπλουτε, καὶ καλλίστα μακάρων θεῶν,
Ζῆλός μοι σέθεν, ὡς χρονίζεις.
Δέδοικα δὲ μὴ πρὶν πόνοις ὑπερβάλῃ με γῆρας.
† σήν. Πρὶν † γάρ χαρίεσσαν † πρόσιδεῖν ὥραν
† προῖδω. Καὶ † καλλιχόρους ἀοιδὰς, φιλοστεφάνους τε κώμους.
† καλλιχόρους, Ἴθι μοι πότνια πόλιν τάνδε, ἐχθρὰν στάσιν εἶργ' ἀπ' οἴκων,
Τὰν μαινομέναν τ' ἔριν, θηκτῷ τερπομέναν σιδήρῳ.

NEQ. TERRAM INIICERE] Verba haec Meropes sunt, quae audita mariti, liberorumq. necce Tragicis querimonijs complebat caucam. Dolebat quòd non licuisset sibi officia exsequi, quae fieri solent interfectis, scilicet lauare lacrymis, conuestire nudata corpora, terram inijcere, ac tumulare. Piaculum quidem apud Veteres habebatur, inhumata relinquere cadauera. Vnde Ariadna apud Catullum queritur, pro tot in Theseum collatis beneficijs, insepultam esse remansuram,

—— nec iniecta tumulabor mortua arena.

Lib. 4. Aen. Dido Aeneae fugienti imprecatur,

Sed cadat ante diem, mediaq. inhumatus arena.

Lib. 6. Palinurus apud Virgilium,

—— aut tu mihi terram

Inijce ——

Genus autem fuerat sepulturae, vt inquit Seruius, iniectio pulueris. Poterat autem fieri huiusmodi terrae iniectio iuxta Pontificalem ritum, & circa absentium corpora quibusdam solennibus sacris: ac circa cadauer, quod si manu plena non obrueretur, iniecto ter puluere Lib. 1. Carm. Od. 28. pro sepultura haberetur. Ad quem morem respexit Horatius, cùm ait,

Quanquam festinas, non est mora longa: licebit

Iniecto ter puluere curras.

Lib 2. De leg. M. Tullius, humatos propriè dictos esse eos, tradit, quos humus iniecta contegeret, eumq. more à iure Pontificali confirmari, quòd priusquam in os iniecta gleba sit, locus ille, vbi crematum corpus est, nihil habeat religionis. Theocriti Scholiastes in Pharmaceutria ait, sepulchra *ἠρία* appellari, ab ea, quae mortuis inijcitur, terra. Munus quoq. officij erat erga morientes, quod Noster praetermisit, oculos eorum Lib. 9. claudere. Cuius rei meminit Maro hunc locum in reliquis imitando. Sic enim apud eum Euryali mater,

——. nec tua funera mater

Produxi, pressiue oculos, aut vulnera laui.

Lib. 3. Amor. Ouidius, *Hic certè manibus frigentis pressit ocellos*

Mater, & in cineres vltima dona dedit.

Idem lib. vltimo de Arte amandi,

Iam morior, chara lumina conde manu.

NEQ. MISERAE LAVERE LACRVMAE] Accius Phoenissis, *Salsleis cruorem gutteis lacrumarum laui.*

Lib. 10. Virgilius, *—— lauit improba teter*

Ora cruor ——

Lib. 13. Meta. Ouidius, *Huic quoq. dat lacrymas, lacrymas in vulnera fudit.*

Lib. 8. Theb. Hoc verò acroteleution ita Statius sibi vsurpauit,

Fessa pios gemitus, lacrymasq́. in vulnera fudit.
Ouidius rursus III. De arte amandi,

Sustinet, & lacrymis vulnera saeua lauat.

Apud Macrobium in quibusdam codicibus, vbi ij afferuntur versus, malè pro, *Cresphonte*, *Ctesiphonte* legitur. NAM NOS DECEBAT] Cicero refert hos versus ex Euripidis Cresphōte. Quam fabulā, quoniam, vt diximus, ex Euripide Ennium conuertisse putamus, ipsius etiam hos versus esse, credere par est. Cicero enim indicat ferè vbi ipse cōuerterit, nec vertere solet denuo, quae verterint Poëtae antiquiores. Sic autem Euripidis fragmentum apud diuersos legitur,

† ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς: ἔδει γὰρ ἡμᾶς.	† Ἀλλ' ἐχρῆν ἡμᾶς σύλλογον † ποιουμένους,
	† Τὸν φῦντα θρηνεῖν εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά.
† ποιούμενος	Τὸν δ' αὖ θανόντα καὶ † πόνων πεπαυμένον
† τὸν ζῶντα εἰς ὅσα.	Χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.
† κακῶν.	Καὶ ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι πλὴν δυεῖν μόνον
	Δήμητρος ἀκτῆς, πόματός θ' ὑδρηχόου.
	Καὶ Ἰώ τυραννὶ βαρβάρων ἀνδρῶν φίλη,
	Καὶ ἡ βροτῶν τ' εὐπραξία ——

Duos priores versus leguntur apud Aristidem in Oratione Pro quatuor viris, cum totidem sequentibus apud Clementem Alex. in III. *στρωμάτων*. Eosdem adducit Petrus Victorius suis in Tusc. quaest. annotationibus ex lib. III. Pyrrhoniarū hypotyposeωn Sexti Empirici cap. *τίς ἐστιν ἡ λεγομένη τέχνη περὶ βίον*. Qui quidem videntur deesse in Graeco Henrici Stephani exemplari, vt ex Latina ipsius interpretatione apparet. Iidem afferuntur à Stobaeo, sed malè ex Euripidis Themistocle. Serm.119 Reliqui omnes, excepto primo, exstant in extremo Plutarchi libello, *Πῶς δεῖ τ ποιημάτων ἀκούειν*, represso tamen Auctoris nomine, quod ab alijs exprimitur. Secundus praeterea tanquam satis notus adducitur à Platone in Axiocho, quem ex Euripide cum duobus alijs refert Strabo lib. XI. vbi pro *ἔρχεται*, *ἄρχεται* legitur. Dion verò Chrysostomus in Oratione, *ὅτι εὐδαίμων ὁ σοφός*, postquam Homeri auctoritate dixit, Homine nihil esse aerumnosius inter omnia animantia, quae super terram spirant, & repunt, subdit hoc modo hanc eandem Euripidis sententiam, *ἕτερος δὲ ποιητὴς, οὐκ ἰδίᾳ οὕτως, ἀλλὰ κοινῇ πρὸς θέατρον ἀγωνιζόμενος, εἰσηγεῖται, Τὸν φῦντα θρηνεῖν εἰς ὅσα ἔρχεται κακὰ, τὸν δ' αὖ θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον, Χαίροντας καὶ συνηδομένους, οἴεται, δεῖν ἐκπέμπειν.* Latinè sic, Alius Poëta non ita priuatim, sed publicitus in theatro certans, consulit, Natum hominem lamentis prosequendū propter ea, in quae venit, mala: & rursus mortuum, & absolutum laboribus cum gaudio, & exsultatione censet efferri oportere. — DOMVM LVGERE VBEI, &c.] Alludit ad Thracum morem, qui infantē

in lucem editum lugent, vt ex lib. quem citauimus, Sexti Empirici patet. De qua re exstat Archiae Epigramma,

Θρηΐκας αἰνείτω τις, ὅτι στοναχεῦσι μὲν υἷας
Μητέρος ἐκ κόλπων πρὸς φάος ἐρχομένους,
Ἔμπαλι δ' ὀλβίζουσιν, ὅσους αἰῶνα λιπόντας,
Ἀπροΐδης χηρῶν λάτρις ἔμαρψε μόρος.
Οἱ μὲν γὰρ ζώοντες ἀεὶ παντοῖα περῶσιν
Ἐς κακά, τοὶ δὲ κακῶν εὗρον ἄκος φθίμενοι.

Lib. 11. cap. 1. Cap. 25. Lib. 2. Ser. 119. Idemq. prodit Valerius Max. & Herodotus de Traufis Thraciae populis in Terpsichores initio. De Essedonibus tradit Solinus, & Mela, eis morem esse, parentum funera cantibus prosequi. Refert Stobaeus (ex Plutarcho opinor) Causianos nascentes lugere, mortuosq. beatos existimare. De qua re plura diximus in explicatione prouerbij, *Optimum non nasci*. Huiusmodi autem gentes cantu ad sepulturam mortuos efferebant: quoniam animam harmoniam esse crediderunt. In qua opinione fuit Herophilus, & qui ab eo profecti sunt. A quibus non multùm ferè discrepat Dicaearchus, qui voluit animam quatuor elementorum harmoniam esse, atq. concentum: vt Pythagorã, & Platonem omittam, quorum prior animam censuit esse numerum se ipsum mouentem, alter verò substantiam intelligibilem suapte mobilẽ natura, quaeq. ad concinnum mouetur numerum. Macrobius autem ait, *Mortuos ad sepulturam persequi oportere cum cantu, plurimarum gentium, vel regionum instituta sanxerunt, persuasione hac, qua post corpus animae ad originem dulcedinis musicae, id est ad caelum redire credantur.* Lib. 2. de Somnio Scip.

EVRIPIDIS FRAGMENTA ALIA EX CRESPHONTE.

Stob. Sermo. 31. Idem Ser. 92.

ΑΙ'ΔΩ'Σ ἐν ὀφθαλμοῖσι γίγνεται τέκνον.

Κέρδη τοιαῦτα χρή τινα κτᾶσθαι βροτῶν,
Ἐφ' οἷσι μέλλει μή ποθ' ὕστερον στένειν.
Μή μοι ποτ' εἴη χρημάτων νικωμένῳ,
Κακὸν γενέσθαι, μηδ' ὁμιλοίην κακοῖς.

Q. ENNII FRAGMENTUM EX ATHAMANTE.

IIS erat in ore Bromius, heis Bacchus pater, Charis. lib. 1.
Illeis Lyaeus vitis inuentor sacrae.
Tum pariter Euan, Euhyus:
Ignotus iuuenum coetus alterna vice
Inibat alacris, Bacchico insultans modo.

EXPLICATIO.

ATHAMAS Aeoli filius Thebanorũ rex ex Nephele vxore, vel, vt Pindarus in hymnis prodidit, ex Demotice, vel, vt Hippiae placuit, ex Gorgopide, vel vt ait Pherecydes Syrus, ex Themisto duos suscepit liberos, Phryxum scilicet, & Hellen. Dimissa autẽ, quaecunq. ex his fuerit, priore vxore repudij lege, siue, vt Apollonij Scholiastes vult, defuncta, alteram, cui nomen Ino, duxit Cadmi filiam, quae iniustarum nouercarum more priuignos odio prosequens Aeolicis foeminis persuasit, vt etiã testatur Nonnus in I. Dionysiacῶn, vti frugum semina, priusquam terrae mandarentur, inscijs viris torrerent: Qua re cùm terra redderetur infoecunda, fameq. tota ea opprimeretur regio, legatisq. ad Apollinis oraculum decretis, vt durissimi anni eius temporis caussam inquirerent, eos Ino corrupit muneribus, monuitq. vt cùm reuersi fuerint, Apollinis nomine Phryxum, & Hellen in victimas efflagitarent. Quorum mẽdacijs fidem habens Athamas, arae vtrunq., vt tanquam victimam mactaret, imposuit. Ac cùm eorum innocentiae Dij miserti essent, aureo ariete inde eos per aëra sustulerunt: dumq. Helle se arietis dorso sustentare nequiret, in mare decidit, cui mox Hellesponti nomen impositum est: Phryxus verò in Colchos delatus est. Alijs autẽ placet, Athamantem, Inûs insidijs detectis, eam, eiusq. filium Melicertam Phryxo necandos dedisse. Qui cùm ad supplicium ducerẽtur, Liber pater subita oborta caligine nutricem suam Ino obtexit, letoq. eripuit. Ac inde Iupiter ad insaniam redegit Athamantẽ. Aliqui tamen volunt ob Iunonis iram, qua Thebanos omnes prosequebatur, quia Bacchus ibi ex Semele ortus esset, Athamantem furore correptum, qui Learchum filium, quem ex Ino susceperat, ceruum existimans iaculo transfixit. Tum Ino timore perculsa furentem maritũ fugiens, altero filio Melicerta infante in vlnas

accepto,

accepto, in proximum mare è petra Moluride desiluit. Apollodorus tradit, Athamantem, & Ino à Iunone in furorem actos: quoniam illis à Mercurio Bacchus alendus traditus fuerat: Inoq. Furijs exagitatam, Melicertam in feruentem lebetis aquam deiecisse: vel vt Dorion in lib. De piscibus ait, iugulasse, & cum perempto filio in mare se praecipitem dedisse. Quorum Neptunus miseratus, illam in marinam Deam, indito Leucotheae nomine, quam Latini Matutam vocant, permutauit: Melicertam verò Palaemonem appellauit, quem Latini Portunum dicunt: in quorum honorem quinto quoq. anno Isthmia celebrabantur. Scripsit hanc fabulam, vt ex Pindari Scholiaste videre licet in Isthmijs, Sophocles, & ex nostris Accius. De Athamante furore exagitato, qui, vt opinor, eius fabulae erat hypothesis, Ouidius quaedam attigit in Metamorph. IIS ERAT IN ORE BROMIVS,] Chori verba esse videntur, referentis quónam pacto Bacchātes foeminae vi numinis impulsę furore correptae Orgia celebrabant. In quibus diuersis sanè nominibus Bacchum inclamabant.

Lib. 6.

Lib. 4. Met. Ouidius, —— *Bacchumq. vocant, Bromiumq., Lyaeumq.,*
Ignigenamq., satumq. iterum, solumq. bimatrem:
Additus his Nyseusq., indetonsusq., Thyoneus,
Et cum Lenaeo genialis consitor vuae,
Nycteliusq., Eleleusq. parens, & Iacchus, & Euan,
Et, quae praeterea per Graias plurima gentes,
Nomina Liber habes ——

Lib. 1. De praep. — BROMIVS,] Ita appellatus est Bacchus, vt Diodoro placet, & ex eo refert Eusebius, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ βρόμου, quasi dicat, ab ignis strepitu, qui in ipsius natiuitate insonuit: vel ἀπὸ τοῦ βρομεῖν, quod est, fremo. Cornutus περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, vult hoc nomen deduci à voce, qua primùm vtuntur ij, qui calcibus vinum exprimunt. Apud Telecliden, vt refert Hesychius, Bromius non solùm Bacchum, sed etiam Satyrum significat. Orpheus in Dianae hymno eam Bromiam vocat. — BACCHVS PATER] Bacchus vocatus est ἀπὸ τοῦ βακχεῖν, ab incompositè vociferando, vel βακχέω, quod est insanio. — LYAEVS] Notum est ἀπὸ τοῦ λύειν hanc vocem deriuari, quod est soluere: nam vinum meracius haustum nos à curis solutos reddit. Qua ratione Latini Liberum Bacchum dixerunt. Ad Lyaei nominis etymō videtur respexisse Euripidis Chorus in Bacchis, vbi inter caetera, quae Bacchici muneris sunt, recenset proprium ipsius esse,

Od 9. ἀποπαῦσαι μερίμνας, hoc est sedare curas, & solicitudines. Horatius in Epodo, *Curam, metumq. Caesaris rerum iuuat*
Dulci Lyaeo soluere.

3 Car. Od 21. Idem, —— *tu sapientium*

Curas:

Curas: & arcanum iocoso
Consilium retegis Lyaeo.

Silius Italic. Lib. 11.
At cùm pulsa fames, & Bacchi munera duram
Laxarunt mentem: cùm fronti reddita demum
Laetitia, & positae grauiores pectore curae.

Muretus Galliambo,
Noua munera, apta curas animis procul agere.

Ibidem, *Tu animis acerba fessis curarum onera abigis.*

— VITIS INVENTOR SACRAE.] Bacchus quoniã omniũ primus mortalibus vitium satus ostendit: ideo communi omnium cõsensu diuinos honores fuerat adeptus. Graecis dictus est, *οἰνουργίας ἀρετῆς*. Ouidius,

—— genialis consitor vuae.

Hinc Vitisator ab Accio dictus est in Bacchis, Lib. 4. Met.
O Dionyse pater optime vitisator
Semela genitus Euthyu.

— EVAN EVHYVS:] Proditum est in fabulis, cùm Gigantes è caelo Iouẽ eijcere molirentur, Bacchum in leonem conuersum mox vnum è Gigantibus strenuè interemisse: Iouemq. filij audacia delectatum acclamasse, *εὖ υἱὲ εὖ υἱὲ*, id est bone fili, bone fili. Quae vox postea inter Bacchi cognomina relata est. Sed de his Bacchi cognominibus plura prodita sunt à Lilio in hist. Deorum, & ab Iuliano Aurelio.
— BACCHICO INSVLTANS MODO.] Lydium intelligit, vt ex Luciano liquet, qui vbi Harmoniden facit Timotheo magistro gratias agentem, qui eum iam docuit modos concinnos facere, choroq. congruos, ac postremò conseruare singulorum concentuũ proprietates, mox sequitur *τῆς φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίου τὸ Βακχικὸν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν.*

Q. ENNII FRAGMENTA
EX ANDROMEDA.

QVAE caua caeli signitenentibus
Conficis bigeis —— Varr. lib. 4. de Lin. Lat.

Filijs propter te obiecta sum innocens Nerei. Prisc. lib. 7.

Scrupeo

Non. Scapres. Scrupeo inuestita saxo, atq; ostreis, quam excaperēt:

*

Fest. Vruat. Circum sese vruat ad pedes à terra quadringentos caput.

*

Non. Rursus. Rursus prorsus reciprocat fluctus feram.

*

Idē Corporare. Corpus contemplatur, vnde † corporaret vulnere. † V. C. corporet.

*

Idē Visceratim. Alia fluctus differt, dissupat visceratim membra: Maria † salsa spumant sanguine —— † V. C. sparsa.

*

Fest. quaesere. Liberūm quaesendûm caussa familiae matrem tuae.

EXPLICATIO.

NON dubium est, vt ex Graecis reliquijs, quas infra adducemus, apparet, Euripidem scripsisse Andromedam, quam eandem ex Graecis Sophocles edidit, vt ex Polluce, Hesychio, & Athenaeo liquet. (Lib. 10. in κούριον. Lib. 11.) Ex Latinis autem Liuius Andronicus, & Accius, quem ego proprio Marte eam fecisse fabulam puto: quando liberum eius ingenium minimè pati videbatur aliorum sequi vestigia. Illum de Sophocle conuertisse fortasse non ineptè suspicari possumus: Nostrum autem ex Euripide, vel ex vno Euripidis loco, quem infra adducemus, ex Aristophane, & ex Theocriti Scholiaste. Fabulae verò argumentum ex ijs Auctoribus intelligi potest.

Hyginus in Fabulis.

Cassiope filiae suae Andromedae formam Nereidibus antepofuit. Ob id Neptunus expostulauit, vt Andromeda Cephei filia ceto obijceretur. Quae cùm esset obiecta, Perseus Mercurij talaribus volans eò dicitur venisse, & eam liberasse à periculo. Quam cùm adducere vellet Cepheus pater cum Agenore, cuius sponsa fuit, Perseum clam interficere voluerunt. Ille, cognita re, caput Gorgonis eis ostendit, omnesq. ab humana specie sunt informati in saxum. Perseus cum Andromeda in patriam redit. Polydectes siue Proetus vbi vidit Perseum tantam virtutem habere, pertimuit, eumq. per dolum interficere voluit. Qua re cognita Perseus caput Gorgonis ei ostendit, & is ab humana specie est immutatus in lapidem. (al. abducere.)

Apollodorus lib. II Bibl.

Παραγενόμενος δὲ εἰς Αἰθιοπίαν, ἧς ἐβασίλευε Κηφεὺς, εὗρε τὴν τούτου θυγατέρα Ἀνδρομέδαν παρακειμένην βορὰν θαλασσίῳ κήτει. Κασσιέπεια γὰρ ἡ Κηφέως γυνὴ Νηρηΐσιν ἤρισε περὶ κάλλους, καὶ πασῶν εἶναι κρείσσων ηὔχησε. ὅθεν αἱ Νηρηΐδες ἐμήνισαν,

ἐμήνισαν, καὶ Ποσειδῶν αὐταῖς συνοργισθεὶς, πλημμύραν τε ἐπὶ τὴν χώραν ἔπεμψε, καὶ κῆτος. Ἄμμωνος δὲ χρήσαντος τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς συμφορᾶς, ἐὰν ἡ Κασσιεπείας θυγάτηρ Ἀνδρομέδα προτεθῇ τῷ κήτει βορά. τοῦτο ἀναγκασθεὶς ὁ Κηφεὺς ὑπὸ τῶν Αἰθιόπων ἔπραξε, καὶ προσέδησε τὴν θυγατέρα πέτρᾳ. ταύτην θεασάμενος ὁ Περσεὺς, καὶ ἐρασθεὶς, ἀναιρήσειν ὑπέσχετο Κηφεῖ τὸ κῆτος, εἰ μέλλει σωθεῖσαν αὐτὴν αὐτῷ δώσειν γυναῖκα. ἐπὶ τούτοις γενομένων ὅρκων ὑποστὰς τὸ κῆτος ἔκτεινε, καὶ τὴν Ἀνδρομέδαν ἔλυσεν. ἐπιβουλεύοντος δὲ αὐτῷ Φινέως, ὃς ἦν ἀδελφὸς τοῦ Κηφέως ἐγγυώμενος πρῶτος τὴν Ἀνδρομέδαν, μαθὼν τὴν ἐπιβουλὴν τὴν Γοργόνα δείξας, μετὰ τῶν συνεπιβουλευόντων αὐτὸν ἐλίθωσε παραχρῆμα. QVAE CAVA CAELI] Malè apud Varronem legi animaduertit Scaliger, *Itaq. dicit Andromacha, Noctiq. caua caeli signitenentibus conficis bigis*, cùm legendum sit, *Itaq. dicit Andromeda nocti, Quae caua caeli. &c.* Cognouit etiam ante Scaligerum Antonius Augustinus, verba ita esse interpungenda. Sed in fabulae nomine error eum decepit: nam *Andromeda*, pro Andromacha reponendum esse, liquidò ex Aristophanis fabula patet, quae θεσμοφοριάζουσαι inscripta est. In qua facetissimus poëta salsè Euripidem cauillans, eius socerum Mnesilochum inducit, & sub Andromedae persona haec verba referentem,

Ὦ νὺξ ἱερά.
Ὡς μακρὸν ἵππευμα διώκεις
Ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύου ——
Σ' αἰθέρος ἱερᾶς
Τοῦ σεμνοτάτου δι' ὀλύμπου.

Tres superiores versus adducit ex Euripide Theocriti Scholiastes in calce Pharmaceutriae, vt confirmaret noctem curru vehi. Ea autem verba videntur iactata ab infelici Andromeda ceto exposita, cùm noctu sola quereretur. CONFICIS BIGEIS.] Virgilius Enniũ secutus, ait, *Et nox atra polum bigis subuecta tenebat.* Lib. 5.
Claud. De raptu Proser.

—— sparso nox humida somno
Languida caeruleis inuexerat otia bigis.

Tibullus autem quadrigas ei tribuit, Lib. 3. Eleg. 4.

Iam nox aetherium nigris emensa quadrigis
Mundum caeruleo lauerat amne rotas.

Caeterùm communior est opinio, quadrigas dari Soli, bigas Lunae, albo, & nigro equo iunctas: siue quòd nocte, & die luceat: siue quòd hyeme, & aestate splendidior sit, quàm Autumno, & Vere: equos verò singulos sideribus. Ad quod respexisse videtur Statius, vbi his verbis ostendit Luciferum, & Hesperum eundem esse, 6. Theb.

Roscida iam nouies caelo dimiserat astra
Lucifer: & totidem Lunae praeuenerat ignes

Mutato nocturnus equo ——

Lib. 15. Ouidius, —— *cumq. albo Lucifer exit.*

Clarus equo, rursusq. alius, cùm praeuia lucis
Tradendum Phoebo Pallantias inficit orbem.

Lib. 2. De rapt. Proser. Claudianus,

Dum meus humectat flauentes Lucifer agros
Roranti prouectus equo ——

3. Trist. Eleg. 5. Ouidius iterum,

Hoc vtinam nitidi Solis praenuncius ortus
Afferat admisso Lucifer albus equo.

Alij Lunae currum tauris vehi asseruerunt: vnde eam ferunt dictam *ταυροπόλος*, & *ταυροπόλα*. Aliqui verò voluerunt, mulos Lunae currum trahere, quòd mulus non *ἰδιογόνου* generis, sed *κοινογόνου* sit, & Luna non proprio, sed emendicato luceat lumine. Lucretius, (Lib. 5.)

Lunaq; siue notho fertur loca lumine lustrans.

Catullus, *Tu potens Triuia, & notho es*
Dicta lumine Luna.

Quod vero Ennius bigas signitenētes dixit, lepidè noctiuagum currum dixit Actius in Bacchis. FILIIS PROPTER TE] Sunt verba Andromedae iam scopulo alligatae, cùm matre querētis, quòd eius culpa, scilicet linguae petulantia, ipsa innocens Nerei filijs hoc est, marinis monstris obiecta sit. Hîc autē *filijs* pro, filiabus dictum, Grammaticus adnotauit. SCRVPEO INVESTITA SAXO, ATQ. OSTREIS] Videtur ceti formam describere, qui ob magnitudinē, asperamq. tergi cutem, marinis conchis conspersam, scopulum videbatur repraesentare. de quo Ouidius, (Lib. 4. Met.)

—— *nunc terga cauis super obsita conchis.*

Idem de ipsius magnitudine paullò superiùs,

—— *non dum memoratis omnibus vnda*
Insonuit, veniensq. immenso bellua ponto
Imminet, & latum sub pectore possidet aequor.

Lib. 2. Huius autem ossa immania, vt tradit Mela, in Ioppe tanquam clara seruatae à Perseo Andromedae vestigium accolae ostentabant. Vnde postea, vt tradit Plinius, Romam apportata inter reliqua miracula aedilitate sua ostendit M. Scaurus, longitudine pedum XL. altitudine costarum Indicos elephantes excedente, spinae crassitudine sesquipedali. Ex hoc Nonij loco resarciri potest Festi fragmētum in dictione *Scrupi*. Vbi legitur, *Ennius in Ar . . . . tita saxa, atq. hos . . . .* Vnde videtur legendum esse, *Ennius in Andromeda*, non autem, vt conijciebant aliqui, *in Armorum iudicio*. Festus nuper editus citat ex Andromacha, *Scrupeo inuestita saxa, atque hos treis, quam excaprent.* (Lib. 9. cap. 5.)

CIRCVM SESE VRVAT] Postquam Poëta ceti formam descripsit, nunc quo pacto se ipsum in orbẽ sinuabat, demonstrat. Hęc verba mutila erant in olim impressis, nunc apertè leguntur in codice è Farnesiana Bibliotheca descripto. RVRSVS PRORSVS] Narrabatur hîc Persei conflictus cum ceto, atq. ita (vt videtur) vt ipsis planè offeratur oculis. Ex hoc autem loco alter ille Nonij corrigi potest, vbi declarans, *Reciproca, recipe* significare, ait, *Ennius Andromeda Risius prorsus reciprocat, fructus feram*. CORPVS CONTEMPLATVR,] Loqui videtur de bellua, quae conspecta Andromeda scopulo deuincta contẽplabatur, quam potissimùm partem deuorãdam, ac deglutinandã iniret. CORPORARET] Vetus codex, *corporet*. Corporare autem, interficere est, vt tradit Marcellus, & quasi corpus solum sine anima relinquere. ALIA FRVCTVS DIFFERT,] Differt, idem quod sequitur, *dissupat*, nimirum. Qua significatione est illud Lucretij, Lib. 1.

—— & nubila differt.

Demonstratur autem ijs, feram iam dilaniatam membratim supernatasse. MARIA SALSA SPVMANT SANGVINE.] Ouidius, *Bellua puniceo mistos cum sanguine fluctus* Lib. 4. Met.

Ore vomit, madubre graues aspergine pennae.

Vetus codex pro, *maria salsa, &c.*, habet, *maria sparsa spumant sanguine.* LIBERVM QVAESENDVM CAVSSA] Liberorũ quaesendorũ.

EVRIPIDIS FRAGMENTA EX ANDROMEDA.

*

Εὔκλειαν ἔλαβον οὐκ ἄνευ πολλῶν πόνων. Stob. Ser 29.

*

Οὐκ αἰσχρὸν οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων βροτοῖς, Idẽ ibid.
Ἀλλ' ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

*

Σιγᾷς; σιωπὴ δ' ἄπορος ἑρμηνεὺς λόγων. Idem Ser. 34

*

Νεότης μ' ἐπῆρε, καὶ θράσος τοῦ νοῦ πλέον. Idem Ser. 50.

*

Ὅσοι γὰρ ἔρωτα πίπτουσι βροτῶν, Idem Ser. 61.
Ἐσθλῶν ὅταν τύχωσι τῶν ἐρωμένων,
Οὐκ ἔστι ποίας λείπεται τῆσδ' ἡδονῆς.

*

Ἔρωτα δεινὸν ἔχομεν, ἐκ δὲ τῶν λόγων Idem Ser. 62.

Ἑλοῦ τὰ βέλτιστ'. ὡς ἄπιστον ἐστ' ἔρως,
Κἂν τῷ καλίστῳ τῶν φρενῶν οἰκεῖν φιλεῖ.

*

Idem Ser. 65. Τῶν γὰρ πλούτων ὅδ' ἄριστος, γενναῖον λέχος εὑρεῖν.

*

Idem Ser. 79. Ὦ τλῆμον, ὡς σοὶ τὰς τύχας μὲν ἀσθενεῖς
Ἔδωχ' ὁ δαίμων. μέγα φρονοῦσι δ' οἱ λόγοι.

*

Idem Ser. 89. Χρυσὸν μάλιστα βούλομαι δόμοις ἔχειν.
Καὶ δοῦλος ὢν γὰρ, τίμιος πλουτῶν ἀνήρ.
Ἐλεύθερος δὲ, χρεῖος ὤν, οὐδὲν σθένει.
Χρυσοῦ νόμιζε σαυτὸν οὕνεκ' εὐτυχεῖν.

*

Idem Ser. 96. Χρήμασι γὰρ εὐτυχῶ. ταῖς συμφοραῖσι δ', ὡς ὁρᾷς οὐκ εὐτυχῶ.

*

Idem Ser. 97. Ἥ που τὸ μέλλον ἐκφοβεῖ καθ' ἡμέραν,
Ὥς τοῦγε πάσχειν τοὔπιὸν μεῖζον κακόν.

*

Idem Ser. 103. Ὁ μὲν ὄλβιος ἦν, τόδ' ἀπέκρυψεν θεός.
Ἐκείνων τῶν ποτε λαμπρῶν, νεύει βίοτος,
Νεύει δὲ τύχα κατὰ πνεῦμ' ἀνέμων.

*

Idē ibid. Μὴ δῆτ'. ἔχει γὰρ καταφυγὴν, θὴρ μὲν πέτραν,
Δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν. πόλις δὲ πρὸς πόλιν
Ἔπτηξε χειμασθεῖσα. τῶν γὰρ ἐν βροτοῖς
Οὐκ ἔστιν οὐδὲν διὰ τέλους εὐδαιμονοῦν.

*

Idē ibid. Οὐκ ἔστιν ὅστις εὐτυχὴς ἔφυ βροτῶν,
Ὃν μὴ τὸ θεῖον ὡς τὰ πολλὰ συντέλει.

*

Idem Ser. 111. Τὰς συμφορὰς γὰρ τῶν κακῶς πεπραγότων
Οὐ πώποθ' ὕβρισ' αὐτὸς ὀρρωδῶν παθεῖν.

*

Idē ibid. Εἶδ' ἐγὼ πράσσω κακῶς,
Μηδὲν τὰ δ' αὔχει. καὶ σύ τοι πράξειας ἄν.

*

Idem Ser. 112. Συνάλγησον ὡς ὁ κάμνων δακρύων μεταδοὺς
Ἔχει κουφότητα μόχθων.

*

Idem Ser. 122. Τὸ ζῆν ἀφέντες, τὸ κατὰ γῆν τιμῶσί σου.
Κενόν γ' ὅταν γὰρ ζῇ τις εὐτυχεῖ Κρέων.

*

Ex alio Stob lib 1 περὶ φυσικῶν Ἐκλο. Τὸ δαιμόνιον οὐχ ὁρᾷς ὅπῃ μοῖραι διεξέρχεται
Στρέφει δ' ἄλλους ἄλλως εἰς ἁμέραν.

Ὁ μὲν

Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφος
Πόνων ἀναψυκτῆρ᾽ ὁ δ᾽ ἀμπέλων γάνος. — Athen. lib. 11. cap. 8.

Πᾶς δὲ ποιμένων ἔῤῥει λεὼς
Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφος
Πόνων ἀναψυκτῆρ᾽ ὁ δ᾽ ἀμπέλων γάνος. — Macr. lib. 5. cap. 21.

Q. ENNII FRAGMENTA

EX TELEPHO.

PALAM mutire plebeio, piaculum est. — Fest. Mutire.

Regnum reliqui septus medici stola. — perip. tia. — Non. Stola.

Cedo, & caueo vestitus, squalida septus stola. — Idē ibid.

Verùm, quorum liberei letho datei sunt in bello,
Non lubenter haec enodari audiunt. — Idē Enoda.

Dcūmq. de consilio hoc itiner credo conatū modò. — synco-pe. — Idem Itiner.

Te ipsum hoc oportet profiteri, & proloqui,
Aduorsum illam mihi — — Idem Aduersum.

Et ciuitatem video Argiuūm incendier. — pathos a visu. — Idem Ciuitas.

Qui illum Dij, Deaeq. magno mactassint malo. — Idem Mactare.

EXPLICATIO.

EVripideae Telephi hāc Strabo affert hypothesin, Augen ab Aleo patre (cùm ab Hercule corrupta deprehenderetur) in arcā quādam cum Telepho filio impositam, & in mare deiectam esse. Sed Mineruae prouidentia arcam ad Caici ostia transmissam euasisse: Teuthrantem, cùm eos excepisset, Augen vxorem duxisse: Telephum verò pro filio habuisse. Diodoro autem placet, Aleum detecto facinore Auges filiae, cuidam nauclero amico in mari mergendam dedisse: — Lib. 13. — Lib. 4.

quae

quae vrgentibus partus doloribus in proximam ſiluam, tanquam rē neceſſariam actura deſcendit: ibiq. clam eſt enixa, infante inter vepres abſcondito: indeq. ad nauiculā rediens, ad Endapliū Arcadiae portū peruēnit. Vbi nauclerus ille miſeratione compulſus, noluit eam iuxta patris praeceptum demergere: ſed quibuſdam in Aſiam ex Caria profecturis dono dedit. Qui Augen ſecum vehentes Teuthranti Myſiae regi tradidêre. Infantem verò cùm in Parthenio monte, vbi editus fuerat, relictum paſtores Corythi regis reperiſſent à cerua exhibito vbere nutriri, ad regem detulerunt. Quem Corythus vt filium educans, Telepho, eo quòd fuerat à cerua nutritus, quam Sophocles Κερόεσσαν appellauit, nomen dedit. Quod confirmat Hyginus, & Aelianus lib. XII. Var. hiſt. Graeco enim idiomate cerua ἔλαφος appellatur, &

Lib 2. Bibl. Apollodorus, θηλῶ μὲν γὰρ ἀρτιτόκος ἔλαφος ὑπέχεν αὐτῷ. ποιμένες δὲ ἀνελόμενοι τὸ βρέφος, Τήλεφον ἐκάλεσαν αὐτόν: quamuis rem ipſam explicando à Diodoro, & alter ab altero diſſentiant, & Apollodorus à ſe ipſo quoq. lib. II. & III. Bibl. Telephus igitur adulta iam aetate matrem inueſtigans, Delphos contendit: vbi ab oraculo monitus, vt in Myſiam nauigaret ad Teuthrantem regem: inuenta matre ſummo in honore habitus eſt. Teuthras maſcula orbatus prole, Argiopen filiā Telepho in matrimonium collocauit, regniq. ſucceſſorem inſtituit. Cùm igitur Myſiae rex eſſet, per eius regionis oras Graecos, cùm primùm Troiam petijſſent, via aberaſſe ferunt Qui, cùm è nauibus exijſſent, regionem omnem illam, quam Caicus fluuius praeterlabitur, vaſtarunt.

Lib. 2. Quòd cùm Telephus cognouiſſet (vt Dictys Cretenſ. ait, qui rem hanc ſingillatim exponit) in Graecos impetum fecit. In qua pugna cùm equus, in quo inſidebat, cecidiſſet, graue ei Achilles vulnus inflixit. Quod quidem cùm nulla arte, nulliſq. medicamentis ſanari poſſet, oraculum ſciſcitatus, reſponſum accepit, ὁ τρώσας ἰάσεται. quaſi innuere vellet, vt ferruginem gladij, vel haſtae, quae Chironis Centauri fuiſſe perhibetur, quáue eum vulnerauerat, adhiberet vlceri.

Lib. 34. Cap. 15. Rubiginem enim eſſe in remedijs, ait Plinius, ſubditq., *Et ſic Telephum proditur ſanaſſe Achilles, ſiue id aerea, ſiue ferrea cuſpide fecit, ita certè depingitur eam decutiens gladio*. Ariſtoteles apud Plutarchum in Sympoſiacis refert, aerea cuſpide, aut gladio facta vulnera curari minus difficulter, celeriuſq. coire, quàm quae ferrum inflixit: propterea quòd medicinae aliquid in ſe habet aes. Oraculum quidem ſic

Chil. 6. Tzetzes explicauit,

Ὃν Ἀχιλλεὺς κατὰ μηροῦ Τήλεφον τότε τρώσας
Ὕστερον ἀνιάτρευσεν ἐκείνῳ προσελθόντα.

Cuius ambiguitatem ſic exponit Hyginus, *Hoc Telephus vbi audiuit, ad regem Agamemnonem venit, & monitu Clytemneſtrae Oreſtem infantē*

de cu-

de cunabulis rapuit, minitans se eum occisurum, nisi sibi Achiui mederentur. Achiuis autem quòd responsum erat, sine Telephi ductu Troiam capi non posse, facilè cum eo in gratiam redierunt, & ab Achille petierunt, vt eum sanaret. Quibus Achilles respondit, se artem medicam non posse. Tunc Vlysses ait, non te dicit Apollo, sed auctorem vulneris hastam nominat. Quã cùm rasissent, remediatus est. Hinc apud Ouidium Achilles, Lib. 13. Met.

—— ego Telephon hasta
Pugnantem domui, vinctum, orantemq. refeci.

Appuleius autem dicit in hist. De herbarum virtutibus, curationem accepisse herba quadam, quae Achillea dicitur, cuius inuentũ Achilli tribuit. Ait autem, *Hanc herbam Achilles inuenit, vnde vulnera ferro facta sanabat, & ob id Achilleos vocatur. Hac sanasse Telephum dicitur.* Claudianus,

Sanus Achilleis remeauit Telephus herbis,
Cuius pertulerat vires, & sensit in imo
Lethalem, placidamq. manum, medicina per hostem
Contigit, & pepulit, quos fecerat ipse, dolores.

Herbarum verò cognitionem Achilles à Chirone didicerat. Hinc in prouerbium ferè abijt, vt cùm auxilium ex eo petimus, qui mali alicuius caussa exstiterit, *Achillis hasta*, vel *Achilleo more*, vel *Achilleum vulnus* dicamus. Ouidius De remedio amoris,

Vulnus Achilleo quod quondam fecerat hosti,
Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.

Idem, *Nanq. ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,* Lib. 1. Trist.
Solus Achilleo tollere more potest. Eleg. 1.
Idem, *Forsitan vt quondam Teuthrantia regna tenenti,* Lib. 2.
Sic mihi res eadem vulnus, opemq. feret. Eleg. 1
Idem, *Telephus aeterna consumptus tabe perisset,* Lib. 5.
Si non, quae nocuit, dextra tulisset opem. Eleg. 1.
Properti', *Mysus & Haemonia iuuenis qua cuspide vulnus* Lib. 2. Eleg. 1.
Senserat, hac ipsa cuspide sensit opem.

Quò illud epigramma videtur alludere,

Τήλεφος εἰμὶ κόρου, σὺ δὲ γίνεο πιςὸς Ἀχιλλεὺς,
Κάλλεϊ σῷ παῦσον τὸν πόθον, ὡς ἔβαλες.

Quod sic vertit Iacobus Cruquius, ——

Telephus en ego sum, tu sis mihi fidus Achilles,
Ore puella necas, ore beare potes.

Publius Syrus.

Amoris vulnus idem qui sanat, facit.

Sic etiam Horatius, Epod. 17.

Canidia parce vocibus tandem sacris,

Citumq.

Citumq. retro solue, solue turbinem.
Mouit nepotem Telephus Nereïum,
In quem superbus ordinarat agmina
Mysorum, & in quem tela acuta torserat.

Quasi verò dicat (vt interpretatur vetustus quidam Grammaticus) Tu me, ò Canidia, quē illigasti imprecationibus, mutatis tuis iam sana carminibus. Lucianus in Nigrino, Λουκ. πάνυ μὲν οὖν, καὶ προσέτι δέομαι γέσου κοινὴν τινα τὴν θεραπείαν ἐπινοεῖν. Φιλ. τὸ τοῦ ἄρα Τηλέφου ἀνάγκη ποιεῖν. Λουκ. ποῖον αὖ λέγεις; Φιλ. ἐπὶ τὸν τρώσαντα ἐλθόντας, ἰᾶσθαι παρακαλεῖν. Huncigitur Telephum, vt ex antiquorum reliquijs, quae exstant, apparet, ex alto fortunae gradu, regnoq. eiectum, rerumq. omnium egentem Tragici induxerunt. Vnde Horatius ad Pisones dixit,

Telephus, & Peleus cùm pauper & exsul vterq.
Proijcit ampullas, & sesquipedalia verba.

Timocles Comicus,

—— ὁ μὲν γὰρ ὢν πένης,
Πτωχότερον αὐτοῦ καταμαθὼν Τήλεφον
Γενόμενον, ἤδη τὴν πενίαν ῥᾷον φέρει.

Aristophanes νεφέλ. —— σὺ δέ γ' ἐξαπάτησας.
Καί τοι πρότερόν γ' ἐπλώχδες,
Τήλεφος εἶναι Μυσὸς φάσκων.

Verùm & Telephi nomine Philetas Cous opus inscripsit, vt Lilius ait in poëtarum historia: Tragoediam verò Agathon, vt Athenaeus lib. X. PALAM MVTIRE] Festus, *mutire*, *loqui* exponit. Arbitror haec Telephi verba esse, quem Tragici induxerunt moestum, ac tacitum, neq. oculos nisi humo defixos habentem: quemadmodum solent ij, qui maximo aliquo fortunae vulnere sint confecti, alicui importunè percontanti respondisse, non decere infimum, & abiectū hominem palàm loqui. Quòd si aliquando loquentem induxerint, non nisi inuitum respondentem faciunt. Quocirca Amphis Comicus in fabula, cui πλάνος ab impostore quodam nomen fecit, de piscium venditoribus inquit, —— ἔκυψεν ὥσπερ Τήλεφος

Πρῶτον σιωπῇ ——
Demisit oculos, quemadmodum Telephus,
Primùm silentio ——

Alexis in Parasito,

Καλοῦσι δ' αὐτὸν πάντες οἱ νεώτεροι
Παράσιτον ὑποκόρισμα. τῷ δ' οὐδὲν μέλει.
Δειπνεῖ δ' ἄφωνος Τήλεφος, νεύων μόνος
Τοὺς ἐπερωτῶντάς τι, ὥστε πολλάκις
Αὐτὸν κεκληκὼς τὰ Σαμοθρᾴκι' εὔχεται,

Αὔξειν

Αὖξαι πνέοντα, καὶ γαλλυνῖσαι ποτὲ,
Χειμὼν ὁ χειμὼν ὁ μειρακίσκος ἐςὶ τοῖς φίλοις.

De eius nimia taciturnitate haec Accius Telepho,

Qui neq. cuiatis esset vnquam potuimus multi rogitantes scire.

REGNVM RELIQVI] Peripetia, quae à sordido hominis cultu augetur. Sunt eiusdem Telephi verba. Sed pro, *medici*, *mendici* legendum est. Adnotat Nonius, Veteres, stolam non honestam vestem solùm, sed etiam omnem, quae corpus tegeret, dixisse. CEDO, ET CAVEO] Apud Festum, qui modò semiuiuus prodijt, habetur hic locus ex eadem fabula, In. Squalidum.

Quam vestitus squalida septus stola.

Accius de eodem loquens,

Nam etsi operta squalitate est, luctuq. horrificali.

Squalor cùm de corpore dicitur, intelligitur magna sordium congeries, ad similitudinem squamarum piscium: à quarum asperitate, *tunicam auro squalentem*, dixit Maro. Qua quidem voce in vniuersum vti possumus, cùm quicquam nimis inculcatum, obsitumq. est, aut re pretiosa, aut sordida, vt incuteret visentibus quodammodo horrorē. Aen. lib. 10. VESTITVS,] Aliqua exemplaria habent, *cumuestitus*, fortasse, *conuestitus*. LETHO DATEI] Pacuuius in Duloreste,

Is quis est? qui tunc si tu illum occupas letho dabis.

Virgilius, *Millia multa darent letho, gemerentq. repleti* Lib. 5.
Amnes ——

Idem, *Magna trophaea ferunt, quos dat tua dextera letho.* Lib. 11.

Idem, *Multa virûm volitans dat fortia corpora letho.* Lib. 12.

Varro, *Ollus letho datus est*. DEVMQ. DE CONSILIO] forsitan aliquis haec dicebat de Graecorum itineris errore, qui deorum permissu acciderat. Lib. 6. de Lin. Lat. ADVORSVM ILLAM MIHEI] Obseruat Nonius, *aduorsum* hîc pro, *apud*, positum esse. QVI ILLVM DII, DEAEQ. MAGNO MACT. M.] Comica imprecatio. *Illum* ἐμφατικῶς criminis auctorem. Pomp. Praecone posteriore,

At te dij omnes cum consilio, calue, mactassint malo.

Afranius Priuigno,

Afulica penè peristi, dij te mactassint malo.

Plautus Poenulo contrà,

Dij omnes, deaeq. ament. ——

Idem Casina, & Persa,

Vt illum dij omnes, deaeq. perdant ——

Et Mostellaria,

Dij te, deaeq. omnes perduint cum isto omine.

Et rursus ibidem,

Malum quod isti dij, deaeq. omnes duint.

Terent. Eunucho,

Vt illum dij, deaeq. senium perdant.

Q. ENNII FRAGMENTA EX THYESTE.

Fest. Sublime. — adspice hoc
Sublime candens, quem † vocant omnes Iouem. † inuocant.

Non. Delectare. Et me Apollo ipse delectat, ductat Delphicus. δυκτακτ quis.

Idem Cōtingere. Quàm mihi maximè heic hodie contigerit malum.

Idem Cōglomerare. Heu mea fortuna, vt omnia in me cōglomeras mala!

Idē Cernere. † Impetrem facilè ab animo, vt cernat vitalem † Baebium. † Impetrent. † halitū.

Idē Flaccet. † Inflaccebunt conditiones, repudiato, & reddito. † Sin flaccebunt.

Idē Crepare. Sed sonitus aures meas pedum pulsu increpat.

Idem Putat. Ibei quid agat, secum cogitat, parat, putat.

Cicero Oratore. Quemnam te esse dicam? qui tarda in senectute.

Idem 1. Tusc. — ipse summeis saxeis fixus aspereis
Euisceratus, latere pendens, saxa spargens tabo, τάδε à corpore ducer pto.
Sanie, & sanguine atro —
Neq. sepulchrum quò se recipiat, habeat, portū corporis, vbei
Remissa humana vita, corpus requiescat à maleis.

Idem 3. Tusc. Nolite hospites † ad me adire, illico istic, † adire ad me.
Ne contagio mea boneis, vmbraue obsit,
Tanta vis sceleris † in corpore haeret. † meo in corpore.

EXPLICATIO.

ATREVS, & Thyestes ex Pelope Tantali, & Hippodamia Oenomai filia orti sunt. Atreum autẽ, cùm adoleuisset, ferunt Chrysippum fratrem ex alia matre, quem pater admodum diligebat, in puteum demersisse. Quod cum aegrè Pelops tulisset, illum in exilium egit. Mortuo deniq. Pelope, sese Mycenas recipit: cúmq. natu maior esset, paternum sibi regnum deferri petijt: quod Thyestes priùs immeritò occupauerat. Volunt tamen aliqui, inter se eos conuenisse, vt alternis vicibus regnum administrarent. Sed aliqui malunt, eos pactos esse, vt vter prior portentum aliquod protulisset, is regno poriretur. Per ea igitur tempora in Atrei ouilibus agnus aureis villis reperitur. Quem cùm vt maximum portentũ ostensurus esset Atreus, prodidit hoc Thyestae Aërope Atrei vxor, quam sibi Thyestes stupri cõsuetudine conciliauerat: cui sublatum dolo agnum tradidit. Quem cùm in medium Thyestes protulisset, regnum adeptus est. De qua re sic Cicero, *Nec tamen ille ipse est praetereundus, qui non sat habuit coniugem illexisse in stuprum: de quo rectè, & verissimè loquitur Atreus,* Lib. 3. de Natura Deor.

Quod re in summa summum esse arbitror
Periculum, matres coinquinari, regiam
Contaminari stirpem, admisceri genus.

At id ipsum quàm callidè, qui regnum adulterio quaereret?

Addo (inquit) huc, quod mihi portento caelestûm pater
Prodigium misit, regni stabilimen mei,
Agnum inter pecudes aurea clarum coma
Quondam Thyesten clepere ausum esse è regia:
Qua in re adiutricem coniugem cepit sibi.

Quos quidem versus ex Accij Atreo esse suspicor: quamuis sciam duos ex ijs Nonium in *Clepere*, non ex poëta aliquo, sed ex Cicerone ipso afferre. Sunt eiusdem ferè sententiae hi Senecae trimetri, qui in sua Thyeste ita Atreum loquentem facit,

Fas est in illum, quicquid in fratrem est nefas.
Quid enim reliquit crimine intactum? aut vbi
Sceleri pepercit? coniugem stupro abstulit,
Regnumq. furto, specimen antiquum imperi
Fraude est adeptus, fraude turbauit domum.
Est Pelopis altis nobile in stabulis pecus
Arcanus Aries, ductor opulenti gregis.
Huius per omne corpus infuso coma
Dependet auro, cuius è tergo noui
Aurata reges sceptra Tantalici gerunt.

Pressor huius regnat ——

Lib 2 Corinth. Ob cuius facti memoriã tradit Pausanias in Thyestae sepulchro, quod est in Argiuorum finibus, arietem marmoreũ esse impositum. Quin Atreus, vt debitas à fratre poenas sumeret, cum eo in simulatam gratiam redijt, propriosq. ei filios Tantalum scilicet, & Plisthenem, vt tradit Hyginus: vel, vt alijs placet, Aglaum, Orchomenum, & Caleũ, caesos, comedendos apposuit: sanguinemq. eorum patera libauit. Quorum capita tandem inter feralis conuiuij epulas, vt à Thyeste cognoscerentur, afferri iussit. Quo diro spectaculo Solem ferunt cursum deflexisse, ne tam nefarium scelus diuinum ipsius foedaret aspectum.

Lib 1. De arte amãdi. Ouidius, *Cressa Thyesteo si se abstinuisset amore*
(Ah quantum est vni posse placere viro)
Non medium rapuisset iter, curruq. retorto
Auroram versis Phoebus adisset equis.

Lib. 4. Theb. Statius, *Funereae tum namq. dapes, medijq. recursus*
Solis ——

Lib 1. Aen. Quò videtur Virgilius respexisse,
Nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.

Cuius rei veritatem aliqui fuisse credunt, Atreum primum apud Mycenas Solis defectum obseruasse. Praebuit autem multis teterrimi huius facinoris immanitas scribendi ansam: nam huius nominis fabulam è Graecis apud Stobaeum comperio Sophoclem, & Euripidẽ scripsisse: & apud Athenaeum Agathonem, & Chaeremonem. (Lib. 11. & 13.) E nostris verò Pacuuium, vt ex Placiadis glossis, tum Varium, vt ex Dialogo Cornelij Taciti, & ex Ouidio in extremo de Ponto patet. Ex quo & ex Prisciano cognouimus etiã, Gracchũ eam scripsisse: & ex Acrone, (Lib. 6.) & Porphyrione Cassium Parmensem. Ennius verò hanc fabulam dedit, vt ait in Bruto Cicero, Q. Martio, & Cn. Seruilio Coss. cùm C. Sulpitius Gallus Praetor Apollini ludos faceret — ADSPICE HOC] Refert Cicero hunc locum in principio, & circa medium lib. II. De nat. deor. Rursus initio, & medio tertij, ex quo tantùm Ennij esse cognouimus: sed à Festo ex hac fabula esse didicimus. Refert eundem locum ex Ennio Probus in Sileno, qui aliquantò diuersiùs ita legitur apud Appuleium in lib. De mundo,

Adspice licet sublime tuens, quem inuocant omnes Iouem.

Sed Scaliger ex veteribus Appuleij libris legit,

Adspice hoc sublimen candens &c.

Vult enim duplex esse limen, superius, & inferius: hoc superius sublimen vocasse, & hinc caelum ab Ennio hoc loco sublimen dictum. — HOC] Non est absq. obseruatione praetereundum, frequenter à nostro Poëta huiusmodi pronomen vsurpatum esse, cùm de caelo

loqueretur, quasi ea voce illud tanquam digito demonstraret. Rursus enim, *Quoi quod in me est, exsecrabor hoc, quo lucet quicquid est.* Et in Telamone,

Atq. hoc lumen candidum claret mihei.

Plautus Milite,

Vigila, inquam, expergiscere, inquam, lucet hoc, inquam —

Idem rursus Amph. — *lucescit hoc iam* —

Rursus Curcul.

Nam hoc quidem aedepol haud multò pòst luce lucebit —

Non est ab hoc dicēdi modo omnino alienum Ciceronis illud in prima contra Catil. *Potést ne tibi huius vitae haec lux, aut huius caeli spiritus esse iucundus?* Et pro Rabirio, *Quem non modò foro, sed etiam caelo hoc, ac spiritu censoriae leges, atq. vrbis domicilio carere voluerūt.* QVEM VOCANT] Apud Ciceronem semper, *inuocant*, legitur. — IOVEM] Iouem esse caelum antiquos credidisse, in Epicharmo demōstrauimus. ET ME APOLLO IPSE DELECTAT,] Delectat, *illicit*, & *attrahit*, exponit Nonius: in cuius quibusdam exemplaribus pro, *En. Thyeste*, legitur *En. Thersite*. CONGLOMERAS MALA!] Idem conglomerare, *inuoluere*, & *superaddere*, interpretatur. Malè, vt opinor, quidam Nonij codices pro, *Thyeste*, *Titthe* habent. CERNAT VITALEM BAEBIVM] Meliùs fortasse aliqui legunt, *vitalem halitum*. Sed hîc, *cernit*, pro, *indicat*, positum est. SED SONITVS] Lucretius,

— *subterq. virûm vi* Lib. 2.

Excitur pedibus sonitus —

Virgilius, *Aduentumq. pedum, flatusq. audiuit equorum.* Lib. 11.

INCREPAT.] Ferit. — PVTAT] Animo disputat. QVEMNAM TE ESSE DICAM?] Cicero vbi refert hunc versum nō nominat auctorem, sed tantùm ait, *Velut ille in Thyeste.* Nos verò Ennij esse suspicamur. — TARDA IN SENECTVTE] Epitheton ab effectu. Horatius, Lib. 2. Serm. Sat. 2.

Dura valetudo inciderit, seu tarda senectus?

Tibullus, — *dum tarda senectus* Lib. 2.

Inducat rugas, inficiatq. comas. Eleg. 2.

— IPSEI IN SVMMEIS SAXEIS] Cicero ita hunc locum affert, *Exsecratur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primùm vt naufragio pereat Atreus. durum hoc sanè: talis enim interitus non est sine graui sensu. illa inania,*

— *Ipse summeis saxeis &c.*

Idem rursus in L. Pisonem, *Neq. verò ego, si vnquam vobis mala precarer, quod saepe feci, in quo dij immortales meas preces audiuerunt, morbū,*

aut

aut mortem, aut cruciatum precarer. Thyestea ista exsecratio est, pellens vulgi animos, non sapientum mouentis,

Vt tu naufragio expulsus vspiam saxis fixus asperis,
Euisceratus latere penderes (vt ait ille) saxa spargens tabo,
Sanie, & sanguine atro ——

In Spargere. Marcellus verò hoc modo ex lib. XIX. Lucilij,

Latere pendens, saxa spargens tabo, & sanguine atro.

Puto autem Lucilium hanc Ennij exsecrationem inter sua inseruisse poëmata, tanquam vulgò iactatam, & inde Nonium Lucilij existimasse. Nec solùm huiusmodi Thyestae preces, vt Horatius ait, in prouerbium abierunt, sed etiam illud apud Graecos celebre est, Ὀιδίποδος ἀρά. Huius argumenti fuit Callimachi Ibis: quem postea imitatus Ouidius, suam Ibin scripsit. In quo genere egregium illud poëmatiō scriptum est, quod cum Virgilianis legitur, *Dirae*, inscriptum: cuius auctorem Val. Catonem Grammaticum fuisse eruditi credūt. — FIXVS ASPEREIS] Exsecrabilis est huiusmodi apud Tragicos imprecatio, vt quis sublimi scopulo pendens, insepultus iaceat. Quod supplicium apud inferos etiam habetur immanissimum. Sic Virgilius in descriptione clypei Aeneae,

In Spodo. (margin note)

Lib. 8.

—— *& te Catilina minaci*
Pendentem scopulo ——

Aduer. 23 cap. 3. EVISCERATVS LATERE PENDENS.] Turnebus legit,

Visceratus, latere pendens saxa spargens tabida
Sanie ——

Lib. 3. Aen. — SANGVINE ATRO] Virgilius,

—— *& sanguine vescitur atro.*

Thylesius in libello De coloribus, *Sanguis*, inquit, *caloris, atq. coloris ignei particeps, effusus, ac frigefactus amisso rubore, tanquam in carbonē mutatus, ater ab omnibus vocatur.* Dictus est autem ater velut ἄνθραξ, id est carbo: nam propriè est carbonis extincti, vnde anthracinae dicuntur lugentium vestes. Varro lib. III. De vita Pop. Rom. *Propinquae adolescentulae etiam anthracinis, proximae amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctū, vt dum supra terram essent, ricinis lugerent, funere ipso, vt pullis pallis amictae.* NEQ. SEPVLCHRVM QVO SE RECIPIAT,] Sequitur Cicero, *Vides quanto hic in errore versetur: portum esse corporis sepulchrum, & requiescere in sepulchro putat mortuum. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus esset quidq. curandum.* HABEAT PORTVM CORPORIS,] Imprecatur Thyestes, vt insepultus iaceat Atreus frater, semperq. vagus oberret: id sibi persuadens, sepulchrum esse corporis portum, & malorum omnium sempiternā quietem. Sed Virgilianus Anchises,

chises, siue iuxta Epicureorum opinionem, qui volebant, nihil post mortem superesse, siue quia contemnebat, quod post è vità migrationem sensu non percipitur, ait,

—— facilis iactura sepulchri est. Lib. 2. Aen.

Vnde illud Maecenatis,

Non tumulum curo: sepelit natura relictos.

A Seneca verò in Agamemnone mors ipsa portus dicitur,

Portus aeterna placidus quiete.

Cic. I. Tusc. *Paratum nobis portum, & perfugium mortem putemus: quò vtinam velis passis prouehi liceat.* NOLITE HOSPITES AD ME] Hos versus ex hac esse Tragoedia suspicor, quos Cicero sic adducit, *Tetra enim res est, misera, detestabilis, omni contentione, velis, vt ita dicam, remisq. fugienda. Qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quõdam à socero Oenomao rege Hippodamiam raptis nactus est nuptijs? Iouis iste quidē pronepos: tám ne ergo abiectus, tamq. fractus? Nolite &c.* — ILLICO ISTIC] Hemistichium hoc cum sequenti versu repetit Cicero III. de Orat. NE CONTAGIO MEA] Adeò improborum perniciosa est contagio, vt terra, mariq. ab eorũ consuetudine refugiendum moneat Horatius,

—— vetabo, qui Cereris sacrum Lib. 3. Car. Od. 2.
Vulgarit arcanae, sub ijsdem
Sit trabibus, fragilemq. mecum
Soluat faselum ——

Quod postremum verbum ex Euripidis Electra desumpsit,

Μηδ' ἐπιόρκων μέτα συμπλεῖτε.

Q. ENNII FRAGMENTA EX PHOENICE.

SED virom vera virtute viuere animatum adiecit Agell. lib. 7 cap. 17.
fortiter:
Eumq. innoxium vocare: aduersus aduersarios
Ea libertas est, qui pectus purum, & firmum gestitat. *prosonomasia.*
Aliae res obnoxiae nocte in obscura latent.

Ibei tum derepentè ex alto in altum despexit mare. Non. De repentè.

Seueriter suspectionem ferre falsam, futilium est. I de Seueriter.

Vt

Idem Futile. — Vt quod factum est futile amicei† nos feramus fortiter. — † vos feratis.

Idē Facsim. — Plus miser sum, si† scelestum faxim, quod dicā fore. — † V.C. scelestim.

Idem Cupienter. — Stultus est, qui cupida cupiens cupienter cupit. — καττακισμός.

Idem Duriter. Charis. lib. 2. — Quam tibei ex ore orationem duriter dicteis dedit. — δεντακισμός.

EXPLICATIO.

QVAMVIS de duobus Phoenicibus apud auctores fiat mentio, de altero quidem Agenoris filio, Cadmi fratre, qui Phoeniciae nomen dedit, de altero verò Amyntoris filio, qui cum Achille, vt tradit Homerus, ad bellum Troianum contendit, & Hygino auctore cum Pelope coniunctissimè vixit: non est verendum, de hoc Phoenice Ennium hanc scripsisse Tragoediam. Nam, vt saepe diximus, nō tantùm imitatus est, sed saepissime vertit Euripidem. Quem porrò Tragoediam hanc edidisse, pluribus locis ostendit Stobaeus, Demosthenes in oratione περὶ τῆς παραπρεσβείας, & Erotianus in Onomastico. Atq. hunc intellexisse Phoenicem, ex Eustathio vel satis constat, qui vt eius societatem, comitatumq. cum Achille ostenderet, ait, καὶ Εὐριπίδης ἐν Φοίνικι ἄπλιστον τὸν ἥρωα συντηρεῖ: hoc est, & in Phoenice Euripides indiuisum (ab Achille scilicet) conseruat heroem. Hunc igitur, cùm matris Hippodamiae precibus impulsus, Clytiam patris pellicem stuprasset, cúmq. id rescisset Amyntor, odiosum, atq. inuisum iam inde habuit. Quamobrem vt à patre decederet, cuius iurgia ferre nō valebat, ad Peleum sese contulit, à quo Dolopum rex est constitutus: etsi Apollodorus dicat, Phoenicem, cùm falsò à Clytia esset insimulatus, oculorum luce à patre fuisse priuatum. Eius verba sunt haec, οὗτος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐτυφλώθη καταψευσαμένης φθορὰ Κλυτίας τῆς τοῦ πατρὸς παλλακίδος. Πηλεὺς δὲ αὐτὸν πρὸς Χείρονα κομίσας, ὑπ' ἐκείνου θεραπευθέντα τὰς ὄψεις, βασιλέα κατέστησε Δολόπων. Scripserunt huius nominis fabulā Sophocles, vt est apud Athenaeum, & Ion Chius. SED VIROM VERA VIRTVTE VIVERE] Alludit ad viri etymon, quē volunt Grammatici à virtute dici. ANIMATVM] In primo Ann. *Homo animatus*, dixit. ADVERSVS ADVERSARIOS] Nullus hostium metus virum probum perterret: at quadam cum animi libertate, & alacritate omnia intrepidè aggreditur. Libertas enim

Lib. 3. (Apollodorus)

Lib. 2. (Athenaeum)

virtutis est, seruitus verò vitij, vt ait Isocrates in Enchiridio, ἐλευθερία καὶ δουλεία, τὸ μὲν ἀρετῆς ὄνομα, τὸ δὲ κακίας. — PECTVS PVRVM] Nullis scelerum sordibus coinquinatum. Horatius, Lib. 1. Ser. Satyr. 6.

Non patre praeclaro, sed vita, & pectore puro.

Item alibi, —— *nunc adbibe puro* Lib. 1. Epist.

Pectore verba puer —— Epist. 2.

Virgilius in Culice, *puro pectore*, dixit. FIRMVM] Non tantùm ab omni vitiorũ genere abhorrere debet vir bonus, sed in vtraq. fortuna forti, ac constanti animo vti. Hinc Theognis ad Cyrnum suum inquit, virum bonum animum semper habere constantem, & cum prosperis, aduersisq. rebus colluctari. Sic enim ait,

Κύρν' ἀγαθὸς μὲν ἀνὴρ γνώμην ἔχει ἔμπεδον αἰεί,
Τολμᾷ δ' ἔντ' ἀγαθοῖς κείμενος, ἔντε κακοῖς.

Vocem illam ἔμπεδον, quae propriè significat ἐν πέδῳ ὤν, in solo stans, sic expressit Horatius, Lib. 2. Ser. Satyr. 3.

Stas animo? & purum est vitio tibi, cùm tumidum est cor?

SI SCELESTVM] In antiquo, *si scelestim.* STVLTVS EST, QVI CVPIDA CVPIENS] Plautus Casina,

—— *quid istuc tam cupidè cupis?*

HAEC EX EVRIPIDEA PHOEN. EXSTANT FRAGMENTA.

ΦΘΟΝΟΝ οὐ σέβω, φθονεῖσθαι δὲ θέλοιμ' ἂν ἐπ' ἐσθλοῖς. Stob. Ser. 38.

Σὺ δ' ὦ πατρῴα χθὼν ἐμὴ γεννητόρων, Idem Ser. 39.
Χαῖρ'. ἀνδρὶ γάρ τοι κἂν ὑπερβάλλῃ κακοῖς,
Οὐκ ἔστι τοῦ θρέψαντος ἥδιον πέδον.

Μοχθηρόν ἐστιν ἀνδρὶ πρεσβύτῃ τέκνα Idem Ser. 69.
Δίδωσιν ὅστις. οὐκέθ' ὡραῖος γαμεῖ.
Δέσποινα γὰρ γέροντι νυμφίῳ γυνή.

Πικρὸν νέα γυναικὶ πρεσβύτης ἀνήρ. Idē ibid.

Γυνή τε πάντων ἀγριώτατον κακόν. Idē Serm. 71.

Μέγιστον ἆρ' ἦν ἡ φύσις. τὸ γὰρ κακὸν Idem Ser. 88.
Οὐδεὶς τρέφων εὖ χρηστὸν ἂν θείη ποτέ.

Idem Ser. 89. & Ser. 91.

Ὦ πλοῦτ', ὅσῳ μὲν ῥᾷστον εἶ βάρος φέρειν.
Πόνοι δὲ χἀν σοί, καὶ φθοραὶ πολλαὶ βίου
Ἔνεισ'. ὁ γὰρ πᾶς ἀσθενὴς δίων βροτοῖς.

Q. ENNII FRAGMENTA EX MELANIPPA.

Non. Sospitent, & superstitent. REgnumq́. nostrum vt sospitent, superstitentq́.

Idem Auscultare. Mihei ausculta nate, pueros cremari iube.

Idem Auguro. Certò hic est nulla, quin monstrum siet:
Hoc ego tibei dico, & coniectura auguro.

Prisc. lib 10. Quòm saxum sciciderit —

Macr. lib. 6 cap. 4. Lumine sic tremulo terra, & caua caerula candent. καππα-κισμός.

Agell. lib. 5 cap. 11. Stata forma —

EXPLICATIO.

TAMETSI ex his, quae Poëta noster scripsit, licet intelligere, quantùm poëtica facultate praestiterit, tamen in fabulis scribẽdis Graecas potiùs Latinè extulisse, quàm ipsum nouas confinxisse videtur. Itaq. hanc etiam ex Euripide vertisse existimo. Scripserat enim ille hanc fabulam, vt testatus Aristophanes, apud quem ἐν Θεσμοφοριαζούσαις mulier queritur, Euripidem Melanippas, Phaedrasq. repraesentare, eò quòd improbae, sceléstaeq. essent mulieres: Penelopen autem, quòd temperans esset, nunquam egisse. Sed quemadmodum ambiguum huius fabulae est nomen, nam Menalippe, & Melanippe legitur, sic etiam dubium argumentum. Quod tamen id esse potuit. Melanippe Desmontis, siue (vt alijs placet) Aeoli filia, cùm Neptuni congressu grauida facta esset, eamq. ob rem à patre excaecata, coniecta est in carcerem. Cùm autem enixa esset gemellos, iussum est, eos feris obijci: quibus tamen vacca lactans vbera praestabat. Quod cùm armenti custodes conspexissent, eos educauerunt. Per ea verò tempora Metapontus Icariae rex ab vxore sua Theano admodum flagitabat,

gitabat, vt procrearet sibi filios, nisi repudiari vellet. Quod ea timēs regij pecoris magistris significauit, darent operā, vt aliquis sibi mittatur infans, qui pro suo supponeretur. Illi inuentos misêre. Mox autem accidit, vt Theano ipsa duos verè pareret. Sed cùm Metapontus priores ob formae praestantiam haberet chariores, quaerere ipsa coepit, quî eos de medio tolleret, vt regnum conseruaret suis. Rex fortè discessurus erat sacrorum faciendorum caussa: itaq. per eam occasionem illa indicat filijs, alteros esse suppositiuos, iubetq. vt, cùm venatum contenderent, eos interficerent. Cùm autem id essent aggressi, Neptuni ope ab eius filijs victi sunt, cumq. mortui relati essent in regiam, Theano se gladio confodit. Boeotus & Aeolus (sic enim dicebantur Melanippes filij) ad consueta stabula confugerunt: vbi à Neptuno audierunt, ex ipso sese editos esse, matremq. in custodia coërceri. Quamobrem profecti, matrem, necato Desmonte, liberarunt, quae à Neptuno oculos recepit. Tum filij vnà cum ea ad Metapontum regem perrexerunt, indicataq. Theanûs perfidia, ille Melanippen duxit vxorem, ipsosq. adoptauit. Qui deinde in Propontide Boeotiam, & Aeoliam à suo nomine condiderunt. Haec ferè ab Hygino in fabulis. Melanippen autem idem tradit Chironis Centauri fuisse filiam, quae cùm ab Aeolo Hellenis filio compressa, grauida esset, iamq. instaret partus, patrem fugiens deorum commiseratione in equam versa est. Hoc verò ex Euripide refert. Ex quo autem prius illud argumentum extulerit, non indicat. Sed vtramq. scripsisse Euripidem opinor: nam apud Athenaeum citatur Euripides ἐν δεσμώτιδι τῇ Μελανίππῃ, quod sine dubio ad priorem pertinet fabulā, vt illud etiam Strabonis, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν Μετάποντον μυθεύουσι, καὶ τὴν Μελανίππην τὴν δεσμῶτιν, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς Βοιωτόν. De altera autem, planè ex Hygino notum est. At vtram conuertisse Ennium dicemus? Dubium est hoc: nam illud, *Regnumq. nostrum vt sospitent, superstitentq.*, Itemque illud, Lib. 2. Poet. astron. Lib. 13. cap. 2. Lib. 6.

Mihei ausculta nate, pueros cremari iube,

manifestè de Melanippe fuisse apparent. At illud rursum,

Certò hîc est nulla, quin monstrum fiet.

ad Melanippen in equam conuersam referri posse videtur. Vtcunq. autem res sese habuerit, initium Melanippes Euripideae satis celebre apud priscos auctores fuit. Nam Plato in conuiuio Eryximachum ita loquentem inducit, ἡ μὲν μοι ἀρχὴ τοῦ λόγου ἐστὶ κατὰ τὴν Εὐριπίδου Μελανίππην. Caetera tanquam nota tacuit. Sed Plutarchus in Erotico ita de principio huius fabulae, Ἀκούεις δὲ δήπου τὸν Εὐριπίδην ὡς ἐθορυβήθη ποιησάμενος ἀρχὴν τῆς Μελανίππης, Ζεὺς γὰρ οἶδα πλὴν ἐγώ, μεταλαβὼν δ' ἐχθρὸν ἄλλον ὃ θαῤῥεῖ ὡς ἔοικε τῷ δράγματι γεγραμμένῳ πανηγυρικῶς καὶ περιττῶς,

ἤλλαξε τὸν στίχον, ὡς νῦν γέγραπται, Ζεὺς ὡς λέλεκται τῆς ἀληθείας ὕπο. Quae Latinus interpres vertit, *Audis sanè quomodo Euripides perturbatus est, cùm fecit principium Melanippae,*

Iuppiter vt equidem sentio:

verùm facta mutatione verborum propter quendam suum inimicum confidebat (vt videtur) fabulae scriptae magnificè ac egregiè, & mutauit versum, vt nunc est scriptus,

Iuppiter vt aeni fama verax comprobat.

Sed ex vno Euripideae Melanippes loco, quem refert Diodorus, cognoscere licet, quanta sententiarum grauitate, ac pondere scripta fuerit, inquit enim lib. I. Biblioth.

Ὡς οὐρανός τε γαῖα τ' ἦν μορφὴ μία.
Ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα,
Τίκτουσι πάντα κἀνέδωκαν εἰς φάος,
Δένδρη, πετεινά, θῆρας, οὕς θ' ἅλμη τρέφει,
Γένος τε θνητῶν ——

Scaliger autem ait, Ennium Melanippen ex Sophocle cõuertisse: quod puto μνημονικῷ ἁμαρτήματι dixisse: nam adhuc non comperi, Sophoclẽ huius nominis fabulam dedisse. Scripsit tamen Accius Menalippum, siue Melanippum fabulam longè sanè diuersam: sed ex loco, qui adducitur à Cicerone, & repetitur à Nonio,

Florem quisnam liberûm inuidit meûm,

arbitror etiam Melanippen scripsisse: ea enim magis Melanippae de ablatis filijs conquerenti, quàm Menalippo videntur conuenire. REGNVMQ. NOSTRVM] Videntur haec verba esse Metaponti ab vxore petentis, vt sibi, quò regnum retineri possit, liberos procrearet. SOSPITENT, SVPERSTITENTQ.] Affert Nonius duobus locis eundem versum: in altero ex Menalippa, in altero verò ex Menalippo. Vnde patet, saepe nominis similitudine librarios fuisse deceptos. Vtrunq; tamen verbum in vtroq; loco, pro, *saluare*, positum esse, idem tradit. LVMINE SIC TREMVLO] Hexametrum in Tragoedia miscuit: quod Seneca quandoque imitatus

Lib. 7. est. Virgilius, —— *splendet tremulo sub lumine pontus.*

Lib. 8. Idem, *Sicut aqua tremulum labris vbi lumen ahenis*
Sole repercussa ——

Lib. 4. Nec longè absunt ea Lucretij de Sole,

Iamq; rubrum tremulis iubar ignibus erigere altè
Cùm coeptat natura ——

Lib. 5. Et rursus, *Sub terris ideo tremulum iubar haesitat ignis.*

STATA FORMA] Agellius ita hunc locum affert, *Inter enim pulcherrimam foeminam, & deformissimã media quaedam forma est, quae*

à nimio

à nimio pulchritudinis periculo, & à sūmo deformitatis odio vacat. Qualis à Q. Ennio in Melanippe perquam eleganti vocabulo stata dicitur: quae neq. κοινὴ futura sit, neq. πονή. Quam formam modicam, & modestam Phavorinus non mehercle insitè appellat vxoriam. Ennius autem in ista, quam dixi, Tragoedia, eas ferè foeminas ait incolumi pudicitia esse, quae stata forma forent. Ad huius vocis significationem fortasse respexit Lucretius, vbi de animi varietate loquens ait, Lib. 3.

Est etiam quoq. pacati status aëris ille.

Quo loco doctè quidem Gifanius inquit, *Ita egregiè vocat ingenium, nec feruidum, nec frigidum nimis, sed ijs interiectum, moderatum scilicet, in quo aër, & calor sit temperatus.* Idem ferè de corpore tradidit Plato, qui vult illius honorem circa medium consistere, ne nimis robustū, pulchrumq. sit, néue nimis debile, aut deforme. Alterum enim audaces, inflatosq. animos reddere, alterum deiectos, & illiberales. Circunfertur vulgatum distichon ab hac re non alienum, Lib. 5. de Leg

Cum media semper gaudebam ludere forma:
Maior enim medijs gratia semper inest.

EVRIPIDEAE MELANIPPES FRAGMENTA ALIA.

Stob. Ser. 30.

ΑΡΓΟ΄Σ πολίτης κεῖνος, ὡς κακός γ' ἀνήρ.
Ἀργὸς γὰρ οὐδεὶς, θεοὺς ἔχων ἀνὰ στόμα
Βίον δύναιτ' ἂν συλλέγειν ἄνευ πόνων.

Idē. Ser. 50.

Παπαὶ, νέος καὶ σκαιὸς οἷος ἔστ' ἀνήρ.

Idē Serm. 60.

Δοῦλον γὰρ ἐσθλὸν τοὔνομ' οὐ διαφθείρει.
Πολλοὶ δ' ἀμείνους εἰσὶ τῶν ἐλευθέρων.

Idē Serm. 67.

Τῆς μὲν κακῆς, κάκιον οὐδὲν γίνεται
Γυναικός. ἐσθλῆς δ' οὐδὲν εἰς ὑπερβολὴν
Πέφυκ' ἄμεινον. διαφέρουσι δ' αἱ φύσεις.

Idē ibid.

Ἄλγιστόν ἐστι θῆλυ μισηθὲν γένος.
Αἱ γὰρ σφαλεῖσαι ταῖσιν οὐκ ἐσφαλμέναις
Αἶσχος γυναιξὶ, καὶ κεκοίνωνται ψόγον
Ταῖς οὐ κακαῖσιν αἱ κακαί. τὰ δ' εἰς γάμους,
Οὐδὲν δοκοῦσιν ὑγιὲς ἀνδράσι φρονεῖν.

Idē Serm. 68.

Γάμους δ' ὅσοι σπεύδουσι μὴ πεπρωμένους,

Μάτην πονοῦσιν. ἡ δὲ † τὸ χρεὼν πόσει † τῷ
Μένουσα, κἀσπούδαστος ἦλθεν εἰς δόμους.

*

Idē ibid. Μὴ σπεῖρε τέκνων ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ.

*

Idē ibid. Ὅσοι γαμοῦσι δ' ἢ γένει κρείσσους γάμους,
Ἢ πολλὰ χρήματ', οὐκ ἐπίστανται γαμεῖν.
Τὰ τῆς γυναικὸς γὰρ κρατοῦντ' ἐν δώμασι
Δουλοῖ τὸν ἄνδρα, κοὐκέτ' ἔστ' ἐλεύθερος.
Πλοῦτος δ' ἐπακτὸς ἐκ γυναικείων γάμων,
Ἀνόνητος, αἱ † γὰρ διαλύσεις ῥᾴδιαι. † δὲ

*

Idē Ser. 70. Μετρίων λέκτρων, μετρίων δὲ γάμων μετὰ σωφροσύνης κῦρσαι θνητοῖσιν ἄριστον.

*

Idē Ser. 71. Πλὴν τῆς τεκούσης, θῆλυ πᾶν μισῶ γένος.

*

Idē Ser. 74. Ἴσω δ' ἄφρων ὤν, ὅστις ἄτεκνος ὢν τὸ πρὶν,
Παῖδας θυραίους εἰς δόμους ἐκτήσατο.
Τὴν μοῖραν εἰς τὸ μὴ χρεὼν παραστρέφων.
Ὧι γὰρ θεοὶ δίδωσι μὴ φῦναι τέκνα,
Οὐ χρὴ γκαλεῖσθαι πρὸς τὸ θεῖον, ἀλλ' ἐᾶν.
Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγένετο.

*

Idē Ser. 81. Ὅστις δ' ἀμείλικτον πατὴρ ἔχει νεανίας,
Στυγνόντ' ἐν οἴκοις, μεγάλα κέκτηται κακά.

*

Idē Ser. 92. Ὦ τέκνον ἀνθρώποισιν ἐστιν οἷς βίος
Ὁ μικρὸς ἄκρατος. ἐγένετο δ' ὄγκος κακόν.

*

Idē Ser. 106. Τὰ τυγχάνοντα δ' ὅστις εὖ φέρει βροτῶν,
Σοφὸν νομίζω, σωφρονεῖν τ' ἐμοὶ δοκεῖ.

*

Idē Ser. 114. Παλαιὸς αἶνος. ἔργα μὲν νεωτέρων,
Βουλαὶ δ' ἔχουσι τῶν γεραιτέρων κράτος.

*

Idē Ser. 115. Τί δ' ἄλλο, φωνὴ καὶ σκιὰ γέρων ἀνήρ.

*

Idē. Ser. 123. Τὶ τοὺς θανόντας οὐκ ἐᾷς τεθνηκέναι,
Καί τ' ἐκχαθέντα συλλέγεις ἀλγήματα;

Q. ENNII FRAGMENTA EX ALCMAEONE.

FACTVM est iamdiu — Non. Iā-diu.

Multi' modis sum circumuentus morbo, exsulio, atq. inopia: Cic. l b 4. de Fin. & 3. de Orat.
Tum pauor sapientiam mihi omnem † ex animo ex pectorat.

† exanimato, exanimato.

Sed mihi neutiquam cor consentit. Idem. 4. Acad. qſt.

Vnde haec flamma oritur? Idē ibid.
Incede incede, adsunt adsunt, me me expetunt. Idē ibid.

Fer mi auxilium, pestem abige à me Idē ibid.
Flammiferam, hanc vim quae me excruciat.
Caeruleae incinctae igni incedunt,
Circumstant cum ardentibus taedis.
Intendit crinitus Apollo
Arquum auratum Luna innixus:
Diana facem iacit à laeua.

EXPLICATIO.

AMphiaraus cùm esset vaticinandi peritissimus, optimè se nosse arbitrabatur, si ad Thebanam expugnationem proficisceretur, ibi mortem esse oppetiturum. De quo per imaginem ait Cicero, *Itaq. vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, vt in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens, & sciens ad pestē ante oculos positam sum profectus.* Lib. 6. Epist.
Vt igitur formidatas fatorum minas Amphiaraus declinaret, abdidit sese, conscia duntaxat Eriphyle coniuge. Cui Adrastus frater vnus ex septem, qui ad Thebas profecti sunt, vnde ipse solus euasit incolumis, persuasit, vt latentem virum proderet: quanquam aliquibus placet, Eriphylen, accepto aureo monili, ab Hermione Cadmi vxore adductam fuisse, vt mariti latebras patefaceret. Quod mirum in modum aegrè ferens Amphiaraus Alcmaeoni filio praecepit, vt postquā ipse

è vita

è vita decesserit, paucis post diebus illico de auara, scelestaq. matre poenas sumeret. Nec longè pòst comprobauit euentus, verum illum sui funeris vatem fuisse. Nam cùm duces, qui Polynicis in bello fortunam secuti sunt, conuiuio se exhilarabant, aquila è celo delapsa Amphiarai hastam in sublime tulit: vnde mox illam demisit, quae humi defixa in laurum est conuersa. Quo in loco cùm postridie dimicaretur, Amphiaraus vnà cum curru, vt refert Thrasymachus lib. III. κτισέων, terrae hiatu absorptus est, ibiq. conditum est oppidum, quod
Nem. Od. 9. vocatur ἅρμα, hoc est currus. Sed Pindarus confirmat Amphiaraum terrae hiatu fuisse, annuente Ioue, cum equis absorptum, ne Periclymeni telo transfigeretur. Alcmaeon autem paterni iussus non immemor, matrem interemit. Quamobrem eum deinde vehementer Furijs
Lib. 3. Eleg. 4. exagitatum proditum est. Vnde à Propertio Furiae Alcmaeoniae dictae sunt. Cui aliquando percontanti, quónam pacto ab insania liberari possit, haec Apollo, vt refert Athenaeus, respondit,
Lib. 6.

Τιμῆεν μ' αἰτεῖς δῶρον μανίαν ἀποπαῦσαι.
Καὶ σὺ φέρειν τιμῆεν ἐμοὶ γέρας, ᾧ ποτε μήτηρ
Ἀμφιάραον ἔκρυψ' ὑπὸ γῆν αὐτοῖσι σὺν ἵπποις.

Cuius quidem iussu Alcmaeon in Delphico templo omnem Eriphyles ornatum deposuerat. Quem postea, cùm hoc templum Onomarchus, Phaullus, & Phalaecus diripuissent, eorũ mulieres sustulêre, vt tradit Ephorus, eiusq. filius Demophilus lib. Hist. XXX. Rem aliquãtò diuersiùs narrat in III. Apollodorus, Diodorus Siculus Rer. Antiquar. lib. IV. & Didymus ex Asclepiade. Refert Plutarchus in libello περὶ φυγῆς Alcmaeonẽ, quò Eumenidas effugeret, iuxta limosum Acheloi aggerem inhabitasse. Eandẽ fabulam scripsit è Graecis Euripides, vt ex III. Aristotelis Ethicorum liquet: à quo hanc noster fortasse
Lib. 4. conuertit. Apud Athenaeum affertur Ἀλκμαίων σατυρικός Achaei Eretriensis, qui in Satyrico dramate Tragicam personam, mente captũ scilicet, & furentem Alcmaeona post maternam caedem nõn incongruè induxerat cum Silenis, Satyris, alijsq. eiusdem generis: quos bacchantes, & furentes etiam Poëtae finxerunt. In quo genere esse arbitror Euripidis Κύκλωψ. Ex Latinis verò scripsit Accius: cuius quaedam
Odys. λ. apud Nonium fragmenta reperiuntur. Homerus Eriphylen dixit aurum viro praetulisse,

—— στυγερήν τε Ἐριφύλην,
Ἣ χρυσὸν φίλου ἀνδρὸς ἐδέξατο τιμήεντα.

Odys. ο. Idem rursus ait, Amphiaraum Thebis muliebrium donorum caussa perijsse, Ἀλλ' ὄλετ' ἐν Θήβῃσι γυναίων εἵνεκα δώρων.
Idem ferè expressit in Electra Sophocles,

Οἶδα γὰρ ἄνακτ' Ἀμφιάρεων

Χρυσοδέτοις
Ἕρκεσι κρυφθέντα
Γυναικῶν ἀπάταις.

Quod quidem argumentum latiùs pertractauit idem Poëta in fabula, quã Eriphylen inscripsit: cuius meminit Clem. Alex. VI. Strom. Tetigit eam rem per exemplũ quàm breuissimum Plato, Εἰ δὲ τὸ ἑαυτοῦ θειότατον ὑπὸ τῷ ἀθεωτάτῳ τε καὶ μιαρωτάτῳ δουλοῦται, καὶ μηδὲν ἐλεεῖ, οὐκ ἄρα ἄθλιός ἐστι, καὶ πολὺ ἐπὶ δεινοτέρῳ ὀλέθρῳ χρυσὸν δωροδοκεῖ, ἢ Ἐριφύλη, ἐπὶ τῇ τοῦ ἀνδρὸς ψυχῇ τὸν ὅρμον δεξαμένη; hoc est, Si verò partem sui diuinissimã impijssimae, ac scelestissimae subijcit in seruitutem, & nihil miseretur, non miser est, & ob multò maiorem perniciem auri munera accipit, quàm Eriphyle monile accepit, vt virum de medio tolleret? Horatius, Lib. 9. de Republ. Lib. 3. Car. Od. 16.

—— concidit auguris
Argiui domus, ob lucrum
Demersa excidio ——

Statius, *—— nec coniugis absunt* Lib. 4. Theb.
Insidiae: vetitoq. domus iam fulserat auro.
Hoc aurum vati fata exitiale monebant
Argolico. scit & ipse nefas. sed perfida coniux
Dona viro mutare velit ——

Virgilius de eadem à filio interempta, Lib. 6.
—— moestamq. Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.

Ouidius, *Ex quibus exierat, traiecit corpora ferro* Lib. 1. Amor.
Filius, & poenae caussa monile fuit. Eleg. 10.

Properti*, *Aspice quid donis Eriphyle inuenit auaris.* Lib. 2.

Idem, *Tu quoq. vt auratos gereres Eriphyla lacertos,* Lib. 3.
Dilapsis nusquam est Amphiaraus equis.

Sulpitius Lupercus,
Sic latebras Eriphyla viri patefecit, vbi aurum
Accepit turpis materiam sceleris.

FACTVM EST IAMDIV —] Nonius, *olim*, interpretatur.

MVLTI' MODIS] Cicero in extremo libro de Orat. ait, *Aliud metus, demissum, & haesitans & abiectum. Multi' modis &c.* Idem eodẽ libro ait, *Nouantur autem verba, quae ab eo, qui dicit, ipso gignuntur, ac fiunt, vel coniungendis verbis, vt haec,*

Tum pauor sapientiam mihi omnem, &c.

Et alibi, *Timorem*, ait, *metum mali appropinquantis: pauorem, metum mentem loco mouentem, ex quo illud Ennij,* Lib. 4. Tusc.

Tum pauor, &c.

Verùm haec, vt ex IV. de Fin. liquet, ab Alcmaeone dicta sunt, qui

cùm maternae caedis poenas lueret, vt ostenderet se ad summam deuenisse miseriam, dicebat hisce omnibus se circumuētum malis, quorum singula magna essent. Turnebus ait, *Ex animo valet exanimato. Nam qui duobus verbis ex animo scribunt, ridiculam reddunt translationem: cùm ex animo expectorare non minus risum commoueat, quàm si quis vicissim ex pectore exanimare dicat.* Non animaduertit sanè Turnebus, cùm haec scripserat, id ἐπεργητικῶς dictum esse, vt in hoc Accij loco ex Phoenissis, *Incusant vltro, a fortuna, opibusq. omnibus*

Adu. lib. 7. cap. 17.

Desertum, abiectum, afflictum † ex animo expectorant.

† & animo.

Sed mirè hoc versu Ennius timentis affectum expressit: nam cùm quis timore corripitur, mentis tota acies hebetatur, obtunditurq́;. Singulae autem circumstantiae mouendae, augendaeq́. commiserationis vim habent, & inter praecipuas tragicas exsecrationes commemorantur. Vnde dicere solebat Diogenes Sinopeus de se ipso, se implere & ferre tragicas omnes exsecrationes, scilicet erronē esse, domo, patriaq́. carere, mendicum agere, tenui amictu tegi, inq. diem viuere. SED MIHEI NEVTIQVAM COR CONS] Cicero in Lucullo hoc modo affert hunc locum, *Ea sunt eiusmodi, quae à te diligentissimè tractata sunt: Dormientium, & vinolentorũ, & furiosorum visa imbecilliora esse dicebas, quàm vigilantium, siccorum, sanorum, quomodo? quia cùm experrectus esset Ennius, non diceret, se vidisse Homerum, sed visum esse. Alcmaeo autem, Sed mihei neutiquam &c.* Non longè pòst. *Quid ipse Alcmaeo tuus* (Catulum alloquitur) *qui negat, cor sibi cum oculis consentire? Nónne ibidem incitato furore? &c.* Deinde, *Qui magis haec crederet, si essent, quàm credebat, quia videbantur? apparet enim iam cor cum oculis consentire.* Arbitror autem haec, quae diximus, quaeq́ mox sequētur, ex Enniana Alcmaeone vt antiquiore & celebriore esse: quàuis aliqui Accij, siue alterius poëtae esse existiment: quod minimè verũ censeo: nam superiorē versum expressè Cicero ex Ennij Alcmaeone adduxit. Si enim reliqua ex alio poëta petita essent, auctoris nomē addidisset, ne crederentur eiusdem esse, quem paullò antè nominauit. VNDE HAEC FLAMMA ORITVR?] Non sine mentis cōsternatione, & terrore sunt haec ab Alcmaeone prolata. Videbatur enim videre, se vndiq. Furijs flammas inferentibus circumseptum. INCEDE INCEDE,] Haec verborum repetitione magnum furentis animi impetum indicat, & dissolutione, quàm Graeci διάλυσιν vocant, facti celeritatem. Huic non dissimilis est ille in Oreste Euripidis versus,

Αὗται γὰρ αὗται πλησίον θρώσκουσί μου.

PESTEM ABIGE A ME] Remota translatio, sicut & illa Maronis d. Didone,

Lib. 1. Aen.

— *pesti deuota futurae:*

vbi pro peste amorem intelligit: alibi verò Furiam, Lib. 7.

— *pestis enim tacitis latet aspera syluis.*

Praeter vulgatam significationem pestis dicitur, quicquid exitium affert. — HANC VIM QVAE ME EXCRVCIAT.] Violentas nimirum Furias, & à forma terribiles. CAERVLEAE INCINCTAE IGNI INCEDVNT,] Locus corruptus restituendus, *Caeruleo incinctae angui* —

Quod epitheton frequenter datur serpentibus. Ouidius, Lib. 3. Met.

Caeruleus serpens, horrendaq. sibila misit.

Sed Virgilius de anguibus Furialibus ad nostri Poëtae imitationem, Lib. 4. Georg.

— *caeruleosq. implexa crinibus angues*

Eumenides —

Rursus autem Ouidius de Tisiphone,

— *cruore rubentem*

Induitur pallam, tortoq. incingitur angue.

De qua fortasse loquebatur Varro Atacinus, cùm ait,

Cuius vt aspexit torta caput angue reuinctum.

Vt quisq. facilè nostram lectionem probare possit: nec tamen nego, hoc epitheton Furijs etiā tribui: siquidem candentibus oculis fictae sunt, dum reliqui corporis color caeruleus esset, vergeretq. ad nigrū. Orpheus in Hymnis,

Κυανόχρωτοι ἄνασσαι ἀπαστράπτουσαι ἀπ' ὄσσων,

Δεινὴν ἀνταυγῆ φάεος σαρκοφθόρον αἴγλην.

Hoc modo Hesiodus Aethiopas caeruleos viros dixit; Ouidius caeruleam mortem, & Statius caeruleam vmbram. CIRCVMSTANT CVM ARDEN. TAEDEIS] Cur finxerint Poëtae, Furias ardentes faces gestare explicat Cicero, quod videre est in Eumenidibus. Suetonius de Nerone, *Saepe ait confessus exagitari se materna specie, verberibus Furiarum, ac taedis ardentibus.* INTENDIT CRINITVS APOLLO] Haec verba cum superioribus esse continua, & sensus indicat, & ex Cicerone patet. Videtur autem Alcmaeo non solùm Furijs perterreri, sed etiam ab Apolline sagittis confodi, & à Diana facibus impeti. Effingebāt autem veteres Apollinis simulachra cum telo, arcu, & pharetra. Qui si telum in manibus habeat, dicitur esse noxius. 2. Theb.

Virgilius, *Actius haec cernens arcum intendebat Apollo* Lib. 8.

Desuper —

Statius, — *arcu crudelis iniquo* Lib. 1. Theb.

Pestifera arma iacit —

Cùm verò recondit, placidus & beneuolus. Nunquam enim nisi iratus fertur iacula emisisse. Hinc Homerus in principio Iliados sagittas

ante omnia ei tribuit, eundemq. facit, & pestilentiae, & salutis aucto-
Lib 2. Car. Od. 10. rem. *Neq. enim semper.* vt ait Horatius, *arcum Tendit Apollo:* qui fre-
quentiùs ἀκέσιος, & ἀλεξίκακος esse solet, malaq. propellere, quàm im-
mittere. Cùm verò noxius est, Apollinem ferunt dictum ἀπὸ τοῦ ἀπο-
βάλλειν, hoc est, ab iaciendo. Inde Homerus, Orpheus, alijq; poëtae
Graeci eum & ἑκηβόλον, & ἕκατον, modò ἑκατηβελέτην modò ἑκατηβόλον,
tum ἑκαβόλον appellarunt, à sagittis eminus iaciendis. Hinc in Merca-
tore Plautus matrem familiâs inducit precantem Apollinem, vt filio
suo parcat. Is verò non hominibus tantùm formidabilis erat, sed vt
Proclus Lycius testatur in Hymnis, ipsis daemonibus, qui hominibus
perniciosi sunt. Sic autem ille,

Δειμαίνουσι δὲ σεῖο θοῆς μάστιγος ἀπειλὴν
Δαίμονες ἀνθρώπων δηλήμονες ἀγριόθυμοι.

Vnde Capella in nuptijs Philologiae sagittarium, & vulnificum ap-
pellauit: sed qui eam rem ad physicam referunt rationem, Apollinis
sagittas violentos Solis radiorum ictus interpretantur, quorum vi ni-
mia, ac intemperie pestis mortalibus immittitur: eoq; quòd animan-
tes perimat, aliqui opinati sunt Apollinem dictum, ὡς ἀπολύοντα τὰ
ζῶα. Sed eum Solis effectum significabant etiam, cùm Paeana Apol-
linem dicebant, vt exponit Festus, quòd sagittarum ictu eum nocere
putabant: est enim παίειν ferire. Alij, quòd remedium morbis finem
faceret talis grauitatis: ad quod videtur eo versu apud Suetonium al-
lusum, *Noster erit Paean ille Hecatebeletes.*
In Epodo. Quamobrem Flaccus in Carmine saeculari, quod Apollini praecipuè,
ac Dianae canere veteres consueuerũt, vt ab imminentibus malis pro-
pitios redderent, ait,

Conditor mitis, placidusq. telo
Supplices audi pueros Apollo.

Lib. 10. Criniti epitheto vsus est Maro,

Aetheria tum fortè plaga crinitus Apollo.

Od. 1. Philostratus Iunior in Heroicis eum ἀκερσεκόμην, Pindarus in Isth.
ἀκειρεκόμαν, παρὰ τὸ α καὶ κείρω κόμας nominarunt. Vnde per periphrasin
Lib. 3. Propertius, & Ouidius intonsum Deum dixerunt, & Horatius inton-
Lib 3. Trist. sum Cynthium: Auctor verò obscoeni carminis, comosum Phoebum.
Eleg. 1. Vocant etiam illum Graeci χρυσοκόμην, quem nos auricomum dici-
Lib. 1. Car. mus. Rursus Pindarus χαίταιον dixit: vnde fortasse à nostro crinitus.
Od. 21. Mos fuit antiquissimis illis saeculis, vt ephebi Apollini comam nutri-
Pyth. rent: qui deinde cùm

— *prima genas vestibat flore iuuenta,*

Delphũ se conferentes comae primitias Deo offerebant. Cuius cõsue-
tudinis meminit in Theseo Plutarchus. ARQVVM AVRATVM]
Epithe-

Epitheton à materia. Inde à Virgilio, Ouidio, & Statio Arcitenens Lib. 3.
dictus est, antiquiorum poëtarum imitatione. Naeuius lib. I. Belli Aen.
Punici, —— deinde Lib. 1.

Pollens sagittis inclutus Met.
Arcitenens, sanctusq́. Syl. 4.
Delpheis prognatus Pythius
Apollo ——

Sic fortasse distinguendi sunt ij Saturnij versus. Inclutus arcitenens Odyss. 8.
ab Homero dictus κλυτότοξος. Hostius lib. II. Belli Histrici,

Dia Menerua, simul autem inuictus Apollo
Arcitenens, Latonius ——

Ab aureo arcu, quem gestat, Graeci χρυσότοξον appellant. Sed frequẽtiùs ἀργυρότοξον, ab argenteo arcu, quem habebat, cùm serpentem Pythonem interemit. Quod etiam allegoricè dixerunt ob lucis candorẽ. — LVNA INNIXVS.] Hoc verbo gestum corporis exprimit, quasi dicat, adeò innixus arcum intendit, vt ad Lunae formam curuaretur. Expressit paucis Ennius, quod pluribus feliciſſimè Maro, Lib. 11.

—— *donec curuata coirent*
Inter se capita ——

Statius de eodem Apolline, Lib. 11. Achill.

Ingentemq́. manu curuaret Delius arcum. Lib. 1.

Ouidius Enniana vsus translatione, Amor.

Lunauitq́. genu sinuosum fortiter arcum. Eleg. 1.

Cui contrarium est, remittere, & laxare arcum. Vnde Horatius *remisso arcu*, & *laxo arcu* dixit. DIANA FACEM IACIT AB LAEVA.] Car. lib 3. Od. 8. & 27.
Dianam quoq. ab antiquis traditum est, horribilem ac formidabilem Deam esse. Quare iracundam in Poëtica Horatius appellauit. Grauiſſimis enim quoslibet afficere calamitatibus potis est. Vnde Callimachus miseros ait illos esse, in quos ira ferueat, nam oues pestilentia absumit, segetes pruinis interimit, senes orbat filijs, mulieribusq́. parit abortum, In Hymn. εἰς τὴν Ἄρτεμ.

Σχέτλιοι, οἷς τύνη χαλεπὴν ἐμμάξεαι ὀργὴν.
Κτήνεά φιν λοιμὸς καταβόσκεται, ἔργα δὲ πάχνη.
Κείρονται δὲ γέροντες ἐφ' υἱάσιν. αἱ δὲ γυναῖκες,
Ἢ βληταὶ θνήσκουσι λεχωΐδες ——

Eadem etiam aequè ac Apollo dicta est Arcitenens. Accius Erigone,

Quòd vtinam me suis arcitenens telis mactasset Dea.

Videtur hoc loco Erigone respexisse ad Niobes filios, quorum mares Apollo; foeminas verò Diana interfecit: ipsaq́. vt foemina optabat, vt ipsam Diana suis telis confodisset.

EVRI-

EVRIPIDEAE ALCMAEONIS FRAGMENTA.

Stob Ser. 21. Ὁρᾶτε τὸν τύραννον, ὡς ἅπας γέρων
φεύγει. φρονεῖν δὲ θνητὸν ὄντ' οὐ χρὴ μέγα.

Idē ibid. Ταπεινὰ γὰρ χρὴ τοὺς κακῶς πεπραγότας
Λέγειν, ἐς ὄγκον δ' οὐκ ἄνω βλέπειν τύχης.

Idem Ser. 47. Φεῦ, φεῦ, τὰ μεγάλα, μεγάλα καὶ πάσχει κακά.

Idem Ser. 60. Μέτεστι τοῖς δούλοισι δεσποτῶν νόσου.

Idē ibid. Ὅστις δὲ δούλῳ φωτὶ πιστεύει βροτῶν,
Πολλὴν παρ' ἡμῖν μωρίαν ὀφλισκάνει.

Idē Serm. 67. † Γυναῖκα καὶ ὠφέλειαν καὶ νόσον ἀνδρὶ † γυνή.
Φέρειν μεγίσταν, ἐδίδαξα τοὐμῷ λόγῳ.

Idē Serm. 77. Τὰ τῶν τεκόντων ὡς μετέρχεται θεὸς μιάσματα.

Idē Serm. 88. Ὦ παῖ Κρέοντος, ὡς ἀληθὲς ἦν ἄρα,
Ἐσθλῶν ἀπ' ἀνδρῶν ἐσθλὰ γίγνεσθαι τέκνα.
Κακῶν δ' ὅμοια τῇ φύσει τῇ τοῦ πατρός.

Q. ENNII FRAGMENTVM EX CRESSIS.

Non. Fretum. POLVIS oritur, omnem peruolgat caeli fretum.

EXPLICATIO.

NON dubium est, fabulam Cressae nomine inscriptam, vt ex Athenaeo constat, Aeschylum dedisse primùm, & deinde Euripidē, vt ex Sophoclis Scholiaste, pluribusq. Stobaei locis liquet. Quo verò argumento eam scripserint, mihi hactenus ignotum est. Suspicor tamen eam, vt & plerasq. alias, ex Euripide Ennium vertisse. Nam apud Nonium in dictione *Fretum*: vbi legitur, *Ennius*, *Crassa puluis oritur*,

oritur, &c. existimant nonnulli eruditi viri, reponendum esse, *Ennius Cressis, Poluis oritur, &c.* Ac quamuis id epitheton aptè pulueri tribui possit, nihilominus eo modo legerem libentiùs: eoq. magis quòd idem Nonius cùm indiscretũ esse *Poluis* dictionis genus vellet ostendere, duo affert Ennij testimonia ex VIII. Ann. huius verò, quod maximè id quod asserebat, confirmare poterat, non meminit. Cressae, aut Cretenses mulieres appellabantur: à quarum patria, vt Phoenissis, Trachinijs, & Troadibus, fabulae nomen inditũ est. Virgilius, Lib. 5.

Cressa genus Pholoë ——

POLVIS] Veteres etiam *poluer* dicebant, vt adnotat Adamantius.

PERVOLGAT] περιπολεῖ. In excusis *peruolat* legitur: sed non rectè. Lucretius, Lib. 2. & 4

Multiplicisq. loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo Solis peruolgant fulgura caelum?

CAELI FRETVM] Idem in Ann. fretum caeruleum caelum appellauit, propter continuatum, perennemq. eius motum,

Quaeq. freto caua caeruleo cortina receptat.

Inde Lucretius venustè aëris mare, Lib. 5.

Semper enim quodcunq. fluit de rebus, id omne
Aëris in magnum fertur mare ——

EX EVRIPIDIS CRESSIS RELIQVIAE.

Τὰ δ' ἄλλα χαῖρε, κύλικος ἑρπούσης κύκλῳ. Athenæ. lib. 11. cap. 20.

Αἱ δεύτεραι πως φροντίδες σοφώτεραι,
Τί γὰρ πυθεῖ τράπεζα, τῷ δ' οὐ βρίθεται, Idē lib. 14. cap. 17.
Πλήρης μὲν ὄψων ποντίων, πάρεισι δὲ
Μόσχων τέρειναι σάρκες, χήνειά τε δαὶς,
Καὶ πεπτὰ, καὶ κροτητὰ τῆς ξουθοπτέρου
Πελάνῳ μελίσσης ἀφθόνως δεδευμένα.

Οὐκ ἂν δυναίμην μὴ καμὼν εὐδαιμονεῖν, Stob. Ser. 29.
Αἰσχρόν τε μοχθεῖν μὴ θέλειν νεανίαν.

Γαμεῖτε νῦν, γαμεῖτε, κᾆτα θνήσκετε, Idē. Ser. 70.
Ἢ φαρμάκοισιν ἐκ γυναικὸς, ἢ δόλοις.
Ὅσις δὲ πλοῦτον, ἢ δ' ἀγένειαν εἰσιδὼν
Γαμεῖ πονηρὰν, μωρός ἐστι, μικρὰ γὰρ

Μεγά-

Μεγάλων ἀμείνω σώφρον' † ἐν δόμοις ἔχειν. τὸ

Idē Serm. 89. Ἐπίσταμαι δὲ καὶ πεπείραμαι λίαν,
Ὡς τῶν ἐχόντων πάντες ἄνθρωποι φίλοι.

Idē Serm. 90. Ἔστιν δ' ἐν ὄλβῳ καὶ τόδ' οὐκ ὀρθῶς ἔχον,
Εὐψυχίας δόκησις. οἰόμεσθα γὰρ,
Τὸν ἀτυχοῦντα πάντ' ἐπίστασθαι χρεών.

Idē Serm. 103. Τὸν δ' εὐτυχεῖν δοκοῦντα μὴ ζηλοῦτε, πρὶν
Θανόντ' ἴδητε, ὡς ἐφήμεραι τύχαι.

Idē Serm. 108. Λύπη μὲν ἄτη περιπεσεῖν αἰσχρᾷ τινί.
Εἰ δ' οὖν γένοιτο, χρὴ περιστεῖλαι καλῶς
Κρύπτοντα, καὶ μὴ πᾶσι κηρύσσειν τάδε.
Γέλως γὰρ ἐχθροῖς γίνεται τὰ τοιάδε.

EX EVRIPIDIS ALCESTIDE.

— ΣΟΥ γὰρ φθιμένης, οὐκ ἔτ' ἂν εἴην·
Ἐν σοὶ δ' ἐσμὲν καὶ ζῆν, καὶ μή.

EX Q. ENNII ALCESTIDE.

Chiris. lib. 1. TIBEI vita, seu mors in mundo est.

Placiad. in gloss. Haec anus admodum fringutit: nimirum se sauciauit flore Liberi.

PALAEPHATVS DE ALCESTIDE,

ΛΕ'γεται μῦθος τραγικώδης, ὡς δὴ μέλλοντός ποτε τοῦ Ἀδμήτου θανεῖν, αὕτη εἵλετο ὑπὲρ αὐτοῦ θάνατον. καὶ Ἡρακλῆς αὐτὴν διὰ τὴν εὐσέβειαν ἀφελόμενος, καὶ ἀναγαγὼν ἐκ τοῦ ᾅδου, ἀπέδωκεν Ἀδμήτῳ. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μηδένα ἀποθανόντα δύνασθαί τινα ἀναβιῶναι. ἀλλ' ἐγένετό τι τοιοῦτον, ἐπειδὴ Πελίαν ἀπέκτειναν αἱ θυγατέρες, καὶ Ἄκαστος ὁ Πελίου ἐδίωκεν αὐτὰς, οὐ λαμβάνει μέν. Ἄλκηστις δὲ

καταφεύγει εἰς φερὰς πρὸς Ἄδμητον, τὸν ἀνεψιὸν αὐτῆς. καὶ καθιζόμενος ἐπὶ τῆς ἑστίας, οὐκ ἐβούλετο Ἄδμητος Ἀκάστῳ ἔκδοτον ἐξαιτουμένῳ δοῦναι. ὁ δὲ πολλὴν στρατιὰν παρακαθίσας ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐνεπυρπόλει αὐτούς. ἐπεξιὼν δὲ ὁ Ἄδμητος, ἔχων καὶ λοχαγοὺς νύκτωρ, συνελήφθη ζῶν. ἠπείλει δὲ Ἄκαστος ἀποκτείνειν αὐτόν. πυθομένη δὲ ἡ Ἄλκηστις ὅτι μέλλει ἀναιρεῖσθαι Ἄδμητος δι᾽ αὐτὴν, ἐξελθοῦσα ἑαυτὴν παρέδωκε. τὸν οὖν Ἄδμητον ἀφίησιν ὁ Ἄκαστος, ἐκείνην δὲ συλλαμβάνει. ἔλεγον οὖν οἱ ἄνθρωποι, ἀνδρεία γε Ἄλκηστις, ἑκοῦσα ὑπεραπέθανεν Ἀδμήτου. τοιοῦτο μέντοι οὐκ ἐγένετο, ὡς ὁ μῦθος φησί. κατὰ γοῦν τὸν καιρὸν τοῦτον, Ἡρακλῆς ἧκεν, ἄγων ἔκ τινων τόπων τὰς Διομήδους ἵππους. τοῦτον ἐκεῖσε πορευόμενον ἐξένισεν Ἄδμητος. ὀδυρομένου δὲ Ἀδμήτου τὴν συμφορὰν τῆς Ἀλκήστιδος, ἀναχτησάμενος Ἡρακλῆς ἐπιτίθεται τῷ Ἀκάστῳ, καὶ τὴν στρατιὰν αὐτοῦ διαφθείρει. καὶ τὰ μὲν λάφυρα, τῇ αὐτοῦ στρατιᾷ διανέμει. τὴν δὲ Ἄλκηστιν, τῷ Ἀδμήτῳ παραδίδωσιν. ἔλεγον οὖν οἱ ἄνθρωποι, ὡς ἐντυχὼν Ἡρακλῆς, ἐκ τοῦ θανάτου ἐρρύσατο τὴν Ἄλκηστιν. τούτων γινομένων, ὁ μῦθος προσανεπλάσθη.

EXPLICATIO.

APVD neminem hactenus comperi, Ennium Alcestidis edidisse fabulam, praeterquam apud Placiadem Fulgentium in libello de Obscuris. Illius tamen exemplaria admodum inter se dissident, dũ aliqua habent, *Ennius in Telestide*, alia, *Ennius in Alcestide comoedia*. Quod fortasse aliquis addidit deceptus, quòd ea fabula laetum haberet exitum. Alia simpliciter, *in Alcestide*. E Latinis non dubium est, Accium, & Naeuium hanc dedisse fabulam: licet aliqui non Naeuium, sed Laeuium alium veterum poëtarum fuisse malint. Illud tamen certum est, Naeuium illam ex Euripidea vertisse: vt in ipsius fragmentis obseruauimus: Accium verò sua Minerua, vt illi mos plerũq; fuit, edidisse. E Graecis autem eam scripsit Antiphanes, vt est apud Athenaeum, & Euripides, cuius iam integra superest: ex qua etiam suspicor Enniũ suam conuertisse. Idq, à Graeci versiculi cum Latino Ennij collatione conijcio, qui videtur ad verbum penè Latinè redditus. quem refert ex Poëta nostro Flauius Sosipater absq; operis indice. Id si verum, argumentum ex Euripidea petendum est. TIBEI VITA,] Videntur haec dicta esse ab Admeto Alcestidi morienti: quam cùm solari conaretur, iubebat meliore esse animo: quando quicquid tandem accideret, sine dubio ipsum comitem esset habitura. Exponit enim hîc Sosipater *in mundo*, citò, in expedito: quasi diceret Admetus, Tibi mea vita, siue mors praesto est. Terentius simile quid protulit in Hecyra,

Lib. 3. & 12.

Lib. 2.

Nam si periculum vllum in te est, perijsse me vnà,
haud dubium est.

Ab hac sententia nihil ferè discrepat Tecmessae illud apud Sophoclem, quae Aiaci viro suo mortem optanti ait,

Ὅταν κατθάνῃς ταῦθ', ὁμοῦ κἀμοὶ θανεῖν
Εὔχου. τί γάρ δεῖ ζῆν με, σοῦ τεθνηκότος;

Ouidius in Medea,

—— inq. tua est vitaq. morsq. manu.

Cicero pro domo suo, *In te vitae, necisq. potestatem haberet.* HAEC ANVS] In Graeco locus non est, qui cum hoc possit conferri: nam nusquam anui (inducitur enim Alcestidis ibi famula, quae fortasse anus erat) obijci videtur ebriam esse. Imò verò famula illa id Herculi hospiti exprobrauit, cuius improbitatem, peruicaciam, ac vinolentiam damnans, ait, manu arripuisse poculum hederaceum, nigraeq. matris non diluti liquorem vini bibisse, vsquedum calesceret, viniq. flamma illum inuaderet. Sic igitur Poëta ille,

Ποτῆρα δ' ἐν χείρεσσι κίσσινον λαβὼν,
Πίνει μελαίνης μητρὸς εὔζωρον μέθυ,
Ἕως ἐθέρμην' αὐτὸν ἀμφιβᾶσα φλὸξ
Οἴνου. ——

Fortasse in Fulgentio legendum est, *in Ennij Alcestide, Haec anus admodum fringutit nimirum &c.* Videntur autem verba illa, *nimirum fringutit*, (quae *subtiliter adgarrit* auctor ille exponit) Graecis ijs respondere, quae mox sequuntur, ἄμουσ' ὑλακτῶν, illepida latrans. Noster tenuiore translatione vsus est: ille enim à cane sumpsit latratum, hic à fringuilla sumpsit vocem, vt existimat Varro lib. VI. qui locum ex Plauti Casina adducit,

† petis. —— *quid fringutis? quid istuc tam cupidè † cupis?*

Quod idem adducit Marcellus, in quo *fringuttis* legitur. Varroni adstipulatur Festus, qui à fringilla frigutire deriuari asserit: eamq. ita vult appellari, quòd frigore cantet, ac vigeat. Ac fortasse frigilla à frigere venit: quaecunque enim, inquit Nonius, friguntur, vel frigent, nimio calore, vel frigore cum sono subsiliunt. Frigere autem à Graeco verbo venit φρύγειν. NIMIRVM SE SAVCIAVIT FLORE LIBERI] lepidissima est translatio: qui enim sauciantur, nimio consperguntur sanguine. Haec, vt inueheret Herculem vltra modum bibisse, ait, illum se sauciasse flore Liberi, quasi dicat, adeò se rubro vino ingurgitasse, vt redundaret, & vt ex vini colore saucius appareret. Hinc fortasse Liuij locus ex lib. XXV. emendari posset, qui sic habetur, *Inde vbi id temporis visum, quo die epulatis iam, vinoq. satiatis principium somni esset*: vbi pro, *vinoq. satiatis*, meliùs, *vinoq. sauciatis*. Quod verò Euripides dixit, φλὸξ οἴνου, Noster Liberi florem pronũciauit. Volunt enim Grammatici, *flos*, à φλὸξ deriuari: quia

emicat

emicat, vt flamma. Puto equidem idem fuisse antiquis florem Liberi, quod nos vulgò lacrymam dicimus. Nec quidem ab re: est enim vinum, quod sponte antequam calcetur vua, guttatim fluit. Flos enim cuiusq. rei dicitur, quicquid praestantius est. Cato salcandidissimũ, atq. optimum, salis florem appellauit. Archestratus apud Athenaeũ νέκταρος ἄνθος, delicatissimum cibum. Liuius Andronicus, Lib. 6. cap 13.

Florem † antlabant Liberi ex carchesiis. † anclabant.

Pacuuius Periboea,

Postquam est † oneratus frugum, & floris Liberi. † honoratus.

Plautus Casina,

—— timeo hoc negocium. quid est, nisi haec meraclo
Se vspiam percussit flore Liberi ——

Idem Cistellaria,

Quiaq. adeò me compleui flore Liberi,
Magis libera vti lingua conlibitum est mihi.

Sed Lucretius videtur florẽ Bacchi pro fragrantia praestantissimi vini posuisse, *Quod genus est Bacchi, cùm flos euanuit, aut cùm*
Spiritus vnguenti suauis diffugit in auras.

In qua significatione Plautus Curculione dixit,

Flos veteris vini meis naribus obiectus est.

Q. ENNII FRAGMENTVM EX NEMEA.

† viuam marito. PECVDI dare † viua vna marito. Prisc. lib. 5.

ARGVMENTVM NEMEAE.

HVIVS fabulae vnicum hoc superest fragmentum, quod Prisciano acceptum referimus: cuius indicio certiores facti sumus, Ennium Nemeam scripsisse: quandoquidem locus ille apud Nonium, *Teneor consipta, vndiq. venor,*
non mihi liquet omnino, sitne ex Nemea, an potiùs Medea. Sed cùm propensior ad veritatem opinio videretur ex Medea esse, in ea fabula posuimus: nihil tamen certi ea de re statuentes. Scripsit Νεμέαν primus Aeschylus, vt ex ipsius fabularum indice perspici licet. Deinde eã dedit Theopompus Atheniensis veteris comoediae poëta, cuius aliquot versus Athenaeus refert. Quarum quidem argumentum existimo sumptum fuisse ex Nemeorum ludorum institutione, quorum Lib. 10. cap. 6.

origo ita ferè ab ijs, qui in Pindarũ scholia ediderunt, affertur. Cùm septem Argiuorum duces Polynici opem ferentes ad Thebarum expugnationẽ proficiscerentur, siti ferè enecti in Lemnum Thraciae peruenerunt. Vbi cùm fortè in Hypsipylen incidissent ferentem vlnis Lycurgi Iouis sacerdotis, vel, vt placet Hygino, Lyci & Eurydices filiũ, siue, vt aliqui malunt, Euphetae, & Creusae, eam vt illius regionis gnaram rogarunt, vt sibi aquae fontem indicaret. Quae vt illis celeriùs morem gereret, filiolum in prato quodam deposuit: à quo dum abest, serpens puerum spiris circumuoluens suffocauit. At illi cùm reuerterentur necatum puerum à serpente conspicientes, eum telis confoderunt. Qui postea vt Hypsipylen consolarentur, funebre certamen ad perpetuam pueri memoriam instituerunt. Vaticinans puero Amphiaraus Archemoro nomen indidit, ὅτι αὐτοῖς ἀρχὴ μόρου ἐγένετο, ὁ τοῦ παιδὸς θάνατος, quòd scilicet ipsis ducibus pueri mors pernicieі omen, ac initium foret. Alijs verò placet, puero priùs Opheltes nomen fuisse, quem postea Amphiaraus praeuidens imminentem illi mortem in ipso vitae initio Archemorum appellauit ab ἀρχὴ, quae principium sonat, & μόρον, hoc est mortem. Hoc scilicet Aeschyli Nemeae fuisse argumentum, à quo fortasse suam excerpsit Ennius, verba cuiusdã Pindari Scholiastae ostendunt, qui quidem addidit, Ἄλλοι δὲ ὧν ἐστι καὶ Αἴσχυλος, ἐπ' Ἀρχεμόρῳ τῷ Νεμέας παιδί. Sed tamen alij volunt, huiusmodi certaminum institutionẽ Thebano bello fuisse antiquiorem. Hos deinde ludos Hercules Nemeaeo leone superato in melius correxit, Iouiq. consecrauit, statuitq; vt singulis triennijs celebrarẽtur: in quibus equites & gymnici certabant, quibus corona ex apio erat praemium. Dicti autem sunt Nemeaei ludi à Nemea, quae pars est Argiuorum regionis, quam tradunt fuisse inter Phliuntẽ & Cleonas Achaiae vrbes, ita appellata ἀπὸ τῆς Σελήνης καὶ Διός. Alij volunt à bobus, quae Argi pascebantur Iunoni sacris: νέμειν enim pascere est. Nonnulli verò asserunt à Danai filijs eam regionem nomen esse sortitam, qui eam sibi partiti sunt. κατανέμεσθαι enim partiri, ac distribuere significat. Sed quoniam locus hic adeò & mutilus, & maculis foedatus est, vt nullo pacto nec intelligere, nec restituere posse confidetem, inexplicatum relinquo.

Q. ENNII FRAGMENTA EX ILIONA, SIVE POLYDORO.

Cic. lib. 4. Acad. O PIETAS animi —

Mater

* Mater te adpello: tu quae curam somno suspenso leuas: Porph. in Hor. lib. 2. Satyr. 3. Cic. lib. 1. Tusc.

Neq. te mei miseret: surge, & sepeli natum.

* Age, adsta, mane, audi, itera, dum eadem & ista mihei. Idem lib. 4. Acad.

EXPLICATIO.

CVM res Troiana iam inclinata esset, Priamus Polydorum filiũ paruulum, vt ipsemet testatur apud Euripidem, ad Polymnestorem Thraciae regem, cui Ilionam filiam vxorem dederat, cum magno auri pondere clam alendum misit, quo vt potiretur, eum necauit. Huius autem fabulae nomen Iliona fortasse erat: quam Accius, & Pacuuius edidere: cuius tamen argumentum aliter refertur ab Hygino in Fabulis: siue Polydorus. O PIETAS ANIMI —] Cicero in Lucullo ita affert hunc locum, *Nisi verò Ennium non putamus, ita totum illud audiuisse, O pietas animi, si modò id somniauit, vt si vigilans audiret. Experrectus enim potuit illa visa putare vt erant, & somnia dormienti vero aequè ac vigilanti probantur. Quid Iliona somno illo, Mater te adpello? Nónne illa credit filium locutum, vt experrecta etiam crederet? Vnde enim illa, Age, adsta, mane, &c.* Locum hunc, *ô pietas animi*, affert Donatus in Eunucho ex Ennio. MATER TE ADPELLO:] Refert Cicero integros duos hos versus sine auctore: sed ob cõsequẽtiam Ennij esse credimus. Idem rursus in Oratione pro Sextio de P. Clodio ait, *Is cùm quotidie gladiatores spectaret, nunquam est conspectus, cùm veniret: emergebat subitò, cùm sub tabulas subrepserat, vt, Mater te adpello — dicturus videretur.* Quae verba, vt videntur, quasi prouerbij loco iactabantur. Nam cum Fusius Tragoediarum actor aliquando Hecubam dormientem repraesentaret, cuius opem dum implorare Polydorus (cuius partes Carienus agebat) cùm necaretur à Polymnestore, summaq. eã voce inclamaret, verè ille vino oppressus stertens nullo pacto audiebat. Qua de re ita Horatius, Lib. 2. Saty. 3.

Non magis audierit, quàm Fusius ebrius olim,
Cùm Ilionam edormit: Catienis mille ducentis,
Mater te appello, clamantibus —

Quos versus explicans Lambinus ait, Hecubam quoq. fuisse appellatam Ilionam. Quod quidem apud neminem adhuc comperi. Verùm si dubium inde oriatur, cur Polydorus sororem Ilionam matrem appeller, animaduertendum est, Hecubam, cùm natus esset Polydorus,

Ilionae

Ilionae filiae dedisse educandum, vt scribit Hyginus. Quamobrem sororem, quòd eum educasset, matrem appellat. Quocirca eundem locum sic exponit Acron, *Manifestum est hunc Polydorum necatum fuisse, & noctu sorori in somnis venisse, rogantem vt sepeliretur, hoc dicentem Mater te appello, soror surge, & sepeli me*. Quem locum mendosum esse opinor, legeremq. potiùs, *Matrem te appello soror, surge &c.* Sunt autem qui locum hunc non intelligentes, falsò dicunt, Polydorum non Priami, sed Ilionae filium fuisse. T V] Cum quadam animi indignatione exprobrat maternum affectum erga natum languescentē, quòd à piorum parētum officio desistat. Nec probatur illa Maecenatis sententia, *Nec tumulum curo, sepelit natura relictos*.

Lib. 14. Epist. 93. Innuit enim quòd quem saeuitia proiecit, dies, vt ait Seneca, condat. SVRGE, ET SEPELI NATVM] Dic aliquid de insepultis.

Lib. 5. Quantum verò commiserationis habet locus ille Virgilij cùm ait!

Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

DE ANTIOPA.

Lib. 1. de Fin. Saty. 1.

ANtiopae fabulam ex Euripide Pacuuium vertisse clarè ex Cicerone liquet. De qua Persius ait,

Sunt quos Pacuuiusq., & verrucosa moretur
Antiopa, aerumnis cor luctificabile fulta.

Sed eandem ab Ennio susceptam fuisse prouinciam, Hygini testimonio cognouimus, qui ait eandem Euripidis Antiopam scripsisse Ennium, cuius fabulae nihil est reliquum. Ex Graecis praeterea hanc fabulam dedit Amphion, vt testatur in V. Strom. Clem. Alex. item Eubulus, & Menander: sed hunc comico arbitror argumento ex alia Antiope sumpto. Ex Latinis verò Andronicus etiam Nonij indicio. Euripideae autem talem Hyginus affert hypothesin, *Nyctei regis in Boeotia fuit filia Antiopa. Eius formae bonitate Iupiter adductus, grauidam fecit. Quam pater cùm punire vellet propter stuprum, minitans periculum, Antiopa effugit. Casu in eodem loco, quò illa peruenerat, † Epaphus Sicyonius stabat. Is mulierem aduectam domo, matrimonio suo iunxit. Id Nycteus aegrè ferens, cùm moreretur, Lyco fratri suo per obtestationem mandat, cui tum regnum relinquebat, ne impunè Antiopa ferret. Huius post mortem Lycus Sicyonem venit, interfecto Epapho, Antiopam vinctam adduxit in Cythaeronem: parit geminos, & reliquit. Quos pastor educauit. Zethum & Amphionem nominauit. Antiopa Dircae vxori Lyci data erat in cruciatum. Ea occasione nacta, fugae se mandauit. Deuenit ad filios suos. Ex quibus Zethus existimans fugitiuam non recepit. In eundem locum Dirce per bacchationem Liberi illuc delata est: ibi Antiopam repertam,*

† Epopeus.

tam, ad mortem extrahebat. Sed ab educatore pastore adolescentes certiores facti, eam esse matrem suam, celeriter consecuti matrem, eripuerunt. Dircen ad taurum crinibus religatam necant. Lycum cùm occidere vellent, vetuit eos Mercurius, & simul iussit Lycum concedere regnum Amphioni.

Apollodorus lib. III. Biblioth.

Ἀντιόπη θυγάτηρ ἦν Νυκτέως. ταύτῃ Ζεὺς συνῆλθε. ἡ δὲ, ὡς ἔγκυος ἐγένετο τοῦ πατρὸς ἀπειλοῦντος, εἰς Σικυῶνα ἀποδιδράσκει πρὸς Ἐπωπέα. καὶ τούτῳ γαμεῖται. Νυκτεὺς δὲ ἀθυμήσας, ἑαυτὸν φονεύει. δοὺς ἐντολὴν Λύκῳ περὶ Ἐπωπέως, καὶ περὶ Ἀντιόπης λαβεῖν δίκας. ὁ δὲ, στρατευσάμενος Σικυῶνα χειροῦται. καὶ τὸν μὲν Ἐπωπέα κτείνει. τὴν δὲ Ἀντιόπην ἤγαγεν αἰχμάλωτον. ἡ δὲ, ἀγομένη δύο γεννᾷ παῖδας ἐν Ἐλευθεραῖς τῆς Βοιωτίας. οὓς ἐκκειμένους εὑρὼν βουκόλος ἀνατρέφει καὶ τὸν μὲν καλεῖ Ζῆθον, τὸν δὲ Ἀμφίονα. Ζῆθος μὲν οὖν ἐπεμελεῖτο βουφορβίων. Ἀμφίων δὲ κιθαρῳδίαν ἤσκει. δόντος αὐτῷ λύραν Ἑρμοῦ. Ἀντιόπην δὲ ᾐκίζετο Λύκος καθείρξας, καὶ ἡ τούτου γυνὴ Δίρκη. λαθοῦσα δέ ποτε τῶν δεσμῶν αὐτομάτων λυθέντων, ἧκεν ἐπὶ τὴν τῶν παίδων ἔπαυλιν. δεχθῆναι πρὸς αὐτὸν θέλουσα. οἱ δὲ, ἀναγνωρισάμενοι τὴν μητέρα, τὸν μὲν Λύκον κτείνουσι. τὴν δὲ Δίρκην θριξὶ δήσαντες ἐκ ταύρου θανοῦσαν, ῥίπτουσιν εἰς κρήνην τὴν ἀπ' ἐκείνης καλουμένην Δίρκην.

EVRIPIDIS FRAGMENTA EX ANTIOPA.

Τρεῖς εἰσὶν ἀρεταὶ, ἃς χρεών σ' ἀσκεῖν, ὦ τέκνον. Stob. Ser. 1.
Θεούς τε τιμᾶν, τούς τε θρέψαντας γονεῖς,
Νόμους τε κοινοὺς Ἑλλάδος, καὶ ταῦτα δρῶν,
Κάλλιστον ἕξεις στέφανον εὐκλείας ἀεί.

Ἐγὼ μὲν οὖν ᾄδοιμι καὶ λέγοιμί τι Idē Serm.
Σοφὸν, ταράσσων μηδὲν ὧν πόλις νοσεῖ. 3.
Ἔνεστι δ' οἶκτος, ἀμαθίᾳ μὲν οὐδαμοῦ,
Σοφοῖσι δ' ἀνδρῶν, καὶ γὰρ οὐδ' ἀζήμιον
Γνώμην ἐν εἶναι τοῖς σοφοῖς λίαν σοφόν.

Καὶ μὴν ὅσοι μὲν σαρκὸς εἰς εὐεξίαν Idē Serm.
Ἀσκοῦσι βίοτον, ἢν σφαλῶσι χρημάτων, 6.
Κακοὶ πολῖται. δεῖ γὰρ ἄνδρ' εἰθισμένον
† ταυτῷ. Ἀκόλαστον ἦθος γαστρὸς, ἐν † αὐτῷ μένειν.

Πολλοὶ δὲ θνητῶν τοῦτο πάσχουσιν κακὸν, Idē Serm.
Γνώμῃ φρονοῦντες, οὐ θέλουσ' ὑπηρετεῖν 30.
Ψυχῇ τὰ πολλὰ πρὸς φίλων νικώμενοι.

*

Idē Serm. 36. Κόσμος δὲ σιγῆς στέφανος ἀνδρὸς οὐ κακοῦ.
Τὸ δ' ἐκλαλοῦν, οὐχ ἡδονῆς μὲν ἅπτεται,
Κακὸν δ' ὁμίλημ', ἀσθενὲς δὲ καὶ πόλει.

*

Idē Serm. 46. Ὁ δ' ἥσυχος, φίλοισί τ' ἀσφαλὴς φίλος,
Πόλει τ' ἄριστος. μὴ τὰ κινδυνεύματα
Αἴνει τ'. ἐγὼ γὰρ οὔτε ναυτίλον φιλῶ
Τολμῶντα λίαν, οὔτε προστάτην χθονός.

*

Idē Serm. 52. Γνώμη γὰρ ἀνδρὸς, εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις,
Εὖ δ' οἶκος, εἴς τ' αὖ πόλεμον ἰσχύει μέγα.
Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χέρας
Νικᾷ. σὺν ὄχλῳ δ' ἀμαθία, πλεῖον κακόν.

*

Idē Serm. 56. Ὅστις δὲ πράσσει πολλὰ, μὴ πράσσειν παρὸν,
Μῶρος, παρὸν ζῆν ἡδέως ἀπράγμονα.

*

Idē Serm. 54. Τοιαῦτ' ἄειδε, καὶ δόξεις φρονεῖν,
Σκάπτων, ἀρῶν γῆν, ποιμνίων ἐπιστατῶν,
Ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφεὶς σοφίσματα.

*

Idē Serm. 60. Οὐ χρή ποτ' ἄνδρα δοῦλον ὄντ' ἐλευθέρας
Γνώμας διώκειν, οὐδ' ἐς ἀργίαν βλέπειν.

*

Idē ibid. Τὸ δοῦλον οὐχ ὁρᾷς ὅσον κακόν;

*

Idē ibid. Φεῦ φεῦ τὸ δοῦλον ὡς ἁπανταχῆ γένος,
Πρὸς τὴν ἐλάσσω μοῖραν ὥρισεν θεός.

Idē Serm. 61. Κόρος δὲ πάντων. καὶ γὰρ ἐκ καλλιόνων
Λέκτροις ἐν αἰσχροῖς εἶδον ἐκπεπληγμένους.
Δαιτὸς δὲ πληρωθείς τις, ἄσμενος πάλιν
Φαύλῃ διαίτῃ προσβαλὼν ἥσθη στόμα.

*

Idē serm. 68. Κῦδος καθ' αὑτὸν τὸν σοφὸν κτᾶσθαι χρεών.

*

Idē ibid. Πᾶσι δ' ἀγγέλλω βροτοῖς
Ἐσθλῶν ἀπ' ἀνδρῶν εὐγενῆ σπείρειν τέκνα,
Οὐ γάρ ποτ' ἂν πράξειαν ἐς τέλος κακῶς.

*

Idē Serm. 71. Οὐ σωφρονίζειν ἔμαθον, αἰδεῖσθαι δὲ χρὴ
Γυναῖκα τὸ λίαν, καὶ φυλάσσεσθαι φθόνον.

*

Ἐκ παντὸς ἄν τις πράγματος δισσῶν λόγων Idē Serm.
Ἀγῶνα θεῖτ' ἄν, εἰ λέγειν εἴη σοφός. 80.

*

Φεῦ φεῦ. βροτείων πημάτων ὅσαι τύχαι, Idē Serm.
Ὅσαι τε μορφαί, τέρμα δ' οὐκ εἴποι τις ἄν. 96.

*

Πόλλ' ἐστιν ἀνθρώποισιν ὦ ξένε κακά. Idē ibid.

*

Ἔχει λόγον καὶ τοῦτο τῶν πολλῶν βροτῶν, Idē ibid.
Δεῖ τοὺς μὲν εἶναι δυστυχεῖς, τοὺς δ' εὐτυχεῖς.

*

Φρονῶ δ' ἃ πάσχω, καὶ τόδ' οὐ σμικρὸν κακόν. Idē Serm.
Τὸ μὴ εἰδέναι γὰρ ἡδονὴν ἔχει τινὰ 97.
Νοσοῦντα. κέρδος δ' ἐν κακοῖς ἀγνωσία.

*

Ὤικτειρ' ἀκούσας. οἰκτρὰ γὰρ τὰ δυστυχῆ
Βροτοῖς ἅπασι, κἂν θυραῖος ὢν κυρῇ.

*

Ἄνθρωπος ὢν οὐδεὶς ἄλυπος τὸν βίον διήγαγεν,
Οὐδὲ μέχρι τέλους ἔμεινεν εὐτυχῶν.

*

Τοῖος γὰρ θνητῶν τῶν ταλαιπώρων βίος.
Οὐδ' εὐτυχεῖ τὸ πάμπαν, οὔτε δυστυχεῖ. Idē Serm.
Εὐδαιμονεῖ τε, καὖθις οὐκ εὐδαιμονεῖ. 103.
Τί δῆτ' ἐν ὄλβῳ μὴ σαφεῖ βεβηκότες,
Οὐ ζῶμεν ὡς ἥδιστα μὴ λυπούμενοι;

*

Δίκα τοι δίκα χρόνιος. ἀλλ' ὅμως ὑποπεσοῦσ'
Ἔλαθεν ὅταν ἔχῃ τιν' ἀσεβῆ βροτῶν. Idē. lib. 1.
Τό τοι κακὸν ποδώκες ἔρχεται βροτοῖς. Eclog.
Ἀεὶ γὰρ εὐπίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι. Phys.

*

Τὴν δίκην λέγουσι παῖδ' εἶναι χρόνου. Idē ibid.
Δείκνυσι δ' ἡμῶν ὅστις ἐστὶ κακός.

*

—— ἔνδον δὲ θαλάμοις βουκόλον, Clē. Alex.
Κομῶντα κισσῷ στῦλον εὐίου θεοῦ. 1. Strom.

Q. ENNII
COMOEDIARVM FRAGMENTVM
EX AMPHITHRASONE.

Non. Exiclare. PERTOLERAREM vitam, cladeisq. exanclarem impatibiles.

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

NON possum Poëtae nostri ingenij felicitatem, vbertatemq; nō admirari, qui non modò Tragica maiestate, grauitateq. excelluit, verùm etiam ioco, leporeq. in Comica scena versatus est. Nec alium crediderim poëtam fuisse, qui plura, tam variis argumentis, diuersoq. metrorum genere scripserit. Quamobrem eo Terentiano

And. prolog. versu, *Qui cùm hunc accusant, Naeuium, Plautum, Ennium*
Accusant ——

ait Donatus, *In singulis magna emphasis auctoritatis: sed ordo non est seruatus: Ennius namq. ante Plautum fuit: sed quòd est summae auctoritatis, Ennium vltimum dixit*. quamuis in Comoedijs Sedigitus Volcatius Caecilium, Plautum, Naeuium, Licinium, Attilium, Terentium, Turpilium, Trabeam, Luscium praetulerit Ennio: de quo ait,

Decimum addo antiquitatis caussa Ennium.

Cuius quidem paucae admodum harum fabularum reliquiae reperiuntur, cùm eum plurimas scripsisse verisimile sit, quarum nec tantùm nomina supersunt: & quae sunt, ambiguū est, an sint ipsius germanae. Nam vbi Nonius in dictione, *Praecisum*, Naeuiū in Aulularia adducit, sunt qui velint legendum esse, *Ennius Erularia, vel, Herularia*. Idem Nonius in dictione, *Sonit*, adducit ex Ennij Andromache, & Hermaphrodito versum, quem in Andromache explicauimus. Hermaphroditi verò titulum sunt qui supposititium habeant, putentq. *Haemopotide*, esse legendum. Cuius si verus titulus est, fortasse auarus aliquis senex in ea fabula inducebatur, qui nunquam ingerendis pecunijs satiabatur, quemadmodum,

Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo. Horat. in Poët.

Idem rursus in dictione, *Propitiabilis*, adducit Ennium Cupiuncula: quod aliqui *Capeduncula* legendũ existimant, cuius hoc tantùm exstat fragmentũ, *Huic est animus propitiabilis. ita & adolabilis*, quam vocem Nonius exponit, sine dolore. Ambigua quoq. est apud eundem Nemeae inscriptio: nam aliqui pro Nemea, *Medea* asserunt legendum, vt in eius Tragoedia explicauimus in eo versu,

Teneor consipta, vndiq. venor.

Exstat & hoc vnicum ex Nonis fragmentum apud eundem Auctorẽ in dictione, *Propages*: ita enim ibi legitur, *Ennius Nonis*,

Vnde florent fructus, vitaeq. propaginem.

Qui locus in dictione *Propago* rursus legitur,

Boni secunde forent fructus, vt aeque propaginem.

Vterq. tamen mendosus est. Sunt qui pro Nonis, legant *Nobis*, sic,

Nobis vnde forent fructus, vitaeq. propagmen.

Propago enim neutro genere efferri tradit Marcellus ex Ennio, vbi secundum hunc locum affert. Quod omnino pro, *propago*, *Propagen*, legendum est, vt neutro genere possit inflecti. Nec defuerunt, qui sibi persuaserint, *Probrum* apud Ennium fabulae nomen fuisse ex loco illo Nonij in dictione *Tunica*, vbi ait, *Ennius Probro Carthaginiensium tunicatam iuuentutem voluit dicere*. Quo sanè loco, *Probro*, minuscula litera scribendum est absq. cõmate. Quod ex Agellio clarissimè liquet, Lib. 7. qui ait, *Q. quoq; Ennius Carthaginiensium tunicatam iuuentutem non videtur sine probro dixisse*. Ennius quidem probro vertit Carthaginiensibus, tunicatos appellans: quemadmodum & Plautus in Poenulo, cap. 12.

Nouistin' tu illunc tunicatum hominem, qui siet?

Virgilius verò laudi Romanis, cùm eos gentem togatam dicit. Huius autem Comoediae titulus, qui Amphithraso est, facit, vt credam, Lib. 1. Aen. Poëtam nostrum Thrasonem militem, cui à nimia confidentia, arrogantiaq. nomen inditum est, vltra modum se ipsum gloria, & praedicatione efferentem induxisse: quandoquidem huiusmodi personam semper hoc modo Comici solent effingere. Cuius etiam nominis fabulam, vt est apud Athenaeum, scripsit Alexis. Ac tãtò magis arbitror Lib. 4. hac in fabula Ennium hũc iactantem fecisse, quantò titulum maiore inscripsit energia, cùm nõ Thrasonem, sed Amphithrasonem dixerit. Quod eodem ferè pacto dictum videtur, quo à Varrone Sesquiulysses (sic enim Satyram quandam Menippaeam appellauit) ad dictionis vim vtrobique augendam, amplificandamq; vt Ennius Thrasonis iactantiam, & Varro Vlyssis calliditatem ostenderent. Nonnulli autem arbitrantur pro *Amphithrasone*, *Amphitrnone* legendum. Ac quamuis in peruetusto Nonij exemplari, quod apud nos est, versus

hic afferatur ex Ennio, & in vulgatis afferatur ex Accio, vtrunq. tamẽ mihi suspectum est, cùm in Plautina Amphit. integra haec exstent verba,

—— pertolerarem vim tantam, cladesq.
Exanclarem impatibiles ——

Itaq. vel corrigendus est Nonius, vt pro, *Idem Amph.* legatur, *Plautus Amph.* vel dicendum est, Plautum ex Ennio, aut ex Accio locum hunc surripuisse. De qua quidem re aliter sentire videtur Alciatus in Plautino Lexico.

Q. ENNII FRAGMENTA EX AMBRACIA.

Non. Cluet. PEr genteis esse cluebat omnium miserrumus.

Idem Depopulat. Agros audaces depopulant seruei dominorum dominei.

Idem Veget. Et aequora salsa veges ingentibus venteis.

Idem Cunctant. Bene mones: tute ipse cunctato: vide fortem virum.

EXPLICATIO.

EX postremis his verbis poëma hoc dramaticum esse clarè patet: & Comoediã esse suspicamur ex indice. Nam, vt ait Aelius, omnium Comoediarum scripta ex quatuor rebus sumùntur, nomine, loco, facto, euentu. Nomine, vt Phormio, Hecyra, Gurgulio, Epidicus: loco, vt Andria, Leucadia, Brundusina: facto, vt Eunuchus, Asinaria, Captiuei: euentu, vt Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Terentianam autem Andriam à patria dictam, ex eo Terentij loco liquet, quo de Chryside loquens ait,

Hei vereor, ne quid Andria apportet mali.

Cuius nominis Comoediam ante eum Menãder edidit: quemadmodum & Laberius Alexandream ab Alexandria scripsit. Itaq. hanc Ambraciam à loco dictam arbitror. Est autem Ambracia, siue Ampracia (quam Ptolemaeus in decima Europae tabula constituit) vt Straboni placet, ciuitas in Acarnania Nicopoleos legibus subdita: ex qua sinus Ambracius dictus est, qui Libyco mari praeterlabitur, vt idem asserit:

Lib. 10.
Lib. 7.

ferit. Fuit autem ita denominata ab Ambracia Melanei Dryopum regis filia, vt Athanadas testatur in Ambracicis. AGROS DEPOPVLANT] Quadrigarius, *Agrum Nolanum populare coeperunt*. Sisenna Hist. lib IV. *Protinus agros populabundus ad Numeriam conuertit.* — AEQVORA SALSA] Lucretius, Lib. 5.

In terras itidem manare ex aequore salso.

Q. ENNII FRAGMENTA

EX PANCRATIASTE.

QVOM desubitò me orat mulier lacrumans, quae ad genua accidit. Non: De subito.

Quò nunc me ducis? vbei molarum strepitum audibis maxumum. Idē. Audibo.

Quis est, qui nostreis foribus tam proteruiter? Idē Proteruiter.

EXPLICATIO.

SCripsit fabulam hoc nomine Alexis, & Theophilus Comicus, vt ex Athenaeo liquet, & ex Suida, Philemon: cuius verò fuerit argumenti nullo modo assequi possumus. — QVAE AD GENVA ACCIDIT.] Pathos à gestu: exponit enim antiquum orandum ritum, qui ad genua accidere, eáq. amplecti solent, vt magis animos ad commiserationem excitent. Genua enim misericordiae sedem esse vetustas existimauit, vt tradit Seruius. Vnde Graecis γουνάζεσθαι idem ferè est quod supplicare. Euripides Supplicibus, Lib. 6. & 10. Eclog. 6. & 3. Aen.

Ἱκετεύω σε γεραιὰ γεραιῶν ἐκ στομάτων,
Πρὸς γόνυ πίπτουσα τὸ σόν.

Rursus ibidem Adrastum inducit ad Thesei genua aduolutū ita supplicantem, Ἄναξ Ἀθηναίων, ἐν σοὶ αἰσχύνας ἔχω,

Πιτνῶν πρὸς οὖδας, γόνυ σὸν ἀμπίσχειν χερί.

Apud eundem Clytemnestra ait sibi non esse pudori ad Achillis genua accidere,

Οὐκ ἐπαιδεσθήσομαί γε προσπίτνειν τὸ σὸν γόνυ.

Et paullò pòst ait, Non aliam ad quam confugeret habere aram, nisi Achillis genu,

Οὐκ

Οὐκ ἔχω βωμὸν καταφυγεῖν ἄλλον, ἢ τὸ σὸν γόνυ.

Et Iphigenia ad patrem,

Ἱκετηρίαν δὲ γόνασιν ἐξάπτω σέθεν.

Rurſus Ennius,

Ad genua ſe proſternunt ſtatim lacrumantes.

Plaut. Poenulo —— *accedam*

Per ego te tua te genua obſecro ——

Idem Rudente, —— *per ego te haec genua obteſtor ſenex.*

Rurſus Trucul, —— *per tua obſecro genua,*

Vt tu iſtuc inſipienter factum, ſapienter feras, mihiq. ignoſcas.

Seneca Hercule Furen. —— *en blandas manus*

Ad genua tendens voce miſeranda rogat.

Lib. 10. Virgilius, *Et genua amplectens effatur talia ſupplex.*

Lib. 3. Rurſus, —— *& genua amplexus, genibusq. volutans*

Haerebat ——

Lib. 9. Met. Ouidius, *Dicentem, genibusq. manus adhibere parantem*

Corripit Alcides ——

De rapt. Proſer. Claudianus, —— *genibusq. ſuas cum ſupplice fletu*

Admouere manus ——

VBEI MOLARVM STREPITVM] Piſtrinum intelligit per circumlocutionem. Plautus Aſin.

Num me illuc ducis, vbi lapis lapidem terit?

QVIS EST NOSTREIS FORIBVS] Huiuſmodi percontatio frequens eſt apud Comicos. Plautus Sticho,

Quiſnam obſecro has frangit fores? vbi eſt?

Tune haec facis? tun' mihi huc hoſtis venis?

Rurſus Amphit.

Quis tam vaſto impete has foreis toto conuolſit cardine?

Et in Bacchid.

Quid iſtuc? quae iſtaec eſt pulſatio?

Quae te mala crux agitat, ad iſtunc qui modum

Vireis tuas alieno extentes oſtio?

Foreis penè effregiſti, quid nunc vis tibi?

Verſus autem hic ex Plauti Trucul. Enniano ſimillimus eſt,

Quis illic eſt, qui tam proteruè noſtras aedes arietat?

Q. ENNII FRAGMENTA EX INCERTIS TRAGOEDIIS, ET COMOEDIIS.

† comiti. HOMO, qui erranti † comiter monstrat viam, Cic lib. 1. De off.
Quasi de suo lumine lumen accendat, facit.
Nihilominus vt ipsi luceat, quòm illi accenderit.

Suarum rerum incertei, quos ego mea ope ex Idē lib. 1. de Orat.
Incerteis certos, compotesq. consilij
ταὐτὰ πεφρός. Dimitto, vt ne res temerè tractent turbidas.

Amicus certus in re incerta cernitur. Idem de Amic.

Quem metuunt, oderunt: Idē 2. de Off.
Quem quisq. odit, perijsse expetit.

Benefacta malè locata, malefacta arbitror. Idē ibid.

† Quae. † Quòd nemo est tam firmo ingenio, aut tanta con- Idē 3. de Orat. 5. de Fin.
fidentia,
† sanguine. Quin refugiat timido † sanguen, atque exalbescat
metu.

Salmacida spolia sine sudore, & sanguine. Idē lib. 1. de Off.

Flagitij principium est nudare inter ciueis corpora. Idē lib. 4. Tusc.

Tanto sublatae sunt agmine tunc lapides. Non. Lapides.

Nulla sancta societas, nec fides regni est. Cic. lib. 1. de Off.

Minimè nomine fieri prauum. Donat. Adelph. Act. 1. Scen. 2.

Animusq. aeger semper errat; neq. pati, Cic lib. 3. Tusc.
Neq. perpeti potest, cupere nunquam
Desinit —

O fides alma apta penneis, & iusiurandum Iouis. Idem 3. de Off.

Atq.

Isid. lib. De differ. Atq. genua comprimit arta gena.

Hirt. in Com. de Bel. hisp. Pes pede premitur: armeis teruntur arma. πολύπω τον.

Cic. 2. Tusc. 2. de Ora. Philosophādū est paucis, nam omnino haud placet.

Agel. li. 5. Cic. 2. De Nat deor. Quoi quod in me est, exsecrabor hoc, † quo lucet quicquid est. † quod.

Varr. lib. 6 De li. Lat Vt tibei Titanis Triuia dederit stirpem liberūm.

Idē ibid. Quin inde † inuicteis sumpserunt perduellibus. † V. C. inuiteis.

Idē ibid. Si voles aduortere animum, comiter monstrabitur.

Idē ibid. Frunde, frutimi, suauiter.

Id. ibid. Atq. prius pariet locusta lucam bouem.

Id. ibid. Vos epulo postquam spexit.

Fest. Vitulans. Habet is coronam vitulans victoria.

Idē. Moene. Apud emporium in campo hostium † per moene. † pro.

Idē. Tam. Ille meae tam potis pacis potiri. πιτακ. εμός.

Idem Sospes. Parentem & patriæ dij seruate sospitem.

Non. Argutari. † Quem incertum tu isti credere, atq. exercere lingua, vt argutarier possis. † Quo enim coecum.

Fest. Metus. Viuam, an moriar, nulla in me est metus.

Idē Trifax. Aut permaceret paries percussus trifaci. πιτακ. εμός

Varr. lib. 4 De Ling. Lat. O terra trita vbei Liberi fanum, V. C. O terra Theba, vel Attica. pathos.

In cuius moero locaui —— ——

Idē ibid. Cubitis pinsibant humum.

τράβος ab habitu. Et quis illaec est, quae lugubri succincta est stola? Non. Quis quis.

Labat, labuntur saxa, caementae cadunt. Idē Caementa.

Nec retrahi potestur imperijs. Diom. lib. 1.

Eos deduci, quàm relinqui, euehi, quā deseri malui. Idē lib. 2. Charis. lib. 4.

An aliquid quod dono illi morares, sed accipite. Diom lib. 1.

Effundit irarum quadrigas: Seru. lib. 12.

Ira insaniae initium — Cic. lib. 4. Tusc.

Num non vis huius me versutiloquas malitias? Idē 3. de Orat.

Hehe ipse clupeus cecidit — Varr. lib. 6 de ling. Lat.

Alliteratio, & annominatio. Quicquā quisquā cuiquam, quod conueniat, neget. Auctor. ad Herē. lib 4.

Festinant diem — Seru. lib. 4 Geor.

Qui silentio noctis fauent faucibus
Russis, cantu, plausuq premunt alas. Cic. lib. 2. de Diuin.

† Illuc. † Illic est nugator nihili, non nauci homo. Fest. Naucum.

† foro. — quasi in † choro pila
Ludens, datatim dat sese, & communem facit.
Alium tenet, alij nutat, alibi manus
† peruellit. percellit. Est occupata, alij † perpellit pedem,
Alij dat annulum † spectandum à labris.
† exspectandū. Alium inuocat, cum alio cantat: attamen
Alijs dat digito literas — Isid. lib. 1. cap. 25.

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

HOMO, QVI ERRANTI] Cicero vbi refert hos versus, *Omnia autem*, inquit, *communia hominum videntur ea, quae sunt generis eiusdem, quod ab Ennio positum in vna re, transferri in permultas potest, Homo qui erranti &c.* subditq., *Vna enim ex re satis praecipit, vt quicquid sine detrimento commodari possit, id tribuatur, vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente: pati ab igne ignem capere, siquis velit: consilium fidele deliberanti dare: quae sunt ijs vtilia, qui accipiunt, danti non molesta.* Inhumanum enim prorsus videtur, eam rem, qua alteri sine detrimento prodesse possumus, denegare. Quo quidẽ argumento festiuè Lucianus inducit Prometheũ se apud Mercurium purgantem, quòd ignem è caelo subduxerit. Ait enim nihil deos perdidisse, ex quo ignis apud homines fuit, quandoquidem ita naturâ comparatum est, vt ignis nihilo minor reddatur, siquis etiã cum alio communicet: neq. ideo extinguitur, quia alius inde flammã transtulerit. Vnde euidentissimum inuidiae argumentum colligitur, qui cùm dij citra vllam iacturam igne carere possint, ab eius tamẽ vsu eos arcere in animum induxerint, qui hoc potissimùm egere viderentur. Cicero ad hũc Ennij locum respiciens in Oratione pro Balbo ait, *Comes, benigni, faciles, suaues homines esse dicuntur, qui erranti comiter monstrãt viam: benignè non grauatè, communiter quidem certè non conuenit.* Et rursus, *Ille verò inquit Antipater, improbè facit. Quid enim est aliud, erranti viam non monstrare (quod Athenis exsecrationibus publicis sanctum est) si hoc non est, emptorem pati ruere, & per errorem in maximam fraudem incurrere?* — MONSTRAT VIAM] Plautus Ruden.

Lib. 3. de Off.

Saltem aliquem velim, qui mihi ex his locis
Aut viam, aut semitam monstret —

Ennius rursum,

Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam.

Ouidius, — *monstroq. viam, quae ducit ad vndas.*

Lib. 3. Met.

NIHILOMINVS VT IPSI LVCEAT,] Turnebus vult hunc versum legendum esse, *Nihilominus ipsi luceat &c.* asseritq. vocem, vt, quae in exemplaribus percrebruit, mensionem versus laedere, & commodè posse subaudiri, in optimis deniq. libris manuscriptis non repetiri. SVARVM RERVM INCERTEI,] Apollinis haec esse verba, liquet ex Cicerone, qui ait, *Quid est enim praeclarius, quàm honoribus, & Reip. muneribus perfunctum senem posse suo iure dicere id, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo? se esse eum, vnde sibi,*

Lib. Aduer. 28. c. 39.

de sibi, si non populi & reges, at omnes sui ciues consilium expetant. Suarum rerum incerti, &c. EX INCERTIS CERTOS] Ἀντίθεσις. Terent. Hecyr.

Spe incerta certum mihi laborem sustuli.

AMICVS CERTVS &c. Nullum quidem verius est argumentũ, quò meliùs adulterini à veris amicis explorari possint, quàm eorũ calamitas. In rebus enim prosperis quisq. amicus est: at qui in durissimis rebus, atq. temporibus se talem exhibuerit, is verus amicus est. Quod rectè hoc senario explicauit Ennius, qui deinceps in prouerbiũ cessit, eandemq. sententiam ex Euripide extulit, apud quem Pylades nullo pacto Orestem deserere volebat, sed cum amico emori cupiens haec ait, —— ποῦ γὰρ ἂν δείξω φίλος,

Εἴ σε μὴ δεινοῖσιν ὄντα συμφοραῖς ἐπαρκέσω;

Quibus verbis apertè significat, non posse quempiam sese amicum profiteri, nisi amicum duro in discrimine versantem iuuerit. Eodem sensu videtur Isocrates illud expressisse, δοκίμαζε τοὺς φίλους ἐκ τῆς περὶ τὸν βίον ἀτυχίας. Theognis idem profectò sentire videtur: sed raros admodum huiusmodi esse amicos asserit, in rebus difficilibus persistentes. Quem locũ vt valdè celebrem Themistius quoq. adduxit in Oratione περὶ φιλίας. Poëtae igitur grauissimi verba haec sunt,

Παύρους εὑρήσεις Πολυπαΐδη ἄνδρας ἑταίρους
Πιστοὺς ἐν χαλεποῖς πρήγμασι γιγνομένους.

Cui simillimum illud Pindari,

Φατὶ παῦροι δ' ἐν πόνῳ πιστοὶ βροτῶν.

Ad illud respexit Ouidius, Trist. 3.

O mihi care quidem semper, sed tempore duro
Cognite, res postquam procubuêre meae.

QVEM METVVNT ODERVNT.] Rectè quidem Poëta noster metũ, & odium coniunxit: hoc enim ex illo nasci non dubium est, cùm minimè diligi possint, qui timentur. Vnde praeclarè Cicero referens hunc locum ait, *Rerum autem omnium nec aptius est quicquam ad opes tuendas, ac tenendas, quàm diligi, nec alienius, quàm timeri. praeclarè Ennius,*

Quem metuunt oderunt, &c.

Idem in I. de Off. *Sed tum seruare illud poëtas dicimus, quod deceat, cùm id, quod quaq. persona dignum est, & fit, & dicitur: vt, si aut Aeacus, aut Minos diceret,*

Oderint, dum metuant: aut,
Natis sepulchro ipse est parens.

Indecorũ videtur, quòd eos fuisse iustos accepimus: at Atreo dicente, plausus excitantur: est enim digna persona oratio. Ex quibus clarè liquet, haec

ab Atreo dicta fuisse. Vnde aliqui arbitrati sunt, Accij esse, qui Atreũ scripsit. Et in prima Philippica, *Illud magis vereor, ne ignorans verum iter gloriae, gloriosum putes, plus te vnum posse, quàm omnes, & metui à ciuibus tuis, quàm diligi, malis. Quòd si ita putas, totam ignoras viam gloriae. Charum esse ciuibus, bene de Rep. mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum est: metui verò, & in odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum: quod videmus etiam in fabulis, ipsis illis, qui,*

Oderint dum metuant,

dixerint, perniciosum fuisse. Ad idem in I. contra Catilin. respexit, dum ait, *Quid enim Catilina est, quod te iam in hac vrbe delectare possit? in quâ nemo est extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te nõ metuat, nemo, qui non oderit.* Et paullò pòst, *Si te parentes timerent, atq. odissent tui, neq; eos vlla ratione placare posses: vt opinor, ab eorum oculis aliquò concederes: nunc te patria, quae communis est omnium nostrũm parens, odit ac metuit.* Ad hoc respicit illud Manilij lib. V,

Irarumq. dabit fluctus, odiumq., metumq
Totius vulgi ——

Aemilius Probus in Dione idem ferè dixit, *Hîc sicut antè saepe dictum est, quàm inuisa sit singularis potentia, & miseranda vita, qui se metui, quàm amari malunt, cuius facile intellectu fuit.* Seneca lib. de Clement. cap. xi j. *Efficit, vt magnum inter regem, tyrannumq. discrimen sit, vterq. licet non minus armis valletur: sed alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur, alter vt magno timore magna odia compescat. Nec illas ipsas manus, quibus se commisit, securus aspicit. Contrarijs in contraria agitur. Nam vt inuisus sit, quia timetur, timeri vult, quia inuisus est: & illo exsecrabili versu, qui multos dedit praecipites, vtitur,*

Oderint dum metuant.

Tragicam hanc vocem C. Caligula, vt refert Suetonius, frequenter iactabat. Abba Maximus, & Antonius Monachus hunc senarium adducunt ex Aristotele,

Ὁ πολλοῖς φοβερὸς ὢν πολλοὺς φοβεῖται.

Democritus desiderari magis, quàm timeri admonet expetendum, his verbis, Ποθητὸς εἶναι μᾶλλον, ἢ φοβερὸς κατὰ τὸν βίον προαιροῦ. ὃν γὰρ πάντες φοβοῦνται, πάντας φοβεῖται. Id ferè innuere videtur Virgilius,

Lib. 1. Aen. —— *quibus aut odium crudele Tyranni,*
Aut metus acer erat ——

Praeclarius illud quidem est, quod de Theodorico Gotthorum rege scribit Sidonius Apollinaris in epistola quadã ad Agricolam, de quo ait, *Timet timeri.* Demaenetus Plautinus in Asin.

—— *nolo ego metui, amari mauolo.*

Hoc quidem Mithridates in omnibus alioqui regijs rebus sapientissi-

mus non animaduertit, nihil neq. arma, neq. multitudinem subditorum, sine eorundē beneuolentia cōducere: quinimo haec ipsa, si fides absit, tantò minus tuta esse, quantò sunt plura. Haec ita quidem Diō Graecè expressit, νῦν δὲ καίτοι σοφώτατος ὁ Μιθριδάτης ἐς πάντα τὰ βασιλικὰ γενόμενος, οὐκ ἔγνω ὅτι οὐδενὶ οὐδὲν, οὔτε τὰ ὅπλα, οὔτε τὰ πλήθη τῶν ὑπηκόων ἄνευ τῆς παρ' αὐτῶν φιλίας ἰσχύει, ἀλλὰ καὶ ὅσῳ τις ἂν πλείω, μὴ μέντοι καὶ πιστὰ αὐτὰ ἔχῃ, χαλεπώτερα αὐτῷ γίνεται. Haec igitur verba à tot auctoribus celebrata prouerbij loco videntur veteres vsurpasse: & nos haec penè ex nostris Adagijs transcripsimus. BENEFACTA MALE LOCATA] Versus hic praeter sententiae grauitatem est adnominationibus, & contrariorum reciprocatione ornatus. Phocion hanc eandem sententiam fusiùs hoc modo retulit, Qui largiuntur indignis ea, quae dignis conferri debebant, tria committunt absurda: nam & ipsi iacturā faciunt, & in bonos contumeliosi sunt, & malos roborant, materiam vitiorum suppeditantes, Οἱ δαπανῶντες εἰς ἀναξίους, δι' ὧν ἔχρῆν θεραπεύεσθαι τοὺς ἀξίους, τρισὶν ἀτόποις ἐνόχους ἑαυτοὺς ἀποφαίνουσιν: ἐζημίωσαν ἑαυτούς, ἐνύβρισαν τοὺς χρηστούς, τοὺς φαύλους ἐνίσχυσαν, ὕλην ἁμαρτιῶν χορηγήσαντες. Beneficium malè locatum, ἀκερδὴς χάρις, vocatur à Graecis. Hinc Poëta ille vetus admonet, ne in vulgus effundantur beneficia, his versibus, Lib. 37.

Beneficia in vulgus cùm largiri institueris,
Perdenda sunt multa, vt semel ponas bene.

QVOD NEMO &c.] Secundum versum ita affert Cicero, *quis est enim, aut quotusquisque, cui, mors cùm appropinquet,* Lib. 5. de Fin.

Non refugiat timido sanguen? &c.

Et idem in Hortensio eundem refert versum. EXALBESCAT METV] Physicam rationem expressit: nam ex sanguinis fluxu ad cor, exoritur pallor. SALMACIDA SPOLIA] Festus disiunctim legit, *Salmaci da spolia sine sanguine, & sudore.* Salmacis.

Et ita in quibusdā calamo exaratis Ciceronis codicibus. Gabriel Faërnus, *Salmaci das spolia* ——

Haec autē intelligit Ennius incruenta, nulloq. labore parta. Quod ex ijsdem ipsis Ciceronis verbis colligi potest: ait enim, *Itaq. in probris maximè in promptu est, si quid tale dici potest,*

Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem,
Illaq. virgo viri ——

Et si quid est huiusmodi,

Salmacida spolia &c.

Salmacidis quidem fontis ex Ouidio fabula nota est: in quo ferunt semiuiros effici, qui ea aqua lauentur. Pythagoras apud eundem lib. XV, Lib. 4. Met.

Cui non audita est obscoenae Salmacis vnda?

De qua re Ausonius, Epig. 68.

Vidit

Vidit semiuirum fons Salmacis Hermaphroditum.

Vibius Sequester De fontibus, *Salmacis*, inquit, *Cariae, ex quo qui bibit, mollescit, idem obscoenus fit.* Negat Strabo huius fontis aqua viros molles fieri, cùm id non ex aëre vel aqua, sed diuitijs & victus incontinentia effici possit. Id fortasse ex loci opportunitate dictum est: ferũt enim illius fontis aditum, vt inquit Festus, parietibus angustatum potantibus iuuenibus occasionem praebere accedentium puellarum, puerorumq. violandorum: quia non patet refugium. Ita quidem Festi locus est legendus, nam in omnibus malè, pro *potantibus*, *petulantibus* irrepsit. Sunt qui existimãt à Salmacide nympha Caeli Terraeq. filia huic fonti nomen fuisse impositum. Vitruuius verò rationem exponit, quare per orbem terrarum ea opinio falso rumore sit peruagata, Venereo scilicet morbo eos implicari, qui ex eo fonte biberint.

Lib. 14.

Lib. 2. cap. 8.

— SINE SVDORE] Ἀνιδρωτί. — ET SANGVINE] Balbus ad Ciceronem, *Factum Caesaris de Corphinio totum me probaturum scito, & quomodo in huiusmodi re commodiùs cadere non potuit, quàm vt res sine sanguine conficeret.* Graeci ἀναιμωτί dicunt, quod Latini sine cruore: indeq. incruenta pugna, vel incruento Marte. FLAGITII PRINCIPIVM] Respexit Ennius hoc trochaico, vt ex Cicerone comprehenditur, ad Graecorum morem, qui in gymnasijs exercitationis gratia corpora nudabãt: quemadmodum de Lacedaemonijs tradit Thucydides, Xenophon, & Plato. Vbi etiam non tantùm viris, sed & mulieribus videtur permittere, vt nudatis corporibus sese in gymnicis exerceant. Vnde ad Spartam de ludis Laconicis ait Propertius,

Lib. 8. ad Att.

Lib. 5. De Rep. Laced.

Lib. 5. de Repub.

Lib. 3. eleg. 13.

Multa tuae Sparte miramur iura palaestrae,
Sed mage virginei tot bona gymnasii,
Quòd non infames exercet corpore laudes
Inter luctantes nuda puella viros.

Ouidius epist. XV,

More tuae gentis nitida dum nuda palestra
Ludis, & es nudis foemina mista viris.

Suidas in dictione Δωριάζειν ait, Spartae etiam nudas conspici puellas. Lycurgi enim institutione sancitum fuit apud Lacedaemonios, vt mulieres, virginesq. virilibus officijs exercerentur, venationibus scilicet, cursu, palaestra, disco, iaculis, vt ad perferendos partus dolores fierent robustiores. Hinc apud Euripidem in Andromacha Peleus Menelao his verbis exprobrat, quòd nulla Spartana puella etiam si velit, queat esse casta, quòd domos relinquentes cum iuuenibus nudis femoribus, dissolutisq. tunicis cursus, & palaestras communes habẽt,

— οὐδ' ἂν εἰ βούλοιτό τις
Σώφρων γένοιτο Σπαρτιατίδων κόρη,

Αἲ ξὺν

Αἳ ξὺν νέοισιν ἐξερημοῦσαι δόμους,
Γυμνοῖσι μηροῖς, καὶ πέπλοις ἀνειμένοις,
Δρόμους, παλαίστρας τ' οὐκ ἀνασχέτους ἐμοὶ,
Κοινὰς ἔχουσι. ——

Sed tamen id videtur esse flagitij principium, cùm eorum visu liberi & inconcessi apud eos amores orirentur: ἐκ τοῦ enim ὁρᾷν τὸ ἐρᾷν. Vnde Plinius inquit, *Graeca res est, nihil velare.* Catullus de Nuptijs Pelei, *nudato corpore*, dixit. Lib. 34. cap. 5.

—— viderunt luce marinas
Mortales oculi nudato corpore Nymphas.

TANTO SVBLATAE SVNT] Describebatur fortasse hoc versu aliqua fluminis inundatio. Agmen verò de fluminis actu, siue ductu intelligi alibi retulimus. *Sublatae lapides*. Sic etiam Virgilius in foeminino genere dixit, *Acuta silex, & silice in nuda*. NVLLA SANCTA SOCIETAS,] Cicero, *Maximè autem adducuntur pleriq., vt eos iustitiae capiat obliuio, cùm in imperiorum, honorum, gloriaéue cupiditatem inciderint. Quod enim est apud Ennium,* Lib. 8. Eclog. 1. Lib. 1. de Off.

Nulla sancta societas, nec fides regni est,

id latiùs patet. Nam, quicquid eiusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo plerunq. fit tanta contentio, vt difficillimum sit sanctam seruare societatem. Declarauit id modò tempestas C. Caesaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit propter eum, quem sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. Ennianae sententiae simile videtur illud esse, quod Suetonius ex III. de Off. Ciceronis refert, semper Caesarem in ore habuisse eos versus de Phoenissis,

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν, τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.

Quos Cicero vertit,

Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est: alijs rebus pietatem colas.

Inducit autem ijs verbis Euripides, Eteoclem Thebanum regnandi cupidum ad Iocastam matrem loquẽtem nolle Polynici fratri quamcunq regni partem cedere. Tullij Romanorum regis filia apud Halicarnasseum, vt sororis virũ ad necandam vxorem induceret, quò sibi maritus adiungeretur, vtq. regnum adipiscerentur, ait, etiam si in alijs rebus iustitiam colere libeat, certè regni caussa audenda esse omnia. Hinc Liuius *infidam regni societatem* dixit, Et Lucanus, Lib. 4. Lib. 1. Lib. 1.

Nulla fides regni socijs, omnisq. potestas
Impatiens consortis erit ——

MINIME NOMINE] Donatus in Adelph. affert hunc versum adnotans in, *fieret*, primam produci. ANIMVSQ. AEGER]

Locus

Locus hic ita affertur à Cicerone, *At & morbi perniciosiores, pluresq. sunt animi, quã corporis: hi enim ipsi odiosi sunt, quòd ad animũ pertinent, eumq. solicitant, animusq. aeger, vt ait Ennius, semper errat: neque pati, neq. perpeti potest: cupere nunquam desinit*. Sed quoniam Poëta noster non multùm in senariorum pedum obseruatione religiosus fuit, quã veniam sibi Romanos poëtas vsurpasse testatur Horatius in Poëtica, & quia verba haec quandam senariorum structuram prae se ferunt, puto Enniũ pro senarijs in aliqua posuisse Tragoedia: & haec omnia nostri Poëtae verba esse, non autem Ciceronis. Quare locum hunc ab illo Iphigeniae Chori non satis diuersum esse reor, qui ait,

Incertè errat animus ——

O FIDES ALMA] Cicero hoc modo refert hũc Ennij trochaicum tetrametrum catalecticum, *Sed in iureiurando, non qui metus, sed quae vis sit, debet intelligi. Est enim iusiurandum affirmatio religiosa. Quod autem affirmatè, quasi Deo teste, promiseris, id tenendum est. Iam enim nõ ad iram deorum, quae nulla est, sed ad iustitiam, & ad fidem pertinet. Nam praeclarè Ennius,*

O fides alma, apta pennis, & iusiurandum Iouis.

Qui igitur iusiurandum violat, is fidem violat: quam in Capitolio vicinam Iouis Opt. Max. vt in Catonis Oratione est, maiores nostri esse voluerunt. Ex quo loco apparet, Romanos Fidem, vt Deam, coluisse. Ad hunc versum arbitror respexisse Appuleius in Dialogo de Deo Socratis, *Si nemo huic capiti crediderit, quis pro te deus fidem dicet? An vt ferocissimo Mezentio dextra, & telum quod missile libro? Apagesis tam cruentos deos, dextram caedibus fessam, & telum sanguine rubiginosum. Vtrumque idoneum non est per quod adiures, ut ne per ista iurent, cùm sit summi deorum hic honor proprius. Nam & iusiurandum dicitur, vt ait Ennius. Quid igitur iurabo? per Iouem lapidem Romano ritu?* Apparet hîc manifestè verba Ennij deesse: nam dũ illius verbis probare vult Appuleius, iusiurandum summi deorum proprium esse honorem, illa omnino deficiunt. Censetq. Iustus Lipsius Elect. lib. I. cap. xviij. legendum esse hunc locum, *Nam & Iouis iurandum dicitur, vt ait Ennius*. Additque haec verba, quibus iusiurandi etymon enucleat, *Iurandum per Iouem esse, id est summum deorum, à verbo ipso colligit: quia formata vox quasi Iouisiurandum sit*. Ad cuius sententiam confirmandam facit & Naeuij versus, quem ipse etiam attulit,

Ius sacratum Iouis iurandum sagmine. --

APTA PENNIS,] Sancta quidem res fides per se est, cùm inuiolata seruatur: sed eadem propter instabilem hominum voluntatem facilis procliuisq. est ad lapsum: sumpta tralatione à pennarũ leuitate & inconstantia. Sed mihi hic locus valde suspectus est, quẽ aliqui legũt

apta

— *apta pinnis*, aliqui — *alta pinnis*, aliqui meliùs — *à qua pendet iusiurandum Iouis*. Videtur enim adhibitum iusiurandum, vt ait Procopius inter homines supremũ ac firmissimum fidei pignus esse. A T Q. G E N V A] Isidori locus in manuscripto Achillis Statij ita habetur, *Genua à genis dicta, eo quòd in vtero cohaereant, & coniuncta sint oculis. Vnde Ennius ait,* Lib. 2. de Bello Persico.

Atq. genua comprimunt arta gena.

Sed Statius putat legendum,

Aequè genua comprimunt artè genas.

PES PEDE PREMITVR] Hircius sic allegat hunc locum, *Ita cùm clamori esset intermixtus gemitus, gladiorumq. crepitus auribus oblatus, imperitorum mentes timor praepediebat. Hîc, vt ait Ennius,*

Pes pede premitur, &c.

Non autem dubium est ex ijs Homericis hunc locum sumpsisse Ennium: sic enim ait, Iliad. ρ.

φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ,
Ἀσπὶς ἄρ᾽ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.

Tyrtaeus, Καὶ πόδα πὰρ ποδὶ θεὶς, καὶ ἐπ᾽ ἀσπίδος ἀσπίδ᾽ ἐρείσας,
Ἐν δὲ λόφον τε λόφῳ, καὶ κυνέην κυνέῃ,
Καὶ στέρνον στέρνῳ πεπαλημένος ἀνδρὶ μαχέσθω,

Hinc Furius Antias I V. Ann.

Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

Virgilius, — *haeret pede pes, densusq. viro vir.* Lib. 10.

Statius ita ad verbum ferè Homericos versus conuertit, Lib. 8. Theb.

Iam clypeus clypeis, vmbone repellitur vmbo,
Ense minax ensis, pede pes, & cuspide cuspis.

Sed vberiùs Silius, Lib. 9.

— *galea horrida fluctu*
Aduersae ardescit galeae, clypeusq. fatiscit
Impulsu clypei, atq. ensis contenditur ense,
Pes pede, virq. viro teritur —

Simile est quodammodo Nasonis illud, vbi Hercules de congressu cũ Acheloo loquitur, Lib. 9.

Inq. gradu stetimus certi non cedere, eratq.
Cum pede pes iunctus, totoq. ego pectore pronus
Et digitos digitis, & frontem fronte premebam.

Simili vocum collisione, quae in re seria grauiter cadit, ait Virgilius, Lib. 5.

Immiscentq. manus manibus —

Graecis, χερσὶν χεῖρας. Apollon. Rhod.

Τῇ ῥ᾽ ἄμοτον καὶ χερσὶν ἐναντία χεῖρας ἔμιξεν. Lib. 2. Argon.

Omnia ad pugnam respiciunt, quae cominus gladijs corporum con-

ſtictu fit. Q. autem Curtius eadem penè verba in aliam ſignificationẽ traduxit, cùm de conferto Macedonum agmine loqueretur lib. III. inquit enim, *Ipſi phalangem vocant peditum ſtabile agmen. Vir viro, armis arma conſerta ſunt.* PHILOSOPHANDVM EST PAVCIS,] Cicero, *Neoptolemus quidem apud Ennium philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis: nam omnino haud quidem placere.* Et idem, *Minimè, inquit, Antonius: ac ſic decreui philoſophari potiùs, vt Neoptolemus apud Ennium, paucis: nam omnino haud placet.* Turnebus legit,

2. Tuſc.

Lib. 1. Aduerſ. cap. 8.

Philoſophandum eſt mi paucis: nam omnino &c.

Meminit etiam huius Ennianae ſententiae Appuleius prima pro ſe Apolog. Inde autem colligitur, Principibus non admodum eſſe neceſſarium philoſophiae ſtudijs imbui, ſed ſatis ea tamen aliquantulũ degustaſſe. Sed Plato videtur omnino reges philoſophos eſſe voluiſſe, cùm ait, *Ἐὰν μὴ (ἦν δ' ἐγὼ) ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ οἱ βασιλεῖς τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς.* Ac Muſonius philoſophus vult, vt feriò reges philoſophiae operam nauent: eos enim decet magis quàm alios iuſtos eſſe, temperãtes, & modeſtos: eorumq. proprium & peculiare eſt, diſcernere quid bonum, quidue malum ſit. Quae quidem niſi ex vltimis philoſophiae fontibus haurient, earum rerum ſemper erunt ignari. Sed illud fortaſſe imitatus eſt Ennius ex Pyrrho Philemonis, in quo ruſticorum Chorus inducebatur haec dicens,

Lib. 5. de Repub.

Οἱ φιλόσοφοι ζητοῦσιν, ὡς ἀκήκοα,
Περὶ τοῦτό τ' αὐτοῖς πολὺς ἀναλοῦται χρόνος,
Τί ἐστιν ἀγαθόν. καὶ οὐδὲ εἷς εὕρηκέ πω Τίς ἐστιν. &c.

Vnde arbitror Ennium Neoptolemi Tragoediam dediſſe: quam etiã Accius dedit, & ex Graecis Mnimermus, ſeu Mimnermus Colophonius, Theophilus, & Nicomachus Alexandrinus. In qua fortaſſe Neoptolemi caedes repraeſentabatur, qui Delphis ad Apollinis aram trucidatus eſt. Indeq. poena talionis Neoptolemi poena dicitur, vt in Meſſenicis refert Pauſanias: nam ipſe ad Hercei Iouis aram Priamum iugulauit. Sed illud quidẽ non abſq. admiratione praetereundum eſt, omnes, qui Aeacidarũ cognomine appellabãtur, diuinitus oblata caede occubuiſſe. VT TIBEI TITANIS] Titanis, vt ait Nicandri Scholiaſtes, cognominatur Diana. Idq. exiſtimo, quòd eam Latona Titani filia genuit. Ideoq. Chreſtus Manlius poëta ſanè vetuſtus in hymno Apollinis,

Deli gemellos creta Titano Deos
Latona parit caſto complexu Iouis.

Sic putat apud Varronem Scaliger hos verſus eſſe legendos. Ferunt alij Hyperiona vnum ex Titanibus, quoniam Solis, ac Lunae, ſtellarumq.

rumq́ motus primus obſeruauit, aſtrorum patrem eſſe dictum. Et hinc Sol Titan, & Luna Titanis dicta eſt. — TRIVIA.] M. Varro ab eo Triuiam dictam eſſe ait, quòd in triuio ponitur ferè in oppidis Graecis: vel quod Luna dicitur eſſe, quae in caelo tribus vijs mouetur, in altitudinem, & latitudinem, & longitudinem. Eadem ratione à Graecis τριοδῖτις dicta eſt: quae etiam, vt ait Phurnutus, τῶν τριόδων ἐπώπις appellata fuit, quòd ternam accipiat mutationem, dum ſigniferum orbem perambulat. Ariſtophanis Scholiaſtes ait, eam olim in triuijs coli ſolitam, quòd tribus vocaretur nominibus, σελήνη, ἄρτεμις, ἑκάτη. Et quoniam menſes ad curſum Lunae veteres metiebantur, ſingulis nouilunijs, à quibus menſes ipſi auſpicabantur, in triuijs Lunae coenam veſpere pro ſacrificio diuites parabant, in quam pauperes irruentes protinus deuorabant. Quamobrem Lunam, quae appoſita eſſent, comediſſe aſſeuerabant. Hecaten autem & Dianam eandem eſſe, tum ex alijs auctoribus, tum ex Orpheo apud Proclum in Commentarijs in Platonis Cratylum apparet. Quocirca etiam Maro dixit, *Tergeminamq́. Hecaten, tria virginis ora Dianae.* Lib. 4. Aen.

Ouidius, *Ora videns Hecates in tres vergentia partes.* Lib. 1. Faſt.

Alijs placet, Triuiam dictam, quòd in caelo, in terra, & apud inferos eadem polleat poteſtate. De qua Prudentius lib. I. contra Symmachũ,

Deniq. cùm Luna eſt, ſublustri ſplendet amictu:
Cùm ſuccincta iacit calamos, Latonia virgo eſt:
Cùm ſubnixa ſedet ſolio, Plutonia coniux,
Imperitat Furijs, & dictat iura Megaerae.

Innominatus quidam Poëta,

Terret, luſtrat, agit, Proſerpina, Luna, Diana,
Ima, ſuperna, feras, ſceptro, fulgore, ſagitta.

Ab Eratoſthene autem εἰς τὰ Ἀράτου φαινόμενα dicitur διχότομος, λοξή, μηνοειδής. At Cleomedes lib. II. περὶ τοῦ κόσμου eam ob cauſſam non triuiam, ſed triformem appellat. Theocriti Scholiaſtes aliam affert rationem, cur Hecaten in triuijs venerentur; ait quidem, Iouem ex Pheraea Aeoli filia Hecaten genuiſſe, quae in triuijs abiecta, à paſtoribus ſuſcepta, nutritaq́. fuit. Feſtus auctor eſt, non triuijs tantùm, ſed & vijs praefuiſſe. Alcamenes omnium primus, vt refert Pauſanias, Hecates triforme ſignum fecit, quod Athenis viſebatur iuxta Victoriae aedem — PERDVELLIBVS.] Varro exponit, *Perduelles ſunt hoſtes: vt perficit, ſic Perduellum, Duellum: id poſtea bellum. Ab eadem cauſſa facta Duellona, Bellona.* Scaliger ait hunc verſum eſſe mendoſum, & legendum, Lib. 2.

Vindictam victis ſumpſerunt perduellibus.

Turnebus antiqui codicis lectionem probat,

Quid vnde inuiteis sumpserint ——

— COMITER MONSTRABITVR.] *Comiter*, ait Varro, *hilarè, ac lubenter. cuius origo Graecè κῶμος: inde Latina, comessatio dicta, & à Graecis (vt quidam dicunt) Comoedia.* FRVNDE, FRVTIMI, SVAVITER] Scaliger legit, *Eiusdem ab Irundine — nefrende fritinni Suauiter* — Cur autem hanc lectionem probet, multis verbis in Coniectaneis explicauit. ATQ PRIVS PARIET] Argumentum περὶ τοῦ ἀδυνάτου — LVCAM BOVEM.] Varro Lucam bouem interpretatur elephantum: quòd in Lucania primū

Lib. 6. à Romanis visus sit, vt ex Commentario Verginij refert ipse Varro. Vegetius lib. III. de Re Mil. cap. xxiv. de elephantis loquens, ait, *Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Postea Annibal in Africa, Rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia copiosos habuerūt.* Quae verba repetit Modestus in libello De vocabulis rei militaris. Critolaus autem in tertio rerum Epiroticarum ait, Paullum Aemilium ex victoria, quam contra Pyrrhum Epirotarum regem est consequutus, centum sexaginta turres gestantes ele-

Lib. 5. phantos Romam misisse. Lucretius,

Inde boues Lucas turrito corpore tetros
Anguimanos belli docuerunt volnera Poeni
Sufferre, & magnas Martis turbare cateruas.

Lib. 9. Silius, *Nam prouectus equo moderantem cuspide Lucas*
Maurum in bella boues stimulis maioribus ire,
Ac raptare iubet Libycarum armenta ferarum.

Lucanos autem à Samnitium duce Lucio ortos, Sempronius tradit in libello De diuisione Italiae. Turnebus ex vetere libro putat, hunc versum esse Naeuij. VOS EPVLO POSTQVAM SPEXIT.] Vide, quae in XVI. Ann. adnotauimus. — VITVLANS] Exponit Festus, *Laetans gaudio, vt prato vitulus*. Naeuius in Clastidio, *Vitulantes* similiter à vitula dixit, vt refert Varro lib. VI. Rursus Naeuius in Lycurgo,

Vt in venatu vitulantes ex auijs
Loceis nos mittant poeneis decoratos fereis.

Ianus Gulielmus negat, vitulari à vitulo deduci, sed à vita, quae interdum laetitiam, lubentiamq́ significat. vnde dea hilaritatis praeses Vitula. —— PER MOENE.] Pro, per *moenia* Singulari numero *moene* protulit Ennius. ILLE MEAE TAM POTIS] Obseruat Festus hoc loco *tam* pro, *tamen* esse positum. PARENTEM ET PATRIAE] Paullus Festi decurtator ait, Ennium sospitem pro seruatore posuisse: & non malè ex Festi fragmentis hic versus est concinnatus. QVEM INCERTVM TV ISTI CREDERE,]

Turne-

Turnebus quidem ait, in Nonio vitiatã esse Ennij inscriptionem, innuitq́ eum locum esse legendum, *Ennius Choenice*, Lib. 19. Aduers. cap. 10.

Tum tu isti crede, atq. exerce linguam, vt argutarier possis.

Aitq́. eam fabulam Choenicem de nomine mensurae fuisse inscriptã: vt Varronis modius, qui victus mediocritatem significauit, & moderationem. Sed cur non potiùs, si agendum est coniecturis, non legit, *Phoenice?* Quam fabulam certum est, dedisse Ennium: de Choenice autem nusquam, nec litera quidem.—— ARGVTARIER] Loquaciter proloqui.—— NVLLA IN ME EST METVS] Ait Festus hoc loco, in dictionibus *Recto fronte*, & *Specus*, metus foeminino genere dici. —— TRIFACI] Trifax telum est longitudinis trium cubitorum, quod catapulta mittitur, vt ait Pompeius. O TERRA TRITA] Vertranius legit,

O terra Graeca vbi Liberi fanum intumum locaui.

Scaliger verò ita corrigit hunc locum,

O terra tritaui, in cuius moero Liberi
Fanum locaui ——

CVBITIS PINSIBANT HVMVM] Varro ait, *Terra, vt putant, eadem & humus: ideo Ennius in terrã cadentes dicit, Cubitis pinsibant humum.* Verba illa, *in terram cadentes*, non videntur esse Ennij, sed Varronis. Virgilius, Lib. 4 de Ling. Lat. Lib. 10.

Fronte ferit terram ——

Idem ibid. —— *& calcibus atram Tundit humum* ——

CAEMENTAE] Vsurpauit Ennius hanc vocem in foeminino gegenere. EOS DEDVCI,] Diomedes affert hunc locum in exemplum ὁμοιοτελεύτου. Donatus de Barbarismo eandem ob caussam, sed aliquantò diuersiùs,

Eos reduci, quàm relinqui, deuehi, quàm deseri malui.

—— MORARES] Moro, pro, moror apud veteres. Pacuuius Hermione, *Paucis absoluit, ne moraret diutius.*

EFFVNDIT IRARVM QVADRIGAS.] Metaphora ducta à quadrigis, quae habenis reguntur: quibus effusis dissolutae euagãtur nullo moderante. Seruius explicans Maronis illud lib. extremo,

—— *irarumq́. omnes effundit habenas,*

ait, *Hîc moderatè loquutus est: nam Ennius, Effundit irarum quadrigas, dixit.* Silius lib. II. alia translatione,

Effundit cunctam rabiem, irarumq́ procellas.

IRA INSANIAE INITIVM—] Cicero, *An est quicquam similius insaniae, quàm ira? quàm bene initium dixit insaniae. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, atq. factorum quam partem habent sanitatis?* Seneca hunc Ciceronis locũ sic expressit latiùs, *Vt scias,* inquit,

inquit, *insanos esse, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere: flagrant, emicant oculi, multus ore toto rubor est, labia quatiuntur, dentes cõprimuntur, capilli subriguntur, spiritus stridens est, gemitus, mugitusq. vt parum explanatis vocibus sermo productus, & complosae saepius manus, & pulsata humus pedibus, foeda visu, atq. horrenda facies deprauantium se, atq. intumescentium.* Simile quid protulit Basilius in ὁμιλίᾳ περὶ ὀργῆς. Arnobius ijsdem ferè verbis, *Et quid ergo sequitur necessariò, nisi vt ex eorum luminibus scintillae emicent, flammae aestuent, anhelum pectus spiritum iaciat ex ore, & ex verbis ardentibus labrorum siccitas inalbescat?* Themistius, qui ob sermonis leporem εὐφραδὴς appellatus est, in Oratione περὶ τῆς φιλίας, ἐγὼ δὲ οἶμαι, ait, τὴν ὀργὴν μανίαν ὀλιγοχρόνιον εἶναι. Plutarchus in libello De garrulitate inquit, Iram insaniae esse cognatam.

Cap. 7. Homil. 47 Et Chrysostomus in Ioannem ait, inter iram, & insaniam nihil differre. M Porcius Cato, iratum ab insano tempore tantùm distare putabat.

Epist. lib. 1 Epist. 2. Horatius,

Ira breuis furor est ——

Sicut enim ira ex dolore, ita ex ira furor nascitur. Gregorius Nazianzenus, vbi animae suae calamitatem deplorat,

Θυμὸν ἐρεδγομένη γυμνὸν κακόν. ὅς τε μάλιστα
Λάβρος ἐπιζείων, ἐκ νόος ἄνδρα φέρει.

Euenus saepe inquit hominũ mentem ab ira detegi, quae peior quandoque est insania,

Πολλάκις ἀνθρώπων ὀργὴ νόον ἐξεκάλυψε
Κρυπτόμενον, μανίας πουλὺ χερειότερον.

Nec his dissimile est Philemonis illud, cùm ait, omnes insanire cùm irascimur, Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα.

VERSVTILOQVAS MALITIAS?] Cicero *Nouantur autem verba, quae ab eo, qui dicit, ipso gignuntur, ac fiunt: vel coniungendis verbis, vt haec,*

Tum pauor sapientiam &c.

Num non vis huius me versutiloquas &c.

Videtis enim, & versutiloquas, & expectorat, ex coniunctione facta esse verba, non nata. Idem rursus postrema verba in Oratore adducit. HE HE IPSE CLVPEVS CECIDIT—] Hehe, est consternatae mentis. Maximo quidem probro apud Graecos habebatur, cùm

Lib. 4. clypeus è dimicantis manu decideret. Thucyd. ἡ ἀσπὶς περιεῤῥύη εἰς τὴν θάλασσαν. QVICQVAM QVISQVAM] Auctor ad Herenn. profert hunc versum tanquam vitiosum ob nimiam eiusdem literae assiduitatem. Cui similis est Plautinus ille in Pseudolo,

Quorum nunquam quicquam cuiquam venit in mentem,
vt rectè faciant.

FE-

FESTINANT DIEM] Seruius manuscriptus in enarratione loci illius Virg. in IV. Georg.

— lentis Cyclopes fulmina massis Cùm properant, ——

inquit, *Vetustè ait, vt Plautus, properant prandium, & Ennius, festinant diem.* QVEI SILENTIO NOCTIS FAVENT &c.] Ita hūc locum affert Cicero, *Democritus quidem optimis verbis caussam explicat, cur ante lucem galli canant: depulso enim de pectore, & in omne corpus diuiso, & modificato cibo cantus edere quiete satiatos, Qui quidem silentio noctis (vt ait Ennius) fauent &c.* Sed inter hos galli cantus placet aliquantulum obstrepere. Videtur Heliodorus Democriti opinionem Lib. 1. Heli. Aeth. sequi, qui ait, Tempore quo galli canunt, siue, vt aiunt, naturali sensu cōuersionis, qua Sol ad nos accedit, ad Dei salutationem commoti, siue prae caliditate, & motus, ac escae maturioris appetitu vnà habitantes proprio praeconio ad opus excitantes Καθ᾽ ὃν γὰρ καιρὸν ἀλεκτρυόνες ᾄδουσιν, εἴτε ὡς λόγος αἰσθήσει φυσικῇ, τῆς τοῦ ἡλίου καθ᾽ ἡμᾶς περιστροφῆς ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ πρόσρησιν κινούμενοι, εἴτε ὑπὸ θερμότητος ἅμα, καὶ τῆς περὶ τὸ κινεῖσθαι καὶ σιτεῖσθαι θᾶττον ἐπιθυμίας, τοὺς συνοικοῦντας ἰδίῳ κηρύγματι ἐπὶ ἔργον ἐγείροντες. Ambrosius Nolanus suae aetatis philosophus haud ignobilis in suis quaestionibus existimat, gallorum cantum ab innata quadam salacitate proficisci. Cantu enim coëundi libidinem significari, vel illud praecipuè denotat, quòd antequam ad ineundas gallinas idonei sint, cōticescant. Quod plerisq. auibus vsu venit, quae Veneris procliuitatem denuntiant: quemadmodum de perdicibus ait Plinius, quae superuolantium afflatu concipiunt, saepe voce tantùm Lib. 10. audita masculi. Galli igitur concocto cibo, expulso iam somno ad Ve- cap. 33. neris illecebras excitantur, cantusq́ blanditijs ad sese gallinas alliciūt. Lepidam admodū rationem profert Lucianus in suo Somnio, quod & Gallus inscribitur, cur gallus antelucanos edat cantus, quam vt cōmentitiam praetermittimus, vt ad seria deueniamus. Multorum igitur philosophorum fuit opinio, omnia, quae infra Lunam sunt, cum superioribus cognationem quandā, atq. conuenientiam, quam Graeci συμπάθειαν vocant, habere. Vnde Chaeremon Stoicus, & cū eo Porphyrius arbitrati sunt, gallo à Sole aliquid caeleste conferri: idq́ eò libentiùs, quòd prima mediae noctis inclinatione noctem explaudentibus alis (vt Lucretianis vtar verbis) est Lib. 4.

Auroram clara contentus voce vocare.

In qua etiam opinione fuit Proclus, qui ait insitum esse gallis, Apollinis numen aduocare, & veluti proprijs canticis assurgenti supplaudere. Pausanias Idomenei clypeum idcirco ait gallinacci galli effigie Lib. 5. insignitum, quòd is à Minoë Cretensium rege, & Pasiphaë originem duceret, quae Solis fuit filia: cui gallum ideo sacrum esse perhibet,

quia

quia eius ortum praesentiat, cantuq. mortalibus indicet. Indeq. finxerunt poëtae, Latonae parienti gallum astitisse. Qui adeò prae caeteris animalibus cũ Sole est coniunctior, vt hanc ob caussam leo, qui animal maximè solare est, eius aspectum, cristas, vocemq. perhorrescat: & eorum praecipuè (vt D. Ambrosius ait) qui albi sunt. Cuius rei caussam Proclus, qui ex Platonica prodijt officina, optimè explicauit in eo libello, cui titulus est περὶ τῆς μαγείας. Ait enim, animalia multa cum Sole conuenire, quemadmodum leones, & galli, qui pro sua natura solaris numinis participes sunt. Vnde mirum quidem est, quantùm eodem in ordine inferiora cedunt superioribus, quamuis magnitudine, potentiaq. minimè cedant. Hinc à leone afferunt vehementer gallum timeri, & quasi quodammodo coli: cuius rei rationem à materia, sensúue assignare nequimus: sed solùm à superni ordinis contemplatione: quoniam videlicet Solaris virtutis praesentia cõuenit gallo magis, quàm leoni. Quod & inde perspicuũ est: quia gallus quasi quibusdam hymnis surgenti Soli applaudit, eumque aduocat, cùm ex Antipodum medio caelo ad nos defertur. Adhaec tradũt Graeci aliquot auctores, Cecropis animam, quam in leonis speciem conuersam fuisse autumabant, ex Aegyptiorum, Chaldaeorumq. necromantia, immolatis gallis, quibusdam signis, figurisq. impressis, quas Graeci χαρακτῆρας appellant, esse euocatam, seq. illam eis praebuisse conspicuam. Sed Lucretius aliam huius timoris affert rationẽ, cùm de gallo loquens ait,

Lib. 6. Hexaemer. cap. 4.

Lib. 4.

Quem nequeunt rapidi contra constare leones,
Inq. tueri: ita continuò meminêre fugaï:
Nimirum, quia sunt gallorum in corpore quaedam
Semina, quae, cùm sunt oculis immissa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremq. dolorem
Praebent, vt nequeant contra durare feroces.

Alij autem dicunt, gallum esse symbolum colendae diuinitatis, & diuinum quiddam prae se ferre. Quod verò diuinum est, omnis humana, terrenaq. potestas reueretur. Leones porrò, cùm deorum matri Cybelae dedicati sint, nam eius currum trahentes finxerunt poëtae, vnde Maro,

Lib. 3. Aen.

Et iuncti currum dominae subiêre leones,

terrae ipsi addicti intelliguntur. Per Cybelen enim terram poëtas intellexisse Albricus philosophus, Seruius, & pleriq. alij dixerunt. Tanta igitur inter leonem, & gallum discordia intercedit, vt etiam (quemadmodum ex superstitiosis Democriti scriptis tradidit Socion) herbula quaedam, quae leo nuncupatur, ita gallum abhorreat, vt, si puella nondum iuncta viro, sed tamen quòd tunc menses laboret, nudaq.

passis

passis crinibus leguminum segetem circumeat gallum habens in manibus, illico exarescat. —— FAVENT FAVCIBVS RVSSIS, CANTV,] Fauere faucibus, pro, *canere* dixit Ennius, vt adnotat Turnebus. Aliqui tamen legunt, Lib. 5. Ad cap. 19.

—— *fauent faucibus*

Rursum cantu, plausuq. &c.

& intelligunt hoc loco, *fauere faucibus, cantu*, pro, *tacere*: quemadmodũ nota illa loquutio, *fauere ore*, vel, *linguis*. Hyperides, & Demosthenes gallos κοκκύζειν dixerunt: Auctor verò Elegiae de Philomela, cucurire. —— PLAVSVQ. PREMVNT ALAS:] Plinius de gallis ait, *Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemq. venientem nunciant cantu, ipsum verò cantum plausu laterum*. NON NAVCI HOMO.] Charisius ait, Nauci esse fabae granum, cùm se aperit, & hinc pro nihilo ponitur. Galbius Bassus Satyra, Lib. 10. cap. 21. Lib. 2.

Veruina confodiende, non te nauci facio.

QVASI IN CHORO PILA LVD.] Isidorus vbi de digitorum, & oculorum notis loquitur, quibus taciti procul distantes colloqui possunt, adducit lepidos hos Ennij versus de quadam impudica. Quam cùm describere vellet, vtpote omnibus sui copiam facientem, elegantissimam à pilae lusu similitudinem sumpsit, quae datatim sese dederet. Datatim autem ludere, absolutè erat, pila ludere. Vnde in eo lusu alij datores dicebantur, qui pilam dabant: alij factores, qui faciebant, hoc est qui feriebant. De qua re Plautus in Curculione,

Tum isti qui ludunt datatim serui scurrarum in via,
Et datores, & factores omneis subdam sub solum.

Eadem trãslatione vsus est Pomponius Attellanarũ poëta in Adelph.

Quod ille dicit, tum datatim in lecto tecum lusi.

Vbi *datatim* interpretatur Nonius, *inuicem danda*. Artemidorus vbi de gymnasijs secundùm species agit, harpastum, inquit, & pilam contentiones nunquam finiendas significare: plerunq. etiam amorem erga meretrices. Similis est enim pila, & harpastum meretrici, propterea quòd nusquam maneant, & ad multos quidem perueniant. ALIVM TENET,] Tibullus, Lib. 1.

Te tenet, absentes alios suspirat amores. Eleg. 6. lib. 1.

—— ALII NVTAT,] Natura potissimùm sermone bruta animalia ab hominibus differre voluit, quae non tãtùm ἄλογα ζῶα dicta sunt, quoniam ratione carent (non enim omnino bruta rationis expertia esse videntur, quandoquidem bona expetere, malaq. vitare optimè sciunt) sed quoniam muta sunt, nullusq. est inter ea sermocinandi vsus. At demũ homines tanto naturae beneficio non contenti suapte industria alios excogitarunt modos, quibus absq. sermone occultas

animi cogitationes, quibus vellent, patefacere possent, nutu scilicet, siue oculorum, aut digitorum motione, & alijs plerisque modis. Scaliger pro *nutat*, *adnictat* legit in Coniectaneis. In qua dictione Festus hunc ex Naeuij Tarentilla locum profert,

Alij adnutat, alij adnictat, alium amat, alium tenet.

Cuius auctoritate fretus Scaliger putat, totum hunc de meretrice locum esse Naeuij. Verùm quamuis hic versus sententia Ennianis illis non videatur absimilis, verba tamen longè differunt. Sed fieri potuit, vt eandem sententiam alter ab altero exprimere voluerit: vel vtrique ea, vt plerunque contingere solet, in mentem venerit. Isidorus enim aperta dictione ex Ennio affert. Nutare autem capitis esse dicunt, annuere, vel innuere narium, vel labiorum, nictare oculorum. Plautus Asin.

Neq. illa vlli homini nutet, nictet, annuat.

Eleg. 2. lib. 1. Tibullus, *Illa viro coram nutus conferre loquaces,*
Blandaq. compositis addere verba notis.

2. Amor. eleg. 5. Ouidius, *Multa supercilio vidi vibrante loquentes,*
Nutibus in vestris pars bona vocis erat.
Non oculi tacuêre tui, conscriptaq. vino
Mensa: nec in digitis littera nulla fuit.
Sermonem agnoui (quid non videatur amanti?)
Verbaq. pro certis iussa valere notis.

Amor. 1. Eleg. 4. Idem, *Me specta, nutusq. meos, vultumq. loquacem,*
Excipe furtiuas, & refer ipsa notas.

Amor. 3. Eleg. 10. Et rursus, *Quid iuuenum tacitos inter conuiuia nutus?*
Verbaq. compositis dissimulata notis?

Eleg. 3. Cornelius Gallus,
Atq. supercilijs, luminibusq. loqui.

— ALII PERPELLIT PEDEM,] Plautus Asin.
Neq. illaec vlli suo pede pedem homini premat.

— ANNVLVM SPECTANDVM] Plautus ibid.
Spectandum ne cui annulum det, neq roget.

Prou. cap. 6. ALIIS DAT DIGITO LITERAS—] Salomon, *Annuit oculis, terit pede, digito loquitur, &c.* Ouidius,

Lib. 1. Amor. Eleg. 4. *Verba supercilijs sine voce loquentia dicam,*
Verba leges digitis, verba notata mero.

Lib. 1. de Ar. aman. Idem, *Nil opus est digitis, per quos arcana loquaris,*
Nec tibi per nutus accipienda nota est.

Lib. 3. Eleg. 7. Propertius,
Tecta supercilijs siquando verba remittis,
Aut mea cùm digitis scripta silenda notas.

Crepitu praeterea digitorum ad ſigna loquuntur amantes. Tibullus, Lib. 1. Eleg. 2.

Et vocet ad digiti me taciturna ſonum.

Quorum etiam ſono pueros ad reſpondendum ciemus, vt in libro de Orthographia ait Velius. Petronius autem geſticulatorem intelligit, qui certa quadam lege manus motat, cùm ait,

Tinctus colore noctis
Manu puer loquaci.

Tomi tertij Fragmentorum Q. Ennij finis.

Q. ENNII
FRAGMENTORVM
TOMVS QVARTVS.

IN QVO, QVAE EX EVEMERO, SIVE SACRA HISTORIA SVPERSVNT, CONTINENTVR.

ET MINVTIORA QVAEDAM fragmenta, quae quonam referenda essent, pro incerto prorsus habuimus.

Q. ENNII
EVEMERI SIVE SACRAE HISTORIAE SOLVTA ORATIONE CONVERSAE FRAGMENTA.

INITIO primus in terris imperium summũ Vranus habuit: is id regnum vnà cum fratribus suis instituit, atque parauit. Lact lib 1 cap 13.

Caelus in Oceano mortuus, & in oppido Aulatia sepultus. Idē lib 1. cap. 11.

Exin Saturnus vxorem duxit Opem. Titan, qui maior natu erat, postulat vt ipse regnaret. Ibi Vesta mater eorum, & sorores Ceres, atq. Ops suadent Saturno, vt de regno non concedat fratri. Ibi Titan, qui facilè deterior esset, quàm Saturnus, idcirco & quòd videbat matrem, atq. sorores suas operam dare, vt Saturnus regnaret, concessit ei vt is regnaret. Itaq. pactus est cum Saturno, vti siquid liberorũ virilis sexus ei natum esset, ne educaret. Id eius rei caussa fecit, vti ad suos gnatos regnum rediret. Tum Saturno filium, qui primus natus est, eum necauerunt. Deinde posteriùs nati sunt gemini Iupiter, atq. Iuno. Tum Iunonem Saturno in conspectum dedêre, atq. Iouem clam abscondunt, dantq́. eum Vestae educandum celantes Saturnum. Item Neptunum clam Saturno Ops parit, eumq́. clanculũ abscondit. Ad eundem modum tertio partu Ops parit geminos Plutonem, & Glaucam. Pluton Latinè est Diespiter: alij Orcum dicunt. Ibi Glaucam filiam Saturno ostendunt, ac filium Plutonem celant, atq. abscõdunt. Deinde Glauca parua emoritur. Idem lib. eod. cap. 14.

Paullo post,

Deinde Titã postquam resciuit Saturno filios procreatos, Idē ibid.

atq. educatos esse clam: seducit secum filios suos, qui Titani vocantur, fratremque suum Saturnum, atq. Opem comprehendit, eosq. muro cirmumegit, & custodiam heis apposuit.

Idē eod. lib. cap. 11. Ioui Aquila consedit in capite, atq. illi regnum portendit.

Idē eod. lib. cap. 14. Iupiter adultus cùm audisset, patrem atq. matrē custodijs circumseptos, atq. in vincula coniectos, venit cum magna Cretensium multitudine, Titanumq., ac filios eius pugnādo vicit, parentes vinculis exemit, patri regnum reddidit: atq. ita in Cretam remeauit. Post haec deinde Saturno data est sors, vt caueret ne filius eum regno expelleret: ille eleuandae sortis, atq. effugiendi periculi gratia, insidiatus est Ioui, vt eum necaret. Iupiter cognitis insidijs regnum sibi denuo vendicauit, ac fugauit Saturnum. Qui cùm iactus esset per omnes terras, persequentibus armateis, quos ad eum comprehendendum, vel necandum Iupiter miserat, vix in Italia locum, in quo lateret, inuenit.

Idē eod. lib. cap. 11. Deinde Pantum deducit in mōtem, qui vocatur caeli stella. Postquam eò ascendit contemplatus est latè terras, ibiq. in eo monte aram creat Caelo, primusq. in ea ara Iupiter sacrificauit: in eo loco suspexit in caelum, quod οὐρανὸς nominatur: idq., quod supra mundum erat, quod aether vocatur, de sui aui nomine caelo nomen indidit. Idq. Iupiter, quod aether vocatur, precans primum caelum nominauit: eamq. hostiam, quam ibi sacrauit, totam adoleuit.

Idē ibid. Eadem tempestate Iupiter in monte Olympo maximā partem vitae colebat, & eò ad eum in ius veniebant, siquae res in controuersia erant.

Idē ibid. Siquis quid noui inuenerat, quod ad vitam humanam vtile esset, eò veniebat, atq. Ioui ostendebat.

Idē ibid. Iupiter imperium Neptuno dat maris, vt insuleis omnibus, & quae

& quae loca sunt secundum mare, omnibus regnaret.

Ipse Iupiter, postquam rerum potitus est, in tantam insolẽtiam venit, vt ipse sibi fana multeis in loceis constitueret. Nam cùm terras circuiret, in quamcunq. regionem venerat, reges, principesue populorum hospitio sibi, & amicitia copulabat: & cùm à quoq. digrederetur, iubebat sibi fanũ creari hospitis sui nomine, quasi ita posset amicitiae, & foederis memoria conseruari. Sic constituta sunt templa Ioui Atabyrio, Ioui Labradeo. Atabyrius enim, & Labradeus hospites eius, atq. adiutores in bello fuerunt. Itẽ Ioui Laprio, Ioui Molioni, Ioui Casio, & quae sunt in eundem modũ, quod ille astutissimè excogitauit, vt & sibi honorem diuinum, & hospitibus suis perpetuum nomen acquireret cum religione coniunctum. Gaudebant ergo illi, & huic imperio eius libenter obsequebantur, & nominis sui gratia ritus annuos, & festa celebrabant. Simile quiddam in Sicilia fecit Aeneas, cùm conditae vrbi Acestae hospitis nomen imposuit, vt eam postmodum laetus, ac libẽs Acestes diligeret, augeret, ornaret. Hoc modo religionem cultus sui per orbem terrae Iupiter seminauit, & exemplũ caeteris ad imitandum dedit. Idẽ lib. eod. cap. 22.

Deinde Iupiter postquam terrã quinquies circuiuit, omnibusq. amiceis, atq. cognateis sueis imperium diuisit, reliquitq. hominibus legeis, moreis, frumentaque parauit, multaq. alia bona fecit, immortali gloria, memoriaq. affectus, sempiterna monimenta sueis reliquit. Aetate pessum acta, in Creta vitam cõmutauit, & ad deos abijt: eũq. Curetes filij sui curauerunt, decoraueruntq. eum: & sepulchrum eius est in Creta in oppido Gnoso: & dicitur Vesta hãc vrbem creauisse: inq. sepulchro eius est inscriptum antiqueis literis Graeceis ὁ Ζὰς τοῦ Κρόνου, id est Latinè, Iupiter Saturni. Idẽ eod. cap. 11.

Gluma. Varro de Re rust. lib. 1, c. 48.

*

Iust.lib.1 cap. 17. Quae prima, (*scilicet Venus*) artem meretriciam instituit, auctorq. mulieribus in Cypro fuit, vti vulgò corpore quaestũ facerent. Quod idcirco imperauit, ne sola praeter alias mulieres impudica, & virorum appetens videretur.

*

PROLEGOMENA
HIERONYMI COLVMNAE
IN EVEMERVM.

ANTEQVAM horum fragmẽtorum explicationẽ aggrediar, videor facturus operaepretium, si de Euemero, eiusq. Sacra historia, quam postea Latinè conuertit Ennius, pauca retulero. Euemeri igitur patria incerta est: nam Plutarchus in libris, quos De dogmate philosophorum scripsit, Tegeatem facit, & in libello de Osiride, & Iside, Messenium. Quod confirmat Aelianus, Strabo, & Lactātius. Clemens autem Alexandrinus, & Arnobius Agrigentinum tradunt fuisse. Vir fuit summae impietatis: nam deos sustulit omnino. Et hunc in Iambis Callimachus innuisse existimatur, cùm ait,

Lib 2. cap. 31. de Var. hist. Lib. 1.

Ε'ις τὸ πρὸ τείχǽς ἱερὸν ἀλέες δἇτε,
Οὗ τὸν πάλαι χάλκεον ὁ πλάσας Ζᾶνα,
Γέρων ἀλαζὼν ἄδικα βιβλία ψύχει.

Lib. 8. Ad. uer. math. lib. 3. Graec. affect. Quare impium τοῦ ἀθέου cognomẽ sibi vsurpauit, vt Aelianus, Sextus Empiricus, Theodoretus, & alij quãplurimi tradiderũt In eodem impietatis albo fuere Melius Diagoras, Prodĩcus Ceius, Theodorus Cyrenaeus, Nicanor Cyprius, Hippon Melius, Diogenes Phryx, Sosias, Epicurus, & Abderita Protagoras: de quo haec protulit Timon Phliasius in II. lib. eorum, quos inscripsit σίλλους id est Sales, seu scõmata,

—— ὥς τε καὶ μετέπειτα σοφιςῶν
Οὔτ' ἀλιγυγλώσσῳ οὔτ' ἀσκόπῳ οὔτ' ἀκυλίςῳ
Πρωταγόρῃ, ἔθελον δὲ τέφρην σὺν γράμμασι θεῖναι,
Ο῞τι θεοὺς κατέγραψ' οὔτ' εἰδέναι, οὔτε δύνασθαι.
Οπποῖοί τινες εἰσὶ καὶ οἵ τινες ἀθρήσασθαι..
Πᾶσαν ἔχων φυλακλὼ ἐπιεικείης τὰ μὲν οὔ οἱ
Χραίσμησ', ἀλλὰ φυγῆς ἐπεμαίετο, ὄφρα μὴ οὕτως
Σωκρατικὸν πίνων ψυχρὸν ποτὸν ἄϊδι δύῃ.

Constat igitur multorum testimonio scripsisse libros, quibus deos esse omnino negabat. Quod fortasse argumentum in his ijsdem libris

comple-

complexus est, quos ἱερὰν ἀναγραφὴν inscripsit: non quòd haberet ipse sacram, quia res sacras contineret (asserit enim in illa deos ex hominibus factos, & fictos esse) sed vel iuxta vulgi opinionem, vel ironia ludens eo titulo librum insigniuit. Vel etiam quia ex inscriptionibus, titulisq. in vetustissimis templis exaratis, vt ex Lactantio demonstrabimus, historiam ferè omnem collegit. Ea certè hominum, non deorũ res gestas complexus est. Floruit Cassandri regis temporibus, cui maximè charus fuit, longisq. susceptis peregrinationibus Oceani meridionalem plagam perlustrauit. Fuit alter praeterea eius nominis Elegiographus, cuius mentionem facit Censorinus in libello de Die natali. Sed placet adscribere quaedam, quae ab antiquis scriptoribus de Euemero sunt prodita, cùm ad eius historiae cognitionem plurimùm contulerint. Cap. 20.

Cicero lib. I. De nat. deor.

Quid qui aut fortes, aut claros, aut potentes viros tradunt post mortem ad deos peruenisse, eosq. esse ipsos, quos nos colere, precari, venerariq. soleamus, nónne expertes sunt religionum omnium? Quae ratio maximè tractata ab Euemero est: quem noster & interpretatus, & sequutus est praeter caeteros Ennius. Ab Euemero autem & mortes, & sepulturae demonstrantur deorum.

Arnobius lib. IV. aduersus gentes.

Mortalia sunt enim quaecunq. narratis. Et possumus quidem hoc in loco omnes istos, nobis quos inducitis, atq. appellatis deos, homines fuisse mõstrare, vel Agragantino Euemero replicato: cuius libellos Ennius, clarum vt fieret cunctis, sermonem in Italum transtulit.

M. Minucius Felix,

Lege † Stoicorum scripta, vel scripta sapientiũ, eadem mecum recognosces ob merita virtutis, aut muneris deos habitos. Euemerus exsequitur & eorum natales, patrias, sepulchra dinumerat, & per prouincias monstrat: Dictaei Iouis, & Apollinis Delphici, & Phariae Isidis, & Cereris Eleusinae prodigijs assumptos in deos loquitur, qui errando, inuentis nouis frugibus, vtilitati hominum profuere. † historicor.

Lactantius lib. I. cap. XI,

Quomodo id probari potest? Nimirum veteres historiae docent. Antiquus auctor Euemerus, qui fuit ex ciuitate Messana, res gestas Iouis, & caeterorum, qui dij putantur, collegit, historiamq. contexuit ex titulis, & inscriptionibus sacris, quae in antiquissimis templis habebantur, maximeq. in fano Iouis Triphylij, vbi auream columnam positam esse ab ipso Ioue, titulus indicabat: in qua columna gesta sua perscripsit, vt monimentum esset posteris rerum suarum. Hanc historiam interpretatus est Ennius, & sequutus: cuius haec verba sunt, Iupiter imperium &c.

Idem

Idem lib. De ira Dei cap. XI,

Nimirum ij omnes, qui coluntur vt dij, homines fuerunt, & ijdem primi, ac maximi reges. Sed eos aut ob virtutem, quia profuerant hominum generi, diuinis honoribus affectos esse post mortem: aut ob beneficia, & inuenta, quibus humanam vitam excoluerant, immortalem memoriam cõsequutos, quis ignorat? nec tantùm mares, sed & foeminas Quod cùm vetustissimi Graeciae scriptores, quos illi θεολόγους nuncupant, tum etiam Romani Graecos sequuti, & imitati docent. Quorum praecipuè Euemerus, ac noster Ennius, qui eorum omnium natales, coniugia, progenies, imperia, res gestas, obitus, simulachra demonstrant.

Augustin. lib. VI. De ciuit. Dei cap. VII,

Quid de ipso Ioue senserunt, qui eius nutricem in Capitolio posuerunt? Nón ne attestati sunt Euemero, qui omnes tales deos non fabulosa garrulitate, sed historica diligentia homines fuisse, mortalesq́ conscripsit?

Idem lib. VII. cap. XXVI,

Nam quod Virgilius ait,

Primus ab aethereo vênit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exsul ademptis,

& quae ad hanc rem pertinentia subsequuntur, totam de hoc Euemerus pãdit historiam, quam Ennius in Latinum vertit eloquium. Vnde quia plurima posuerunt, qui contra huiusmodi errores ante nos vel Graeco sermone, vel Latino scripserunt, non in eo mihi placuit immorari.

Eusebius lib. II. Euang. praeparat.

De terrestribus (inquit) dijs multa, variaq. ab Historicis, & Poëtis tradita sunt. Ex Historicis quidem Euemerus, qui sacram quandam conficiens traditionem, seorsum scripsit. Ex Poëtis verò Homerus, Hesiodus, Orpheus, caeteriq. huius generis auctores de dijs mõstrosa quaedam effinxere. Nos tamen, quae ab vtrisque conscripta sunt, breuitati studentes explicare conabimur. Euemerus igitur cùm Cassandri regis fuerit amicus, ab eoq. impulsus sit, vt quaedam regia negotia, longamq. peregrinationem ad finem perduceret, ait, in Oceanum Meridianum profectum. Qui cùm denique ex felici remigrasset Arabia, in diuersas nauigauit insulas, & in earum vnam praestantiorem Panchaeam appellatam. In qua ait, vidisse incolas Panchaeos religione, pietateq. praestãtes, qui maximis sacrificijs, magnificisq. muneribus argenteis, & aureis deos colerent. Quamobrem sacram dijs esse ipsam insulam existimat: aliaq. multa tum propter vetustatem, tum propter operis apparatum admiratione digna tradidit: de quibus singillatim in superioribus libris scripsimus. Addiditq́ in eius insulae summo vertice templum esse Iouis Triphylaei ab eo ipso conditum, cùm totius orbis imperio inter homines exsistens potiretur: &

in eo templo auream columnam esse, in qua Panchaeis literis Caeli, Saturni, & Iouis res gestae summatim erant dispositae. Ait praeterea, primũ Caelum regem fuisse iustum, ac pium virum, astrorumq. motus cognitionis non imperitum: qui quoniam primus caelitibus sacra retulerit vota, Caelus dictus est. Filios quoq; Pana, & Saturnum, filias verò Rheam, & Cererem ex Vesta habuisse tradit. Saturnumq. deinde regnasse, qui ex Rhea vxore Iouem, Iunonem, & Neptunum suscepit. Iupiter insuper, quem Saturnus regni habuit successorem, Iunonem, Cererem, & Themin vxores duxit. Exijsq. liberos, ex prima scilicet Curetas, ex altera Proserpinam, ex tertia Mineruam procreauit. Cùm verò Babylonem peruenisset, à Belo hospitio acceptus est: ac postmodum cùm ad Panchaeam insulam, quae in Oceano est, appulisset, Caelo progenitori aram collocauit. Indeq. per Syriam regem Cassiũ adijt, ex quo mons Cassius dictus est: & in Ciliciam profectus, bello vicit Cilicem Imperatorem. Eius verba sunt haec, quae à Georgio Trapezuntio eius interprete non vertuntur, qui in tota illa traductione mancus, & mutilus est, Περὶ δὲ τῶν ἐπιγείων θεῶν, πολλοὶ καὶ ποικίλοι παραδίδονται λόγοι παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς τε καὶ μυθογράφοις. καὶ τῶν μὲν ἱστορικῶν, Εὐήμερος ὁ τὴν ἱερὰν ἀναγραφὴν ποιησάμενος, ἰδίως ἀνέγραψε. τῶν δὲ μυθολόγων, Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος καὶ Ὀρφεὺς, καὶ ἕτεροι τοιοῦτοι τερατωδεστέρους μύθους περὶ θεῶν πεπλάκασιν. ἡμεῖς δὲ τὰ παρ' ἀμφοτέροις ἀναγεγραμμένα πειρασόμεθα συντόμως ἐπιδραμεῖν, στοχαζόμενοι τῆς συμμετρίας. Εὐήμερος μὲν οὖν φίλος γεγονὼς Κασσάνδρου βασιλέως, καὶ διὰ τοῦτον ἠναγκασμένος τελεῖν βασιλικάς τινας χρείας καὶ μεγάλας ἀποδημίας, φησὶν ἐκτοπισθῆναι κατὰ τὴν Μεσημβρίαν εἰς τὸν ὠκεανόν. ἐκπλεύσαντα δὲ αὐτὸν ἐκ τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας, ποιήσασθαι τὸν πλοῦν δι' ὠκεανοῦ πλείους ἡμέρας, καὶ προσενεχθῆναι νήσοις πελαγίαις. ὧν μίαν ὑπερέχειν τὴν ὀνομαζομένην Πάγχαιαν. ἐν ᾗ τεθεᾶσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας Παγχαίους, εὐσεβείᾳ διαφέροντας, καὶ τοὺς θεοὺς τιμῶντας μεγαλοπρεπεστάταις θυσίαις, καὶ ἀναθήμασιν ἀξιολόγοις, ἀργυροῖς τε καὶ χρυσοῖς: εἶναι δὲ τὴν νῆσον, ἱερὰν θεῶν καὶ ἕτερα πλείω θαυμαζόμενα κατά τε τὴν ἀρχαιότητα, καὶ τὴν τῆς κατασκευῆς πολυτεχνίαν. περὶ ὧν τὰ κατὰ μέρος, ἐν ταῖς πρὸ ταύτης βίβλοις ἀναγεγράφαμεν. εἶναι δ' ἐν αὐτῇ κατά τινα λόφον ὑψηλὸν καθ' ὑπερβολὴν, ἱερὸν Διὸς Τριφυλαίου, καθιδρυμένον ὑπ' αὐτοῦ, καθ' ὃν καιρὸν ἐβασίλευσε τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, ἔτι κατὰ ἀνθρώπους ὤν. ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ στήλην εἶναι χρυσῆν, ἐν ᾗ τοῖς Παγχαίοις γράμμασιν ὑπάρχειν γεγραμμένας τάς τε Οὐρανοῦ, καὶ Κρόνου, καὶ Διὸς πράξεις κεφαλαιωδῶς. μετὰ ταῦτά φησι πρῶτον Οὐρανὸν βασιλέα γεγονέναι, ἐπιεικῆ τινα ἄνδρα καὶ εὐεργέτην, καὶ τῆς τῶν ἄστρων κινήσεως ἐπιστήμονα. ὃν καὶ πρῶτον θυσίαις τιμῆσαι τοὺς οὐρανίους θεοὺς, διὸ καὶ Οὐρανὸν προσαγορευθῆναι. υἱοὺς δὲ αὐτῷ γενέσθαι ἀπὸ γυναικὸς Ἑστίας Πᾶνα καὶ Κρόνον. θυγατέρας δὲ Ῥέαν καὶ Δήμητραν. Κρόνον δὲ βασιλεῦσαι μετὰ Οὐρανὸν, καὶ γήμαντα Ῥέαν γεννῆσαι Δία καὶ Ἥραν καὶ Ποσειδῶνα. τὸν δὲ Δία διαδεξάμενον τὴν βασιλείαν τοῦ Κρόνου, γῆμαι Ἥραν,

καὶ Δήμητρας, καὶ Θέμιν. ἐξ ὧν παῖδας ποιήσασθαι, Κουρῆτας μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης. Περσεφόνην δὲ ἐκ τῆς δευτέρας. Ἀθηνᾶν δὲ ἀπὸ τῆς τρίτης. ἐλθόντα δὲ εἰς Βαβυλῶνα ἐπιξενωθῆναι Βήλῳ. καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Πάγχαιαν νῆσον πρὸς ὠκεανῷ κειμένην παραγενόμενος, Οὐρανοῦ τοῦ ἰδίου προπάτορος βωμὸν ἱδρύσασθαι. καὶ ἐκεῖθεν διὰ Συρίας ἐλθεῖν πρὸς τὸν τότε δυνάστην Κάσιον. ἐξ οὗ καὶ τὸ Κάσιον ὄρος. ἐλθόντα δὲ εἰς Κιλικίαν πολέμῳ νικῆσαι Κίλικα τοπάρχην.

EXPLICATIO.

INITIO PRIMVS] Lactãtius vbi haec verba refert, ita inquit, *Ennius quidem in Euemero non primum dicit regnasse Saturnum, sed Vranum patrem, Initio, inquit &c.* Quibus verbis Apollodorus suam auspicatus est Bibliothecam: ait enim, Οὐρανὸς πρῶτος τοῦ παντὸς ἐδυνάστευσε κόσμου. Quae ego potiùs ex Euemero sumpta, quàm Apollodori esse puto. Meminit pòst idem Auctor Vrani, quem Caelum Latinè dicimus, filiorum, quorum nouissimum Saturnum esse ait, qui Caelo patri virilia amputauit, eumq. ab regno eiecit. Quem Atlantei Africae populi (vt ex Diodoro refert Eusebius) regnasse asserebãt apud ipsos primùm, habuisseq. filios quinque & quadraginta. Cur autem finxerunt poëtae Saturnum hoc est tempus, Vrani, qui caelum Latinè dicitur, esse filium, rationem explicat hisce verbis Claudius Tuscus, ὁ γὰρ χρόνος ἐκ τῆς τοῦ οὐρανοῦ κινήσεως πρόεισι. CAELVS IN OCEANO] Haec verba ex Euemero refert Lactantius. Sunt qui pro *Oceano* legãt *Oceania*: putantq. ita Cretam appellatam esse. EXIN SATVRNVS VXOREM DVXIT OPEM] Lactantius haec Ennij esse testatur ex Sacra historia. Idẽ quoq. Apollonius primo Bibliotheces scribit de Saturni coniugio: ait enim, Saturnum sororem Rheam, quam Latinè Opem dicimus, sibi in matrimonium copulasse, his verbis, τὴν δὲ ἀδελφὴν Ῥέαν γήμας, &c. TITAN, QVI MAIOR NATV ERAT,] Lactantius postquam multa ex Ennij Euemero prosequutus est, haec addidit, *Haec historia quàm vera sit, docet Sibylla Erythraea eadem ferè dicens, nisi quòd in paucis, quae ad rem non pertinent, discrepat.* Sed quoniam Lactantius Sibyllae verba praetermisit, visum est, ea adscribere. Inquit igitur, Saturno, Titano, & Iapeto Caeli Terraeq. filijs sorte vnicuiq. tertiam terrae partem obtigisse: ita & inter eos pater aequè diuiserat: qui senio tandem confectus mortuus est. Tum verò Saturnus, & Titan iureiurando violato de regno contendere coeperunt. Sed Iuno, Terra, Venus, Vesta, Ceres, & Dione contentionẽ composuere: conuocatisq. regibus, fratribusq. omnibus, ac consanguineis, Saturno regnum tributum est, vtpote qui reliquis & forma esset praestantior, & aeuo maturior. Verba eius sunt,

Καὶ

Καὶ βασίλευσε Κρόνος, καὶ Τιτὰν, Ἰαπετός τε
Γαίης τέκνα φέριστα, καὶ Οὐρανοῦ ἐξεκάλεσσαν
Ἄνθρωποι, Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ οὔνομα θέντες,
Οὕνεκα οἱ προφέριστοι ἔσαν μερόπων ἀνθρώπων.
Τρίσσαι δὴ μερίδες γαίης κατὰ κλῆρον ἑκάστου,
Καὶ βασίλευσεν ἕκαστος ἔχων μέρος, οὐδὲ μάχοντο.
Ὅρκοι γάρ τ' ἐγένοντο πατρὸς, μερίδες τε δίκαιαι.
Τηνίκα δὴ πατρὸς τέλεος χρόνος ἵκετο γήρως,
Καί ῥ' ἔθανεν, καὶ παῖδες ὑπερβασίην ὅρκοισι
Δεινὴν ποιήσαντες, ἐπ' ἀλλήλους ἔριν ὦρσαν,
Ὃς πάντεσσι βροτοῖσιν ἔχων βασιληΐδα τιμὴν
Ἄρξει. καὶ μαχέσαντο Κρόνος, Τιτάν τε πρὸς αὐτούς.
Τοὺς δ' Ἥρη, καὶ Γαῖα, φιλοστέφανός τ' Ἀφροδίτη,
Δημήτηρ τε, καὶ Ἑστίη, εὐπλόκαμός τε Διώνη,
Ἤγαγον ἐς φιλίην συναγείρασαι βασιλῆας
Πάντας ἀδελφειούς τε, συναίμους τ' ἠδὲ καὶ ἄλλους
Ἀνθρώπους, οἵ τ' ἦσαν ἀφ' αἵματος ἠδὲ τοκήων.
Καί ῥ' ἔκριναν βασιλῆα Κρόνον πάντων βασιλεύειν,
Οὕνεκά τοι πρέσβιστος τ' ἦν γε, καὶ εἶδος ἄριστος.

Sed lectio quatuor priorum versuum aliquantulùm diuersa est apud Athenagoram in Apologia pro Christianis. Nam ibi pro, βασίλευσε, legitur βασιλεύς, & pro, καὶ Οὐρανοῦ ἐξεκάλεσσαν, est, καὶ Οὐρανοὺς ἐκάλεσσαν, & pro, Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ, Γαῖάν τε καὶ Οὐρανόν, & pro, προφέριστοι, habetur, πρώτιστοι. ITAQ. PACTVS EST CVM SATVRNO,] Prosequitur Sibylla, Titana, antequam imperium susciperet Saturnus, cum coëgisse vt iuraret, masculam prolem ab ipso vllo modo educãdam nõ esse: vt, cùm senio Saturnus confectus obierit, ipse regno succederet. Quare cùm Rhea parturiebat, Titanes aderant, qui virilis sexus foetus omnes crudeliter dilaniabant, sinentes tantùm foemellas à matre nutriri. Ea verò sic ait,

Ὅρκους δ' αὖτε Κρόνῳ μεγάλους Τιτὰν ἐπέθηκε,
Μὴ θρέψ' ἄρσενα, καὶ παίδων γένος, ὡς βασιλεύσει
Αὐτὸς, ὅταν γῆρας τε Κρόνῳ καὶ μοῖρα πέληται.
Ὁππότε κεν δὲ Ῥέη τίκτεν, παρὰ τὴν δ' ἐκάθηντο
Τιτῆνες, καὶ τέκνα διέσπων ἄρρενα πάντα,
Θήλεα δὲ ζῶντ' εἴων οἱ παρὰ μητρὶ τρέφεσθαι.

ATQ. IOVEM CLAM ABSCONDVNT] Apollodorus Rheam, inquit, quo tempore Iouem vtero ferebat, in Cretã esse profectam: ibiq. in Dictaeo antro illum in lucem edidisse, & Curetibus, Adrasteaeq., ac Idae nymphis Melissarum filiabus alendum dedisse, quae Amaltheae lacte puerum educauere. Curetes verò in antro ar- Lib. I. Biblioth.

mati infantem ſeruabant, haſtilibus ſcuta concutientes, ne vagientis pueri vocem Saturnus audiret. Eosq́. ferunt Curetas eſſe appellatos διὰ τὸ κουροτροφῆσαι αὐτόν. Pindari verò interpres ait, Iouem in Ida Cretae monte fuiſſe educatum, Curetibus reſonantibus, ne Saturnus eum eiulantem audiret. Cuius verba ſunt, Ἴδη ὄρος ἐν Κρήτῃ ἔνθα Ζεὺς ἀνετρέφη, Κουρήτων ἠχούντων, ἵνα μὴ γνοίη Κρόνος αὐτὸν κλαίοντα. Rhea verò lapidem faſcijs inuolutum pro puero patri deuorandum tradidit. Idē

Lib. 4. Faſt. ferè repetit Naſo. Agathocles verò Babylonius dicit, quòd Rhea ex Proconneſo acceperit lapidem: per quem ait ſignificari, quòd priùs terra latuerit ſub rerum omnium confuſione. Graeci lapidem illum, qui Saturno pro Ioue traditus eſt, βαίτυλον vocant, à Latinis inuſitata

Priſ. lib. 7. voce Abaddir dicitur. Quem lapidem deuorauit in monte Petracho, quem ſupra Chaeronā eſſe, tradit Pauſanias in Boeoticis. Idemq́. in Meſſenicis praeter plures nationes Meſſenios ait Iouis incunabula ſibi vendicaſſe: eiusq́. nutrices nominaſſe Nedā, à qua fluuius, & Ithomen, à qua mons nomen acceperit. Addiditq́., has nymphas ſurreptū à Curetibus Iouem ob Saturni metum in eo fonte lauaſſe, & ab eo

Lib. 2. furto aquae nomen inditum. Lucretius de Curetibus,

Dictaeos referunt Curetas, qui Iouis illum
Vagitum in Creta quondam occultaſſe feruntur:
Cùm pueri circum puerum pernice choréa
Armati in numerum pulſarent aeribus aera,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Aeternumq́. daret matri ſub pectore volnus.

De qua re plura Strabo lib. X. Mythologi commentitium illud Saturni filios deuorantis ad tempus referunt. Vnde quidem rectè Claudius Tuſcus in Ephemeride inquit, qui fabuloſa Saturni perſcrutati ſunt, ſuos ipſorū filios faciunt eum vorantē poëtico ſcilicet velamine,

Ol. Od. 2. innuentes tempus rerum omnium parentem. Confirmat Pindarus, tempus cunctarum rerum auctorem ac parentem eſſe, quòd cuncta fiant temporis procurſu, intereant, redeantq́. Quare rectè Graeci eodem ferè modo & Saturnum, & tempus nominant. Sed quoniam ad

Lib. 9. de R. Ruſt. Iouis educationem ſpectat Euemeri locus, qui à Columella adducitur, ideo hunc tranſcribere opportunum cenſemus, *Nec ſanè* inquit, *ruſtico dignum eſt ſciſcitari, fuerit ne mulier pulcherrima ſpecie Meliſſa, quam Iupiter in apem cōuertit, an (vt Euemerus poëta dicit) crabronibus, & Sole genitas apes; quas nymphae Phruxonides educauerint, mox Dictaeo ſpecu Iouis exſtitiſſe nutrices, eaſq́. pabula munere Dei ſortitas, qui-*

Lib. 4. Georg. *bus ipſae paruum educauerant alumnum.* Idcirco Virgilius de apibus,

Dictaeo caeli Regem pauêre ſub antro.

Lib. 1. Argon. Quo verſu videtur adumbraſſe illa Apollonij,

Ὄρρα

Ὄφρα Ζεὺς ἐπικοῦρος, ἔτι φρεσὶ νήπια εἰδὼς
Δικταῖον ναίεσκεν ὑπὸ σπέος ——

ITEM NEPTVNVM CLAM SATVRNO OPS PARIT, EVMQ. CLANCVLVM ABSCONDIT.] Tradūt fabulae, equum pro Neptuno Saturno oblatum fuisse. PLVTON LATINE EST DIESPITER, ALII ORCVM DICVNT.] Haec verba à Latino interprete addita sunt, quò Graecam vocem redderet notiorem. Diespiter autem Iupiter est, qui etiam & Pluto. Virgilius, *Sacra Ioui Stygio* —— Lib. 4. Aen.
Nec semel apud poëtas infernum Iouem inuenies, sicut etiam apud Maronem infernam Iunonem pro Proserpina, ex opinione Stoicorum, qui vni eidemq. Deo nomina, & sexum pro actibus, & officijs dicebant variari. Lib. 6. Varro, *Idem*, inquit, *hic Diespiter dicitur infimus aër, qui est coniunctus terrae, vbi omnia oriuntur, vbi aboriuntur: quorum quòd finis ortus, Orcus dictus*. Lib. 4 de Ling Lat. Cū hoc cōuenit Ciceronis illud, *Terrena autē vis omnis, atq. natura Diti patri de dicata est, qui Dis, vt apud Graecos* Πλούτων, *quia & recidant omnia in terras, & oriantur è terris*. Lib. 2. de Nat. deor. Quod nimirū ex Platonis Cratylo sumptum apparet, qui Ἅδην inquit ἐπονομάζεσθαι Πλούτωνα, κατὰ τὴν τοῦ πλούτου δόσιν, ὅτι ἐκ τῆς γῆς κάτωθεν ἀνίεται ὁ πλοῦτος. Persuaserāt enim sibi veteres, eandem potestatem Plutonem apud inferos obtinuisse, quam Iupiter inter caelestes deos. Orcum sanè appellatum volunt Grammatici ab vrgendo, quòd ad interitum omnia vrgeat: & inde ab antiquis, vt tradit Verrius, Orcum Vragum esse appellatū: quae mihi nominis enodatio satis remota esse videtur. DEINDE TITAN POSTQVAM RESCIVIT] Refert Sibylla, Titanes postquam cognouēre ex Saturno pueros esse editos, atq. furtim à coniuge educatos, Titan collectis vndiq. sexaginta natis Saturnū cum coniuge in obscurum carcerem detrusit,

Ἡνίκα δ' ἤκουσαν Τιτᾶνες, παῖδας ἐόντας
Λάθριον, οὓς ἔσπειρε Κρόνος τε Ῥεῖη τε σύνευνος,
Ἑξήκοντα δέ τοι παῖδας συναγείρατο Τιτάν,
Καί ῥ' εἶχ' ἐν δεσμοῖσι Κρόνον τε Ῥεῖην τε σύνευνον,
Κρύψεν δ' ἐν γαίῃ, καὶ ἐν δεσμοῖς ἐφύλασσε.

QVI TITANI VOCANTVR,] Titanas primus omniū Homerus in Apollinis hymno commentus est, tartari deos esse: vnde καταχθόνιοι δαίμονες dicti sunt. Ab Homero deinde accepit Onomacritus Titanum nomen, quorum opera finxit in eo libro, quo Liberi patris Orgia versibus exposuit, eum Deum grauibus exagitatum aerūnis. Apollonij autem Scholiastes Musaeum laudat in Titanographia. Lib. 3. IOVI AQVILA CONSEDIT IN CAPITE,] Lactantius, Lib. 1. cap. 11. *Caesar quoq. in Arato refert, Aglaosthenem* (in Naxicis opinor, quae ab eo

ab eo scripta comperio) *dicere, Iouem cùm ex insula Naxo aduersus Titanas proficisceretur, & sacrificium faceret in litore, aquilam ei in auspicium aduolasse: quam victor bono omine acceptam tutelae suae subiugarit.* Quae mehercule verba (vt hoc obiter afferamus) eo ipso, qui circumfertur, commentario contenta indicare satis possunt, eum etiam esse Germanici, non autem C. Bassi, aut alterius cuiuspiam, vt falsò aliqui credidêre. Praeterea idem quod ex Aglaosthene diximus, refert etiam Anacreon apud Fulgentium lib I. Mytholog. Seruius in physicam al-
Lib. 1. Aen. legoriam referens, quamobrem Ioui contra Gigãtes dimicanti aquilam fulmina ministrasse finxerint, ait, alitem ipsam calidissimam esse, adeò vt & oua, quibus incubat, coquere possit, nisi lapidẽ admoueat, quem alij Gagatem, alij Aëtiten vocant, qui frigidissimus est. At Myro Byzantia aliam affert rationem, asseritq. Ioui infanti aquilam nectar, quod ex petra hauserat, ministrasse: quam mox expulso è regno Saturno in caelo locauit,

Νέκταρ δ᾽ ἐκ πέτρης μέγας αἰετὸς αἰὲν ἀφύσσων
Γαμφηλῇς φορέεσκε πετῶν Διὶ μητιόεντι.
Τὸν καὶ νικήσας πατέρα Κρόνον εὐρύοπα Ζεὺς,
Ἀθάνατον ποίησε, καὶ οὐρανῷ ἐγκατένασσεν.

Anaxandrides aquilam hanc loquentem inducit, Nectar comedo, atq. ambrosiam bibo, & Ioui ministro. Hinc περιφραστικῶς à Virgilio, Oui-
Lib. 1. Aen. dio, & Silio aquila Iouis ales, & Iouis armiger dicitur. Ouidius rursus
6. Metam. auem Ioui gratam, Statius flammigerum alitem, & Accius in Pro-
Lib. 10. li. metheo Iouis satellitem dixêre. Pindarus autẽ eam Διὸς ὄρνιχα θεῖον ap-
5. Fastor. pellauit. ATQ. ILLI REGNVM PORTENDIT.] Me-
Lib 8. Theb. ritò quidem regale auspicium, quae auium regina habetur, altiusq. cunctis, ac celeriùs euolat, vt nubes transcendere videatur, & sola So-
Olymp. Od. 2. lis radijs aciem intendere, fixamq. tenere potest. Quapropter, vt ait
Lib. 9. De hist. anim. cap. 32. Aristoteles, homines solam auium omnium aquilam esse diuinã perhibent. Post Heraclidarum familiam extinctam (referam aliquot eius auis auguria) de qua Argiuorum reges assumi mos fuerat, fertur oraculum consulentibus Argiuis de rege eligendo respondisse, id aquilã ostensuram. Quae quidem non diu pòst consedit super Aegonis aedibus. Itaq. cunctis suffragantibus, Aegon in regnum est assumptus. Eadem Midae portendit regnum Phrygiae, dum per integrum ferè diem iugo currus Gordij patris eius, infimo qui loco natus erat, consedit. Illud verò perspicuum est in Hieronis Siculi clypeo consedisse, cùm ille vix excessisset ex ephebis, primaq. militiae stipendia mereret: non vanum regiae dignitatis augurium. Quae verò de Tarquinio Prisco, satis in III. Annali explicauimus. Hinc, quoniã verũ demonstrat, Graeci αἰετὸν aquilã appellarũt παρὰ τὸ ἐτεὸν δηλοῦν. IVPITER ADVLTVS]

TVS] Inter innumera Iouis cognomina Iupiter τέλειος à Graecis dicitur: quae vox adultus ſonat, & perfectus. CVM AVDISSET, PATREM ATQ. MATREM] Sibylla hiſtoriā narrat hoc pacto, Saturni liberos, rem cùm cognouiſſent, magnis copijs inuaſiſſe Titanas, atq. inde primam belli originem mortalibus eſſe exortam,

Καὶ τότε δή μιν ἄκουσαν υἱοὶ κρατεροῖο Κρόνοιο,
Καί οἱ ἐπήγειραν πόλεμον μέγαν, ἠδὲ κυδοιμόν.
Αὕτη δ' ἐστ' ἀρχὴ πολέμου πάντεσσι βροτοῖσι.
Πρώτη γάρ τε βροτοῖς αὕτη πολέμοιο καταρχή.

POST HAEC DEINDE SATVRNO DATA EST SORS,] Ferunt aliqui Saturnum non ob iuſiurandum Titani datum filios necaſſe: ſed quoniam iam ab initio audierat, fore, vt ipſe à filio regno priuaretur, ac in vincula conijceretur: quod innuit Heſiodus in Ortu deorum,

Πεύθετο γὰρ γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
Οὕνεκά οἱ πέπρωτο ἑῷ ὑπὸ παιδὶ δαμῆναι,
Καὶ κρατερῷ περ ἐόντι, Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς.
Τῷ ὅγε οὐκ ἀλαοσκοπιὴν ἔχεν, ἀλλὰ δοκεύων
Παῖδας ἑοὺς κατέπινε, Ῥέην δ' ἔχε πένθος ἄλαστον.

Quos verſus ita ferè videtur Ouidius feciſſe Latinos, Lib. 4. Faſt.

Reddita Saturno ſors haec erat, optime regum
A nato ſceptris excutiêre tuis.
Ille ſuam metuens, vt quaeq. erat edita, prolem
Deuorat, immerſam viſceribusq. tenet.
Saepe Rhea queſta eſt toties foecunda, nec vnquam
Mater, & indoluit fertilitate ſua.

AC FVGAVIT SATVRNVM.] Hanc opinionem Maro ſequutus, ait, Lib. 8.

Primus ab aetherio vênit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exſul ademptis.

Ouidius, *Hac ego Saturnum memini tellure receptum:* Lib. 1. Faſt.
Caelitibus regnis ab Ioue pulſus erat.

Sed Homerus Saturnum ait, & Iapetum in tartarum ab Ioue fuiſſe proiectos. Quod ſequitur Plato in Euthyphrone, & Aeſchylus in Prometheo vincto. Quid autem ſibi velit Saturnus ab Ioue ex regno eiectus, in promptu eſt, nam tempora ſeneſcentia tempora, quae poſt ea oriuntur, vt clauus clauum, extrudunt. VIX IN ITALIA LOCVM,] Intelligit eam Italiae oram, quae ad Tyberina oſtia poſita eſt, protenditurq. ad Circeios: ex alio verò latere Lyri celeberrimo flumine clauditur. IN QVO LATERET INVENIT.] Alludit ad Latij etymologiam, quod ita appellatum eſſe, proditum eſt: Iliad θ.

quoniam

Lib. 8. quoniam ibi latuerit Saturnus. Virgilius,

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesq. dedit, Latiumq. vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.

Lib. 1. Fast. Ouidius, *Inde diu genti mansit Saturnia nomen:*

Dicta quoq. est Latium terra, latente Deo.

Cyprianus clarum nostrae religionis lumen, *Ab Ioue*, inquit, *Saturnũ esse fugatum, manifestum est: inde Latium de latebra eius nomen accepit.* Minutius Felix, *Itaq. latebram suam, quòd tutò latuisset, vocari maluit Latium.* Idem confirmat Paullus Diaconus ex Eutropij historia lib. I. Sunt qui asserant, Saturni nomen Syriacum esse, & ea lingua latentẽ significare. Vnde agrum Latinum, quasi illius nomen interpretantes, Latium prisci illi vocauerunt, & eius vxorem Opem, Latiam. Quamobrem in Pontificalibus indigitamẽtis dicebatur, LATIA SATVRNI. Herodianus in Cõmodo, vbi de Iano loquitur ait, Φασὶ γὰρ αὐτοῦ καὶ Κρόνον ὑπὸ Διὸς ἐκβληθέντα τῆς ἀρχῆς, κατελθόντα εἰς γῆν, γενέσθαι ξένον, δεδιότα δὲ τὴν τοῦ παιδὸς δυναστείαν, παρ' αὐτῷ κρυπτόμενον λαθεῖν. ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα δοθῆναι τῇ χώρᾳ τῆς Ἰταλίας, Λάτιόν τε κληθῆναι, ἀπὸ τῆς ἑλλάδος φωνῆς εἰς τὴν ἐπιχώριον παραχθέν. ARAM CREAT] Sic infra, *Iubebat sibi fanum creari.* Rursus, *Et Vestam hanc vrbem creauisse.* QVOD οὐρανός NOMINATVR:] Caelus Saturni pater οὐρανός Graecè dicitur, quasi οὖρος ἄνω, vt Phurnutus existimat, hoc est cõseruator caelestium, & ὁρίζων, quod est naturae terminus: quãuis alij aliam nominis deriuationem sequantur. IVPITER IN MONTE OLYMPO MAXIMAM PARTEM VITAE COLEBAT,] Refert Pausanias in Arcadicis, Iouem contra Cretẽsiũ opinionem in Olympo fuisse educatum, in quo maximam vitae partẽ exegit. Pindarus

Od. 2. Olymp. Ἀλλ' ὦ Κρόνιε παῖ Ῥέας,

Ἕδος Ὀλύμπου νέμων.

Lib. 10. Indeq. Virgilius Olympum pro ipso Ioue posuit,

Panditur interea domus omnipotentis Olympi.

Quem versum, vt Caecilius Minutianus obseruauit, à Naeuio surripuit, vnica tantùm dictione immutata: vbi enim ille *altitonantis*, hic *omnipotentis* reposuit. Ego verò pro, *Naeuio, Ennio*, legerem: ante quẽ Latinorum nemo heroicum carmen scripsit. Sequuti videntur hi poëtae Cleanthis opinionem, qui Olympum deorum omnium maximũ esse voluit. IVPITER IMPERIVM NEPTVNO DAT

Lib. 6. MARIS,] Diodorus Siculus scribit Cretenses nauigandi artis inuentionem, classisq. institutionem Neptuno tribuisse, qui postea maritimae rei praefectus est. Atq. inde, opinor, est factum vt maris Deus

Lib. 1. à posteris haberetur, sacraq. ei à nauigantibus fierent. Apollodorus

autem

autem ait, post subactos Titanas fratres rerum imperium inter se sorte esse partitos, ac Ioui caeli regnum, Neptuno maris, Plutoni inferorum loca obtigisse. Apud Homerum Neptunus inquit, omnia in tres partes esse dissecta, & quemq. honorem suum esse adeptum: nam sibi ait maris imperium sorte obuenisse, Plutoni inferorum, aetheris verò Ioui, Τριχθὰ δὲ πάντα δέδασαι, ἕκαστος δ' ἔμμορε τιμῆς, Iliad. ο.

Ἤτοι ἐγὼν ἔλαχον πολιὴν ἅλα ναιέμεν αἰεὶ
Παλλομένων, Ἀΐδης δ' ἔλαχεν ζόφον ἠερόεντα.
Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν, ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι.

RERVM POTITVS EST IN TANTAM INSOLENTIAM] Id ferè victoria comparatur, vt superbia victores adeò efferantur, vt satis sibi pro ratione voluntatem esse putent. IOVI ATABYRIO,] Ex Ennij verbis liquidò patet, Iouem Atabyrium esse cognominatum ab Atabyrio hospite, atq. bellorum adiutore: qui fortasse fuit Atabyrius ille Telchin, à quo mons Atabyrius appellatus est. Eius tamen nominis duo montes memorantur: alter, vt Rhianus affirmat lib. VI. Messeniacorum, Rhodi, cuius etiam meminit Strabo, quem altissimum omnium, qui in ea insula sunt, & Ioui Atabyrio sacrum tradit: alter verò in Sicilia, vt refert Timaeus apud Stephanum, & Pindari Scholiasten. IOVI LABRADEO.] Fuit Labradeus alius Iouis hospes, à quo id cognomen sumpsit. Sed Strabo scribit, Mylasios duo Iouis templa habere, vnum eius quem Osogo dicunt, alterum Labrandeni, illud in vrbe: Labranda verò pagus est in monte. Eius haec sunt verba, Ἔχουσι δ' οἱ Μυλασεῖς ἱερὰ δύο, τοῦ Διὸς, τοῦ τε Ὀσογὼ καλουμένου, καὶ Λαβρανδηνοῦ. τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει, τὰ δὲ Λάβρανδα κώμη ἐστὶν ἐν τῷ ὄρει. Plutarchus in Problematis aliam refert historiam, concluditq. Labrandenum Iouem dictum à securi, quam Lydi λάβρυν appellant. Aelianus autem longè ab his in nominis explicatione dissentiens ait lib. XII. De animal. Ζεὺς δὲ Λαβρανδεὺς ὕσας λάβρῳ καὶ πολλῷ, τὴν ἐπωνυμίαν τήνδε ἠνέγκατο ἔχειν. IOVI LAPRIO,] Videtur ab alio itidem hospite hanc sibi fecisse denominationem. IOVI CASIO,] Strabo non videtur assentiri, Iouem Casium ab hospite, ac socio esse appellatum: sed potiùs à Casio monte, qui est in Aegypto: in quo Magni Pompeij corpus conditum est, cuius caput non procul inde est abscissum: in eoq. monte esse Casij Iouis fanum prodidit. Cuius rei mentionem quoq. Plinius fecit, & ni fallor, Procopius. Lucanus,

Lib. 14. Lib. 14. Cap. 30. Lib. 16. Lib. 5. cap. 12.

Et Casio praeferre Ioui? ——

Confirmat Stephanus ab eo monte, siue ab Aegypti ciuitate eiusdem nominis id sibi cognomen Iouem vendicasse: ad cuius aram Nero, vt refert Suetonius, cantare auspicatus est. CVM CONDITAE VRBI ACESTAE HOSPITIS NOMEN IMPOSVIT,] Lib. 8.

Lib. 5. Virgilius, *Vrbem appellabunt* † *promisso nomine Acestam*.
† permisso.
DEINDE IVPITER POSTQVAM TERRAM] Diodorus Lib. IV. βιβλιοθήκης ἱστορικῆς tradit Iouem imperio potitum vniuersum orbem perlustrasse, plurimùm de humano genere meritum. RELIQVITQ. HOMINIBVS LEGEIS,] Ideo Homerus leges, ait, ab Ioue profectas,
Iliad. α. —— οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται ——
Diodorus ibidem ait, Iouem omne studium, curamq. in puniendis scelestis, facinorosisq. hominibus, ac in bonorum praemijs, communiq. omnium vtilitate impendisse. Et alibi, Iouem primum omnium
Lib. 6. iustitiam docuisse seruari mutuò inter mortales, omni vi, atq. iniuria remotis. AETATE PESSVM ACTA,] Pessum dicitur, quasi
Lib. 5. sub pedes proiectū. Appuleius, *Nisi eam pessum de tantis opibus deiecero*. Plautus, *Pessum abire*. Itaque apud nostrum, *pessum acta*, idem quod peracta, est. Vnde existimo, locum in epistola C. Matij ad
Lib. 11. Epist. 28. Ciceronem, vbi vulgò legitur, *aetate praecipitata*, legendum esse, *aetate pessum acta*. ET SEPVLCHRVM EIVS IN CRETA] Cotta apud Ciceronem, *Principio Ioues*, inquit, *tres numerant ij,*
Lib. 3. De nat. deor. *qui Theologi nominantur, ex quibus primum, & secundum natos in Arcadia: alterum patre Aethere &c. Alterum patre Caelo, &c. Tertium Cretensem Saturni filium, cuius in illa insula sepulchrum ostenditur.* Quae Ciceronis verba ita penè translata referuntur à Clemente Alexandrino in Protrept. Αὐτίκα γοῦν εἰσὶν οἱ τρεῖς τοὺς Ζῆνας ἀναγράφουσιν, τὸν μὲν αἰθέρος ἐν Ἀρκαδίᾳ, τὼ δὲ λοιπὼ τοῦ Κρόνου παῖδε. τούτοιν τὸν μὲν, ἐν Κρήτῃ, θάτερον δὲ ἐν Ἀρκαδίᾳ πάλιν. Lucianus in Sacrificijs, Οἱ Κρῆτες οὐ γενέσθαι παρ' αὐτοῖς, οὐδὲ τραφῆναι μόνον τὸν Δία λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τάφον αὐτοῦ δεικνύουσιν.
Lib. 4. Adver. gent. Item Arnobius, *Aiunt igitur Theologi vestri, & vetustatis absconditae conditores, tres in rerum natura Ioues esse: ex quibus vnus Aethere sit patre progenitus, alter Caelo, tertius verò Saturno apud insulā Cretā et sepulturae traditus, & procreatus.* Idē rursus, *Apud insulam Cretā sepulturae esse mandatum Iouem nobis, & editum traditur?* Minutius Felix, *Eius filius Iupiter Cretae, excluso parente, regnauit, illic obijt, illic filios habuit: adhuc antrum Iouis visitur, & sepulchrum eius ostenditur.* Idemq. affirmat Varro in opere, quod de Litoralibus scripsit. Quae quidem vox adeò priscis illis temporibus inualuit, vt etiam Epiphanius in Ancorato tradat, sua aetate in Lasio Cretae monte sepulchrum Iouis monstrari solitum. Et Cyprianus libro De idolor. vanit. *Antrum Iouis*, inquit, *in Creta visitur, & sepulchrum eius ostenditur.* Sed Callimachus in Iouis hymno id commentitium dicit, & à mendacibus Cretensibus excogitatum, qui Ioui nullis seculis interituro sepulchrum erexerunt,
Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται. καὶ γὰρ τάφον ὦ ἄνα σεῖο

Κρῆτες ἐτεκτήναντο. σὺ δ' οὐ θάνες. ἐσσὶ γὰρ αἰεί.

Statius verò Callimachum imitatus, —— *mentitaq. manes* Lib. 1. Theb.

Creta tuos ——

Et Lucanus in extremo VIII. lib. loquens de Pompeij sepulchro ait,

Atq. erit Aegyptus populis fortasse nepotum

Tam mendax Magni tumulo, quàm Creta Tonantis.

De qua insula multa fabulosa à scriptoribus prodita sunt, nã primus in ea Cres Orionis filius Demogorgonis nepos regnasse fertur, eamq. de suo nomine Cretam appellasse. Tradunt aliqui Cretem hunc vnum ex Curetibus fuisse, qui Iouem abscondit, atq. educauit. Alij volunt primum ibi regnasse Saturnum, & ab eo ad Iouem imperium peruenisse. Dosiades auctor est, à Creta Hesperidis filia nomen insulae impositum. Ferunt autem nonnulli eam insulam Caprae montem olim fuisse appellatam: quòd in ea Iouem capra lactauerit, & hinc Iouem αἰγίοχον dictum esse. De Iouis verò patria multi contendunt: nam aliqui non in Creta, sed Thebis natum affirmant: alij verò in Arcadia. Quam cõtrouersiam Lycophronis interpres ita dissoluit, Τοῖς δὲ εἰδόσι, ὅτι Δίες πάντες οἱ βασιλεῖς καὶ θεοὶ λέγονται, οὐ καινὸν δόξει, καὶ ἐν Κρήτῃ, καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ, καὶ ἐν Θήβαις, καὶ ἐν ἑτέροις μυρίοις τόποις εἶναι γεννήσεις βασιλέων, καὶ ἐπιγράμματα. τοῦ δὲ οὐρανοῦ Διὸς ἡ γέννησις ἐν τῷ οὐρανῷ, ὥσπερ καὶ τοῦ νοὸς Διὸς ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, οὕτως ὁ εἰδὼς τοὺς βασιλεῖς πάντας Δίας καὶ θεοὺς καλουμένους, οὐ ξενισθῆ, τούτων πολλὰς πατρίδας εὑρίσκων καὶ ἐπιγράμματα. Nonnulli mysticè intelligũt Iouem in Creta natum, quoniam, vt ait Antigonus, ea tellus nullam alit noxiam belluam. IN OPPIDO GNOSO:] Huius oppidi meminit Homerus, Q. Septimius Romanus in praefatione in Dictym Cretensem, vbi ait, Gnoson olim Cretensis regis sedem fuisse, Philostratus in vita Apollonij, qui tradit, ad Gnoson Minois labyrinthum fuisse, Plinius, Solinus, & Eusebius lib. De temporibus, Diodorus lib. VI. Rerum antiquar. ait, Curetum tempore Titanas in Gnosia habitasse, vbi etiam ipsius tempore viserentur fundamenta domus, in qua Rhea educata fuerat, ac peruetustus cupressorum lucus. Virgilius à Gnoso Cretam Gnosia regna appellauit. Haec tantùm de Ioue in Sacrae historiae fragmentis hactenus reperimus. Verisimile quidem est in ea caetera eius facta scripta fuisse, & praesertim adulteria, stupra, nefariasq. puerorũ libidines, in quibus nullum ferè modum fuisse, Teleclides Comicus prodidit. Sed ne quid de nostra remittatur industria, addam Euemeri locum de Ioue ab Hygino ita allatum in Astronomicis, qui sanè de Sacra videtur petitus historia; *Euemerus ait, Aegam quandam fuisse Panos vxorem, eam compressam à Ioue peperisse, quem viri sui Panos diceret filium. Itaq. puerum* † *Aegyptana, Iouem verò Aegiocbum dictum: qui, quòd eum dilige-* † Aegipana.

Ὀδυσ. τ. Lib. 4. cap. 11. Lib. 4. cap. 12. Cap. 16. Lib. 3. Aen.

RRR 2 bat

bat plurimùm, inter astra caprae figura memoriae caussa collocauit : GLVMA] Varro, *Arista, & granum omnibus ferè notum: gluma paucis. Itaq. id apud Ennium solum scriptum scio esse in Euemeri libris versis*. In exemplaribus Varronis, cùm antè legeretur, *in Ephemeridis versibus*, Politianus primus antiqui codicis auctoritate Mediceae bibliothecae ita emendauit. QVAE PRIMA ARTEM MERETRICIAM INSTITVIT,] Ex hoc Veneris instituto mos inoleuit apud Cyprios (sicut ex Trogo refert Iustinus) vt virgines ante nuptias statutas dotalem pecuniam quaesituras in quaestum ad maris litus mitterēt, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas. AVCTOR Q. MVLIERIBVS] Non solùm apud antiquos, *auctor*, vt ait Festus, communis erat generis, sed apud posteriores scriptores. Virgilius Iunonem ita loquentem inducit, *Auctor ego audendi* ——

Miscell. cap 35.

Lib. 18.

Lib. 12.

Quò magis Sacrae historiae iactura studiosis sit tolerabilis, addidimus ipsius Euemeri, quae ex hoc libro fragmenta apud vtriusque linguae auctores hactenus reperimus.

Athenaeus lib. XIV. Δειπνοσοφιστῶν,

Εὐήμερος ὁ Κῷος ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἱερᾶς ἀναγραφῆς τοῦθ' ἱστορεῖ, ὡς Σιδωνίων λεγόντων τοῦτο, ὅτι Κάδμος μάγειρος ὢν τοῦ βασιλέως, καὶ παραλαβὼν τὴν Ἁρμονίαν αὐλητρίδα, καὶ αὐτὴν οὖσαν τοῦ βασιλέως ἔφυγε σὺν αὐτῇ. Euemerus Cous in tertio Sacrae historiae Sidoniorum auctoritate refert, Cadmum regis coquum fuisse, qui, sumpta Harmonia regis tibicina, vnà cum illa aufugit.

Sextus Empiricus aduersus mathem. lib. VIII. ex versione Gentiani Herueti, cùm Graecè hactenus ad nos non peruenerit,

Euemerus autem, qui ἄθεος fuit cognominatus, dicit, Cùm esset vita hominum insolens, & incomposita, qui caeteros superabant viribus, & prudentia, adeò vt ex eorum iussis omnes viuerent, sibi ipsis affinxerunt quandam excellentem, & diuinam potentiam, vnde etiā à multis dij sunt existimati.

Hyginus lib. II. Poët. astron.

Euemerus quidem Gorgona à Minerua dicit interfectam.

Idem lib. II. De signis caelest.

Euemerus autem primam ait Venerem astra constituisse, & Mercurio demonstrasse.

Festus Pompeius.

Sus Mineruam, in prouerbio est, vbi quis id docet alterum, cuius ipse inscius est. Quam rem in medio, quod aiunt, positam Varro, & Euemerus ineptis mythis inuoluere maluerunt, quàm simpliciter referre.

Q. ENNII MINVTIORA QVAEDAM FRAGMENTA,

Quae quonam referenda essent, pro incerto prorsus habuimus.

Crebrisuro — Fest. Crebrisuro.

V.C. turtures. Indignas † turreis — Ser. Eclog. 10.

Corpulenteis — Fest. Corpulentis.

Ista macella — Caper. de Orthogr.

Insexit. Fest. Insecque.

Adgrettus fari. Idem Adgrettus.

Consiluere. Idē Consiluere.

Affectari se, omnes cupiunt. Prisc. lib. 8.

Remorbescat. Fest. Remorbescat.

Induta fuit saeua stola. Ser. 1. Aen.

† Palatium. Palatum caeli. Cic. 2. De nat. deor.

Caeli ingentes fornices. Idē lib. 3. de Orat.

Replet te laetificum gau. Varr. lib. 4. De lin. La. Auson. Monosyl.

Bilingues Brutates. Fest. Bilingues.

Oratores doctiloqui. Varr. lib. 6. De lin. La. Auson. Monosyll.

Populea fruns.

Buxus araneae. Non. Araneae.

al. vincta tax. Buxus victa taxis tonsa. Idē Buxus.

Acrõ li. 3. Car. Od. 11 — Angue villosi canis.

Ser. 12. Aen. — Floros.

Fest Daedalam. — Menerua daedala.

Ser. 9. Aen. — Integros aeui deos.

Varr. lib. 5 De lin. La. — Dico qui hunc dicare † cupit. † al. potest.

Cic. Orat. — In templeis isdem.

Idẽ ibid. — Vi patefecerunt Fruges.

Prisc. li. 6. — Frugi homo.

Ser. 1. Aen. — Repostus.

Idẽ ibid. — Porgite.

Antiq. Gloss. — Locum.

Ibid. — Regredi gressum.

Fest. Ambactus. — Ambactus.

Idem Supin. Chariss. lib. 1. — — ites abiegno.

Cretenseis.

Fest. Topper. — Topper, quam nemo † malus scit. † melius

Idẽ Tappete. — Tappete.

Idẽ Septẽtriones. — Supera.

Idem in Frag. Rigido. — — rigido tum caerula suro.

Idẽ ibid. Redinũt. — — redinunt in patriam.

Ser. 7. Aen. — Florens.

Ostium

Ostium minusculum. Macr. lib. 3. cap. 12.

Nec dico, nec facio. Donat. in And. Act. 3. Sc. 2.

Ego vnum libellum non edolem? Non. De improprijs.

Insomnia. Seru. 4. Aen.

Ausus es hoc ex ore tuo? Cic. Att. lib. 6. ep. 2

Vesperum. Cësor. De die nat. cap. 30.

Torrus. Ser. 12. Aen.

Proteruiter. Prisc. lib. 15.

Ignauiter.

Inimiciter.

Iracunditer.

Superbiter.

Temeriter.

Praeclariter.

Toruiter.

Puriter.

Reuerecunditer.

Miseriter.

Prosperiter.

Puta, & ita. Seru. 2. Aen.

Nunquam poetor nisi podager. Prisc. lib. 8.

Vita

Cic. de Amic. Vita vitalis.

Fortunatianus in Dialect. Bombum pedum.

HIERONYMI COLVMNAE EXPLICATIO.

CREBRISVRO] Ait Pompeius, apud Ennium hanc vocem vallum significare crebris suris, hoc est palis, munitum. INDIGNAS TVRREIS] Seruius enarrans illud Virgilij, (Eclog. 10.)

—— indigno cùm Gallus amore periret,

adducit hunc locum, & *indignum*, magnum interpretatur. Sed meliùs fortasse Scaliger in explicatione illius versus in Ceiri,

Verùm haec tum nobis grauia, atq. indigna fuêre,

indigna, ἄφατα exponit. CORPVLENTEIS] *Ennius*, inquit Festus, *pro magnis dixit: nos corpulentum dicimus, corporis obesi hominem*. ISTA MACELLA] Macellum à mactandis pecoribus: sed hoc loco adnotat Caper, in plurali numero prolatum. INSEXIT] Festus, *Inseque apud Ennium dic, Insexit, dixit*. ADGRETTVS FARI] Idē ait: Ennium, *adgrettus*, pro, *adgressus*, posuisse. quod verbum à Graeco ἄγρει venire asserit. Antiquis enim frequens mos fuit, literas commutare, & praesertim s, in t, vt hoc loco, & apud veterem alterum Poëtam, *Atrei terta nitet galea*,

pro, *tersa*. CONSILVÊRE] Pro, *conticuêre* positum. ASSECTARI SE, OMNES CVPIVNT] Obseruat Priscianus *Assectari* hîc passiuè positum, ἀκολουθεῖσθαι. REMORBESCAT] In morbum recidat. INDVTA FVIT SAEVA STOLA] Affert hūc locum Seruius, vt probaret, veteres *saeuam* pro, *magna* posuisse. Ad quorum imitationem saeuam Iunonem Maro dixit: & de Aenea, quē pium vbiq. inducit, ait, (Lib. 1. & 7. Lib. 12.)

—— maternis saeuus in armis.

PALATVM CAELI] Cicero, *Epicurus dum palato, quid sit optimum, iudicat, caeli palatum (vt ait Ennius) non suspexit*. Respicit autem Ennius ad caeli conuexitatem, alluditq. ad Graecam vocem οὐρανός, quae non modò caelum, sed vt Rufinus Ephesius tradit, palatum etiam significat, ita enim inquit, οὐρανὸς δὲ καὶ ὑπερῷα τὸ περιφερὲς τῆς ἄνω γνάθου. Hinc à Lucretio, pro, palato templum, vt ab Ennio pro, caelo palatum, dictum est, (Lib. 4.)

Suauiter attingunt, & suauiter omnia tractant
Humida linguai circum sudantia templa.

Et hac tempestate Neapoli mulierculae palati concauitatem vulgò palati caelum dicũt. Super quibus verbis quaedã retulimus in I. Annali: quamuis vetusti quidam Ciceronis codices habeant pro, caeli palatũ, *caeli palatium.* CAELI INGENTEIS FORNICES] Cicero, *Quo in genere primùm fugienda est dissimilitudo, vt, Caeli ingentes fornices: quamuis sphaeram in scenam, (vt dicitur) attulerit Ennius: tamen in sphaera fornicis similitudo non potest inesse.* Varroni tamen lib. IV. ad Ciceronem non videtur absurda haec similitudo: inquit enim, *Et Agamemnon, In altisono caeli clypeo. Cauum enim clypeum. Et Ennius item ad cauationem, Caeli ingentes fornices.* Virg. lib. IV. Aen. & Ouid. I. Met. in propria significatione caeli conuexa dixerunt. LAETIFICVM GAV.] *Gau, pro gaudio:* vt alibi diximus. Ausonius, Lib. 3. de Orat.

Ennius vt memorat, replet te laetificum gau.

BILINGVES BRVTATES] Iidem dicuntur Brutiates, Bretiatae, & Brutiani: de quibus Agellius loquens ait, *Quòd autem ex Brutiis erant, appellati sunt Brutiani.* Sed meliùs Brettiani à Brettijs, quos Graeci Βρεττίους dicunt. Bretti habentur in Liuij manuscripto exemplari. Dicti sunt Brutij à Brutia puella, vt Iustino placet, vel à Bretto Herculis filio, vt tradit Stephanus, siue Hermolaus Byzantius, & comprobat Eustathius in Com. in Dionysium Alexandrinum. De quibus nõ spernenda quaedam adnotauit P. Leopardus in suis Emẽdat. lib. IV. cap. XII. Sunt autem Italiae populi Lucanis proximi, quos Festus ait bilingues Ennium dixisse, quòd & Oscè, & Graecè loqui soliti sint. Hos διφώνους appellauit Philistus, quasi duplici voce loquentes. Horatius eadem significatione dixit, Lib. 10. cap. 3.

—— *Canusini more bilinguis?* Ser. lib. I. Saty. 10.

Graecè enim, & Latinè loquebantur. Quae Horatij verba explicans Porphyrio, laudat eundem nostri Poëtae locum: qui tam deformatus est in impressis, vt nullus inde sensus elici possit. Ita enim legitur, *Ideo ergo Brunius Brichacae bilingui dixerunt.* In peruetusto manuscripto Fuluij Vrsini est, *Ideo ergo & Ennius, & Lucilius Bruttace bilingui dixerunt.* Sed & hic locus neque integer est, quamuis ad veriorem lectionem propensior: nam pro, *Bruttace, Brutates* legendum est. Ita δίγλωσσος appellatus est Anacharsis Scytha, postquam Graecè loqui didicit. Sed Cecropem Atheniensium regem natione Aegyptium, quia Attica lingua vt vernacula vtebatur, non bilinguem, sed biformem credula vetustas sibi persuasit. Vnde eum Lycophron διμορφον γηγενῆ appellauit. Sic etiam à Q. Curtio lib VII. Branchidae sunt vocati. Sed Virgil. bilingues Tyrios appellauit, quasi subdolos, ambiguaeq. Lib. I. Aen.

fidei homines: quo vitio eos laborasse in primis proditum est. Plautus Poenulo Milphionem seruum inducit aduersus Hannonem Poenum his verbis loquentem,

At hercle te hominem & sycophantam, & subdolum,
Qui huc aduenisti nos captatum migdilibs
Bisulca lingua, quasi proserpens bestia.

Idem in Persa bilinguem pro vafro, & lubricae, inconstantisq. fidei homine intellexit,

Tamquam proserpens bestia est, bilinguis, & scelestus.

De huiusmodi hominum genere plura diximus in prouerbio, διπλοῦς ἄνδρας. ORATORES DOCTILOQVI] Legati λιτοὺς, siue

O'δυσ. ι. ἱππεῖς, vt apud Homerum. Virgilius,

Lib. 11. *Iamq. oratores aderant ex vrbe Latina.*

POPVLEA FRVNS] *Frundes* pro, *frondes* dixisse veteres iam

Lib. 5. ostendimus. Virgilius,

—— *populea velatur fronde iuuentus.*

Lib. 4. MENERVA DAEDALA] Ingeniosa: sic Carus Ennium imitatus, *Mobilis articulat verborum daedala lingua.*

Lib. 5. Et, —— *naturaq. daedala rerum.*

Lib. 7. Virgilius: —— *daedala Circe.*

Festus putat, daedalam à rerũ, artificiorumq. varietate dictam. Graeci enim variare δαιδάλλειν dicunt. Meneruam scripsimus, antiquam scribendi consuetudinem sequuti. INTEGROS AEVI DEOS]

Lib. 9. Seruius super illud Maronis,

—— *atq. integer aeui*
Ascanius ——

ait, *Adolescens, cui adhuc aetas integra superest. Vnde Ennius deos aeui integros dixit, quibus multum aeui superest.* Muliercula illa apud Afranium Diuortio,

—— *non desunt mihi,*
Qui vltro dent: aetas integra est, formae satis.

Plautus Pseudolo,

Vbi sunt? vbi latent, quibus aetas integra est? ——

Pacuuius Niptris,

Aetate integra, feroci ingenio, facie procera virum.

Terentius Eunucho,

Quàm liberali facie, quàm aetate integra?

Lib. 1. Theb. Statius, *Integer annorum* ——

Plautus Mercatore,

Adolescens quom sis, te, cùm est sanguis integer.

DICO QVI HVNC DICARE CVPIT] Varro ait, *Dico,*

 originem

originem habet Graecam, quòd Graeci δικάζω. *hinc Ennius, Dico, &c. hinc Iudicare, quòd tunc ius dicatur.* VI PATEFECERVNT FRVGES] Cicero, *Purrhum semper Ennius* ait, *nunquam Pyrrhum. Vi patefecerunt Fruges, non Phryges.* P. Victorius legendum asserit *Bruges.* Var lect. lib. 4. cap 3. REPOSTVS] pro, *repositus* per ecthlipsin dictum est, vt ait Diomedes. Seruius ea Maronis verba declarans, Lib. 1. Aen.

—— *manet alta mente repostum*

Iudicium Paridis ——

ait, *repostum* Syncopen esse, & *repostus*, & *porgite* Virgilium de Ennio transtulisse. Ait autem Virgilius, Lib. 8.

Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris.

Horatius, *Quando repostum Caecubum* —— Epod. Od. 9

Eadem figura & Virgilius, Lib 1. Aen.

—— *nunc placida compostus pace quiescit.*

AMBACTVS] Seruus mercede conductus. Adducit hunc Ennij locum vetus Glossarium: in quo haec vox huiusmodi explicatur, *Ambactus*, δοῦλος μισθωτός, ὡς Ἔννιος. —ITES ABIEGNO] Forsitan, *stipites abiegnos.* CRETENSEIS] Charisius Varronis testimonio ait, hac voce Ennium vsum esse. Maro autem non Cretenses, sed Cretes dixit, & Cretaeas oras. TOPPER] *Fortasse*, hoc loco. Sed interdum, vt ait Artorius, significat etiam *celeriter, citò, temerè:* quae vox in vsu esse desijt: eamque iamdiu doctae purgataeque aures exploserunt. Quintilianus loquens de vetustis verbis ait, *Sed opus est modò, vt neque crebra sint haec, neque manifesta: quia nihil est odiosius affectatione: neque vtique ab vltimis, et iam obliteratis repetita temporibus: qualia sunt topper, & antigerio, & exantlare, & prosapia.* TAPETE] Ex mutilo hoc Festi fragmento liquet, Poëtam hac voce vsum, quae ex Graeca sumpta est, vt videtur idē Festus innuisse: ab illis enim, vt à nobis τάπης tapetum dicitur. Aliam quoque adducit auctoritatem ex Poëta, cuius tantùm nominis extrema pars legitur ad hūc modum, *lius in Demetrio.* Eam autem fabulam è Graecis Alexis scripsit: è Latinis verò Accius, & Turpilius. Quare manifestè patet, legendum ibi esse, *Turpilius in Demetrio.* Charisius, hoc tapete, dici asserit, vt, hoc facile, &, hoc tapetum, &, hic tapes. SVPERA] Festus Seplasia, *Ennius supera.* Scaliger ex coniectura ita hunc locum resarcit, *Superat temo stellas:* quod non displicet, cùm ex ijsdem fragmentis appareat Festum de Septentrionibus loqui. Explicauimus autem hunc locum in Iphigenia. FLORENS] Seruius enarrans Maronis illud, Lib. 1. Lib. 1. cap. 11. Lib. 1. Lib. 7.

—— *florentes aere cateruas,*

inquit, *Ennius, & Lucretius florens dicunt omne, quod nitidum est. Hoc est sequutus Virgilius: alter Acyrologia est. Lucretius,*

—— *florebat nauibus pontus.*

Haec ille. Sed legendus est Lucretij locus ex lib. V.

Tum mare veliuolum florebat nauibu' pandis.

M Cato in Oratione Dierum dictar. de consulatu suo, *Postquam Massiliam praeterimus, inde omnem classem ventus Auster lenis fert, mare velis florere videres vltra angulum Gallicum*. Rursus Lucretius eadem translatione, Lib. 1.

Hinc laetas vrbeis pueris florere videmus.

Lib 3. cap. 12. OSTIVM MINVSCVLVM] Macrobius, *Item*, inquit, *Antonius Gnipho vir doctus, cuius scholam Cicero post laborem fori frequentabat, Salios Herculi datos probat in eo volumine, quo disputat, quid sit fenestra, quod est ostium minusculum in sacrario: quo verbo Ennius etiam vsus est.* NEC DICO, NEC FACIO] Donatus enarrans Terentianum illud,

—— *itaq. hercle nihil iam mutire audeo,*

refert hūc Ennij locum, sed decurtatum arbitror in vulgatis exemplaribus. Nam legendum est, *Nec dico, nec facio mu*: quod ex sequentibus Donati verbis patet, cùm ait, *Vnde & mutos dicimus. quod Graeci μύειν.* EGO VNVM LIBELLVM NON EDOLEM?] Adducit hunc Poëtae locum hoc modo Varro in Satyra, cui Bimargo nomen fecit, *Cùm tot Comoedias sine vlla fecerit Musa, ego vnum libellum non edolem, vt ait Ennius?* Videtur hoc idem expressisse Iuuenalis, cùm ait, Saty. 1.

Semper ego auditor tantùm, nunquámne reponam?

Edolare autem proprium fabrorum est, quod peruenustè ad scriptorum expolitionem transfertur. Cicero Att. *Quae manibus habebam, abieci; quod iusseras, edolaui.* Sed lepidissima est illa Catulliana translatio, Lib. 13. Ep. 46.

Quoi dono lepidum nouum libellum,
Arida modò pumice expolitum?

Lib. 4. Aen. INSOMNIA] Seruius super illud Virgilij,

—— *quae me suspensam insomnia terrent?*

ait, *Insomnia enim licet & Pacuuius, & Ennius frequenter dixerint, Plinius tamen exclusit, & de vsu remouit.* AVSVS ES HOC EX ORE TVO] Cicero Att. *Ain' tandem Attice laudator integritatis, & elegantiae nostrae? ausus es hoc ex ore tuo? inquit Ennius: vt equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare?* Quod ἐμφατικῶς prolatum videtur: quemadmodum illud apud Andronicum in Odyssea,

Mea puera, mea puera, quid verbi ex tuo ore profugit?

Qui versus ex illo Homeri in I. Odysseae conuersus est,

Τέκνον ἐμὸν, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;

Lib. 2. Aen. A quibus Virgilius,

—— *tantumq. nefas patrio excidit ore?*

VESPERVM] Censorinus vbi agit de diebus, *Post supremam*, inquit, *dicitur Vesper, ante ortum scilicet eius stellae, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellant*. TORRVS] Ita Seruius, pro, *torris*, affirmat Ennium, & Pacuuium dixisse. PROTERVITER] Charisius ait, aduerbia in, e desinentia in ter fecisse. PVTA ET ITA] Ait Seruius, *Praepositiones, vel aduerbia in, a exeuntia modò producunt vltimam literam, excepto puta, & ita: quia apud Ennium & Pacuuium breuia sunt*. VITA VITALIS] Βιωτὸς βίος. Philemon, Lib. 12. Lib. 2. Aen.

Ἡμεῖς δ' ἀβίωτον ζῶμεν ἄνθρωποι βίον.

BOMBVM PEDVM.] Fortunatianus vbi de verbi etymo differit, inquit, *Nec ingenium quartum defuit: nam sunt qui verbum à vero quidem putant dictum: sed prima syllaba satis animaduersa secundam negligi non oportere. Verbum enim cùm dicimus inquiunt, prima eius syllaba verum significat: secunda sonum. hoc enim volunt esse, bum. Vnde Ennius sonum pedum bombum pedum dixit: & boasse Graeci clamasse; & Virg. reboant syluae*. Nero in Bacchis,

Torua Mimalloneis implerunt cornua bombis.

*

Censorinus De die natali, vbi de vertentibus annis aliorũ retulit auctoritatem, ait, *At noster Ennius CCCLXVI.*

*

Seruius ait, *Sanè Atlas Graecum est, sicut & Nilus. Nam Ennius dicit, Nilum Melonem vocari, Atlantem verò Telamonem*. Quod confirmat lib. IV. vbi illud explicans, Lib. I.

—— *& latera ardua cernit*
Atlantis duri ——

dixit, *Sanè Latinè Telamon dicitur, sicut Nilus Melo*. Saepe quidem Romani Graeca nomina corruperunt, quemadmodum etiam ex Halcyone fecerunt *Alcedo*, & ex Ganymede *Catamitus*.

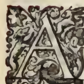
Q. Ennij Fragmentorum Tomi Quarti Finis.

AVCTORVM ELENCHVS
QVORVM OPERA
IN HIS FRAGMENTIS COLLIGENDIS, explicandisue vsi sumus.

A

ABBA Maximus
Achaeus Eretriēsis
Achilles Statius Alexandrinus
Achilles Statius Lusitan'
Acron Horatij interpres
Actius Syncerus
Acusilaus
Adamantius
Adrianus Turnebus
Aelianus
Aelius Donatus
Aelius Lampridius
Aelius Scillo
Aelius Tubero
Aemilius Probus
M. Aemilius Scaurus
Aeschines Rhetor
Aeschylus περὶ παροιμιῶν
Aeschylus Atheniensis poëta Tragicus
Aeschylus Sardianus Iābor. poëta
Aesopus
L. Afranius
Agamestor Pharsalius
Agathocles
Agathon Tragicus
Agathyllus
Aglaosthenes
Alanus de Insulis, qui & Anticlaudianus
Albricus
Alcaeus
Alcidamas
Alcimus
Alexander Cornelius
Alexarchus rerū Italicarum scriptor
Alexis Comicus
Alfius Belli Carthaginiēsis scriptor
Alphenius Iurisconf.
D. Ambrosius
Ambrosius Nolanus
Ammianus Marcellinus
Amphis Comicus
Anacreon
Anaxagoras
Anaxandrides
Anaximander
Andreas Alciatus
Andronicus Imperator
Andro Telus
Angelus Politianus
Annius Viterbensis
Anticlides
Antigonus
Antimachus
Antiochus Syracusanus historicus
Antipater Macedo
Antiphanes
Antiphon
Antistius Labeo
M. Antonius
Antonius Augustinus
Antonius Gnipho antiquus Grammat.
Antonius Goueanus
Antonius Liberalis
Antonius Monachus
Apollodorus
Apollonius
Apollonius Rhodius
Apollonij Scholiastes
Apollonius Sotadis filius
Appianus Alexandrinus
Appion Grammaticus
Appuleius
Aquila Romanus
Aratus Poëta
Arati interpres
Archestratus
Archias Poëta
Archilaus
Archimedes
Aretades Gnidius

Ari-

Corin-

Lyco-

Philetas
Philippus Beroaldus
Philippus Epigrammatarius
Philistus
Philo
Philo Byblius
Philochorus
Philostratus
Philostratus Iunior
Philotimus
Philoxenus Cytherius
Phlegon Trallianus
Phocas Grammaticus
Phocion
Phocylides
Phoebus Antiochenus
Phorion
Phurnutus
Pierius Macedo
Pierius Valerianus
Pindarus
Pindari Schol.
Placiades Fulgentius
Plato
Plautus
Plinius
Plinius Nepos
Plotinus
Plutarchus
Poëta vetus incertus
Polyaenus Macedo
Polybius
Polycrates Samius
Polydorus Virgilius
Polystephanus
L. Pomponius Attellanarius
Pomponius Atticus
Pomponius Iurisconsul.
Pomponius Laetus
Pomponius Mela
Pōtificalia indigitamēta
Porphyrio Horatij inter.
Porphyrius philosoph.
Poscenius Festus
Posidonius
Posthumius Albinus
Praxiphanes
Priscianus
Probus Grammat.
Proclus
Procopius
Prodicus
Promathion Peparethius
Propertius
Protagoras
Psellus
Ptolemaeus
Publius Syrus
Publius Victor
Pyrander
Pythagoras
Pythagorici

Q

Quintianus Stoa
Quintilianus
Q. Cicero
Q. Claudigarius
Q. Septim. Romanus
Q. Septimius Tertullianus
Q. Serenus
Q. Smyrnaeus qui ab Homero praetermissa sequutus est
Q. Varguntcus

R

Rhabanus Fuldensis
Rhemnius Palaemon
Rhianus Poëta
Roma Iliensis
Romulus Amasaeus
Rondeletius
Rufinus
Rufinus Ephesius
Rutilius Geminus

S

Sacerdotum Populi Rom. libri
Sallustius
Salomon
Saluianus
Sanchuniathon Phoenix
Santra
Scaliger
T. Scaurus
Sedigitus Volcatius
Seleucus
Sempronius Asellio
Seneca Philosophus
Seneca Tragoediarū scriptor
Sentius Augurinus
Sergius
Seruius Claudius
Seruius Honoratus
Sextus Empiricus
Sextus Rufus
Sibylla
Sidonius Apollinaris
Silius Italicus
Simeon Bosius
Simmias
Simon Magus
Simonaclides Chius
Simonides
L. Sisenna
Socion
Socrates
Solinus
Solon
Sopater

Sopha-

IN HAS EXPLICATIONES
RERVM, ET VERBORVM, HISTORIARVM,

ATQVE FABVLARVM, POPVLORVM, VRBIVM, insularum, montium, fluuiorum, piscium, personarum, figurarum, prouerbiorum, descriptionum, philosophorum opinionum, apophthegmatum, aliarumque rerum memorabilium:

NECNON AVCTORVM, QVI PARTIM NOtantur, & corriguntur, partim germana lectione donantur, locupletissimus

INDEX.

A

Adria-

Ἀλεξι-

B.

C.

Corti-

Edulare

quae-

Hype-

L.

Lauere

O.

Obuaro

P

Pilatus

PROVERBIA.

Pyr-

Σ, in

Telamo

FINIS.

Errata quaedam operarum festinationi condonabit aequus Lector, germanoq. sensui restituet.

REGESTVM.

† †† ††† ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP † QQ RR SS TT VV XX YY ZZ.

AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN OOO PPP QQQ RRR SSS TTT VVV XXX YYY ZZZ.

Omnia sunt folia praeter D sesquifolium, & R R R semifolium.

Imprimatur.

Flaminius Torcella Vic. Gen. Neap.

M. Philocalus Pharaldus Carmelita vidit.
Idem f. 112.

NEAPOLI,

Apud Horatium Saluianum.

M. D. X C.

